

Presented to
The Library
of the
University of Toronto
by
Bernhard Tauchnitz,
Leipzig

TITUS LIVIUS.

L 7888 H

(TITI LIVI

AB VRBE CONDITA

L I B R I.

EDIDIT

MARTINUS HERTZ.

VOL. III.

EDITIO STEREOPTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.

LIPSIAE MDCCCLXII.

181

ADNOTATIO CRITICA.

MARTINUS HERTZ

GUILELMO WEISSENBORNO S.

Commentatione peracuta de notionibus quas Livius vocabulo populi subiecerit anno huius saecul tricesimo emissa tu, vir illustrissime atque humanissime, indefesso studio in Livium interpretandum atque emendandum incubuisti. eius egregiae operae proventus uberrimos cum in dissertatione de vita ac scriptis Livii primo huius editionis volumini praemissa iustis laudibus extulerim, easdem has laudes nunc iterare nolo, ne modestiae tuae, quae si nimia esse potest, in te sane nimia est, officiam. quanti autem te tuaque faciam, id eo tibi probaturus sum, quod librum hunc qualemcumque ad te potissimum mitto. iam igitur te rogo, vir optime, ut hoc munusculum benigne et indulgenter, ut soles, accipias. aequum ac benivolum iudicium, quod de editione hac mea tulisti, neque huic volumini defore spero, cui et ipsi cun emendationes aliquot 'ad te scriptas misimus' iusta maturaque consilia tua non defuere.

Praefanda praeterea quartae huic decadi Livianae habeo per pauca. nam quae de libris manuscriptis, quorum fundamento librorum ab urbe condita XXXI—XXXX emendatio superstruenda est, in universum dicenda sunt, ea dixi in prolusione supra commemorata p. XXXVI; de pretio autem eorum atque usu ita disseruit Madvigius emendationum Livianarum p. 361 sqq., ut vix haberem, quae addenda viderentur. ipsius Madvigii inventa, quae in altero volume ad ipsam emendationem ad-

hibere nondum potui, nunc, ut par erat, in usum vocavi et persaepe sagacissimas et eruditissimas eius disputationes vel emendationes mihi subministrasse vel viam certe emendandi praecepisse grato animo profiteor. in aliis, quae ad normam paulo severiorem dirigere mihi visus est, obtemperare ei nolui, ea omnia servatus, quae cum ex sanae rationis legumque grammaticarum praeceptis tum ex operis Liviani indole aut explicari aut excusari aliquo modo poterant. qua in re, cum libros XXXI—XXXIII nuper iterum ederes, tu fortasse me ipso vel paulo fuisti cautior. ac nos, qui editiones scholarum potissimum usibus destinatas adornemus, cautius agere debere quam cum, qui commentarios criticos, uni virorum doctorum examini submittendos, conseribat, non est quod lectores admoneam. eorum qui post Madvigium et ab eo excitati in libris his emendandis operam publice nuper collocarunt, II. A. Kochium dico et Mauritium Seyffertum, commentationes nonnullis locis salutem adferre mihi visae sunt, in aliis, qui ad quattuor priores libros pertinent, opere illo tuo magno cum fructu usus sum. nec tamen etiamnunc desunt loci vel depravati vel ambigui. quorum haud parvum numerum a te per reliquos etiam huius decadis libros mox sive firmo iudicio constitutum sive efficacibus remediis sanatum iri confido.

Compendia scripturae in adnotatione critica praeter I.F. Gr., Duk., Dr., Heus., quae explicatione non egent, etea, quibus praeterea in vol. I et II usus eram (cum Mog. = ed.

Moguntina, Bas. a et b = ed. Basil. a. 1531 et 1535, tum litera W tui nominis nota, ita ut Wt et inde a lib. XXXV W significaret ed. Teubnerianam, Ww Weidmannianam, Wl lectiones Livianas, Wi commentationes nov. annalibus phil. insertas et numero non addito volumen eorum annualium XXVIII adhibui haec: M = ed. Moguntinus, de cuius lectione numquam ex silentio capienda est conjectura, B (et interdum b = man. 2) cod. Bambergensis, s, ut antea. = codd. datt., ita tamen ut numquam, ne in numero quidem codd. adferendo, Lov. 5 rationem habuerim, qui ex ed. Campaniana descriptus est cf. Drak. ad lib. XXXVI 34, 10 adn. coll. XXXIII 40, 4; 47, 7 XXXV 28, 4; 49, 8 XXXVI 41, 5 etc.; g = editio Goelleriana; Ig = Iacobsius apud Goellerum; Krg = Kreyssigii, qui per extremas has duas decades de Livio optime meritus est, lib. XXXIII ed. signavi Kr, eiusdem ed. Tauchnitzianam (usus vero sum ed. form. min.) Krt, eiusdem v. d. annot. ad lib. XXXXI—XXXV Kra, Kre censuram ed. Bekkerianae insertam ann. lit. Ien. a. 1831 nr. 153 sqq., Krm meletemata; per lib. XXXIII r = ed. Romana, h = Horrio. adornata praeterea sunt omnia secundum eas leges, quas in prioribus voluminibus secentus eram; in rebus orthographicis, cum scriptura ed. M passim tantum et vix ubivis accurate tradita sit, cod. B auctoritas non satis gravis esse videatur, antiquioris quidem scribendi rationis vestigia ex libris enotata, nisi molestias tironibus parare videantur, servavi, reliqua ad artis praecepta redigi, in ἀδιαγόοις rationes Drakenborchii, quamquam haud ubivis satis sibi constantis, servare malui quam sine iusto fundamento aliquid novare, id quod imprimis ad praepositio- 7, 9) W: Appium B || qua] Ma.: num quae dicitur assimilationem quam || 7. Mutilum] s (B. XXXIII, pertinet. iam igitur nihil adden- 37, 2) edd. vett.: militum B. || 9. vii dum est nisi ut et me et Livium, B corr.: iii. B pr. || ieit] s, quod eli-

meum iterum atque iterum tibi, vir ornatissime ac doctissime, commendem. vale.

Ser. Gryphiae d. XXIIII m. Mart. a. MDCCCLXII.

LIB. XXXI in *periōcha acarnanis* qui Naz. || post pacem — quinquagesimo.] *scripti* cf. c. 5, 1. *cum c. l.*: post — datam quadra(sper). ingentesimo anno ab urbe condita paucis mensibus coeptum est autem anno quingentesimo quinto. *Naz.*; de s et edd. vett. cf. *Drak.*; post pacem Carthaginiensibus datam quadragesimo anno (ab urbe condita) paucis mensibus (coeptum est autem anno quingentesimo quinto). *O. Iahnius*. coeptum est autem anno quingentesimo quadragesimo ab urbe condita, post pacem Carthaginiensibus datam paucis mensibus. Ww || quod] *Naz.* corr. s: quot *Naz.* pr. cui *Iahnius* || ferre quoque libri ferri • (fort. nunc) quoque *Iahnus* ferre • quoque Ww. || I, 3. tris] B teste *Besslero* in ed. capp. 1—24, progr. gymn. *Soltisquell.* u. 1847 inserta, quacum cf. eundem act. ant. 1842, 480sqq. nov. ann. phil. et paed. suppl. X 568 sqq. || 4. LXXXVII s teste *Hearnio* cf. *C. Peterum* act. ant. 1839, 631 Th. *Mommseum* röm. *Chronol.* p. 121, adn. 210 ed. alt.: LXXVIII B s LXXXVIII (i. e. duodenonaginta Kr.) *Glareanus* || primus s (*Lov.* 1)? edd. pleraeque || 5. proximis litorib[us] *Moguntini*: proximi litorib[us] (seu litorib[us]) B s proximi litoris (seu litoris) s proximis litoris edd. princ. || profundum] s? *Ascensionis*: profundam || 8. causa] *N. Heinicus*: causai B caussac (aut causae) s || II, 2. eam] *Asianam* vg. || provinciis] *assecutus* erat *A. Rubenius* prouintiis B: in proelio eum Boiis aut in proelio Boiis s || 3. P.] fort. C. *Dr.* proconsul s Cn. edd. ante Ald. || ut et adiunxit (seu e) iarent aut ut adiunxit (e) iarent aut ut et nuntiarent (*Dresd.*) s || 6. Ampium] s (B §. 7. 9) W: Appium B || qua] Ma.: num quae dicitur assimilationem quam || 7. Mutilum] s (B. XXXIII, 37, 2) edd. vett.: militum B. || 9. vii dum est nisi ut et me et Livium, B corr.: iii. B pr. || ieit] s, quod eli-

am XXI 18, 10, 11 *videtur servan-* *rat. T. L. ann. usi sint hist. Lat. atq-*
dum esse; iecit B₅ fecit Besslerus || *Gr. Gott. 1860. p. 86. (qui nuncia-*
aliut B. III, 6. eadem scribere s *runt) Crev. nunciarunt s* *edd. vett.*
Ald. III, 3. C. et M. Servilii] et m. || *3. libeat s* *Muretus* || *possint Vos-*
serniilius B. L.] C. XXVII 35, 2. *suis l. l. 7. voveri] Crev.: uouere*
14 t. P. ibid. §. 1. hostilus B. 4. libri nouere [lieere; ex certa noueri]
Gillo] B XXX, 21, 2 et ex sil. infra c. Ma. vovere — pecunia] in litura B.
8, 8, ex corr. 6, 2: cielo B h. l., unde || *quia ea] Bekkerus: quia B si ea*
Cilo ubique scripturus eram coll. inscr. *vg. quod nisi s* *vg. 10. quantum]*
Grut. DXCVII, 9, ubi M. quidam Ful- *b vg.: qua tamen B quanta Duk. ||*
vius Cilo l.; at meliores ibi testes *totiens] oetiens B cf. Krg. 419 n. e p.*
Gillo praebere me edocuit Aem. Hueb- *273. X, 2. Celinibns Illyatibusque]*
nerus (hodie lapidis huins Carthag. *B cf. Ww adn.: al. v. ap. Dr. 5: ce-*
nov. tres modo priores versus super- *tero .. dimisso, praeter .. nominis,*
sunt); seillo B pr. c. 6, 2. Planeus] *cum s* *pars edd. 7. velit] b: uenit*
B c. 6, 5: plautus (plantus g) B h. l. *B velint ci. Ww. augere s* *Sigoniis*
|| V, 1. quingesimo ex Prisc. de fig. *|| XI, 1. in Etruria edd. ante Ald. 3.*
num. 4, 22 p. 1352 P. Sigonius || *quin-* *Q. Minutio B₅: immo L. Furio, et sic*
quagesimo primo] Ww. cf. Momms- *s? Medioli. 1505, al. fort. (in) vicem*
senii chronol. Rom. p. 121 adn. 210: *I. F. Gr. 5. sciri Vossius l. l. 9.*
quinquagesimo uno F. Lachmannus *(iussi) I. F. Gr. 10. peterentque]*
de font. Liv. II, 94 qdragensimo *B₅ fere omnes, Dr. in adn., v. d. act.*
uno B quadragesimo uno vel qua- *lit. Ien. 1811, 20, 156 sq.: petere Bas.*
dragesimo primo vel quadragesimo *a I. F. Gr.; al. s* *ap. Dr. 12. eis]*
s quinquagesimo Sigonius quinqua- *Ma.: ei libri (ei) Vossius l. l. sibi I.*
gesimo secundo Dodwellus quin- *F. Gr. indicasset] B, tacite Wal-*
quagesimo quarto Glareanus || *chius em. Liv. p. 220, g. p. 366 (Ma):*
2. fort. primam I. F. Gr. 7. renuntias- *iudicasset s* *vg. 17. eius .. permit-*
sent] B; assecutus erat Dr. 9. re- *tenti] A. Rubenius: eius .. permit-*
sponderi] B Duk., Crev.: respon- *tente B₅ eis .. permittente s* *edd. vett.*
dere VII, 3. si numquam alias] B *cf. Wt praef. mutarive] s* *vg. cf.*
et sic I. H. Vossius Ann. u. Randgl. *Kr. Kre. p. 273 sq. Besslerum act.*
p. 280. || proximo certe Ma.: Punico *ant. l. l. p. 485: mutari B₅. XII, 3.*
proximo certe B proximo Punico *fort. quinquennio ante Crev. 4. si*
eerte et proximo certe punico s. 7. si *qua Vossius l. l. 4 sq. fieri. curam*
quinto die Ma.: quinto die inde B *— accenderunt] ex B Bekkerus (nisi*
quinto inde die b eg. 8. nec car- *quod nunciata Bekk.) 6. fort. [in]*
thaginiensibus B cf. Bessleri adn. et *templo Ww. XIII, 4. aliut B pr. ||*
Ww. alterum aequabitis] ald. Fr. *noxia] Wt praef. w: noxiā B ob*
Iacobsius ald. animadv. in Ath. dei- *noxiā vg. ob noxiā Besslerus Wt*
pnos. p. 128 cf. diatr. de re crit. capp. *noxiam r. d. lit. Centralbl. 1862 p. 18.*
*duo p. 11 n. ** 10. comparate I. F.* *5. aeri Budaens, Crev., al. 6. di-*
Gr. comparo Vossius l. l. 11. sed] *cerent I. F. Gr. 7. vectigal] B Ww*
et id. ibid. 15. iam] B₅ Besslerus: *Ma.: vectigales vg. 9. trientabu-*
etiam s *vg. VIII, 3. fort. (feciales)* *lumque] Heurnius, Mommsenius*
decreverunt I. F. Gr. 5. de exer- *uunt. soc. sax. 1850, 98 sq. n. 13: trien-*
citu B; fort. de exercitibus Bessel- *tabulūq; B trien tabulūmque s* *Ox.*
rus 7. consules darent] g p. 148: *N); de rell. cf. Dr., Wi p. 182. ||*
cos. darent B consul daret vg. 8. *XIII, 1. paludatis] B₅ cf. Heerwa-*
praesidium I. F. Gr. praesidi Ma. *genii ad XXI, 63, 9 et Ww adn.: pa-*
386 n. || esse I. F. Gr. 10. haberent] *paludatus eum s* *vg. I. F. Gr. ad XLI,*
Muretus: haberet VIII, 1. Ptolomeo hic acaepius B, quam scribendi *10, 5 adn. Kra p. 24. 2. Cn.] con-*
rationem aequalitatis tantum causa *consulis s* *C. s. 3. Centho] quod eliam*
non admisi cf. modo Köllerum qua- *XXV 2, 3 scriendum erat, Sigonius:*
cento B. et mille militum] b g. p.

367 *Bekkerus* cf. tamen Wi p. 201 w: et militum B et militibus edd. rett. et militum copiis s Aldus, ubi exiguis vel parvis vel modicis excidisse arbitrantur Crev. Heus. § 4. [duobus] navalibus .. (proelio) Crev. || 10. quidem] Bz (Mead. 2), ex ci. add. I. F. Gr. || 12. in insignibus suis] W (i p. 201; cf. lib. V 41, 2), nisi in B participium aliquid exciderit (w): insignibus suis B eum insignibus suis s eg. || XV, 3. suorum] B: suam s sociam s om. s suam; suarum Besslerus || 4. dum ante Rhodios] om. B, add. b. || 5. recuperatas(que) Vossius l. l. || 6. vox Attalo 'non nihil suspecta' Duk. || 8. Ciam] Siganus Cean Gelenius: ceciam ex utroque conflatum B. || 10. sed Duk.: et libri at Vossius l. l. || eum, si] B; assecutus erat Duk. || 11. (in) Hellespontum Vossius || Thraciae] W: Thraciae I. F. Gr. Graeciae libri || XVI, 4. Callimedis] Bekkerus: Gallimedis Bz Ganymedis s eg. || cypsellae B. || 5. chersonessum eleunta et alope lit. sax. 1855, 212 sqq. myth. Rom. p. connessum B. || Callipolis] Mog.: 238 n. 1. Vedio Iovi Klansenius de- Gallipolis Bz. || Madytos] Mog.: neas u. d. Penaten p. 1091 n. 2182 adeo madoces s madotus s. || 7. classe acū Iovi Heus. (duo) Iovi Böttcherus B classe sua cum ci. Wt. || 8. XVII, progr. gymn. Dresden. a. 1838 p. 8. || 1. distinxii et emendavi secundum Ma 15. in omnī omni s iam omni ci. Wt prob. M. Seyfferto emend. Liv. ann. || XXII, 5. adtulerunt Vossius l. l. || ph. 83, 823, nisi quod a delet; per 6. Megara s I. F. Gr. Megarida Du se recte quidem ille, at cf. lect. cod. B: kerus || 7. ne] Bz: nec s Ascens. 1513 ostendit neque .. adiutis sociis (adiuti s sociis B adiuti socii ci. Besslerus). XVII, 1. Abydeni etc. vg. || non (terra) modo Ma. || (aditu) Vossius l. l. Ma. || 5. aut in gymnasio] aut in templum Ma: in templo et in gymnasium libri || 9. id se] B: et se rg. et, id se Baumg.-Crusius, Kr. || iurat] B: iurare vg. Wi p. 201 sq. t (iurare) Crev. || XVIII, 1. trium consensu] nam genuinum sit dubitat Wt. || 4. animos] Ma: animo est Bz in animo est s? Mediol. a. 1505. || regnum [meum] ci. Wt. || vel 6. (repente) vel 7. (repente) Crev. cf. Walchium l. l. p. 19 sqq., præterea quasi, veluti ad proditos desiderantem; at v. Böttuerum obs. p. 82 sqq. || repente proditos] pene prodi eos v. d. art. lit. Lips. 1815, 1638 sq. || 7. laeti Bz "vet. lib." Siganus] Besslerus || fe-

cissent B Besslerus || nuntio ante corr. B. || XVIII, 1. duce] rege B cf. Besslerum horr. ph. X, 578. || 3. reges] B Bas. b: regem s. || XX, 5. Ti.] s? Siganus: T. Bz, om. s. || 7. fort. (expraeda) Ww. || quadraginta tria] quadraginta quatuor s Aldus quadraginta s. || fort. centenos vi- cenos Ww. || XXI, 3. egregiae B. || 4. lassitudinem] scripsi: lassitudini libri, quod probandum est, si voc. timuit int. vers. a b add. interpolationi debetur, ut ei cum Ma. pepere aliudce verbum substituendum sit || 5. repetivere. Postero Ma. 214 sq. || 7. in alas - habebant (sic Lipsius: ha- bebat libri) cf. Lips. et Duk. ap. Dr.; Ww; num (in alas - habebat)? || 11. in multitudine s I. F. Gr. multi- tudini Ven. 1495. || 12. Vediovi] Rud. Merkelius Oc. Fast. p. CXXIV: deo Ioui (quibus voce, præcedunt litterae ne) Bz Diiovi (immo Diovi cf. Buechelerum mus. ph. xv. 415 sq. n.) II. Valesius, Prellerus nunt. soc. 1513: hemerodromas bz hemero- dromas B || 11. fort. s. odium s. iram exedit ad expleturum Ww || 12. eum] b: aecū B in hostes equum s Kr cf. Kre 274 Besslerum horr. ph. X 581 sq., qui et ipse equum ed. a. 1847 concitat in hostem secum s || XXV, 2. Eleusinam] Bz: Eleusinem s Mog. Eleusina s || Megara s I. F. Gr. || 3. Cycliadam] Dr. in adn.: Cycladem s et fort. Livius sibi nec in hoc nomine constitū (cf. xxvii. 31, 10; xxxii. 19, 2; 32, 10) nec in Heraclide

(v. c. 33, 2) cycladem B || 6. ne] fort. ut ne *Vossius l. l.* || 8. peloponneso B. || 9. Cyeliadas] *s* Dr. in adn.: Cyeliades *s* elyeliades B. || XXVI, 1. e regione *s.* || 3. ex – Eleusine] cf. Ww. || ab eleusino b ab Eleusinis *s* Eleusine *s* et vel sic vel ab Eleusiniis vel Eleusinis ei. Dr. || 4. discurrebant Wt praef. || 6. et] om. B; fort. comminandaq. oppugnatione (communando oppugnationem b) || 7. ant felicior aut expugnatio *Dukeru*s. || 8. bracchiis B pr. || 11. exornata] *s* Aldus: et ornata B₅. || XXVII, 1. hapsum B. || L.] *Glureanus*, *Sigoni*us: T. B₅ Titum *s.* || 2. Corrhago] *s* edd. vett.: Corhago B₅. || Gerunio *Bekkeru*s. || orsesso B. || Antipatream] *s* Bekkerus: Antepatream B₅. || 5. affecit Kr. p. 395, at v. Wi 199. || 6. Cnidus] B Iac. *Granorius* || XXVIII, 1. Langari *s* cf. Dr. || 2. Langarus *s.* || XXVIII, 6. transcenderunt B transcenderunt *Crev.*: condescenderunt *s* vg. || 10. eidem] B *Crev.*: eiusdem *s* vg. || 11. (ejecto) *Vossius l. l.* fort. recte || prodigium relieta sublata virgula *I. F. Gr.* || deleta] *s* Ven. 1498: deicta B₅ cf. Wt praef. || 13. et nihil *s* vg. fort. recte || petit B₅. || 15. leves et ad ci. C. L. *Baueru*s || 16. improbrantibus B. || XXX, 4. verum enim vero] Enimvero *I.F.Gr.*, at v. *Duk.* || id se queri] fort. id se ferre *I.F.Gr.*, at v. *Duk.*, Dr. || 5. nudatos manes] cf. Ritschl anth. Lat. coroll. epigr. p. XII. || 7. et truneata vg. || 9. Eleusine vel Eleusinae *s* edd. || 11. possint vg. || XXXI, 3. superos inferosque vg. || 4. haec Cianos] Kr.: Cianos *Sigoni*us haec Chios b Aechios vel et Chios etc. *s* haec sq. lac. B. || fort. Aenios Dr. || Larisenses] *Bekkeru*s: Larisenses vg. lamsenses B. || quibus] quod A. *Perizonius* || 6. a nobis ante Reginis (Rheginis vg.) add. vg., at cf. Wtw. || 9. stipendiarias nobis ae vg., at cf. Wt praef. || 10. ne ipsi quidem] B, *I. F. Gr.* || possent, e a b inducta, B possint *s.* || 17. sint] *Ascensius* 1513: sunt libri suntu ci. W. || XXXII, 3. [ut non] tempus, ita iam nunc statui*[ius]* posse Ma. || belloque] bellove vg. || *Pylaeo* Ge-

lenius: Pyraeo b pyraea B; *rell.v.ap.* Dr. cf. Ww. h. l. et Duk. ad XXXIII 35, 8. adn. || 4. sit] *Mediol.* 1505: om. || in] om. B. || *pylaeo* B. || est B pr. sit Wt praef. || XXXIII, 4. Das-saretiorum] *Mog.* *et sic* dassaretios B c. 40, 4 et ex corr. XXXII 9, 9: das-sertiorum B darsertiorum b (* das-sertiorum §. 5 darsertos §. 8 B). || 6. *Aizor* nuper ined. *Teubn. Plut. Flamin.* 4 scripsit *Sintenis* || *Bevum*] edd. aliquot vett., *Sigoni*us: Betum, Baetum etc. *s* Bactum B₅. || 8. post exauditus est: hostes appropinquare add. libri praeter B, edd., at cf. Ww adn.; hostes esse ei. Wt. || 9. aliquod B pr. || XXXIII, 1. (pro eo) *Vossius l. l.* || 4. bracchis B bracchiis b || abscissis B pr. || 5. nondum iusto proelio vg. || 7. *x* *x* B, Wt praef.: quatuor millibus *s* vg. octo millibus et octo et quatuor etc. *s* quatuor I. *F. Gr.* || mille] (*sic* *x* B, et vel hoc vel *x* *ce* poposcerat *Röellius* || *Athaeo*) *s*: Achaeo, Achaeo etc. *s* Areto *Mediol.* 1505; lacuna in B. || 9. duxit B. || XXXV, 1. vero tam] *s* Aldus: non tam B₅ (*Lov. 4*), Dr. adn. tam et motam *s.* || 2. autem] item *I.F.Gr.*; al. v. ap. Dr. || vero tam §. 1 sercato: — aberat autem commendat Dr. || 3. eredere] B₅: eredidere *s* vg. || XXVI, 1. peltas B peltatas ei. Ww. || 4. aliquod B pr. || 5. quia ho-stium tam *Dukeru*s || 6. millia, inter-vallo distinxit Dr.: millia inter-vallo vg. millium inter-vallo *I.F.Gr.* || Ortholophum] Kr. v. Krs p. 95 Kra p. 75 sq. (XXXXIII 3, 1 *idem no-men in meitem venit Heusingero*: et nomen certe *idem*, de loco hanc im-merito videtur dubitari cf. C. Bur-sianum mus. phil. XVI 420 n. *, qui ubiis Ottolobum probat et adn. ad illum l.): Octolophum ‘exemplaria scripta’ *Gelenius ottolobum* B c. 40, 9 W attalobum B. h. l.; al. v. ap. Dr. || 7. creseceret [temeritas] simul H. A. Kochius emend. *Liv.* II. 13. || XXXVII, 4. effuse A. G. Ernesti * gloss. *Liv.* s. v. effundere, at cf. *Fabi* ad XXI 55, 3 adn. || 11. paludes per vias inviaque] Dr.: paludes

* unde corr. aln. ad lib. XXI, 55, 3.

peruias inuiasque B s pauens per uias inuiaque s (*Lov.* 2) etc. || 12. equi spoliis.. relatis] *Gelenius*: equi spoliis .. relictis s equi sunt spoliis.. relatis B etc. cf. *Dr.* et *Ww.* || XXXVIII, 3. erat] *BWt*: om. s *v.g.* (erat) *Kr. Ww.* || 5. temeritatem] B: temeritatem regis *rell.*, *edd.* || 10. abiit 5. || XXXVIII, 2. quam] B s: qua s, *fort. recte* cf. *Dr.* || 4. *Pluininam*] B s: *Pluininam, Plimiam, Pelinam etc.* s *Pellinam (immo Pelinam)* *Sigonius* || 5. *Bruanium*] *I. F. Gr.*: *Bryanium* *Sigonius* *Bruantiam* B *Bruanam etc.* s. || 7. (*etc. 40, 1*) *Eordaeam*] *I. F. Gr.*: *Heordaeam* *Sigonius* *erduaeam* B *erduinaeacum* B c. 40. || 8. ut aut] B: ita ut *v.g.* et *vel sic vel* ita ut aut *Kr.*, at *cf. Wi* 202. || operi, permuniit] *Walchius l.l.* p. 231 *sqq.*: *opere permuniit* B s *permuniit* s *Crev.* propere permuniit *I. II. Vossius* cf. *Wi l. l.* propere muniit *Ig.* p. 388. || 12. pe- teret *v.g.* || 15. circu itu B circu itu b. || XXXX, 4. (et) *Ma.*; *fort. at* || 9. (auctor) *Ma.* || *Ortholophum*] v. c. 36, 6. || 10. ad haec *v.g.* || XXXXI, 3. superfluerant s *Aldus* || 8. *Phae- eae*] W (*phaeacum* B XXXII, 14, 1): *phaeca* B *phaeaco* b *Phecado* s *v.g.* *Pheeeae* *Bekkerus* || 9. quingen- torum passuum *v.g.* quingentos pas- sus *Crev.* || 10. palati] om. B, *fort. recte*; sed potuit etiam ob simile voc. *praecedens* alii *excidere* || 12. exci- tare igitur alii *v.g.* || 13. quum uni- versi sexeentorum *Gelenius* || animis armisque s *v.g.* armisque *Gruterus*, *Vossius l. l.* || 14. captique quidam quos *v.g.* || XXXXII, 5. recuperat s *Mog.* rereperit B pr. || 6. 'Forte in tumulum. Vel ad tumulum eastra' *I. F. Gr.* || 8. ignotos s. || XXXXIII, 1. agmen primo turbavit *v.g.* || 2. (Dardani) *I. F. Gr.*, atv. *Dr.* || nullum talis auxili vg. || 5. D B et *vel sic vel* mille *I. F. Gr.*; om. *v.g.* || avexit s *v.g.* euexit s. || 7. terra] *Ma.*: erant *codd.* (erant) *Dukerus*, *Krt cf. Kr* 178. || XXXXIII, 1. Maleo superato] B cf. *Wt praef.*: *Malea superata* *v.g.* || 2. cui] quae s. || odium b. || in *Phi- lippo*] *Ww f.* *Wt praef.* in philyppe B: in *Philippum* *v.g.* || immodera- tum b. || 4. statuae imaginesque *scripsi*, a *Ma. monitus* (*excidit olim Q. ante O*): statuae et imagines *Ma.* statuae imagines B *v.g.* || imagines omnes, item .. virilis ac muliebris sexus omnium, nominaque eorum (eorum s: cod. *Vict.*), tollerentur *ci. Crev.* || (earum) *Duk.*, at cf. *Wal- chium l.l.* p. 207 *sqq.* || virilis ac muliebris sexus b *v.g.* || dies festi, sacra, sacerdotes, quae s: dies que sacra festi (festi sacra corr. pr.) sacerdotesque B dies festi, sacra, sacerdotes, quae s; *al. v. ap. Dr.* || sacerdotesque, qui .. instituti b g. p. 372. || maiorumve *v.g.* || 5. esse] essent s, *edd. ante Bas.* b. || 6. et ex- ercitibus et *v.g.* || XXXXV, 2. atque in ira .. fuerant s *I. F. Gr.*: atque in iram .. fuerant B s ac quae in ira .. fecerant *aut* ac quae ira .. fecerat *al. v. I. F. Gr.* || 3. portu B. || 4. *Gau- rion* *scripsi cum Xen. Hell.* I, 4, 22: *Gaurelon* s (*i.e. Gaureion ex dupl. lect. Gaurion et Gaureon ortum*) *Bekkerus caurelon* B *Gaureleon* s. || 8. faciles *I. F. Gr.* || 11. maris *v.g.* || 14. ad] om. s, *Glareanus* || Men- dacum] b: memdaeum B *Mendeum* etc. s *Mendin Mog.* *Mendam Glareanus* || 15. *Toronae*] *Bas.* a: *Co- ronae* || XXXXVI, 2. *Pyrrhias*] *Bekkerus*: *pyrrhias* B *Sipyrrhicas* *v.g.* || quae] *I. F. Gr.*: qui || convenit ci. *Ww.* || 3. *praestaret*] om. B; *fort. daret vel mitteret* *Wt.* || 5. *agitari*] B, *I. Gr.*: *excitari* s *consultari* *v.g.* || 7. *Zelasiu*] B s (*de al. v. Dr.*): *Pha- lasiam* *I. F. Gr.* *Aeantium Heus.* || *Phthiniae id*] *Ww.*: *pthiniae id* B *Isthmiae id* s (*al. v. ap. Dr.*) *v.g.* *Istiaeae id vel Istiaetidis* *I. F. Gr.* *Plithiotidis ei.* *Wt.* || *Isthmi id* .. promontorium *Oreo est Heus.* || de- metriaden B || 10. *ingerentes et .. saxa. faciebant*] *Krt. prob. Ma.* *ingerentes. et saxa .. iaciebant* *Beg. W cf. Wi* 2; *al. I. F. Gr.* || *fort. eunieulos [agebant]* *Ww.* || 11. *easti- gationis regis*] *Ma.*: *castigationis regiae* *I. F. Gr.* *eastigationibus re- gis* B *v.g.* || *eastigationibus regis .. culpa [admoniti]*, *simul* *Wi* 202. || *et simul*] *simul s I. F. Gr. Dr.* || 12. *quot satis videbantur .. traiecit s*

Dr.: quod satis videbatur .. traiicit B quod satis videbatur .. militibus traiicit *edd.* *vett.* quod satis videbatur .. traiicit Bas. b quot satis videbantur .. militibus traiicit *s*? *I. F. Gr.* quod satis militum videbatur .. traiicit *Ww*; *de al. s cf. Dr.* || 13. *Aegleon*] *s* (*al. v. ap. Dr.*) *edd.*: *Egeleon* B *Pteleon Rupertius a Ww l.* || *timentes Crev.* || 15. *ariete incusso subruti multis iam loeis, prociderat Büttnerus l. l. p. 85 sqq.* || *maritumam, quae super portum est] scripsi, voc. maritumam post Romanī facile excidere potuisse ratus: quae super portum est B quodque (quod *al. et sic v. d. act. lib. Lips.* 1815, 1642 *sq.*) super portum est *s* (quodque — est) *Büttnerus, Vossius l. l.* (quae — est) *Ww.* || in arem, quae super portum est altera *Büttnerici*, *Krt. cf. Kr.* in arem quodque super portum est *Elspergerus obss. ad al. Liv. ll. Erlang.* 1827. *p. 15 sq.*; *al. Walchius l. l. p. 128 sqq.*; *Heus.* || *XXXVII, 1. sinus Euboicus*] *vg.*: *euboicus* B *Euboicus sinus Wt.* || *2. statum*] *B cf. Ig. p. 389.* *Kr.*: *spatium vg.* || *ceperis B.* || *3. legatis B.* || *5. (quem?) Ma.*: *quem libri eumque (s; Ox. L. 1.?) I.F. Gr.* atque cum *ci. Ww.* || *XXXVIII,* 3. *consulares praeципue, vg. con sulares, praecipue I. H. Vossius* || 4. *extrahere] scripsi:* *extraheret, ad deceperat adaptatum, B extra here. et vg.* || *ut consulem expectaret.] B cf. Wi 202 sq. t: . Consulem exspectarent. vg.* || *6. an] cf. Wtw: easne Ma. op. ac. alt. p. 164.* || *magistratu suisque] s* *? Bas. b: magistratu ius quis B* *magistratu suis quis (suis quisque al.) s;* *erat cum de magistratu, iustis cogitarem; al. Wi 203.* || *8. sicut non] B Ww Ma.*: *si eum non s si non eum s vg. eum non ci. Dr.* || *si non duetu praetoris, sed consulis, rem ci. Crev.* || *praetoris absenti sed B ante corr., Ww, al. v. Kr. Ma.* || *exercitū B.* || *senatus consulto] Duk., Ww, Ma.*: *senatus consultum ne nec B.* || *9. occur reret B.* || *XXXVIII, 2. et] B* *s*: *om. s vg. (et) Ww.* || *aeris argenti centum] om. B.* || *num argenti [bi**

gati] ? v. Ma. || *milia (vel millia) quingenta] s (Ox. L. 1) Kr. Ma.: s. d B; cf. de h. l. Wt, *Mommsenium röm. Münzgesch.* p. 381 n. 43. *septuaginta millia vg.* || *post septuaginta millia add. pondo s vg.* (eod. s mōd. s), *at v. Ma.* (*om. B s: Ox. L. 1. al.*) || *4. proconsul Glareanus proconsule Muretus* || *6. Venusinis] spatio rel. om. B.* || *9. (et) Stuerenburgius a Wt et Ma l.*, *Ma.*: *et B* *s haud s vg.* et non *W* (*al. Wi 203*); *erat cum vel de nec cogitarem vel de ex iis pro et eo rum, ut ex in et corrupto, iis in gene tivum mutatum esset* || *10. testes] Ma.: lac. in B uirtus s uirtutes s veritas Sigonius veritatem Krt. Kr. verum Goell, at v. Kr. || populus Romanus] B Ma. Kr.: publice || videret] B s Ma. Krt. Kr.: yideretur s *Sigonius* uide rentur s; *Ljungbergiana ad h.l. cidesis ann. phil.* 80, 43S. || *L. 1. p. uilis B.* || *2. in aerario] vocc. suspecta I. Perizonio* || *4. M.] Mog.: om.* || *P. et M.] b eg.: p. et m. et B; fort. aut C. et M. aut P. et M. et C. Wwcf. Dr.* || *5. mor tuos B.* || *M.] Sigonius: M. B* *(Marcus et Marchus al.)* || *6. cf. post Glareanum et Sigonium Dukeri adn.* || *10. sq. dis stinxi secundum Ma.* || *11. Stertinio] Bas. a: Terebinio B* *(al. v. ap. Dr.)***

LIB. XXXII in periocha proelio bello s (Gud. maior) Crev. Heus. || *Euboeam — oram] Naz.* *s (Gud. maior), quos secutus sum virgula post vexavit pro maiore distinctionis signo posita: Euboeam et maritimam oram cepit. s ed. prine. Euboeam et maritumam oram * Iahius.* in Euboeam et maritimam oram trae cetus, Eretriam expugnauit. s in Euboeam trae cetus, Eretriam et Caryustum cepit. *Crev.* in Euboeanas (*i. e. duas*) maritimam urbes, Caryustum et Eretriam, expugnavit. *Heus.* || *1. 2. L.] Mog.: L. Cornelio s P. B* *P. Cornelio s.* || *a praetoribus B e praetoribus ci. W.* || *urbano B.* || *6. prorogata imperia I. F. Gr.* *Ma.* 380 *n.* *prorogatum imperium s (Loc. 2.) Dr.* || *prorogato imperio praetores .. Cn. Sergius .. Q. Minucius I. F. Gr.* *altera ci.* (*Q. Minucius due ex s*) || *C.] Bekkerus v. xxxi 4 et 6: L. B* *s om. s Cn. s ? Aldus* || *assignari*

I. F. Gr. assignare ς (*Voss.*) || 10. ab *sq. lac.* annuntiatum B (*de Anagnia inferenda cogitavit Wt; nisi lac. ad- eset, possis et de Antio*) || nuntiatum est] nuntiarunt *I. F. Gr.* || sede capillum vel aede caprificum *Rob. Titius* || 14. dieta B indicta *ci. Wt.* || II, 4. *Signian]* Setiam *Sigonius* || 7. *Cn.*] B ζ *I. Perizonius* || III, 1. *Villium eg.* || III, 3. *Pylis* ς ? *Mediol.* 1505; *Pyleis B ζ* . || *ipsis*] *Mediol.* 1505: in *ipsis* || quam Coelen] Bas. b (Ww) quā Coele s B: quas Coele ς quas (*vel quae*) Coela *Mediol.* 1505 *eg.* || 3. *sq.* vocant Thessali; atque transeunti] *scripsi monitus a Ma:* vocant Thessali; itaque transeunti Ma. vocant: Thessaliaeque transeunti *eg.* vocant. Thessaliae quae transeunti aut vocant Thessaliae. quae transeunti *ci. Dr.* vocant Thessalam; quae transeunti Ww. || 4. *implicatas B.* || 5. *saxo undique absciso, vel saxi undique abscisi ci. Dr.* || (*rupibus*) *Crec.* || 7. *hiemps B.* || V, 1. *quantumque*] *I. Gr.*: *quantacumque* || 2. *annimum*] B *cf. Wi* 203: *animus* ς , *Vossius l. l. p.* 281. *animos et animis* ς *animi* *Mog. annus I. F. Gr.* || (*eventum*) *Vossius* || 4. *quod annis B.* || 5. *triphilia* [*neleis B.*] *Megalopolitis*] *I. F. Gr.* et sic certe scribere debebat *Licius v. xxviii* 8, 6: *Eleis libri fere omnes, ipsius Licii ni f. neglegentia, cuius vestigia tironum causa et ipse detersi;* [*Megalopolitis, nam ademerat iam*] *Eleis Herae.* (*cf. Ww.*) || 6. *ad*] (at post firmabat *om.*) add. *Ma. op. ac. alt. p.* 363 *sq. cf. Ma. Seyfertus ann. ph.* 83, 823. || *animos cum Heraelium amicum maxime*] B et sic *Bekkerus, Seyfertus, W.* *nisi quod illi post animos (conciliandos addit Seyfertus fort. recte), hic post amicum lac. statuit (alienare et cum inserit in t, a se alienare — aut offendere —, eumque cum in w cf. i 203 sq.): animos cum (cum om. *Loc. 1.*) Heraclide.* Nam cum (quum *al.*) eum maxime (maximae *al. ?*) ς *animos sibi conciliavit enim Heraclide.* Nam eum (aut quum) eum maxime (maximae *Mog., al.*) *Ascensius, vg.; rc. dd. cū, recenset Kr.* (*cf. Wi* 203), *add.* *si tanti, Böttcherum l. l. p. 8 sq., Ot-*

*tonem div. Liv. p. 75., O. Gerhardum de Aristarcho Aristoph. interpr. Bonnae 1850. thes. 5. || amicum] asse- cutes erat Fr. Iacobius v. Kr. cf. *Iacobium de art. crit. capp. duo. p. 12 n.* || 8. *tum*] ς *Dnk.:* cum B ζ . || 10. post paucis diebus] *cf. Ma. 474.* || VI, 1. Charopem ς *perpanci, Sigonius, at cf. c. 11; 14, 5. || 7. Iovi in* ς (*Lov. 2*) *Mog.:* Louis in ς (*al. v. ap. Dr.*), *om. B; fort. Iovi Wt.* || VII, 2. *Cornelius* *om. B.* || 3. *venaliciūm*] B *Gelenius:* *venalium eg.* || *Castrūm porto- rium*] *ef. Ma. op. ac. p. 300 sq. n. 2.* || 4. *mille duecenta*] ς (*al. v. ap. Dr.*): ∞ *post lac. B; numerib. corrupties se- videtur v. Duk.* || 8. M.] *Sigonius: M.* || 10. *medio I. F. Gr.* *medios* ς (*Gaertn.*) || 13. C. *Helyius* ‘*retus lectio*’ *Gelenii,* ς (*al. v. ap. Dr.*) et sic B c. 8, 5; 26, 2 *cf. 9, 5:* *caelius b caelus B.* || *ante instaurati num. I. vel II vel III exci- disse censem Pitschelius mus. ph.* 1, 70 *n. = parerg. I p. 311 n.* || 15. *Ser. et C. Sulpiciū Galbae*] *Sigonius: Ser. Sulpicius et Galba B ζ fere omnes* (*cf. Dr.*) || VIII, 4. *sortitis consuli- bus provincias, I. F. Gr.* || 5. *praetor- torum ci. Dr.* || L.] *edd. vg.: T. vel Titus (om. ς : *Ox. L. 1.*)* || M. *Clau- dius* *lac. in B.* || 6. *praetoribus*] *Crec. cf. Wi* 189, *Dr., ad* *Marcello et Catoni dederunt vel adiudicarunt additum: praetores* .. *Marecellus .. Cato I. F. Gr.* || 7. *so- ciūm et* B ζ *edd. vett. Ww (v. p. 358)* *Ma.:* *socium* || 8. *ut hi*] *uti B ut i Ww.* || 11. *classi suaque*] W: *classis* *sq. lac.* B *classe suaque eg.* || 13. *At- talī (auxilia) Crec.* || 14. *in potestate ed. Tarevis.* 1842, *al.* || 16. *eum futu- rum* ς . || *senatui* B *Gelenius:* et se- natui ς *omnes;* *de Rubenii et I. F. Gr. ad h. l. cū. v. Dr.* || VII, 2. *hereolis B.* || 3. *poreum eum*] *Duk.:* *poreum* || 4. *post sunt spat. ret. in B.* || 6. (Et) *Ma. || oetingensis*] *Glareanus: D vel quingentis* || 8. *viii*] *uiam* ς vi *viam ci. Duk., Dr.* || 9. *dasseretios B ante corr.* || 11. *expediebant*] B ζ (*Ox. N.*) *Bas. b. I. F. Gr.:* *expediebat vg. ex- pediebatur altera ci. Gr.* || X, 1. *Dies* ς *I. F. Gr.* || *apsū sperant B.* || 2. *con- silio* ς (*Lov. 6*) *edd. vett. Dr.* || 3. *(res)* *Vossius l. l.* || 4. *civitatum*] *hic et**

*alibi posui cum Dr.: civitatum b vg. ciuitate B. || 5. arbitro] Ma.: arbitrio || quo] quorum I. F. Gr.; eiusum tum potius scribendum fuisse docet Ma. || 6. arbitro] B₅ (*Ox. L. 1*) I. F. Gr.: arbitrio || eui] qui B, at cf. Ma. 286. || 8. se] om. B. || 11. aptum tegendis corporibus] Krt: amplum tegendis corporibus B aptum urgendis regiis ms. fere evanido dubitans Gelenius ad amplum proelium gerendum edd. vett.; al. v. ap. Dr. || pro hoste loca] B Gelenius (*v.l.v.ap. Dr.*) || 12. illinc] om. B. || aliquo de- eidissent B. || faicit] B: fecit vg. || XI, 2. tum teneretur castris] B: tunc teneretur castris Kr.; al. v. ap. Dr. (*add. Walchium l. l. p. 232 sqq.*) || 3. educturum I. F. Gr. || 4. si] add. I. F. Gr. || 7. quattuor milia] om. B. || monstret Vossius l. l. || 8. possent I. F. Gr. possit Vossius || 9. (iubet) I. Perizonius || pernox] per noctem B. || sumere s I. F. Gr. || 10. aptut] Ma. op. ac. alt. 295 sq. cf. Ma.: capit B eapi s capere Ascensius agere Seyffertus l. l. S23 sq. || XII, 5. magis quia Muretus, I. F. Gr. || 10. difficilia mg. Basil. 1539, A. Perizonius || XIII, 1. qua se intervallis] H. A. Kochius emend. *Liv. II. 13 sq.*: quas inter- ualles B qua se inter valles vg. quas inter valle se Ww. || 2. (loeus — Melotidis [*sic cum s*]). *Sigonius* || est Stymphaliam inter et Elimiotidem I. F. Gr. est in Stymphaea (*vel immo* Tymphaea) terrae Elimio- tidis Dr. || Molotidis] B: Molotti- dis, recte *nif*. *vel* Molossidis Freins- hemius; *vv. ad omnia haec nomina ll. v. ap. Dr. et Kr.* || agmini, sed] B, Heus.: agminis et vg. agminis sed I. F. Gr. || Lynecon] B₅ (*Oxx. L. 1, N.*) || 3. ad latus, quod — orieus, septen- trio *ci.* Ww; al. v. ap. Dr. || spectat] om. B; aliud verbum subesse, altera sententia Ww. || 4. aliquos B. || praeverti] B, Wtw (*ex perverti a g. male ex B prolato restituit Nipperdeius phil. 1, 669*): reverti vg. || 5. ut — de- mittaret] B (ut assecutus erat Vossius l. l.): suum — dimitteret (dimitte- re s) vg. eitum — demittere I. F. Gr. subitum — demittere Walchius l. l. p. 234 sq. secum — demittere Heus.*

|| 7. (quae) aut tum I. F. Gr. || 9. Iresiae] B *edd. vett.*: Piresiae Lea- kius itin. Graec. septentr. IIII 493. || Palaepharsalus] B, Ortelius a Dr. l. || 10. macrant vel macram B. || Angeas] *edd. vett.*: Angeias B₅. || 14. ad Thaumaeum] Kr.: ad thauma cum B Thaumaeum inter al. s ad Theuma tum g. p. 377. || inbelli (*al. imbelli*) turba] vg. (Ww, Ma.): ex inbelli turba B im- bellis turbae *ci.* Vossius l. l. || XIIII, 2. adortus [est] et post ei. Wt ador- tus est . Post Ma. 215. || rexisset B. || eo demum] I. Perizonius: eo- dem || 3. Strymonem] B₅: Strimo- nem s plerique (*al. v. ap. Dr.*) Stimoneum vg.; *in re incertissima cod. opt. scripturam, etiam si corrupta esse ri- deretur, retinui* || 6. eos] om. B. || 8. eodem] eo B. || XV, 1. urbiūm vg. || 3. Pholoria B; *post h. voc. sqq. usque ad alterum Phaloria om. B.* || Cieria] B cum multis s XXXVI 14, 6 et vel sic vel Cierio Leakius act. soc. reg. lit. I 1827 p. 157; *vel* Cieria *vel* Ciera Meinekius Steph. Byz. I 123 sq. (*cf. vind. Strab. p. 152 sq.*): Pieria s Od. Müllerus additam. *ad Doriens.* (Vra- tisl. 1831) p. 19 sq. *opusc.* Germ. I, 73 sqq. Piera etc. s cf. Dr. Pialia Si- gonius Cierio W. || 5. Leucaden B. || 7. dies] om. B. || 8. Atracem] I. F. Gr. cf. Kr. *ad xxxiii 4, 1:* ad rhagem B; s v. ap. Dr. || peneium B. || XVI, 3. Samein] *vel* Samen Sigonius: Zamam *vel* Gamam etc. (*v. Dr.*) s zam- mam B Zaceynthum Glareanus || Lu- cicio Apustio] W L. Apustio Sabelli- cus: Liuio B *edd. vett.* Libio etc. s ibi eo *ci.* Wt. || 4. malaeum B. || 5. malaeo B. || maturare s: matu- re B maturare et maturarent s. || prae- cepit (praecepit al.) s procedit Vos- sius l. l. || 6. ea B. || 7. haee B. || di- stantem] s (*Lov. 6?*) Bas. a: distante || 11. ad deditioinem] lac. 1½ lin. rel. om. B. || inclinarent B cf. Ww. || 14. Chalcidem] om. B. || 15. noctu] om. B. || facto] om. B. || 17. signata ornamenta *cett.* *omissis et spat.* vac. rel. B. || XVII, 2. nummi] om. B; de s cf. Dr. || 4. atrocioremque] Atracis aut ad Atracem I. F. Gr. atrocio- remque Atracis *ci.* Dr. Atracis atro-

cioremque *Heus.* || 6. illut B. || 8. introssus B. || 10. promovit] om. B. || 13. pillis B. || 14. si quam] s Bas. b: si quas B₅ si qua s. || hostile .. explebat] B₅? Bas. b: hostilia, .. explebat s. || 15. post explebat sqq. — praestabat om B cf. Wtw. || 16. trepidationemque s. || XVIII, 1. consuli B₅. || generis armorum B generis que armorum *Baumg.-Crusius*, *Bekkerus* || 4. hostium B. || 5. peloponnesum B. || et ab tergo b. || 6. mine cepit] lac. rel. om. B. || in] om. B. || ambrüssum B fort. recte cf. C. L. Schneideri gramm. Lat. II, 1, 478 sq. *Ritschelium de tit. Mummi.* p. III sq. *Fleckesenum ann. ph.* 81, 285 sq. v. XXXIII, 31, 11. || *Daulis*] *Gelenius*: daulias B; s v. ap. Dr. || 8. ut] om. B. || impetu eam Romani eaperent, ni quid exciderit, Duk. || 9. et] sex s. || (aut duecum aut exercitum) Dr. cf. *Heus.* || XVIII, 1. et late iam B. || 4. iis] om. B Wt. || 7. pro — perfidiae] spat. rel. om. B. || 12. audit sunt, fere .. invecti. *I. F. Gr.* et vel sic vel auditi fere .. invecti sunt Dr. || ii] B *Gelenius*: om. || XX, 1. uel lent Bpr. || 2. optorpuerunt B || animi] om. s animis B cf. Dr. || si] B cf. Wi 204: om. || promendo promonendoque B. || diem totum B ante corr. || 3. et tandem B cf. Kr. eiusdemque ep. ad *Orell.* p. XLVI. || temperatis] B Bas. b cf. Ma. *ad Cie. de fin.* p. 691: temperabatis etc. cf. Dr. || 5. aut illam s. || fore] B *I. Perizonius*: foedere || XXI, 1. praetori] B (Ww Ma.): praetor vg. praetor id ci. Wt. || sine] Ma.: non sine B inde sine vg. || fort. non sine .. eos (non) Wt. || 2. pro sententiis dictas B, at cf. Ma.; num (pro sententiis) dictas? || 4. gerant B. || 5. ut] om. B. || 6. Achaei] cf. Kr. Kre. 274, Wi 205: spat. rel. om. B (Achaei) Ww. || fortuna] B. || 9. uobis B. || lacedaemoniis atque ab B. || 11. postquam neque B. || postquam neque .. Romano [nos] ci. Wt. || depopulandoque vg. || 13. tueatur *I. F. Gr.* || 14. elate iam B. || fort. eur-annem? aut vi-relicto (sic s: *Voss. Hart.*) abiit. Si Dr. eandemque interpungendi rationem ultro a se inventam probabat vir sagacissimus Alb.

Ag. Benary, praematura morte nuper suis, discipulis, literis erexitus || (aut vi-voluntate] *Bekkerus* cf. Wi 204: aut vi-voluntate vg. aut uoluntate B. || abit B. || 16. alterutrum potius del. A. *Perizonius* || 17. vel nec duce consule, nec exercitu consulari vel nec duce, nec exercitu consulari *Crev.* || tum] B: etiam vg., del. *Gelenius* tautum *I. F. Gr.* || 18. toleraverant *Vossius l. l.* || praesidium] in praesidium B iam praesidium ci. Wt classem in praesidium ci. Ww. || 20. exercitu] *Mediol.* 1480: exercitus B₅ exercituque s (cf. Dr.) || exsuit B. || urbes eius B. || 21. sint admissa B. || 22. Ciani] *Sigonius*: Clani B₅ (cf. Dr.) || 23. peloponneso B. || *Cyparissiae Charitelem* *Bekkerus*: cyparissi iegaritelem B (cf. Dr.) || appellarales oblitus B appellare oblitus inepte g p. 379 || 24. filii eius] s *Pall.* (fort. filii eius Wt), in maiore, ut mihi quidem vid., lac. posui: eius B filii etiam Bas. b Pili eius (etc. v. Dr.) s Polyeratiam eius *Sabellicus* Polyeratiam filii (w) vel Polyeratiam filii eius (t) ci. W. || 25. sit] Duk.: sint || quod] om. s quo s. || fieri] *Bekkerus*: tam fieri s vg. cum fieri et iam fieri s reri B cf. Wi 204 sq. tuto fieri ci. Dr. tueri g p. 380 || 26. peloponnesus B. || 27. fort. *Issaei Ma.* 521 || mediterranea.. (urbes) ci. Wt. || scilicet nos urbes] spat. rel. om. B. || 28. [quid erit.] aut [quae perfugia restabunt,] unde .. imploremus? Ma. || 30. nobis B pr. || summa ope petendum] vg. Kr.: summa repetendum B summo opere petendum s: *Ox. N* (g p. 381) summopere petendum s (*Gaertn.*) *Bekkerus* || 32. nolunt Ma. op. ac. alt. p. 125 sq. n. 2, Ma. at cf. *Wexium Tac. Agr.* p. 153 sq. || 36. in] om. B. || mare] om. B. || XXII, 3. aut ferre B. || 5. Rhisias] B: Rhisias Kr. Rhisiasus vg. Pisias inf. recte Ma || 6. optestatus B. || 7. preces] parum B. || 10. patriam] om. B. || reddiderant B. || XXIII, 3. ad Corinthum] Corinthum s. || cenchriis B. || 4. in] scripsi: om. B, s fere omnes, ad s? edd. || uersum nonnulli e s. || 5. oppugnantibus *I. F. Gr.* || 6. et undique ci. Duk. || 10. promuntorium

B. || 11. Lechaeum] lac. rel. om. B. | trasigi B. || 4. belli gerendi ante
 12. (Quinetius) Romanus] W (sic corr. B. || 5. rege et exereitū B cf.
 aut (Romanus) Quinetius i 205; de Krm I, 16 || 7. prope] quoque Crev.,
 cum Achaeis aut cum Graecis Ro- improb. Heus. et Ww propere Wi
 manus cogitat w adn.): cū intus ro- 205 || XXVIII, 1. (et quod) I.F. Gr.
 manus B Quinetius vg.; de s h.l. pro- cf. Dr. || 2. Aesulae] Kr.: Aefulo B;
 digiose corruptis v. Dr. || praesidia de Affilans Plin. n. h. III, 63 (num
 videt B ante corr. || 13. irrito] irrito sic? cf. v. l.; Afle lib. col. I, 230, 21
 vg.: intra B in b. || XXIII, 4. ad- grom. vett. ed. Lachm.) recte mentio-
 moto quum Jacobsius ap. Doeringum nem videtur inicere Ww; Asculo vg.
 et ap. Goell. p. 391; admotoq; B ad- Asculi Duk. || 3. una ad] ad B. || 4.
 moto vg. || tres] inter inter et tur- adiectum] om. B. || 5. agendae Bas.
 res (tres) addidi, a Ma. monitus: II a. || 6. educto] Bz: ducto, Ww adn.
 add. Ma. || quum ingentirg. || urbem abducto Mog. || 7. Clastidium] Ca-
 et Romana spat. rel. om. B. || 5. et ruinas] ruinas B. || XXV, 2. lege] s ristum Sigonius || fort. Ritubium
 Gruterus: legi Bz. || 4. honorem] Cluverius || Celelates vg. (v. l. ap.
 omen I. F. Gr. || 5. impositoque Dr.) || Ilvates] de ev. dd. cū. cf. Dr.
 Crev. || 7. ad hos orator] B I. F. Gr. ad xxxi, 10, 2. Kr. || XXX, 1. iun-
 || urbe] spat. rel. om. B. || 8. si] om. xeratque vg. || 5. x x B: de s cf. Dr.;
 B. || 9.a] B: cum vg. || 10. missis (vel quinque millia passuum vg. || 8. ad-
 misso) ..quaererent (vel quaereret), iuuiissent B. || 10. Sospitae] cf.
 .. vellet? nihil ci. Dr. || qui] fort. xxxiii, 53, 3 || essent] fuissent B. ||
 quum Vossius l. l. || statu moto] Ma: 12. carpenta supra cc. Oppida Ge-
 statu modo Bz statu motus vel statu lenius (Bas. b) vg. cf. Crev., quae re-
 mutato I. F. Gr. (v. alcius d. per- petui, ne or. mancam relinquem:
 sona indutus, ut ipse vg. fatus, tan- carpent sq. lac. B carpenta supra
 tummodo defenderer) Dr.; derell. s.v. sq. lac. s edd. vett. (oppida add. edd.
 Dr. || XXVI, 1—3. distinx sec. Duk., quaed. amica Lov. 3) carpenta ***
 Dr. || 3. (redire) I. F. Gr. || 5 sqq. Se- Ww cf. adn. carpenta supra cc. mil-
 tiae — Setiis etc.] cf. Sigonium ad c. lia, oppida lectio recepta a Mog., unde
 2, 4, Crev., Ma. 52 || 6. (captiva) carpenta supra ducenta. Multa op-
 Vossius l. l. || 6 sq. ex - coniuratio- pida ci. Dr. || Gallorum, quae Insubrum
 nem] spat. rel. om. B cf. Ww. || 8. Bekkerus Kr.: Gallorum,
 Norbam — occupare] trium lin. spat. quae Insubrium Krt cf. m II, 31
 rel. om. B. || servitia] B: om. || Len- Gallorumque quae Insubrum B
 tulum] Bz fere omnes cf. Ma. 52: Merulam (v. c. 7, 13; 8, 5) Glareanus,
 Sigonius, Pighius, om. s (Gaertn.) || Ww cf. adn. quae s vg. cf. Crev. ||
 11. nonne et [se] sequi? || 13. dimis- XXXI, 4. Clastidium et Ilvates] cf.
 sis] B: dimissi || qui vestigarent c. 29, 7 || inde] om. B. || 5. non auderent
 trium fere lin. spat. rel. om. B cf. Ww. || Bz (Ox. N) Bas. b: metuerent
 15. multo ita post eiusdem B. || 17. || 6. consulm a Gallia de gestis
 carceris lautumarum] v. Beckeri eg. || gestis prope] Ma.: gestis pro-
 ant. R. I 265. n. 430 coll. Duk., Beckeri spere B vg. prospere gestis Kr. ||
 Beckero l. l. II 2, 360 n. 899, Ww. || hiems B. || Hiems. erat in initio cp.
 XXVII, 2. elephantes] B; nec ele- sq. colluc. Francof. 1578, al., Krt. ||
 phantis xxiii, 49, 11 spernendum fu- XXXII, 1. et cum B Krt cf. W 205
 erit || 2 sq. missa. Siciliam M.] spat. praeft.; lac. statuendam esse ci. Ww. ||
 rel. om. B. || 5. C.] Bz? Sigonius || 7. e late ia B. || 2. priores B. || 3. set
 L.] edd. vett.: om. || C.] B Sigonius || sed vg.: et B. || 4. descenderent s. ||
 Attilius? I. F. Gr.: Aelius Bz At- 6. gravate .. non quin] cf. Ma. (coll.
 tillius etc. s. || 8. Ti.] Sigonius: T.; W II, 6 sq. w H. I. Hellero phil. XII,
 similiter in iisdem fere nominibus per 697 sq.): non gravate .. quum I. F.
 sqq. passim erratum || XXVIII, 2. Gr. non gravate .. non quia Vossius
 vg. Kr. || 7. et] om. B. || 10. cum eo
 regi concessum] B: concessum regi

[duo] *Heus.*; *Apollodori et Demosthenis nomina excidisse coll.* *Pol.* XVII, 1. censem *Crev.* in ed. mai. cf. *Ww.* || et [Brachyllas Boeotus et] coll. *Pol.* *Tillmanns diss.* *qua rat.* *Liv.* *Polybi hist.* *nsus sit I. Bonn.* 1860. p. 35. || 11. *Dionysidorus*] σ (Harl.) *Fleckiese-nus ann. phil.* 66, 328 cf. p. 203: *dionysidorus* B *Dionysiodorus* σ *ple-ri-que Dionysodorus* Bas. b. || *age-simbrotos* B *ante corr.* || *Aristae-nus*] *arma ei* B. || 12. *extremum in* *scripti*: *extremum* Bσ *extra* σ *ad ex-tremum* (σ *unus*: *Mead.* 1?) *vg.* || 13. *et ex* σ *cf.* *Ma.* *ad Cic. de fin.* p. 731 || *ex.. dicemus.. audiemusque* σ ('*et lib.*' *Sig.*, Harl.) *Sigonius* || *audiemusque* B. || *negare*, *ne inter vers.* *add.* B. || XXXIII, 7. et *Perinthum*] *Sigonius*: *spat. rel.* om. B et *Panopolin* (*aut et Panopolim*) *edd.* *vg.* et *Panopolum* *vel* et *Penopolum* *rel* et *Penopium* *etc.* (*v. Dr.*) σ. || 8. *ae*] σ (Harl.), *Duk.*: *aut* || 10. *neque de* *vg.*: *ne de* B *nec de* *Bekkerus* || *nec* B: *neque* || 12. *non sic antiquos pauci* σ *non ita antiquos* *ci.* *Wt.* || 15. *occupasse* (*eum*) C. L. Bauerus || 16. *Cium*] *Sigonius*: *Chium* || *Thebas*, *Plthias*] *edd.* *vett.*: *thebas* *thias* *ex thias thebas corr.* B; *de* σ *v.* *Dr.* || XXXIII, 2. *aut milioribus pa-rendum*] om. B. || 4. *possint* *edd.* *vg.* || *Agraeos*] *Gelenius*, *Sigonius*: *ae-graeos* B *Greos* σ (*Lov.* 4) *Graeos rell.* || *Apodotosque*] *Sigonius*: *apo-dotasq;* B *Apodotasque et Apodo-to-tesque etc.* σ. || 6. *Cium*] *Sigonius*: *Chium* || *et quia* sed *quia Ascensius* || 8. *Peraean* *Bekkerus*: *Peraean* *vg.* *epirean* B et *Peraean* *ci.* *Kr.* || 10. *sationis*] σ (Harl.)? *edd.* *vett.*: *stationis* Bσ (*al. ap. Dr.*) || 12. *eis obiecit* B: *iis adiecit* Kr. *cam* (*ea al.*) *abiecit* *vel* *cam adiecit* *vel* *eam obiecit* σ *ad ea adiecit* σ *vg.* *eo adiecit* *ci.* *Dr.* || *decretum*] B *Crev.* et *aut sic aut* (*decretum*) *Heus.*: *de exercitu* *vg.* || XXXV, 1. *philippus stationem* B. || 2. *Nicaeam* coll. *Pol.* *rursum Glareanus desiderat*, *iterum Siganus* *Philippus*] *Duk.*: *Philippi* || (ab) *I. F. Gr.* || (ab eo) *Vossius l. l.* || 3. *consumpsisse*] B: *se consumpsisse* *vg.* *consumpsisse se ci.* *Wt.* || 4. *nee — posse* B. || 8. *duobus ex iis quos ci.* *Wt cf. Tillmanns l. l.* p. 40 || *collocuti ci.* *Duk.* || 10. *vocent Vossius l. l.* || 12. *deduxisset ex* sprevit Kr.: *deduxisset et B deduxisset vg.* || *defore*] B, *I. F. Gr.* || XXXVI, 3. *Thronium*] *Gelenius*, *Sigonius*: *Thonum* Bσ; *al. e. ap. Dr.* || 5. et] om. B. || 7. *regi* B. || *ipse pepigisset Duk.* || 10. *legationi*] Bσ (Harl.) *I. F. Gr.*: *legationis* || et *Q. Fabium*] B *Dr.*: *Q. Fabium* || XXXVII, 2. *eum*] *Ww*: *eo* (*eom sc. sq. m in eo, dein in eo corrupt.*) Bσ *eum vel enim* σ, *del.* *I. F. Gr.* *vero ci.* *Dr.* *autem Vossius l. l.* || 6. *quo ut*] *in quod et ipse incide-ram* *I. F. Gr.*: *quod ut libri* (*qui ut Lov.* 2) *eui ut Crev.* = *quoi ut Vossius* || XXXVIII, 2. *quid*] om. B. || 3. *de l. distinguendo* cf. *Walchium l. l.* p. 116 || (ad) *Duk.* id σ, *Dr. adn.* || 7. *principium*] B. || 8. *contumelia et* *contumeliae* B. || *dimissi*] Bσ: *sunt dimissi* σ. || 9. *rogationes*] *Crev. Vossius*: *rogationem* || XXXVIII, 2. *legatos sq. spat. vac. iā ad B.* || 6. *Myeneica vocatur*] v. *I. F. Gr.* *ad* XXX, 7, 6 *Ma.* 367 || 7. et] *inter e et t om.* B. || 7 *sq.* *pauveis* (*venit*), *tyran-num* *I. Perizonius* || 8. *tribunis*] om. B. || 9. *regem cerneret* B. || (*dixit*) *Freinsheimius* || 10. *ea*] om. B. || XXXX, 1. *se defenderet*] Bσ *Ma.*: *ut se defenderet*, σ *vg.* || 4. et] om. B *ae ci.* *Wt.* || 10. *firmatis*] *Tan. Faber*: *firmato* || 11. *acerceudo* *domum arecessendo* *vg.*

LIB. XXXIII *in periocha ab]* *add.* *O. Iahnus*: om. || *princepibus*] *Naz.* σ: *principium vel principis vel prin-cipcs* σ *principum ed. princ., vg.* || *ad h. librum* cf. *praeter Goelleri* (g) et *Kreyssigii adnot.* (Kr.) *Iacobii* et *Kreyssigii ad Goellerum* *epp.* (Ig et Krg) p. 385 sqq. 439 sqq. *ed. Goell.*, *Wi* p. 188 sqq.; *qui cum deinceps hu-ius libri capp. percuseant, singulis ll., ubi eorum mentio inicie-nduerat, pagg. numeros omisi* || 1, 1. *facere cupiens*] r: *paece recipiens* || 2. *cum*] r: om. || *legionis*] *ex regionis corr. teste Kr.* B: *duarum legionum* *Crev.* *legio-num Dr.*; *fort.* *unius legionis, ni potius numerus legionis exciderit*, *Ww* *legionariis Walchius l. l.* p. 236, at

cf. Wi. || ea — erant] ii mille quingeniti milites erant *ci.* *Dr.* || duo milia] *cf. Duk.* || distantibus *vel distan-*tem *cel* (*distantis*) *I. F. Gr.* distante *l. l.*; neque [eius quisque stipes palmae nec] *quae Heus.* || 11. adeo] *sedulo ci.* *F. Lachmannus de font.* *Lic.* II, 113. n. 1 || *acuti*] *arcti Dobree aduers.* II, 381 || *relinquant Bauerus* || 12. *praebent*] *r:* *praebent* || VI, 3. *circa*] *r:* *cirts B etra ci.* *Ww.* || 6. *minima I. F. Gr.* || 7. *utrisque*] *r:* *utris* || *maecriis b.* || 8. *praegressus*] *I. F. Gr.:* *progressus* || 10. *Romanus ci. Kr.*, *at e. Wi.* || *ad r: om. B prope ci. Wt.* || 11. *Melam-*biūm] *r mg. v. Pol.* XVIII, 3: *melandium* || *Scotusaci et Scotussae I. F. Gr.:* *scotusae* || *Thetideum*] *h* (*sic B.c. 7, 4*): *thetideum* || *habuerunt*] *mg. r:* *haut habuerunt cf. Krg.* 443 || 12. *noeti Krm I, 23, Kr.* || VII, 2. [*et*] *agmen Vossius l. l.* || 4. *pedites velites coll.* *Pol.* XVIII, 4 et 5 *I. F. Gr.* || 8. *sed rex Ig.*, *at cf. W1 I, 27 n. 12 i.* *w. offusam I. F. Gr.* || 9. *de-**texerant*] *r cf. Krm. I, 16 sq. Kr. W1 I, 27 n. 12 i:* *dexter erat B.* || VIII, 2. *regem aut Philippum* (*t. aut complura (w) excidisse censem* Witw: *lac.* in *B.* || 5. in *Eordaeam aditum*] *Kr. cf. Krg.* 443 *sq.:* *in eodē aditu B Eordaeae aditum I. F. Gr.* || 7. *prope*] *Kr. cf. m I, 18:* *propere B prope r.* || 12. *dextro*] *in dextero mut.* *B.* || *locat cum caetratis (s. iuxta caetratos)*] *F. Lachmannus de font.* *Lic.* II, 110 n. 1: *locatus caetratas B locat (r). caetratos et r in mg. locat: in sinistro caetratos Wt cf. w.* || 13. *hastis positis*] *cf. Crev.* *quosque l. F. Lachmannus l. l. p. 81 n. 4 adl.* *Tillmanns l. l. p. 40 sq. n. 1, oblo-*quentem Michaeli in progr. *gymn.* *Torgae. a. 1859 p. 15* || 14. *dimidium etc.] cf. Lachmannum ibid. p. 110 n. 2* || VIII, 1. *his*] *Kr.:* *his B; fort.* *suis Vossius l. l.* || 3. *dextero B.* || *sinistro tuni*] *B,* *I. F. Gr.:* *sinistro Vossius* || 5. *quae venerat*] *cf. Kr. ep. ad Orell. p. LVIII:* *quae laeva erat I. F. Gr. et vel sic vel quae modo (cel postremo Ww) venerat Crev.* || 6. *incompositos*] *B,* *I. F. Gr.* || *in dextro*] *cf. Lachmannum l. l. p. 82,* *at v. Wi:* *immo in sinistro et aut sic (sq. Heus.) aut in laevo I. F. Gr. in altero I. Perizonius* || 7. *belluarum*

submissi Ig. || Echedemus] *I.F.Gr.*: agri *Mog.* *v.g.* || Astragon] *Mog.*:
 echidemus || 6. namque] r *mog.*: nam astago B. || 7. multifariam] Bas. a:
 cederent] r *mog.*: cederetur || 10. multifaria || 8. ita], atque *Mog.* ||
 aliquit B. || XVII, 2. Leucadem,] propinquum *Mog.* || 9. Agrianas (et
 Kr. qui cf.: Leneadæ B Leucadi hic et §. 15) | *Sigoniūs*: agrianos utro-
 aut Leucadem *mog.* r, Leucade r, bique B Acrianos *Mog.* & Agrianas
 Leucadem *I. F. Gr.*, Leneadiae *Heus.* || circumdat et] B *I. Perizoniūs*:
Heus. || 6. ab Iis partibus cohaerens circumdaret *Mog.* || 10. Rhodi
 inc. *Mog.*; a tis partibus cohaerens Achaeos B et sic, nisi quod Rhodii
 vid. incepisse M v. Kr. (cf. m I, 21) || *I. Perizoniūs*: Rhodia cohors *Mog.*
 7. bae] g 94 sq.: haec B eae W om. || 12. ultraeque *Mog.* || qui .. torren-
Mog. || erant] *Mog.*: om. B. || colli] tis] Bas. b: qui .. torrens B quae ..
Mog.: et colli B. || 8. iacentia *Mog.* torrentis *Mog.* qua .. torrens ci. Wt
 patentia *I. F. Gr.* ut iacentia ci. ubi .. torrens ci. Ww. || tum] B: om.
 Ww. || quo — dividitur] *Mog.*: quod Mog. || acehi B: acie *Mog.* || primi
 — diuiditur B quod — dividit ci. Kr. *Mog.*: primo B. || est] *Mog.*: om. B.
 || 10. die ac nocte *Mog.* || reficere] || 16. mille] aut DC Ma: et B mille et
Mog.: om. B, post muri additurus erat Wt. || quae] *Mog.* et sic si recte *Mog.* .. et W; al. totum h. l. tempta-
 typis scriptura expressa est (q. B: per ruit *I. F. Gr.*, Crev., *Rupertius*, *Vossius* l. l., Wt. || expulere *Mog.* || in-
 qua expl. Kr., idque probat Wt praef. elinato — conisi] B. || 17. ordine] *Mog.* eg.: ordines B. || 18. effunden-
 tis *Mog.* || *Bargylia*] cel *Bargylia* *Sigoniūs*: bareylias B *Bargyllas*
Mog. || *Bargylia* petentes (fuge-
 rent). *Vossius* l. l., Ma. || 21. optine-
 bant B *Mog.* || supererant *Mog.* ||
 22. opsessa B. || nec recipi] B, *Heus.*
 || a] *Mog.* eg.: om. B. || 2. mille et || *Achacia* *Mog.*: macedonia B. ||
 nongentis *Mog.* eg. || fere armatis] XVIII, 1. concussi tum] B, *I. Peri-
 levii armatu vel leviter armatis *I. F.* zonius* || 2. quanquam B: quanvis
Gr. dispari armatu *Doujalius* fere *Mog.* || 3. pelli] om. B depelli aut
 parmati Otto l. l. p. 79 sq., at v. Wi parmati Otto l. l. p. 79 sq., at v. Wi
 31, 179; al. totum h. l. temptarunt decedere ci. Wt. || 4. praedandi eu-
Rupertius, g. || 3. et Pisuetae et Ni- pidine *Mog.* || fuga expeditior *Mog.*
 suetae] *I. F. Gr.*: et pisuetae B et || 5. non pro reliquo statu] proclii
Nisuetae et Pisuetae *Mog.* || Nisue- uastatu B. || 6. ne] om. B. || in Syria
 tae] cf. Ww. || Taniiani *Glareanus*, moliente *Mog.* ex Syria moliente
 ex lect. vg. ap. Ptol. V, 4, ubi nunc ex ill. ci. Wit. || 9. duobus [sororis] *Dr.* ||
 mss. *Taoītor* (*Tāzīor* al. codd.) editur XX, 1. egregia *Mog.* Kr. (cf. c. 275
 || Trahi] B: Arei *Mog.* || Laudiceni || 2. si eo fine non] g 100 Kr. (cf. g 447
 B. || 4. Tendeba] *Freinsheimius*: ten- c 275 s 62): si eo fine B si eo non
 debat *Mog.* tenebat B. || ignaris] *Mog.* ni eo fine *Bekkerus* || 3. eum]
 ignaris oppressis *Böttcherus* progr. cum *Mog.* || 4. sq. recte distinxit Ma;
 a. 1838 p. 9 (at v. eund. in progr. a. sq. temptacerath. l. *I.F.Gr.* || receptis ta-
 p. 79) lignatis *Heus.* cf. Ww. || tenu- cite Ma. || his] vieis *Mog.* || eius *Mog.*
 erant] Stratonicæ erant *I.F. Gr.* || dicionem] B cf. *Wwadu*. (ditionem
 Theræ erant *A. Rubenius* || 5. id] *Mog.*): ditionem *Des. Erasmus*,
 add. *Gelenius* || 6. Tendeba movet Aldus || 7. adventum pertimescere
 W: Tendeba movit *Freinsheimius* *Mog.* || 9. redierant] Bas. b.: redic-
 tendebat, movit *Mog.* tempe admo- bant B redibant *Mog.* || 10. omis-
 uet B. || ad] *Mog.*: om. B. || in Stra- runt] g 102: omiserant B, Wit omni,
 tonicensi agro] sic, nisi quod stra- erat *Mog.* || classi antiochi B || 11.
 tionigensi, B: item Stratonicensis omiserant B || civitatum *Mog.* || 12.
 alias auxiliis iuverunt] om. B. || 13.

ut] *om.* B. || *proprie* *Mog.* || *sunt* *om.* B. || *sufficient* B; *fort.* *vires* *sufficient* *Ig.* || *XXI*, 3. *magnitudini*] *Aldus*: *magnitudinis* B *magnitudine* *Mog.* || *magnitudinem.. animo* *Duk.* || 4. *comis uxori ac liberis – duos*] *Ig.* cf. *F. Lachmannum l. p.38.* *Krg. p.448n.**: *comis uxori ac liberos duos* B *comis uxori ac liberis – quatuor* *Bekkerus* *comis in uxorem ac liberos – quatuor g* (cf. *Wit*) *comis uxori ac liberis (vel in uxorem ac liberos)*, *quos Krg.*; *uxorem, ac liberos duos Mog.*, *uxorem ac liberos quatuor* *Sigonius*; *haec extrema uxorem ac liberos quatuor superstites habuit post mitis – fuit transponenda esse censem* *Crev. in ed. mai.*, *Dobree aduers. II 381.* || *duos*] *quos quatuor* *Ma.* || 5. *amicis*] B *I. F. Gr.* || *relinquit, ut] relinquit* B. || 8. xvii B: *xxvii Sigonius xxviii ci. Kr.* || *in maritima ora – omnem*] et *maritimam oram omnem* *Mog.* || *Carmomen et Baldonem*] B: *Cardonem et Bardonem* *Mog.* cf. *g. Kr. Ww.* || *Sexetanosque et Bacturiam*] *Witw.* *Sexetanosque Bacturiam g sex et anosque etruriam* B. || *nudaverint*] g: *nudauerunt B nudaverant* *Mog.* *fort. recte, nudaverat, ex ‘scripto exemplari’ Gelenius nudaverit I. F. Gr.* || *ad] ac B. consurrecta*] g: *consurreetur B consurrectaram* *Mog.* || 9. *M. Sergio – erat pro M. Sergio ci. Minatio Glareanus*; (*eiusus – erat* *Sigonius*; *eives Mog.*; (*et peregrinos*) *I. F. Gr., at v. Ma. 52;* *erat om. B.* || *XXII, 2. Afranius Ursanius Mog.* || 5. *posset Bas. b.* || 6. *sibi meritum*] *sibimet Mog.* || *in meritum*] *om. Mog.* || 8. *maiore interpunctione post quartae posita restitueram; praecepit Ma.* || *nominatum Wt.* || *etiam ro tribunos militum amisisset t. B.* || *Cn. – quartae*] et C. *Labeonem eius fratrem* *Mog.* || *qui adversa.. ecedissent Mog.* || *multis bis script. in B.* || *10 haec B.* || *XXIII, 2. et gratias B;* *aliquid intercidisse ci. Wt.* || *sese] se esse Mog.* || *plerosque Mog.* cf. *Wit.* || *fort. [se] servitute Kr.* || *exemptos*] B *Pighius* (*qui exemptos*) *I. F. Gr.* || 3. *clarorum virorum*] *om. B.* || 4. *captivos B.* || 5. *dueti*] B: *tradueti* || 7. *aeris*] B, *Hotomanus: post quingentos add.* *Pighius, om. Mog.* || *quingentos*] et B. || *duplex equiti, triplex centurioni, Mog.* duplex centurioni, triplex equiti *Duk.* (*Cobetus mnem. I, 101*) cf. *Huschkium Serv. Tull. p. 377.* || 8. *et fama*] *fama B.* || 9. *prope par*] *Mog.*: *prope B par prope W.* || *tralata*] *Bekkerus*: *tralati B cf. Wt praef. translata Mog.* || *XXIII, 2. Ti.] Sigonius: t. || M.] Sigonius: m. || L.] emend. err. in ed.* *Mog.*: *c. || 3. ferme*] *eius Mog.* *ferme eius ci. Kr.* || 5. *datus*] *est habitus Mog.* || 6. *quodecumque*] B *I. F. Gr.*: *quaecunque Mog. vg.* || *id spat. rel. om. B. del. I. Perizonius, ea altera ci. I. F. Gr.* || 7. *decreti*] *om. B.* || 8. *eo die*] cf. *Ww.* || 9. *eo*] *eorum Mog.* || *P. Cornelium et Ti. Sempronium*] *I. Perizonius, I. Gr.*: *p. cornelium B L. Cornelium et T. Sempronium Mog.* || *XXV, 1. in et eurulibus*] *om. B.* || *P. J. B Pighius* || *Cn.*] *B Sigonius* || 2. *M.] sec. Pighium Dr.*: *m. B om. Mog.* || *Attilius Mog.* || 3. *Cereris Liberoque et Liberae Mog.* || 4. *sq.* petebat *Marecellus Mog.* petebant. *Marecellus Bas. b.* || 6. *obtinuerunt eos* Bas. b. || *Ralla*] *Bekkerus*: *rala B rex Mog.* || 8. *nuntius allatus Mog.* || 9. *C. – proconsulem*] cf. *Dr.* || *latum Mog. elatum Pighius* || 10. *duas urbanas*] B, *assecurati feie sunt Dr. Heus.*: *om. Mog.* || *duasque .. mitterent Mog.* || 11. (*cum duabus legionibus*) *Crev. Dr.* || *eademque aliquando Dr.* eodem soeiorum *Ma.* || *satis – esse*] B *Dr.* || *XXVI, 1. M.] Sigonius: m. || Attilius Mog.* || 2. *Ti.] Sigonius: t. || 3. quatuor B.* || 4. *nominis Latini Mog.* || 5. *motum*] B: *exortum ex M ut eid. Gelenius, Bas. b; om. Mog.* || *fuerat*] (ex M?) *Gelenius Bas. b: om.* || 6. *et bi Bant hi W.* || *sime ullo*] *nullo Mog.* || *XXVII, 1. Blasio*] cf. *Ma. 52.* || *optimuerat B.* || *ovans.. est*] B et *Glareano fere praeeunte Pighius* || 2. *quingentum B.* || *quindecim pondo*] *I. F. Gr.*: *pondio quindecim Mog. pondo B.* || *viginti milia, signati*] *om. B.* || *denarium B Scavirorum*] *liger:* *denarios Mog.* || *trecenta*

Scaliger || triginta — et] *om.* B. || 2. conferret talenta B talenta eonferre
sq. quingentos quinquaginta. *Ser-*
timius *Mog.* || 5. *Elatiae* B *I. Peri-*
zonius: *Athenis* *Mog.* || T.] *om.* *Mog.*
 || *boeotii* B. || *impetraverantque* B
cf. *de hoc l. et §. sq.* *Walchium* *l. l.*
p. 210 sqq. *Fittbogenium obs.* *Lic.* *p.*
43 sq. || 7. ad] *Mog.*: *om.* B et ad
Bas. b. || *ipsis iis*] *Bekkerus*: *ipsos*
iis B *ipsis (iis)* *Ww*; *ad. adh. l. v. ap.*
Dr. Kr. || 8. *et c. 28*, 1. *Brachyl-*
lem] *Ww*: *Brachyllam Vrsinus bar-*
eyllē (*bareyllen c. sq.*) B *Barcellam*
Mog. || 9. *aliis B.* || *fuerant*] *B. I. F. Gr.* || 10. *metum fecerunt B.* ||
XXVIII., 2. *mollibus*] *om.* B. || 3.
Aetolici *Mog.* || *quaeritatio* B. || 5.
eaedis] *Mog.*: & *caedis* B *eius cae-*
dis *Krg.* 450 *cf.* *Kr.* * *et caedis Ig.*
fort. recte || 7. *constantii*] *scripsi*: et
constantii B * *et constantii Ig. fort.*
recte; *eonsimili Mog.*, *quo nūtuntur*
cii. Walchā l. l. 257 *sqq.* *et Bältneri*
l. l. 88 *sqq.* || 8. *argumentatur I. Gr.*
argumentatus est ci. Wt. || (*quibus*)
I. F. Gr. || 9. *impudenter Bas. b.* in-
prudenter B. || *obviam eundo impu-*
dentem eriminis *Mog.* || *eundo eri-*
mini *Kr.* *Wt.* || *ipsi nihil*, *opinione*
omnium pro indicio] B *Ma.*: *ipsi-*
indicio usi *Kr* (*g 451 sq.* e 275 m I.
 21) *at v. Ma.*; *ipsi opinionem om-*
nium, *ea pro indicio usi* *Mog.* *ipsi*
nihil, *opinione omnium ... pro*
indicio *Bekkerus* || 10. *profugit B.* ||
nullius] *illius B.* || 11. *timore ad in-*
dicium] *Bas. b.*: *timore rem ad in-*
dicium B *Kr.* (*v. nov. ann. phil.*
suppl. I., 54 *sqq.* *ep. ad Orell. LII.*),
at v. Witw *rem ad indicium* *Mog.* ||
 12. ut] B: *om.* || *iussus*] B, *I. F. Gr.* || 13. *ipsi illi* *Mog. Wi.* || 14. *An-*
thedenom] B *Glareanus* || 15. *aliisque*] B *I. Gr.*; *al. v. ap. Dr. Kr.* ||
XXVIII., 1. [in] *principem I. F. Gr.* || 3. *deducti*] *deveeti deductique*
Mog. *cf.* *Krg* 452. || 4. *ea*] *Mog.*
(Wi): *om.* || 6. *querendum* *Mog.* || 7.
toti B. || *intercepti* *Mog.* || 8. *quo-*
rum] *utrum* B. || *nentrum* *quum*
fieret *Mog.* || *socios*] B *Crev.* || *bello*
se *Mog.* || 9. *Ap.*] B, *Sigoniū* || 10.
terror *I. F. Gr.* || *completa essent*] B,
ci. Dr.: *complessent* *Mog.* (*I. F. Gr.*) || 2. *conferre talenta* *Bekkerus*:

Mog. || XXX, 2, ut] *om.* *Mog.* || *quae*] *fort.* *quacque* *Vossius* *l. l.* *p. 283.* ||
 2. *sq.* *vaeuasque* — *et ex*] *om.* *Mog.*
(Duk.; cf. Heus.) || *deduceceret et*] *Kr.* *dueceret ut B.* || 3. (*his—essent*)
Duk. || (*quae — essent*) *Ww adu.*
cf. it || 4. *quoque*] *cf. Crev. Heus.* || *de*
Cianorūn] *Sigoniū*, *Vrsinus*: *de-*
cianorum B *Decianorum* *Mog.* || 5.
reddere] *add. fort.* *intra idem tem-*
pus *F. Lachmannus* *l. l.* 112 n. 2. ||
praeter quinque] B *Pighius*: *quin*
Mog. *praeter lembos quinque Vr-*
sinus || XVI B. || 8. *ducena*] *Ww*: *du-*
centa *Mog.* (*qui om. praecedentia*
post annos — annos) *duecentum* B. ||
in] *add. Ma.* || 10. *fort. acceptos Vos-*
sius *l. l.* || *absente B.* || 11. *Lemnum*] *Paron* *Mog.* *Parum* *Kr.* || XXXI, 1.
id decretum *Mog.* (*Wt praf.*) || 4. *et*
de Chaleide *Mog.* (*Dr. Wi*) || *et de*
Demetriade *Dr.* (*Wi*) || *urbes*] B
Bauerus: *om.* *Mog.* || 5. *his* *Mog.* ||
 6. *quam primum Duk.*, *at v.* *Krg.*
 453. || *ei tam*] *et iam B.* || 7. *coneilio*] B: *consilio* *W*; *Mog. h. l. manca* ||
 8. *si veram caritatem ac maiesta-*
tem] B, *nisi quod magistatem*; *Kr.*:
si veram caritatem, maiestatem
Mog. *si veram caritatem, si maiestatem*
Roellius *si veram caritatem,*
si integrum (vel inviolatum) maiestatem
Cree *si vera caritate maiestatem*
Ma. op. ac. alt. 367. || *nominis*
Romani] *Mog.*: *romanorum* || 10.
praesidiū] B *Bas. b.*: *Po.* *Mog.* *cf.*
Wit. || 11. *Corinthum*] *recepie* B; *cf.*
quos l. ad XXXII, 18, 6. *et v.* XXXIII,
 49, 5. || *Aeroe Corintho*] B *Bas. b.*: *agro*
corinthio || XXXII, 2. *et 3. ex B*
suppletas recte distinxit *Ma.* (*ad §. 3.*
cf. op. ac. alt. 367 sq.) || 3. *serebant*
Mog. || 4. *aream*] B *cf. Kr* (*m I, 14*):
arenam || 5. *senatus populusque*
Romanus *Pighius* || 6. *universi* *Mog.*
 || *caperent Bas. b.* || 7. *quod — per-*
tinaret (sic Mog.) spuria aut corrupta
esse censuit Crev., corrupta Duk. ||
 8. *Iterum Heus.* || *pronuntiaret* *Mog.*
pronunciarie *I. F. Gr.* (*Heus.*) *pro-*
nungiat *Crev.* *pronuntiarat ci. Witw*
 || 10. *uoluptatum M.* || XXXII, 2.
proeul e B *proeul ille ci. Kr.*, *at v.*
Wi. || 3. *ex tam*] *Aldus*: *exta* B et

tam *Mog.* || gloria et fructus B Wt gloria et fructu virtutis *H.A.Kochius* em. *Liv.* II, 14. || suppeditabant *Mog.* suppeditabant *Aldus*, Wt praef. || 4. gratiis B. || rovocata *Mog.* || 6. continentibus iunctis] B v. Ma.: continenti iunctis *Mog.*; al. *Vossius*, *Wiw.* || 7. sed] B Ig: om. || sit, et ubique *Mog.*, sed ubique Ig. || 8. concipere et ingentis] B *Sigoniūs* (cf. *Ruhnkenium ad Vell. Pat.* II, 106, 2.) || XXXIII, 1. gentium civitatumque *Mog.* || 2. eadem, quae fere *Mog.* (*I.F.Gr. Heus.*) || egerant] B cf. Kr. nov. ann. phil. suppl. I, 55: erant *Mog.* fecerant *Heus.* (erant) *I. F. Gr.*, ni malis in sqq. iactata. cum *Mog.* || iactantibus] B, Bas. b. || 3. aut] om. B. || neu quam] Ma.: ne umquam B neu umquam *Bekerns*; al. v. ap. Kr.; manca h. l. *Mog.* || 9. decreta] *Mog.* (*Crev.* Ma.): decreto || in] *alid.* *Crev.* (Ma.) || pronuntiabantur] B *Crev.* Ma.: pronuntiabant || 6. quoque] h. l. Kr. (g. 453): post liberi B *Mog.*, post Magnetes *Ww*; al. Wt praef. || 7. dati] additi *I. Perizonius* || excepta] Kr (g 453sq.): excepto B *Mog.* fort. recte cf. c. 31, 11. || 8. Phocenses – contribuerunt] B, *Vrsinus* (his *Vrs.*) || peloponnesi B. || 19. adiecta.] B: adiecto. Bas. b. adlecta. *Heus.* ac *Mog.* || XXXV, 2. L. *Sertinius* B. cf. *Duk.*: p. stertinius B L. *Mog.* Wi. || quod intenderent] B; *Thermus* *Mog.* || 3. qui] *I. F. Gr.*: cui || 4. se] sec B cf. Kr. se ei Ig. || 6. *Heus.*, Ig. Wit. || aliae] Bas. a: aliare bellandum] B *Glareanus* || 8. Graecia statis] Ig graecia estatis B: Graeciae statis Bas. b. Graeciae statutis *Mog.* || – *Pylaicon* conventus appellant –] scripsi: pylai conuentus appellant B *Pylaicos* conventus Abydum traiecit *Mog.* ab Abydo appellant Ig conuentus, *Phylaicum* traiecit *ci. a Glareano l. Mady-* (*Pylaicum* Bas. a) appellant, *Mog.* tum traiecit *Glareanus* || 9. cum ad – *Pylaicon* appellant – conventus *Madytum*] sec. *Glareani* *ci. g 141:* *Ww.* || 9. ut constanter *Mog.* || 10. cum ad abydum B om. *Mog.* (*Glarelli* leniter questi] B *Crev.* || post reanuus) || chersonensi et hic et infra victoriam] om. B cf. *Ww.* || 11. in hac §., cersonesumque §. 12, chersonesarunt B. || 12. in altercationem] sonensum c. 40, 5 B. || iunxit, et *Sigoniūs*: in altercatione B alter- cationem *Mog.* || ereseret] B: ex- redigit' *Vossius l. l.* || 10. terrestri- cederet *Mog.* (*Sigoniūs*) excresceret busque *Mog.* || 12. omnia] omni ci. Wt. || XXXVI, 2. M.] B *Sigoniūs* || 3. alias iam]. Aliquot iam. || et contrahere] contrahere *Mog.*

contrahereque Bas. a. || 14. ut] et B ut et *ci.* Kr. || ipse cum parte *Vossius* || depopulanda] B *cf.* Ma. gr. *Lat.* p. xi *ed. tert.* || reficienda urbis] *om. B.* (reficienda urbis) g Ww. || XXXVIIII, de §. 2 cum c. 35, 2 *coll. v.* Duk. Ww. || 4. e *Syria Mog.* || classem] B *Vossius l. l.* *cf.* Krg.: classe *Mog.* restituique [...] et *coll.* Pol. XVIII, 33. F. Lachmannus *l. l.* p. 54 n. 1 *cf.* Ww; lac. post fuissent statuendam esse censem Tillmanns *l. l.* p. 52 sq. || et] *om. Mog.* || 7. quid? quod] B: quod *Mog.* Ma. || (etiam) *Vossius l. l.* || cum omnibus id. || XXXX, 1 sq. cod. B *lectio recta interpunktionem* restituta servandas esse et ipse videram; *praecepit* Ma.; *al. v. ap. Dr.*, Kr., Witw. || 3. agere se *Mog.* || 4. nec] ne *Bekkerus* || 5. (aliarum) *Vossius l. l.* || usurpanda aliena] Ma.: usurpandae alienae B *Mog.* usurpando aliena Bas. a. || possedisse Bas. a. || causa tenuisse] *om. Mog.* Bas. a. || 6. Chersonesus Kr., at v. Wiw (de B. v. c. 38, 9; in *Mog. l. manus*) || ad ea — ius] B; *assecutus fere erat* I. F. Gr. || XXXXI, 1. effecit] B: *post regis add.* I. F. Gr., *om. Mog.* || 2. et] *om. Mog.* || dissimulauit B. || 3. occupasset] B: occasio esset *Mog.* (Wiedemannus *l. l.* p. 11, at v. Heerwagenium ann. ph. 71, 193 sq.) occasione non decesset *Glareanus* et vel sic vel occasione usus esset Duk. (W); *al. I. F. Gr., Crev., Vossius* || 5. navigans *Mog.* || . inde legatis *Bekkerus*: legatisque *ci.* Kr.; *recta distinctione sanari* Ma. || 6. Cyprum] MB: Cypri *Mog.* || tendens] M: petens B *om. Mog.* || 7. oborta *Mog. cf.* Kr. (*coll. m 1, 13 sq.*) || multae — naues] Ig, Krg: multae fractae multae naues B multae naives electae *Mog.*; *al. g.* || enaret] *lit. in voc. praecc. agglutinata* B: enarit Kr (*cf. g 457*) enaverit *Mog.* || 8. interit B. || 9. esset *Mog.* || reddit *Mog.* || hiemps B. || processit *Mog.* || XXXXII, 1. C. Licinius — Laeca] B; *praeceunte aliquatenus* *Sigonius assecutus fere erat* A. Rubenius || item ut pontificibus] *Pighius*: item ut pontifici B *Mog.* idem ut pontificibus *ci.* Wt (item ut pontificibus) Ww. || 3. alla- tae B. || 5. C.] B *Sigonijs* || 6. suffe- *ctus* *Mog.*: subiectus B *cf.* Kr. || 7. Cn.] B *Sigonijs* || P.] Bas. b: m B. || Luscinus C. Atinius] *add.* Wi 180 tw; *de Mog. et al. v. h. l. l.* *cf.* Dr. Kr. || 8. M.] Bas. b: c. B (*Mog. h. l. manca*) || c. i. e. centena vel centum B: centum *Mog.* || discripserunt] diviserunt *Mog.* || adixerant] *om. B.* || *eum collega*] collegae B. || 10. C.] *om. B.* || Curio, curio maximus] scripsi, cum ad hanc dignitatem, etsi postea (v. XXXXI, 21, 9.) *evectus sit*: curio maximus (*ex maximos corr. B.*) B *edd.* Curio Dr. Crev. || speculatorios B. || Fauni in insula *Glareanus* || num epulum Iovis fuit? *cf.* Duk. || XXXXII, 3. uenisset et eum B. || et quinque millia Bas. b. (*num. susp. Duk.*) ex quinque millibus *Mog.* || 5. in] *om. B.* || datus] B *Duk.* || 6. iam] *om. Mog.* || 7. peditum] *add.* Bas. a. || 9. (ad Etruriam) Ma. || X. B: duecenti *Mog.* duo millia *Pighius* || sardinia B. || Ti.] Ww: t. B *om. Mog.* || XXXXII, 1. cons. B. || decreto] *om. Mog.* || iussi facere] Baumgar- ten-Crusius, Krm I, 20 W(i): iussit facere (fecere *ex errore* g) B iussu fecere *Mog.* iussi fecere g (*cf. Ig.* Kr. (t) || 2. A.] *Sigonijs, Pighius*: en. B C. *Mog.* || 3. is] *ci.* Ww: in B qui *Mog.* || 4. hominibus] M ('vera lec- tio' Gelenius) B Bas. b: Minutium || quod cum .. neglegerent] B: quod .. negligi 'vera lectio' (M?) sec. Ge- lenium quod .. negligere *Mog.* cur, quod .. negligenter Ma.; fort. subest lacuna || Turbam *Mog.* || 6. legibus] *om. B.* || restare *Mog.* || 8. haerere] habere B. || 9. peloponneso B. || XXXXV, 1. referent *Mog.* || 1 sq. audirentur, maior res, tum magis] B I. Perizonius || 3. bellum] B, Crec. || facere I. F. Gr. || quae e *Mog.* || 4. ita] tam M *om. Mog.* || rem p. B: rem populi Romani (M?) *Mog.* (*quae Po.*); rem publicam populi Romani I. F. Gr. || 5. magis si id B magis sibi id g *cf.* Krg. || karthaginensi cum B, unde scr. Karthaginensis si cum || ortum foret bellum *Mog.* || 6. hospitibus] Ig (Krt. Kr.): hostibus B amicis *Mog.* amicis et hospitibus Krg. || 7. otii situ] B v. Kr.: otio si-

tuque (M⁷) Bas. b otio tum *Mog.* otio-
sam *Ienickius ap. Wt.* || sopiri B, A.
Rubeniūs: operis Mog. operiri Fossiūs
l. l. torpere Bauerūs || XXXXVI, 5.
productumque *I.F. Gr.* || 7. ut in *Mog.*
|| neve] aut neu (sic *Dukerūs*) *Bauerūs*: ne B *Mog.* (: ne *Bütnerūs ap.*
Bauerūm) nec *Fossiūs l.l.* || quantum
B. || obfenderat] sive, nisi quod offen-
derat B, *Duk.* || 8. quo] *Dan. Heinsius:*
quod || 9. quin] om. B; lac. subesse
videbatur *Wit.* || suo quoque anno].
4. esse] se esse *Fossiūs l.l.* sese *Bek-*
kerus, at v. Kr (e 276, 280) || 6. in
Asia] Kr. (m I, 15 sq.): in asia B.
|| eum convenisset B; rell. v. ap. *Dr.*
Bauerūm, Kr. || 7. de] om. B. || mo-
vendum g. || 8. reiecerat (s. reieci-
set *Bauerūs*) *Bauerūs*, *Heus.*, at v.
B isti *Mog.* || furtorum manubiis
extortis Ma. olim in *Seebodii tabul.*
phil. a. 1829, tum in op. ac. alt. 365
(cf. Ma.), WI II, 12 n. 8 a. 1840, itw
(*postea idem Madeigium probare* * * cetero rem *O. Lahnius* || finit Naz.
ridi' t): furtorum manibus extortis s finiti s. || id ut] *O. Lahnius*: ut Naz.
B *Mog.*; al. Bas. ab || 4. itaque *Mog.* s ut id s. ed. princ. || C.] s. *Sigoniūs*:
|| qui] B *Crev.* (cf. *Bauerūm*): quia
Mog.; ad sqq. cf. *Dr. Kr.*; cod. B
assecutus fere erat *P. Manutius* || ae-
cusatorum] B *I.F. Gr.* || 5. haberi B. t. || nec] B: neu s. eg. ne s. || neu] ne
|| 6. arguerent] om. B. || XXXXVIII, 5. || 4. P.] M: titi B *Titus* s. cf. *Duk.*,
1. agri] cf. *Wiw.* Afri Kr (g 461) ||
Aeyllam] B *Glareanus* || 2. ita] B:
ita lucius *Mog.* Italica. ead. in em.
err.; al. v. ap. *Dr. Heus. Krg. Kr.* || 3. potuimus] s. eg.: non potuimus B
missum] om. *Mog.* ire ci. *Wt.* || 4. non dominimus Ma. restituere non
(navis) *Fossiūs l.l.* || 5. umbrae-tum potuimus et non potuimus restringe-
.. fierent] B: umbra-etenim .. fieret re s; num non continuum (aut con-
Mog. et vel sic vel umbraclum .. timere non potuimus)? || 5. pertine-
fieret Ma. || 6. quanto - sunt] B (nisi
quod apparatu et aequalitate; cf. Krm
1,12) et sic ex scriptura a g non omnino
recte tradita Ma. op. ac. alt. 366 || pro-
ductum *Mog.* || 7. eum] s. quin ed.
Lugd. a. 1553 al.: quod B quam
Mog. || 8. ad id quod serum] B *Vos-*
sius l. l. p. 284 cf. Kr (m I, 12 a 90) ||
referendis] B: remis *Mog.* velis *Dr.*
antennis *Heus.* || et collocaendis g:
collocaendis B collocaendisque *Bek-*
kerus collocaendis et aptandis *Mog.*
collocaendisque et aptandis Kr. || 9.
(et multitudinis] Ww (ui malis et
ut §. 10 cum Aldo) Ma.: et multitu-
dinis B *Mog.* || 9 sq. ut multitudinis
.. et non ci. *Dr.* || 11. [studiis] et fa-

ctionibus cf. Kr.; al. v. ap. *Dr.*,
Kr., *Vossium*, *Bauerum*, *Heus.* ||
XXXVIII, 1. populo Romano] populo in populu corr. B. || 2. haut] g: haud *Mog.* aut B. || ante quam
bellum] *Mog.*: eum quam bellum
ante quam B eum ante, quam bel-
lum Kr. || coneisset] Bas. a *Dr.*:
conceisset || 3. id ei non] B: Ne his
Mog. nec il *Clericus. Duk.*; al. v.
ap. *Dr.*, *Walchini l. l. p. 240 sqq.* ||
4. esse] se esse *Fossiūs l.l.* sese *Bek-*
kerus, at v. Kr (e 276, 280) || 6. in
Asia] Kr. (m I, 15 sq.): in asia B.
|| eum convenisset B; rell. v. ap. *Dr.*
Bauerūm, Kr. || 7. de] om. B. || mo-
vendum g. || 8. reiecerat (s. reieci-
set *Bauerūs*) *Bauerūs*, *Heus.*, at v.
Bütnerūs ap. Bauerūm.

LIB. XXXIII in periocha C] Al-
dus: en. || finiendis] s. *I. F. Gr.*: fin-
(cf. Ma.), WI II, 12 n. 8 a. 1840, itw
gendifis Naz. s stringendis s princ. ||
(*postea idem Madeigium probare* * * cetero rem *O. Lahnius* || finit Naz.
ridi' t): furtorum manibus extortis s finiti s. || id ut] *O. Lahnius*: ut Naz.
B *Mog.*; al. Bas. ab || 4. itaque *Mog.* s ut id s. ed. princ. || C.] s. *Sigoniūs*:
|| qui] B *Crev.* (cf. *Bauerūm*): quia
Mog.; ad sqq. cf. *Dr. Kr.*; cod. B
enim Rinkes disp. de or. I in Cat. thes.
assecutus fere erat *P. Manutius* || ae-
cusatorum] B *I.F. Gr.* || 5. haberi B. t. || nec] B: neu s. eg. ne s. || neu] ne
|| 6. arguerent] om. B. || XXXVIII, 5. || 4. P.] M: titi B *Titus* s. cf. *Duk.*,
1. agri] cf. *Wiw.* Afri Kr (g 461) ||
Aeyllam] B *Glareanus* || 2. ita] B:
ita lucius *Mog.* Italica. ead. in em.
err.; al. v. ap. *Dr. Heus. Krg. Kr.* || 3. potuimus] s. eg.: non potuimus B
missum] om. *Mog.* ire ci. *Wt.* || 4. non dominimus Ma. restituere non
(navis) *Fossiūs l.l.* || 5. umbrae-tum potuimus et non potuimus restringe-
.. fierent] B: umbra-etenim .. fieret re s; num non continuum (aut con-
Mog. et vel sic vel umbraclum .. timere non potuimus)? || 5. pertine-
fieret Ma. || 6. quanto - sunt] B (nisi
quod apparatu et aequalitate; cf. Krm
1,12) et sic ex scriptura a g non omnino
recte tradita Ma. op. ac. alt. 366 || pro-
ductum *Mog.* || 7. eum] s. quin ed.
ret M. || 7. vobis, si] cf. v. l. ap. *Dr.*
|| 7. feminas ad concitandas] s. eg.:
ad feminas sq. lac. B ad feminas
concitandas s. *Bekkerus*; de s. v. *Dr.*;
cf. *Duk.* || iam] etiam *Fossiūs l.l.* ||
Lugd. a. 1553 al.: quod B quam
si, ut plebis] Bas. b: sicut plebis s.
Mog. || 8. ad id quod serum] B *Vos-*
sius l. l. p. 284 cf. Kr (m I, 12 a 90) ||
referendis] B: remis *Mog.* velis *Dr.*
fort. || compellata ea uiderentur B.
|| 10. istud] is ut (i. e. istud) B. || 11.
nos] nunc B s. fere omnes || publicam]
om. B. || prope] M: quoque B, || 12.
quam rogationem] B: quam roga-
tiones s. (*Dr. Hellerus* cf. Wi 205 sq.)
quam quod aliae rogationes s. edd.
cett. || 12. (aliam)] sive in sem. ph. *Berol.*
emendatum aliquando esse compre-

tum habeo; itidem (aliae) Lud. Hel-.. aut] Wi 206 tw: quae .. aut B
lerus obss. Liv. Erl. 1824 fol. p. 3 sq.: quia .. aut ς fere omnes quia .. an et
aliam B aliae ς antiquam ei. Wi 206 an .. an (*cod. Sig.?* *Sigoniūs*) *singulīs*
tw ae iam ei. Ww. II 13. facietis] B ζ
plerique: feceritis M faciatis ς edd.
vett. II 14. iniuncta] I. F. Gr.: iniunctum B ζ , \parallel tentauerint M. II III, 1.
reecens et ea omnia B recensete animo Ma. II vestri] B cf. Wt praeſ. II 2.
extorquere] (ς ?) *Ascensus: extorqueri B ζ .* \parallel et aequari] B ζ : et exaequari M ς . II 3. novi ei. *Bauerus* II 5.
euique] B cf. Ma.: euiquam II 6. procurerunt M. II abstinent M. II 8. a]
M(ς ?) om. B ζ . II 9. fulgamus B Bekkerus II III, 1. (de) privatorum ei.
Bauerus II 2. magna] om. B. II 7. vestris] B: nostris \parallel sanctiundi] M. II
8. fecerunt M. II 9. pleps B pr. II 12. [non] conscipiatur *Vossius l. l.* II 14.
exsaequationem B. II (illa locuples)
Vossius II 15. *Quirites]* spat. rel. om.
B. II 16. ne] om. ς duo (nae) Wt nam
Hausius ad Reisig. schol. adn. 381 II
nae eas simul F. L. Lentzius in progr.
gymn. Region. Kneiphof. a. 1852 p. 22
a Windicatus II pudore B. II coepit,
quod oportet] post oportet om. B. II
17. datum] om. B. II uidebit \sim B. II 18.
et id a(aut id a) M cf. Kr. II exorabilis
es] B Ma. (cf. 363): inexorabiles eg.
inexorabilis Ww. II 19. existimare] B:
existimare, Quirites, II ferae —
emissa] I. F. Gr.: ferae bestiae irri-
tatae deinde emissae II V, 2. nunc
ut vir clarissimus M. II quae] M et
sic (q. sc., quod qua expl. Kr.) B: qua
II necessum] M cf. *tameu* Ma p. 452
n. II 3. et ita quidem aut ita quidem
Bauerus II 9. (urbe) Ma. II urbs..
quod redempta urbi Seyffertus ann.
phil. 83, 824 II quo] M: aurum quo
B ζ ut vid. omes, tum nempe aurum]
M: nempe rell.; utrobius, g̃i de B
testimonia inductus, om. Bekkerus;
quo (aurum) .. nempe Ww, ni aut e
Duk. ei. nonne scribas pro nempe,
aut ante id voc. addas unde sumptum
est vel sim. aliquid; at. ei. v. d. ap.
Dr., Dr. II 10. proximo bello] Punico
excidisse ei. Bauerus II dei M. II 12.
feminas] B: feminasque II VI, 4.
nisi] B: nisi quam II 6. secundam ..
adversam tempestatem] M: secun-
da...adversa tempestate II 7. quippe

Wi 206 tw: quae .. aut B
simil Seyffertus l. l. 824 sq.; fort.
ne, (ut nae in quae abierit) ... aut II
8. deeus] om. B. II 9. Ti.] t. B. II 10.
aut antiqua aut ideo] Ma: aut ideo
B ζ ideo Bas. a ad id Otto l. l. p. 89
II indicabit] I. F. Gr.: indicavit B ζ im-
dieat ς . II 12. ita ut] aut B. II pro
ipsis M. II 13. eandem diem pecu-
niae] I. F. Gr.: eadem die pecuniae
B ζ eandem diem Gelenius II 15. *Oppi-*
gia lex] B: lex Oppia vg. lex Ma. II
17. aut deerevit] M Altus: decre-
vit II VII, 1. *vestras]* B: nostras II 2.
hie — vicorum] M: om. B rell.; ()
Marquardtius aut. R. III, 162 n. 948,
at cf. Mercklinum act. ant. 1848 p.
79 Ma. II est] permittemus M. II 3.
ut] B: id ut (solum)] Ma. II usu] Bas.
b: usui B usum ς . II et equus]
equus B. II 4. (absunitur)] Vossius
l. l.: absunitur B ζ absuniturque ς .
II iniustam] Bas. b: in his iustum
B ζ ; al. v. ap. Dr. II manupretium]
Bekkerus: manui (*ex manu et mani*
confusatim) pretium B manus preti-
um ς . II 5. inter se singularum] B ζ
Bas. b. (Bakius ad Cic. de legg. p.
339): inter eas singularē M
inter eas singularū I. F. Christiūs II quoniam] om. B. II uide-
ant M. II 9. vestri] B: nostri II 11.
arbitrii] om. B. II 12. exsuitur B. II
VIII, 2. Brutorum] B Bas. b: tribu-
norum M rell. II obsiderunt B pr. II
rogatione collegae M. II est] B ζ (Ma.
350): esset M I. F. Gr. II 3. anno vi-
gesimo post Pighius; de ς v. Dr. II
VIII, 1. fort. (iam) vel Etiam Ww;
de ς . distinguenda cf. Duk. II 4. ferae
— obiectos] Bas. b: fera et bellicos
agenti esse obiectis B fera et bellico-
cosa gente obiectis ς . II 5. Et par-
tem M. II custos] custos semper M.
II 6. excubabant ς plerique II 9. mer-
carique ea (aut mercarique et ea),
..., et ipsi agrorum II. I. Hellerus
phil. XII, 698 II 10. ita pari ς pauci
(Wexius Tac. Agric. p. 97) II ac beni-
gne] ante acceperunt om. B. II 11.
dies ibi moratus eos. Cato M. II es-

sent copiae B *ante corr.* || ne ea || XV, 3. erat, equo revehitur M. ||
 mora Ww *adn.* || 12. Hispani] B M signa propere ferri Ma. signa pro-
Aldus: om. et edd. vett., del. I. F. Gr. ferre *Seyffertus ann. ph.* 83, 825,
 || X, 1. M.] M: *om.* || *ex]* *om.* B. || *ob-*
currunt] *vel* occurrunt *et*: occurrunt
 B occurrerunt *et*. || 2. *viginti]* *om.* 5. *castrum* *prodirent* ||
 B. || 4. *decem et septem milia]* *et* 5. *castra* *hostium* M. || *in-*
 XVII B; *de rell.* *numeris cf. Dr.* || 7. *tentius* *I. Perizonius impensis Duk.*
 ducenta septuaginta octo milia] *nu-*
merum ad dubitabit Glareanus, Crev., || 6. *vi resistatur*] M_s *Aldus cf. Kr.*
at cf. Mommsenium r. Müngesches p. ui
 668 *sq.*, *ubi casu h. l. 228000 typis ex-*
pressum est || XI, 2. *counenerunt B*_s *b ipsi exsus* *eastris exuti Bas.*
 || *praesidium Romanus misisset*] *eesteri castra diripiunt* || *om.* B. ||
Bekkerus: praesidium romanis mis-
sis et B praesidium Romani misi-
sent et praesidio Romanus miles *H. A. Kochius em. Liv.* II, 14 || 8.
esset M. || 4. possit Vossius l. l. || 5. *eateri castra diripiunt* || *om.* B. ||
audierunt M_s. || *orantes B.* || 8. (*pas-*
si sint) *Vossius* || XII, 1. *sie* *ante*
sime om. B. || 6. *denuntiari [inde] ci-*
Ww. || *(inbet) I. Perizonius* || *iussi-*
sse id. || 7. *ea iussit B.* || XIII, 2. *(hiberna)* Ww. || *ducebat*] B: *edu-*
cebat || 4. *admodum*] B: *(satis) ad-*
modum Ww: *satis ad modum eg. sa-*
tis ad hunc modum Duk. *ad hunc*
modum Ma.; *de sqq. cf. ee. dd. ap.* *habet sane laet verb. collocatio ali-*
Dr. Wtw. || 5. *ostendere*] B: *osten-*
dendi || 6. *conseratis manum*] M: *quid offensionis (nisi.. non haberent*
*confertis manus (vel manum et) B*_s *Crev.)*: *nisi M. || 3. suos] suis B*_s
conferatis (vel conseratis vel con-
seratis) manus al. || Hispania Car- *(Loc. 1) milites M. || 5. vinoque -*
thaginiensium, Carthaginiensium, *curatos] M: om. rell.* (Ww. || *remi-*
.. ibi] scripti: Hispania C (aut *et Böttcherus (v. progr. a. 1838 p. 9):*
*K)arthaginiensium .. ibi B*_s *omnes* *profecturum etiam rg.; al. Crev.*
rein Hispania Carthaginiensium .. *Heus.* || 9. *ullo [ortum] rumorem*
ibi edd. vett. in Hispania Carthagi- *Kochius l. l. || eos deducto] Bek. cf.*

nensium .. (ibi) I. F. Gr. Ma. || *null-*
Ww adn.: eo deducto M_s (Voss.)
lum imperatorem, nullos (nullum *Ww adn.: eo deducto I. F. Gr. eos indueto*
al. Kr.) .. milites (militein Kr.) et *Crev. || redigit] eg.: redegat B re-*
edl. vett. || addi Ma. || 9. *exsuit ace-*
peret B. || XIII, 2. *et ipsi Duk.* || 3 *digit M_s (Loc. 6) || 10. iterum . ite-*
sq. ne essent (spat. vac.) castra B. || 4. *tu-*
soliferis B; solifereum. *rum] Bekkerus: iterum || XVII, 5.*
Fest. et P. s. r. sollo p. 298, 11; 299, *bergustanorumB, occasionem B. ||*
6 M ubi neglegetur, sed casu recte, *6. fort. passi [sunt] Ww. || genus] M*
ap. Dr., Wi 199 || 11. praeatoris *al. Kr.) .. milites (militein Kr.) et*
Livii nomen adscripsit Paulus c. Mäl- *|| 11. consilio B. || omnibus B. ||*
leri ad h. l. adn. || *est] om. vellet Duk.* *XVIII, 1. primo uenerunt M primi*
uerunt Dr. || 2. sustenturi I. Peri- *|| 11. consilio B. || omnibus B. ||*
*B*_s: *et adversos in (aversos in I. F.* *XVIII, 1. primo uenerunt M primi*
Gr. adversus Vossius) hostem uer- *verterit M. || 9. ita] M: om.* *|| dextera B.* *uerent Dr. || 2. sustenturi I. Peri-*
terit M. || 9. ita] M: om. *|| dextera B.* *B. || et] om. B. || 5. noxae] B*_s: *no-*
|| 10. a tergo] M: tergo B ab tergo *xiae M_s. || 8. incerta .. essent] B*_s (cf.
*et] om. B. || 5. noxae] B*_s: *no-*
11. soliferis B; solifereum. *Wi 206 : incertum .. esset et. || deni]*
Fest. et P. s. r. sollo p. 298, 11; 299, *B: dein et Bas. b. deinde et; cf. adh.*
6 M ubi neglegetur, sed casu recte, *num = praeatoris? Ww): etsic prae-*
ap. Dr., Wi 199 || 11. praeatoris *et] om. vellet Duk.* *Pall.) || posterius praeatoris] B*_s
Livii nomen adscripsit Paulus c. Mäl- *léri ad h. l. adn.* || *est] om. vellet Duk.* *num = praeatoris? Ww): etsic prae-*

toris cod. Sig. (?) praetorianis M. || I, 24 Ma. 386 n.): praeſidio || oportuna] B: opportuna s: aut opportuna M. || 7. argius B. || 8. hortaturque] s (Loc. 2, 6) Dr., ni malis hortatusque .. (atque ita): hortatusque s eg. hortatusque B: hortatusque est Kr. (Ma. 215) || 12. proxima] libri (cf. Wt praef.): multiproxima. Ascensus, eg. || perfugerunt] B: transfugerunt || XXVI, 1. futurum eum motum M; al. ap. Dr. || 2. argos B: fere omnes || 5. ordiendi belli B: edd. r. et: ordiundi bellum M ordinandi belli s ordiendum bellum Bas. b. || 6. et] B: Ww: sed s eg.; huius §. et sqq. emendari interpunctionem || 9. introiret agros M; al. ap. Dr. || 12. recuperandae eg. cf. Kr.: recipiendae B. || conuenient] B: peruenient M (Voss. m. pr.) conuenient Bas. a || 14. regnum Lacedaemonium M; al. ap. Dr. || XXVII, 1. exercitu M. || 2. omisso bello] M: bellum || vere .. aestimissimo B: omnes s. || 3. circum M. || 4. manti vires] M: vires .. aestimanti quinetius B. || 6. conventu .. edicto, (om. vere) B: r. vere vires .. aestimanti W. || de §. 3 sq. distinguendis cf. Crev. || 4. Dromon ipsi vocant] M: om. r. post campum collocat Meursius, prob. Kr. W (nig. gloss. sit: w), obloq. Ig. 402 || 5. iussit M. perperam Gronovio tribuens, Ma. || 6 sqq. mutavi distinctionem; post idem fere praecipere vidi Ma. (cf. Ww adu.) || 7. instet] B (s?) Bas. b: instat s plerique instaret s Lov. 6) || caveatur] M: cauetur B: caueretur s idem in B indicari censem Wt) || 8. citari] om. B. || et noete .. interfecit M Bas. b. || 10. si] om. B. || XXVIII, 2. descenſum] BM: Bekkerus cf. Ma. 402 n.: ascenſum (adscenſum al.) s eg. accessum s escenſum Gebhardus, I.F. Gr. || difficilem et aretas vias s. || 3. expeditis [peditibus] Duk. || ueluti M. || 4 et 11. aliquandiu B. || 6. decreta] Besslerus nov. ann. ph. suppl. X, 581: decreta eg. decreta Bereeta M. || exiebat B. || 7. Menelai] B: cf. Dr. et Ww. || 8. tergo] B: tergo hostem || 9. postremum B. || (eruperant) I. F. Gr. || 10. et praeparatis B. || 11. effusa ac] Crev., exempli causa posui: * * ae teste Gelenio M infida ae Bas. b foeda ae ci. Wt; om. B: r. Böttcherus progr. a 1838 p. 9, neque

improbat hoc Crev.) || ei institissent M. || 12. portam excedente] *s edd.* dignitates M fore ad dignitatis B rete; porta excedente M *s plerique* fore ad dignitates *s.* || 19. memet] Ww *adn.*; met B₅ me et W me *s* Gelenius; *al. e. ap. Dr.* || patrii sermonis brevitatem] *correxeram, tum cidi idem placuisse Roëllio:* patro sermone brevitatis B₅ *al. s ap. Dr.*) patria sermonis brevitate Ma, patro sermone Kr. *cf. Wt praef.* || XXXII, 3. (quam) Ma. || fuit] BM: *om. s.* I. F. Gr. || 6. remittimus M || 7. est] *scripsi idem recte se habere, quod post vidi, censem I. F. Gr.*): si in *i. e.* spat. rel. om. B. || 7. ut] et M. || distenderent] M: descendenter B₅ (*Loc.* 6.) discederent *s vg.* || conabantur M. || 8. Dexagoridas] *b. l. ut vid.* M et §. sq. B: dexagorides B, M §. 9 *cf.* Dr. || 9. ad] ad eum M; *intercidisse aliquil censem* Wt. || traditurum se M: traditurusē B traditurus *s plerique* (*I. F. Gr.*) traditum *s.* || 11. ab urbe) Vossius l. l. || 12. vero] *s I. F. Gr.*: nera B₅. || cogit] B: coegit M₅. || 13. tradit] B₅: tradidit *s.* || 14. relictis *s.* || XXX, 2. esse et] aut et Dr. (*prob.* Ma.): esse *s* eirea * * hostibus, obssessis *aut captis* ab inserturus, Ww. || hostium *aut* hostilibus *I. F. Gr.* (*hostilibus etiam Seyfertus l. l. 825 sq.*) || esse *I. Perizonius* esset et Duk. || post interelusionem [videret] seu [eerneret] add. ei. Dr., [videret] Duk., [eernerens] Buttnerus l. l. p. 89 sqq. (Ww *adu.*) || 4. cum] BM (*s t.*): *om. s* (Wopkensis *adv. crit.* II, 356 Fr.) || 7. Sosila] *edd.* rett., Bekkerus: sosilia B₅ sosilao M; *al. ap. Dr.* achaeo B. || praetore] *om.* B₅. || XXXI, 1. (ut *praevente Perizionio* Duk., Crev. || 2. nequivi Bas. b. || 4. video] M Bas. a: *om.* || 5. respexisse M. || 6. eam] M; *om. B₅ plerique* (*al. s ap. Dr.*) || 7. eam accepit B. || accepi urbem] Brell.: accepit urbem B teste g, quo inductus accepi tum Bekkerus accepi Bas. b. || 8. eo me] B Bas. b: eo Mrell. me *ci. Crev.* || iam] M: *om.* || 11. me] BM: *om.* || 12. eum] eundem M. || 13. ego nomen imperii mutasse, mihi *Ascensus*; ego mihi nomen imperii imperi B) mutasse libri || 14. ad Vossius l. l. p. 285. || liberatis M. || 17. in Lacedaemonie M hic Lacedaemonie *ci.* Wt. || nihil om. B. || extollere B₅. || illis] *om. M* (Wt *praef.*), post subiectam exhibent nonnulli ex *s.* || 18. fortunae ac dignitatis] Bas. b: fortunae ad dignitates M fore ad dignitatis B fore ad dignitates *s.* || 19. memet] Ww *adn.*; met B₅ me et W me *s* Gelenius; *al. e. ap. Dr.* || patrii sermonis brevitatem] *correxeram, tum cidi idem placuisse Roëllio:* patro sermone brevitatis B₅ *al. s ap. Dr.*) patria sermonis brevitate Ma, patro sermone Kr. *cf. Wt praef.* || XXXII, 3. (quam) Ma. || fuit] BM: *om. s.* I. F. Gr. || 6. remittimus M || 7. est] *scripsi idem recte se habere, quod post vidi, censem I. F. Gr.*): si in *i. e.* st, in male repetito, B sit *vg.* esse Ascensus sine *ci.* W; *al. Heus.* || 8. tamen eum eetera liberavimus Graecia] *praeiente fere Crev. scr. et recte distinxit Kr.*; *cf. Dr. Kr.* || 9. ad] in M. || eottidie B. || eduntur] spat. rel. om. B. || 12. in] Mog.: *om.* || civibus] M: *om.* || 15. quibus] *om. B.* || 16. Messenen uno atque] esse B. || socios B. || 18. fort. et ut bellum Duk. || XXXIII, 3. prope] propinqua Duk. obrepens Kochius em. Liv. II, 14. || die] *om. B.* || redditum] reddit tria *x* B. || 7. non] *om. B.* || 8. comprobata] M: comparata B₅ *fere omnes* || 9. enim] in B₅ enim in *s. Voss.* || 10. autem lentam fore et diuturnam *ci.* Wt. || 11. inferri] inferre B₅ *fere omnes* || 12. et] etiam M. || 14. inchoata] B: inchoati *s* successo trahenda B. || XXXIII, 2. quando ita placet, obsideamus Lacedaemonem M. || illud modo ne fallat, caeterum M: eeterum (*cf. Wt praef.*) || num oportere? || 3. sq. hortarer nunc uos M. || 4. uobis nobisque in hyemem (? M: uobis quae in hiemem B; *s. e. ap. Dr.*) || 5. institutatis B. || et explorandum] W: explorandum *s* explorandumque *edd.* || 6. hiemps B. || 8. a consensu B. || ex privato conferendi B pr. || 9. faceret] B Kr.: facere || XXXV, 2. mensuum B. || (ex) Duk. et *s* duo ea *ci.* W act. ant. 1841, 853 t. || 3. eeteris] B; *num et eeteris?* || agris M. || 4. educeretur sine dolo malo, si qua publice aut privatim M, *quae melius distincta servari;* *idem prob.* Ma, (*add. ci.* educeretur; si qua publice aut privatim ante educta fo-

rent, dominis sine dolo malo resti-
tuerentur): si (et si *v.g.*) qua (q B) ante deducta forent dominis recte
restituerentur B *v.g.*; *de s cf. Dr.*
|| 5. *xvi B.* || 6. cognoscent] B *Bek-*
kerus cf. Wi 206: cognoscerent
(recognoscerent *Lov. 3.*) || 7. libe-
ros et coniuges s coniuges libe-
rosque *edd. vett. bona, liberos et*
coniuges ci. Crev.; al. Heus. || ex-
sulis Bas. a: ex illis B s exul M ex-
silii s. || 9. et in M *cf. Wt praeft.* || 10.
quasque ipse] *Bekkerus* (*B ex pravo*
g testim.): quasque et ipse B s quas
et ipse s quas ipse Bas. b. || 11. B *corr.*: xxiii B *pr.* quindecim mil-
in praesenti] praesentia Ma. 390;
lia s *v.g. (des v.l. cf. Dr.)* || plus capta
num in praesens? || in praesentia,
quinquaginta *Seyffertus l. l.* 826. ||
XXXVI, 2. offendat M. || 3. a Ma-
leo *scripti*: maleo B s Maleae M s
a Malea Bas. b. || *praedatoriis*] M:
om. || (ad)] Ma: *cogitaram de ad in*
ut *immutando; ad servato longe opti-*
mum genus *Seyffertus l. l.* || 4. fere-
bat *Vossius l. l.* || sieut ad caetero-
rum fidem M. || 5. haberent B. || pos-
siderent et possidebant et posside-
rant s. || 6. iratorum] irritatorum
M. || 7. nullum] B: nullum esse ||
tyrannis] M: tyramo B s a tyramo
s. || a satellitibus s. || XXXVII, 1.
cireulos] B s (*al. s ap. Dr.*); *scripti*,
tum et a Ma. probari vidi: in cireulis
edd. per cireulos ci. W. || 2. tumulto
B. || 3. ubi M. || 6. qui et romanis B
quietis Romanis *ci. Wt Quinetio et*
Romanis Kochius l. l. || 7. emissa B s.
|| XXXVIII, 2. planis B. || 3. equi-
tum B, ‘*fort. recte*’ *Wt, ubi pro pe-*
ditum equitum scr. equitum pedi-
tum || 4. clamore sublato *v.g.* || 5. di-
visum; partem unam., alteram.,
tertam Ma. || 6. laboraret M labo-
rat s (*Lov. 2.*) || 7. pavore] *om. B.* ||
consiliis B. || XXXIX, 2. deinde
(dein *al.*)—pugnabant] post pugna-
bant *om. B.* || 5. sunt] *om. B.* || 7.
hostem] M: hostes || 8. circumspet-
etabat] M: circumspetat || 9. urbis
B. || 10. (ut) *Vossius l. l.* || XXXX, 2.
aspernatus] B *Ascensus*: adasper-
natum || 3. permittentis] *om. B.* || 4.
proficeret ed. *Camp. I.F. Gr.* || de-
ducta est res] B: deductae res s
deducta res est M. || 5. oppugnarent

tyrannum M. || (prope) *P.R. Müllerus*
phil. xii, 59, non improb. *Ww;* Ma
propere ci. W. || 7. emiserunt] B
Mog.: emiserant M miserunt s. ||
XXXI, 2. abduxerant M s duo ||
4. quantum] *om. B.* || et lateri ad-
haerens tyrannus] B Bas. b: lateri
adhærens tyrannii s lateri adhae-
rens tyrannis *I. Perizonius, I. Gro-*
novius || *praebebant*] B Bas. b: *praeb-*
ebat || 6. fuerit] B *I. F. Gr.*: fuerat
|| *dominationis*] B: dominantis || 8.
(proficisciēte) *Vossius l. l.; al.*
Heus. || 9. quia] B: quum || 10. XIII
et ipse s quas ipse Bas. b. || 11. B *corr.*: xxiii B *pr.* quindecim mil-
in praesenti] praesentia Ma. 390;
lia s *v.g. (des v.l. cf. Dr.)* || plus capta
B *ante corr.* || XXXII, 3. P.]
om. B. || *Ti.*] *hic et in sqq. Sigonius:*
t. BM. || fuerunt M. || T. C. M.
|| *Thalna*] halna B talua M. || 5.
sq. c. Ma. *op.ac. 251 sq.; hepta Heus*
|| 6. qui] M: *om. B.* s: *del. qui etiam*
(adscripti coloni) *scr. fore admonet*
Ww. || *et cum*] *vel et quum BM:*
quum edd. vett. || XXXIII, 5. factu-
rum] facturum esse M facturum
eum ci. *Wt.* || *dubio s (Voss.) dubii*
I. F. Gr. || 9. eos] s (*Meul. 2.*) *I. F.*
Gr.: eo (*des v. l. v. Dr.*) || censuiss-
set] M (s: *Lov. 1?*): voluisse B s
om. s (Voss.) || XXXIII, 2. *cum*]
om. B. *s, transponuntal. s.* || *rite Pigilius*
magnos] *om. B.* || *magnos una,*
qui *Pighius magnos*, qui quinquen-
nio *ci. Dr.* || 3. pridie calendas M:
id. (vel Idus) B s om. s. || 4. *senatus*]
s (*Mediol. 1505*): *senatorem BM*
senatorum s. || 5. *nam*] *iam B.* ||
spectabant M. || *publica ab]* *om.*
B. || 6. *Romani votivi*] M. v. *Th.*
Mommsenium mus. phil. xiii, 87 n.
18.: *votivi* || *Ser.*] *immo P. et sic*
Pighius, Perizonius || *hominum*] B
(s?) : omnium || in carcere] *om.*
B. || 7. plurimis B s. || XXXV, 2.
ager — fuerat] *ante item Salernum*
collocat Crev. || 5. habuerunt M ha-
buerant *ci. W.* || *Merula, Q. et C. Sal-*
lonius] *scripti in re incertissima*: *me-*
rulaque B Merulaque et C. Saloniūs
(*ex M ni f.*) Bas. b *Merula Q. ** C.*
Saloniūs W *Merula s.* || 7. *Nare*
amni] *I. Gr.*: *post lac. anni B;* s *v.*
ap. Dr. || *lac* *om. B.* || XXXVI, 1.
Valerius Flaccus M. || 2. *pondō —*

quadraginta] *om.* B₅; *de s h. l. rr.* ab agro corinthio M ab corintho ll. cf. Dr., ad numeros a Crev., W B₅ a Corintho s fere omnes || 9. im- (cf. Wt prae*f.*) partim addubitatos cf. perator secutus] B Med. 1505: in- Mommsenium l. ad c. 10, 7. l. || pondo peratorem secutum || servatorem liberatoremque] M: seruatorem Oscensis — militibus] Bas. b: os- que B. || clamantibus B; *de s per h. l. ll.*, I. F. Gr. et Dr. cū. cf. Dr. || LI, 1. non] *om.* B. || oreia B. || ubi B. || ciuitatum habuit rg. || ciuitatum B. || 2. admonitosque] B₅ plerique: censet I. F. Gr. || 4. apertis] idoneis commonitosque M₅. || dimissi B. || 4. M. || 5. esset hostis M. || 7. pugnan- civitates modo B. || 5. vitiis] Ascensi- dum M. || 12. iniecerunt M₅ (Lor. 1) us: diuitiis || traducentis] B₅ (Voss.) proiecerunt s (Lor. 3) || 13. enise] Duk.: traduceentes || 6. ac iudices om. B. || porta eiecere] s (Lor. 1): B. || LI, 4. (quae) I.F.Gr. || secundo porte iecere s portae iecerunt B. || die auram s plerique || 5. recte distinxit XXXXVII, 2. P.] M: *om.* B rell. T. Ma. || x et octo] uit xviii libri: XLIII coll. Plut. Flumin. 14 probabiliter fluuida B. || 6. perstitit ad vallum] Ma. (al. olim Benedictus cf. F. Lachmannum l. l. II, 101.) || et ducenta et circa nullum morata est M perstitit s et ducentum et B₅. || ad hoc] om. et circa vallum morata est ci. Wt. || B. || clupea] M. || 6. tetrachma] 7. diuersi M. || quae] M: qui B₅ et Bekkerus et sic Priscianus l. l. §. 13 qui edd. vett. || XXXXVIII, 1. Li- p. 1349, nbi male editur tetradrachma: ligurunque] M: *om.* || popolantes detrac*hiā* B tetrachiam al. s, misse B; s v. l. ap. Dr. || 2. Eodem tetradrachmam Mediol. 1505, tetra- anno M. || ex quo M. || dieundo] drachma Budaeus, tetradrachmum M: dicendo || 3. conuento B₅. || 6. haerentem — ciuitatis] M (*secutus Giruterus || trium] libri, Priscianus fidem veterum codicum' Gelenius: || om. (cf. Ww.) || XXXXVIII, 2. gra- Gesch. d. r. Münz- vissima] B₅ Duk. cf. Wi 206: wesens p. 29. 72 sq.; quatuor Budaeus grauissimae s plerique || 5. Aero-corinthum] Bas. b: ac corinthum || vacuam] Ascensius, Bas. b: vacuum, — IIII I. F. Gr. || 7. septingentum quod fort. servandum erat. cf. XXXIII. B₅ duo (al. v. ap. Dr.) || tredecim 31, 11. || 7. ut ex factis s Med. 1505. || coll. Plut. Benedictus || philippi B intelligent B. || a] *om.* B. || sit] *om.* B. || 8. et ciuitatibus] Bas. b: ciui- Philippi plerique s Philippi unus || 10. exercitu — deportato] edd. vett.: tatus B₅; *de s v. l. v. Dr.* || alternu- exercitu — reportato s in exercitu — trium] libri, Priscianus l. l. cf. Mommsenium Gesch. d. r. Münz- esse () I. F. Gr. || effrenatam et prouincia (prouintia B) reportato wesens p. 29. 72 sq.; quatuor Budaeus — IIII I. F. Gr. || 7. septingentum B₅ duo (al. v. ap. Dr.) || tredecim exercitu — reportato Bekkerus ut omni ex prouincia exercitu deportato Bas. b. || LI, 1. ex] *om.* B. || in Bruttios] Bruttios s butios B. || 2. M. Furios] furios B. || A.] Cn. Sigonius || Q. Aelius] Sigonius: p. aemilius B P. Emilius s P. Aelius Bas. b; cf. XXXV, 9, 7. || 3. Matutae] Sospitae coll. XXXII, 30, 10. Sigonius, Glareanus Beckerus ant. R. I, 602 n. 1267. Prel- myth. R. p. 246 n. 2.) || holitorio B. || 4. locarant] M₅: locauerunt B₅ locauerant s locarunt s. || 5. Ralla] Bas. a: Ahala B₅ (al. ap. Dr.) || 6. cf. Crev.; al. vv. dd. ap. Dr., Heus. || 7. Iovis] cf. quos l. ad XXXI, Prisc. || 8. ab Aero-corintho] Bas. b: 21, 12. || acta] M: *om.* B₅. || LIII,

1. P.] BM: *om.* || rediit] uenit M. || *s.* || LVIII, 2. latae] *I. F. Gr.* late
 2. messala B || 3. Licinus] *Sigoniis*: B datae *v.g.* || 4. qualique antiochus
 M. Licinus vel Licinius vel M. Li- M cf. Wt *praef.* || 5. fide] *om. B.* || ab
 cinius (B ς) etc. *libri* || 3. A.] Dr.: C. europa BM. || 7. cum — impetratu-
 Bas. b, *om. libri* || 4. existimanti- rum] post cogitaturum *om. B.* || 8.
 bus] censemibus M. || 5. discernuu- P. Villium *s.* P. Iulium *s.* || P. Villi-
 tur M. || aequae] *Crev.* (ed. min.) um (P. Aelium) *Duk.* et P. Iulium *s.*
 Ww: aequae || 6. quinquagesimum] (Ox. L. 1) || LX, 5. magno opere B ς .
 add. *Glareanus* || octavum] septi- || 6. traiecentem B. || LXI, 3. edita
 mum a *Licio aut scriptum est aut erat* M. || 4. quam inimici] *lac. rel. om. B.*
scriendum v. Mommseum chronoul. || 5. conuiuiis B. || 7. cottidie B. || in]
R. p. 121 n. 210 ed. alt. || in promi- et in M. || coqui] *Crev.* (ed. min.)
 seuo] M: *om. B.* in promiscuum etc. *Wachius l. l. p. 242 sqq.* (274): con-
 5. || factum sit M. || 7. nouam super- loqui (B) et colloqui (M) *libri* conce-
 bamque *s.* novam et superbam qui *Tafelius* || in omnium] *om. B.* || 8.
Asceius || LV, 6. Cornelio — evene- conclamare] M ς : *conclamauere B ς*
 runt] MB, *uisi quod gallia B.* || sor- pterique || 13. carthaginiensi est tyrii
 titi praetores] B: sortiti sunt M ut B. || quo] *s.* (*Lov. 6. Dr.*: quae B *rell.*
vid. cf. Kr.; al. h. l. s. I. F. Gr. Dr. || in quae *Ven. 1498* || comineent] Bas.
 LVI, 1. literae B. || is] M: *om.* || 2. b: commeant B (e *ex voc. sq. adglu-*
omnem] *om. B.* || 3. *senatus* patrum *tinatu*) *s.* cominearent aut comine-
 M. || 4. *loeo B.* || 5. *sociis et Latino* bant Ww. || 14. cottidianam B. || 15.
nominii || *fere omnes*: *sociorum et priuata B ς* (*Lov. 1*) || publica *Lov. 1*
Latinis nominis (*Harl.*) || et] *om. B* publicæ B. || 16. et] etad M ς (*Gaertn.*)
cf. Ww. || *Latinis nominis* M cf. Dr. || deferrent] M: referrent || LXII, 1.
Wt praef. || 7. ut] *om. B.* || maturare postquam] B ς : posteaquam *s.* || fort.
 tures B. || 11. eonveniret] MB. || Carthaginiensis [sensit] et inter se
 13. (si) *Heumannus*, *Duk.* || LVII, 1. || discordes sensit, principes] *I. F.*
 tum quinetius tun B. || *senatus*] *Gr.*: discordes sensit, principibus
om. B ς (*Lov. 1*) || 5. T.] M: *om.* || 6. (M? 'germania scriptura' *Gelenius*)
 iunguendamque B. || 8. ex formula Bas. b discordes principibus B ς dis-
 iuris antiqui] M: *om. lac. rel. B; de* cordes principes *s.* || *senatui*] B
s. cf. Dr. coll. Kr. Ma 364. 366. || 9. (M? 's Bas. b *I.F.Gr.*): sensit *Mog.* ||
 iunguendam B. || neque] MB ς : nec senatum .. suspectum] B ς *Mog.* (*I.*
s. duo || nec] B ς : neque M ς . || 10. *F. Gr.*: senatu .. suspecto Bas. b
quod quid vel qui *I. F. Gr.* || quas- (M?) || 2. locum] *om. B.* || 3. Em-
nam] *scripti*: quasdam B quas *eg.* || poria] Bas. a: Emporiam || 7. ea]
LVIII, 4. urbisbus [et locis] *Crev.* *om. B.* || 10. Aphthirem] *coll. Pol.*
*|| Antiochum ** (fort. omnibusque)* XXXII, 2 W: amphirem B anthirem
Ww. || 5. cum quae] Ma, cum M Aphirem etc. *s.* || ab se] *om. B.* ||
post Antiochum (vel Antioicum) || dubii *I. F. Gr.* || 11. iuris] *om. B.* ||
om.: quae *libri*; al. *cii. totum h. l.* 13. agitur M. || posse [se]] Ma. se
temptarunt *I. F. Gr.*; Ww. || eadem om. posse et ipse concedens: posse ||
MB: om. || possessa, partim] M *edd.* ceperint Ma. || (eos)] Ma: eos *libri*
vett., Ma: partim possessa B ς *fere* se *Crev.* || 16. re] *om. B.* || omnia sus-
omnes (et sic ni f. etiam codd. *Grono-* pensa] *Bekkerus*: omnia ipsensa B
viani et Hearniani) || receperit ita suspensa omnia *v.g.* || declinatis B. ||
antiochus M. || 7. gloriae] *om. B.* || 17. certamini *s.* (*Lov. 3*) *Duk.* criminis
B. || 8. sieut] *s. Bekkerus*: sic ut || (*Gaertn.*)
 9. liberas] B: liberare M libera- Lib. XXXV in *perioga*: diceret]
 tas *cii.* Wt. || 10. unquam *Dobree* duceret *Duk.* || post posuisse ex
adv. l. l.: numquam || 11. *Romanus* LIB. XXXV *Naz.* *s.* ed. princ. || a]
om. B. || 12. *Graecas Asiae urbes*] cum a *O. Iahnis* || descivit et] *s. erg.*:
B ς : *Asiae urbes*, quae Graii nomi- descuisse et *Naz.* (*s. unus*) descuisse
nis sint M Graecas et Asiae urbes traditur et *s.* (*Guelf.*) desciuissest *O.*

Iahnius || bello] bellum, o sup. u
supser., *Naz.* || cum quibus societate
s (Guelf.) ed. princ. || cum his] ad-
didi; lac. indic. O. *Iahnius*: om. *Naz.*
s ap. Dr. omnes || rex cum bellum s
(Guelf.) ed. princ. || I, 1. haec gesta
sunt M. || permultaæ M: om. || re-
bellauerunt M s (*Lov.* 2) || 2. quam-
om. s (*Lov.* 1) || quod] om. s duo, del.
I. F. Gr. || acceperit M. || praetor
haec gesserat] M: praecesserat B;
de s v. Dr. || 5. pro praetore] B, e
'eet. lib.' *Sigoniis*: propraetor M s
(al. ap. Dr.) || 8. praetor] cf. *Duk.* ad
xxiii, 40, 1 adn.: propraetor *Mog.*
pro praetore *Sigoniis* || 10. quin-
genti M septingenti ci. Wt. || qua-
draginta] BM: quinquaginta || 11.
praeda] B *Ascensius*: praedae || 12.
refectum] B: refectum est || II, 2.
adversae] B *Bekkerus*: tam adver-
sae || magis] B s *Bekkerus*: magnis
s. || 3. ipsas] om. B. || 4. tria millia
s. || et quingentos M. || equites pe-
dites B pedites et equites pauci s. ||
6. a privatis] M: priuatis B priuatos
s. || temere] om. B. || aut praetores] M:
om. || 7. tumultuarios .. tumultu-
arii milites M: ut (om. B s) tumultu-
arii (B; tumultarii s, tumultua-
rios *Lov.* 2) milites extra Italianam,
med. om., B s. || 8. et in] etiam in M.
|| scripsit M. || p. africani de exer-
citu *transpositionis nota sup.* affri-
cani *adposita* B. || 9. adieciisse] M:
adlegisse B s (al. ap. Dr.) || III, 1.
quadraginta millibus s, revocavi, et
sic Ma: quadringentis milibus (mil-
libus s) B s plerique quadraginta
millia I. Gr. || quotidie] om. M. || cir-
cumsedebatur B s. || 2. quam edixerat] *Baumg.-Crusius*: qua edixerat B
qua dixerat M quem dixerat s cf.
Dr. Kr. || ad ipsas duxit b duxit
ad ipsas B. || non plus] om. M; de
s cf. Dr. || 3. quingentos fere pas-
sus M; de s v. Dr. || 4. ex] om. B.
|| 5. freti] frequenti B. || mittebant] B:
emittebant M s. || 6. per quos] B s
plerique, *Bekkerus* cf. Dr.: per quod
|| III, 1. praeter] per M. || 3. vasta-
ta] b s omnes: vastatata B euastata
M. || ut inter pacatos] v. Dr. Kr. ann.
nov. suppl. 1, 60 Ma. 362: ut inter pa-
catos agros M. || 4. ut] B: ubi || suis

finibus] B: finibus suis s e finibus
suis M. || locum cum B. || 5. nocte] om. B. || 6. et in] in B. || et triarios] eo triarios I.F.Gr. || 7. uiderent M. || V, 1. ala] s (*Voss.*) *Lipsius*: equitum
B equitum ala rell. s. || 3. unde] B s: inde M s. || signa B. || facere I.F.Gr.
|| 7. densis] M Bas. a: densi || 8. or-
dines] animos M. || 11. obstestab-
tur] M: obstabat B orabat s (?) edd.
rett. obstestatus (tum: inferre) I. F.
Gr. || paululum admiterentur] M:
paulum (paulum s) niterentur B s.
|| dum] eum I. F. Gr. || perturbatos]
M. Bas. a: turbatos || 11. sivissent]
s plerique: sinissent B sissent s (*Lov.*
4) I.F. Gr.; al. s ap. Dr. || rursus —
dubio] rursus eos, bello ante rursus
in mg. adiecto, B. || 12. ut inferre . . ,
omnes ei. Dr. || 13. septingenti vi-
ginti unus] BM: ducenta duode-
cim] cii B. || sexaginta tria] M:
cii B s plerique cf. Dr. || 14. (militum)
Vossius l. l. || sunt amissa] s praeter
Harl. ut vid. omnes: om. B Ma. amis-
si sunt *Harl.* || *Genueius*] Bas. b:
Genutius BM. || et Q.] Dr.: q. B
eques M. || M. Marei tribunij] B: m.
martius tribunus M; de s per h.l. cf.
Dr. || VI, 2. possit s (*Gaertn.*)? Aldus
posse s (*Harl.*) || 4. se id quidem M.
|| esset] sit (s?) I. F. Gr. || 6. nunci-
tarent M (?) || senatum uelle ut is
M. || Q.] om. B. || minutium M Mi-
nuteius s. || avocare] B: auocarent
M auocaretur s. || iniiris arsurum B.
|| 7. renunt(es)iarunt] B s renunt(es)i-
auerunt M s. || L.] M: om. || 8. lega-
tos Bpr. || 9. fuerit, elapsum] fuerat,
non deletum M Bas. a. || VII, 2.
quod] M: om. || 3. finire s (*Gaertn.*)
Wt inire M. || ius] om. B. || creditori
ius edd. ant. || diceretur M. || 4. de-
inde M. || sevit] om. B. || 5. credi-
tae pecuniae] B: pecuniae (om. *Lov.*
1 edd. vett.) creditae || quod ciuibus
M s. || 7. Illuciam] s (*Lov.* 6): inlu-
ciam B s in Luciam (al. ap. Dr.) s Ilu-
ciam vg. || hibernacula milites] edd.
rett.: hiberna (al. ap. Dr.) milites s
plerique hiberna loca B. || magis]
om. B. || VIII, 1. dum s pauci || gere-
bantur] M: agerentur B s gereren-
tur s duo || M. || M: om. || 2. is] om. B.
|| statu] in statu s plerique || 3. ut

supplicationem M. || 5. duceret M. || 7. videri esse amotum] Bas. b: uidere se admonitum B₅ uidere se admotum al. s videre sese amotum *edd. vett.* || ne ea quae] M Bas. b Ma.: qui ea quae || et aut argueret] *Crec.* Ma.: aut argueret M Bas. a arguere B₅ *plerique* || aut] *Crec.* Ma.: et (ut *Gaertn.*) || 9. supplicatio de cerneretur] M: supplications de cernerentur || si] om. B. || VIII, 1. Cethagus. Cornelius] post Cornelius *om.* B. || 2. centum] duecenta *Pighius* cf. *Duk.* et *C. G. Zumptium* üb. d. *Stand d. Bevölkerung etc. im Alterth. p. 24 n. 2* || septuaginta M. || fuerant B₅. || 3. murusque] M: murus (et murus *Loc.* 3 || 4. et lanuui (lanuuo B. et auentino B₅ *plerique* || et igni] BM: igni || 6. cf. *Ritschelium mus. ph.* XIII, 297 || 7. castrum Frentinum] B cf. *Mommusenium* *G. d. r. Müenzw.* p. 316sq. n. 80: castrum ferentinum (ferrentium et trentinum al.) s agrum Thurinum *Sigonius* eastrum Thurinum *I.F. Gr.*; de Terina cogitat Ma. op. ac. p. 301sq. n. || Q.] *Sigonius*: p. || 8. tricena] *Gla reanus*: XL (B₅) vel quadraginta vel quadragna || X, 2. nuper] om. B. || decesserat] M: excesserat et recesserat s excesserant B. || 3. M.] *Sigonius*: m. || attilius s. || 4. Quintum Cornelium M Bas. a: Q. Cornelium B; s *ap. Dr.* || petebant] om. B. || 5. in P. Scipione] M: Scipionis || et] sed ci. *Dr.* || 8. legato] M: collega || 9. a Pessimunte ci. Wt (*ipsum nomen in codd. varie corruptum*) || 11. creati] M: facti . creati B₅ (al. ap. *Dr.*) || et L.] M₅: et p. || 12. ab porta Fountinali] Wt a porta Fontinali Bis. a: ad portam Fontinali || XI, 2. exercitus] om. B. || 3. et] sed et I. *F. Gr.* sed pr. not. ed. id. || 5. vicis esset] uicisset B. || in eos] om. B. || ut is] om. B. || 6. collaudatum M: laudatum || hostium] M: om. B. || 7. paulluli B. || et] om. B. || et inermis et eques B₅. || 10. adequitare] lac. rel. om. B. || equi] (s: *Loc.* 6?) Bas. b: equos || auferrent *I. F. Gr.* afferrent s (*Loc.* 1) || per intermissas] cum Front. strat. t, 5, 16 *Oudendorpius ad Front. l. l.* cf. V. *Koekelerus qua rat. T. Liv. ann. usi sint historici Lat. atq. Gr. p. 7:* inter medias M per medias B₅. || hostium] om. B₅ (*Loc.* 1) || 11. post omnia sqq. — omnia] M: om. || XII, 1. neque [Ligures neque] Boii *Heus.* || 4. thoans B. || ciuitatum B. || 6. Nicander ad *Philippum*] M: nauigat ad philippum B nauigat, Nicander ad Philippum s (al. ap. *Dr.*) || 7. maritinis) propriis Bpr. || peloponensi B. || 8. recipiendi (recuperandi s) sua] B₅: sua s (*Voss.*) suam *I. F. Gr.* || et] om. Bas. b. || Romanorum *I. F. Gr.* || (propter) *praeeunt.* *I. F. Gr.* *Crec.* Ma.: propter libri profecto *Rupertius* || eithelun B (i.e. eitheum et eithium conflata); de s *Dr.* || (Romanos) *I. F. Gr.* om. s *Gaertn.* || 9. Romanae amicitiae] (M) *Sabellicus Aldus*: romane amicitias B₅ (al. ap. *Dr.*) Romanae amicitiam *I. F. Gr.* || coniungeret se] M: iungerent B₅ (cf. *Dr.*) iungeret *I. F. Gr.* || 10. orationis] B₅: orationi M₅. || 11. inceptu ci. *Bauerns* || 12. nam neque] M₅: namque B₅. || 13. quam Romani fuerint] *Mog.*, *quod a Ma. quoque probari video*: quam romani fuerint M₅ quam Romani fuerint s (*Harl.*) eum romanis fuerunt B₅. || 14. quam quod B₅ quam ci. *Dr.* || 18. et] om. s Bas. b. || XIII, 2. miserunt qui] qui *edd. ante Mog.*, *Crec.* || enm] M eg.: om. B. Kr.) || 3. eitheum B. || 4. raphae B raphei s (al. ap. *Dr.*) || 5. Sindam] *I. Gr.*: siccam B₅ (al. ap. *Dr.*) || et oppugnandos B. || 6. cf. XXXIII, 59, 8; excidit fort. nomen P. *Aelii* || ibi BM₅: ubi s; fort. () *Duk.* || escenderunt] *I. Gr.*: excenderunt s (*Gaertn.*) escenderunt s (*Mead. 1*) descendenterunt B₅ ascenderunt Bas. b. || 7. tanto] om. B. || XIII, 3. ut et animum eius tentaret, et *Vossius l. l. cf.* s *ap. Dr.*, Kr (c 276) || 4. aliud quid actum] Bas. b: aliud quid actum etc. s alii ut qui tactum B. || et suspectior] (M?) s Bas. b: suspectior B₅ suspectiorque s. || 6. quo] *edd.*: om. B₅; al. s *ap. Dr.* || 7. et quod] ci. *Dr.*: quod BM₅ quodque s. || ultimas] in M quoque vid. fuisse cf. Kr. || quas visere] M: om. || es-

set] M: *om.* || [victoriis] peragras- sine ex me. *Possis et, si quibus tuo-*
set Crev. || 10. et] M: *om.* B₅ (*al. s ap.* Dr.) || XV, 2. Antiochi] *om.* B. || di- rum alienis criminibus — aliam ma-
rimit B₅ || 3. fuisse] *cf.* Ma, *op. av. II*, l. l. || *quibus*] M: *qui B eui s omnes*
129 Wexium Tac. Agr. p. 43 || 4. fuit] || *ex*] *quam ex M₅* (*Voss.*) || *quaerat*
om. B. || *ministeriis M.* || 5. quod] *libri s omnes* || 6. odi] Bas. b: *om.*; *de*
(L.Gr.): *quod quum edd.* || *se per ho-*
norem Bas. b: s ap. Dr.) || *ha-*
buisse s duo, I. Gr. || 7. *Mimione*] B₅ (*al. ap. Dr.*) || *id in M. || alium*
varie differt in hoc nomine et hic et M (s: Voss.): om. || deliberares M.
infra scribendo librorum scriptura, || XX, 1. sed] *om. B.* || *nil dum B.* ||
veluti h. t. minione B mimione M 3. *opus esset ducere]* M: *opus du-*
etc. || XVI, 2. *nestrae B.* || *statuitis* eret B₅, *al. ap. Dr.* || 4. *huius — scri-*
I. Gr. || 3. *zmurnae B.* || 5. *zmirna* beret] M: *om.* || *latini nominis* xx
B. || 6. et] M: *om.* || *in antiquum ius*] millia M. || 6. *prius et]* M: *om.* ||
(M) Bas. b: antiochum B Antiochus quinque millia M₅: xvB; *de s v. Dr.*;
s. || *disceptatur et]* M: *disceptatur* quindecim millia Kr. (te 276 sq.) || 7.
s discepturi B₅ || 7. *uere cum dein habita B₅; de s cf. Dr.* || 8. m. atilius
quid B. || 9. *ut hi B.* || *mutaverunt* (atilius s) B₅ *plerique* || 10. a. atilio
s (Gaertn.) Duk. Ma: *mutaverint* (s. attilio s) B₅. || M. Baebio s. || 11.
Atilio s. Attilio (M) *libri cf. Ma.* 52: Baebio Pamphilo *Mog. in em. err.*,
Baebio Tamphilo eg. || urbanae || *om. M.* || *milia peditum quindecim*] M (s: Voss.): millia quindecim s
xv B. || *imperaretur B.* || 12. Baebius Tamphilus] *libri (rebius tam-*
philus B) c. Ma. 52: A. Attilius *Mog.* in em. err. Attilius *edd. eg. || consuli-*
bus] M *coss. s: consuli B eos et* *cons. s. || ut ei*] Bas. b: *uti* || *pedites*
darent romanos M. || 14. *consulem* || *senatus* *senatus cons. B;* *de s v.*
Dr. || XXI, 1. Baebius] *libri cf. Ma.* 52: Attilius *Mog. in em. err.* Attilius
edd. eg. || triremes s. || pararentur || *proconsul s.* || 10. *eorum*] *om. B.*
|| XXII, 4. ad mille quingenti] M Aldus: aut mille n. B ad mille etc. s
mille quingenti Vossius l. l. || 5. in || *anno*] T. Faber prius I. F. Gr. || 6.
seu] sine s. || leuiore s. || 7. procos. || *procosul s.* || 10. *eorum*] *om. B.*
|| XXII, 4. ad mille quingenti] M Aldus: aut mille n. B ad mille etc. s
mille quingenti Vossius l. l. || 5. in || *anno*] T. Faber prius I. F. Gr. || 6.
seu] sine s. || leuiore s. || 7. procos. || *propraetor Duk.* || *uescellam M ue-*
scelia B₅ Veseliam s. || Belonem-
que I. Gr. at v. Crev.; s ap. Dr. || *et*
castella multa] *om. M?* || 7. Noliba
et Cusibi] v. s ap. Dr. || 8. *munita*
Mog. || Vettonium et Vetonibus] v.
s ap. Dr. || *Toletum* tonibus tum

B. || XXIII, 2. etsi] M? *Mog.*: et B₅ (Wt *praef.*) || explorabantur] M₅: expromebantur || tamen] M₅ (*Lov.* 4): et quod B quod ₅ (*al. ap. Dr.*) et tamen Wt *praef.* cf. *de h. l. Otto l. l.* p. 84 sq. || tenendos] T. *Faber*, I. F. *Gr.*: tuendos MB₅. || T. M₅: I. B₅. || 6. ut inde Bas. b. || et ut] Bas. b: et || et ut eum] B₅ plerique: et cum || esse B. || 8. scribere cum Bas. b. || 9. non ex] non B. || sed etiam ex pauci ₅. || 10. et] om. M. || 11. duo, bina] duob; in B. || et bina equestria arma *Prisc.* *de fig. num.* §. 25 p. 1353 P. cf. II. *Keilü ad p.* 414, 12 ed. suae *adv.* || et aurea xx pondo M ('*antiqua scriptura*' *Gelenius*) Bas. b: om. || XXIII, 5. M₅] *praeente Piglio Gruterus*: in. (*de s* cf. *Dr.*) || 6. Paulus, M. Aemilius] *post Aemilius om. B.* || Brutus] M: om. || A.] Bas. b: l. || 7. M. Bebius (₅: *Lov.* 3?) *Mog.*: e. bebius M Cn. Bebius etc. _s en. baebilis B. || XXV, 2. infensus] M (₅: *Voss.* ?): infestus || 3. ante *Duk.*; cf. *de h. l. Ma* 350 || 5. iniecerunt] M: fecerunt || 7. Aetolos] Achaeos I. F. *Gr.*, at cf. *Schoemanum ant. iur. publ. Gr.* p. 440 n. 12 (*coll. ant. Gr.* II, 105) Ma. || 9. oratio] M₅: ratio B₅. || 10. permissa . Philopoemen] *Bekkerus*: permissa philopo eumenes B permissa sunt . Philopoemen Bas. b permissa Philopoemen sunt . _s (*e. l. ap. Dr.*) || 11. a] M (*Voss.* ?) om. || cythelum et hic et _{s.} sq. B; similiter corruptum nomen in sqq., quod cytheum (*i. e.* et cytheum et cythium) esse diximus || 12. non paterentur _s (*Lov.* 6) patetur B₅ (*Gaertn.*) || XXVI, 1. mari sub(s. m)itterentur B *ex corr.* _s: summitterentur mari Bpr. || pristeisque Bas. b: tris isque B₅, *al. ap. Dr.* || 2. harum nouarum (tum add. *Ald.*) nauium agilitatem ut M *Aldus* || simul ut] M *Aldus*: simul || cotidie B. || simulacris navalis pugnae] M: simul Achaeis (acheis B) nauibus pugnam || 3. vel usu] M *Aldus*: uel || 4sq. ignarus . navis erat] M Bas. a cf. *Kr.*: om. B₅ plerique (*de rell. cf. Dr.*) || 5. annis octoginta antequam eratre M. || Nicaeam] M Bas. a. || ab] B₅: a M₅. || 6. fama motus] famousus

B. || fuerat] M: lac. rel. om. B; desv. Dr. || aegeo B. || iam] eam M. || 7. tum] eum M. || *Tiso* Bas. b: Piso || 9. fuderunt] sic etiam M ut vid. cf. Dr. || philopo eumenes B. || speculatoria] M: piscatoria || fuit MB₅ pauci || est _s duo cf. I. F. *Gr.*: sit || XXVII, 1. quum prosperare elatus *Aldus*: quum prospere latus M om. B₅ || spem] om. M. || etiam] om. _s iam _s. || a mari periculi fore] M: mari periculi (*ex periculi corr.* B) timens B₅ (*al. ap. Dr.*): de toto h. l. egit Otto l. l. p. 85 sq. at e. Wi 31, 182 sq. || 2. et] om. B. || obpositis ci. Dr. || Pleias] B₅: 6, _s et hic et _{s.} 6: plebeias B₅ (*Ox. N.*); al. v. ap. Dr. ibique *vv. dd. cii.* || castra] *edd. vett.*: om. || 3. et pauci] _s? *Ascensius*: pauci MB₅. || erant haberent Bb habere M. || arundine] M₅: harundinibus B arundinibus _s duo || praebet] (_s: *Lor.* 2?) Bas. a: praebent || et exissent _s (*Gaertn.*) exressent _s plerique exisset B cf. Wt. || 4. hostis] B: hostium M (_{s?}) hosti _s (*Duk.*) || Philopoemen] ex M §. 9 et sqq. *suepius affertur*: philopo emenes et in sqq. vel sic vel philopoemenes B. || 8. ex tam] *Bekkerus*: tamen ex tam M tam B tamen _s tam ex Ma. || 9. Megalopolitanum I. F. *Gr.* || 11. Tegeam] Bas. b: tegelam (B) aut telegam etc. || epirotarum acarnanum B₅. || 12. et suorum a] *Ascensius*: essent testes suorum et a B₅ essent et suorum a Otto l. l. p. 71 sq. obloq. Wt. || pu sq. spat. vac. B. || conteritti (essent) Otto l. l. || 13. Caryas] *Vasconianus*: carias B₅ (*al. ap. Dr.*) || Gytheum] om. B. || est] M₅: om. B₅. || (castra)] *scripsi* (*communicavi cum W.*, qui in eadem ac me sese incidisse et hic et lib. XXXVIII, 52, 1 et XXXX, 46, 3 mihi rescriptit): castra || Barbosthenem] *Ascensius*: barbosthenes B *edd. vett.*; *al. ap. Dr.* || processit] B₅ fere omnes: posuit _s (*Hart.*) promovit eg. || 15. optinebant B. || maxima] I. *Perizonius*: maxime a || militibus] equitibus B. || 16. inopinantem M inopinatum *ci. Dr.* om. _s (*Hart.*) || XXVIII, 1. ad id maxime animum] M: ad id maxime se _s (*Lov.* 6) se ad id maxime B *rell.* || 2. et] om. B₅ (*Voss.*); *al. ap. Dr.* || iis]

his B. || 3. posse] *ed. Camp.*: hos se. *al. ap. Dr.* || manum B. || deos] *edd.* B₅ hostes s. || directa B. || incogni- eg.: ac deos || 15. ne] *om. B.* || XXXII, tum B₅. || 6. agminis esset] agminis 1. inde] M: *om.* || 2. et 8. phoas B. || foret (*M?*) Bas. b. || 7. iis B. || 8. et redibat] *libri*, quod servaci inter- cum s. duo tum B₅ (*Lov. 2*) || 9. col- punctione per totum h. l. mutata: re- leetam MB: coniectam s. plerique (*al. dierat* eg. || inde q. menippum B *ap. Dr.*) || 10. utrinque M: utrique inde menippum quem M. || 4. ele- B₅ uterque s. || in] *om. s.* (*Lov. 6*) *del.* phantos accitos] *revocari ex M (idem Duk.* || XXVIII, 1. Telemnastus] prob. Ma.): elephantes s. elephantes Valesius v. *Pol.* xxviii, 3; xxxii, 15: letemnastus B; s. *ap. Dr.* || 2. erant] *om. B.* || 3. tyramni] *om. B.* || effusi B₅ plerique || 5. et in] in B₅ pauci || 7. ea] M: *om.* || in] *edd. vett.*: M: ad B₅ ac s. || uti] B: ut || possit] M: posset B₅ possent s. || 6. abscissa- sa s. || res] spes *Duk.*, in quod et ipse ante hos viginti annos incidi; nec hodie improbo || 7. et propter M₅ pauci || vetustam societatem] M: quam] Bas. a: nequaquam || 8. et ex] M *Mog.*: ex || et ex] B Bas. b: amicitiam amiciciam B) || 8. est in- ex s. et s. *Mog.* || 9. progredi] M: procedere || ut intercluderent iter] || is optimum *Ootto fort. recte* || 12. M: intercluderentur B₅ (*Voss.*) ut meritorum B. || XXXIII, 6. per- mitti e gracie edimicatueros (edi- mieture corr.) B. || 7. thoans B. || 8. disceptandumque] B *edd. vett.*: dis- ceptatumque s. plerique || 9. (eorum) Vossius l. l. || 10. aliud] M *Spiricus. teste Gelenio:* primo aliud (aliud B pr.) B₅ prius aliud *ci. Wt.* num pri- mo *ex genetive ad viri pertinente, re- luti primarii, ortum est?* || 11. tan- tusque] tantus B. || XXXIII, 1. inde ut quaeque] Aetoli ne quae- que *Heus.* || ut * . quaeque *W(i207)* ut quieti *T. Faber* || ut quaeque de Antiocho * *] (*fort. add. fama allata erat, Aetoli excipiebant, et ne*) Ma. || nihil] *om. B.* || moturi *Ascensius*, I. *Perizonius* || 3. novari *ex 'vet. lib. Signius. Ma.* || 4. consilium rei spe quoque Ma. || immodicum *Kochius l. l. II, 14: uno die libri inde Seyffer- tuis ann. ph. 83, 826* || 6. erat alia spes] M: alia erat B alia erat spes etc. s. || 7. veste * * *W(t praef.* || in] *add. Ma.* || adieerunt] aut adduxerunt Ma.: adierunt MB₅ adire iubent Bas. a. || 8. aetolios B. || et pro se M. || 10. ex] M: *om.* || 12. doni' B. || XXXV, 1. turannus B. || erat] *om. B.* || 2. rei apparebat apud *Heus.* || 3. fatigaret M. || rebellaret M. || 4. iis] his s. duo, *Crer. eoneilio B5 Gaertn.*) || 5. movisset] M₅: mouis- set & B monuisset s. (*I.F.Gr.*) || 7. iam transisse in Europam] M: in Euro- pam transisse || viris [navibus] vel

viris [classibus] *Duk.* || inpleturum [ne ς (*Harl.*) *om.* *B* *rell.* || nouos *B.* || 8. toto] *M:* *om.* || 9. *Nabidi*] *(nous b)* quos *B.* || 6. est] *om.* *B.* || id *M.* || *Nabidique et ipsi* ς (*Lov. 6*) || *duae* duplex *Ma.* || *urbana* *B.* || 8. *ipsi*] *M* *Ma:* et *ipsi* || 10. *ae*] *M:* et *adequitandi* || *se ad tyrannum*] ς (*Gaertn.*) *edl. vett.*: ad *tyrannum* *se* ς ad *tyrannum* *B ς .* || 16. *in*] *M ς :* *om.* *B ς .* || 17. *meo*] *in eo* ς (*I. Perizonius*) || 18. *transfoso* *M.* || 19. *datis*] *M:* *om.* || a] *Bas.* a: *om.* || XXXVI, 3. et *spectatorum*] *M:* *spectatorum* *B* (*I. Gr., at v. Dr.*) *perpaucorum* $\varsigma.$ || 4. *frequentibus inde retentis in armis Aetolis I. F. Gr.* (*cf. Wiedemannum obss. p. 12.*) || *retenti in armis* *sic certe M.* || *retentis in armis acetolis B;* de ς *h. l. cf. Dr.* || 6. *absumpsit B.* || 7. *rei, simul*] *Bas. b:* *rei ac simul* || *eum*] *dum I. F. Gr.*; *tum in sqq. videtur requirit Dr.*, *quod praebet B.* || 8. *lanonicus* ς (*Ox. L 1*) *Laonicus I. F. Gr.* || 9. *ibi Alexamenum* *om. B.* || XXXVII, 1. *caede*] *M ς :* *clade B ς .* || 4. *Iisdem* *om. B.* || *legatorum B.* || 6. *locum* *om. B.* || 7. *Thoas et*] *Crev.*: et *thoas* *B ς* *Thoas* || XXXVIII, 1. *Micythio*] *App. Syr.* 12, *I. F. Gr.*: *mytilo B;* *rell. c. ap. Dr. et Kr.* || *Xenoelides*] *Aldus:* *enocrides* || 2. et *prodi et deserilac, rel. om. B.* || 4. *neu Duk.* || 6. et *in* ς (*Lov. 2*) & *vg.*: *in* || 8. *et legati*] *M:* *legati* || 14. *nequiquam* *om. B.* || XXXVIII, 4. et *ut*] *M:* et || *esset*] *MB:* *esse* || *Villium* *om. B.* || 5. *ad ostium*] *I. F. Gr.:* *ad hostium B ς* *ostium M?* *Bas. b.* || *sese venisse*] *M:* *uenisse se B ς* (*Lov. 6*); *rell. ς v. ap. Dr.* || 7. *ut*] *om. ς (Viet.), del. Crev.* || *praediecret*] *M:* *praedicaret* || *clades*] *BM ς :* *caedes ς plerique* || XXXX, 3. *Boii quieuerunt M:* *Boii qui fuerunt ς boiq;* vi *fuerunt B.* || *dediderunt se*] *B:* *decerunt se ς dediderunt sese $\varsigma.$* || 4. *testatem ς Vossius l. l.* || 6. *eos*] *om. B.* || *Crasipes*] *Bas. a:* *crassus B ς* (*al. ς ap. Dr.*) || *equitibus M.* || 7. *diutinus*] *M:* *diutius B ς diutior duo $\varsigma.$* || *dies per duodequadraginta M.* || 8. *uere M.* || *versa*] *om. B.* || XXXXI, 1. *magis*] *magna B ς plerique* || *et fama de bello antiochi M* (*cf. Kr. p. LXXX. || 3. iam*] *eam Ma.* || 5. *ne quid*] *M:* *ne ς (Harl.) om. B rell.* || *nouos B.* || 6. *est*] *om. B.* || *duae* duplex *Ma.* || *urbana* *B.* || 8. *duae Iovi*] *M:* *iouis B ς* (*Lov. 2.*) *Ioui rell.* || 10. *positae in cella Iovis, et supra fastigium aediculae duodecim vel positae supra fastigium aediculae, et in cella Iovis duodecim ci. Dr.* || *duodecim*] ς (*Lov. 6 m. alt.*) *Kr.:* et *duodecim aut et XII (B)* || XXXXII, 2. *zmirna B.* || *poterant Bpr. potuerat Crev.* || 4. *afferebat M:* *deferebat* || 5. *eius*] *om. B.* || *omnibus B.* || 6. *neque*] *om. B.* || *nauium*] *om. B.* || 7. *si dimittendae B.* || *ei om. ς (Viet.), () Crev.* || 8. *possit M (Lov. 2?)* || 9. *conciliatur M.* || *regem conspici*] *M:* *om.* || 11. *prope*] *om. B* (*Lov. 3*) || 12. *Iaturnus*] *om. B.* || 13. *et*] *om. B.* || XXXXIII, 1. *et*] *ut Crev., Rollinus, Jenickius ap. Wt.* || 3. *escendit*] *B ς* (*Mead. 1*) *I. Gr.* || 8. *ita*] *om. B.* || 9. *vulgi significatur Aldus:* *uulgo significatur B ς significabatur uolgi Muulgo significabatur uolgi* *Althus: aliis facto silentio Bekkerus:* *aliis in silentio facto B aliis introductus facto silentio M inde silentio facto ς aliis introductus: inde facto silentio (sive silentio facto) Kr. aliis in [tribunal est] productus; inde etc. Wi 207 sq. || rex diece orsus M (*de ς v. Dr.*) || 2. *excusantis*] *Moy.:* *primo excusantis* || 5. *equis*] *Bas. b:* *equisque (al. ap. Dr.)* || 7. *suppeditet ς* (*Gaertn.*), *Duk. (al. ap. Dr.)* || XXXXV, 4. *bellare necesse sit*] *M:* *bellarent* || 5. *thoans B.* || 6. *expertos I. F. Gr.* || XXXVI, 3. et *decem*] *M:* *decem* || *constratis navibus*] ς : *navibus constratis B rostratis nauibus M* (?) ς (*al. ap. Dr.*) || 4. *portam*] *om. B.* || 5. *quoque*] *om. B.* || 6. et *liberandae re*] *Dr. (cf. Kr.): et re liberandae M liberandae re ς liberanda re B.* || 7. *tutas Duk.* || 8. *quod B.* || *his B iis* *aut sibi Vossius l. l.* || 10. *se*] *om. B* || *aut foedere*] *M:* *qua foedere illigata I. F. Gr.* || 12. *neque $\varsigma.$* || *et id M; fort. sed id Modius* || *cedant B.* || 13. *non modo non*] *non ς (Lov. 4.)*; *fort. non modo Dr.* || *ex auctoritate*] *authoritate* (? aucto-*

ritate sec. *Medium*) M. || XXXXVII. Bas. b: iam (*om. Lov. 3*) || ad portari
 1. vi] *rg.*: uel *Bz illis* (*Lov. 3*) || 2. B. || 10. cum oppidum id *Kochius l.l.*
 vanum] M: inane *ς* in naue B. || II, 15. || tanta insula et] M *cf. Kr.*:
Boeotos] *adl. I. Perizonius cf. Heus.* tantaes insulae.
 || et Amyndrum *ς* (*al. ap. Dr.*) Lib. XXXVI. I, 1. Cn. filium] M:
rg. || 4. gloriae] graeciae gloriae *om.* || M'.] *Sigonius*: m. || consules] M:
om. || 6. ut] *Bz (Hart.)*: *om.* || ut] *om.*, *ς pauci*, *del. I.F.Gr.* || 7. ut] *om.*
Mog., *del. I.F.Gr.* || acciperet et *Bz plerique* || 9. mitterent *B ante corr.* ||
Romam] *om. B.* || II, 1. [haud] ad id Ma. [*incerto*] ad id *Kochius l.l.* || id]
om. ς (Lov. 6) || *quae*] *om. B.* || quod cuiusque provinciae *Seyfertus ann. ph.* 83, 826. || 2. populus Romanus eo] *om. ς plerique*; *al. ap. Dr.* || eo tempore] *om. B.* || bellum M (?) duellum B. || (*esse*) *I.F.Gr.* || cum rege Antiocho esse *edl. vett.* || 3. erit] *om. B.* || 8. propraetore Bas. b., *at v.* Wi 208 praetore *ς duo* || est] M: *om.* || 9. citeriorem] ulteriorem *Bz*. || 10. successoris is esset M. || 14. trigesinta] *Bz (Loc. 2)*: cum (*vel a vel et*) trintiga || 15. et in] Bas. b: ut in M in *Bz*. || III, 1. et] *ς duo*, *Mog.*: *om.* || 4. comparando impigre classem *ς fere omnes* comparando impigrum classem *I.F.Gr.* || 5. eis] *Bz*: his M iis *ς*. || 6. certarent B certarunt *ς (Loc. 3)* || 8. eis] *om. B.* || 13. conscripsisset et quos] *om. B.* || secum] *om. B.* || ut ii omnes] Wt: uti omnes *ς* ut omnes *ς* uti homines *Bz* ut hi omnes *I.F.Gr. Crev.* uti hi omnes Dr. || III, 1. et] *Mz duo cf. Wi 208*: *om.* || *Philippo — rege* *ς eg.*: philippo ptolomaeo aegypti rege B Philippo et Ptolemaeo *I.F.Gr.* et *vel sic vel (Philippo — rege) Ma. Philippo Macedoniae et Ptolemaeo Aegypti *ς (Vict.) Crev.** || *Philippo pollicente] M cf. Wt praeft. Ma: pollicentes* || 2. a M. || etiam] *om. M?* || *viginti milia] sic certe coll. Gelenio M* *ς: xx (B. vel viginti etc. Bz ducenta quinquaginta duo M?)* || 5. triueniū B pr. || *modia M.* || decies centena] *Dr.*, *num recte?*: mille *ς rg.* *mc* *ς (Pal. 2 d. B om. ς (Ox. N.) sexcenta Wt. || quinquaginta *ς (Loc. 3)* || (snorum) Duk. Wt. || 8. quingenta modia tritici Mz (Gauert.)* || trecenta

(*?*) sunt templaque M quoque sunt templaque (*al. ap. Dr.*) || 3. gladios] *om. B.* || 4. eos] *caesorum numerum inesse censem* *Crev.* || *pauci B.* || 7. *cf. Dr.* || *milia om. Bz (Ox. N.)* || *(causa) Lipsius* || *loci Mz: locum sunt edd.*: *om. B.* || 6. *Romanii om. B.* Bz plerique || 8. (*non 7 ut vid.*) *excesserant M cf. Wt praeft.* || 9. *tamen*] || (*snorum) Duk. Wt. || 8. quingenta modia tritici Mz (Gauert.)* || trecenta

modia tritici M. || elephantes ε || pauci || opperiretur M. || hominum] (Lor. 6 Voss.) || XXX B Loc. 6. || V, om. B. || 4. specie] om. B Harl. || 1. agerentur Duk. || per] om. ε || VIII, 5. paussaniam B. || 9. itaque] (Barb.) cf. I. F. Gr. || (venerunt) om. B. || ab] M: om. || simul] om. B. I. F. Gr. || 2. eredebant] ε (Harl.) ? || 11. dein] M: deinde || cæperunt edd. vett.: om. || 6. (exercitus) I. F. B: coepere ε (om. ε duo) || 12. castigationibus] M (Voss. ?): castigations Beastigatione ε. || in ulteriori MWT. || cui] quibus B. || 13. rem MWt. || 14. (ab rege) I. F. Gr. a rege ε. || magno momento I. F. Gr. || (rex) alt. I. F. Gr. ci. esse ci. Wt. || X, 1. Cranonem] M: Cranonem Bε (al. ap. Dr.) || profectus] M: om. || 2. Cieriam] scripsi cf. adn. XXXII, 15, 3: Cierium Wt Cierum B Bekkerus Cyerum al. ε. || 4. praesentium Muretus || absentem B. || 5. Malloecam] Bas. b: Malleolam Bε (al. ap. Dr.) || et depopulatus] Wt: depopulatus Bε depopulatusque edd. || 7. afferendam uim M uim ad exhibendam ε duo || apertae] Bε Valesius: aperte ε a parte ε aper- to et Duk. atque Vossius l. l. p. 286 || 8. aliis tune M. || 11. ab Larisa] om. B. || 12. ibi] Mε: ubi Bε. || metatu- tis] M edd. vett.: om. || latius quam pro copiis metatus Wt praef. || quam pro copiis et plures M: om. || (et) Wt praef. || quod Bε (al. ap. Dr.) || erat Bpr. || 13. stare ε nonnulli ob- stare Duk. || rediit] M: reddit B; de ε v. Dr. || 15. excesserunt M. || XI, 1. a Chaleide (adaleide Bpr.) ad Demetriadem Bε plerique ad Chaleidem a Demetriae Lor. 6 m. 2. || 2. cele- brabat Bε. || quantas] M: quantum Bε quantas tum ε (Mead. 1) non improb. Wt; al. ε. || 3. ad Boeotian] ae Boeotiae I. F. Gr. || induit ε. || 4. via] Mε: uiam Bε plerique || praeter] per M. || chalydonem B Calidonem ε Bas. b: chaleidem M; al. ε. || Mal- liacum] medium Hens. || 9. quaeve] quae Bε quaeque ci. Wt. || cephalan- niam B (cephalaniae c. 12, 9 id.) quam ser. rationem ipsi, ut vid., Lirio cindicandum (v. V. Köhler qua rat. I. Gr. || eum exercitu I. F. Gr., Ma. Lic. omni usi sicut hist. Lat. atq. Gr. p. 417 n. || indictus M fort. recte, vel 87 sq.) tironum causa non recepi || 10. Ma. coll., qui l. l. xxvii, 30, 6; fort. dixisset et B. || 11. in potestatem] edictus Dr. || 3. ibi] Mε: ubi Bε potestatem B. || XII, 1. eos B. || 3.

Clyti] *om.* B. || *accepta est*] M: *ac-* () *Vossius l. l.* || 2. qui hae B. || 3. *in-*
cepta rell. Duk.) || 4. *coniecti*] col- exuperabilior] M: *inxsuperabilis*
lecti M. || 5. et mox] MB: mox || ab || 4. haec B. || *inter*] in B. || *est*] et
Clyto] *edl.*: ab exaclito (B) et ab B. || *munitiones* — fuerunt] M: mu-
eraelito libri rex ab Clyto ci. Wt. || nitioribus tunc B₅ *plerique*; *al. s ap.*
6. (territos) *Wiedemannus l. l. p. 13 Dr.*; *totum h. l. temptavit I. F. Gr.* ||
|| 8. *dato enim*] s: dato ei *edl.* dato ualidiores impositae M; cf. *ad h. l.*
B. || Romanorum imperatorum s Kr. *ann. phil. Iahn. suppl. 1*, 60 sq.:
Romanorum *I. F. Gr.* || 9. legatus ualidioribus impositi (*impositi* s)
I. Perizonius || *acepisset*] *om.* B. || B₅; *al. s ap. Dr.* || *ille*] sic etiam M
XIII, 1. ante hiemem B. || 4. rece- ut vid. coll. adu. *Gelen.*: multo M
pta] *capta* M. || 5. *adventu*] *libri* cf. *test. Mog.*; si sic M, fort. multo ille
Dr. Kr.: *adventum* *Mog.* || 7. et *Wt.* || aliquanto generi M. || 5. *fero-*
equitibus quadraginta] M: *om.* || 9. *cissimae*] *bellicosissimae* M. || *vi-*
obpugnari — Limnaeum] *om.* B. || *vilissima*] B: *leuissima* || *seruitutis*
XIII, 1. *consul*] *om.* B. || *decem*] *digna* M. || 6. iam inde] *Ascensius:*
coll. Duk. adu. num. *mutare nolui*: iam ille (*om. Loc. 3*) || 7. *omittam*]
viginti s (*Viet.*) *App. Syr. 17 I. F. Gr.* M (s *pauci*): *sileam* || *is*] B (*Loc. 1*)
|| *milibus*] *alterutro loco* () *I. F. Gr.* Bas. b: *om.* || 8. *ingratissima*] *leuis-*
|| 2. *traditum* B. || 5. *ad*] *om.* B. || *ad* quattuor millia *Bekkerus*: ad IIII B
ad tria millia s *eg.* || 6. *ab*] ad B. || *Beria*] B₅ v. adu. XXXII, 15, 3: v. l.
ap. Dr. || 7. *potiendae* B₅ *duo* || 9. *atque*] M₅ (*Gaertn.*): *anteque* (v. l.
excessit discessit Bpr. || 10. *reno-*
vato] M: *reparato* || *progressus*] M: *profectus* || 12. *cirea ea castella*
B₅ *cirea castella* *I. F. Gr.* || *adpro-*
pinquante Bas. b. || 13. *consul primo*
mittere] M: *primo missi* (*emissi*
pauci s) B₅ *consul primo misit Ma.*
primo missis pr. not. ed. I. F. Gr. ||
15. *Spercheum*] *Dr. in adu.*, Kr.: *sperchium* M *Spergetum et Sparge-*
tum s *pergaetum* B. || XV, 1. *tum*] M: *completa* s *duo* || 4. *an-*
teat] M: *ante* || 6. *appennini* B. || 7.
est] *om.* B. || *Achaei*] Bas. b: et
achaei M *om.* B₅. || 8. *infra* B, *Bek-*
kerus || *poloponensis* B. || 9. *verso*] Bas. b: *uersa* B₅ *plerique* (*al. ap.*
Dr.) || 11. *possent* B₅ *plerique* pos- set *Loc. 3* || XVI, 1. *portas*] *om.* B.
|| 2. *omnia*] M: *om.*, *non improbante*
Wt. || 3. *exercitum*] *om.* B, *Bekkerus*
|| 5. *utraque* s *duo* *I. F. Gr.* || 8. (nt)
hane *I. F. Gr.* || *ut vertices*] MB:
uertices s; *de rel. h. l. v. l. cf. Dr.* ||
Romani possent *libri*, *Wt.* *Roma-*
nis possent *vq.* || XVII, 1. *postquam*
uidit occupata ab actolis superiora
loca M. || *peditum*] *militum* s *pauci*;

() qui hae B. || 3. *in-*
cepta rell. Duk.) || 4. *coniecti*] col- exuperabilior] M: *inxsuperabilis*
lecti M. || 5. et mox] MB: mox || ab || 4. haec B. || *inter*] in B. || *est*] et
Clyto] *edl.*: ab exaclito (B) et ab B. || *munitiones* — fuerunt] M: mu-
eraelito libri rex ab Clyto ci. Wt. || nitioribus tunc B₅ *plerique*; *al. s ap.*
6. (territos) *Wiedemannus l. l. p. 13 Dr.*; *totum h. l. temptavit I. F. Gr.* ||
|| 8. *dato enim*] s: dato ei *edl.* dato ualidiores impositae M; cf. *ad h. l.*
B. || Romanorum imperatorum s Kr. *ann. phil. Iahn. suppl. 1*, 60 sq.:
Romanorum *I. F. Gr.* || 9. legatus ualidioribus impositi (*impositi* s)
I. Perizonius || *acepisset*] *om.* B. || B₅; *al. s ap. Dr.* || *ille*] sic etiam M
XIII, 1. ante hiemem B. || 4. rece- ut vid. coll. adu. *Gelen.*: multo M
pta] *capta* M. || 5. *adventu*] *libri* cf. *test. Mog.*; si sic M, fort. multo ille
Dr. Kr.: *adventum* *Mog.* || 7. et *Wt.* || aliquanto generi M. || 5. *fero-*
equitibus quadraginta] M: *om.* || 9. *cissimae*] *bellicosissimae* M. || *vi-*
obpugnari — Limnaeum] *om.* B. || *vilissima*] B: *leuissima* || *seruitutis*
XIII, 1. *consul*] *om.* B. || *decem*] *digna* M. || 6. iam inde] *Ascensius:*
coll. Duk. adu. num. *mutare nolui*: iam ille (*om. Loc. 3*) || 7. *omittam*]
viginti s (*Viet.*) *App. Syr. 17 I. F. Gr.* M (s *pauci*): *sileam* || *is*] B (*Loc. 1*)
|| *milibus*] *alterutro loco* () *I. F. Gr.* Bas. b: *om.* || 8. *ingratissima*] *leuis-*
|| 2. *traditum* B. || 5. *ad*] *om.* B. || *ad* quattuor millia *Bekkerus*: ad IIII B
ad tria millia s *eg.* || 6. *ab*] ad B. || *Beria*] B₅ v. adu. XXXII, 15, 3: v. l.
ap. Dr. || 7. *potiendae* B₅ *duo* || 9. *atque*] M₅ (*Gaertn.*): *anteque* (v. l.
excessit discessit Bpr. || 10. *reno-*
vato] M: *reparato* || *progressus*] M: *profectus* || 12. *cirea ea castella*
B₅ *cirea castella* *I. F. Gr.* || *adpro-*
pinquante Bas. b. || 13. *consul primo*
mittere] M: *primo missi* (*emissi*
pauci s) B₅ *consul primo misit Ma.*
primo missis pr. not. ed. I. F. Gr. ||
15. *Spercheum*] *Dr. in adu.*, Kr.: *sperchium* M *Spergetum et Sparge-*
tum s *pergaetum* B. || XV, 1. *tum*] M: *completa* s *duo* || 4. *an-*
teat] M: *ante* || 6. *appennini* B. || 7.
est] *om.* B. || *Achaei*] Bas. b: et
achaei M *om.* B₅. || 8. *infra* B, *Bek-*
kerus || *poloponensis* B. || 9. *verso*] Bas. b: *uersa* B₅ *plerique* (*al. ap.*
Dr.) || 11. *possent* B₅ *plerique* pos- set *Loc. 3* || XVI, 1. *portas*] *om.* B.
|| 2. *omnia*] M: *om.*, *non improbante*
Wt. || 3. *exercitum*] *om.* B, *Bekkerus*
|| 5. *utraque* s *duo* *I. F. Gr.* || 8. (nt)
hane *I. F. Gr.* || *ut vertices*] MB:
uertices s; *de rel. h. l. v. l. cf. Dr.* ||
Romani possent *libri*, *Wt.* *Roma-*
nis possent *vq.* || XVII, 1. *postquam*
uidit occupata ab actolis superiora
loca M. || *peditum*] *militum* s *pauci*;

*post quinquaginta om. || XX, 1. . . (erant) I. F. Gr. || XXIII, 1. ar-
Consule – dueente] M: consulis mis magis quum moenibus se I. F.
per phocadem boeotiae exercitum
ducenti B; s ap. Dr. || ciuitatis B. ||
2. (dies)] Ma.: dies libri fines vel
potius fundos *Seyffertus ann. ph.* 83,
826 sq., || quam in edd. vett. [Ma.] ||
violatione] M: uxatione || Coro-
neum Bz, || 3. Antiochi] om. B. ||
Ittoniae] I. F. Gr.: itonaceae M, om.
Bz. || statua] om. B. || 4. benefactis
B benefacis b. || 5. Tronium *Sabel-*
lieus: thorontum B; de s v. Dr. || 6.
tenuerant M. || 7 sq. naves, quae]
nauesq; B. || novissimi] Bz; nouis-
simae s plerique || XXI, 1. sub ad-
uentu s aduentu *Lov.* 1 || Tenum]
Glaearanus: Teneum s (*Ox. N.*) Te-
nendum Bz (al. s ap. Dr.) || 3. post
paucosque dies] M: paucosque per
dies Bz paucosque dies s duo || mul-
ta Bz. || 4. dubium auctorem I. F.
Gr. || 5. tracieit] B: tracieit || 8. ea-
dem i Bb. || 10. erat profectus] M:
profectus (profectis Bpr) est || 11.
duodecim] M: x B edd. vett.; de s v.
Dr. || XXII, 1. P. Acilius *pawi*. M.
Acilius *unus e s* M'. Acilius Dr. || 1 sq.
venia; et] ueniae B. || 2. ceterae I.
F. Gr. ed. a. 1665 *fort. operarum cul-*
pa; ceterae aliquas *Ienickius* ap.
Wt. || ab officio (sic edd. vett.) dis-
cessissent I. F. Gr. || 3. et duces]
duces B. || possint] possit *Lentzius*
in pr. gymn. Kneiphöf. Regiom. a.
1852 p. 22, || incolumis B. || 4. est]
om. B. || 6. aggred i spser.) consti-
tuit B. || 7. partem extra muros,
quae] Dr. in adn.: arcem extra mu-
ros quae M om. Bz partem, qua ex-
tra muros I. F. Gr. extra muros,
qua Ma. || urbs] M: in urbe Bz Gr.
Ma., qui in ipsa urbe *fortuito scri-*
psit] || oppugnanda Ma. || 7 sq. op-
pugnandam dedit regionem; a sinu
alt. Ma. ci. || 8. a sinu Maliacu, quae]
M Spir. test. *Gelenio*: et regionem
mella quoque Bz (al. s ap. Dr.) e re-
gione Maliaci sinus, quae ci. Wt. ||
baebio B. || amniculo] M Spir. test.
Gelenio (?): amnis latere M test.
Mog. angulo Bz duo || Melana] M:
melena Bz; al. s ap. Dr. || 11. tum] unne M. || deserta, quae] I. F. Gr.:
desertaque || fort. deserta (quae)*

I. F. Gr. || 2. frequentes erumpabant;
quidam I. F. Gr. || 4. et frequentes]
frequentes Harl. || et in pigre] s
(*Lov. 2 Harl.*) eg.: in pigre || 5. mil-
itum] om. B. || urente] urgente s. || 7.
eum] et quum (?) M. || consul] om. B.
|| et exratione] (M) Bas. b: et exspe-
ctatione s et expectatio B et exspe-
ctationem *Lov.* 3 et ex comparatione
ci. Wt. || 10. ipsi hoc] s: spe hae Bet
ipsi [hoc] ci. Wt ipsi etiam Ma. ipsi
ex statione *Seyffertus l.l. p.* 827; al. s
ap. Dr. || ex stationibus] M: ex sta-
tione s expectatione B. || XXIII,
1. [iterum] intermisisset *Heus*. ||
partibus] om. B. || 2. ab una] M:
una || Ti.] *Sigmius*: t. M om. Bz. ||
expectare M (Wt *praef.* Ma. : ex-
spectantes || iussit] om. B. || 4. con-
currunt M. || 5. in – erant] M: qua
progressi erant || (in) *Crev.* Dr. || 6.
partim – partim] ex 'suis' *Gelenius*:
partim per eratos partim M test.
duodecim] M: x B edd. vett.; de s v.
Mog. partim prorutos, partim I. F.
Dr. || XXII, 1. P. Acilius *pawi*. M.
Gr. partim per dirutos, partim Wt
partim s parti B. || 7. ex potestate]
M: om. || receptis] erectis] Dr. || 9.
possent] MB: possint possunt cod.
Voss.) || militum] I. H. Vossius || 12.
traditus] edd. vett.: traditum (om.
Gaertu.) || XXV, 1. obpugnabat] s
duo, *Ascensius*: op(s. ob) pugnabant
MBz (cirea thermopylas oppugna-
bant M) || 2. intersunt] sunt iter
M. || 3. sed quia ci. Wt. || eum] om.
B. || in tumulo est B. || tum – vide-
tur] sic B. || saepe] poene M. || 7. ab-
sisteret] M s: abstineret (B) et
abstinerent etc. Bz. || quam Aetolos]
Ma.: quam aetolos M eum Ae-
tolos *rell.* || habere uictoriae M. || 8.
itaque Mz (Harl.) || recessum est
ab Lamia M. || XXVI, 2. qui antea
M. || XXVII, 2. paucos] Dr.: ad
paucos || dimiserant M Wt *praef.* ||
3. ei que] B: ei || 5. his parantibus]
M: parantibus (patantibus B) iis
his al.) Bz. || iura] M: om. || 6. ac
rupissent] M: om. || 7. se] (M?) Bas.
b: om. || adfuturum] (M?) Bas. b:
profuturum || XXVIII, 1. composi-
tam] om. B. || 2. in quo id] Bas. b:
in id quod B. Voss.?) id quod *Gaertu.*

in id quo^s rell. || 3. monoetam epiro- (cum *Lallemando*, ut edocet W): tan-
tarum B cf. Dr. || 4. tradidimus] M₅ tum B₅ tanti s duo Duk.; pars codd.
duo: tradimus || te] om. B. || 6. iu- induit(s, ejas post temporis collo-
bebo] B Ma.: iubeo || 7. imperaren- cant || 6. est et] M: et || 7. Eleis] M₅
tur M. || 9. conditioni Bas. b: con- cum v. l. orthogr.: Aetolis (*cel*Eto-
dicie vel t^o ionis || XXVIII, 1. irae] lis) B₅ || perfecta res) ‘exemplaria’
uere M. || 2 sq. recte distinxit I. Peri- Gelenū: perfecta B₅ perfecta sunt
zonius || 5. romanorumque M. || 7. iussum] M: iussit || 9. magis] om. B. edd. vett. || veniam] *Seyffertus* l. l. p.
|| XXX, 5. et facile] B₅: etid facile M 827: eam MB ea s hanc vel illam
id facile *Lov.* 3 facile ci. I. F. Gr. || 6. Ma.; ipse propositurus eram alteram
tum] tam I. F. Gr. || et uno] M: uno B causam aut causam Laconicam ||
et in s et Hart. || Heraclea M Gaertn. Elei] om. B₅. || se — Romanos] om.
|| XXXI, 2. etenim] edd. vett.: et B. || 8. consulem] M: consilium B₅
B₅; om. *Lov.* 2 || et Elis] om. B. || quae extra edd. vett. || 3. cogitatu- concilium s. || 13. regis legatis] B₅:
ros] B: cogitatu- se || 6. deducere legatus regis *Lov.* 6 legatus *Foss.*?
edd. vett. (regis) legatus Wt. || sed] ci. Duk. || 9. aut in posterum] M: in et B₅ sed et s. del. ci. Dr. cf. Ww ad
posterum aut || caveri] B₅ Duk.: xxiii, 40, 13 adu. || XXXVI, 1. post
cauere M *Lov.* 2 || XXXII, 1. pecu- proficisceretur sqq. — decerneretur
nia] B: pecuniam || pactis B *Lov.* 2 om. B. || propraetor *Glareanus* || 2.
|| tradit B. || 3. purgare sese B. || 4. ergo] om. B. || uti de] I. F. Gr.: ut
inerepitabant] M: increpabant || idem (idē B, B₅ uel de Mb Wi210sq.
imperatoris M. || 5. asper] M: asper || 3. is] om. B. || 7. eo] M: om. || ma-
ira s fere omnes cf. Dr. asperae irac iori B. || XXXVII, 1. eius] M₅: enim
B asperior I. F. Gr. || igitur] M: B₅. || quo] om. MB. || haec iam] M:
om. || 7. mari — terminos] Dr.: mari iam haec B haec s. || 4. sibillinos
quae .. sunt (sint Bas. b terminos M sibillinos B. || 6. duxit B. ||
Bas. a mariq; (spat. vac.) intra pe- XXXVIII, 4. posterius alia om. B.
lloponensum est termino B; de s, || milia] millia nonaginta M. || 5.
qui omnes fere quod serrant inter va- fere] om. B. || 6. quadringtonos] rias corruptelas v. Dr. || XXXIII, 2. ccc B; de s e. Dr. || equos — septem]
tum turbatio] B₅: turbatio s tum M: om. || quattuor] M: iii B vi s cf.
conturbatio s causa perturbatio- Dr. || 7. ubi ut] ‘exemplaria’ Ge^lenū:
nis *Lov.* 1 tum perturbatio Bas. b. || ubi B₅ ut edd. vett. cf. Dr. || scriptori]
3. omni spe] omni ope I. Gr. omni- M₅: scriptoris B₅. || XXXVIII, 1.
bus I. F. Gr. || infestiorum I. Gr. || est] om. B. || 2. duodecim millia M:
exspectabant] Bas. a: exspectarent decemmillia cel millia decem vel de-
|| 4. turba erat ibi incondita] Bas. cem s x x z B cf. Wi211 || septem]
b: turbae erant ibi conditae B et sic M₅: iii B VIII b: de al. s v. Dr. || 5.
fere s v. Dr. || adverso] M(s): ad- ipse] M: ille B₅ fere omnes cf. Dr.
versa B₅ fere omnes || 5. quia] qui s ibi ei. Wt. || 8. etiamnum *Fossius*
(Mead. 2) edd. vett. || regi] om. B. || l. l. p. 287 etiam tum ci. Wt. || 10.
XXXIII, 2. et si] si b sic B. || in- triumphaverint Crec. || XXXX, 2.
ternicionem B *Lov.* 6; de rell. s cf. meritum] Bas. b: meritis B merito
Dr. || 3. quod] quos I. F. Gr. || tum] s. || 3. exuerit] om. B. || 4. quot eum]
cum Dr. || 7. fallit B. || rem publi- s *Lov.* 3) Rubenius I. F. Gr. Ma.:
eum] s? Wt r. p. s: rep. s (al. ap. quod eum s (*Lov.* 1) quod eum tot
Dr.) p. r. B rem M. || 8. in duabus] B₅ qui cum s (*Buslid.*) || 5. parte di-
* (ab ut rid.) | ab B. || 10. nostra] midia *Lov.* 6 I. F. Gr. || caesum I.
om. B. || (et victoriae — habere) Bek- F. Gr. caesi *Lov.* 6. || 7. (credat)
kerns; eud. §. 9 post adiunxisse in- Crec. credant *Lov.* 6 || pro re ferenti-
serit Ma. || duas] M: tot || Philippum tes] M: pro re ferentibus B₅; al.
tot] M B₅: quot Philippum s? edd. ap. Dr. || dimittant] eo mittant ci.
vett. || XXV, 5. in tantum] scripti Wt praeſ. || 9. honorataque B

oneratamque σ (*Voss.*) ornatamque fere $B\sigma$ fere omnes || dextrum hosti. *F. Gr.* || nasicae hinc imaginem um cornu *Heus.* || 5. iam] *om.* *B.* *Ma.* *M* cf. *Dr.* *Wt.* || 12. unum] *M*: *om.* || [omnibus] *MB\sigma*: omnes *edd.* *vett.* auri pondo] *M*: auri || quadraginta] *I. Perizonius* || erant, *Dobree l. l.* || sexaginta, quinquaginta *M*; de σ cf. *totum h. l. distinx secundum Ma.* || 6. *Dr.* || 13. militibus diuisit qui *M.* detergunt *M?* *Bas.* *b*: defringunt *B\sigma* ditringunt et destringunt *al. \sigma*. || 14. se defraudaret σ nonnulli || [deinde] *om.* *B.* || 7. quae eompari] *XXXI*, 2. vel] σ (*Pall. Mead. 2*) *e l.* *Camp.* (*I. F. Gr.*): ut *B\sigma* (*I. F. Gr.* pr. not. ed.) *om.* *Lor.* 1. *Bas.* but quae *ci.* *I. F. Gr.* || dubitare] *Bas.* *b*: dubitatbat || 3. enim] *om.* *ed.* *Camp.* del. *Vossius* etiam *I. Gr.* || 4. nuper] *om.* *B.* || 6. chersonensum *B.* *XXXII*, 2. et ab] *B*: ab || 3. adiit] σ (*Loc.* 6. *Aldus*: adit *MB\sigma* ad id σ . || 4. maturandum ratus omnium] *M*: *om.* || peloponensum *B.* || 5. Samen] *Sigonius*: tamen tam *B*) *B\sigma* sanum *M.* || *Zaeynthumque*] *M\sigma*: Saguntumque *B\sigma* || petiit *B.* || et prospera *Bas.* *b*; fort. recte ex *M.* || 8. constratis] *Duk.*: prostratis *B* rostratis *eg.* || *XXXIII*, 1. fere] *M*: *om.* *B\sigma* forte *ei.* *Wt.* || 2. Polyxenidas] *eg.*: Polyxenides *B\sigma* et sic §. 4. polyxenide *B* c. 41, 7 polyxenida *B* c. 41, 1 etc. || 3. potuit *M* potuerat *edd.* aliquot *vett.* (*Asc. Mog.*) || 5. non] ‘vetusta lectio’ teste *Ceteno* (*M.*): *om.* || impares ferme pars σ . || se] eadem ‘vetusta l.’: ipse *B* ipsum σ *I. F. Gr.* || superiores (sic ‘cet. lect.’) et] *Bas.* *b*: superior esset *B* superiore esse et *M* test. *Mog.* superiorem esse (scilicet *add. al.*) σ superiore, et *I. F. Gr.* || variate] virtute *Dobree l. l.* || 6. cum] *om.* *B* tum σ . || in seitate σ . || in terram hostium] *B* *edd.* *vett.*: in hosticum secundum σ (*c. Dr.*) *vv. ll.* *I. F. Gr.* || 7. (se) *I. F. Gr.* || 11. tenuerant — ecciderunt] *ci.* *Dr.*: tenuerant eccidere *Bas.* *b* ecciderant tenuerant *B\sigma* ecciderant tenuerunt σ duo etc. || 12. a Phœacea] Phœaciam *Loc.* 6 m. 2 *Duk. Crev.* ad Phœaciam *Loc.* 3 *Bas. a* (*I. Perizonius*, *Crev.*) || 13. quinque] *I. Perizonius*, *I. Gr.*: quinquaginta || paullulum *Pal.* 1 paululum *B*: paullum || *XXXIII*, 1. sinistrum — extendit] *eg.*: sinistro ipse cornu impetum extendit ostendit *al.* *B\sigma* cf. *Dr.* || 3. ferme] *M* (σ): fere *B\sigma* fere omnes || dextrum hosti. *F. Gr.* || nasicae hinc imaginem um cornu *Heus.* || 5. iam] *om.* *B.* *Ma.* *M* cf. *Dr.* *Wt.* || 12. unum] *M*: *om.* || [omnibus] *MB\sigma*: omnes *edd.* *vett.* *I. Perizonius* || erant, *Dobree l. l.* || *totum h. l. distinx secundum Ma.* || 6. *Dr.* || 13. militibus diuisit qui *M.* detergunt *M?* *Bas.* *b*: defringunt *B\sigma* ditringunt et destringunt *al. \sigma*. || 14. se defraudaret σ nonnulli || [deinde] *om.* *B.* || 7. quae eompari] *M* (*Loc.* 2) *e l.* *Camp.* (*I. F. Gr.*): ut *B\sigma* (*I. F. Gr.* pr. not. ed.) *om.* *Lor.* 1. *Bas.* but quae *ci.* *I. F. Gr.* || dubitare] *Bas.* *b*: dubitatbat || 3. enim] *om.* *ed.* *Camp.* del. *Vossius* etiam *I. Gr.* || 4. nuper] *om.* *B.* || 6. chersonensum *B.* *XXXII*, 2. et ab] *B*: ab || 3. adiit] σ (*Loc.* 6. *Aldus*: adit *MB\sigma* ad id σ . || 4. maturandum ratus omnium] *M*: *om.* || peloponensum *B.* || 5. Samen] *Sigonius*: tamen tam *B*) *B\sigma* sanum *M.* || *Zaeynthumque*] *M\sigma*: Saguntumque *B\sigma* || petiit *B.* || et prospera *Bas.* *b*; fort. recte ex *M.* || 8. constratis] *Duk.*: prostratis *B* rostratis *eg.* || *XXXIII*, 1. fere] *M*: *om.* *B\sigma* forte *ei.* *Wt.* || 2. potuerunt] *de M* cf. *Kr. p. xc* || erant] habuerunt *B* *ane corr.* || 3. substiterunt *Bas.* *b*. || 5. *Cyssunte*, unde *Crev.* || qui \bar{q} et *xxx B.* || 7. Erythreo etc. σ *rithreo b* *ritheo B.* || *terrace*] *om.* *B\sigma*. || *in*] *om.* *B.* || 8. hiemps *B.* || 9. sunt] *M*: *om.* || *cornelios Bpr.* || *Africanum*] *Mead. 2*, *Ma.* (cf. *Monnsenium Cassiol. chron. act. soc. sc. Sac.* VIII 588) *africanum B*: *Africanus* σ *Africanus* legatus et *Africanus* legitur *singuli* σ *Africanus* duo legatos *Heus.* *om.* *eg.* (*I. F. Gr.*) || *intuentibus*] *B\sigma*: ammentibus et et ruentibus et imminentibus σ intentis *I. F. Gr.*

LII. XXXVII. in periocha a victo — triumphavit librorum ordinem servavi, ab *Aldo* prorsus mutatum, ab *O. Iahno* restitutum, nisi quod is colonia — Bononia post concessae reliquit || *Pergami*, *Attali* σ : attali pergami *Naz.* σ (*al. \sigma ap. Dr.*) *Attali* *Pergameni* *ed. princ.* || *I.*, *I. insti-* *tere*] σ : insistiterunt *B* insistere *M* σ *tres* || 3. praebuerunt *B.* || 5. arbitrium] *om.* *B.* || eosdemque] *Ascen-* *sius*: eosque || 6. infecta] incerta *M.* || 7. coeptum agi est] *B\sigma* plerique cf. *Krs p. 71*: coeptum est agi *M\sigma* tres agi coeptum est σ *unus* || inter se] *om.* *B.* || 9. Graeciam] *om.* *B.* || se [ei] *ci. Duk.*; [ei] iturum *ci.* *Wt.* || II, 2. additi *M.* || *Romanorum*] *om.* *B\sigma* *unus* || tria milia] trecenti *M.* || equitum *B.* || quinque milia] octo ginta *M* oeto milia *ci.* *Wt.* || 5. Minucius] *om.* *B.* || deducere] *M*: tra ducre (ad tradere adaptatum) || 6.

[hic] victos *ci. Duk.* || quae] *om.* B. || 9. Brutus in Tuscos] M: Brutus eos. (*consul vel consulis s*) B₅ Brutus praetor *s unus* || 10. est] M: *om.* || 12. eo anno] eaque proximae M *cf.* Dr. || pars (in Aetolian) *Crev.* || III, 1. provincias] M₅: prouinciam (prouinciam B) || 4. a Laurentibus *codd duo Krehlianii Prisc.* VI §. 17 p. 681 *P.*, *non improb. Krehlio*, *at cf.* Kr. || 5. dii fieret, decemviri ex libris *Crev.* dii decemviri ex libris *Vossius cf. A. G. Cramerii opusc.* p. 94. || 8. eosdem] eos B. || III, 1. ii omnes] Dr. hi omnes MB: biduo omnes *s plerique* duo homines etc. *al. s.* || 3. Romani sociisque] B: ex Romanis sociisque || 5. xxxv. remes B. || viginti triremes] M: *om.* || 8. quia] qui *s unus?* Bas. b. || 9. a] *om.* B. || V, 1. ingererent B congererent *ci. Wt.* || iam] M: *om.* || 2. tune] M: quidem B₅ (*om. Lov. 2*) tune quidem *ci. Wt.* || 3. pluribus] multis M. || 4. ire M. || habebant B habeant *ci. Wt.* || Amphissa] *sic etiam B ex sil.* Kr. c. 7, 11: amphisam B₅ *et sic amplisa etc.* B c. 6, 2 c. 7, 7 bis amplissimam eodem illo loco (6,2) || 5. comminisci] spat. *rel. om.* B eminisci s. || 6. machinas *s pauci* (?), vg. || VI, 1. decussus murus] B. || erat] *om.* B. || 2. tredecim] *Sigonius:* tribus || iam enim B. || in sinu Maliae B₅ fere omnes *cf. Gr. et Dr.* || 4. Consul] M: *om.* || ab sex milibus (millibus M)] MWt: sex milia (milia *al.*) B₅ in sex milia etc. *s cf. Tillmanns l. l. p.* 53. || 6. ab Hypata] M (*Lov. 6?*): ad Hypatam *s; om.* B. || Aetolorum] *om.* M? || et in hispania M. || 7. adito consule .. retulerunt *Vossius* || retulit] reddidit *I. Gr.* || VII, 1. metuebant redire ne in corpora sua saeuretur M. || 2. redire] *h. l. Bas. b* (*cf. M §. 1*): venire, *vel.* venire (*om. vid. M.*) || 9. fidelis] M: fidus || destituit *s cf. Duk.* || 10. optime placet explorabitur M. || 12. noua re eum B. || quiequam velle] *om.* B. || 13. ubi] *om.* B. || 15. et] M: *om.* || exceptit *s unus* || et prosecutus] M₅ *plerique cf. Dr.*: et ipsos secentus B et ipse prosecutus *ci. Wt.* || (ad *I. Gr.* || egregium] regium M, *ut*

'vetustos codd.', qui egregium habent, Gelenius h. l. dixerit unum cod. *Spir.* (et edd. aliquot cett. a Dr. l.)? || VIII, 2. fore] esse, eradesset *nif. orum*, B. || et magnitudine] ut magnitudine B₅ *plerique fort. recte* || 5. obtinendas B. || 6. viginti] MB₅ *plerique*: deceem *s* duo duobus *edd.* || equitibusque] M: equitibus || quingentis] MB: centum || 7. Thyatiram] M *idemque varie corruptum* *rell.*: Thyatira Bas. 6. || Iuuius B. || VIII, 3. ad] *om.* B. || 8. Abydon] s duo: abyde B₅ tres Abydum etc. s. || 8. Seston] M(s): sextum B₅; *al. sap.* Dr. || ob(et op)pugnandum] M (s): op(et ob)pugnandum B₅. || 9. armatis] M: *om.* || X, 2. animi] unum *I. F. Gr. cf. Duk. et Dr. adn.* || 4. ea] haec B. || aut tegende B: aut agendae etc. *s ac tegendae ci. Wt.* || 5. aperit] M: *om.* *rell.*, () *I. F. Gr.* || eius] *om.* M? || 6. ibique] ibi quum || 7. se ea] interea M. || 8. eo] M: et || eum] *om.* B. || 11. cum partem samum B cum * partem Samum Wt. || ipse Panormi substitut *add.* *Crev.* || XI, 3. (ad Sipylum) missum] *Crev.* prob. cum al. *tum Ma.* 402: missum ad sipulum M ad Sipylum (sipulum B) missum *rell.*; *cf. Glareani et Doujatii adn.* || tegi] regi *s* refici *ci. Dr.*; *cf. Crev.* || 4. in] *add.* *ed. Mediol.* 1505. || 6. hic M. || cum] M: *om.* || ut] M: *om.* || parte] M₅: classe B₅. || teneret] M: tenere || 8. portum] profundum B. || ex loco superiore telis] *ci. Wt.* ex libri (*cf. Dr.*) telis *ascensius* || 10. fance atque B. || 13. duabus Cois] *sic 'retus lectio'* teste *Gelenio*, cois duabus M test. *Mog.:* duabus copiis || 14. procul ab rhodiis M *et cf. Kr.* || XII, 3. emissas] *s duo*? *Aldus:* omissa || 4. inflatus] elatus M. || 5. Selenei] *s duo*? *Aldus:* Seleneia || 6. cum] in B. || 7. rhoiti B. || elade B. || fuerat] *om.* B. || 10. Teiorum] *Med.* 1505: pelorum B₅; *al. s ap.* Dr. || 11. in certam] MB (*s duo*?): incertum et incertam || miserunt] inmiserunt (*aut se inmiserunt*) *recte fort.* *Seyfertus l. l. p.* 827 ierunt Ma. transmisserunt *Kochius l. l. H.* 15. || 12. exaspera fluctibus maris sim. *s non*

nulli, unde exasperati fluctibus M. || 5. ii] Bas. b: ibi M om. B₅. || maris ci. Dr. || XIII, 1, praeverte- perire sinerent] M: perire licet hentis classis] M? Bas. b: praeter s duo perisse licet B₅. || 6. effu- ueheūtis classis B praevertehentes gere vellent] M: effugerent || 7. etc. s praetervehenti classi ci. Wt. || suas] M: duas || oppugnatumne si] M: om. || adoreretur s (Lov. 4), abstineretur M. || 8. pacatis ceteris] Bekkerus || 4. noctem totam] Bas. M: pacati. Ceterum s coeterum B. || b: nocte tota B₅; al. s ap. Dr. || de- 9. deinde] inde B. || ab regia classe] eurrit] M: currit || 9. (iam) Crev. || Wt praef. ab classe regia *Modius*: iam] M: om. B₅ in s. || 10. inde M ad regiam classem M (ad classem (Lov. 4): unde || 11. et] om. B. || Rhodio) I. *Perizoniūs*: rhodiorum || regiam *neglegenter inde Modius*, om. rell. || 10. ea] M: om. || posset- XIII, 1. phirei B *Piraeum Vossius* ne.. stare] M: utrumnum (utrumne || 3. Chium] h. l. add. Duk., ante tra- *Handius Tursell.* III, 21) .. stare posset || eum] et *Vossius* || nou- iceet Crev.: om. || erebris] om. B. || 5. ut] om. B. || 6. reducere M deducere posse] om. B. || XVIII, 1. filius] MB₅ duo: om. || 2. in fines] fines B. || dñm .. obpugnat aut quum ob- pugnaret ci. Dr. || is] om. B. || op- pugnare M. || 3. ob(aut op)pugnandam] B₅: ob(aut op)pugnandum M₅ duo || 4. excursionibus] M: ex- cursione B₅ pauci excursatione s. || levisque] et leuis B. || 7. in] Bas. b ex M ut vid.: om. || erat] om. B. || pauci] cf. Wt. || admixtis] s (*Voss.*)? edd.: admixtos || milites] om. Bas. b. || emisit B₅. || 8. cum praesto fuisse- sent] M: cum profectus fuissest B₅ profeecto cum praesto fuissest ci. Wt. || equites] MB: equitum || expedi- tū] M: expeditis || moverent *Roēl- lius* || 9.ibirnrnsus] ubi B. || ab Samo] M: om. || moverunt] uenerunt M. || 10. est et] est B. || 11. agendum pars s. || paece] *Moguntini*: pace esse libri, in quo aliquid latere opinatur Wt. || 12. copiis] om. B. || sex] septem M; s v. ap. Dr. || XVIII, 1. adhibitis et] adhibitisque M adhibitis s unus || consilium habuit. Rhodii] M: om. || 2. moenibus] om. B. || non iussu] M: iussu B₅ iniussu s (I.F.Gr. al.) et iussus s unus || pepigerimus] M₅ pauci: peregerimus || 5. deinde] om. B. || 7. evastatis] *Modius*: euastans MB uastatis et nastandis s. || nobilita- tae s (Lov. 1) I. F. Gr. nobilitatē s (Lips.) || 8. *Adramytteum*] om. *Sigoniūs*, del. Crev., Duk., at cf. Krs 70 || XX, 2. temporibusque] M: stationi- busque || sumpserunt] cf. *Walchium* 215: sumpserant M. || 3 sq. ita etc.] recte distinxit Ma. || ne ut in s unus || qui] edd.: om. || 4. postquam] M:

quiequam B nequiequam rell. || 5. pars] om. B. || versi] M₅ unus: om. || 6. iussa] M: portam || adiit M (ad id s unus) || 7. sexeentos s ducentos M. || consedit] edd. eg.: consideret libri et edd. princ. || 8. paulisper] om. B. || nec ipsi quiequam] M: nec quiequam B₅ nequiequam s. || 9. quietus s plerique (Besslerum n. ann. ph. suppl. x. 575) || 10. quantum potuit] M: quam posset || 14. rediit M (Lov. 2) || XXI, 2. expectaverant] M: expectare B exspectanere s. || 3. dum M: eum (quum Gaertn.) || eodem] eo B. || 4. Romanus et Eumenem ad edd. post Parm. a. 1480 eg. || venisse] om. B. || 5. et Crene] eg.: crene 'vetus lectio' (M) teste Gelenio et primae B et prinae et et prine et et prime etc. s. || 8. videretur .. posse] B Bekkerus Ma.: uiderent .. non posse (Kre 277) || XXII, 1. et] om. B. || praeparare] s (Lov. 6)? Bas. b: praeparari || 3. Peraeae] I. Gr.: perea B per ea et perrea (Thuan.) et parua s. || 4. tres apertae naues B apertae tres naues M. || XXIII, 2. (ad) Vossius || 3. ab Aspendiis] M: ad aspendiis B₅ (Lov. 2); al. s ap. Dr. || ad Sidam] M: om. || iam] sic etiam M ('mss.') teste Gelenio: om. M test. Mog., del. I. Perizonius ||isse Perizonius || 4. est] B: esset M; de s h. l. v. Dr. || 5. et quattuor (s. quatuor) M₅: quattuor (s. quatuor; III B.) || (habebat) I. F. Gr. Duk. habebant s. || et hi] s suspectum Wt: et hii B₅ et ii s et alii Paris. a. 1573 unde et illi Perizonius || cognoverunt] B: cognovere eg. || 6. et postquam] postquam B. || 7. ab regis MB cf. Besslerum l. l. p. 569 ab regiis I. F. Gr.: ab regio s, apud regios ci. a Dr. et Dobro spreta (ab regio) Dobree l. l. || 8. agmen] om. B. || 10. nec sic in altum] M. ('mss.') teste Gelenio: nec in alto B Endamus in altum M test. Mog. et sic fere s v. Dr. || ut] om. B. || 11. agmini (s duo) D. Heinsius: agmine || XXIII, 2. rostro] MB, quid ante proram collocat Heus.: porro || si quae concurrerant M si qua concurribat Lov. 2 || nauis M (Voss.) || 3. iam] om. B. || declinabat B. || 4. in dextro cornu] cf. F.

Lachmannum de font Liec. II, 82: in altero cornu ci. Perizonius et vel sic rel in laevo cornu Crev. dextrum cornu aut (in dextro cornu) ci. Dr., al. Heus. || 6. reficerentur MB. || vires] om. B. || 7. trepidationem] M: expugnationem B₅ extermationem I. Gr. || prope] s Ma. 215: ac prope MB prob. Wt. || 11. victus] MB: iactus s invictus Heus. || victus uno] iactus animo Kochius l. l. || Nec tum quidem Böttcherus progr. l. a. 1838 p. 9, ni eum euperet sit tum eum cuperiebat; et id probavit in progr. a. 1839 p. 79 || audebat] suspectum Crev. ** audebat, praelerea de desperabat et de desistebat cogitans Wt ambigebat Doeringius (Heus.); locus nondum sanatus || 12. (et) Heus. || id ne (s duo), eg. || 13. ut] M: om. || patara expugnanda B pataram expugnandam s plerique || XXV, 1. laetitiam romanis M. || iam] M: om. || nuntius uictoriae M. || 2. profectio Antiochi] MBs plerique: al. s v. Dr., edd., Vossius || prohibuit] s (Lor. 3) Modius: prohibuerunt || 4. circa se] se circa s nonnulli circa N. Heinsius (cf. Dr.), Heumannus; in se loci nomen latere censem Wt. || 6. et] s pauci: om. || 9. in Hispania reges] M ('mss.') teste Gel.: Hispaniae reges s hispaniae regem B. || 13. edocuit] M: docuit || XXVI, 1. post visendam intercidisse quendam censem Tillmannus l. l. p. 53 || 6. Epheso] om. B. || 7. quos] et eos Ma. || 8. et ad] ad B. || 10. obfendebat] detinebat M. || 12. et [ante] tenuerat Otto l. l. p. 77 (de s cf. Dr.) || et dicere,] ut dueceret; M. || 13. hosti] (M?) Bas. b: om. || XXVII, 2. quae obiecta M. || 5. ad id] M: ob id s ob it B. || 6. profingerunt B. || 7. Samumque] Lebedumque Glareanus || superimpedita ci. Kr. || promineant om. B. || XXVIII, 1. oculis] agris M. || 4. die] B₅: om. s pauci tempore Crev. || 6. portus] om. B. || 7. portus] om. B. || 8. nocte] (M?) Bas. b: inde nocte || XXVIII, 2. ad insulam] M: ante insulam || 5. suam] eg.: suas voces vario modo collocatis libri || 6. substitisset M₅ (Hart.) || ad] in B. || condescenderet M condescenderetur ci.

Dr. || 7. cernerent] *B₅* *plerique*: cerneret *M₅*. || erant] *M* (*s duo?*): erat *B₅* est *s duo* || XXX, 1. quinque et viginti *Sigonius*, at cf. *Dr.* || 2. (naves) *I. F. Gr.* || romam *M?* || (Rhodios)] *Ma.*: rhodios *M₅* rodios b lodos *B.*, al. ap. *Dr.*; regios *I. Perizonius* || 4. aduersae *s unus* auersae *duo* adversae *I. F. Gr.* || prora] *M* cf. *Wi* 204: prorae *Crev.* prope *B₅*, || 5. qua concurrerat] *M*: quae concurrerant || obruebatur] *M*: obruebantur || 6. obiecerunt *M*. || 7. per eulo] *M₅* *pauci*: proelio || terrebanus *B₅*. || et — ventus] *M*: ephesum || secundus ventus potentibus (?) ci. *Wt.* || capessunt fugam] *MB*: petunt fugam *s pauci* petunt fuga rell. || 8. tredecim *M*; de *s v.* *Dr.* || 9. ancora] *Bas.* a: in ancora (anchora *B.*). || excussa *e*] *Bas.* b: excussæ *B* excussa *s*. || XXXI, 1. pravo] *om.* *B.* || 2. per totam hyemem (?) *M*: tota hieme || occasionem] *B₅*: occasions || 3. nec] *M*: non || 4. in Cappadociam] *M* (*Lov.* 6): Cappadociam || auxilia] *om.* *B.* || 5. hostibus *s unus* (*Dr. adu.*) hostis et hostes al. *s*. || 7. traiciendas] et traiciendas libri *Ma.*: traiciendasque *v.g.* || ire] *Ma.*: iere || 9. ubi] *M*: urbs *B₅*; al. ap. *Dr.* || XXXII, 1. aut sealis] *om.* *B.* || opstinatingos *B.* || 3. deinde *s plerique* || 9. dari] *B* *I. Perizonius*: dare || 10. nihil] *om.* *B.* || hostile] *M* (*s duo?*): hostiliter || 13. imperio opulentiora *M*. || hiemps *B.* || XXXIII, 1. Aeniorum Maronitarumque] cf. *Heus.* || 2. id - fuit] cf. *Crev.*, *Dr.* || laetior (id sc. = propter id) *Vossius* || sibi] *h.l. addidi* || sibi proposuerant. *Bas.* b proposuerant animis *Wt.* || 3. ibi] *om.* *Lov.* 1 sibi *B* *Harl. my.* || 4. cherronensum *B.* || 5. (tum)] *Wt* *praef.*, *om.* *v.g.*; videtur ex *e. l.* transitum, tum *al* transire *spser.*, *ortum* (transitum *edl. vett.*): tum *B₅* eum *Lov.* 1 || 7. erat] *om.* *B.* || disiunxerant] *M*: deiunxerat aut deuinixerat *B*; de *s v.* *Dr.* || XXXIII, 1. impetrabilem] *M*: inpræstabilem *B* præstabilem *s*. || 3. ab rege *s*. || 5. Oreum] *Bas.* a: Oricum (al. *Lov.* 1) || 6. in eo — equo] *M*: in eo tumultu delapso equo *s plerique* (al. ap. *Dr.*)

in eo tumultu delapsum ex equo Kr. delapsum equo *B.* || 7. illud sati] *om.* *B.* || XXXV, 2. zmirnam *B.* || 3. Lysimachia iam] (*M?*) *Bas.* b: lysimachiam *B* Lysimachia *s.* || eas — alias] aut Ionicas, quae .. esse et Aeolicas, si quas aut eas, quae .. esse Ionicas et Aeolicas, si quas *Tillmanns l. l. p. 54* || quas — ediderint] *Ma.*: quas — ediderant, *Dr. non improb.*, *M* quod — fuerint *B₅* quae — fuerint *s*. || 8. nam] *M*: *om.* || 10. sed *s*: et *B.* || XXXVI, 2. pollicitus est] *Wt.*: est pollicitus *Aldus* pollicitus libri || 4. chersonesum *B.* || tanquam *M*: *om.* || a *M₅*. || 7. desiderabit; publice] *Bas.* b: desiderabit (*sic etiam M*) publici *B* desiderat, sed publice (publici al.) *s* desiderabit, sed publice *Aldus* || habeo *B₅* nonnulli || 8. est] *om.* *B.* || abi, nuntia] *lac. rel. om.* *B* (de *s* cf. *Dr.*) || XXXVII, 2. obiectus *B.* || 3. fort. (in) *Duk.*, *Crev.* || 4. et Eumenes rex] *Bas.* b: et omnes Eumenes rex *B₅* omnes et Eumenes rex et et omnes rex Eumenes etc. *s* et, omissionis rebus, Eumenes *ci. Dr.* || deinde] *MB₅*: al. *s* ap. *Dr.* || aliquot] (*M*) *Aldus*: aliquot deinde *B₅* (*v. l. ap. Dr.*) aliquot deinceps *ci. Wt.* || cum] *om.* *B.* || hiemps ex hiepmis corr. *B.* || 8. quam in] *B*, *I. F. Gr.*: quam ut in *s* quam ubi in *Heus.* || 9. duo] *M*: *om.* || recepit se] (*s pauci*) *v.g.*: recepisce etc. *s* recepit *B₅* *unus* || et] *B* *Kr.*: *om.* *rell.* (*I. F. Gr.*) || se trans Phrygium *I. F. Gr.* || enrea] *Lov.* 2 *Kr.*: circaque || 10. ne, si] *Bas.* b: nisi *M* ne *B* ne dum *s* (cf. *Dr.*) || XXXVIII, 1. Hyrcanium *ci. Dr.*, cf. *s* *ibid.* || 4. dein *B.* || et] *add.* *Duk.*, *Crev.*, *Dr.* || Romanorumque *Lov.* 3 *Glareanus* || 5. biduum] *om.* *B.* || 7. in statione] *B₅*: qui in statione *s* (*I. Gr.*) || hi tameu] *B* (cf. *Kr.* *Wi* 210 *Ma.* 305): duo tamen millia (al. ap. *Dr.*) *s* duo tantum millia *I. Gr.* et tamen *Bas.* b: || a] *om.* *B₅* *plerique* || 8. campum *M*. || 9., ita ut — abescent. Antiochus — signa *ci. Wt.* || XXXVIII, 2. fore] *om.* *B* non *improb.* *Wt.* || 7. duae aliae socium *Crev.* (cf. *Wt* *praef.*) duae socium aliae *Heus.* || quadrigenos] *Bas.* b:

quadringenos B₅ quadringentos M₅ || 9. ignarus [generis eius] id. ibid. || duo ducenos Duk. ducenos illae, quain ut iusta M. || [cum aliquot alae quina millia et quadringenos turmis] equitum Crev. ** equitum Heus. || 8. deinde s₅ plerique || postre- Wt. || et ex omnibus simul] Bekke- mo Huschkius Vf. d. S. T. 456 n. 47 rius: ex omnibus simul B₅ plerique || 9. ueluti s₅. || 11. laevo M (de s cf. et omnibus simul s₅ duo simul omni- Dr.) || videbatur egere] M cf. Ma. bus Bas. b. || 10. partim — coniecto- 366: uerebatur obiectis B₅ (al. s ap. rum] M: om. || 11. impetus M: im- Dr.) egere rebautur I.F. Gr. rebau- petum || XXXXII, 1. subsidiaria tur || 12. hi] M: om. (cf. I.F. Gr. Dr.) || 13. quae] M: subsidiaria quae s₅ sub- in subsidio] om. B. || nam] M₅: nee sidiaq; B₅? || proxime M₅ duo pro- B₅ ne s₅ unus || uincentur B. || XXXX, ximo s₅ duo || 2. (pars) ci. Dr. || (pars 1. fuit, in fronte] l. sic a Kr. distincto eorum, Crev., Ma. || alii] pars eorum concidunt Crev. et Heus. cū.: fuit in Ma. || (sunt) aut h. l. aut infra post fronte, || 2. interpositi bini elephan- obpressi I.F. Gr. || pressi B. || sunt tantes distinguebant ci. Crev. || 3. tan- inter lin. add. B. () Ma. cf. su- tatum] om. B. || 5. (et 10) equites] Si- pra || 3. declinavit B. || equitem] B goniūs: pedites B₅ cf. Dr. || equi- Bas. b (M): equites || et quos] Bas. tūm] Sigonius: peditum || 7. paulu- b. (M?): quos || aciem terror] om. lum] M₅ tres: paulum B₅. || produ- B. || 4. ubi semel] M: ibi simul (Sig.). dueto] M: prorupto s₅ prōpto B. || Intulere Sigonius || 8. dein B. || erat] om. B. || 8. equites sagittarii] XXXXIII, 1. (qui — est) ci. Wt. || (Loc. 3) Bas. b: equites sagittario- paueos annos] B₅: paueos dies M rum] Mysii] Bas. a: missi (missis s₅ annos) || paueos annos. || 2. omni] s₅: Loc. 2) unus] sagittarii his] B: sagittariis edd.: omnium (cf. Dr.) || 3. exinde sagittarii s₅ (cod. Sig., Loc. 6 m. 2) erant] non deerant M. || 4. redierunt Sagonius || 9. quattuor milia] sic certe, v. l. ad quatuor milia non ad- M redire s₅ tres || autem] om. B. || se- notata, B: et quatuor (vel quattuor) sequenti] Bas. b: sequente || restitit millia s₅ mille octoginta M. || misti sic M: om. B. || Cyrtaei] om. M (?) || M (cf. Dr.) || 5. ut] add. Bas. a. || 7. ita 10. et similiter Bas. b. || 13. duo mil- ita ut M itaque s₅ (Gaertn.) edd. princep. lia et quingenti] quinquaginta et ita in ci. Dr. || impediabant M. || 9. septem M. || tria milia] s₅ eg.: duo intermistis] M: in permixtis B₅ ab millia M III B. s₅ v. l. ap. Dr. || hi] intermistis Crev. || erat (et) sua Heus. Ma. || ipsius B. || ipsi turba M: om. || 14. quindecim s₅ vii B. || cum.. ruerent incursu.. obteruntur XXXXI, 1. cornu erat] om. B. || (in- (aut obtenebantur) ci. Wt. || ruentes laevo Fossius || 2. in nubes] cf. sqq.: nubibus ci. Wt. || in nubibus dedit caliginem M. || in nubibus sedit. et s₅. || et incursu s₅ duo incursu B rell. || 10. Caliginem humor inde (vel inde hu- declinavit B. || qui.. erant] (M?) s₅ dor) Ma. in montibus sedens dedit duo Bas. b: quae.. erat || XXXXIII, 1. caliginem. humor inde Seyfertus tria milia (al. millia) tria B non l. l. p. 827 || umor B et sic §. 3. 4 || ve- improb. Kr. quattuor millia M; om. lat. inventus ci. Wt. secutus Ma. s. unius; de sqq. cf. Dr. || 3. postera Seyfertus l. l. || 4. conspicere s₅ duo M. || 4. ad tyatira B. || Magnesia ab Ma. || 6. euspides duas circa temo- Sipylo (sypilo B)] sic B₅ plerique, nem ab iugo duo item cubita Heus. Bekkerus cf. Ma: a Magnesia et ab || et ab iugo decem ant ab iugo duo Sipylo etc. s₅ a Magnesia ab Sipylo (s. bina) Dr. || cubito Schefferus || 7. cum Spanhemio ci. Dr. a Magnesia altera aequato iugo] aequato iugo ad Sipylum Bas. b Magnesia ad Si- B aequato iugo altera Kr. (e. 278) || pylum Wt. (i 209) a Magnesia sub contingeret] configeret Kochius l. l. Sipylo I. F. Gr. || 5. contendit] M: concecessit || 6. praegressos s₅. || et ipse] M: om. || XXXV, 1. et ab Magnesia] s₅: et a Magnesia s₅ et Magnesia B Gaertn. ab Magnesia s₅

unus || ad] legati ad s [Mead. 1] ? dars s. || 4. permetterent B₅; al. s
 edd. || 2. navium] om. B. || 3. P.] om. ap. Dr. || habiturosne B. || 5. per-
 domandos M₅ nonnulli || animos fe-
 roces M. || 7. m. B. || 8. nuntiatum-
 6. hi prius] (Mead. 1.) Bas. b: is queB. || L, 1. placuit] M: om. || 2. qui
 (ii? Dr.) prius M prius B₅. || et sua] Asiam] om. s et qui Asiam B₅. || 3.
 M: sua || 7. habemus] M (s duo?) : octo] M: sex (cf. Dr.) || ut] M: om.
 om. || quam..quaerimus] Ma: quain ut..quaeramus || 8. animo] om. B.
 || 14. millia deinde Gruterus: deinde mille Lov. 3 mille Lov. 6 deinde B
 rell. || 15. xi. B et ceteris vel quadra-
 ginta Guertn. || 16. opides B: (ibi) Vossius || 17. Mnasimachum] omnes
 codd. er. ll. indicant: Mnasilochum
 ci. Vrsinus cf. Dr. || Eubulum] M₅
 unus: Eubolum B₅ plerique (cf. Dr.)
 Eubulidam Bas. b. || 19. condicio-
 nem] om. B. || XXXXVI, 1. eum
 triumphi spe proconsules de pro-
 vinciis] edd. eg.: cuin triumphis
 pede prouintiis B cum triumphi
 spe praetores de provinciis et cum
 triumphis proconsules de prouinciis
 etc. s; fort. cum triumphi spe de pro-
 vinciis proeoss. || M.] m. B. || 3. in-
 fecti] om. B. || cistophorūm] Glareanus: cistophori (cisthofori B.) ||
 octo] VIII B. || 7. Bastetanis] s duo
 Dr. Kr.: Vastetanis B s plerique cf.
 Dr., V. Beckerum Viriath etc. p. 84 sq.
 (coll. F. Lachmanno l.l. II, 86.) || L.] om. B. || propraetoris Glareanus ||
 Lyconem] cf. V. Beckerum l.l. || sex] septem M. || 8. ad] in M. || 10. sex] septem M. || conserberet] om. B. ||
 XXXXVII, 2. fauissent B. || deduc-
 erentur] M (s duo): ducerentur ||
 censuerant B. || 6. omnium fama] fama hominum Bas. b. || 7. Volso] add. Mediol. 1480: om. || messala B₅. || nam] om. B. || messala B₅. || iaeuit] B₅ Ma: tacuit s eg. || duxit B₅ pleri-
 que edixit Harl. || 8. Pictor et Labeo — Pictor coll. s ei. Dr. || Pictor — Pictor] BWt: Pictor s (cf. v. l. ap. Dr.) Pictor — hic ei. Crev. || Sp.] s pauci Bas. b: L. B₅ M. s duo S. unus || L. Plautius Hypsaeus] om. B₅. || XXXXVIII, 4. imperata] M: im-
 peria || 6. subtexit] B₅: adiecit (non subiecit) M; s c. l. ap. Dr. || XXXXVIII, 1. ut] om. s. || seu suac
 culpae edd. eg. se culpae B. || petere

jars s. || 4. permitterent B₅; al. s
 ap. Dr. || habiturosne B. || 5. per-
 domandos M₅ nonnulli || animos fe-
 roces M. || 7. m. B. || 8. nuntiatum-
 6. hi prius] (Mead. 1.) Bas. b: is queB. || L, 1. placuit] M: om. || 2. qui
 (ii? Dr.) prius M prius B₅. || et sua] Asiam] om. s et qui Asiam B₅. || 3.
 M: sua || 7. habemus] M (s duo?) : octo] M: sex (cf. Dr.) || ut] M: om.
 om. || 4. ut in] B₅ plerique: ut || eundem numerum] om. B. || 6. rei publicae] populi Romani partim compendius
 scr. M₅ pauci || rediret] M: ueniret || 9. novus] M: om. || 11. duecenti] M: et ducenti B et ni f. codd. Dr., praeter duos, qui (et?) ducentos || 12. Plautio—duecenti equites] pae-
 ter leves quasdam orthogr. discrep. post duecenti equites om. rell. || 13. in annum] om. B₅ duo || LI, 3. est] om. B₅ duo || 5. ad] om. B. || et.. esse.. iussus] Bas. b Ma: ut.. esset (essent Bpr.).. iussus libri (cf. v. l. ap. Dr.) ut.. esset.. (om. iussus) edd. et cett. , set] scripti:; et eg. est; Ma: || multa.. ei remissa] M: multae ex.. remissae || 6. sed ut.. dicere B. || 8. deinde de] deinde B₅ duo; dein de ei. Dr. || 9. uictam Aetoliam s duo Bas. b (cf. v. l. ap. Dr.) vicium in Aetolia regem (aut Antiochum) Ma. || a ve-
 tere fama] A. Rubenius: auerterunt fama B₅ duo auerterunt famam etc. s. || LII, 1. L.] M: om. || fort. Rhodiique legati Crev. || 3. tun] M: om. || est] om. M? || 4. post et] et B postea M post Harl. || 5. (cos).. eognosci ci. Wt. || eognoscere] (Lov. 27) Bas. b: cognosci libri cognosse I. F. Gr. || 7. possit M. || 9. ex] B: om. (Wi 210.) || 10. ut.. dicere Lov. 3 et .. dicere I. Gr. || LIII, 2. quod ea] M: quod B₅ quidem ea s unus cf. Dr. || sint M₅ unus || 3. a uobis B. || 4. ipsi] (M cf. Ma. 362 n. 1; s duo?) Bas. b: sibi B₅ si s unus || 6. tule-
 runt Lov. 3 Crev. || in] MB: om. s. del. I. F. Gr. || aut] B₅: et s duo? Aldus || 7. aliis] M: his (B) aut hiis || mallem M. || nostrae M. || mi-
 nime a quoquam aequo Lov. 1 Kr. (cf. Pol. XXII, 3. Kr. ep. ad Or. p. XXIX, Wt praef.) || possim ci. Kr. || 9. in vos] M: uobis || 11. voluntati] Bas. a: uoluntate s uolunte B. || 12. ut superare possem] om. B. || 13. ampli-

sicandi regni] M: ampliandi regna || 14. uestrae B. || 15. nt] aut B ita ut ci. Kr. || 17. meis rebus] B₅: rebus meis s₅ rebus s₅ duo I. F. Gr. || 18. posteaquam B. || 19. sun] om. B. || 24. peloponeno B. || 27. qui in bello B. || 28. fuerint D. Heinsius || LIII, 2. aderat] Walchius l. l. p. 49: ade- rant || 3. meritis B. || 4. patres con- scripti] om. B. || 5. privatim] B₅ (Lov. 6): priuatum (priuatis s₅ unus || 9. gloriae) B: et gloriae || 11. et Pisidica omnis [et Hellepon- tica] Tillmanns l. l. p. 55. || ehe- nensis B. || 12. regi] regio Kochius l. l. p. 15 sq. || 13. adversus] om. B. || 16. numen Freinsheimius || (ac) Crev. || pugnasti] M₅: pugnasti B. || 17. ad libertatem B. || et in] M: et || gentis] MB: om. s₅ () I. F. Gr. et sic aut genti Banerus || 18. fort. (modo) Crev. || antiquo] Attico Vr- sius || illicet] lac. rel. om. B. || 19. ae] et Prisc. xvii, 165 p. 1103 P. || et conditoribus] om. Prisc. l. l. || 20. adistis Graeciae] M: additis grae- ciae B om. s₅. || adistis] ad istas B. || 21. audiuiimus B₅. || 22. a) om. B. || 23. sq. Taurus et quiequid T. Faber || deceit id. || 24. regis B. || gerunt] om. B. || 28. et in hoc] edd. vett.: om. || quam] om. B. || comprobaritis s₅: comprobaueritis M₅ duo (al. ap. Dr.) probabitis B. || LV, 1. obtestati sunt patres conscriptos] sic certe M, ex quo l. obtestati sunt: obtestati (ob- testari s₅ duo) p. e. (aut patres con- scriptos) B₅ obtestati patres con- scriptos sunt ci. Wt. || 3. ceusuit] om. B. || 4. est] om. B. || 5. fore] om. B. || montemque regni B. || ea ut] B Dr., qui cf. || 7. Merulam] Merendam Duk. || LVI, 7. Myssiam] M: Myssias (vel Myssias vel Misias) || Myssiam † regias (num regiam, ?) et Milyas Ma. || Lydiae Ioniaeque] cf. Duk., Crev., Ma.: fort. Lydiām Ioniamque Crev. || oppida extra ea Ma. || ea] om. M. || est] esset Vossius l. l. 288. || 3. fort. Cariæ Dobree l. l. adpelletur Vossius || 4. ad] M v. Ma.. trans || et oppida] M: om. || sunt] sint Vos- sius || iussere dari s₅ duo iussi dari totidem iussi dare ci. Dr. || 5. hic et

ab Eumene et ab Rhodiis exceptus Rupertins hie ab Eumene et Rhodiis, illa ab Rhodiis excepta ali- quando Heus. cf. Dr. || et ab Eumene et Rhodiis] B₅; v. l. ap. Dr. || 6. propior] B Bas. b et sic certe M, ex quo prope l. Mog. || pugnatum esset Vossius || 7. caritatem] gratiam M. || 9. exposuissent] exposuissent pa- tres s₅ duo? Aldus || 10. caussam M (Lov. 2?): causas vel caussas || tur- bandas pauis B. || LVII, 3. traditis s₅ plerique || 6. duo milia] II B₅ unus: aut tria milia aut M (cf. Dr.) || 7. Flaeceus — L. Valerius] post L. Valerius om. B. || 9. multo] om. B. || 10. Marellus] 'vel. lectio' (M) teste Gelenio (s₅ unus?): Gellius (B) etc. || 11. congiaria] MB: consilia et con- cilia s₅. || exhibuerat Vrsinus; al. Hens. cf. Ma. || obligauerat M₅ unus || 12. tribuni plebis post Rutilus add. edd. || neque — retulisset] post tu- lisset om. B. || retulisset] M: detu- lisset s₅. || 15. id neque Vossius, qui cf.; de s₅ v. Dr. || intestabilis] B I. F. Gr.: v. l. ap. Dr. || LVIII, 1. re] M: om. || 3. eosdem dies s₅. || 4. (tanta) I. F. Gr. prob. Ma (cf. ibid. p. 402): tanta libri tanta nec Seyffertus l. l. p. 827 sq. || 5. in Hispania] in Grae- cia, Hispania s₅ (al. s₅ ap. Dr.) in graecia B. || rem gessisset s₅? Sig- nius cf. Dr. || 8. vere] om. B. || quod enim partae B. || in Asia] Magnesiaci. Wt, quod probabile videtur Ma. || ultimis oris] Seyffertus l. l. p. 828: ultimis orientis (sic ut vid. ex Gel. adu. M), s₅ Bas. b ultimi Orientis s₅ ultimi orientis in B ultimi Orientis simu Ma ultimi Orientis partibus edd. vett. ultimis Orientis partibus s₅ l. F. Gr. || LVIII, 1. et impera- tori] Bas. a: imperatori || 3. viginti] triginta M (s₅ unus?) || 4. quadra- gitata septem M. || quadrangenta] ccc B; s₅ ad h. l. v. l. ap. Dr. || ccxiii millia rectefort. et ccxiii B₅. || eisto- phorūm] Budaeus: eistophori libri eistophoros I. F. Gr. || nūnmorūm aureorum Philippeorum id. || milia] ex more librariū om. B, s₅ duo, unde [* milia] centum quadraginta (nam sic l. pro quinquaginta) ci. Ma. || 5.

tria] *ut rubique* quatuor *vel* III etc. *s.* || *et purpurati*] *purpurati* B. || 6. *aut frumentum tripes aut infra triplex dederat* Ma. || [item] *additi*: iam *add.* *Heus.*; *post facto part.* quoque *vel iam vel itidem add.* Crev. || LX, 2. *cogitanti Q.*] M (ci. Crev.): *cogitantique* (*cogitantiq.* B; *al. ap. Dr.*) || 3. *gnosios* B. || 6. *timuerint* Bekkerus (Ma. 410) || 7. *a Creta*] M: *ac etc.*

LIB. XXXVIII *in periocha quo modo*] Wt, O. Iahuius: *quoniam N*₅ *quemadmodum etc.* *s.* || *Litterium*] (*s?*) *ed. princ.*: *om. N*₅. || *missi es-* *sent*] I. F. Gr.: *misissent* || I, 4. *re-* *missaque nuntii ab eo ad principes* M: *remissaque ab eo nuntiantur* (*nun-* *ciant et nunciaavit al.*) *principibus* || *agit deinde add.* Ma. || *cum dele-* *ctis Aetolorum*] M: *cum delectis* *Ascensius delectis* B₅. || *quod con-* *silium est*] *scripti secundum ci.* Ma: *quod concilium* (*sic cum Modio*) *est* Ma. *quod consilium esset libri id* *consilium est* ci. Wt; *erat cum de l.* *transponendo cogitarem* *imperato* *ab delectis Aetolorum*, *quod con-* *silium est gentis*, *et Nicandro praetore auxilio in Athamaniam se ven-* *turum cum Aetolis* [*aut* (*cum Aetoliis*)] || 5. *paratos*] M(*s*): *parationes* || 6. *fuerunt* B. || *consumperunt* B. || 7. *custodiā* B. || *esse solita*] *om.* B. || *quarta Argitheam*] *om.* B. || *eum post patrium add.* F. L. Lentzius in progr. gymnu. Regioni. Kneiphöf. a. 1852 p. 22; *de s h. l. cf. Dr. coll.* I. F. Gr. et Duk. *adn.* || II, 2. *suffecissent* M; *cf. Dr.* || *milibus*] *om.* B. || a] *om.* B. || 5. *Iovis Aeraei* (*aerei M*) *posuit*] M *Modius*: *ioui* *sacra imposuit* B *Iouis saera* (*al. al.*) *posuit* *s.* || 6. *signa totoque* *s*: *si-* *gnatoque* B (*signa?*) *concitatoque* *s.* || 10. *ut*] *om.* B. || *flumen [...]*] Crev. Ma., *nomen fluminis excilisse* *rati*: *flumen* *s.* *om.* B, *iugum* H. I. Hellerus phil. XII, 700 *sqq.* || *triaecerē* B *traiicerēt* *s.* || 13. *parum*] *om.* B. || *ab Ethopia*] *om.* B. || *quo pluri-* *bus locis* *edd. vett.* *ex quo*, *pluri-* *bus locis* *ci. Dr.* || 14. *postea*] B₅: *postera die* M *postero die* (*Harl.?*) Paris. 1573 || III, 1. *recuperando*

B. || 4. *Aetolorum*] B₅: *in aetolo-* *rum imperio* M *Aetolorum*. *Inde s.* || *in Aperantiam transcederunt*] *om.* B; *ef. Dr.* || 6. *legati .. redire* B₅ *duo legatos .. redire* *s unus* || 7. *temptandam* *vel tentandam* B₅ Ma. *op.* ac. 386: *tentandum* *s.* || 11. *Arethon-* *tem*] B₅ *Bergkius progr.* Thielemannianum Hal. a. 1859 p. 8 *cf. ann. ph.* 83, 622: *s v. l. v. ap. Dr.*, Arachthus Ursinus Aratum *vel Arratum* *ci.* Wt. || III, 2. *imposita est tumulo*] M: *po-* *sa* *ta* *tu-* *mulo* *est* B₅ *po* *sa* *ta* *tu-* *mulo* *est* (*Lov. 2*) *edd. vett.* Wt *praef.* || 3. *Are-* *tho*] B₅ *et id, non Arethon* (*Lov. 3*) *edd. vett.* *lectionem defensurus certe* *erat Bergkius l. l.*: *Arocho* *s unus* Arachthus Vossius *cf. c. 3, 11.* || *Athamania*] Palmerius: Acarna- *nia* || 4. *quod*] *om.* B. || *tria millia* *s*: III B; *de s v. l. v. Dr.* || 6. *ac*] *atque* B. || *ita*] *om.* || 7. *opsidionem* B. || *dein*] B₅: *deinde* *s.* || 9. *cetera* *manu*] M: *cetera* *s coetera* B *cete-* *ris* *s.* || 10. *dein* B. || *praegressus* B. || *in tumum* (*Gaertn.?*) Aldus *cf. de* h. l. Kr (s. 54) || V, 1. *saepienda*] *om.* B. || 2. *tria [opera] paribus* *ci.* Wt. || *faciliore*] *edd. vett.*: *faciliora* || *adito* *s unus* || *e* *regione Aescula-* *pii unum*] M: *post unum* *om.* || 4. *sti-* *pites* B. || 5. *et nocturnis Bas. b.* || 6. a] *om.* B. || *praetor*] M: *om.* || *sol-* *vendae*] *om.* B. || 7. *hostium*] *om.* B. || 8. *perrupissent* Crev. || *aliqua-* *tum* *s plerique* || 10. *est*] *om.* B. || *re-* *cipientis*] *om.* B. || VI, 2. *inpetu*] *om.* B. || 4. *uno in loco* *om.* B. *del.* Ma. || *ab*] B: a || *fort.* *duobus* [*locis*] Ma. || 5. *pugna*] *om.* B. || 7. *receptu*] *regressu* B. || 8. *ab suis*] B: *a suis* || VII, 1. *adesse*] *om.* B. || *Amphilo-* *chia*] *s*: *amphilochia* B *amphilochi-* *am* M₅ (Wi 211) || *excessit — Mace-* *doniam*] MB: *om.* || *rediit* M. || 2. *adiunctis*] M: *om.* || *Patris*] B (*duo?*) Bas. b: *partis* M₅ Patras *s cf.* Dr. || 3. *recte distinxit* Duk. || 4. *potuer-* *ant* *s duo potuerunt* *ci. Dr.* || 6. *agere statuit* B. || *cum* *om.* B. || 7. *repente cumulus* M. *cf. v. l. ap. Dr.* || *terreae*] M₅ *duo*: *terra* B *terram* *s unus* || *acta via esset in urbem* M. ||

8. facto] *om.* M. || 9. fulturis] (M) Bas. b Ma.: fureulis B₅, *al. sap.* Dr.; de fuleris *cogitavit* Wt. || 10. sub terra] (Lov. 3) I. F. Gr. *cf.* Ww ad xxvi, 9, 2 *ed. pr. adn.*: sub terram || 11. quasi fistula B. || 12. foramina bina *vel* (i. e. bina) foramina *vel* foramina binæ I. Gr. || 13. foetor *s.* *nus* || *nidore*] *edd.* *vett.*: modore B more *s.* odore B₅. || adimpressent *s.* adimpresso *s.* || VIII, 2. consilio B₅ *cf.* Dr. || Aetoliæ] *s.* aliquot (Wt *praef.*): Aetoli B₅ (*deinde consulunt s. duo*) Aetolos *s.* || 6. iniuris B. || miseriis] M: dicere miserae Bb; *de s.* *h. l. cf.* Dr. || 7. vere umquam] post quam *om.* B. || 10. argenti] *om.* B₅ *duo* (argenti) Wt. || VIII, 2. quam diu] M (Ma.): quod B₅ quod diu 'ret. lib.' *Sigoni* quod tam diu Wt. || Aearnanum, quibuseum (*sic vett. edd.*) bellum erat, insidiis prope viam positis Crev. || 3*sqq.* distinxii sec. Ma.; 3*sqq. coll.* Pol. xxii, 12*sqq.* lacunas messe censem Tillmanns l. l. p. 56. || 4. urbe] M: *om.* || 7. (id) aut et *ei.* Crev., in id Dr. || 9. Aetoli] *add.* I. Perizonius; *plura fort.* *om.* *opinatur* Wt. || 10. esset] *om.* B *s.* *unus* || 11. erant] M: essent || 12. quae] *quas* Muretus || X, 1. abest] (Voss.?) Bas. b: est || *quod* quid I. F. Gr. || 3. uenerunt B. || *ereptos vel* *ereptam* (*sic s. unus*) desiderat I. F. Gr., *erepta* (*sic s. duo*) aut *ereptam* Crev. || 4. Leo Hicesiae] scripsi Leon Hicesiae Bekkerus Leon Hicesiae *vg.*; leochicenses B leochieensiæ etc. *s. cf.* Tillmanns l. l. || 5. cum] dum I. F. Gr. || 6. ab Asia] *om.* B. || ad – intulisset] M et sic Bekkerus, Wi211t, nisi *quod* sicut in *cum* *vg.* ante Dr.: apud antiochum eos sicuti (B₅ sicut *s.* sicuti ad *edd. vett.*) seopulum intulisset (intulissent B.) || XI, 1. ut] Bas. b: ut ad || 2. hae] haec B. || ipsos] *socios* Tillmanns l. l. p. 56*sqq.* || 5. traductor *ei.* I. F. Gr. || reddantur *s.* (I. F. Gr. Dr.) redduntur *ei.* I. F. Gr. || 6. [in sex annos] dato Tillmanns l. l. p. 57 || 7. fuit] B: fuerit || 8. darent] *om.* B. || 9. t. quintetus B L. Quintio Glareanus, *Sigoni*, *at ef.*

Dr., F. Lachmannum l. l. II, 83. || ne quem eorum] Bas. b: neque eorum B₅ *plerique* *cf.* Dr. || recepisse ve- lint. Aeniadae (Oeniadae corr. Si- goni) cum urbe agrisque] (M? 'ant. lectio') Bas. b: receperint uel in Aetolia x. urbes agrosque B₅ *plerique* *cf.* Dr. || XII, 1. prope] M: *om.* || 3. auxiliis] M: auxilio || adeo] ante B₅ *plerique* tam *ci.* Wt. || 4. amotus M semotus B. || pauca] M: *om.* (*cf.* Dr.) || 4 *sq.* adicit. laeti] Wt: adiecit. laeti B₅ acciti (adeiti?) M. || 5. audierunt *s.* *unus* (Dr.) adie- runt M. || 8. ab Epheso consulij M: Epheso consulij B₅ consulij Epheso etc. *s.* || equitibusque quingentis] M: equitibus (equitibusque *unus*) ducentis *s.* equitibusque etc. *s.* equi- tibus B. || fratre eius iusso B. || re- gnoque eius fidos B. || 9. posterius ad] *om.* B. || Hieran] Bas. a: phile- ram M *om.* B₅. || comenue B₅, *al. v.* ap. Dr. || XIII, 1. dieunt B *cf.* Dr. || 2. peruentum] M: nentum || ut quod castellum] *s.* *duo* Wt: ut castellum quod M quod castellum B₅ *cf.* Dr. || armis] *om.* B. || 4. vi cepit (eaepit B) captum] B Bekkerus (Ma. 365): ui captum etc. *s.* captum M. || 4. degres- sus] *s.* degressus B degressus *s.* || 5. Apama sorore] *s.* (Lov. 6) Kr.: aphama sorore B Apamea (*vel* Apa- mia) sorore *s.* Apame uxore Salma- sius || 8. filius] frater B₅ *duo*; *fort.* *del.* Dr. || 10. discussa] M: decussa || (quoque), *ni corruptum sit*, Crev. || qui missio *s.* quod missio B. || 11. quod] (*s. unus?*) Bas. a: quos || 12. (in) I.F. Gr. || *sej* *om.* B. || in urbem] deinde B. || 13. medium M₅. || XIII, 1. Casum] B: Chaum (Lov. 1) *vg.*; *s.* ap. Dr. || 2. cui – deiectus suspectum Wt. || 3. ab eibyra B. || 4. Helvium (et 6 Helvius)] Bas. b: muluum (et muluius) B₅, *al. s.* ap. Dr. || quin- gentis] x. B *cf.* Dr. || fineis (?) in- gredienti legati M: primis ingre- dientibus B₅ (*cf.* Dr.) primis finis ingredientibus legati Wt primos finis ingredienti legati Kochius l. l. || 5. in coronam auream .. talenta] Bas. b: in corona aurea .. talents *s.* coronam auream .. talentum *s.*

(*Gaertn.*) *Aldus* cf. v. l. ap. *Dr.*; al. *Otto* l. l. p. 81 sq. || 6. *integros*] om. *B Lov.* 6 || *agros*] om. *Lov.* 6 || 7. *nobis*] om. *B.* || 8. *aliud*] om. *B.* || et *copiam*] M(§): *copiam B ac copiam* §. || 10. *sub eo*] om. *B.*; *post Cibyram collocaut s.* || ad *Linnenu* *Tillmanns* l. l. p. 57: *allymne B allimne M* *Alimne* § *Alimne etc. s.* || *confe-*
eturum] M: *collecturum* || 11. nos] M: *nunc B* nisi *Aldus* nos, nisi *Bas.* b cf. *Dr.* || *impudentia persistas M* *impudentia persistis Dr.* || 12. *ex-*
hauirient s. || 13. *perterritus instare* *B cf. Dr.* || 14. *medium M* § *duo* || XV,
2. et] est *Bas.* b del. *Kr.*; *profecti* *vel simile voc. exilisse ci. Wt.* || *Ma-*
damprum] B§ (*Pal.* 2) *edd. vett.*: *Mandamprum sim. s.*; *fort.* *Mandro-*
polin Gelenius, Sigonius || *progre-*
dientes I. F. Gr. || ab *Lago*] s: ab
laco Bad Lagon *Bas.* b. || *proximam*
urbem Bas. b. || 3. et — *copia*] M: om. || *Cobulatum*] *coriatum M*; al.
ap. Dr. cf. *Tillmanns* l. l. p. 58 || 5.
ferro] om. *B.* || 8. erat] est *B.* || 9.
fecit] *Lov.* 6. Ma.: facit s om. *B.* || 11. *medium M* § *duo* || 12. *Rhotrinos*] s: *Rotrinos B*§ (*al. s ap. Dr.*) *Obri-*
miae Glareanus || *Aearidos*] *I. Gr.*: *acoridos B aporidos M*; de s v. *Dr.*
Adonidos Wesselingius || 14. *quo-*
rūm praeda] om. *B.* || *ad Beudos*] *B*
corr. (ad *biudos pr.*), *Glareanus*,
Sigonius: v. l. v. ap. *Dr.* *Kr.* || 15.
Alandri *Sigonius*: *Alexandri* || *To-*
lostobogiorum] sic ap. *Liv. scriben-*
dum v. V. Köhlerum *qua rat. T. Lieü*
ann. usi sint hist. Lat. atq. Gr. p.
85 sqq., *ubi codd. ll. allatae sunt* ||
XVI, 1. Hi] M: om. || *quas*] (M)B
Bas. b: *quam* || 2. *orta est; ad*] *B*
Bekkerus: *orta et ad* || 3. *vectigalis*]
(*vel uectigales*) B§ *Ma*: *uectigalem*
|| 7. *multo*] om. *B.* || 8. *Ziboetam*] *Hes-*
sic scribendum v. I. F. Gr., *Naberum*
mnem. 6, 117: v. l. hic et §. sq. ap. *Dr.*
Kr. || 9. *concessit*] M: *decessit* (om.
s unus) || *decem*] *decem millia ho-*
minum M. || 13. *cepere B.* || 14. *for-*
tuna unde et M fortunam et Harl. ||
absisterent] *abstinerent M Lov.* 6
|| 15. *ad se non*] ad *senatum B*; de
lotus] M: *gaudotus s gaudatus B*.
tum non cogitat Wt. || XVII, 1. iam] M: om. || 4. *ineuntium*] M § *unus cf.*
Ma.: *inchoantium* || 5. *Gallico tu-*
multy Seyffertus l. l. p. 828 || *assueti*
B v. Ma.; *assuetis* (*Seyffertus l. l.*)
|| *assuetis iam vanitates Dohree l. l.*
|| 6. ad *Alliam eos olim fugerunt*
maiores nostri Modius: *ad alliam*
eos olim fuderunt maiores uestri M
ad alias olim fugerunt maiores
nostros B ad Alliam olim fude-
runt maiores nostros s; al. al. s,
Heus. || 7. usu] M: om. || 8. *vinceret*] om. *B.* || 12. *gallos ita M.* || ab *adco-*
lis] om. M? || *Tarentinus*] M (*Bas.*
b: in his B; de s per h. l. cf. *Dr.* || 13.
in sua] om. *B.* || *quicquid*] B cf. *F.*
Lachmanni ad Lucre. v., 264 *adu.*:
quidquid s quidque s unus Florebel-
lus I. F. Gr. || *quo Ascensius*: *quod*
uerentes phrigas B. || 15. *recens*] *Ascensius*: *recentis vel recentes* ||
dein B§ *unus* || *aluntur*] *B*: *alan-*
tur || 16. *emersi Freinsheimius* || 17.
omnis illa] ea (?) M. || 18. *Martis*
viris] v. *Besslerum l. l. x 569 = Martis*
uiris B§ = *Martis viris Freins-*
heimius, Perizonius, Duk.: *in arte ui-*
ris s duo in arte nitidis unus Marte
genitis Kr. (n. ann. ph. suppl. I, 61)
at v. Besslerum l. l. Wi 211 || *tantum*
contagio] (s duo?) *Bas.* b: *quantum*
contagio || XVIII, 2. *precantibus*
B. || 3. *reguli*] cf. *Ma.* || *Teetosa-*
gis] immo *Tolistoboii* *I. Perizonius*,
et sic corr. Heus. || 5. *tumulto B pr.*
|| 7. inde *consul* — *deinde* *alldubitat*
Wt. || *et cum*] *cum B.* || 8. *Tym-*
breti] M: *Thymbri* (*Sigonius*) *et*
Tymbri (*edd. vett.*) *etc. s tibri B.* || *Bi-*
thynian] *urbis nomen desiderat Wt.*
|| *Propontidem*] immo *Pontum Cella-*
rius, Crec. et sic ci. Dr. adn. || *pro-*
ponti dense se B. || *magnae*] om.
B. || 12. *ad Hellespontum edd. vett.*
Hellespontum I. Perizonius || *Hel-*
lespontum, pontum ad Sinopen
Freinsheimius || *contingit*] om. *B.* ||
Kr. || 9. *concessit*] M: *decessit* (om.
s unus) || *decem*] *decem millia ho-*
minum M. || 13. *cepere B.* || 14. *for-*
tuna unde et M fortunam et Harl. ||
absisterent] *abstinerent M Lov.* 6
|| 15. *ad se non*] ad *senatum B*; de
lotus] M: *gaudotus s gaudatus B*.
tum non cogitat Wt. || XVII, 1. iam] M: om. || 5. *et cum*] ae *cum B.* || XX, 1. ob-

pugnandis s. oppugnandis (M)] M₅ unus: expugnandis || mitti] om. B. || 3. effusus e] B₅ plerique (Wt praef.): effusi Bas. b effusi e Kr. effusum se s duo || 4. a septentrione B: ad septentrionem M septentriones. || arduas et rectas] M: ardua et rectas B ardue erectas etc. s. || 6. postero die s nonnulli || 10. ut opem ferre .. possint Lov. 3 non improb. Wt || postulet res] b Crev.: res postulet B postulent res s. || possint] possent s unus properent edd. vg. || XXI, 1. et ab tergo et ab] scripsi e ci. Kochii l. l. a tergo et a: et ab B₅ et a s ab s del. Bas. b. || 2. Trallis et] scripsi Tralles et Harl.: Tralli et 'vet. lib.' Siganii Trallis (B) vel Tralles vel Tralli B₅. || 4. male] om. B. || 5. manu B. || 6. temere] M: om. || ut] et ut Crev. || ut insueti] aut ante aut post adiuvantes ietum collocat Kochius l. l. || arte nec] post nec om. B. || 8. habent] om. B. || 9. detegebant B₅ detegebantur ci. Wt. || 10. ubi altior, quam latior ci. I. Perizonius || 11. qua evellant] I. Perizonius: quae uellant s plerique quo uellant (aut uellent) s quae uellent b quae uellet B. || sic ut passim procumbebant,] scripsi sec. ci. Ma. Sic cum passim procumberent:, sieut (al. sic ut) passim procumberent. codd. vg. cf. Walchium l. l. p. 265, sicut tum passim procubuerunt Bauerus (Heus.) || 13. pugnandum est) pugnandum B. || 14. instare] M: stare || XXII, 1. L. Manlius] om. B. || flexer B. || 2. factum B₅. || 3. subsidio s. || maximo saepe usui] M: maxime saepe suis B₅ maxime spei suis (s? edd. vett. || fuerunt] M? ('antiqua scriptura' Gelenius) Bas. b: fuerant M test. Mog. rell. || 4. uenerant B. || 5. (et) Ma.; mecum facere video Seyfertum l. l. p. 828 sq. || 7. teli] om. B. || 8. coiciebatur B. || 9. coicerunt B. || iis] B: hi || XXIII, 1. obstant] om. B. || 2. (aut) Ma. (aut debilitati om. s unus) || praedaque] M₅ unus: praeda quibus B praeda quibusque s praedatisbusque I.F.Gr. || abstinet militem; sequi] Duk.: abstinet. militem sequi edd. vett. abstinere mili-

tem, sequi I. Perizonius || 4. facta est] om. B. || 5. quantum equis] M: quidem (B del. b om. s) quantum equi in (om. s nonnulli) colles || 6. per omnes M₅ duo: romanis B inter omnes s. || amfractus] M: anfractus B₅. || 7. ualles B. || 8. immodiens M: om. || 9. quadraginta] om. B. || 10. (in) uno Ma. || per] inter ci. Dr. || 11. iuvenis] M: uires Buri s. || XXIII, 2. captivos] om. B captiuas s pauci || 3. primo eius animum (Gaertn.?) Aldus || erat] fecerat I. F. Gr. || 3 sq. vim (fecit); deinde . . fecit I. F. Gr. || 4. amans] avarus Kochius l. l. || 5. quo duo, ne] om. B. || insequente B₅ plerique || 6. stationes] M (s pauci): custodiam || 9. prius B || 10. mulieris B. || et iniuriam corporis] M₅ cf. V. Köhlerum l. l. p. 71: ante et om. B. || 11. aliaque] cf. Walchium l. l. p. 216 sq. Schadebergium nov. ann. ph. suppl. 1, 430: illaque s duo reliquaque Burmannus || XXV, 1. Ad Aneyram (angiran M) in stativa] M Bas. b: aneyram ad stativa B Aneyram (?) in (om. al.) stativa s Ad Angiram stativa erant et Lov. 3 || oratores Tectosagum] B Lov. 3 || ab Aneyra (angira M)] M Bas. b: om. || 2. tempus] om. B. || 5. actae M iaetatae I. F. Gr. dictae Siganius || pacis] om. B. || 7. (quod) I.F.Gr. || 8. elegerunt M. || fraudij] M: fraus || quoios M. || 9. ducti sunt] om. B. || quia] qui quamquam ci. Wt (qui s duo cf. Dr.) || 10. sesecontorum] cf. Tillmanns l. l. p. 59 || 11. Attalo] om. B. || 12. et] om. B. || eques iussus, I. F. Gr. || accepit] cepit B excepit A. Perizonius || 13. conservandis] om. B. || Galli] om. B. || 16. perfide s duo H. Grotius, A. Perizonius (al. h. l. s ap. Dr.) || ira] (M. Bas. b: om. || XXVI, 3. locaverant Ma. || 4. Cappadociis] Ma: Cappadoces (cappadoces B) || Morzi] libri = Morzii ci. Dr.: Morziae alt. ci. Dr. Morzis Siganius || 5. appro] (pinquarunt om.) B. || fractos] om. B. || 7. aut [promovere eam, aut] Heus. || nudaret B₅ duo Mog. || audebat s duo Mog. || plura, [Romanis] Heus. || [ab] destinatum I. F. Gr. || XXVII, 1. et

stando uulneribus B₅. || 2. palati_s perlati_s unus || (fugerunt) I. F. Gr. fuerunt B. || 3. in] om. B. || 4. qui-dem] om. B cf. Wt. || 5. qui] quia B. || XXVIII, 1. quintius B et sic c. 31 §. 2 || elegerunt M legerunt Modius || 2. et in] et B. || 3. in] et in Rycquius, at cf. Beckerum ant. R. I, 485 sqq. (486 n. 1011) || 4. aquae] pluiae M. || 5. pereontatum B. || 6. reeusarent] M₅ pauci: exeu-sarent || oipsides B. || inopes] B₅ Ma.: inopis || quadraginta Pronnaei] add. Ma., quⁱ cf. || autem] Nesiota Bas. b, at v. Ma. Pronesotae Donjatius Pronaei ci. Dr. et vel sic celPronesii Crev. || Cranii] Sigonius (nom Bas. b, quae Cranonii): grannoni B₅, al. ap. Dr. et Cranii ci. Dr. || tam ei h. l. B, §. 7 samei, etc.; de s cf. Dr. || dererunt] om. B. || 8. quietem exuerint] Bas. b et vel sic vel quietem exuerunt coll. Gel. adn. M (cf. Ma. 362 n. 1): quietum excitauerunt malum B₅ exitauerint malum s unus quietum excitauerint malum (B teste Goell.) Wt. || 9. voluerunt] om. B. || XXVIII, 1. posset pauci s. || 3. magna] M: om. || 4. harenae B. || 5. longiore B pr. || certiusque] M: certiore B₅ (Wt praeft.) || 8. nec] neue s nonnulli neu duo ne unus || ut parumper] parumper B. || 9. cottidie B. || (eorum) Crev. || supererant] Mb₅: superarent s superabant B. || XXX, 1. Samae] Bas. a: same M om. B₅. || peloponensum B et sic c. sq. §. 6; 32, 3 || 3. philopoemenen B. || 4. philopoemenes B et sic infra saepius || 5. ferme B; s ap. Dr. || 6. castellis, quae omnis adempta erat] (M! Bas. b: eastellisq; om̄s adempta erant B castellis quae omnes (omnis al.) adepti erant s castellis qui omnis adempti erant s et eastellis quae omnes adempti erant et eastellis quae omnis adempta erant singuli s castellis quae omnia ademta erant ci. Dr. castellis vicisque, qui omnes adempti erant, Wt. || 7. simul ut B simul id I. F. Gr. || Lan] Bas. b. Glareanus: lamin B₅; al. ap. Dr. || oecupauerunt B. || 8. Lacedaemonios] om. B. || XXXI, 2. Las] Bas. b: Lacc B₅; al. s ap. Dr. || 3. est] om. B. || 4. Philopoemen] sic hic certe M. || XXXII, 3. in] s: om. B₅. || ex-eiti] M: adeiti vel aceiti || 4. misis-sent] om. B. || 8. distinxri cum Heus. || XXXIII, 2. fecissent s; cf. Bütt-nerum obs. Liv. p. 91 || 3. vim ab] lac. rel. om. B. || 7. summovere turbas (turbam M turbatus s duo) et protegere MB₅ (Wt: submoueret turbas et protegeret s vg. submouerent (s. summinouerent) turbas et protegerent s unus I. F. Gr. || arce-re.] Wt: arceret, (M B₅ vg. arce-rent, s unus I. F. Gr. || tumultu concitato (concita s unus) turba] B₅: turba tumultu concitato M tumultu concitata turba s duo (al. ap. Dr.) Wt praeft. tumultu concita turba I. F. Gr. || 9. de] om. M? || foedere in-tegro M. || obligarentur] M: obli-gentur || 10. decem septem] B. || XXXIII, 4. reduci B. || 6. ac la-cedaemonis B. || ab B. || sqq. recte distinxerunt Duk., Crev. || comprehendi M. || 7. permissu] persensu B consensu Kr. || 9. septingentos] s nonnulli: octingentos B edd. vett.; al. s ap. Gr. || assuerant B₅ unus: adsueverant (adsueverat duo) || XXXV, 1. ad] B₅: apud M (s?) messalam (et sic simplici l. §. 7. 9) B. || quum (M?) .. deieciisset M Bas. b: om.. . decessisset B; de s v. Dr. || 4. aede] B Duk. Bekkerus: aedem s vg. Kr. (c. 278) || signum] om. B. || a P.] Sigonius: ab Cn. B₅; al. ap. Dr. || 5. elypea B. || aurata] s pauci, Pighius: aerata || Pulchro] M: om. || Servio] M: P. || 6. accusaverant] Mag.: ac-cusauerunt M accusati erant s. || 9. quina dena] xv Glareanus quina M. || et milenos et ducentos ci. Dr. || 10. temptavit I. F. Gr. || XXXVI, 1. e] ex B. || 2 sq. reducere — Hispaniis] M ('antiquior lectio' Gel.) Bas. b: reduceret M. Sempronius pro-praetor . Hispaniis B (Wt) reduc-eret M. Sempronius pro Hispaniis (s. Hispanis) etc. s. || 4. triduum] M: primum B₅ in triduum Aldus || 5. fu-erat] erat B. || 7. ut iis B₅. || ante-a B. || habuerunt B (Wt praeft.) || 8. plebis] om. B. || 9. et Fundani, in]

om. B. || 10. sorte] om. B. || XXXVII, l.l. || 17. disceptando et disceptanda
 1. deinde] deinde in B dein ς duo || ς punci disceptanto ς unus? I. F.
 6. huic sexcenta M: his sesenta B Gr. || XXXVIII, 6. remissa] 'antiquior lectio' M) teste Gel.: demissa
 leges] Bas. b: legem || 9. mille et ς unus demissa B dimissa ς . || 9.
 quingenta] ς : mille et quinqua- Drymusam] M: dromysam B, de ς
 ginta B ς duo millia et quingenta datae eis usque ς unus, Gebhardus;
 A. Rubenius || 10. praesidio dece- sidio decesum. et Wt praef. || 11. Bas. b. || 17. integra ad senatum
 sum est. Bas. b: dece ς it praesidio agros M test. Mag. agros eins (ς ?)
 et B ς praesidio decesum || 11. Bas. b. || 17. integra ad senatum
 Oroanda] om. B; de ς r. l. v. Dr. || res] scripsi, res ante recitur addens;
 XXXVIII, 1. fere] M: om. || emm integra res ad senatum vg.: integra
 Antiocho] om. B. || 2. Antiocho] M: ad senatum B ς ad senatum integra
 om. || 3. praestant ς unus praestanto ς . || XXXX, 2. denuntiauitque ς
 Muretus || cum iis Bas. b. || 4. ad complures || agrorum ς nonnulli || 4.
 Halyn] Budaeus: achanim sim. ς ad chersonessum B. || 7. ita] itaque ς
 Tanaim B ς . || 5. praeter] add. Boe- nonnulli || Asti] M: Astii B ς ; al. ad
 cleris, I. Perizonius (Ma.) praeter h. l. Dr. Kr. || 10. postremos] su-
 militum add. ci. Dr. nisi Tillmannus p. 59 || quo quaeque I. Perizo- premos B. || 11. primum] om. B. || 12.
 nius (Ma.) || 6. fines] vires Walchius Thracash. sine v.l. libri || 14. aequus-
 l. l. p. 16 sq., at v. cens. act. Lips. que B. || enim] M: om. || XXXXI,
 1815, 1638 Wi 211 || redeundo] B 1. Bendidium] Bas. a: Vendidium
 Muretus: redeunt ς duo redeant vg. Mediol. 1505 Mendidium libri || 3.
 || 7. nunc] M: om. || 8. de h. l. in uni- iam] M: et B ς om. ς duo || et milites]
 versum cf. Tillmannus l.l. || fugitivos] milites B. || plurimum] 'sincera
 captiuos B. || quis] qui ς pavui? (cf. lectio' (M) teste Gel., ς unus (Mead.
 Dr.), Ascensius || actuarias] M ς unus: 1.); om. || damni] (M) teste Gel.:
 om. B ς teetas et quinquaginta actu- amissum B ς omissum ς . || acceptum]
 arias Meibomius teetas neve plures (M) B Mead. 1: incepit id. in mg.,
 quam . naves Ma. teetas Dederichius rell. ς (Wt ad h. l. ci. eo nititur, quod
 quæst. phil. p. 26; al. ad h. l. v. ap. voc. morte a codd. abesse opinatur).
 Dr. || actuariam nullam, quæc . || 4. (quem) Crev. || incolae] om. ς
 agatur I.F. Gr. || quarum nulla] Io. unus, non improb. Dr. || 6. ut] om.
 Schefferus (Ma.): nulla quarum M B ς tres, ante procul collocat unus ||
 nulla B ς quæc (tum agantur Meibo- 8. Saven] M: Salen ς unus Salent
 minus || triginta] in (i B) xxx B ς in B ς Salentum etc. ς . || posuerunt ea-
 xx ς . || monerem (ex)] monerem \dagger stra] om. B. || triaticus M; al. ap.
 ex Ma.; ortum vid. ex ex v. l. es (mo- Dr. || 12. tunc quoque B ς . || 13. ho-
 neres sc.) spcer.: monerem ex 'anti- stes] Mead. 2. hosteis (?) M: ho-
 qua lectio' i. e. M teste Gel. Bas. b stium || quinquaginta] om. B ς comp-
 minorem ex M teste Mog. (non igitur plures || delectis equitibus] edd.:
 'graviter errat Kreyss.') monerem ea delectis pedibus || 15. adeo] M:
 Lov. 4 minorem ea ς minore ea B. || ab eo B ab ς . || XXXII, 4. L.] M
 9. pecunias B. || 13. argenti — milia (ς , millia] v. l. ς et vr. dd. adn. v. ap. (ς duo): Q. || 4. Massiliota] M: Mas
 Dr. || cf. Ma. || pondo] sic etiam Prise. salioti B Mead. 1; al. ap. Dr. || m.
 de fig. num. §. 13. p. 1349 P.: om. ς turius B. || Crassipes] Bas. a: gras-
 duo l. B; num libras? || 14. fit] ς ple- sus (B) et crassus || 8. utrisque] M:
 riue Ma.: sit B ς unus fiet ς duo, om. utrique (utique ς unus) || 11. vendi-
 Lov. 6 (cf. Dr. hat eg. fuit ci. Dr. tantis] B: uaendentes M; ς v. l.
 finierat Heus. || septem [drachmas Dr. || 12. M.] e. B. || 13. fuluium
 cioccviii] ex Pol. add. Tillmanns B. || decedere—deducere] decedere

B. || XXXXIII, 3. imperata quae B et me his etc. s cf. Dr. || 9. Asiam] imperataque a s nonnulli || 4. pri- M: terras has vel has terras (*sic* Besslerus *adln. ad lib.* XXXI, 2, 2, *cf.* act. ant. 1842, 482) s terras Asiae Otto l. l. p. 82. || 9. sq. Gallis; remota s Mog. et sic, ni malis. (Gallos) remota I. Perizonius: . Gallos, remota s *Sigoniūs* || 10. accusantes s. || 11. omnes Asiae] (M): Asiam ad omnes s; fort. Asiae omnes || ultra graviori] (M): utrum (al. utrum a) grauiori (al. grauiore) || emoto] (M): moto (cf. Dr.) || 12. sed s: om. s et edd. || referant] edd.: referam || XXXVIII, 1. sq. quidem ista vera. verum] scripti: quidem ista uera M haec ita. uerum s fere omnes (al. ap. Dr.) quidem ista: verum ci. Dr. || 2. quondam,] Walchius l. l. p. 118 sq.: quondam eg. || 4. immunitatem] libri immunitatem Wt: immunitatemeve s. immunitatemve vg. || aliis vectigal] (M?) Bas. b: uectigal (*de s n. l. cf. Dr.*) || maretque I. F. Gr. || 5. ar- eibus] (M?) Bas. b: partibus || 7. sciatissne] M (*Lov. 2?*): seitisne et satissne || 9. cum Antiocho, non cum Gallis] M: cum Gallis s plerique cum Antiocho s pauci || senatus] M: et senatus s (v. l. ap. Dr.) his senatus Bas. b. || 14. sed si ego s pauci Aldus || vel quae ideo nullius — comprobaverunt, quia omnibus — adhibet vel quae ideo, quia omnibus — adhibet, nullius — comprobaverunt Heus. || nullus M s duo || 15. at pro s (*Lov. 2*) si pro Crev.; fort. immo pro || [potius] postula- rem Heus. || 16. mihi] M: militiae s militiae aut (uel al. uel aut al.) s. || XXXVIII, 5. earum] (M?) Lov. ? Bas. b: eorum s bonorum s unius || 6. de me] M: om. || facit Lov. 2 Heus. || 7. et praestare potui Lov. 3. || neeubi notis sibi] M: neeubi in his Lov. 3 ne ibi vel ne qui in (in om. al.) his etc. s. || 9. hoc easu, quo] (Gaertn.) Aldus: hoc iniquo easu quo Lov. 3 hoc quo easu s hoc easu s hoc uno easu, quo Otto l. l. p. 82 sq., at v. Wi 31, 179, hoc, quod Ma., num hoc, quod easu? || 12. proconsul] (M) Bas. b: per s tres, om. rell. || 13. vellem]. M Ma. et sic

ipse ex M restitueram: uolui. || L, 1. σ cum rel. ad h. l. v. l. c. ap. Dr.) || LV,
 crimina] M Aldus: crimen || valuis-
 sent Aldus || produxissent Sigonii b: rogatione Petilia (M σ unus)? Bas.
 test. Mog., Aldus; de σ v. Dr. || 5. A.]
 P. Burmannus: ab libri (ab) Ruhn-
 kenius v. mnemos. III, 58 sq. || (a)]
 Burmannus, Ruhnkenius || LI, 1. n. 115; c. l. ap. Dr. || retulerit M: re-
 plebis] edd.: vel σ tres illis σ unus, tulerat || 9. et 12. num ad quadragies
 om. σ plerique || 3. versus typotheta (s. quadragiens) subit. HS nota addi-
 ut vid. I. F. Gronovii || 4. nutum] debeat dubitat Ma 594 n. 1. || 11. con-
 M: nutus || parum perperam afferri cerpsisse] (σ ?) Sabellicus, Budae-
 rid. ex M v. Kr. xvii. || 14. vera I. us: compressisse σ comprensisse σ
 Perizonius || LIII, 2. reus] res per-
 peram afferri vid. ex M v. Kr. 393. ||
 inciperet] M: sciret || submittere] (immo c non e') Gaertn. || LVI, 1.
 M σ Bas. b: submitteret σ pleri-
 que || 5. de Po. Romano M: populi
 Romani vel P. R. || secessionem-
 que — fecisset] Bas. a: σ ap. Dr. || 7.
 ut] M: om. || ante annos septem-
 decim] Crev. Dr. qui cf.: ante annis
 XVII Aldus ante annos quindecim
 M antea σ . || tribunum M cf. Dr. || 10.
 excusasset] M: excuset || LIII, 2.
 fugavitque] σ : nec auitque M fuga-
 uit σ . || 3. recepit — L. Scipio] (M)
 Bas. b recepit — L. Cornelius Scipio
 Gelenius in adn.: de σ cf. Dr. || re-
 cepit Ma. || succumberet? Vos — peti-
 feret? Ma. || P. Africano] M:
 pacis Africani || peteretis] impe-
 traretis Seyffertus l. l. p. 829 sq. || 4.
 (vestris)] scripsi: uestris libri, Seyf-
 fertus l. l. 830; fort. nostris Ma. || un-
 quam (cum qua M) — saltem M Bas.
 a: om. || 5. et deliberaturos] σ : de-
 liberaturos σ . || 9. , et illustrior s., et
 elarior add. Ma, idemque significarat
 Wt praef.: om. || prima pars — prae-
 bita] M: cui par habita || 10. quid
 ad] (M) Bas. b: quoad (quo ad al.
 M teste Mog. σ qui ad σ ; ad sqq. σ v.
 l. ap. Dr. || 11. unus] (M) Bas. b:
 unam (uiam unus) σ . || LIII, 1. ad-
 latrare] et allatrade edd. v. Quint.
 VIII 6, 9: ac lacerare σ duo lacerare
 rell. || 2. rem ingressi] M: σ v. ap.
 Dr. || 3. Quirites] Brissonius, Crev.:
 quaeratur || 8. post mortem] edd.:
 morte || 10. et ipsius] M: ipsius || 11.
 exstat] (M?) Bas. b: exstat et σ esse
 et σ plerique || rogassent] σ pauci edd.
 vett.: rogas σ rogas Sigonius (al.
 1. rogatione Petilia (M σ unus)? Bas.
 M (σ unus?); om. || 6. sqq. v. Monmu-
 senium Gesch. d. r. Münzw. p. 402 sq.
 Burmannus, Ruhnkenius || LI, 1. n. 115; c. l. ap. Dr. || retulerit M: re-
 plebis] edd.: vel σ tres illis σ unus, tulerat || 9. et 12. num ad quadragies
 om. σ plerique || 3. versus typotheta (s. quadragiens) subit. HS nota addi-
 ut vid. I. F. Gronovii || 4. nutum] debeat dubitat Ma 594 n. 1. || 11. con-
 M: nutus || parum perperam afferri cerpsisse] (σ ?) Sabellicus, Budae-
 rid. ex M v. Kr. xvii. || 14. vera I. us: compressisse σ comprensisse σ
 unus 'conscriptisse vel conscripsisse'
 i
 fine tum maxime] M: exitu maxime
 σ fine cum maxime Wt cf. praef.
 exitu cum maxime Modius || 2. (et 6.)
 M. Naevium (et M. Naevii)] M. || non
 ubi mortuus] M (Voss.?): om. σ (rel.
 v. l. ap. Dr.) || 3. deiectam] Dr.:
 disiectam || 5. recte distinxit Heus. ||
 6. nebulonem modo] σ duo: modo
 nebulonem M nebulonem σ I. F.
 Gr. || appellantis M. || 9. currisse σ
 unus accurrisse ci. Duk. Dr. || dictum
 erat] M (Guertn.?): iussum erat et in-
 uenerat || 10. hinc enim ipse] M: haec
 enim ipsa (sic Bas. b) vel haec enim || 11. degenera-
 rit] Bas. b: degenerauit et degene-
 rauerit etc. σ . || cumulatas ei] Bas. a:
 cumulatas et etc. σ . || LVII, 1. moder-
 rantis ad civilem] Dr.: moderandis
 ad civilem rg. moderantis uilem
 M. || 3. desponsata M σ tres; al. ap.
 Dr. || 6. inter] M: in || 8. ei ipsi]
 Watchius l. l. p. 101: et ipsi σ ipsi
 (M) σ . || desponsatam σ duo || quam-
 quam] quam σ Sigonius || LVIII, 1.
 Furius] l. furius M. || 6. re publica]
 populo Romano σ . || 7. superieccesse]
 σ : subiecisse σ unus superauisse
 σ . || 8. consulem — visum] addubitat
 Wt. || 9. viam ci. Dr. || 10. regulos
 duces M Rhodios duces et duces σ
 singuli reges ducesque mg. Ascens.
 egregios duces Ma. || 11. argui] (M)
 Bas. b: arguque et argui quoque ||
 12. quamquam extitisse] M: quam
 extitisse etc. σ quin extitisse
 Medioli. 1480 quin extitisset Ascen-
 sis quamquam extitissent ci. Dr.

qui exstisset et *ci.* Kr. cviii. || LVIII, 2. quum (?) nim magnam habuisset M: uim magnam habuerit || 3. an] *libri*, *edd. vett.*, Ma: an non *Ascensius*, *v.g.*, *Seyffertus l. l.* p. 830. || omnes .. conferantur *s* unus, *Crev.* || est] *Seyffertus*: sit *libri* (sit) *Crev.* Ma. || 6. in longitudinem] M: longitudinem *s* longitudine *Wt praef.* || maria in latitudinem] M: maria latitudinem *s* in maria latitudinem *s* maria *s* duo latitudine *Wt praef.* || 7. quum (M cf. Ma 362 n.1.; nonne cum?) Bas. b: om. || 8. ubi] (M) Bas. b: id ubi || 10. in carcerem inter *s* tres || LX, 1. et S. C. (M) Bas. b: ex senatus consulto || 5. propagaverit] M: prorogauerit || 6. in carcere] *s* *quattuor*, *Sigoniūs*, I. F. Gr.: L. Scipionem in carcere || et in vinculis (*Lov.* 6) *v.g.* || 7. homines] omnes et omnes homines *s* singuli || 9. ea pecunia] *s* *edd. vett.*: pecunia illa et illa pecunia *s* pecunia *v.g.* tanta pecunia *Heumannus* || amicisque] M: amicis || 10. accusatores] M (Mead. I): accusatorem.

LIB. XXXVIII in periocha Flaminius frater et Flaminii frater *s* Flaminini frater *ci.* Dr. || T.] O. Iahnius: om. Naz. *s* Quintii *s* T. Quin(c)tii *s* *v.g.* || rogatus in conuiuio a *s*. || ingente] lugente Naz. *s*. || Potentia] *Sigoniūs*: potentia Naz. *s*; al. *s* ap. Dr. || I, 1. si — sunt] M: om. || 2. inter magnorum intervalla bellorum] M: per interualla magnorum bellorum *s*? per interualla bellorum *s* per magnorum intervalla bellorum *Crev.* || 5. et ipsa] Schelius (prob. I. F. Gr. *Crev.* *Heus.*) et vel sic vel ipsis et Krc. 268: et ipsis *libri* (ipsis *s* unus) || erat] est *s* esset *Crev.* || hostem. et] hostem, metus *Heus.* || et (om. Bas. b) itinera — insidiis] M: et infra ardua accepta (ac septa etc. al. obsepta I. F. Gr.) infesta ab insidiis || 6. nsquam] umquam *ci.* Wt. || inops] M: insidiis || regio] om. *s* nonnulli || quae] M *Lov.* 2: quae si etc. *s* quae sicut *ci.* Wt. || parsimoniam adstringeret militis *s* (*Lov.* 2, al.), al. ap. Dr. || 7. extendebat] M: expediebat *s* inpe-

diebat *ci.*, sed ipse sprevit Dr. || 8. nec tamen] M: numquam tamen || II, 1. C.] (M *Voss.*?) Bas. b: om. || cum Friniatibus] (s) Bas. b: confirmatis *s*. || 2. ea] et Bas. b. || 3. celerrime (*s. celerrume*) effusi] scripti: celeriter fusi *Kochius l. l.* p. 16 sq. ceterum effusi *s* ceteri effusi (*Voss.*?) *edd. vett.* || et expugnati] M: expugnati || 5. possent *s* unus Bas. b. || 9. Friniates] *Lov.* 2 *v.g.*: erisnates M Frisiates etc. *s* Briniates *Sigoniūs* || III, 2. inde et M in *s* pauci id Bas. b. || questi] M: conquesti || 3. reddere] M: reddita || 4. ibi] M: om. || ut redire *s*. || III, 1. sq. Prius quam — redit; isque] (*nisi quod redditisque*) M: *v. l. ap. Dr.* || 2. ut si aequum Ma. || diis] *Lov.* 3. I. F. Gr.: et diis rell. ut diis *Dr.* || (iuberent) I. F. Gr., in quod et ipse incideram: iuberent M (*Dr. Ma*) iubere *s* uti iuberent *ci.* Wt. || deererent] M (Gr. etc.): deerernere; num ut (acquum censerent) ob rem publicam.. et diis .. iuberent et .. deererent? || 3. ante M.] M: ante || 4. Fulvium] Mog.: fulnii M Fulvius *s*. || 5. tum Fulvius] Muretus, *Sigoniūs*: M. Fulvius *s* om. *s* plerique Fulvius unus || 8. nobilissimae] notissimae M *Lov.* 2. || eum m. M. || posse] (M?) Bas. b: om. || infrequentiam [Patrum factum] furtim *Tan. Faber* || 11. iam — adtulerit] cf. Ma, *Seyffertum* p. 831. || 12. Ambracia una captata] *s* Ma: Ambraciā unam captātā || 13. se] M?] Bas. b: em. || V, 3. alieni Prisc. VIII, 21. p. 792 (794) P. (M?) Bas. b: alienis || stipularique Prisc. l. l. || 4. mandatum — mandatum] M: mandatum || 5. ne — mandetur] M: *s* ap. Dr. || 7. sibi centum] M: centum, *s* duo centum decem *s*. || 8. delatam M. || id aurum] M: in aerarium || iuberent] M: iuberet || 9. necessum] (M) Bas. b. cf. tamen Ma: necesse M test. Mog. necessarium *s*. || 11. consulem M.] M *Lov.* 3: consulem || M. Aburii] Dr. adn.: M. Amburii et Mamburii etc. *s* Aburii *s* *v.g.* || 12. retulit H. Valesius || 13. A. D. Sigoniūs: ad || 14. duodecim pondo] M: decem pondo duae *s* (cf. Dr.), duo-

dena pondo *Cree.* || tetrachma Attica] *Bekkerus*: tetricina Attica etc. & tetradrachmum Atticum *I. F. Gr.* || 15. duodecim] M: decem & cf. Dr. || trecenta M: quadringenti & cf. Dr. || septingenta] ducenta & cf. Dr. || 17. vicenos quinos] *Allus*: quinos uicenos & (cf. Dr.) uiginti quinque M. || VI, 1. quibus] M: om. || eo decreti M eoque creati ci. Wt. || Sp.] M: om. || 3. A. D. *Sigonius*: ad s. om. (ad tertium v. l. ap. Dr.) || 5. suuccessorem ipsum] Kr.: successor ipse & vg. successorem se Dr. adn. successorem ibi se ci. Wt (de M tacetur) || corrupisse fauna attulerat M (Dr. adn., Kr. Wt): con(s. cor)ruperat || 6. aspiciebantur] M: conspiciebantur & prospiciebantur & duo || 8. convivalia alia ludorum] M Ma. 139 sq., de ipso coc. ludio falsus cf. et D. Hal. II, 71 et quos l. K. E. Georges ann. ph. 83, 858: conuiualia ludorum et conuiuia alia ludorum etc. & conuiualia ludionum *Lov.* 2 vg. || VII, 1. duecentas duodecim pondo] Kr: ducentas duodecim pondo M cc decem duas & cf. Dr. duecentas duodenam pondo *Cree.* ducentas duodecim (pondo) *F. L. Lentzius progr.* l. p. 22 sq. || argenti – tria (M) Bas. b: & ap. Dr. || tetrachmum Atticum] *Bekkerus* cf. *I. F. Gr.* Dr., eosdemque de sqq. || 2. triplex in equites, et stipendum duplex dedit Ma: triplex in equites: et stipendum duplex in milites dedit ci. Dr. praeente quadamtenus *Duk.* et stipendum duplex in pedites dedit, triplex in equites vg. || 3. ordinum homines donati M. || 6. L.] Bas. b: Cn. (cf. Dr.) || 8. quos] vg: quo libri || 9. celebritati] vg.: ea *Lov.* 3, om. rell. || VIII, 2. L. Quinetius (quintius M) – ulteriore] M: & ap. Dr. || (Hispaniam) ulteriore *I. F. Gr.* || 3. nobis . . invexit] cf. *Büttnerum obss.* p. 92. || 4. errore] horrore & aliquot, *Sigonius* || et nocturnorum] M: om. || 5. coepita sunt] M: coepita || 6. animos mosset [num emmosset?] et] scripsi: animos et libri, excidisse aliquid abnotavit *Duk.* animos incendisset et

Ma, animos mersisset et *Seyffertus* l. l., elamores, *I. F. Gr.*, amor, et *Clericus*, amores, ci. Wt. || 7. ingenuorum feminaruinque] cf. *A. G. Cramerum exc. ad Gell.* IV, p. 42. n. 87 = *opusc.* p. 114 n. 3. || (falsi testes) Ma: falsi testes et et falsi testes || testamentaque *Math. Roeverus* cf. *Cramerum l. l.* || 8. audiebantur & Bas. b. || occulebat – poterat] M: om. & ex c. 10 translata videntur Wt. || erupit ci. Dr. || VIII, 1. labes] M cf. *Hofmannum-Peerlkamp ad Hor. c. iii* 6, 19: tabes || ea] M: om. || 3. et mater] M: mater || 4. adulescentulum] M: adolecentem || 5. non digna] M: nomine digna & digna & unus || 5. sq. etiam – substinebatur] nisi quod ebatio et appetitusque M: libera huic uni adolescenti animum appli- cuit; adeo non damnosa famae rei que, ut maligne (digne al.) praebentibus suis ipsa eum magna ex parte opibus suis sustentaret. sic aut sic fere omnes & similia Otto l. l. p. 46 sqq., at v. Wi 31, 183. || iuxta vicinitatem] cf. *Handium Turs.* III, 542 coll. 538: iuneta vicinitate *Heerwagenus act. ant.* 1846, 526 sq. 529. || aut rei aut Bas. b. || 7. quin] M: iamque || X, 3. quin (A) M: tum || 4. famam] formam famam & duo || 5. enuntiasset] M: nunc tiasset || 6. et iam] edd: etiam M & etiam & duo || constare] M: consultare || 7. quisque] M: quis et qui etc. & fort. quisquis Wt. || inferatur] M: infer- retur et inferetur || possit] M (& duo?): posset || 8. inde] deinde & pauci || XI, 1. sibi] M: se (cf. Dr.) || 3. ei – electus] M: eur electus es- set || XII, 2. consulairem et consul- lem] M: et consulem & unus consul- lemque & || 4. in ludo & aliquot || Se- meliae] *Math. Aegyptius*: Semeles aut Stimulæ *I. F. Gr.* Similæ et Si- mile et similis et simul & cf. *Oe. fast.* vi, 503 (497) *Prellerum myth.* R. p. 286. 717 || Bacchanalium *I. H. Vossius* l. l. p. 288 || 5. pavor] (*Lov.* 3) vg.: pallor et palor || 6. manu emis- sa & aliquot || 7. quod] M: quum et cum || 8. ac per se fatenti *Mog.*; de

s. h. l. cf. Dr. || eum — audisset] M: (his Amstelod. 1633) annis — fraude
 al. s. (v. Dr.) Otto l. l. p. 49 sq., at v. M: om. || 3. needum] Bas. b: nec ||
 Wi 31, 183 sq. || XIII, 2. quod] M: coniurauerunt s pauci || ad Po. Ro-
 quo s I. F. Gr. || 3. illam] etiam M manum opprimendum M. || ut] (M)
 eam ci. Dr. || 4. optimi in eo ipso Bas. b: om. || 5. nostrum M: duo || 6.
 meriti] (M) s duo: optime in eo ipso quoque] (s unus?) Bas. b: quod et
 meritae s optime de eo (eo om. Ma.) quidem || 8. vaticinios] M Wt: v. l.
 ipso meritae Ascensius Ma. || 5. oe-
 culta initia] cf. Wt praef.; sed futil
 est Modii de M testimonium || 5. enun-
 tiaret] M: nunciaret etc. s. || 6.
 amandarent] M: ablegarent (cf.
 Dr.) || 8. statos] M: statutos cf. Dr.
 || 9. ex] pro s nonnulli || dies] om. s
 nonnulli || 10. in promiseuo] M: inde
 promiseua (cf. Dr.) || 12. sparsis] s:
 passis etc. s. || 14. captari] M (cf.
 Wt praef.): captare || XIII, 3 sq.
 recte distinxit I. F. Gr. || inquisita]
 M: inuestigata || ne] (M?) Bas. b:
 om. || cuiusque] Ma: quisque libri
 quemque I. F. Gr. || ei noxae] M:
 noxae et noxiæ etc. s. || 5. ullo] M:
 om. || 6. consulibus] M: om. || man-
 dant sic etiam M. || indices praemiis
 invitare] M: illicere (v. l. ap. Dr.)
 praemiis inuitari iubet M. || 7. edi-
 eta mitti] M: emitte (cf. Dr.) || 8. ut]
 M: dum || coierint coniuraverintve]
 M: eoissent coniurassentque (cf.
 Dr.) || 9. viderent ci. I. F. Gr. || 10.
 utque] M (s pauci): utique (cf. Dr.,
 Wt praef.): uti] v. l. s. ap. Dr.; dati
 uti Siganus dati I. F. Gr. 1. et
 Crev. 1. Heus. || XV, 1. praefari]
 M: fari || solent] s duo: om. rell., post
 magistratus add. edd. || consul, ita]
 consul tum Lov. 3 Postumi (ita?)
 Heus. || 2. Quirites, tam] Aldus: qui-
 rites M quidem (equidem al.) tam s.
 || 6. solum] M: modo || strepitibus
 ci. Dr. || ea] M: haec || 8. quod ad
 multitudinem eorum attinet M:
 quod (al. quos) multitudinem eo-
 rum || illico M: om. || exterreamini]
 M: exterreri animos (cf. Dr.) || qua-
 lesque] M: quales || 9. vigilis,]
 Crev.: uigiles || strepitibus clamori-
 busque] M: strepitibusque || 11.
 eductus] Gruterus: edictus etc. s
 indictus ci. Wt. || aliquis .. vocas-
 set] M: aliqui .. uocassent || volue-
 runt] M: noluerunt (I.F.Gr.) || 13.
 his Bauerus || XVI, 2. quiequid iis

etc. s. || 7. data opera] s: datam
 operam esse s data opera est Bas.
 a. || ad consulem et ad eos. s. || in-
 dicio] M: (Wt praef. Ma.): iudicio s
 rg. || XVIII, 1. multis actiones] (M)
 Bas. b: multae sanctiones (vel san-
 tiones) etc. || proferre I. F. Gr. || 2.
 respondebant] M: possidebant || 3.
 praeente verba sacerdote] M: om.
 || ullam] s I. F. Gr.: ullam rem s
 ulla res M. || aut in alios s aliquot ||
 8. duceret Ascensius: duceret et || id
 dimittere] M test. Mag.: dimittere s
 id omittere Bas. b (M?) || urbanum]
 M: ut etc. s. || 9. plus quinque] M:
 plus quam qui (plus qui unus) s. ||
 interessent] M Voss.: essent
 XVIII, 4. ut singulis his] M: uti
 singulis s unus ut in singulis s uti
 singula his I. F. Gr. || consuli etc.
 s. || plebis ageret] M: placeret (pla-
 cere al.) || censor ei inscio] scripti:
 censor licinius M censor ei Bas. b
 censor ei ullus vel censor ei eivi
 Ma. censores s. || assignaret M: ad-
 signarent s. || 5. cf. vv. dd. adn. ap.
 Dr. xv, 1, 419 sqq. ed. Stuttg. Husch-
 kiun de privilegio Feceniae Hispalae
 Gott. 1822 || 5. capit. diminutio]
 Huschkius l. l. p. 23 cf. Savinum syst.
 iur. hod. R. II, 502 adn. d. Rudorfiun
 de mai. ac min. Latio Berol. 1860 p.
 25; datio diminutio (diminutio al.
 iminutio unus) s (Göttingius hist.
 rep. R. p. 120, 518) || ita s. || quasi
 etc.] cf. Savinum opp. misc. I, 274
 adn. 1 quemque l. Hugonem || 6 sq. ut
 ita fieret. ea] Bas. b: ut ita fierent,
 ea M ut ita fierent ea. s unus ut ea
 fierent. ea etc. s. || 7. permissum est
 consulibus] M: consuli permissum
 est etc. s. || XX, 1. Et iam] Etiam s

pauci iam unus Ita M. || 3. mille trecentos] M: octingentos || 7. undecim] quadraginta M. || 8. nec prius M et prius *ei.* Wt. || XXI, 1. venerunt] M: recitatae sunt || 2. C. Atinius] *Sigonius et sic* §. 6: C. Catinius etc. || *Oscensi*] M: Astensi *s.* (*v. l. ap. Dr.*) || Astam] *cf. V. Beckerum Viriath. etc. p. 87*: *Hastam* *s.* || 6. provinciam ierat] (M?) Bas. b: prouincia erat || 8. Calagurim] Bas. a: calagurium M Calagurrim et Caligurym etc. *s.* || 9. firmiores] *Hart. vg.*: infirmiores || non fecerit *Hart.* || potitus *edd.* || XXII, 1. ad(s. ap)paratos] (M?) *Lov.* 6 Bas. b: decem apparatos *s.* per dies decem apparatus *Sigonius* || 2. venerunt] M: uenerant || 5. abominantes aruspices arceri coll. *Iul. Obs. c. 3* (56) *p. 112, 3 Iahn. ci. Dr.* || XXIII, 2. Afranius] Bas. a: Aranius et Arranius || Marcellus *s. nonnulli* Bas. b: *I. Gronovius*, Kr. de rell. ex pal. *Tol. erut.* *p. 18* || 4. T.] *Mog. : L.* || 5. et is ipse] M: et si ipse *s. unus* et ipse *rell.* || 12. gentem] Bas. b: gentes || 13. sese] M: se (*cf. v. l. ap. Dr.*) || XXIII, 7. iam Aeni et Maroneae affectari possessionem audierant (M) Bas. b: eum aeni et maroniae affectare possessionem audieret M *test. Mog. : s. ap. Dr.* || 8. uenerant *Lov.* 2 *cf. Heus.* || 9. distinx sec. Dr. || erant] qui erant *s. duo* uenerant *ci. Crev. Dr.* aderant *ci. Wt.* || narrabant esse Philippi] M: nuncibant philippi esse (*cf. Dr.*) || 14. adventum] Bas. b: adventu || XXV, 2. (et) gratia *s.* aut gratia *Walchius l. l. p. 188 sq., at cf. Wt.* || 3. Philippopolis – Eurymenae] Bas. b: *v. l. ap. Dr.* || (eas) *Crev.* || 4. iuris quum [essent], vi Ma. || Aetolis ademisse eas (ea *Wt praef.*)] Bas. b: et odisse ac dimisisse ea M ademisse eas *vg.* || 5. fuissent: et si Bas. b. || 9. in eo auertisse (uertisse et aduertisse *al.*) *s.* inde auertisse *s. unus* iam eo avertisse *ci. Wt.* || 13. ut – esse] M: post esse *om.* || tenacem] sternacem *Doujatius*, *Crev.* || voce. non parentem *ad Philippum referenda esse putat Duk.*; (non parentem) *ci. idem, Crev.*, prob. *Dobreo*

l. l. || 16. Gonnos et Condylum .. restituerentur *C. Bursianus mus. phil.* XVI, 416; *de s. cf. Dr.* || XXVI, 1. Petram in Pieria] Bas. a: Petram Imperiam etc. || 4. deridiculum esse, se] M: ridiculum esse || 7. meram] seram etc. *s.* || 8. itaque] ita Bas. b. || et iactare] M: *om.* || 12. eos facturos *s.* || 14. querantur] (*s. duo?*) Bas. b: querebantur || XXVII, 2. re] M: regem, ut || 4. *Po. Romanus*] M: *om.* || *qui* *I. F. Gr.*: quo *s. quod* (*Voss.?*) *Mog.* || 6. aut merito] (M?) Bas. b: merito || 7. loco – esse] M: tantum loco praesidium esse regium (*cf. Dr.*) || 10. veterem – postea] (M) Bas. b: *s. ap. Dr.* || XXVIII, 1. Maronitis] *Mog.*: Maronitanis; *sim. infrac. 34* || 6. (in)mercedem Ma. || 7. prae me tuli *edd. vg.* || 11. Eumenes ad me, tamquam Antiochum, spoliandum *I. F. Gr.* || spoliandum] ad spoliandum *s. unus*, *Dr. spoliatum ci. Wt.* || calumniae impudentissimae (M): pecuniae (pecunie, peccame, plenum *al.*) calumniae impud(prud *al.*)cntissimae *s. specimen calumniae impudentissimae edd. vett.; al. Otto l. l. p. 62 sq., Kaestnerus cf. Heerwagenium act. ant. 1846, 523 Wt. || in quo maxime et refelli] M: quo maxime repelli *s. quo maxime et refelli* Bas. b. || 13. apud vos esse velitis] (*Lov.* 6) Aldus: apud uos esse uelletis M esse apud uos uelitis *s. (cf. Dr.) || refert* Ascensius: referte (referre *duo*) || XXVIII, 1. aliquantulum *s.* || *eae om. s.* || 2. in] *om. s. unus* || integro] (M) Bas. b: integrum *s.* || remanerent *s. nonnulli* || 3. causae] res *s.* || 4. proconsul] cf. Duk.: propraetor *I. Perizonius* (*du Rieu de gent. Fab. p. 231 sq.*) || 7. decem] M: quinque || illatum Bas. b (M?) || 9. (inde) *Crev.* || XXX, 1. progressi – gerere] M: progressi sunt, communi animo consilioque rem gerere *s. unus* progressi, communi animo consilioque rem gesserunt *rell.* || 2. Dipone] *s. al. s. ap. Dr. Hippone Mog.* || 5. derelicta] M: relicta || quieti stativis] *Lov. 2* (Ma.): quietis hi statuius (*i. e.* histatiuius = statuius), non quietis his statuius, M*

quieti hiſ (iis Ma.) stativis Dr. (Ma.) ipsa] M: retro ς om. ς . || uno] M: quieti isdem stativis *Seyffertus l. l.* om. || 6. usos; nunc] *edd.*: usos tunc ς unus ausos tunc rell. || 8. referri M quietis in stativis *ci.* Wt. || 7. et] referretur ς unus refertur nonnulli; *om.*, ς plerique || 8. duodecim millia referri nominatim [iubentium] *ci.* passuum M: profecti duodecim (xi unus) millia (miliaria unus) || 10. Wt. || XXXVI, 1. quam non] M exercitum ς pauci || 12. totius exercitū] M: toto exercitu || 12. locatae] (*M?* Lov. 6) Bas. b: locata || XXXI, (M?) 2. praelium M: pugna aut ante aut post fuit || inflatis] M: feroebus || 3. et usque] M: sed (sic unus) || 5. eius] ne in || 8. Q. Caeceum] p. sulphitum M: huius || 6. paullum ς plerique || 7. suis] fort. sociis *Heus.*, qui cf. || 10. ex] M: om. || sustineri] ς duo *I. Perizonius*: sustinere (al. ad h. l. v. ap. Dr.) || 11. et coacti ς unus coactaque Bas. b. || 14. duo] tria *Mog.* (M?) || 18. fibulis] *Mog.* (M?): fistulis || XXXII, 2. Maeram fluvium] ς (*Pal.* 2): fluuium macras M Meras fluuium etc. ς v. Dr. || 3. antiquam] mon-*tis* nomen in h. v. latere censem Wt; interisse videbatur *Cluverio* || 8. repul-*sis I. F. Gr.* Ma. 605 n. || 10. volitan-*do*] cf. Wt: volitare vel volitabat *Dr.* volitans *Rupertius* || clamitanti-*bus*] M: clamantibus || 11. prius se *edd.* || 13. vi *Claudiana* (M?) Bas. b: ut *Claudiana* etc. ς . || 14. cf. v. l. ap. Dr. || XXXIII, 1. insequentis] M: om. || quum (i?) M: om.; rel. h. l. v. l. ap. Dr. || renuntiassent] M: renun-*tis. e. iauerunt*, renunciauerunt unus || 3. in Macedoniam et in Graeciam ς . || XXXIII, 1. effundit] M (ς pauci): effudit || 3. (id), *ex fecit sc.* ortum, probabilit̄ Ma. ipse *Seyffer-
tus l. l. p. 829 sq.* || abnuebat] M: abnuerat || 4. seituros] M: scitu (seitur etc. al.) || si percunetarentur ς pereunetarentur ς si percunetarentur ς . || 6. evidentem] M (ς duo): eminentem || 7. si utique] quem utique si M eum utique si *ci.* Wt; fort. Casandrum Maroneae fuisse, quem utique si || utique, si uellent, mis-*surum* ς unus se, si utique uellent, missurum tres || 8. eam rem perti-*nere*] M: ea pertinerent || regione] M: regni (regi unus) || XXXV, 2. dubius] (M) ut vid.: dubius quidem et dubius qui dum || quia tamen] M? *Mog.*: quia (quid unus) || 4. re

referre] M: retro ς om. ς . || uno] M: referretur ς unus refertur nonnulli; referri nominatim [iubentium] *ci.* Wt. || XXXVI, 1. quam non] M (*Harl.?*): quod nunquam et nunquam et quod non etc. ς . || 2. Alci-*biadem* *codl.* *RB Prisc.* vii, 16 p. 738 P. || 3. Compasium] *Crev. Dr.*: confictum || 4. nec] M (Wt *praef.*): ne in || 8. Q. Caeceum] p. sulphitum M cf. Dr. || a te] quae a te ς aliquot cf. *Otto l. l. p. 61* || eredam] Bas. a: credebam || 15. ex] M: in || erant: quod Bas. b. || XXXVII, 5. veluti cicatrices] M: notae || 6. ego — suas ademisse] (M) Bas. b: nego anti-*quas Lacedaemoniis* leges tyran-*nos* (s. nos) ademisse rel. om. ς (v. l. ap. Dr.) || 8. ut] M: om. || indignari] M: uideari etc. ς . || 9. sociorum] M: om. || 12. et muros ς pauci at muros ci. Dr. || urbes agros ς duo urbem et agros et urbem agrosque et urbes agrosque ς singuli sed urbem, sed agros ci. Dr. || 14. et, si non oportet, non] cf. Dr. *Walchium l. l. p. 217*; num et, [et] si (non) oportet, non? || 15. Aehaiei *I. F. Gr.* || 17. et vere-*mur*] ς pauci Bas. b: ueremur || 20. metum iniecit] M: metu iniecto (cf. Dr.) || XXXVIII, 1. provinciis] M: comitiis || est] esset *edd.* || 3. (Hispaniam) ulteriore *I. F. Gr.* || 9. de-*portandos*] M: reportandos || 10. ut praetores etc.] cf. *Heus.* (Wt *praef.*) || trecentos] M: quadrin-*gentos* || 11. eos in] *I. F. Gr.* (Ma.): eas || quattuor] cf. *Crev.* (*Heus.* Ma. Wt.) || discripsissent] *scripti*: de-*scripsissent* || quod] quo Ma. || quina] M (ς unus?): quinque || trecenti ς duo || esset] (ς unus?) *Aldus*: es-*sent* || XXXVIII, 2. petebat *ci.* Wt. || flamine] (M? ς duo?) Bas. b: flamine Diale || 6. ad eos] fort. de eo *Crev.* || 8. quidem se quod] quod se ς duo quidem se unus || 13. ipsis *I. F. Gr.* || XXXX, 1. de re et] de-*creto* et ς fort. de re erat, et *ci. Duk.* || 2. *L. Furius*] M. *Furius* || 4. fuisse] M: om. || 5. uersabile ς plerique || 6. et idem] et id ς duo idem Bas. b. || 7.

is] M: ista (*cf. Dr.*) || *vigetque*] *vi-*
vetque T. Faber || 9. *cas ipse exer-*
cuit idem || 10. a] *om.* Bas. b. || 12.
nonagesimo] *octagesimo Siganus;*
at cf. Dr. || XXXXI, 1. *presantem*] *Lipsius:* *praesentem (presentem et*
punctum al.) s *potentem s.* || *consen-*
scrantque] (M?) Bas. b: *coerant*
etc. s (Lips. I. F. Gr.) coerantque
vg. || praeter] (M?) Bas. b: *apud*
praetorem et a populo etc. s autem
praetor I. F. Gr. propalam praeter
Lipsius || *deiiciendum honore s (Lor.*
2) Bas. b: *deiiciendum honore eum*
edd. vett. deiiciendum honorem etc.
s. || 2. etiam] *om. s duo* || 6. *immo*
propraetor et sic I. Perizonius || *cum*
omni (duo omni unus) exsecutus est
cura s. || 7. aut citati] M: *citati etc.*
s. || XXXXII, 1. fuerant, et] fueran-
t Bas. b. || et citerior] (M) Bas.
b: in citeriore || 3. *octoginta tres*] M:
LXXXIII etc. || XII. M. (*aut duodecim*
test. Mog.) M: *decem (decem millia*
unus) || 4. *praelatum*] M: *translatum*
|| 6. motis ex et motie s singuli mo-
tit Curio || 9. *amatori iactaret*] M:
amator ei uenditaret et sim. s amato-
ri venditaret Gruterus || XXXXIII,
1. et libidine et crudelitate Aldus:
et libidini et crudelitati M cf. Wt
libidine et crudelitate s. || 2. deperi-
ratur M deperibat ci. Wt. || 3. feriri
I. F. Gr. || *illis miseris*] (M): *damna-*
tis || 4. *sive eo — atrox*] M: *atrox*
sive eo modo quo censor obicit siue
ut Valerius tradit commissum est
|| 5. quintio M: om. || XXXXIII, 1.
Asiageni] cf. Bernays *üb. d. Chronik*
d. Sulp. Sev. p. 62 sq.: v. l. ap. Dr. ||
2. ferre s unus deferre I. F. Gr. || *re-*
ferre [x — i. e. deciens — pluris]
Huschkius Serv. Tull. p. 506 cf. Mommsen-
ium d. röm. Tribus p. 21. 28 || iurato-
res iussi] Kr. cf. Mommsenium
l. l. p. 21 Beckerum ant. R. II, 2, 202
Rütschelium prolegg. in Plaut. p. xx
F. L. Lentzium l. l. p. 23: iuratores
(uiatores al.) iussit s viatores iussi
Bas. b iuratos iussit I. F. Gr. cura-
tores iussi Heus. || 3. *decies*] Siganus;
decem vel x || 5. *detergendas*
que (detergendas?)] (M): s ap. Dr.
|| 5. decreto ('imo decretar' Kr.) in

eam rem pecunia] M: *pecunia de-*
creta || 6. *et, ut iter populo esset,*
viam Duk. || XXXXV, 2. Cn. Sicin-
nus] sic Cn. Sicinio s plerique §. 5:
Cn. Sulpicius etc. || 8. *comitia au-*
guris creandi habita, post auguris
subficiendi om. Mog.; de h. l. cf.
Duk., Dr., Heus., Marquardtium ant.
R. II, 3 n. 561 quosq. l. || Lentuli] M:
om. || XXXXVI, 1 sq. *est coopta-*
tus — creatus] M: *maximus est*
creatus || visceratio data] (M) Bas.
b: visceratione data s visceratione
data ludos fecit s unus cf. Dr. || 2.
centum viginti] LXX (pro cxx) *Lip-*
sius || 4. *post, quum M: post, quam et*
posteaquam || *consernasset fort.*
recte M; s v. l. ap. Dr. || 8. *deflenda*e
*defendenda*e M. || XXXXVII, 1—3.
recte distinxit Ma. || 2. *aut gratiam s*
plerique || 3. *docere dilucide*] M:
dilucide dicere || 5. *doceret*] *diceret*
s aliquot plerumque deterioris lect.
testes; at ἔγαοεν Pol. XXIII, 2 p.
969, 18 Bk. || 9. *credendum esset s*
nonnulli; om. duo, qui §. 4 perperam
om. responsa, coll. Pol. l. l. lin. 28 sqq.
del. Ma. || 10. *populi Romani s.* ||
XXXXVIII, 2. parvulae] M: *par-*
vae || 2 sq. *continebant, haec (ii id*
est duae?) erant: Vtrum .. occide-
rant, certabatur, et utrum interpu-
cione edd. vett. revocata Ma. || 4. *re-*
stitui 'vel intellige vel addle damna-
*tos' Crev. || *placuit*] M (s unus?):
placet et placeret etc. || 5. *Messenii*
desciverant] M: *Messene desciever-*
rat || XXXXVIII, 1. Coronen] Bas.
b: Coronam et Coronam; post hoc
voc. profectus add. Lugd. 1553, vg.
|| profectus atque ibi] ut aliquo mo-
do lacuna expleretur h. l. addidi: lac.
notam add. Wt cf. praef. in via
Heus. || 3. *electos*] M s unus: *lectos*
|| 8. clauserat .. turba] (M?) Bas. b:
clauserant .. turbae et clauserant ..
turba etc. s. || dum .. videtur aut
quum .. videretur Crev. || 9. *aeque*]
Walchius l. l. p. 102 cf. Büttnerum l. l.
p. 92 sq.: atque || 10. *maxima ex-*
clusa] M: *maxima clausa etc.* || eo]
M: om. || 12. *inde abducto eo*] Dr.
inde adducto eo M abducto s I. F.
Gr. adducto s. || L, 6. *sed defectio-**

nis] M *test. Mog.*: sed factionis *s* defectionis (M?) *s* Bas. b at defectio-
nis *ci. Dr.* || ambigebatur] M (*s* (s?) || Gracehus] M *om.* || in — de-
cēm] M: iugera in singulos data *s*
iugera trina in singulos data et iu-
gera in singulos data trina *s* *singuli*
|| LVI, 1. proconsul] *om.* *s* *duo* pro-
praetor *Aldus* || 2. ulterior] *Glarean-*
nus: citerior || 2. proconsul] *om.* *s*
duo, propraetor *Aldus* || 3. ex istria
reuocatus m. marcellus M: Marcellus
ex Istria reuocatus (*cf. Dr.*) || 6.
sanguinem *s* *unus* *Iul. Obseq. ed. Ald.*
4. 59 sanguine quem *s* *unus* || *ara* *s*
aliquot, *Iul. Obseq. l.l. cf. du Rieul. l.*
p. 370 sq.

etc. s. || 9. et liberemus Siganus || in-
quāt] om. s plerique || 11. horum pa-
tres] M: patres eorum || LII, 1. L.
Valerio L. Valerium principem se-
natus ipsum] script: L. Valerio
principem senatus ipsum s duo L.
Valerio ipsum censem tres L.
Valerio censem ipsum unus L.
Valerio principem senatus ipsum
censem tres etc. L. Valerio, prin-
cipem senatus ipsum L. Valerium
censem edd. || duobus] om. Lov. 3;
immo tribus et sic Manutius, Sigo-
nus || 4. in — plebis] (M) Bas. b: c.
s ap. Dr. || A.D. Siganus: ad || 6. ita
et] ita (M?) cf. Dr. || LIII, 4. ad
hoc] M: ae et at et et || 6. aiebat] M:
censebat || 11. illis] alii M Wt. ||
11 sq. praeberet. etiam avertendos]
etsi praeberet non enotatum est, M:
praeberet praeuertendos etiam aut
praeuertendos etiam etc. s. || 14 sqq.
de h. l. interpungendo cf. I. Perizonius
Dr. Heus. || LIII, 1. Dum haec]
(M?) Bas. b: Haec dum s duo Haec
rell. || 8. agerentve Bas. b. || 10. fe-
eisse recte] M: recte gessisse || ve-
nerint] M: uenirent || 12. fore qui
libri (Ma.): fore quam qui (s) duo?
Siganus || 13. Purporio] M: om. ||
LV, 2. sint] s unus, edd. cert. (Cret.):
sunt || dimiserint] M: dimiserunt s
unus dimisissent rell. || 4. et] dona
s unus ut ci. Wt. || et] ita M Wt in
praef., ni potius exciderit adverbium
aut exceperint referendum || 5. haud
cautius al. s. || sese] Prisc. VII, 16 p.
add. Ma.: om. || Aquileia] M: om. || 7.
738 P.: se || 6. agenda] (M?) Bas. b:
in agro] (Lov. 6?) Bas. b: in agrum
om. || 7. rem] Wt I, 20 cf. II, 10 n. 6 t

(*cf. Dr.*) || 9. (*Labeo*) aut Buteo du
Rieu de gent. *Fab. p. 372 || Ti*] t. M
(*s*?) || Gracehus] M *om.* || in — de-
cēm] M: iugera in singulos data *s*
iugera trina in singulos data et iu-
gera in singulos data trina *s* *singuli*
|| LVI, 1. proconsul] *om.* *s* *duo* pro-
praetor *Aldus* || 2. ulterior] *Glarean-*
nus: citerior || 2. proconsul] *om.* *s*
duo, propraetor *Aldus* || 3. ex istria
reuocatus m. marcellus M: Marcellus
ex Istria reuocatus (*cf. Dr.*) || 6.
sanguinem *s* *unus* *Iul. Obseq. ed. Ald.*
4. 59 sanguine quem *s* *unus* || *ara* *s*
aliquot, *Iul. Obseq. l.l. cf. du Rieul. l.*
p. 370 sq.

LIB. XXXX in periocha nobilissi-
mum *Naz.*; *cf. de h. l. Dr.* || inter
quac] inter quem *Naz.* *s.* || affectati
Bas. b: ad. s. af. feitationem *Naz.* *s*
affectatione et affectionem *s.* || pri-
mus *Naz.* *s.* || pleraque] *O. Iahnus*:
plura quae (*cf. Dr.*) || . ex] et ex *s.* ||
de *s* *unus*, *Duk.*: et de || I, 1. urbana
M.] *edd.*: urbana || 5. octingenti
trecenti M D. *s* *unus* || II, 2. posticis
parietibus] M: posticis partibus al.
s. || 4. et a] et *s* (*Pall.*) *I. F. Gr. Dr.*
|| aedem ... (aedem Iovis *Heus.*),
item aedem Apollinis *Dr.* || Caie-
tae] *s* *Iul. Obs. c. 5 Dr. cf. Wt*
praef.: ac Caietae *s* (*Voss.*) *I.F.Gr.*;
al. s ap. Dr. || sacrificatum est] M
Bas. b: sacrificatum || 5. A.] M: *om.*
|| 6. primae *Crev. Heus.* || III, 1. eum]
(M?) Bas. b: *om.* || 6. his] huius *s*
hinc *A. Perizonius* || III, 4. euidam]
s. : eiusdem *s.* || *Aenianum*] M: *om.*
s *Aeneatum Siganus Aeniatum ci.*
Wt. || libidini] *Siganus*: libidinis
libri libidinibus ci. Dr. || 8. Athe-
nas] M: Atheneo al. *s.* || 9. Aeniam
Mog. || 10. in Thessalonicanam] Thes-
salonianam *I. F. Gr.* || 11. retrahen-
dam *I. Perizonius*; *de s cf. Dr.* || 12.
deos ut ferrent opem] M: opem ut
ferrent *s* opem ut dī ferrent et
opem dī ut ferrent *s* *singuli* || V, 1.
liberosque eius *s* *pauci* *cf. Wt.* || 2.
et dignitatem] dignitatemque (M?)
Bas. b. || 5. incauti — iuvenis] M: in-
aut exceperint referendum || 5. haud
cautius al. *s.* || sese] *Prisc. VII, 16 p.*

(*Otto l. l. p. 42 sq.*): spem libri spretionem *edd.* rett. speciem *Sigoni* contemptionem aut mentionem *I. F. Gr.* despectionem *Crev.*, *Ruhnkenius* (*mnenos*, III, 59) || singulos] (M) Bas. b: in singulos || 9. Perseum] *Prisc. l. l.*, *Lor.* 3: Persea || 10. redierant] (*Voss.*) eg.: redierunt || forte quos *ci.* Wt (*Kochius l. l. II*, 17) || 11. in fraude aut a fraude *I. F. Gr.* || 12. certe — eius] (M): s ap. Dr. || 13. habituros esse aiunt] (M): habituros esse et rentur habituros esse || dederint *Crev.* || VI, 1. caput — praecisae et (prior *add.* Bas. b) pars ad dexteram cum extis M: dextra s. dextera s prior hostiae pars dextra *edd.* vett. (*Lor.* 6 m. 2); *distinx* see. Dr. *adn.* || 4. esset] fuisse (s pauci) vg. || 6. dimicaretur — vulnera] M: om. || rudibus] *I. F. Gr.*: sudibus (et subibus al.) s. || VII, 2. hilaritas] M (*Voss.*?): om. || iuvenalis] M s: inaenilis s. || 7. praeceverrit] M: praeceverrit (perecurrit *inus* || inuncians) *Crev.* || 8. infamandae] libri, Wt *praef.*: tamen infamandae *edd.* || VIII, 1. quum s? *Ascensius*: quam et quod || potetas patris] s perpauci: patris potestas et patris tempus *singuli* patris *rell.* || 2. (eui) *I. F. Gr.* || eum] om. s pauci, *I. F. Gr.* (*cf. Dr.*) || de luero tibi] *I. F. Gr.*: de luero pater *Sigoni* de ludiero tibi s fere omnes de ludiero ter s. || scito] *Curio*: scio || 4. expertes] et expertis s: expertos M s. || invenalium] M: om. || 7. commissi] M: admissi || 11. earum aut in sqq. qui se *T. Faber* || se stirpemque] M: stirpem || 14. a perquam] *Seyffertus l. l.* p. 832: a quam libri ab tam Ma. || 16. similisque — potuit] M: s ap. Dr. || 17. erevistis] M: petitis (petitiss *inus*) || 18. nec fratrem] M: om. || nihil sancti — regni] (M): s ap. Dr. || 19. quiequid aut M: quid || VIII, 1. et eadem] Bas. b (M?): eadem M test. *Mog.* eiusdem (eisdem *inus*) s. 4. sit] *add. edd.* || 6. licet *I. F. Gr.* || 7. per (aut per ego), te, patrimum. non men, *I. F. Gr.* || 8. (in) vicem *Seyffertus l. l.* || vitam] *add.*, ‘nisi ritu, more, modo aut simile maris,’ *Do-*

bree l. l.: om. libri; animis vel hic vel ante vivimus *add.* Ma. || Macedonum *Duk.* || 9. resistit s. || 11. nihil mihi] s. mihi nihil Wt: nihil || periculi] *I. F. Gr.*; periculum libri periculi mi ant periculi mihi *I. Gr.* || fuisse] fuisse mihi s duo || rudibus] *I. F. Gr.*: sudibus || 12. quid ut inimicus s plerique quid tu inimicus ci. Wt. || veniente] M: om. || 13. argumenta *Kochius l. l.* || 14. quid enim neget? se *I. F. Gr.* || X, 1. et dispice Bas. b. || incesse] *A. Rubenius*; hinc esse s aliquot huic esse s plerique his incesse *Crev.* *Heus.* tu incesse *Walchius l. l.* 104 sq. || 6. sed si] si (s?) Bas. b. || ne ea] *I. F. Gr.*: nee ea (*al. Harl. v. Dr.*) || 7. quid — ferrum?] M: om. || assumserunt s. adsumserunt etc. (s) *Aldus*: sumserunt s. || 8. regi et patrij M: s ap. Dr., cf. Wt *praef.* || 10. gaudent] M: gaudebant || XI, 1. et cum — Mace- donum?] M: s ap. Dr. || legatis ex primoribus ci. Dr. || 2. rerum] M: om. || iste et magister etc. s iste est magister *I. Gr.* || te] om. s plerique || concecta] M s (*cf. Kr. lib. xxxiii p. 225 sq.*): concreta s coaeta s unus cocta ci. *Duk.* Dr. concepta *edd.* vett. || 6. ut ipse me vult esse M (Wt *praef.*) et ipse me vult esse ci. Dr. || 8. tollatur — uleiscatur] (M) Bas. b, nisi quod uncos om.: s ap. Dr. || (filio) solus (orbatus) Ma: filio solus orbatus libri filio orbatus, solus vel solus, filio orbatus *Duk.* || quam filii necem uleiscetur *I. F. Gr.* || XII, 2. diu fuit silentium] M: silentium fuit || 4. colloquia *Ven.* 1495: col- cel conloquens libri cf. Wt. || insidiatur ultro. mihi *I. F. Gr.* cf. Dr. || 7. meorum] M: om. || 9. regnique — patris] M: post patris om. || me ante (me)] Ma: meae ante me M me s ante me *I. F. Gr.* iam ante me ei. Wt. || 10. si illa separata ab hac] Bas. b: si illa separata ac M si illa separata hoc Wt (*cf. Ma.*) si (om. *inus*, sed *unus*) illa criminosa ac (ac om. *nonnulli*) s nisi illa separata ab hac Dr. *Heus.* || hodieque eam *I. F. Gr.* || eam aut] M: iam aut (aut iam unus) || 11. per se quaereretur] Ma.

(*cf. phil. xv*, 553 *xvi*, 571): persequeretur *M* (cf. *Dr.*) perspicceretur *edl.* || utrum ego tibi, an tu ipse mihi *Röellius* || ipse] *M*: *om.*, *s* prius *ci.* *Wt.* || 17. virtute] *cf. Walchium p.* 217 *sq.*: auctoritate *Crev.* nutu *Ma.* hortatu *Seyffertus l.l.* || *me*] *s* *Ascensus*: *mea*. || 18. Macedonum poene omnium iudicia ac Deorum hominumque *T. Faber* || poene (?) omnium deorum hominumque *M*: ac deorum penae omniumque *s plerique*; *al. ap. Dr.* || crediderint] *Ma.*: crediderit || 19. idem] ideo *s* duo dein *I. F. Gr.* || *in*] *del.* *I. F. Gr.* || insimulas *s plerique* || XIII, 1. post contulit voce, et quidem — diem (*sic pro die*) ex §. *sq.* *transfert* *Ma.* || 2. accincti *M*: *cineti* || 3. *regis*] regii iuvenes *Kochius l.l.* || soli tua tegentes] (*M?*) *Bas.* b: *s ap. Dr.* || 8. eo die] *M*: eo *s* eodem die *Ma.* || 9. vitasse et vitaturum *Ma.* || XIII, 2. illo] *M*: illuc et illi et ille et illum *s.* || gaudio] *Bas.* b: odio *M test.* *Mog.* *s* (*cf. Ma. 362 n. 1.*) || 4. milites] fort. comites *I. F. Gr.* || 5. nihil arguo] (*M?* *Voss.*?) *Bas* b: neque arguo || 6. si] *M*: *om.* || seiam *M*; *al. ap. Dr.*, *Wt.* || te fateri] (*M?*) *Bas.* b: *om.* || 7. an] numci. *Wt.* || convictis] *M*: uictis || 8. (. et) sui .. (dicunt) *I. F. Gr.* (*cf. Bauerum*) at sui .. dicunt *Ruperti* ei sui .. dicunt *Ma.* || 9. sui faeti] *M*: sui *al. s.* || 10. tuum] tum *M.* || 11. — ut .. adgredentur? — [quum tamen in scio me armati ad te traherentur;] *Heus.* || fuerunt] *Bauerus* (*Ma. cf. op. ac. alt. 228 sq. Wt.*): fuerint || XV, 1. dolet *ci. Dr.* || inuidia *s plerique* *cf. Dr.* *Ma.*: inuidiam || 2. regni ut tui aut in regno tui *I. F. Gr.* (regni) tui *Ma.* || fit] (*M?*) *Bas.* b: fuit || 4. ut te patre *s* duo non improb. *I. F. Gr.* pr. not. ed. al. ut indignus tibi, pater, *ci. I. F. Gr.* ut indignus eo patri, *I. Perizonius*; *al. ci. Bauerus*, *Wt.* ut indignus te, patre *Walchius p.* 119 *sq.*, *at cf. Büttnerum l. l. p.* 93 *sq.* || ut indignus, te patre indignus, omnibus *Heus.* || in dignus omnibus *Schelius* indignus maioribus *I. F. Gr.* (*Ma.*) indignus bonis omnibus *Wt* *praef.* (indignus)

omnibus *Ma.* || non cedendi — modestia] *s nonnulli* *Dr.* in *adu.*, *Ma.*: non cedendo .. modestia *s plerique* non cedendo .., non modestia *v.g.* || 8. tantum — coepit] *M*: *om.* || 9. si quid — pater] *M*: *ante si quid om.* || 10. *meo* .] *Ma.*: . in eo (eo *nonnulli*, sed *unus*) *tibi* in eo, *Crev.*, nunc *Bauerus* (*Wt.*) || 11. *comesationibus* *M* *comissionibus* (*Lov. 2*): comissione || semisomnis *s aliquot* || 14. momento illo horae] *M*: illo momento || 15. caritate a fratre maiore] (*M?*: ‘antiqua lectio’ *Bas.* b: a fratre caritate *al. s* a fratre maiore *M test.* *Mog.* a fratre amore *Wt.* || 16. sanguinem meum] *Lov. 2 in mg.*, *Dr. adu.*, *Ma.*: sanguinem meum eo etc. *s* sanguine meo *s v.g.* || XVI, 2. vitam ac mores *Duk.* || 3. nimiam] *edl.*: nimium || maxime] mox *Ma.* mox maximum *Seyffertus l. l. p.* 832 *sq.* || 6. quid — decernere] *Mead. 2 in mg.*, *edl.*: *om.* || placere, nisi per deditioinem Ligures recipi; et] *Ma.*: placere (*sic Gaertu.; de Mef. Ma.*) si per deditioinem ligures recipiet (reciperet *I. F. Gr.* recipiat *Bekkerus*) *M* *Gaertn.* placebant si per deditioinem Ligures recipi et *s* duo; *al. ap. Dr.* || atque] Itaque *Sigoniū* || consules] *Glareanus*, *Sigoniū*, *I.F.Gr.*: consulēm || remitti *I. F. Gr.* || 7. quam et] et quam is *Heus.* *cf. Sigoniū et Duk. adn.* || ab A. Terentio] *Ma. cf. Wt.* || Terentio || propraetoris *Aulus* || 8. *Vrbieuanum*] *Ascensus*, *v.g.*: *s ap. Dr.* || dura] dubia *I. F. Gr.* || facta *s.* || victi perseverantia *Fulvii*, quod] *s Bas.* b: uicit perseverantia tulius quod *M* uicit perseverantia *Fulvii*, qui *I. F. Gr.* || 10. P.] *om.* *s* duo, *Dr. adu.* || exercitus] exercitum *M.* || 11. IX millia CCCXX auri LXXX pondo et duae coronae aureae pondo LXVII *M*: novem millia trecenta viginti: auri octoginta pondo et duo (*sic s nonnulli*; LXXX duo *ed. princ.* LXXXII *ed. cett.*), coronae aureae pondo sexaginta septem (pondio LXVII *ed. princ.*) *ci. Dr.*, *apud quem v. s.* || octoginta duo pondo et coronae aureae (pondio) sexaginta septem *F. L. Lentzius l. l.*

p. 23. || XVII, 4. quod] ς pauci: quod intercidisse aliquid censem Wt. || uamore ς plerique (cf. Dr.) quod primo starunt ς nonnulli || XXIII, 6. praedd. rg. || se uenisset ς duo (Loc. 4 meditati ς duo I. F. Gr. || in Macedonia M ς (om. ς unus) || XXIII, 1. Lentulus] immo Cethegus et sic Sigonius; at cf. Val. Max. II, 5, 1 ibique Kempfii adn. et V. Köhlerum l. l. p. 72. || 2. 3. Ti.] Voss. §. 2, Sigonius: T. libri C. Pighius, Gruterus || Rusea] Wexins mus. phil. III, 1845, 283 sq. cf. Cic. de or. II, §. 261: Pusca ς plerique Pisca unus, om. duo Posea eg. || 5. consulibus, quae] (M?) Bas. b: consulibus s. coss. ς (consulibus ut unus) consules Aldus || — quina . . equites — . . octingeniti (octingen- tos libri) equites Crev. — quina . . equites — et quina dena millia . . , octingeniti equites Dr. adn. || 6. habebant vel habuerant mavult Dr. || 8. inde dextram] Wt: in dextram libri dextram I. F. Gr. || XVIII, 2. Lanuvii et ci. Wt. || 3. funeribus] praeeunte quadamteus Wt Ma: tunc || 6. placuisset scribi] M: ire (seire unus) placuisset ς . || 8. (militum) I. F. Gr. || 10. L.] Aldus: T. (Ti. unus) || propraetorem I. Perizonius || 11. legem] ς : leges M ς . || senatus — XX, 1. senatum M: de ς cf. Dr. || regum introduxerunt prima M; al. ap. Dr. || 5. fraterni sceleris (Loc. 2) Bas. a. || cum] cuius I. F. Gr. || 6. nec huius et ne huius ς (de sqq. cf. Dr.) ne eius Kochius l. l. || animum] om. ς unus; patris animum duo; animum eius Kochius || XXI, 3. viam exercitui nullam] M: exercitui uima et exercitui uiam non etc. || per difficillimum] libri, edd. vett. (Ma. cf. de Q. Asc. Ped. p. 146 sq. n. 9): per difficillimum Aldus per difficillima I. F. Gr. || 5. cum] vel quum post secum al. collocant, om. al. ς , ante in rg. || 6. subsidii spem Kochius l. l. p. 17 sq. || 7. consultarent ς unus Wt; al. ap. Dr. || 8. tum] (Loc. 3) Bas. a: tutum ς tutum) Wt. || XXII, 1. tertio] postero Sigonius, at v. Creer, Duk. || 4. altis locis est] Ma. v. ad Cic. de fin. p. 537 sq. Wt: aliis locis esset || 7. qua triduo] I. F. Gr.: qua triduo || 11. passim per villas M;

starunt ς nonnulli || XXIII, 6. praedd. rg. || se uenisset ς duo (Loc. 4 meditati ς duo I. F. Gr. || in Macedonia M ς (om. ς unus) || XXIII, 1. acensavit Persens. fuga — arguebatur] (M) Bas. b: accusauit fuga per Paeniam praeparata . arguebant (arguebantur ς) ς plerique; al. op. Dr. || 3. Aestraeum Glareanus Astraeam Dr. adn. || Amphipolin] M Amphipolim Prisc. VII, 16 p. 738 P. Sigonius: de ς cf. Dr. || 7. Beroeacaeus] (Loc. 1) Sigonius: Bereus etc. || XXV, 1. duxit] ci. Dr.: introduxit ς exercitum introduxit edd. eg. exercitum induxit (vel traduxit) ci. Dr. || 3. negante (ς pauci) I. F. Gr. || 4. ad hoc quum darentur induiae ex M fort. ob verborum tantum colloc. affertur, ut decem dierum non a cod., sed a collaboribus, ut verbo utar, om. sit || (decem dierum) Wt. || 6. aut ut nec .. (quidem) aut in sqq. nedum ad I. F. Gr. || 7. Cn.] Glareanus, Sigonius: M. || 8. practori] M: om. || facit] M: fecit || XXVI, 1. sq. (magnam) . . fecerunt eo I. F. Gr. || 5. sese ituros] Dr. adn.: esse ituros M ituros se ς . || quo] quod I. F. Gr. || perficeretur] M: perficerent ς proficerentur ς . || 6. ut] M: om. || 8. C. Matienus] M (ς duo) et sic C. Matieno duo tresre ς e. 28, 7: ς ap. Dr. || Matienoque, cuius] (M?) Bas. b: cuiusque ς (I. F. Gr.) || si qua T. Faber || XXVII, 3. extraordinarias cohortes duabus adiunctis I. F. Gr. || adiunxit et Duk. || extraordinaria] (M?) Bas. b: extraordinariis a et extraordinarios a || 4. M. — praepositi] (M?) Bas. b: M. — praepositis ς duo M. Seruilius et L. Sulpicio tribunos militum his praepositis sim. ς rell. M. Servilio et L. Sulpicio tribunis militum his praepositis edd. vett. et sic uno voc. his inducto I. F. Gr. M. Seruilius et L. Sulpicio tribunos militum his praeposuit super. in Loc. 3. || L.] fort. C. Duk. Dr. || 6. Aurelius] Bas. a et sic libri c. 28, 8: Valerius || 7. duae] cf. Creer. Dr. || 13. devios] indenos ς unus in denios duo cf. Dr. || 14. militum clamor] M: clamor ς (I. F. Gr.)

|| XXVIII, 2. prope] *Muretus*: pro se libri pro spe *edd.* || 4. et fugientium] *edd.*: effugientium etc. s cf. *Dr.* || 6. capti] M: capta || et trecenti tres] M: et quingenti et quingenti || 7. qui in praedatoriis *Crev.* || 8. C.] *Cn.* s unus, cf. *Dr.* || XXVIII, 2. memoriae (s duo) Bas. b: proditum est Bas. b: || 3. cultores agri] M (*Voss.?*): cultores s cf. *V. Köhlerum l. l. p. 72.* || 4. inserta *edd.* || 5. omnibus] ossibus *Sigoniū* || 8. accomodata fide (M?) Bas. b: accommodat fidem s; fort. accommodans fidem *Dr.* || 11. id] *edd.*: om. || 12. se] (M?) Bas. b: post paratum, om. esse, *Lov. 6:* om. s duo eis et eius et ei rell. || XXX, 4. quam proxime—iussum] Bas. b (M? proxime—iussum ex ‘suis exemplaribus’ i. e. M *l. Gelenius*): om. || iussit ut ad lac. causam aperiendam ci. Wt. || 5. abstinere recipereque *I. F. Gr.* || 7. locum recte distinxit atque et add. Ma. || XXXI, 4. datum et datus s (cf. *Dr.*) || 5. equestrem] *I. F. Gr.*: equestrium || 6. haut] s. haud s: et s; fort. nec *Dr.* || expugnaturos *I. F. Gr.*; de s cf. *Dr.* || 7. abstractos *edd.*: om. || 9. captis] Ma: castris || a pugnantibus *edd.* rg. || XXXII, 1. ardere] (M?) Bas. b: arderent || 2. aecidebat] (M?) Bas. b: aecendebat etc. || 6. passim] M: om. || ad viginti tria] M: s ap. *Dr.* || eo die] om. M (!?) || capta quattuor millia—quingentis M: s ap. *Dr.* || octoginta octo] M LXXXVIII et octuaginta octo s singuli: LXXXVII s plerique || 7. ducenti s. || ferme duo millia M: s ap. *Dr.* || XXXIII, 2. urbs] M (s duo): urbe || cunetati sint Kr. || 4. annibus] M (*Voss.*) *ascensius*: omnibus || 7. unquam (l. unquam) M: || 8. qui palati] (M?) Bas. b: quidam latini qui s. || 9. oppugnando, donec ut vid. M, Wt praeft.: oppugnando nec et oppugnando s cf. *Dr.* oppugnavit, donec Bas. b expugnavit, donec *I. F. Gr.* || XXXIII, 1. in ulteriori] M, ut vid.; *Lov. 2:* et in ulteriori || m. manlius M. P. Manlius Kr. lib. xxxiii p. cxxi Wt. || 2. agrum] M: agro || tria millia — ac-

ceperunt (M): s ap. *Dr.* || quinqua gena] *Huschkius Serv. Tull. p. 377*, *Nipperdeius phil. I*, 669: quadragena || 5. (quae—est) Wt praeft., at Ma., *V. Köhlerum l. l. p. 71 sq.* || statuta] *I. F. Gr.* (Ma): statua libri (*Köhlerus l. l.*) || patri Glabroni *Sigoniū* || 6. acdem] om. M: || depugnatumst Ma, depugnaturus erat *Seyffertus l. l. p. 833.* || 8. quinque] mille M: || tricenos s. || 11. crediturum (esse) *I. F. Gr.* || sineera—esse] post esse om. *Vict.*, del. censuit *Crev.* (in ed. min. pracam hanc ci. omisit) || 13. omni perpacata *I. Gr.* || 14. cum] iis J *I. F. Gr.* (Ma): cum iis s (Wt) tum iis s unus (*Harl.*) Kr. || qui cum praesidio s duo (*Harl. Vict.*) *Crev.* Kr. || XXXV, 2. Mammula *Pigilius*: Mamereus sim. || Ti.] ‘ret. lib.’ *Sigoniū*, *Sigoniū*: T. libri ut vid. omnes, et sic certe M §. 9. || 3. Fulvio] *Mediol.* 1480: om. || 4. inde deditio nem] sec. *Dr.* adln. Wt: in deditio nem M deditioem s. || 6. esse] *I. F. Gr.*: esset || 8. obvenit] M: euenit unius] || 11. utique] Bas. a: utile et ut illum etc. || 13. est] Ma: sit || 14. leeturum] M: electurum || XXXVI, 3. an—cius] M: s ap. *Dr.* cf. *Ottol. l. p. 61sq.* || qui scire possit] (M) Bas. b: s ap. *Dr.* || illud] (M): illis etc. || 4. suclamationibus M: clamationibus etc. || 6. quantus tum semper *Lipsius* cf. g. p. 148 sq. quantus saepe ci. Wt. || xx millia *Lipsius* (*Marquardtius aut. R. III*, 2 n. 1678) || et octingenti s et mille ducenti *Lipsius* (*Marquardtius l. l.*) || 7. donec eo consules s nonnulli || 9. nomine latino s cf. *Dr.* || 10. Sp. Postumium, Q. Marcium consules] *Lov. 2:* Sp. Postumium consulem, Q. Marcium eo sim. rell. || quo] s Ma p. 457 (c. em. in *Cic. lib. phil. I*, 73) Wt: que s unus quot edd. vett. quod *Hearuns* || 10. et 11. sexcenti] mille centum M. || 11. eos, si videretur,] (*Lov. 2*) eg.: quos si uideret || 13. Gallia] (*Gaertu.*) eg. (*I. F. Gr.*): Gal liam s (*Sigoniū*) || erant s aliquot cf. *Dr.* || XXXVII, 3. in urbe] M: om. || post edixerunt desinunt rell. practer M; ‘QVAE SEQVNTVR EX VE-

TVSTO SVNT CODICE. *Mog.* || 6. ex-probratum ei a matre] Bas. a: ex-probratam, etiam hac re *Mog.* || adieciisse] Bas. a: adieciisset *Mog.* || XXXVIII, 1. oppressi Bas. b: oppressi sunt *Mog.* || 2. (alium) *vel potius* [ante] *I. F. Gr.* || 3. fuerat. eo eum] add. Wt cf. *praef.*: om. *Mog.* fuerat. cum Bas. b fuerat. In eum cum *Sigoniūs* || ut (cf. *Dr.*) Ligures Apuanī de montibus descendenter *Mareetus* (cf. *Krg* 466): Ligures ab Anido montibus descendere || 5. re-bellandum] Bas. b: bellandum *Mog.* || 6. sedes] *Crev.*: aedes || 9. hostiae duetae] Ma: hostes ducti *edat*. ob-sides dueti *I. F. Gr.* || quod] *ter Pighius*, *I. F. Gr.*: quid *ter Mog.* quid .. quid .. quod Wt *praef.* || XXXVIII, 1. propraetor *Aldus* || 2. ut clam .. obsederint *I. Gr.* || 4. dimittere *I. F. Gr.* || 5. omissis quae] Bas. a: omissisque quae *Mog.* cf. Wt. || , *Flaceum*] Bas. b: *Flaceus*, *Mog.* || 9. ignobilem] Bas. b: nobi-lem *Mog.* non nobilem *ci.* Wt qui cf. || XXXX, 1. aliquanto Ma. || 3. fort. quamcumque in partem *T. Fa-ber* || pertulere impetus suos *Crev.* Ma: perculere impetu suo *Mog.* pertulere impetum suum *T. Faber* || acie *ci. Duk. Dr.* || 4. et, ni quid.. est. actum .. erit. *I. F. Gr.* (Ma) || est? an actum *ci.* Wt (et sic aliquando Ma) || 5. (equorum) *T. Faber* || 6. (quod – proditum est.) Wt *praef.* || 11. quattuor milia ducenti] Ma: quatuor millia, ducentis *Dr.* tria millia, mille duecenti *Mog.* tria millia, duecentis Bas. a: || eum signis militaribus LXXVII Ma. || equi prope sexcenti . nullis *ci.* Wt. || 11. sq. ceterum immobilis] *Seyffertus l. t.*: centum, in illis *Mog.* centum nullis Bas. b. || *Celtiberici* Ma. || 13. eum] Bas. a: in *Mog.* || 15. exauthora-tis Bas. a: ex authoritate *Mog.* || XXXI, 2. Balistam Suismontium-que] Bas. a: vallis vero tum tam-quam *Mog.* valles primum tum etiam *ci.* Wt. || 3. impositos (M?) Bas. b: imposta || 6. oram] Bas. a: Amar-ram || 7. indictus] *Sigoniūs*: in-ductus Bas. b ductus *Mog.* || *praef.*

erat] Ma: praecerant || . frater] Ma: frater *Mog.* et frater Bas. a frater-que *Dr.* || – secundae.. (*Fulvius*).. is erat] aut secundae.. *Fulvius*.. erat; is Ma : , secundae.. *Fulvius* tribunus militum is erat *Mog.* . secundae le-gionis *Fulvius* tribunus militum erat, is Bas. a. || 9. Aulo] *Sigoniūs*: *Fulvio* *Mog.* *Bass.* || reduxit *I. F. Gr.* || 10. S. C. factum est: ut Bas. a: factum est, ut *cos.* *Mog.* sematus factum est consultum, ut Wt. || 11. causa ignominiae] cf. Ma. || XXXII, 1. fuerat] add. Ma. || reddit] Ma: redi-set M. || 2. legatos] *Mog.* *I. F. Gr.*: se legatos Bas. b. || 4. quae inimici – Romanis] Bas. b cf. Wt. *praef.*: . Quintius ad ea dedisset Du-ronius multis civibus adiecit Ro-manis *Mog.* || detineri *I. Perizonius* || 5. placuit] Bas. b: placere *Mog.* || 7. P.] *Aldus*: C. *Mog.* || tum] dum *I. Perizonius* || 8. sacrificio *ci. Dr.* || *Cn.*] *Sigoniūs*: C. *Mog.* || 10. ultimum] vitium *Sigoniūs*: al. *Gla-reanus* || 11. *Cloelium*] Bas. a: Co-eleum *Mog.* || nominatus erat] *Rubino* *Unters.* etc. I, 1, 243 n.1, cf. *Merckli-nium Coopt.* p. 80 sqq.: inaugurus erat *Mog.* *Bass.* inaugrandus erat *Gutherius* inauguratus est *Dok.* in auguratu erat *Heus.* || 11. a collegio – *Flaceus*] M teste *Gel.*: L. Aelius cooptatus. Q. *Fulvius Flacens* *Mog.* || 12. inde pontifex maximus M. Aemilius] Wt, ipse recte fort. plura ex *Crev.* sententia intercidisse censens: in pontificem maximum aemilius M teste *Gel.* ante pontificem maxi-mum Aemilius *Mog.* at pontifex maximus M. Aemilius *Sigoniūs* crea-to ante pontifice maximo M. Aemilio *I. F. Gr.* || *Lepido* *I. F. Gr.* || XXXIII, 1. *Popilii* Bas. a: *Poreii* *Mog.* || 3. deserendam] *Sigoniūs*: defendant *Mog.* || 6. argenti inse-fecti **] add. Ma. || XXXIII, 1. *Villio*] *Sigoniūs*: *Iulio* *Mog.* || 2. quae] *Vascosanus*: qui M. || *Cn.*] et hic et §. 7 *Sigoniūs*: C. *Mog.* || C] et hic et §. 7 *Sigoniūs*: L. §. 2, om. §. 7. *Mog.* L. utrilibique Bas. b. || Q. filii] *Sigoniūs*: P. filii *Mog.*, om. Bas. b. || 6. propius – passuum] cf. Ma. || 9.

vovisse se quo Bas. b. || 10. finitum erant iisque adiungi haec ad eundem
F. L. Lentzius l. l. || causa ludorum] *Gr.* pertinentia Mundam etc.: si
 cf. Ma p. 473 sq. || facienti] Bas. b: faciendi *Mog.* || 11. Cu.] *Glareanus:*
C. Mog. || 12. Ti.] *Sigonius:* *T. Mog.* || XXXXV, 1. saeva et] Bas. b: et
 saeva *Mog.* || fort. et omni tempestatiū genere saeva *Dr.* || et ea tum] sed et tum *I.F. Gr.* etiam Ma eadem
Seyffertus l. l. || 2. mox] nox *Crev.* atrox *ci.* Wt nix *Kochius l. l.* p. 18. ||
 3. prostravit] *v. d. ap. Dr.* cf. Krg. 458: constravit *Mog.* || albam Bas. a:
Aule Mog. || 5. (fulminibus – lovis)] ex §. 3 repetita incl. Ma: fulminibus – lovis *Mog.* ob fulminibus complura loca deformata ad aedium lovis Bas. a; al. Wt. || 7. atrocibus] Bas. a: civibus atrox *Mog.* atrocioribus *Gruterus* || 8. confectis, ut traditum] Bas. a: confecti sunt traditus *Mog.* || XXXXVI, 2. malint] Bas. a: malit *Mog.* malimus *I.F. Gr.* || 3. fort. singulos vos eum || te, M. Aemili, te, M. Fulvi *v. d. ad mg. Curionis* || 6. lucinae signum add. Kr.; *vv. dl. tentauit v. ap. Dr.*; al. *Rupertius, Doeringius, Heus.*; locus desperatus || hos] *Mog.*: hac Bas. b. || 8. legatis] Bas. b: eligatis *Mog.* || 9. in omnibus] *Mog.*: omnibus Bas. b. || nuncupabitis] Bas. b: nuncupatis his *Mog.* || id] *Mog.*: om. Bas. b. || ut vere] et vere *v. d. ad mg. Curionis* || 12. mortales inimicitias] *Dr. adu.*: inimicitias *Mog.* inimicitias mortales Bas. a. || 14. questus – certo] Bas. a: questus cum allatum vis a M. Fulvio secreto *Mog.* || 15. instantibus] Bas. a: stantibus *Mog.* || qui aderant, dexteras: Bas. a: qui aderant, dederant dexteras *Mog.* || mittere vere ac] remittere se (sq. fort. iras Ma.; fort. remittere (se) velle ac || cura] Bas. 1555: quum *Mog.* curae Bas. a. || 16. attribueretur add. Bas. a. || annuin] Bas. b: annum *Mog.* || XXXXVII, 1. sq. in Celtiberiam ite verteret Gracchus. is nisi maius – penetraturus, Mundam *Seyffertus l. l.* p. 833 sq. || si – [Graechus]] scripti sec. Ma, qui si – penetraret scribens, recte monet excidisse quae de *Gr.* partibus dicta

Gr. maius sibi bellum .. penetraret. *Mog.*. Graechus, quod maius.. penetravit. Bas. b, si maius ibi bellum esset; Gracchus in .. penetraret. *I.F. Gr.* Graechus, si.. penetraret. *Dr.* || 2. primo] *Mog.*: primum Bas. b. || expugnare *I. F. Gr.* || agros] Bas. b: deinde agros *Mog.* || praevalidam] Bas. b: pravida *Mog.* || 3. ubi] cui *Crev.* || 4. aecienda] *T. Faber*: aecienda *Mog.* || separatim eos] cf. *Wachium l. l.* p. 220 coll. *Heus.*: separatin (eos), fort. separatos Wt. || eos ab illis se] oppidanos sibi *I. F. Gr.* ab illis sibi *Crev.* sibi ab illis se *ci. Dr.* suos ab illis sibi (aut rem) *Rupertius* sese ab illis esse *F. L. Lentzius l. l.* || post pauca diebus] cf. Ma 474. || 8. tribunoque... iubeat] *Mog.*: tribunisque.. iubent Bas. b. || dimissi *Duk.* || 9. nocte e] *Duk.* et aut sic aut noctu e *Crev.*: nocte *Mog.* || nequiquam] non suo loco positum ridetur Wt. || 10. sestertium nummum Bas. b, quod vid. ex cod. desumptum nec gloss. fordatum esse: nummum *Mog.* sestertiū *I. F. Gr.* || XXXXVIII, 2. immittendo Bas. b: mittendo *Mog.* || 3. petebat is *Mog.*: petebat Bas. a petebatur Bas. b. || XXXXVIII, 1. depopulandam] Ma. op. ac. 387: depopulandum *Mog.* populandam *I. F. Gr.* || 4. ditionem Bas. b cf. Kr. lib. xxxiii p. 39 g 447: ditionem *Mog.* || 6. ab eo, sibine] *I. F. Gr.*: ab eo ne sibi *Mog.* ab eo, num sibi et liberone (aut pacatone) sibi etc. *I. F. Gr.* cū ab eo, liberone sibi Ma., adeone sibi Krg 467, sub eone sibi W1 II, 10t, anne sibi *Clericus* ab eo deditione sibi *Heus.* || ab eo, lieceretne sibi *Glareanus* || 7. ac me P.R. oportuit suspicere] scripti: ac ne populum Romanum (P. Ri opes?) di volunt suspicere Ma. ad me propiunt suspicere *Mog.* ad me piguit suspicere (respicere *I. F. Gr.*) *ci. a Glareano l.* ad me poenituit suspicere *Heus.*; al. *v. ap. Krg 468.* || L, 2. Eam] Bas. a: Iam *Mog.* || 2. abdu-

xissent Krg 469, *de toto h. l. agens p. 468 sqq. || eum] add.* Bas. b: *om.* *Mog.*, *del.* Krg; *Gracchi nomen excidisse censem Wt.* || *Chaunum] Cajum Is. Vossius* || 3. eur viciisse crederes, fecisse] Ma: Berbice crederes fuisse *Mog.*; *al.* Bas. a, *Sigonius*, *I. F. Gr.*, *Perizonius ap. Dr.*, Krg (*at cf. s. 106*), *Wl 1, 23 sq. t (cf. praef.)* || nisi quod (ut *Wt*) — *vallum*] *I. F. Gr.* (*Ma.*): nisi qui .. arcessierint manentes praelio spolia intra vallum *Mog.* nisi quod .. manentes intra vallum praelio lacessierint Bas. a. || : spolia .. legisse Bas. a: *per totum diem legisset Mog.*; *cf. Sigonius*, *I. F. Gr. Dr.* || 5. *debellatum*] Bas. a: *bellatum Mog.* || *non fluxa, ut ante*] Bas. a: *non ut fluxa ante Mog.* || *Celtiberorum fuisse Krg Celtibero fuisse Wl 1, 24. || fecisse] Sigonius:* fuisse || 6. *Vaccaeis] Sigonius Vaccaeis* Bas. b: *Brachis Mog.* *Bracharis* Bas. a. || *expugnasse] I. F. Gr.*: oppugnasse || est] Bas. a: *et Mog.* est, quam quod traditum a Valerio est *Heus.* || L1, 1. *legerunt*] Bas. a: elegerunt || *tectus] Crev. Ink. Dr.*: electus || 2. haec fecerunt Ma. || insuerat] *Doujatius* (*Kr. p. cxxii Krs. 106*): insuerat *Mog.* misuerat *Dobree aduers. l. l.*; *al. ap. Dr.* || 3. *theatrum et proscenium] Bas. a (cf. Ritschl. parerg. 1 p. 217 sqq. xxii sq.):* Theatrum ut proscenium *Mog.* || 4. in Tiberi, quibus aut in Tiberi, in quibus Ma. || a Tiberi ad aedem Apollinis Mediei *G. A. Beckerus r. Topogr. in Rom* p. 59 (*ant. R. 11, 1, 400*) ad Tiberim (aedem Apollinis Mediei) *C. F. Hermannus de loco Ap. in carm. Hor. saec. Gott.* 1843 p. 10 sqq. || 6. et ad] *add.* *Pretlerus myth. R. p. 239 adu. 1; num adque (s. atque) ad?* || 7. *praeterea pecuniam] Sigonius:* praetores pecuniam *Mog.* partem pecuniae *I. F. Gr.* || 8. (*publicaque sua]) scripsi, ex ditto gr. orta censens:* publicaque sua *Mog.* publica quae fuerant *I. F. Gr.* publica quasi sua *Walchius* p. 102 sqq. publica quaestui *Wl 1, 20 sq.* publica vetustal *g p. 391.* || publica quae sita (*i. e. acquisita*), occupata *Doe-*

derleinius orr. et comm. II, 311. || publica — patenterque] *Pighius:* publicaque sacra ut patenter, essentque populo *Mog.*; *al. I. F. Gr.* || LII, 1. *causa] add.* Ma. 474. || *ante annis] Mog.*: ante annos aut annis ante *Dr. cf. Ma. l. l. II 4. undecim] i. e. xi pro XL* *Sigonius:* quadraginta *Mog.* duodecima *Glareanus* || 5 sqq. *Saturnus versibus coll.* *Atil. Fort. p. 2680 P. 324* *Gsf. descripsere G. Hermannus elem. doctr. metr. p. 616 (at cf. eund. epit. doctr. metr. p. 223 ed. tert.) et *F. Ritschelius inscr. q. f. col. Duell.*, 1, 21 sqq.; equidem criticorum incertis ita usus sum, ut sententiam certe loci corrupti et lacunosi instaurarem || duello — subigendis] *Atil. Fort. l. l. I. Perizonius;* caussa *add.* *Dr.* (*caput h. l. Beckerus*): duello magno regibus dirimendo caput subigendis *Mog.* || *ad pugnam] Ritschelius:* haec pugna *Mog.* (*Sigonius*) haec pugna *Heus.* haec pugnata est pugna *ci. Wt.* || *lacunam indic. Sigonius, qui l. L. Aemilio M. F. Regillo praetori ***; Lucio Aemilio Márci — filio praetori | Res céssit glorióse.* *Ritschelius* *L. Aemilio M. F. Regillo I. Perizonius* || *Samum Chiumque] Glareanus, Sigonius, Fulv. Vrsinus:* Canachumque *Mog.* || eos ipso *Fulv.* *Vrsinus:* eos. ipso *Mog.* copse *Ritschelius* || *eum] add.* *G. Hermannus, Ritschelius* || *antea invicta] ci. Wt:* antea sie vieta *Mog.* ante D. xi Kal. Ian. vieta *Sigonius cf. Heus.* incensa, vieta *Hermannus vieta Fulv.* *Vrsinus, Ritschelius* || *quadraginta duae] Glareanus, Sigonius:* sexaginta duae *Mog.* XIII *Fulv.* *Vrsinus (Heus.); demersarum et incensarum natiuum numerum desiderat Heus.* (*cf. Ritschelium*) || *eius in mari omne fratum, subactum est . . . Ritschelius: om. Mog. [eius ***] ante eius excidisse ci. Sigonius eius in potestatem populi Romani redactum.* *Vrsinus* eius mari debellatum. *Heus.* || LIII, 1. vallesque] callesque *c. d. misc. obs. II (Anstelod. MDCCXXXIII), 307* difficilesque *Crev.* || valles saltusque *c. d. ad mg. Curonis* || saltuosas *Krg 475 sq.* (montium calles saltus-*

que *ci. ab eod. spreta*] 2. hostium [caesi sunt, * capti,] omnisque Ma. [3. et], ut (*tum* venerunt,) *I. Gr.* || *lac. a Wt indicatam supplici sec. Ma.* [5. in] Bas. b: *om. Mog.* || LIII, 2 *sq. suae . stimulabat*] *Florellus*: suae, quae stimulabat *Mog.* suae . quin stimulabat *Gruterus* suae saevitiaeque . stimulabat *Wt.* || 3. dubius *ci. Dr.* || 4. et] *add.* Bas. b. || 6. nequaquam] neque antea *I. F. Gr.* || 7. regni ventura] Bas. b: ventura regni *Mog.* || 8. adsolecat] Bas. b: adsolet *Mog.* ut adsolet, *tum* praebetur *ci. Wt* || 9. ut ministri] *Bekkerus*: et ministri *Mog.* ex ministris *Crev.* || LV, 1. a *Zycho* seriba *Heus.* || 2. *Xychus*] *fort.* *Eutychus* (*etcic* §.4.6.7) *Ma.* || *perduetus*] Bas. a: productus *Mog.* || 4. oblatum] *T. Faler.* vocatum *Mog.* || iube *I. F. Gr.* iube. Et Kr.; *lac. indicavit* *Sigoniūs* || 6. missi .. comprehendenter,] Bas. a: misit .. comprehendenter. *Mog.* || 7. *vulnagatum*] Bas. b: negatum *Mog.* || negantem .. *Xychus*, .. adfirmant] Bas. a: negant., *Xychus*. adfirmabant *Mog.* || 8. superesset quam quod alter perisset] *Ma*: superesset eius seelere alter perisset *Heus.* perisset *Mog.* superesset *Florellus Muretus* || LVI, 1. *Perseus - omnia*] Bas. b: *Omnia Perseus certior factus Mog.* || 2. is] *Wt*: qui Bas. a, *om. Mog.* || 3. *Antigonum*] Bas. a: *Antiochus* eum *Mog.* || neque] Bas. a: et neque *Mog.* || 4. eius custoditum] Bas. a: eius conenstoditum *Mog.* et custoditum *Wt cf. praef.* || 9 *sq.* agitarent, — alterius.] *Dr.*: cum diris agitarent, extinctum esse, execrationibus alterius *Mog.* eum diris agitarent: extinctum esse: execrationibus alterius Bas. a eum diris agitarent, extinctum esse eum execrationibus alterius. Bas. b; *al. Sigoniūs, I. F. Gr.* || tamen admoveri] *Ma*: admoveri tamen *ed. Par.* 1573 tamen admoneri *Mog.* (*Bekkerus*) admoneri tamen Bas. b. || aut (*tum add. Crev.*) adfuissest aut] *A. Perizonius* *praeunte fere Glareano*: haud *Mog.*, *del.* *Roellius* (*Bekkerus*, *Ma.*) haud ** *Wt cf. praef.* illa die *Wl*, 27. || 11. *praedispositos*] *Bas. b*: *perdispositos Mog.* per dispositos equos *Sigoniūs* || LVII, 2. *Peropportuna*] *Peropportune Romanis Heus.* *Populo Romano* *peropportune aut Peropportune populo Romano* *Wt*; *adverbium uterque v. d. errore nī f. posuit* || post paucis diebus] *cf. Ma.* 474. || *Id*, *praegressis*, .., *Antigono et Cottoni I. F. Gr.* || *Cotto*: *Cotto Wl* 1, 27 t. || *is*] *add. Sigoniūs* || 3. (*ea res*) *del.*, *quia possit esse v. l. ad quae res §. extr. huc ex mg. delata, sed in loco desperato nihil decerno*: ea res *Mog.* ea de re *ci. a Sig. l. erat Sig. et I. F. Gr.* a rege *Wl. ll.* || *saepius*] *Wt*: *saepe Iunius Mog.* *saepe invitus Bas.* *b perinvitus Sig.* (*I. F. Gr.*) *saepe iunetus Wl.* || *fort. missus. [iis] Wl.* || *fama, inde certi*] *Dr.* *fama incerti Mog.* *fama, dein certi I. Perizonius* || 4. *praestaret*] Bas. b: *daret Mog.* || 5. *sedes fundare*] *I. F. Gr.*: *se fundare Mog.* *sedes dare Bas. a* || 7. *aequales*] (*aequales*) *Duk.* *praedandi animo aequales Heus.* *ab illis ci. Wt.* || 8. *acecommobabantur Sigoniūs*: *commodabantur* || *Bastarnae, Dardanos*] Bas. a: *Dardani Bastarnae Mog.* || 9. *rem*] *add. Dr.* || *aversis*] Bas. a: *reversis Mog.* || LVIII, 1. *Digressu — deinde*] *Ma*, *qui cf.*; *locus nondum personatus*: *Digressi sunt pacato agro deinde Mog.* *Ingressi sunt pacato agmine fide (ductu ci. Wt)* Bas. a. || *posteriori et Mog.* *Ma*: *sed Bas. a.* || *post ob famam aut post propter famam etc. ci. Dr.* *post ad famam ci. Wt.* || *fama*] *Ma*: *famam Mog.* || *neque*] *add. Bas. a (Ma.)* || *empto contenti*] Bas. a (*Ma.*, *qui de sqq. cf.*): *evito contentio Mog.* || 3. *quo eum subire*] *ci. Wt*: *quo ubi ire Mog.* *quum subire I. F. Gr.* || 7. *procella cum*] Bas. a: *procellarum Mog.* vi *procellarum cum ci. Wt.* || *plerique semiermes Bas. a: proeliisque se inermes Mog.* || *consultari*] Bas. a: *consultarique Mog.* || 8. *quo*] *add. Ma.* || *aquloniam*] *Ma*: *Apolloniam meridianam Mog.* || 9. *dum firmaret res*] Bas. b: *tum firmare tres Mog.* || LVIII, 2.

treeenos] Paris. 1529 al. *Drumannus d. Arbeiter u. Communisten etc.* p. 179 n. 97); triceenos *Mog.* || 4. A. Manlius] Bas. a cf. *Th. Mommsen Cassiod. chron. (act. soc. sc. Sax. VIII ad h. a. p. 614 sq. coll. p. 696; M. Attilius Mog.* || 5. tribus creatis] *nominia horum praetorum excidisse ei Glareanus et Crev. coniecerunt idemque ante hos cinqū annos, eum Liviū primum perlegerem, adnotaveram addens, eo facilius librariū h. l. errare potuisse, quod duo M. Titinū h. a. praetores fuerint* || quartum } v.

Dodwellus || *Ti.] Pighius: C. Mog.* || 7. in fanis *Duk.* || capita qui ci. *Duk.* (*du Rieu mmemos*, I, 101.) || 8. lanxque] *Gisb. Cuperus (Oudendorpius. Ma.); lanaque Mog. (Iul. Obsequens c. 61) laenaque Schefferus* || *intrimenti Oudendorpius* || *apposita Iul. Obseq. l. l. ibique intpp. (Ma): opposita* || *suit*] *imperf. ex Iul. Obseq. praefert Wt praef.* || *de mensa .] Heus. (Ma.): de mensa Mog. **

* [ad lib. XXXIII, 1, 7, cf. C. F. W. Müllerum *ann. ph.* 85, 281 sqq., ad lib. XXXX, 19. 2 eund. *ibid. p. 283 sqq., 44, 6. p. 277 sqq.*]

[PERIOCHA LIBRI XXXI.]

[Belli adversus Philippum Macedoniae regem, quod intermis-
sum erat, repetiti causae referuntur hae: tempore initiorum duo
iuvenes Acarnanes, qui non erant iniciati, Athenas venerunt et in
sacerarium Cereris cum aliis popularibus suis intraverunt. ob hoc,
tamquam sumnum nefas commisissent, ab Atheniensibus occisi
sunt. Acarnanes mortibus suorum commoti ad vindicandos illos
auxilium a Philippo petierunt et Athenas obpugnaverunt. Athenienses auxilium a Romanis petierunt. post pacem Carthaginensis
datam paucis mensibus coeptum est, ab urbe condita
autem anno quingentesimo quinquagesimo. eum Atheniensium,
qui a Philippo obsidebantur, legati auxilium a senatu peti-
sent et id senatus ferendum censisset, plebe, quod tot bello-
rum continuus labor gravis erat, dissentiente tenuit auctoritas
patrum, ut sociae civitati ferri quoque opem populus iuberet. id
bellum P. Sulpicio consuli mandatum est, qui exereitu in Maeedoniam
duco equestribus proeliis prospere cum Philippo pugnavit.
Aboedeni a Philippo obsessi ad exemplum Saguntinorum suos
seque occiderunt. L. Furius praetor Gallos Insubres rebellantes
et Hamilearem Poeum bellum in ea parte Italiae molientem acie
vicit. Hamilcar eo bello occisus est et milia hominum xxxv.
praeterea expeditiones Philippi regis et Sulpicii consulis expugna-
tionesque urbium ab utroque factas eontinet. Sulpicius consul
bellum gerebat adiuvantibus rege Attalo et Rhodiis. triumphavit
de Gallis L. Furius praetor.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA
LIBER XXXI.

I. Me quoque iuvat, velut ipse in parte laboris ac peri- 1
culi fuerim, ad finem belli Punici pervenisse. nam etsi 2
profiteri ausum perscripturum res omissis Romanas in par-
tibus singulis tanti operis fatigari minime conveniat, tamen, 3

cum in mentem venit tris et sexaginta annos — tot enim sunt a primo Punico ad secundum bellum finitum —
 1 aequa multa volumina occupasse mihi quam occupaverint
 quadringenti octoginta septem anni a condita urbe ad Ap.
 Claudium consulem qui primum bellum Carthaginiensibus
 5 intulit, iam provideo animo, velut qui proximis litori
 vadis inducti mare pedibus ingrediuntur, quidquid pro-
 gredior, in vastiore me altitudinem ac velut profundum
 invelhi et crescere paene opus, quod prima quaeque per-
 ficiendo minui videbatur.

6 Pacem Punicam bellum Macedonicum exceptit, peri-
 culo handquaquam comparandum aut virtute dueis aut
 7 militum robore, claritate regum antiquorum vetustaque
 fama gentis et magnitudine imperii, quo multa quondam
 Europae, maiorem partem Asiae obtinuerant armis, prope
 8 nobilius. ceterum coeptum bellum adversus Philippum
 decem ferme ante annis triennio prius depositum erat,
 9 cum Aetoli et belli et pacis fuissent causa. vacuos de-
 inde pace Punica iam Romanos et infensos Philippo cum
 ob infidam adversus Aetolos aliasque regionis eiusdem
 10 socios pacem, tum ob auxilia eum pecunia nuper in Afri-
 cam missa Hannibali Poenisque preces Atheniensium,
 quos agro pervastato in urbem compulerat, excitaverunt
 ad renovandum bellum.

1 II. Sub idem fere tempus et ab Attalo rege et Rho-
 diis legati venerunt nuntiantes, Asiae quoque civitates
 2 sollicitari. his legationibus responsum est, curae eam
 rem senatui fore; consultatio de Macedonio bello integra
 3 ad consules, qui tunc in provinciis erant, reiecta est. in-
 terim ad Ptolemaeum Aegypti regem legati tres missi,
 C. Cladius Nero, M. Aemilius Lepidus, P. Sempronius
 Tuditamus, ut nuntiarent vietum Hannibalem Poenisque
 4 et gratias agerent regi, quod in rebus dubiis, cum finitimi
 etiam socii Romanos desererent, in fide mansisset, et
 peterent, ut, si coacti iniuriis bellum adversus Philippum
 suscepissent, pristinum animum erga populum Romanum
 conservaret.

5 Eodem fere tempore P. Aelius consul in Gallia, eum
 audisset a Boiis ante suum adventum incursiones in agros

sociorum factas, duabus legionibus subitariis tumultus 6
 eius causa scriptis additisque ad eas quattuor cohortibus
 de exercitu suo C. Ampium praefectum socium hac tu-
 multuaria manu per Umbriam, qua tribum Sapiniam
 vocant, agrum Boiorum invadere iussit; ipse eodem aperto
 itinere per montes duxit. Ampius ingressus hostium 7
 fines primo populationes satis prospere ac tuto fecit.
 deleto deinde ad castrum Mutilum satis idoneo loco ad
 demetenda frumenta — iam enim maturae erant segetes
 — praefectus neque explorato circa nec stationibus satis 8
 firmis, quae armatae inermis atque operi intentos tutar-
 rentur, positis improviso inpetu Gallorum cum frumen-
 tatoribus est circumventus. inde pavor fugaque etiam
 armatos cepit. ad septem milia hominum palata per se- 9
 getes sunt caesa, inter quos ipse C. Ampius praefectus,
 ceteri in castra metu compulsi. inde sine certo duce 10
 consensu militari proxima nocte relicta magna parte re-
 rum suarum ad consulem per saltus prope invios perve-
 nere. qui nisi quod populatus est Boiorum finis et cum 11
 Ingaunis Liguribus foedus ieit, nihil quod esset memo-
 rabile aliud in provincia cum gessisset, Romanum rediit.

III. Cum primum senatum habuit universis postu- 1
 lantibus, ne quam prius rem quam de Philippo ac socio-
 rum querellis ageret, relatum extemplo est, decrevitque 2
 frequens senatus, ut P. Aelius consul quem videretur ei
 cum imperio mitteret, qui classe accepta, quam ex Sicilia
 Cn. Octavius reduceceret, in Macedoniam traiceret. M. Va- 3
 lerius Laevinus propractor missus circa Vibonem duode-
 quadraginta navibus ab Cn. Octavio acceptis in Mace-
 doniam transmisit. ad quem cum M. Aurelius legatus 4
 venisset edocuissetque cum, quantos exercitus, quantum
 navium numerum comparasset rex, quem ad modum circa 5
 omnis non continentis modo urbes, sed etiam insulas par-
 tin ipse adeundo, partim per legatos conciret homines ad
 arma, maiore conatu Romanis id capessendum bellum 6
 esse, ne cunctantibus iis auderet Philippus, quod Pyrrus
 prius ausus ex aliquanto minore regno esset. haec scri-
 bere eadem Aurelium consulibus senatuique placuit.

III. Exitu huius anni cum de agris veterum mili- 7

tum relatum esset, qui ductu atque auspicio P. Scipionis
 2 in Africa bellum perfecissent, deereverunt patres, ut M.
 Iunius praetor urbis, si ei videretur, decemviros agro
 Samnitii Apuloque, quod eius publicum populi Romani
 3 esset, metiendo dividendoque crearet. creati P. Servilius,
 Q. Caecilius Metellus, C. et M. Servilii — Geminis am-
 bobus cognomen erat —, L. et A. Hostilii Catones, P.
 Villius Tappulus, M. Fulvius Flaccus, P. Aelius Paetus,
 T. Quinctius Flamininus.

4 Per eos dies P. Aelio consule comitia habente creati
 consules P. Sulpicius Galba, C. Aurelius Cotta. praec-
 tores exinde facti Q. Minucius Rufus, L. Furius Purpurio,
 5 Q. Fulvius Gillo, C. Sergius Planeus. ludi Romani
 scaenici eo anno magnifice adparateque facti ab aedilibus
 eurulibus L. Valerio Flacco et T. Quinctio Flaminino.
 6 biduum instauratum est. frumentique vim ingentem,
 quod ex Africa P. Scipio miserat, quaternis aeris populo
 7 cum summa fide et gratia divisorunt. et plebei ludi ter-
 toti instaurati ab aedilibus plebi L. Apustio Fullone et
 Q. Minucio Rufo, qui ex aedilitate praetor creatus erat. et
 Iovis epulum fuit ludorum causa.

1 V. Anno quingentesimo quinquagesimo primo ab
 urbe condita, P. Sulpicio Galba, C. Aurelio consulibus,
 bellum cum rege Philippo initum est, paucis mensibus
 2 post pacem Carthaginensibus datam. omnium primum
 eam rem idibus Martiis, quo die tum consulatus inibatur,
 3 P. Sulpicius consul retulit, senatusque decrevit, uti con-
 sules maioribus hostiis rem divinam facerent quibus diis
 4 ipsis videretur cum precatione ea: quod senatus popu-
 lusque Romanus de re publica deque incundo novo bello
 in animo haberet, ea res uti populo Romano sociisque ac
 nomini Latino bene ac feliciter eveniret; secundum rem
 divinam precatioinemque ut de re publica deque pro-
 5 vinciis senatum consulerent. per eos dies oportune
 irritandis ad bellum animis et litterae ab M. Aurilio
 legato et M. Valerio Laevino propraetore adlatae et
 6 Atheniensium nova legatio venit, quae regem adpropin-
 quare finibus suis nuntiaret breveque non agros modo,
 sed urbem etiam in ditione eius futuram, nisi quid in

Romanis auxilii foret, cum renuntiassent consules, rem 7
 divinam rite peractam esse et precationi adnuisse deos
 haruspices respondere laetaque exta fuisse et prolationem
 finium victoriamque et triumphum portendi, tum litterae
 Valerii Aureliique lectae et legati Atheniensium auditi.
 senatus inde consultum factum est, ut sociis gratiae age- 8
 rentur, quod diu sollicitati ne obsidionis quidem metu
 fide decessissent: de auxilio mittendo tum responderi 9
 placere, cum consules provincias sortiti essent atque is
 consul, cui Macedonia provincia evenisset, ad popu-
 lum tulisset, ut Philippo regi Macedonum indiceretur
 bellum.

VI. P. Sulpicio provincia Macedonia sorti evenit, 1
 isque rogationem promulgavit, vellent iuberent Philippo
 regi Macedonibusque, qui sub regno eius essent, ob ini-
 urias armaque inlatae sociis populi Romani bellum indici.
 alteri consulum Aurelio Italia provincia obtigit. pree- 2
 tores exinde sortiti sunt, C. Sergius Plancus urbanam,
 Q. Fulvius Gillo Siciliam, Q. Minucius Rufus Bruttios,
 L. Furius Purpurio Galliam. rogatio de bello Macedo- 3
 nico primis comitiis ab omnibus ferme centuriis antiquata
 est. id cum fessi diuturnitate et gravitate belli sua sponte
 homines taedio periculorum laborumque fecerant, tum Q. 4
 Baebius tribunus plebis viam antiquam criminandi patres
 ingressus incusaverat bella ex bellis seri, ne pace um-
 quam frui plebs posset. aegre eam rem passi patres 5
 laceratusque probris in senatu tribunus plebis et consulem
 pro se quisque hortari, ut de integro comitia rogationi
 ferendae ediceret castigaretque segnitiam populi atque 6
 edoceret, quanto damno dedecorique dilatio ea belli futura
 esset.

VII. Consul in campo Martio comitiis, priusquam 1
 centurias in suffragium mitteret, contione advocata ‘igno- 2
 rare’ inquit ‘mihi videmini, Quirites, non utrum bellum
 an pacem habeatis vos consuli — neque enim liberum id
 vobis Philippus permittet, qui terra marique ingens bel-
 lum molitur —, sed utrum in Macedoniam legiones trans-
 portetis an hostes in Italiam accipiatis. hoc quantum in- 3
 tersit, si numquam alias, (Punico) proximo eerte bello

experti estis. quis enim dubitat, quin, si Saguntinis ob-
sessis fidemque nostram implorantibus impigre tulissimus
opem, sicut patres nostri Mamertinis tulerant, totum in
Hispaniam aversuri bellum fuerimus, quod cunctando
4 cum summa clade nostra in Italianam accepimus? ne illud
quidem dubium est, quin hunc ipsum Philippum pactum
iam per legatos litterasque cum Hannibale, ut in Italianam
traiceret, missa cum classe Laevino, qui ultiro ei bellum
5 inferret, in Macedonia continuerimus. et quod tunc feci-
mus, cum hostem Hannibalem in Italia haberemus, id
nunc pulso Italia Hannibale, devictis Carthaginiensibus
6 cunctamur facere? patiamur expugnandis Athenis, sicut
Sagunto expugnando Hannibalem passi sumus, segnitiam
7 nostram experiri regem: non quinto inde mense, quem ad
modum ab Sagunto Hannibal, sed quinto (inde) die quam
8 ab Corintho solverit naves in Italianam perveniet. ne
aequa veritis Hannibali Philippum, ne Carthaginiensibus
Macedonas. Pyrro certe aequarebis. [aequarebis] dico?
9 quantum vel vir viro vel gens genti praestat! minima
accessio semper Epirus regno Macedoniae fuit, et hodie
est. Peloponnesum totam in dicione Philippus habet
Argosque ipsos, non vetere fama magis quam morte
10 Pyrrhi nobilitatos. nostra nunc compara. quanto magis
florentem Italianam, quanto magis integras res salvis duci-
bus, salvis tot exercitibus, quos Punicum postea bellum
absumpsit, adgressus Pyrrus tamen concessit et vicit
11 prope ad ipsam urbem Romanam venit! nec Tarentini
modo oraque illa Italiae, quam maiorem Graeciam voeant,
ut linguam, ut nomen secutos crederes, sed Lueanus et
12 Bruttius et Samnis ab nobis defecerunt. haec vos, si
Philippus in Italianam transunserit, quietura aut mansura
in fide creditis? manserunt enim Punico postea bello.
numquam isti populi, nisi cum deerit ad quem desciscant,
13 ab nobis non deficiant. si piguisset vos in Africam tra-
cere, hodie in Italia Hannibalem et Carthaginiensis hostis
haberetis. Macedonia potius quam Italia bellum habeat,
14 hostium urbes agrique ferro atque igni vastentur. experti
iam sumus foris nobis quam domi feliciora potentioraque
arma esse. ite in suffragium bene invantibus divis et,

quae patres censuerunt, vos iubete, huius vobis sententia 15
nou consul modo auctor est, sed iam dii immortales,
qui mihi sacrificanti precantique, ut hoc bellum mihi
senatui vobisque, sociis ac nomini Latino, classibus exer-
citibusque nostris bene ac feliciter eveniret, laeta omnia
prosperaque portendere.'

VIII. Ab hac oratione in suffragium missi, uti ro- 1
garet, bellum iusserunt. supplicatio inde a consulibus in 2
triduum ex senatus consulto indicta est obsecratique circa
omnia pulvinaria dii, ut quod bellum cum Philippo popu-
lus iussisset, id bene ac feliciter eveniret, consultique 3
fetales ab consule Sulpicio, bellum quod indiceretur regi
Philippo, utrum ipsi utique nuntiari iuberent an satis
esset, in finibus regni quod proximum praesidium esset,
eo nuntiari. fetales deereverunt, utrum eorum fecisset,
recte faeturum. consuli a patribus permissum, ut quem 4
videretur ex iis, qui extra senatum essent, legatum mit-
teret ad bellum regi indicendum.

Tum de exercitibus consulum praetorumque actum. 5
consules binas legiones scribere iussi, veteres dimittere
exercitus. Sulpicio, cui novum ac magni nominis bellum 6
decretum erat, permissum, ut de exercitu, quem P. Scipio
ex Africa deportasset, voluntarios, quos posset, dueceret:
invitum ne quem militem veterem ducendi ius esset.
praetoribus L. Furio Purpurioni et Q. Minucio Rufo 7
quina milia socium Latini nominis consules darent, qui-
bus praesidiis alter Galliam, alter Bruttios provinciam
obtineret. Q. Fulvius Gillo ipse iussus ex eo exercitu, 8
quem P. Aelius consul habuisset, ut quisque minime
multa stipendia haberet, legere, donec et ipse quinque
milia socium ac nominis Latini effecisset: id praesidio
Siciliae provinciae esset. M. Valerio Faltoni, qui praec- 9
tor priore anno Campaniam provinciam habuerat, proro-
gatum in annum imperium est, uti propraetor in Sardi- 10
niam traiceret: is quoque de exercitu, qui ibi esset,
quinque milia socium nominis Latini, qui eorum minime
multa stipendia haberent, legeret. et consules duas ur- 11
banas legiones scribere iussi, quae, si quo res posceret,
multis in Italia contactis gentibus Punici belli societate

iraque inde tumentibus, mitterentur. sex legionibus Romanis eo anno usura res publica erat.

1 VIII. In ipso adparatu belli legati a rege Ptolemaeo
venerunt, qui nuntiarent Athenienses adversus Philippum
2 petisse ab rege auxilium: ceterum, etsi communes socii
sint, tamen nisi ex auctoritate populi Romani neque
classem neque exercitum defendendi aut obpugnandi
cuiusquam causa regem in Graeciam missurum esse.
3 vel quieturum cum in regno, si populo Romano socios
defendere liceat, vel Romanos quiescere, si malint, pas-
surum atque ipsum auxilia, quae facile adversus Philip-
4 pum tueri Athenas possent, missurum. gratiae regi ab
senatu aetate responsumque tutari socios populo Romano
in animo esse: si qua re ad id bellum opus sit, indica-
turos regi, regniisque eius opes seire subsidia firma ac
5 fidelia suae rei publicae esse. munera deinde legatis
in singulos quinum milium aeris ex senatus consulto
missa.

Cum dilectum consules haberent pararentque, quae
ad bellum opus essent, civitas religiosa, in principiis
6 maxime novorum bellorum, supplicationibus habitis iam
et obseeratione circa omnia pulvinaria facta, ne quid
praetermitteretur, quod aliquando factum esset, ludos
Iovi donunque vovere consulem, cui provincia Macedonia
7 evenisset, iussit. moram voto publico Licinius pontifex
maximus adlulit, qui negavit ex inepta pecunia voveri
debere, quia ea pecunia non posset in bellum usui esse
seponique statim deberet nec cum alia pecunia misceri:
8 quod si factum esset, votum rite solvi non posse. quam-
quam et res et auctor movebat, tamen ad collegium
9 pontificum referre consul iussus, si posset recte votum
incertae pecuniae suscipi. posse, rectiusque etiam esse
pontifices decreverunt. vovit in eadem verba consul
praeceunte maximo pontifice, quibus antea quinquennalia
10 vota suscipi solita erant, praeterquam quod tanta pe-
cunia, quantam tum, eum solveretur, senatus censuisset,
ludos donaque facturum vovit. totiens ante ludi magni
de certa pecunia voti erant, hi primi de incerta.

1 X. Omnia animis in bellum Macedonicum versis

repente nihil minus eo tempore timentibus Galliei tumultus fama exorta. Insubres Cenomanique et Boii excitis 2 Celinibus Ilvatibusque et ceteris Ligustinis populis Hamilcare Poeno duce, qui in iis locis de Hasdrubalis exercitu substiterat, Placentiam invaserant. et direpta urbe 3 ac per iram magna ex parte incensa, vix duobus milibus hominum inter incendia ruinasque relictis traieeto Pado ad Cremonam diripiendam pergunt. vicinae urbis audita 4 clades spatum colonis dedit ad claudendas portas praesidiaque per muros disponenda, ut obsiderentur tamen prius quam expugnarentur muntiosque mitterent ad praetorem Romanum. L. Furius Purpurio tum provinciae 5 praecerat cetero ex senatus consulto exercitu dimisso praeter quinque milia socium ac Latini nominis; cum iis copiis in proxima regione provinciae circa Ariminum substiterat. is tum senatui seripsit, quo in tumultu provincia esset: duarum coloniarum, quae ingentem illam tempe- 6 statem Punici belli subterfugissent, alteram captam ac direptam ab hostibus, alteram obpugnari. nec in exercitu 7 suo satis praesidii colonis laborantibus fore nisi quinque milia socium quadraginta milibus hostium — tot enim in armis esse — trucidanda obiecere velit et tanta sua clade iam inflatos excidio coloniae Romanae augeri hostium animos.

XI. His litteris recitatis deereverunt, ut C. Aurelius 1 consul exercitum, cui in Etruriam ad conveniendum diem edixerat, Arimini eadem die adesse iuberet et aut ipse, si 2 per commodum rei publicae posset, ad obprimendum Gallicum tumultum proficeretur aut Q. Minucio praetori scriberet, ut, cum ad eum legiones ex Etruria venissent, missis in vicem earum quinque milibus sociorum, quae interim Etruriae praesidio essent, proficeretur ipse ad coloniam liberandam obsidione.

Legatos item mittendos in Africam censuerunt, eos- 4 dem Carthaginem, cosdem in Numidiam ad Masinissam: Carthaginem, ut muntiarent, civem eorum Hamilcarem 5 relictum in Gallia — haut satis scire ex Hasdrubalis prius an ex Magonis postea exercitu — bellum contra foedus 6 facere, exercitus Gallorum Ligurumque excivisse ad arma

contra populum Romanum: eum, si pax placeret, revo-
 7 candum illis et dedendum populo Romano esse. simul
 nuntiare iussi, perfugas sibi non omnis redditos esse ac
 magnam partem eorum palam Carthagini obversari dici:
 quos comprehendendi conquirique debere, ut sibi ex foedere
 8 restituantur. haec ad Carthaginienses mandata. Mas-
 nissac gratulari iussi, quod non patrum modo recuperasset
 regnum, sed parte florentissima Syphacis finium adiecta
 9 etiam auxisset. nuntiare praeterea iussi bellum cum rege
 Philippo susceptum, quod Carthaginienses auxiliis iuvisset,
 10 iniuriasque inferendo sociis populi Romani flagrante bello
 Italia coegisset classes exercitusque in Gracciam mitti et
 distinendo copias causa in primis fuisse serius in Afri-
 11 cam traieendi; peterentque ut ad id bellum mitteret
 auxilia Numidarum equitum. dona ampla data, quae
 ferrent regi, vasa aurea argenteaque, toga purpurea et
 palmata tunica cum eburneo scipione et toga praetexta
 12 cum curuli sella; iussique polliceri, si quid eis ad firman-
 dum augendumque regnum opus esse indicasset, enixe id
 populum Romanum merito eius praestaturum.

13 Vermiae quoque Syphacis filii legati per eos dies
 senatum adierunt excusantes errorem adolescentiamque
 et culpam omnem in fraudem Carthaginiensium avertentes:
 14 et Masinissam Romanis ex hoste amicum factum; Vermi-
 nam quoque adnisurum, ne officiis in populum Romanum
 aut a Masinissa aut ab ullo alio vineatur; petere, ut rex
 15 sociusque et amicus ab senatu adpellaretur. responsum
 legatis est, et patrem eius Syphacem sine causa ex socio
 et amico hostem repente populi Romani factum et eum
 ipsum rudimentum adolescentiae bello lacessentem Ro-
 16 manos posuisse: itaque pacem illi prius petendam ab
 populo Romano esse quam ut rex sociusque et amicus
 adpelletur. nominis eius honorem pro magnis erga se
 17 regum meritis dare populum Romanum consuesce. legatos
 Romanos in Africa fore, quibus mandaturum senatum,
 ut Vermiae pacis dent leges, liberum arbitrium eius
 populo Romano permittenti. si quid ad eas addi, demi-
 mutarive vellet, rursus ab senatu ei postulandum fore.
 18 legati eum iis mandatis in Africam missi C. Terentius

Varro, Sp. Lucretius, Cn. Octavius. quinqueremes singulis
datae.

XII. Litterae deinde in senatu reeitatae sunt Q. 1
Minucii praetoris, cui Brutii provincia erat: pecuniam
Loeris ex Proserpinae thensauris nocte clam sublatam
nec ad quos pertineat facinus vestigia ulla extare.
indigne passus senatus non cessari ab sacrilegis et ne 2
Pleminium quidem, tam clarum recensque noxae simul
ac poenae exemplum, homines deterrere. C. Aurelio 3
consuli negotium datum, ut ad praetorem in Bruttios
seriberet: senatui placere quaestionem de expilatis then-
sauris eodem exemplo haberi, quo M. Pomponius practor
triennio ante habuisset; quae inventa pecunia esset, re- 4
poni; si quo minus inventum foret, expleri ac piacularia,
si videretur, sicut ante pontifices censuissent, fieri. euram 5
expiandae violationis eius templi prodigia etiam sub idem
tempus pluribus locis nuntiata accenderunt: in Lucanis
caelum arsisse adferebant, Priverni sereno per diem totum
rubrum solem fuisse, Lanuvii templo Sospitae Iunonis 6
nocte strepitum ingentem exortum. iam animalium ob-
sceni fetus pluribus locis nuntiabantur: in Sabinis incert-
us infans natus masculus an femina esset, alter sexdecim
iam annorum item ambiguo sexu inventus; Frusinone 7
agnus cum suillo capite, Sinuessa porcus cum capite
humano natus, in Lucanis in agro publico eculeus cum
quique pedibus. foeda omnia et deformia errantisque 8
in alienos fetus naturae visa; ante omnia abominati semi-
mares iussique in mare extemplo deportari, sicut proxime
C. Claudio, M. Livio consulibus deportatus similis pro-
digii fetus erat. nihilo minus decemviros adire libros de 9
portento eo iusserunt. decemviri ex libris res divinas
eadem, quae proxime secundum id prodigium factae
essent, imperarunt. carmen praeterea ab ter novenis
virginibus cani per urbem iusserunt, donumque Iunoni
reginae ferri. ea uti fierent C. Aurelius consul ex de- 10
cemvirorum responso euravit. carmen, sicut patrum me-
moria Livius, ita tum condidit P. Licinius Tegula.

XIII. Expiatis omnibus religionibus — nam etiam 1
Loeris sacrilegium pervestigatum ab Q. Minucio erat pe-

cuniaque ex bonis noxiorum in thensauros reposita —
 2 cum consules in provincias proficisci vellent, privati fre-
 quentes, quibus ex pecunia, quam M. Valerio, M. Claudio
 consulibus mutuam dederant, tertia pensio debebatur eo
 3 anno, adierunt senatum, quia consules, cum ad novum
 bellum, quod magna classe magnisque exercitibus gerend-
 dum esset, vix aerarium sufficeret, negaverant esse, unde
 4 iis in praesentia solveretur. senatus querentes eos non
 sustinuit: si in Punicum bellum pecunia data in Mae-
 donicum quoque bellum uti res publica vellet, aliis ex
 aliis orientibus bellis quid aliud quam publicatam pro
 5 beneficio tamquam noxia suam pecuniam fore? cum et
 privati accum postularent nec tamen solvendo aere alieno
 res publica esset, quod medium inter accum et utile erat
 6 decreverunt, ut, quoniam magna pars eorum agros volgo
 venales esse diceret et sibimet emptis opus esse, agri
 publici, qui intra quinquagesimum lapidem esset, copia
 7 iis fieret: consules agrum aestimatuos et in ingera asses
 veetigal testandi causa publicum agrum esse imposituros,
 8 ut si quis, cum solvere posset populus, pecuniam habere
 9 quam agrum mallet, restitueret agrum populo. laeti eam
 condicionem privati accepere. trientabulumque is ager,
 quia pro tertia parte pecuniae datus erat, adpellatus.

1 XIII. Tum P. Sulpicius secundum vota in Capitolio
 nuncupata paludatis lictoribus profectus ab urbe Brum-
 2 disium venit et veteribus militibus voluntariis ex Africano
 exercitu in legiones discriptis navibusque ex classe Cn.
 Cornelii electis, altero die quam a Brundisio solvit in
 3 Macedoniam traiecit. ibi ei praesto fuere Atheniensium
 legati orantes, ut se obsidione eximeret. missus extemplo
 Athenas est C. Claudius Centho cum viginti longis na-
 4 vibus et mille militum. neque enim ipse rex Athenas
 obsidebat: eo maxime tempore Abydum obpugnabat,
 iam cum Rhodiis et Attalo navalibus certaminibus, neutro
 5 feliciter proelio, vires expertus. sed animos ei faciebat
 praeter ferociam insitam foedus iustum cum Antiocho
 Syriae rege divisaeque iam cum eo Aegypti opes, cui
 morte auditu Ptolemaei regis ambo imminebant.
 6 Contraxerant autem sibi cum Philippo bellum Athe-

nienses haudquaquam digna causa, dum ex vetere fortuna nihil praeter animos servant. Aearnanes duo iuvenes 7 per initiorum dies non initiati templum Cereris imprudentes religionis cum cetera turba ingressi sunt. facile 8 eos serino prodidit absurde quaedam percontantis, deductique ad antistites templi, cum palam esset per errorem ingressos, tamquam ob infandum scelus imperfecti sunt. id tam foede atque hostiliter gens Aearnanum 9 factum ad Philippum detulit impetravitque ab eo, ut datis Maeodonum auxiliis bellum se inferre Atheniensibus pateretur. hic exercitus primo terram Atticam ferro igni- 10 que depopulatus cum omnis generis praeda in Aearniam rediit. et irritatio quidem animorum ea prima fuit: postea iustum bellum decretis civitatis ultiro indieendo factum. Attalus enim rex Rhodiique persecuti cedentem 11 in Maeodoniam Philippum cum Aeginam venissent, rex Piraeum renovandae confirmandaeque cum Atheniensibus societatis causa traiecit. civitas omnis obviam effusa cum 12 coniugibus ac liberis, sacerdotes [in] insignibus suis intrantem urbem ac di prope ipsi exciti sedibus suis acceperunt.

XV. In contionem extemplo populus vocatus, ut rex 1 quae vellet coram ageret; deinde ex dignitate magis visum scribere eum de quibus videretur, quam praesentem aut 2 referendis suis in civitatem beneficiis erubescere aut significationibus adulamationibusque multitudinis adsentatione immoda pudorem onerantis. in litteris autem, 3 quae missae in contionem recitataeque sunt, commemoratio erat beneficiorum primum in civitatem suorum, deinde rerum, quas adversus Philippum gessisset, ad 4 postremum adhortatio capessendi belli, dum se, dum Rhodios, tum quidem dum etiam Romanos haberent: nequicani postea, si tum cessassent, praetermissam occasionem quaesituros. Rhodii deinde legati auditи sunt; 5 quorum reens erat beneficium, quod naves longas quatuor Atheniensium captas nuper ab Macedonibus recuperatasque remiserant. itaque ingenti consensu bellum adversus Philippum decretum. honores regi primum 6 Attalo immodi, deinde et Rhodiis habiti. tum primum

mentio inflata de tribu, quam Attalida adpellarent, ad
 decem veteres tribus addenda, et Rhodiorum populus
 7 corona aurea virtutis ergo donatus civitasque Rhodiis
 data, quem ad modum Rhodii prius Atheniensibus de-
 siderant. secundum haec rex Attalus Aeginam ad classem
 se recipit; Rhodii Ciam ab Aegina, inde per insulas
 Rhodum navigarunt omnibus praeter Andrum Parumque
 et Cythnum, quae praesidiis Macedonum tenebantur, in
 9 societatem acceptis. Attalum Aeginac missi in Aetoliam
 nuntii expestatique inde legati aliquamdiu nihil agentem
 10 tenuere. set neque illos excire ad arma potuit, gaudentes
 utecumque composita cum Philippo pace, et ipse Rhodii-
 que, eum, si institisset Philippo, egregium liberatae per
 11 se Graeciae titulum habere potuissent, patiendo rursus
 eum in Hellespontum traicere occupantemque Thraceiae
 oportuna loca vires conligere bellum aluere gloriamque
 eius gesti perfectique Romanis concesserunt.

1 XVI. Philippus magis regio animo est usus; qui
 cum Attalum Rhodiosque hostis non sustinuissest, ne Ro-
 2 mano quidem, quod imminebat, bello territus Philoelie
 quodam ex praefectis suis cum duobus milibus peditum,
 3 equitibus duecentis ad populandos Atheniensium agros
 misso, classe tradita Heraclidi, ut Maroneam peteret,
 ipse terra eodem cum expeditis duobus milibus peditum,
 4 equitibus ducentis pergit. et Maroneam quidem primo
 inpetu expugnavit; Aenum inde cum magno labore,
 postremo per proditionem Callimedis praefetti Ptolemai
 cepit. deinceps alia castella, Cypsela et Doriscon et
 5 Serrheum, occupat. inde progressus ad Chersonesum
 Elaeunta et Alopeconesum tradentibus ipsis recipit.
 Callipolis quoque et Madytos dedita et castella quaedam
 6 ignobilia. Abydeni ne legatis quidem admissis regi portas
 clauerunt. ea obpugnatio diu Philippum temuit, eripique
 ex obsidione, ni cessatum ab Attalo et Rhodiis foret,
 7 potuerunt. Attalus trecentos tantum milites in praesi-
 dium, Rhodii quadrirarem unam ex classe, eum ad Te-
 8 nedum staret, miserunt. eodem postea, eum iam vix
 sustinerent obsidionem, et ipse Attalus cum traieceret,
 spem tantum auxilii ex propinquuo ostendit.

XVII. Neque terra neque mari adiuti a sociis Aby- 1
 deni primo tormentis per muros dispositis non terra modo
 adeuntis aditu areebant, sed navium quoque stationem
 infestam hosti faciebant. postea, cum et muri pars strata 2
 ruinis et ad interiorem raptim obpositum murum cuniculis
 iam perventum esset, legatos ad regem de condicioneibus
 tradendae urbis miserunt. paciscebantur autem, ut Rho- 3
 diam quadriremem eum sociis navalibus Attalique praec-
 sidium emitte lieeret atque ipsis urbe exceedere cum
 singulis vestimentis. quibus eum Philippus nihil pacati 4
 nisi omnia permittentibus respondisset, adeo renuntiata
 haec legatio ab indignatione simul ac desperatione iram
 aeeendit, ut ad Saguntinam rabiem versi matronas omnis 5
 in templo Diana, pueros ingenuos virginesque infantes
 etiam eum suis nutricibus in gymnasio includi iuberent.
 aurum et argentum in forum deferri, vestem pretiosam 6
 in navis Rhodiam Cyzicenamque quae in portu erant
 coieci, sacerdotes victimasque adduci et altaria in medio
 poni. ibi delecti primum, qui, ubi caesam aeiem suorum 7
 pro diruto muro pugnantem vidissent, extemplo coniuges
 liberosque interficerent, aurum, argentum vestemque, quae 8
 in navibus esset, in mare deicerent, tectis publicis pri-
 vatisque quam plurimis locis possent ignes subicerent, id 9
 se facinus perpetraturos praeceuntibus exsecrabile carmen
 saecordotibus iure iurando adacti; tum militaris actas iurat,
 neminem vivum nisi victorem acie excessurum. hi me- 10
 mores decorum adeo pertinaciter pugnaverunt, ut, cum
 proelium nox dirempta esset, rex prior, territus rabie
 eorum, pugna abstiterit. principes, quibus atrocior pars 11
 facinoris delegata erat, cum paueos et confectos vulneri-
 bus ac lassitudine superesse proelio cernerent, luce prima
 saecordotes eum infulis ad urbem dedendam Philippo
 mittunt.

XVIII. Ante ditionem ex iis legatis, qui Alexan- 1
 dream missi erant, M. Aemilius trium consensu minimus
 natu audita obsidione Abydenorum ad Philippum venit.
 qui questus Attalo Rhodiisque arma inlata et quod tum 2
 maxime Abydum obpugnaret, cum rex ab Attalo et
 Rhodiis ultro se bello lacessitum dicere, ‘num Abydeni

3 quoque' inquit 'ultro tibi intulerunt arma?' insueto
 vera audire ferocior oratio•visa est, quam quae habenda
 apud regem esset. 'aetas' inquit 'et forma et super
 4 omnia Romanum nomen te ferociorem facit. ego autem
 primum velim vos foederum memores servare mecum
 pacem; sin bello lacessitis, mihi quoque animos facere et
 regnum et Macedonum nomen haud minus quam Roma-
 5 num nobile sentietis.' ita dimisso legato Philippus auro
 argentoque, quae coacervata erant, accepto hominum
 6 praedam omnem amisit. tanta enim rabies multitudinem
 invasit, ut repente proditos rati, qui pugnantes mortem
 obeubuisserent, perjuriumque alius ali probrantes et sa-
 credotibus maxime, qui quos ad mortem devovissent,
 7 eorum ditionem vivorum hosti fecissent, repente omnes
 ad caudem coniugum liberorumque discurrerent seque
 ipsi per omnes vias leti interficerent. obstupefactus eo
 furore rex subpressit inpetum militum et triduum se ad
 s moriendum Abydenis dare dixit. quo spatio plura faci-
 nora in se vici ediderunt quam infesti edidissent victores
 nee, nisi quem vineula aut alia necessitas mori prohibuit,
 quisquam vivus in potestatem venit. Philippus imposito
 9 Abydi praesidio in regnum rediit. eum velut Sagunti
 excidium Hannibali, sic Philippo Abydenorum clades ad
 Romanum bellum animos fecisset, nuntii obeurrerunt,
 consulem iam in Epiro esse et Apolloniam terrestris
 copias, navalis Coreyram in hiberna deduxisse.

1 XIX. Inter haec legatis, qui in Africam missi erant,
 de Hamilcare, Gallici exercitus duce, responsum a Car-
 thaginiensibus est, nihil ultra se facere posse, quam ut
 2 exilio eum multarent, bona eius publicarent: perfugas et
 fugitivos, quos inquirendo vestigare potuerint, reddidisse
 et de ea re missuros legatos Romam, qui senatui satis-
 facerent. duecenta milia modium tritie Romani, duecenta
 3 ad exercitum in Macedoniam miserunt. inde in Numi-
 diam ad reges profecti legati. dona data Masinissae
 4 mandataque edita. equites mille Numidae, cum duo milia
 daret, accepti. ipse in nave inponendos curavit et cum
 5 ducentis milibus modium tritie, ducentis hordei in Mace-
 doniam misit. tertia legatio ad Verminam erat. is ad

primos fines regni legatis obviam progressus, ut scriberent ipsi quas vellent pacis condiciones permisit: omnem 6 pacem bonam iustumque fore sibi cum populo Romano. datae leges pacis iussusque ad eam confirmandam mittere legatos Romam.

XX. Per idem tempus L. Cornelius Lentulus pro 1 consule ex Hispania rediit. qui cum in senatu res ab se 2 per multos annos fortiter feliciterque gestas exposuisset postulassetque, ut triumphanti sibi invehiri liceret in urbem, res triumpho dignas esse censebat senatus, sed exemplum 3 a maioribus non accepisse, ut qui neque dictator neque consul neque praetor res gessisset triumpharet: pro con- 4 sole illum Hispaniam provinciam, non consulem aut praetorem obtinuisse. decurrebatur tamen eo, ut ovans urbem 5 imiret, intercedente Ti. Sempronio Longo tribuno plebis, qui nihilo magis id more maiorum aut ullo exemplo futu- rum diceret. postremo victus consensu patrum tribunus 6 cessit et ex senatus consulto L. Lentulus ovans urbem est ingressus. argenti tulit ex praeda quadraginta tria 7 milia pondo, auri duo milia quadringenta quinquaginta; militibus ex praeda centum viginti asses divisit.

XXI. Iam exercitus consularis ab Arretio Ariminum 1 transductus erat et quinque milia socium Latini nominis ex Gallia in Etruriam transierant. itaque L. Furius, 2 magnis itineribus ab Arimino adversus Gallos Cremonam tum obsidentes profectus, castra mille quingentorum pas- suum intervallo ab hoste posuit. occasio egregie rei ge- 3 rendae fuit, si protinus de via ad castra obpugnanda duxisset. palati passim vagabantur per agros nullo satis 4 firmo relieto praesidio. lassitudinem militum timuit, quod raptim ductum agmen erat. Galli clamore suorum ex 5 agris revocati omissa praeda, quae in manibus erat, castra repetivere et postero die in aciem progressi. nec 6 Romanus moram pugnandi fecit. sed vix spatum in- struendi fuit: eo cursu hostes in proelium venerunt. dextra ala — in alas divisum socialem exercitum habe- 7 bant — in prima acie locata est, in subsidiis duae Ro- manae legiones. M. Furius dextrae alae, legionibus M. 8 Caecilius, equitibus L. Valerius Flaccus — legati omnes

9 erant — praepositi. praetor secum duos legatos, C. Laetorium et P. Titinium, habebat, cum quibus circumspicere
 10 et obire ad omnis hostium subitos conatus posset. primo
 Galli omni multitudine in unum loenum conixi obruere
 atque obterere sese dextram alam, quae prima erat, spe-
 11 rarunt posse. ubi id parum procedebat, circuiri a corni-
 bus et amplecti hostium aciem, quod multitudine ad-
 12 versus paucos facile videbatur, conati sunt. id ubi vidi-
 praetor, ut et ipse dilataret aciem, duas legiones ex sub-
 sidiis dextra laevaque alae, quae in prima acie pugnabat,
 circundat aedemque Vediovi vovit, si eo die hostis fudisset.
 13 L. Valerio imperat, ut parte una duarum legionum equi-
 tes, altera sociorum equitatum in cornua hostium emittat
 14 nee circuiri eos aciem patiatur. simul et ipse, ut ex-
 tenuatam medium diductis cornibus aciem Gallorum vidi-
 signa inferre confertos milites et perrumpere ordines
 15 iubet. et cornua ab equitibus et mediis a pedite pulsi.
 ac repente, cum in omni parte caede ingenti sternerentur,
 Galli terga verterunt fugaque effusa repetunt castra.
 16 fugientes persecutus eques, mox et legiones insecentae in
 17 castra inpetum fecerunt. minus sex milia hominum inde
 effugerunt, caesa aut capta supra quinque et triginta
 milia eum signis militaribus septuaginta, carpentis Gal-
 18 licis multa praeda oneratis plus ducentis. Hamilcar dux
 Poenus eo proelio cecidit et tres imperatores nobiles
 Gallorum. Placentini captivi ad duo milia liberorum
 capitum redditii colonis.

1 XXII. Magna victoria lactaque Romae fuit. litteris
 2 adlatis supplicatio in triduum deereta est. Romanorum
 sociorumque ad duo milia eo proelio ceciderunt, plurimi
 dextrae alae, in quam primo inpetu vis hostium ingens
 3 inflata est. quamquam per praetorem prope debellatum
 erat, consul quoque C. Aurelius, perfectis quae Romae
 agenda fuerant profectus in Galliam, victorem exercitum
 a praetore accepit.

4 Consul alter eum autumno ferme exacto in provin-
 5 ciam venisset, circa Apolloniam hibernabat. ab classe,
 quae Coreyrae subducta erat, C. Claudius triremesque
 Romanae, sicut ante dictum est, Athenas missae cum

Piraeum pervenissent, desponentibus iam animos sociis spem ingentem adulterant. nam et terrestris ab Corintho 6 quac per Megaram incursiones in agros fieri solitae erant non fiebant, et praedonum a Chalcide naves, quac non 7 mare solum infestum, sed etiam omnis maritimus agros Atheniensibus fecerant, non modo Sunium superare, sed ne extra fretum Euripi [quidem] committere aperto mari se audebant. supervenerunt his tres Rhodiac qua- 8 driremes, et erant Attiae tres apertae naves, ad tuendos maritimus agros comparatae. hac classe si urbs agrique Atheniensium defenderentur, satis in praesentia existi- 9 manti Claudio esse maioris etiam rei fortuna oblata est.

XXIII. Exules ab Chalcide regiorum iniuriis pulsi 1 adtulerunt, occupari Chalcidem sine certamine ullo posse: nam et Macedonas, quia nullus in propinquuo sit hostium 2 metus, vagari passim et oppidanos praesidio Macedonum fretos custodiam urbis neglegere. his auctoribus pro- 3 fectus quamquam Sunium ita mature pervenerat, ut inde provehi ad primas angustias Euboeae posset, ne superato promunturio conspiceretur, classem in statione usque ad noctem tenuit; primis tenebris movit et tranquillo per- 4 veetus Chalcidem paulo ante lucem, qua infrequentissima urbis sunt, paucis militibus turrim proximam murumque circa sealis cepit alibi sopitis custodibus, alibi nullo cu- 5 stodiente. progressi inde ad frequentia aedificiis loca 6 custodibus interfectis refractaque porta ceteram multitu- dinem armatorum acceperunt. inde in totam urbem dis- 7 cursum est aucto etiam tunnltu, quod circa forum ignis tectis iniectus erat. conflagrarunt et horrea regia et ar- 8 mamentarium cum ingenti adparatu machinarum tormentorumque. caedes inde passim fugientium pariter ac re- pugnantium fieri coepta est. nec ullo iam qui militaris 9 aetatis esset non aut caeso aut fugato. Sopatro etiam Aearnane praefecto praesidii interfecto praeda omnis primo in forum conlata, deinde in naves inposita. career 10 etiam ab Rhodiis refractus emissique captivi, quos Philippus tamquam in tutissimam custodiam condiderat. statuis inde regis deiectis truncatisque, signo receptui 11 dato concenderunt naves et Piracum, unde profecti erant,

11 redierunt. quodsi tantum militum Romanorum fuisset, ut et Chaleis teneri et non deseriri praesidium Athenarum potuisset, magna res principio statim belli, Chaleis et
12 Euripus adempta regi forent. nam ut terra Thermopylarum angustiae Graciam, ita mari fretum Euripi claudit.

1 XXIII. Demetriade tum Philippus erat. quo cum esset nuntiata clades sociae urbis, quamquam serum auxilium perditis erat, tamen, quae proxima auxilio est,
2 ultiōnem petens, cum expeditis quinque milibus et trecentis equitibus extempro profectus cursu prope Chaleidem contendit haudquaquam dubius obprimi Romanos
3 posse. a qua destitutus spe nec quicquam aliud quam ad deformē spectaculum semirutae ac fumantis sociae urbis cum venisset, paucis vix qui sepelirent bello absumptos relictis, aequē raptim ac venerat, transgressus ponte Euripum per Boeotiam Athenas ducit, pari incepto
4 haut disparem eventum ratus responsurum. et respondisset, ni speculator — hemerodromos vocant Graeci, ingens die uno cursu emetientis spatium — contemplatus regium agmen ex specula quadam praegressus nocte me-
5 dia Athenas pervenisset. idem ibi somnus eademque neglegentia erat, quae Chaleidem dies ante paucos pro-
6 diderat. excitati nuntio trepido et praetor Atheniensium et Dioxippus praefectus cohortis mercede militantium auxiliorum convocatis in forum militibus tuba signum ex
7 aree dari iubent, ut hostis adesse omnes scirent. ita un-
diue ad portas, ad muros discurrunt. paucas post horas Philippus, aliquanto tamen ante lucem, adpropinquans urbi conspectis luminibus crebris et fremitu hominum tre-
8 pidantium, ut in tali tumultu, exandito sustinuit signa et considere ac conquiescere agmen iussit vi aperta propa-
9 lam usurus, quando parum dolus profuerat. ab dipylo accessit. porta ea, velut in ore urbis posita, maior aliquanto patentiorque quam ceterae est et intra eam extra-
que latae viae sunt, ut et oppidani derigere aciem a foro
10 ad portam possent et extra limes mille ferme passus longus, in Academiae gymnasium ferens, pediti equitique hostium liberum spatium praebaret. eo limite Athenienses cum Attali praesidio et cohorte Dioxippi acie intra por-

tam instructa signa extulerunt. quod ubi Philippus vidit, 11
habere se hostis in potestate ratus et diu optata caede —
neque enim ulli Graecarum civitatum infestior erat —
expleturum, cohortatus milites, ut se intuentes pugnarent 12
scirentque ibi signa, ibi aciem esse debere, ubi rex esset,
concitat eum non ira tantum, sed etiam gloria elatus,
quod ingenti turba completis etiam ad spectaculum muris 13
conspici se pugnantem egregium ducbat. aliquantum 14
ante aciem cum equitibus paucis evectus in medios hostis
ingentem cum suis ardorem, tum pavorem hostibus iniecit.
plurimos manu sua comminus enimusque vulneratos com- 15
pulsosque in portam consecutus et ipse cum maiorem in
angustiis trepidantium edidisset eadem, in temerario in-
cepto tutum tamen receptum habuit, quia qui in turribus 16
portae erant sustinebant tela, ne in permixtos hostibus
suos coicerent. intra muros deinde tenentibus milites Athe- 17
niensibus Philippus signo receptui dato castra ad Cynos-
arges — templum Herculis gymnasiumque et lucus erat
circumiectus — posuit. sed et Cynosarges et Lycium et 18
quidquid sancti amoenive circa urbem erat incensum est
diruntaque non tecta solum, sed etiam sepultra, nec divini
humanique iuris quiequam prae inpotenti ira est ser-
vatum.

XXV. Postero die cum primo clausae fuissent por- 1
tae, deinde subito apertae, quia praesidium Attali ab Ae-
gina Romanique ab Piraeo intraverant urbem, castra ab
urbe retulit rex tria ferme milia passum. inde Eleusi- 2
nam profectus spe improviso templi castellique, quod et
inminet et circumdatum est templo, capiendi, cum haut-
quaquam neglectas custodias animadvertisset et classem
a Piraeo subsidio venire, omissa incepto Megaram ac
protinus Corinthum ducit et, cum Argis Achaeorum con-
cilium esse audisset, inopinantibus Achaeis contioni ipsi
supervenit. consultabant de bello adversus Nabim, ty- 3
rannum Lacedaemoniorum, qui tralato imperio a Philo-
poemene ad Cyliadum, nequaquam parem illi ducem,
dilapsa cernens Achaeorum auxilia redintegraverat bel-
lum agrosque finitimorum vastabat et iam urbibus quoque
erat terribilis. adversus hunc hostem cum quantum ex 4

quaque civitate militum seriberetur consultarent, Philippus dempturum se eis curam, quod ad Nabim et Laec-
 5 daemonios adtineret, pollicitus nec tantum agros socio-
 rum populationibus prohibiturum, sed terrorem omnem
 belli in ipsam Laconicam ducto eo extemplo exercitu
 6 tralaturum. haec oratio cum ingenti adsensu hominum
 acciperetur, ‘ita tamen aequum est,’ inquit ‘me vestra
 meis armis tutari, ne mea interim nudentur praesidiis.
 7 itaque, si vobis videtur, tantum parate militum, quantum
 ad Oreum et Chaleidem et Corinthum tuenda satis sit, ut
 meis ab tergo tutis securus bellum Nabidi inferam et
 8 Lacedaemoniis.’ non fecellit Achaeos, quo spectasset
 tam benigna pollicitatio auxiliumque oblatum adversus
 Lacedaemonios: id quaeri, ut obsidem Achaeorum iuven-
 tutem educeret ex Peloponneso ad infligandam Romano
 9 bello gentem. et id quidem coarguere Cycliadas praetor
 Achaeorum nihil adtinere ratus, id modo cum dixisset,
 non licere legibus Achaeorum de aliis rebus referre quam
 10 propter quas convocati essent, decreto de exercitu parando
 adversus Nabim facto concilium fortiter ac libere habitum
 dimisit, inter adsentatores regios ante eam diem habitus.
 11 Philippus, magna spe depulsus, voluntariis patucis militi-
 bus conscriptis Corinthum atque in Atticam terram rediit.

1 XXVI. Per eos ipsos dies quibus Philippus in
 Achaia fuit Philocles praefectus regius ex Euboea pro-
 fectus cum duabus milibus Thracum Macedonumque ad
 depopulandos Atheniensium fines regione Eleusinis sal-
 2 tum Cithaeronis transcendit; inde dimidia parte militum
 ad praedandum passim per agros dimissa, eum parte
 3 ipse occultus loco ad insidias oportuno consedit, ut si ex
 castello ab Eleusine in praedantis suos impetus fieret,
 repente hostis effusos ex improviso adoriretur. non fecel-
 4 lere insidiae. itaque revocatis qui discurrerant ad praedan-
 dum militibus instructisque ad obpugnandum castellum
 Eleusinem prefectus eum multis inde vulneribus recessit
 5 Philippoque se venienti ex Achaia coniunxit. temptata
 et ab ipso rege obpugnatio eiusdem castelli est. sed na-
 ves Romanae a Piraeo venientes intromissumque praesi-
 6 dium absistere incepto coegerunt. diviso deinde exercitu

rex cum parte Philoclem Athenas mittit, cum parte Piraeum pergit, ut, dum Philocles subeundo muros et comminanda obpugnatione contineret urbe Athenienses, ipsi Piraeum levi cum praesidio relictum expugnandi facultas esset. ceterum nihil ei Pirai quam Eleusinis 7 facilior isdem fere defendantibus obpugnatio fuit. a Piraeo Athenas repente duxit. inde eruptione subita pedis 8 tum equitumque inter angustias semiruti muri, qui brachiis duobus Piraeum Athenis iungit, repulsus omissa obpugnatione urbis, diviso cum Philocle rursus exercitu 9 ad agros vastandos profectus, cum priorem populationem sepuleris circa urbem diruendis exereuisset, ne quid in- 10 violatum relinquaret, templa deum, quae pagatim sacrata habebant, dirui atque incendi iussit. exornata eo genere 11 operum eximie terra Attica et copia domestici marmoris et ingenii artificium praebuit huic furori materiam. neque 12 enim diruere modo ipsa templa ac simulaera evertere satis habuit, sed lapides quoque, ne integri cumularent ruinas, frangi iussit. et postquam non tam ira satiata 13 quam irae exercendae materia deerat, agro hostium in Boeotiam excessit nec aliud quicquam dignum memoria in Graecia egit.

XXVII. Consul Sulpicius eo tempore inter Apolloniam ac Dyrrachium ad Apsum flumen habebat castra, quo arcessitum L. Apustum legatum cum parte copiarum ad depopulandos hostium fines mittit. Apustius, extrema 2 Macedoniae populatus, Corrhago et Gerrunio et Orgesso castellis primo in petu captis ad Antipatream, in faueibus angustis sitam urbem, venit. ac primo evocatos principes ad conloquium, ut fidei Romanorum se committerent, perlicere est conatus; deinde ubi magnitudine ac moenibus sitique urbis freti dieta aspernabantur, vi atque armis adortus expugnavit puberibusque imperfectis, praeda 4 omni militibus concessa diruit muros atque urbem incedit. hic metus Codrionem, satis validum et munitum 5 oppidum, sine certamine ut dederetur Romanis effecit. praesidio ibi relicto Cnidus — nomen propter alteram in 6 Asia urbem quam oppidum notius — vi capitur. revertentem legatum ad consulem eum satis magna praeda

Athenagoras quidam, regius praefectus, in transitu fluminis a novissimo agmine adortus postremos turbavit. ad quorum clamorem et trepidationem cum revetus equo propere legatus signa convertisset et coniectis in medium sarcinis aeiem direxisset, non tulere impetum Romanorum militum regii. multi ex iis occisi, plures capti. legatus, incolui exercitu reducto ad consulem, remittitur inde extemplo ad classem.

XXVIII. Hae satis felici expeditione bello commisso reguli ac principes adeolae Macedonum in castra Romana veniunt, Pleuratus Seerdilaedi filius et Amynander Athamanum rex et ex Dardanis Bato Longari filius. bellum suo nomine Longarus cum Demetrio, Philippi patre, gesserat. pollicentibus auxilia respondit consul, Dardanorum et Pleurati opera, cum exercitum in Macedoniam induceret, se usurum; Amynandro Aetolos concitandos ad bellum attribuit. Attali legatis — nam ii quoque per id tempus venerant — mandat, ut Aeginae rex, ubi hibernabat, classem Romanam opperiretur, qua adiuneta bello maritimo, sicut ante, Philippum urgeret. ad Rhodios quoque missi legati, ut capesserent partem belli. nec Philippus segnius — iam enim in Macedoniam per venerat — adparabat bellum. filium Persea, puerum admodum, datis ex amicorum numero, qui aetatem eius regerent, cum parte copiarum ad obsidendas angustias, quae ad Pelagoniam sunt, mittit; Sciathum et Peparethum, haut ignobiles urbes, ne classi hostium praedae ac praemio essent, diruit; ad Aetolos mittit legatos, ne gens inquieta adventu Romanorum fidem intaret.

XXVIII. Concilium Aetolorum stata die, quod Panactolium vocant, futurum erat. huic ut obcurrerent, et regis legati iter adeelerunt, et a consule missus L. Furius Purpurio legatus venit. Atheniensium quoque legati ad id concilium obcurrerunt. primi Macedones, cum quibus recentissimum foedus erat, auditи sunt. qui nulla nova re nihil se novi habere quod adferrent dixerunt: quibus enim de causis experta imutili societate Romana pacem cum Philippo fecissent, compositam semel pacem servare eos debere. ‘an imitari’ inquit unus ex legatis

‘Romanorum licentiam, an levitatem dieam, maxultis? qui cum legatis vestris Romae responderi ita iussissent: “quid ad nos venitis, Aetoli, sine quorum auctoritate pacem eum Philippo fecistis?”, idem nunc ut bellum secum 5 aduersus Philippum geratis postulant. et antea propter vos et pro vobis arma sumpta aduersus eum simulabant; nunc vos in pace esse cum Philippo prohibent. Messanae ut auxilio essent, primo in Siciliam transcederunt, iterum ut Syracusas obpressas ab Carthaginiensibus in libertatem eximerent; et Messanam et Syracusas et to- 7 tam Siciliam ipsi habent veetigalemque provinciam securibus et fascibus subiecerunt. scilicet sicut vos Nau- 8 pacti legibus vestris per magistratus a vobis creatos concilium habetis, socium hostemque libere quem velitis lecturi, pacem ac bellum arbitrio habituri vestro, sic Si- eulorum civitatibus Syracusas aut Messanam aut Lilybaeum indicitur concilium: praetor Romanus conventus 9 agit; eo imperio evocati conveniunt; excelso in suggestu superba iura reddentem, stipatum lictoribus vident; vir- gae tergo, secures cervicibus imminent et quotannis alium atque alium dominum sortiuntur. nec id mirari debent 10 aut possunt, cum Italiae urbes, Regium, Tarentum, Capuam, ne finitimas, quarum ruinis erezit urbs Roma, nominem, eidem subiectas videant imperio. Capua qui- 11 dem, sepulerum ac monumentum Campani populi, elato et extorri cieeto ipso populo superest, urbs trunca, sine senatu, sine plebe, sine magistratibus, prodigium, relieta crudelius habitanda quam si deleta foret. furor est, si 12 alienigenae homines, plus lingua et moribus et legibus quam maris terrarumque spatio discreti, haec tenuerint, sperare quicquam eodem statu mansurum. Philippi re- 13 gnum obficere aliquid videtur libertati vestrae; qui, cum merito vestro vobis infensus esset, nihil a vobis ultra quam pacem petiit fidemque hodie pacis paetae desiderat. adsuefacite his terris legiones externas et iugum accipite: 14 sero ac nequicquam, cum dominum Romanum habebitis, socium Philippum quaeretis. Aetolos, Acarnanas, Mace- 15 donas, eiusdem linguae homines, leves ad tempus ortae causae diungunt coniunguntque; cum alienigenis, cum

barbaris aeternum omnibus Graecis bellum est eritque:
 natura enim, quae perpetua est, non mutabilibus in diem
 16 causis hostes sunt. sed unde coepit oratio mea, ibi de-
 sinet: hoc eodem loco idem homines de eiusdem Philippi
 pace triennio ante deerevistis isdem improbantibus eam
 pacem Romanis, qui nunc pactam et compositam turbare
 volunt. in qua consultatione nihil fortuna mutavit, cur
 vos mutetis non video.'

1 XXX. Secundum Macedonas ipsis Romanis ita con-
 cedentibus iubentibusque Athenienses, qui foeda passi
 iustius in crudelitatem saevitiamque regis invehi poterant,
 2 introducti sunt. deploraverunt vastationem populationem-
 que miserabilem agrorum: neque id se queri, quod ho-
 stilia ab hoste passi forent – esse enim quaedam belli
 3 iura, quae ut facere, ita pati sit fas: sata exuri, dirui
 teeta, praedas hominum pecorumque agi misera magis
 4 quam indigna patienti esse –, verum enim vero id se
 queri, quod is, qui Romanos alienigenas et barbaros vocet,
 adeo omnia simul divina humanaque iura polluerit, ut
 priore populatione cum infernis deis, secunda eum superis
 5 bellum nefarium gesserit. omnia sepulera monumenta-
 que diruta esse in finibus suis, omnium nudatos manes,
 6 nullius ossa terra tegi. delubra sibi fuisse, quae quon-
 dam pagatim habitantes in parvis illis castellis vicisque
 consecrata ne in unam urbem quidem contributi maiores
 7 sui deserta reliquerint. circa ea omnia templo Philippum
 infestos circumtulisse ignes, semusta, truncata simulacra
 8 deum inter prostratos iacere postes templorum. qualem
 terram Atticam fecerit, exornatam quondam opulentam-
 que, talem eum, si liceat, Aetolianum Gracciamque omnem
 9 facturum. urbis quoque suae similem deformitatem fu-
 turam fuisse, nisi Romani subvenissent. eodem enim
 seclere urbem colentis deos praesidemque arcis Minervam
 petitam, eodem Eleusiniae Cereris templum, eodem Piraei
 10 Iovem Minervamque; sed ab eorum non templis modo,
 sed etiam moenibus vi atque armis repulsum in ea de-
 11 lubra, quae sola religione tuta fuerint, saevisse. itaque
 se orare atque obsecrare Aetolos, ut miseriti Ath-
 niensium ducibus diis immortalibus, deinde Romanis,

qui secundum deos plurimum possent, bellum suscipi-
perent.

XXXI. Tum Romanus legatus ‘totam orationis meae 1
formam Macedones primum, deinde Athenienses muta-
runt. nam et Macedones, cum ad conquerendas Philippi 2
iniurias in tot socias nobis urbes venisset, ulti accu-
sando Romanos, defensionem ut accusatione potiorem
haberem effecerunt, et Athenienses in deos inferos su- 3
perosque nefanda atque inhumana scelera eius referendo
quid mihi aut cuiquam reliquerunt, quod obiecere ultra
possim? eadem haec Cianos, Abydenos, Aeneos, Maro- 4
nitas, Thasios, Parios, Samios, Larisenses, Messenios
hinc ex Achaia existimate queri, graviora acerbioraque
eos, quibus nocendi maiorem facultatem habuit. nam 5
quod ad ea adtinet, quae nobis obiecit, nisi gloria digna
sunt, fateor ea defendi non posse. Regium et Capuam
et Syracusas nobis obiecit. Regium Pyrrhi bello legio 6
Reginis ipsis, ut mitteremus, orantibus in praesidium
missa urbem, ad quam defendendam missa erat, per
seclus possedit. comprobavimus ergo id facinus? an bello 7
persecurti sceleratam legionem, in potestatem nostram re-
daectam tergo et cervicibus poenas sociis pendere cum
coegisset, urbem, agros suaque omnia cum libertate
legibusque Reginis reddidimus? Syracusanis obpressis ab 8
externis tyrannis, quo indignius esset, cum tulisset, opem
et fatigati prope per triennium terra marique urbe
munitissima obpugnanda essemus, cum iam ipsi Syra-
cusanis servire tyrannis quam capi a nobis mallent, captam
isdem armis et liberatam urbem reddidimus. neque in- 9
fitias imus Siciliam provinciam nostram esse et civitates
quae in parte Carthaginensium fuerunt et uno animo
cum illis adversus nos bellum gesserunt, stipendiarias ac
vectigales esse: quin contra hoc et vos et omnes gentes
scire volumus, pro merito cuique erga nos fortunam esse.
an Campanorum poenae, de qua ne ipsi quidem queri 10
possunt, nos paeniteat? hi homines, cum pro iis bellum
adversus Samnites per annos prope septuaginta cum
magnis nostris cladibus gessisset, ipsos foedere pri- 11
mum, deinde conubio atque cognationibus, postremo civi-

12 tate nobis coniunxissemus, tempore nostro adverso primi
 omnium Italiae popolorum, praesidio nostro foede inter-
 fecto, ad Hannibalem defecerunt, deinde, indignati se
 obsideri a nobis, Hannibalem ad obpugnanda Romanam
 13 miserunt. horum si neque urbs ipsa neque homo quis-
 quam superesset, quis id durius quam pro merito ipsorum
 14 statutum indignari posset? plures sibimet ipsi conscientia
 scelerum mortem conciverunt quam ab nobis suppicio
 adfeeti sunt. ceteris ita oppidum, ita agros ademimus,
 ut agrum locumque ad habitandum daremus, urbem in-
 15 noxiām stare incolumēm pateremur, ut qui hodie videat
 eam nullum obpugnatae captaeve ibi vestigium inveniat.
 sed quid ego Capuam dico, cum Carthagini vietae pacem
 16 ac libertatem dederimus? magis illud est periculum, ne
 nimis facile vietis ignoscendo plures ob id ipsum ad ex-
 17 periundam adversus nos fortunam belli incitemus. haec
 pro nobis dicta sint, haec adversus Philippum, cuius do-
 mestica parricidia et cognatorum amicorumque caedes et
 libidinem inhumaniorem prope quam crudelitatem vos,
 18 quo propiores Macedoniae estis, melius nostis. quod ad
 vos adinet, Aetoli, nos pro vobis bellum suscepimus ad-
 versus Philippum, vos sine nobis cum eo pacem fecistis.
 19 et forsitan dicatis, bello Punico occupatis nobis coactos
 metu vos leges pacis ab eo, qui tum plus poterat, acce-
 pisse. et nos, cum alia maiora urgerent, depositum a
 20 vobis bellum et ipsi omisimus. nunc et nos deūm be-
 nignitate Punico perfecto bello totis viribus nostris in
 Macedonia incubuimus, et vobis restituendi vos in ami-
 citiam societatemque nostram fortuna oblata est, nisi
 perire cum Philippo quam vincere cum Romanis ma-
 vultis.’

1 XXXII. Haec dieta ab Romano cum essent, incli-
 natis omnium animis ad Romanos Damocritus praetor
 Aetolorum pecunia, ut fama est, ab rege accepta, nihil
 2 aut huic aut illi parti adsensus, rem magni disserimini
 consiliis nullam esse tam inimicam quam celeritatem
 dixit: celerem enim paenitentiam, sed eandem seram at-
 que inutilem sequi, cum praecepitata raptim consilia neque
 3 revocari neque in integrum restitui possint. deliberationis

eius, cuius ipse maturitatem expectandam putaret, tempus ita iam nunc statui posse: cum legibus cautum esset, ne de pace belloque nisi in Panaetolio et Pylaico concilio ageretur, decernerent extemplo, ut praetor sine fraude, 4 cum de bello et pace agere velit, advocet concilium et quod tum referatur decernaturque ut perinde ius ratumque [sit] ac si in Panaetolio aut Pylaico concilio actum esset. dimissis ita suspensa re legatis egregie consultum 5 genti aiebat: nam utrius partis melior fortuna belli esset, ad eius societatem inclinaturos. haec in concilio Aetolorum acta.

XXXIII. Philippus impigre terra marique parabat 1 bellum. navalis copias Demetriadem in Thessaliam contrahebat. Attalum Romanamque classem principio veris 2 ab Aegina ratus moturos, navibus maritumaeque orae praefecit Heraclidem, quem et ante praefecerat; ipse ter- 3 restris copias comparabat, magna se duo auxilia Romanis detraxisse credens, ex una parte Aetolos, ex altera Dardanos, faucibus ad Pelagoniam a filio Perseo interclusis. ab consule non parabatur, sed gerebatur iam bellum. per 4 Dassaretiorum fines exercitum dueebat, frumentum quod ex hibernis extulerat integrum vehens, quod in usum militi satis esset praebentibus agris. oppida vicique par- 5 tim voluntate, partim metu se tradebant; quaedam vi expugnata, quaedam deserta in montis propinquos refu- 6 gientibus barbaris inveniebantur. ad Lyneum stativa posuit prope flumen Bevum; inde frumentatum circa horrea Dassaretiorum mittebat. Philippus consternata quidem omnia circa pavoremque ingentem hominum cer- 7 nebat, sed parum gnarus, quam partem petisset consul, alam equitum ad explorandum, quoniam hostis iter inten- dissent, misit. idem error apud consulem erat: movisse ex hibernis regem sciebat, quam regionem petisset igno- 8 rans. is quoque speculatum miserat equites. hae duae alae ex diverso, cum diu incertis itineribus vagatae per Dassaretios essent, tandem in unum iter convenerunt. neutros fefellit, ut fremitus procul hominum equorumque exauditus est. itaque prius quam in conspectum venirent, equos armaque expedierant. nec mora, ubi primum hostem

9 videre, concurrendi facta est. forte et numero et virtute,
 utpote lecti utrimque, haut impares aequis viribus per
 aliquot horas pugnarunt. fatigatio ipsorum equorumque
 10 incerta victoria diremit proelium. Macedonum quadra-
 ginta equites, Romanorum quinque et triginta ceciderunt.
 neque eo magis explorati quicquam, in qua regione castra
 hostium essent, aut illi ad regem aut hi ad consulem
 11 rettulerunt; per transfugas cognitum est, quos levitas
 ingeniorum ad cognoscendas hostium res in omnibus
 bellis praebet.

1 XXXIII. Philippus aliquid et ad caritatem suorum
 et ut promptius pro eo periculum adirent ratus profectu-
 2 rum se, si equitum, qui ceciderant in expeditione, sepe-
 liendorum curam habuisse, adferri eos in castra iussit,
 3 ut conspiceretur ab omnibus funeris honos. nihil tam
 incertum nec tam inaestimabile est quam animi multitu-
 dinis. quod promptiores ad subeundam omnem dimicatio-
 4 nem videbatur facturum, id metum pigritiamque in-
 eussit; nam qui hastis sagittisque et rara lanceis facta
 vulnera vidissent cum Graecis Illyriisque pugnare adsueti,
 postquam gladio Hispanensi detrunctata corpora brachis
 cum humero abscisis aut tota cervice desecta divisa a
 corpore capita patentiaque viscera et foeditatem aliam
 5 vulnerum viderunt, adversus quae tela quosque viros
 pugnandum foret, pavidi vulgo cernebant. ipsum quoque
 regem terror cepit nondum proelio cum Romanis con-
 6 gressum. itaque revocato filio praesidioque, quod in fau-
 cibus Pelagoniae erat, ut iis copiis suas augeret, Pleurato
 7 Dardanisque iter in Macedoniam patefecit. ipse cum
 viginti milibus peditum, duobus milibus equitum ducibus
 transfugis ad hostem profectus, paulo plus mille passus
 a castris Romanis tumulum propinquum Athaco fossa ac
 8 vallo communivit; ac subiecta cernens Romana castra,
 admiratus esse dicitur et universam speciem castrorum
 et discripta suis quaeque partibus cum tendentium ordine,
 tum itinerum intervallis, et negasse, barbarorum ea castra
 9 nulli videri posse. biduum consul et rex, alter alterius
 conatus expectantes, continuere suos intra vallum, tertio
 die Romanus omnis in aciem copias eduxit.

XXXV. Rex vero tam eelerem aleam universi certaminis timens, quadringentos Trallis — Illyriorum id, sicut alio diximus loco, est genus — et Cretenses trecentos addito his peditibus pari numero equitum cum duce Athenagora, uno ex purpuratis, ad laccessendos hostium equites misit. ab Romanis autem — aberat aeies eorum paulo plus quingentos passus — velites et equitum duae ferme alae emissae, ut numero quoque eques pedesque hostem aequarent. eredere regii genus pugnae quo adsueverant fore, ut equites in vicem insequentes refugientesque nunc telis uterentur, nunc terga darent, Illyriorum velocitas ad exenriones et inpetus subitos usui esset, Cretenses in invenientem se effuse hostem sagittas conicerent. turbavit hunc ordinem pugnandi non aerior quam pertinacior inpetus Romanorum. nam haud seens quam si tota acie dimicarent et velites emissis hastis comminus gladiis rem gerebant et equites, ut semel in hostem evecti sunt, stantibus equis, partim ex ipsis equis, partim desilientes inmiserentesque se peditibus pugnabant. ita nec eques regius equiti par erat, insuetus ad stabilem pugnam, nec pedes concursator et vagus et prope semi-nudus genere armorum veliti Romano parvam gladiumque habenti pariterque et ad se tuendum et ad hostem petendum armato. non tulere itaque dimicationem, nec alia re quam velocitate tutantes se in eastra refugerunt.

XXXVI. Uno deinde intermisso die, cum omnibus copiis equitum levisque armaturae pugnaturus rex esset, noete caetratos, quos peltastas vocant, loco oportuno inter bina castra in insidiis abdiderat praeeperatque Athenagorae et equitibus, ut, si aperto proelio procederet res, uterentur fortuna, si minus, ecedendo sensim ad insidiarum locum hostem pertraherent. et equitatus quidem cessit, dues caetratae cohortis non satis expectato signo ante tempus exitatis suis occasionem bene gerendae rei amiserere. Romanus et aperto proelio victor et tutus a fraude insidiarum in castra sese recepit.

Postero die eonsul omnibus copiis in aciem descendit ante prima signa locatis elephantis, quo auxilio tum primum Romani, quia captos aliquot bello Punieo habebant,

5 usi sunt, ubi latentem intra vallum hostem vidit, in tumulos quoque ac sub ipsum vallum exprobrans metum successit. postquam ne tum quidem potestas pugnandi dabatur, quia ex tam propinquis stativis parum tuta frumentatio erat, dispersos milites per agros equitibus extemplo in vasuris, octo fere inde milia, intervallo tutiorem frumentationem habiturus, castra ad Ortholophum — id est loco
 6 nomen — movit. cum in propinquo agro frumentarentur Romanii, primo rex intra vallum suos tenuit, ut cresceret simul et neglegentia cum audacia hosti. ubi effusos vidit, cum omni equitatu et Cretensium auxiliaribus, quantum equitem velocissimi pedites cursu aequare poterant, citato profectus agmine inter castra Romana et frumentatores
 7 constituit signa. inde copiis divisis partem ad consecandas vagos frumentatores emisit dato signo, ne quem vivum relinquerent, cum parte ipse substitit itineraque, quibus ad castra recursuri videbantur hostes, obsedit.
 8 iam passim caedes ac fuga erat, needum quisquam in castra Romana nuntius elatis pervenerat, quia refugientes in regiam stationem incidebant et plures ab obsidentibus vias quam ab emissis ad eadem interficiebantur. tandem inter medias hostium stationes elapsi quidam trepidi tumultum magis quam certum nuntium intulerunt castris.

1 XXXVII. Consul equitibus iussis qua quisque possset opem ferre laborantibus, ipse legiones e castris educit et agmine quadrato ad hostem dicit. dispersi equites per agros quidam aberrarunt decepti clamoribus aliis ex 2 alio existentibus loco, pars obvios habuerunt hostis. pluribus locis simul pugna coepit. regia statio atrocissimum proelium edebat; nam et ipsa multitudine equitum pedestrumque prope iusta acies erat, et Romanorum, quia medium obsederat iter, plurimi in eam inferebantur. eo quoque superiores Macedones erant, quod et rex ipse hortator aderat et Cretensium auxiliares multos ex improviso vulnerabant conserti praeparatiique in dispersos 5 et effusos pugnantes. quodsi modum in inseguendo habuissent, non in praesentis modo certaminis gloriam, sed 6 in summam etiam belli profectum foret: nunc aviditate

caedis intemperantius secuti in praegressas cum tribunis militum cohortes Romanas incidere, et fugiens eques, ut 7 primo signa suorum vidi, convertit in effusum hostem equos, versaque momento temporis fortuna pugnae est terga dantibus, qui modo secuti erant. multi comminus s congressi, multi fugientes interfecti. nec ferro tantum periere, sed in paludes quidam coniecti profundo limo cum ipsis equis hausti sunt. rex quoque in periculo fuit; 9 nam ruente saucio equo praeceps ad terram datus haud multum afuit, quin iacens obprimeretur. saluti fuit eques, 10 qui raptim ipse desiluit pavidumque regem in equum subiecit. ipse, cum pedes aequare cursu fugientes non posset equites, ab hostibus ad casum regis concitatis confossus perit. rex circumvectus paludes per vias in- 11 viaque trepida fuga in castra tandem, iam desperantibus plerisque incolumem evasurum, pervenit. ducenti Mace- 12 donum equites eo proelio periere, centum ferme capti, octoginta admodum ornati equi spoliis simul armorum relatis abducti.

XXXVIII. Fuere qui hoc die regem temeritatis, 1 consulem segnitiae accusarent. nam et Philippo quic- scendum fuisse, cum paucis diebus hostes exhausto circa omni agro ad ultimum inopiae venturos sciret, et consu- 2 lem, cum equitatum hostium levemque armaturam fudisset ac prope regem ipsum cepisset, protinus ad castra ho- stium ducere debuisse: nec enim mansuros ita percusso- 3 hostis fuisse debellarique momento temporis potuisse. id dictu quam re, ut pleraque, facilius erat. nam si omni- 4 bus peditum quoque copiis congressus rex fuisset, forsi- tan inter tumultum, cum omnes victi metuque percussi ex proelio intra vallum protinus inde supervadentem mu- nimenta victorem hostem fugerent, exui castris potuerit rex. cum vero integrae copiae peditum in castris man- 5 sisissent, stationes ante portas praesidiaque disposita essent, quid, nisi ut temeritatem effuse paulo ante secuti percusso equites imitaretur, profecisset? neque enim 6 ne regis quidem primum consilium, quo impetum in frumentatores palatos per agros fecit, reprehendendum foret, si modum prosperae pugnae imposuisset. eo quoque 7

minus est mirum temptasse eum fortunam, quod fama erat Pleuratum Dardanosque ingentibus copiis profectos s domo iam in Macedoniam transcendisse; quibus si undique circumventus copiis foret, sedentem Romanum de bellaturum credi poterat. itaque secundum duas adversas equestris pugnas multo minus tutam moram in isdem stativis fore Philippus ratus, cum abire inde et fallere abiens hostem vellet, caduceatore sub occasum solis 10 misso ad consulem, qui induitias ad sepeliendos equites peteret, frustratus hostem, secunda vigilia multis ignibus per tota castra relictis silenti agmine abit.

1 XXXVIII. Corpus iam curabat consul, cum venisse caduceatorem et quid venisset nuntiatum est. 2 responso tantum dato, mane postero die fore copiam conveniendi, id quod quae situm erat, nox dicique inse-quentis pars ad praecepientum iter Philippo data est. montes, quam viam non ingressurum gravi agmine Ro-3 manum sciebat, petit. consul, prima luce caduceatore datis induitiis dimisso, haud ita multo post abisse hostem cum sensisset, ignarus, qua sequeretur, isdem stativis 4 frumentando dies aliquot consumpsit. Stuberram deinde petit atque ex Pelagonia frumentum, quod in agris erat, convexit. inde ad Pluinam est progressus nondum 5 comperto, quam regionem hostes petissent. Philippus cum primo ad Bruanium stativa habuisset, profectus inde transversis limitibus terrorem praebuit subitum hosti. movere itaque ex Pluinna Romani et ad Osppha-6 gum flumen posuerunt castra. rex haud procul inde et ipse vallo super ripam amnis ducto — Erigonum incolae 7 vocant — consedit. inde satis comperto Eordacam peti-turos Romanos, ad occupandas angustias, ne superare hostes artis fauicibus inclusum aditum possent, praecessit. 8 ibi alia vallo, alia fossa, alia lapidum congerie, ut pro muro essent, alia arboribus obiectis, ut aut locus postu-9 labat aut materia subpeditat operi, permuniit, atque, ut ipse rebatur, viam suapte natura difficilem obiectis per 10 omnes transitus operibus inexpugnabilem facit. erant pleraque silvestria circa, incommoda phalangi maxime Macedonum, quae, nisi ubi praelongis hastis velut vallum

ante clipeos obiecit, quod ut fiat, libero campo opus est, nullius admodum usus est. Thracas quoque rumpiae,¹¹ ingentis et ipsae longitudinis, inter obiectos undique ramos impediebant. Cretensium una cohors non inutilis¹² erat; sed ea quoque ipsa, ut, si quis inpetum faceret, in patentem vulneri eum equitemque sagittas coicere poterat, ita adversus scuta Romana nec ad traiciendum satis magnam vim habebat, nec aperti quiequam erat quod peterent. itaque id ut vanum teli genus senserunt esse,¹³ saxis passim tota valle iacentibus incessebant hostem. ea maiore cum sonitu quam vulnere ullo pulsatio securorum parumper succendentis Romanos tenuit. deinde iis¹⁴ quoque spretis, partim testudine facta per adversos vadunt hostis, partim brevi circuitu cum in iugum collis evasissent, trepidos ex praesidiis stationibusque Macedonas deturbant et, ut in locis impeditis difficulti fuga, plerosque etiam obtruncant.

XXX. Ita angustiae minore certamine, quam quod¹ animis proposuerant, superatae et in Eordaeam perventum, ubi pervastatis passim agris in Elimiam se recepit. inde inpetum in Orestidem facit et oppidum Celetrum est adgressus in paeneinsula situm. lacus moenia cingit;² angustis fauibus unum ex continenti iter est. primo, situ ipso freti, clausis portis abnuere imperium; deinde,³ postquam signa ferri ac testudine succedi ad portam obsessasque fauces agmine hostium viderunt, priusquam experirentur certamen, metu in ditionem venerunt. ab⁴ Celetro in Dassaretios processit urbemque Pelion vi cepit. servitia inde cum cetera praeda abduxit et libera capita sine pretio dimisit oppidumque iis reddidit praesidio valido inposito, nam et sita opportune urbs erat ad impetus in Macedonia faciendos. ita peragratis hostium⁵ agris consul in loca pacata ad Apolloniam, unde orsus bellum erat, copias reduxit.

Philippum averterant Aetoli et Athamanes et Dardani⁷ et tot bella repente alia ex aliis locis exorta. adversus Dardanos iam recipientes ex Macedonia sese Athenagoran cum expeditis peditibus ac maiore parte equitatus misit, iussum instare ab tergo abeuntibus et carpendo

postremum agmen segniores eos ad movendos domo
 9 exercitus efficere. Aetolos Damocritus praetor, qui mo-
 rae ad decernendum bellum ad Naupactum auctor fuerat,
 idem proximo concilio ad arma conciverat post famam
 10 equestris ad Ortholophum pugnae Dardanorumque et
 Pleurati cum Illyriis transitum in Macedoniam, ad hoc
 classis Romanae adventum Oreum et super circumfusas
 tot Macedoniae gentes maritimam quoque instantem obsi-
 dionem.

1 XXXXI. Hae causae Damocritum Aetolosque re-
 stituerant Romanis; et Amynandro rege Athamanum
 2 adiuneto profecti Cereinium obsedere. clauserant portas,
 incertum vi au voluntate, quia regium habebant praesi-
 3 dium. ceterum intra panos dies captum est Cereinium
 atque incensum, qui superfuerunt e magna elade, liberi
 4 servique, inter ceteram praedam abdueti. is timor omnis,
 qui circumvolvunt Boeben paludem, relictis urbibus montis
 5 coegit petere. Aetoli inopia praedae inde aversi in Per-
 rhaebiam ire pergit. Cyretias ibi vi capiunt foedeque
 diripiunt; qui Maloeam incolunt voluntate in ditionem
 6 societatemque accepti. ex Perrhaebia Gomphos petendi
 Amynander auctor erat: et inminet Athamania huic
 urbi, videbaturque expugnari sine magno certamine posse.
 7 Aetoli campos Thessaliae opimos ad praedam petiere
 sequente, quamquam non probante Amynandro nec effu-
 sas populationes Aetolorum nec castra, quo fors tulisset
 8 loco, sine ullo diserimine aut eura muniendi posita. ita-
 que ne temeritas eorum neglegentiaque sibi ac suis etiam
 cladis alienius causa esset, cum campestribus locis subi-
 9 cidentis eos castra Phaeae urbi videret, ipse paulo plus
 mille passuum inde tumulum suis, quamvis levi muni-
 10 mento tutum, cepit. cum Aetoli, nisi quod populabantur,
 vix meminisse viderentur se in agro hostium esse, alii
 palati semermes vagarentur, alii in castris sine stationibus
 per somnum vinumque dies noctibus aequarent, Philippus
 11 inopinantibus advenit. quem cum adesse refugientes ex
 agris quidam pavidi nuntiassent, trepidare Damocritus
 ceterique duces — et erat forte meridianum tempus, quo
 12 plerique graves cibo sopiti iacebant —, excitare alii alios,

iubere arma capere, alios dimittere ad revocandos, qui palati per agros praedabantur: tantaque trepidatio fuit, ut sine gladiis quidam equitum exirent, loricas plerique non induerent. ita raptim educti, cum sescentorum aegre 13 simul equites peditesque numerum explessent, incidunt in regium equitatum, numero, armis animisque praestantem. itaque primo inpetu fusi vix temptato certamine 14 turpi fuga repetunt castra. caesi captique quos equites ab agmine fugientium interclusere.

XXXII. Philippus iam suis vallo adpropinquantes 1 bus receptui cani iussit, fatigatos enim equos virosque non tam proelio quam itineris simul longitudine, simul praepropria celeritate habebat. itaque turmatim equites, 2 in vicem manipulos levis armaturae aquatum ire et prandere iubet, alios in statione armatos retinet opperiens 3 agmen peditum tardius ductum propter gravitatem armorum. quod ubi advenit, et ipsis imperatum, ut statutis 4 signis armisque ante se positis raptim cibum caperent binis ternisve summum ex manipulis aquandi causa missis; interim eques cum levi armatura paratus instructusque stetit, si quid hostis moveret. Aetoli — iam enim 5 et quae per agros sparsa multitudo fuerat reeoperant se in castra — ut defensuri munimenta circea portas vallumque armatos disponunt, dum quietos hostes ipsi feroces ex tuto spectabant. postquam mota signa Macedonum 6 sunt et succeedere ad vallum parati atque instructi coepere, repente omnes relictis stationibus per aversam partem castrorum ad tumulum, ad castra Athamanum perfugiunt. multi in hac quoque tam trepida fuga capti caesique sunt Aetolorum. Philippus, si satis diei superesset, non dubius, quin Athamanes quoque exui castris potuissent, die per proelium, deinde per direptionem castrorum absumpto sub tumulo in proxima planicie consedit prima luce insequentis diei hostem adgressurus. sed Aetoli 7 eodem pavore, quo sua castra reliquerant, nocte proxima dispersi fugerunt. maximo usui fuit Amynander, quo duce Athamanes itinerum periti summis montibus per calles ignotas sequentibus eos hostibus in Aetolianam perduxerunt. non ita multos in dispersa fuga error intulit in 9

Macedonum equites, quos prima luce Philippus, ut deser-
tum tumulum videt, ad carpendum hostium agmen misit.

1 XXXIII. Per eos dies et Athenagoras regius praefectus Dardanos recipientes se in finis adeptus, postremum agmen turbavit; dein, postquam Dardani conversis signis direxere aciem, aequa pugna iusto proelio erat. ubi rursus procedere Dardani coepissent, equite et levi armatura regii nullum auxili genus habentes Dardanos oneratosque immobilibus armis vexabant; et loca ipsa adiuabant. occisi perpauci sunt, plures vulnerati, captus nemo, quia non excedunt temere ordinibus suis, sed confertim et pugnant et cedunt.

4 Ita damna Romano accepta bello duabus per opportunas expeditiones coercitis gentibus restituerat Philippus incepto forti, non prospere solum eventu. minuit deinde ei forte oblata res hostium Aetolorum numerum. Scopas, princeps gentis ab Alexandria magno cum pondere auri ab rege Ptolemaeo missus, sex milia peditum et quingen-
6 tos equites mercede conductos Aegyptum vexit. nec ex iuventute Aetolorum quemquam reliquisset, ni Damocri-
7 tus nunc belli quod instaret, nunc futurae solidudinis admonens, incertum eura gentis an ut adversaretur Scopae parum donis cultus, partem iuniorum castigando domi continuisset. haec ea aestate ab Romanis Philip-
poque gesta terra.

1 XXXIII. Classis a Coreyra eiusdem principio aestatis cum L. Apustio legato profecta Maleo superato circa Scyllaeum agri Hermionici Attalo regi coniuncta
2 est. tum vero Atheniensium civitas, cui odio in Philippo per metum iam diu moderata erat, id omne in auxilii
3 praesentis spem effundit. nec umquam ibi desunt linguae promptae ad plebem concitandam; quod genus cum in omnibus liberis civitatibus, tum praeceps Athenis, ubi
4 oratio plurimum pollet, favore multitudinis alitur. roga-
tionem extemplo tulerunt plebesque scivit, ut Philippi statuac imagines[que] omnes nominaque earum, item
maiorum eius virile ac muliebre secus omnium tolleren-
tur delerenturque, diesque festi, saera, sacerdotes, quae
ipsius maiorumque eius honoris causa instituta essent

omnia profanarentur: loca quoque, in quibus positum aliquid 5
 inscriptumve honoris eius causa fuisse, detestabilia esse
 neque in iis quiequam postea poni dedicarique placere
 eorum, quae in loco puro poni dedicarique fas esset.
 sacerdotes publicos, quotienscumque pro populo Athene- 6
 niensi sociisque, exercitibus et classibus eorum precare-
 ntar, totiens detestari atque execrari Philippum, liberos
 eius regnumque, terrestres navalesque copias, Macedo-
 num genni omne nomenque. additum decreto: si quis 7
 quid postea, quod ad notam ignominiamque Philippi per-
 tineret, ferret, id omne populum Atheniensem iussurum;
 si quis contra ignominiam prove honore eius dixisset 8
 fecissetve, qui occidisset eum, iure caesurum. postremo
 inelusum, ut omnia quae adversus Pisistratidas deereta
 quondam erant, eadem in Philippo servarentur. Athene- 9
 nienses quidem litteris verbisque, quibus solis valent,
 bellum adversus Philippum gerebant.

XXXXV. Attalus Romanique cum Piraeum primo 1
 ab Hermione petissent, paucos ibi morati dies oneratique 2
 aequi immodecim ad honores sociorum atque in ira ad-
 versus hostem fuerant Atheniensium decretis, navigant a 3
 Piraeo Andrum. et cum in portu, quem Gaurion vocant,
 constitissent, missis qui temptarent oppidanorum animos,
 si voluntate tradere urbem quam vim experiri mallent,
 postquam praesidio regio arcem teneri nec se potestatis 4
 suae esse respondebant, expositis copiis adparatuque
 omni urbium obpugnandarum diversis partibus rex et
 legatus Romanus ad urbem subeunt. plus aliquanto 5
 Graecos Romana arma signaque non ante visa animique
 militum tam prompte succedentium muros terruere. ita- 6
 que fuga extemplo in arcem facta est, urbe hostes potiti.
 et in arce cum biduum loci se magis quam armorum
 fiducia tenuissent, tertio die pacti ipsi praesidiumque, ut
 cum singulis vestimentis Delium Boeotiae transveheren-
 tur, urbem arcemque tradiderunt. ea ab Romanis regi 7
 Attalo concessa, praedam ornamentaque urbis ipsi avexe-
 runt. Attalus, ne desertam haberet insulam, et Mace-
 donum fere omnibus et quibusdam Andriorum ut manen-
 rent persuasit. postea et ab Delio, qui ex pacto travecti 8

eo fuerant, promissis regis, cum desiderium quoque patriae facilius ad erendum inclinaret animos, revocati.

9 Ab Andro Cythnum traiecerunt. ibi dies aliquot obpugnanda urbe nequ quam abs sumpti, et, quia vix operae 10 pretium erat, abcessere. ad Prasias — continentis Atticae is locus est — Issacorum viginti lembi classi Romanorum adiuncti sunt. ii missi ad populandos Carystiorum agros, cetera classis Geraestum, nobilem Euboeae 11 portum, dum ab Carysto Issaei redirent, tenuit. inde omnes velis in altum datis mari medio praeter Seyrum insulam Ieum pervenere. ibi paucos dies saeviente Borca 12 retenti, ubi prima tranquillitas data est, Sciathum traicere, 13 vastatam urbem direptamque nuper a Philippo. per agros palati milites frumentum et si qua alia usui esse ad vescendum poterant ad naves retulere. praedae nec erat quicquam nec meruerant Graeci, cur diriperentur. 14 inde Cassandream petentes primo ad Mendacum, maritimum civitatis eius vicum, tenuere. inde cum superato promunturio ad ipsa moenia urbis circummagere classem vellent, saeva coorta tempestate prope obruti fluctibus, dispersi, magna ex parte amissis armamentis in terram 15 effugerunt. omen quoque ea maritima tempestas ad rem terra gerendam fuit. nam conlectis in unum navibus expositisque copiis adgressi urbem cum multis vulneribus repulsi — et erat validum ibi regium praesidium — irrito incepto regressi ad Canastraeum Pallenae traicere. inde superato Toronae promunturio navigantes Acanthum petiere. ibi primo ager vastatus, deinde ipsa urbs vi capta ac direpta. nec ultra progressi — iam enim et graves praeda naves habebant — retro, unde venerant, Sciathum et ab Sciatho Euboeam repetunt.

1 XXXVI. Ibi relieta classe decem navibus expeditis sinum Maliacum intravere ad conloquendum cum 2 Aetolis de ratione gerendi belli. Pyrrhias Aetolus primus legationis eius fuit, quae ad communicanda consilia 3 Heracleam cum rege et cum Romano legato venit. petitum ex foedere ab Attalo est, ut mille milites praestaret: tantum enim numerum bellum gerentibus adversus Philiippum debebat. id negatum Aetolis, quod illi quoque

gravati prius essent ad populandam Macedoniam exire, quo tempore Philippo circa Pergamum urente sacra profanaque abstrahere eum inde respectu rerum suarum potuissent. ita Aetoli cum spe magis, Romanis omnia 5 pollicentibus, quam cum auxilio dimissi. Apustius cum Attalo ad classem redit.

Inde agitari de Oreo obpugnando coeptum. valida ea civitas et moenibus et, quia ante fuerat temptata, firmo erat praesidio. coniunxerant se iis post expugnationem Andri cum praefecto Agesimbroto viginti Rhodiae naves, teetae omnes. eam classem in stationem ad 7 Zelasium miserunt — Plinthiae id super Demetriadem promunturum est peropportune obiectum —, ut, si quid inde moverent Macedonum naves, in praesidio essent. Heraclides praefectus regius classem ibi tenebat magis 8 per occasionem, si quam neglegentia hostium dedisset, quam aperta vi quiequam ausurus. Oreum diversi Ro- 9 mani et rex Attalus obpugnabant, Romani a maritima aree, regii adversus vallem inter duas iacentem areces, qua et muro intersaepa urbs est. et ut loca diversa, sic 10 dispari modo etiam obpugnabant: Romanus testudinibus et vineis et ariete admovendo muris, regii ballistis catapultisque et alio omni genere tormentorum tela ingerentes et pondere ingenti saxa. faciebant et cunieulos et quidquid aliud priore obpugnatione expertum profuerat. ceterum 11 non plures tantum Macedones quam ante tuebantur urbem arcesque, sed etiam praesentioribus animis, et castigationis regis in admissa culpa et simul minarum, simul promissorum in futurum memores. itaque cum praeter spem tempus ibi traheretur plusque in obsidione et in operibus quam in obpugnatione celeri spei esset, interim 12 et aliud agi posse ratus legatus, relictis quot satis videbantur ad opera perficienda, traicit in proxima continentis Larisamque — non illam in Thessalia nobilem urbem, sed alteram, quam Cremasten vocant — subito adventu praeter arcem cepit. Attalus quoque Aegeleon, nihil 13 minus quam tale quiequam in alterius obpugnatione urbis timentibus, obpressit. et iam cum opera in effectu erant 14 circa Oreum, tum praesidium, quod intus erat, labore

adsiduo, vigiliis diurnis pariter nocturnisque et vulneribus
 15 confectum. muri quoque pars ariete incusso subruta
 multis iam locis procederat, perque apertum ruina iter
 nocte Romani [maritumam], quae super portum est, in
 16 areem perruperunt. Attalus huc prima signo ex aree
 dato ab Romanis et ipse urbem invasit stratis magna ex
 parte muris; praesidium oppidanique in areem alteram
 perfugere, unde biduo post deditio facta. urbs regi, captiva
 corpora Romanis cessere.

1 XXXXVII. Iam autumnale aequinoctium instabat:
 et est sinus Euboicus, quem Coela vocant, suspectus
 nautis. itaque ante hiemales motus evadere inde eupien-
 tes Piraceum, unde profeeti ad bellum erant, repetunt.

2 Apustius triginta navibus ibi relictis super Maleum na-
 vigat Coreyram. regem statum initiorum Cereris, ut
 saeris interesset, tenuit; secundum initia et ipse in Asiam
 3 se recepit Agesimbroto et Rhodiis domum remissis. haec
 ea aestate terra marique adversus Philippum sociosque
 eius ab consule et legato Romanis adivantibus rege
 Attalo et Rhodiis gesta.

4 Consul alter C. Aurelius ad confectionem bellum cum
 in provinciam venisset, haud clam tulit iram adversus
 5 practorem, quod absente se rem gessisset. misso igitur
 eo in Etruriam ipse in agrum hostium legiones induxit
 populandoque cum praeda maiore quam gloria bellum
 6 gessit. L. Furius, simul quod in Etruria nihil erat rei
 quod gereret, simul Gallico triumpho imminentis, (quem)
 absente consule irato atque invidente facilius impetrari
 posse ratus, Romam inopinato cum venisset, senatum in
 7 aede Bellonae habuit, expositisque rebus gestis ut triun-
 phanti sibi in urbem invelhi liceret petit.

1 XXXXVIII. Aput magnam partem senatus et magni-
 2 tudine rerum gestarum valebat et gratia. maiores natu-
 negabant triumphum, et quod alieno exercitu rem ges-
 sisset et quod provinciam reliquisset cupiditate rapiendi
 per occasionem triumphi: id vero eum nullo exemplo fe-
 3 cissee. consulares praecepsie expectandum fuisse consulem
 4 censebant: potuisse enim eastris prope urbem positis tu-
 tanda colonia ita, ut acie non decerneret, in adventum

eius rem extrahere; quod praetor non fecisset, senatui faciendum esse, ut consulem expectaret; ubi coram 5 disceptantis consulem et practorem audissent, verius de causa existimatuos esse. magna pars senatus nihil 6 praeter res gestas et an in magistratu suisque auspiciis gessisset, censebant spectare senatum debere: ex duabus 7 coloniis, quae velut claustra ad cohibendos Gallicos tumultus obpositae fuissent, cum una direpta et incensa esset traiecturumque id incendium velut ex continentibus tectis in alteram tam propinquam coloniam esset, quid tandem praetori faciendum fuisse? nam si sine consule 8 geri nihil oportuerit, aut senatum peccasse, qui exercitum praetori dederit — potuisse enim, sicut non praetoris, sed consulis exercitu rem geri voluerit, ita finire senatus consulto, ne per praetorem, sed per consulem gereretur —, aut consulem, qui non, cum exercitum ex Etruria transire 9 in Galliam iussisset, ipse Arimini obecurrerit, ut bello interesset, quod sine eo geri fas non esset. non expectare 10 belli tempora moras et dilationes imperatorum et pugnandum esse interdum, non quia velis, sed quia hostis cogat. pugnami ipsam eventumque pugnae spectari debere. fusos 11 caesosque hostis, castra capta ac direpta, coloniam liberatam obsidione, alterius coloniae captivos recuperatos restitutosque suis, debellatum uno proelio esse. non homines 12 tantum ea victoria laetatos, sed diis quoque immortalibus per triduum supplicationes habitas, quod bene ac feliciter, non quod male ac temere res publica a L. Furio praetore gesta esset. data fato etiam quodam Furiae genti Gallica bella.

XXXVIII. Huius generis orationibus ipsius amicorumque vieta est praesentis gratia praetoris, absentis consulis maiestas, triumphumque frequentes L. Furio decreverunt. triumphavit de Gallis in magistratu L. Furius 2 praetor et in aerarium tulit trecenta viginti milia aeris, argenti centum milia quingenta. neque captivi ulli ante 3 currum ducti neque spolia praelata neque milites secuti. omnia praeter victoriam penes consulem esse adparebat.

Ludi deinde a P. Cornelio Scipione, quos consul in 4 Africa overat, magno adparatu facti. et de agris mili- 5

tum eius decretum, ut quot quisque eorum annos in Hispania aut in Africa militasset, in singulos annos bina iugera agri acciperet: eum agrum decem viri adsignarent.
 6 triumviri item creati ad supplendum Venusinis colonorum numerum, quod bello Hannibalis adtemuatae vires eius coloniae erant, C. Terentius Varro, T. Quinctius Flaminius, P. Cornelius Cn. f. Scipio. hi colonos Venusiam
 7 adscriperunt.

Eodem anno C. Cornelius Cethegus, qui proconsul Hispaniam optinebat, magnum hostium exercitum in agro Sedetano fudit. quindecim milia Hispanorum eo proelio dieuntur caesa, signa militaria capta octo et septuaginta.

8 C. Aurelius consul cum ex provincia Romam comitiorum causa venisset, non id, quod animis praeeperant,
 9 questus est, non expectatum se ab senatu neque disceptandi cum praetore consuli potestatem factam, sed ita triumphum decreesse senatum, ut nullius, nisi eius qui triumphaturus esset, (et) eorum qui bello interfuerint,
 10 verba audiret: maiores ideo instituisse, ut legati, tribuni, centuriones, milites denique triumpho adessent, ut testes rerum gestarum eius cui tantus honos haberetur populus
 11 Romanus videret. ecquem ex eo exercitu, qui cum Gallis pugnaverit, si non militem, lixam saltem fuisse, quem percumicari posset senatus, quid veri praetor vanive adferret? comitiis deinde diem edixit, quibus creati sunt consules L. Cornelius Lentulus, P. Villius Tappulus. praetores inde facti L. Quinctius Flaminius, L. Valerius Flaccus, L. Villius Tappulus, Cn. Baebius Tamphilus.

1 L. Annona quoque eo anno pervilis fuit. frumenti vim magnam ex Africa advectam aediles curules M. Claudius Marcellus et Sex. Aelius Paetus bimis aeris in
 2 modios populo divisorunt. et ludos Romanos magno adparatu fecerunt, diem unum instaurarunt, signa aenea quinque ex multatio argento in aerario posuerunt.
 3 plebei ludi ab aedilibus L. Terentio Massiliota et Cn. Baebio Tamphilo, qui praetor designatus erat, ter toti
 4 instaurati. et ludi sumptuosa causa [M.] Valeri Laevini a P. et M. filiis eius facti et munus gladiatorium datum ab iis; paria

quinque et viginti pugnarunt. M. Aurelius Cotta de- 5
cemvir sacrorum mortuus; in eius locum M'. Acilius
Glabrio suffectus.

Comitiis aediles curules creati sunt forte ambo, qui 6
statim oecipere magistratum non possent. nam Gaius
Cornelius Cethegus absens creatus erat, eum Hispaniam
optineret provinciam; C. Valerius Flaccus, quem prae- 7
sentem creaverant, quia flamen Dialis erat, iurare in
leges non poterat, magistratum autem plus quinque dies,
nisi qui iurasset in leges, non liebat gerere. petente s
Flacco, ut legibus solveretur, senatus decrevit, ut, si
aedilis qui pro se iuraret arbitratu eonsulum daret, consu-
les, si iis videretur, cum tribunis plebis agerent, uti ad
plebem ferrent. datus qui iuraret pro fratre L. Valerius
Flaccus, praetor designatus. tribuni ad plebem tulerunt, 9
plebesque seivit, ut perinde esset ac si ipse aedilis
iurasset. et de altero aedile scitum plebi est factum. 10
rogantibus tribunis, quos duos in Hispaniam eum imperio
ad exercitus ire iuberent, ut C. Cornelius aedilis curulis
ad magistratum gerendum veniret et L. Manlius Aeidiinus 11
decederet de provincia multos post annos, plebes Cn.
Cornelio Lentulo et L. Stertinio pro consulibus imperium
esse in Hispania iussit.

[PERIOCHA LIBRI XXXII.]

[Conplura prodigia ex diversis regionibus nuntiata referuntur,
inter quae, in Macedonia in puppe longae navis lauream esse
natam. T. Quinctius Flamininus consul adversus Philippum feliciter
pugnavit in fauibus Epiri fugatumque coegit in regnum reverti.
ipse Thessalam, quae est vicina Macedoniae, sociis Aetolis et
Athamanibus vexavit, L. Quinetius Flamininus frater consulis na-
vali proelio Attalo rege et Rhodiis adiuvantibus Euboeam et
maritimam oram. Achaei in amicitiam recepti sunt. praetorum
numerus ampliatus est, ut seni crearentur. coniuratio servorum
facta de solvendis Carthaginiensium obsidibus oppressa est, duo
milia quingenti necati. Cornelius Cethegus consul Gallos Insu-
bres proelio fudit. cum Lacedaemoniis et tyranno eorum Nabide
amicitia iuneta est. praeterea expugnationes urbium in Macedonia
referuntur.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBER XXXII.

1 I. Consules praetoresque, cum idibus Martiis magistra-
 2 tum inissent, provincias sortiti sunt. L. Lentulo Italia,
 Q. Villio Macedonia; praetoribus L. Quinctio urbana, Cn.
 Baebio Ariminum, L. Valerio Sicilia, L. Villio Sardinia
 3 evenit. Lentulus consul novas legiones scribere iussus,
 Villius a P. Sulpicio exercitum accipere; in supplemento
 eius quantum militum videretur ut scriberet, ipsi
 4 permissum. praetori Baebio legiones, quas C. Aurelius
 consul habuisset, ita decretae, ut retineret eas, donec
 5 consul novo cum exercitu succederet: in Galliam ubi is
 venisset, omnes milites exauctorati domum dimitterentur
 6 praeter quinque milia socium; iis optineri circa Ariminum
 provinciam satis esse. prorogato imperio praetoribus
 prioris anni – C. Sergio, ut militibus, qui in Hispania,
 Sicilia, Sardinia stipendia per multos annos fecissent,
 7 agrum adsignandum curaret; Q. Minucio, ut in Bruttii
 idem de coniurationibus quaestiones, quas praetor cum
 8 fide curaque exercuisset, perficeret et eos, quos sacrilegii
 compertos in vinculis Roman misisset, Loberos mitteret
 ad supplicium quaque sublata ex delubro Proserpinæ
 9 essent reponenda cum piaculis curaret –, feriae Latinae
 pontificum decreto instauratae sunt, quod legati ab Ardea
 questi in senatu erant, sibi in monte Albano Latinis car-
 nem, ut adsolet, datam non esse.
 10 Ab Suessa nuntiatum est, duas portas quodque inter
 eas muri erat de caelo tactum, et Formiani legati aedem
 Iovis, item Ostienses aedem Iovis, et Velerini Apollinis
 et Sangus aedes, et in Herculis aede capillum enatum;
 11 et ex Bruttii abs Q. Minucio propraetore scriptum,
 equuleum cum quinque pedibus, pullos gallinaceos tris

cum ternis pedibus natos esse. a P. Sulpicio proconsule 12 ex Macedonia litterae adlatae, in quibus inter cetera scriptum erat, lauream in puppi navis longae enatam. priorum prodigiorum causa senatus censuerat, ut eos 13 sules maioribus hostiis, quibus diis videretur, sacrificarent; ob hoc unum prodigium haruspices in senatum vo- 14 cati atque ex responso eorum supplicatio populo in diem unum edicta et ad omnia pulvinaria res divinae factae.

II. Carthaginenses eo anno argentum in stipendium 1 impositum primum Romam advexerunt. id quia probum 2 non esse quaestores renuntiaverant experientibusque pars quarta deoeta erat, pecunia Romae mutua sumpta intertrimenti argenti expleverunt. potentibus deinde, ut, si 3 iam videretur senatui, obsides sibi redderentur, centum redditi obsides; de ceteris, si in fide permanerent, spes facta. potentibus isdem, qui non reddebatur obsides ut 4 ab Norba, ubi parum eommodo essent, alio tradueerentur, concessum, ut Signiam et Ferentimum transirent. Gadi- 5 tanis item potentibus remissum, ne praefectus Gadis mitteretur adversus id, quod iis in fidem populi Romani venientibus cum L. Marcio Septimo convenisset. et 6 Narniensium legatis querentibus, ad numerum sibi colonos non esse et immixtos quosdam non sui generis pro colonis se gerere, earum rerum causa tres viros creare L. Cornelius eonsul iussus. creati P. et Sex. Aelii — Paetis 7 fuit ambobus cognomen — et Cn. Cornelius Lentulus. quod Narniensibus datum, ut colonorum numerus augeretur, id Cosani petentes non impetraverunt.

III. Rebus, quae Romae agendae erant, perfectis 1 eonsules in provincias profecti. P. Villius in Maeedo- 2 niam cum venisset, atrox seditio militum iam ante irritata nec satis in principio compressa excepit. duo milia ea 3 militum fuere, quae ex Africa post devictum Hannibalem in Siciliam, inde anno fere post in Maedoniam pro voluntariis transportata erant. id voluntate factum negabant: ab tribunis recusantes in naves impositos. sed ut- 4 eumque, seu iniuneta seu suscepta foret militia, et eam exhaustam, et finem aliquem militandi fieri aequum esse. multis annis sese Italiam non vidisse; consensisse sub 5

armis in Sicilia, Africa, Macedonia; confectos iam se labore, opere, exangues tot acceptis vulneribus esse.
 6 consul causam postulandae missionis probabilem, si modeste peteretur, videri dixit: seditionis nec eam nec ullam
 7 aliam satis iustum causam esse. itaque si manere ad signa et dicto parere velint, se de missione eorum ad senatum scripturum. modestia facilius quam pertinacia quod velint impetraturos.

1 III. Thaumacos eo tempore Philippus summa vi obpugnabat aggeribus vineisque, et iam arietem muris
 2 admoturus erat. ceterum incepto absistere cum coegit subitus Aetolorum adventus, qui Archidamo duce inter custodias Macedonum moenia ingressi nec nocte nec die finem ullum erumpendi nunc in stationes, nunc in opera Macedonum faciebant. et adiuvabat eos natura ipsa loci.
 3 namque Thaumaci a Pylis sinuque Maliaco per Lamiam eunti loco alto siti sunt, ipsis fancibus imminentes, quam
 4 Coelen vocant Thessali; atque transeunti confragosa loca inplieatasque flexibus vallium vias ubi ventum ad hanc urbem est repente velut maris vasti sic universa panditur planities, ut subiectos campos terminare oculis haud
 5 facile queas. ab eo miraculo Thaumaci adpellati. nec altitudine solum tuta urbs, sed quod saxo undique abs-
 6 eiso rupibus inposita est. hae difficultates et quod haud satis dignum tanti laboris periculique pretium erat,
 7 ut absisteret incepto Philippus efficerunt. hiems quoque iam instabat, cum inde abscessit et in Macedoniam in hiberna copias reduxit.

1 V. Ibi ceteri quidem data quanticumque quiete tem-
 2 poris simul animos corporaque remiserant, Philippum, quantum ab adsidiis laboribus itinerum pugnarumque laxaverat animum, tanto magis intentum in universum eventum belli curae angunt, non hostis modo timentem
 3 qui terra marique urgebant, sed nunc sociorum, nunc etiam popularium animos, ne et illi ad spem amicitiae Romanorum deficerent et Macedonas ipsos cupidio no-
 4 vandi res caperet. itaque et in Achaiam legatos misit, simul qui ius iurandum — ita enim pepigerant, quotannis iuratueros in verba Philippi — exigenter, simul qui red-

derent Achaeis Orchomenon et Heraean et Triphylian, 5
 Megalopolitis Alipheran, contendentibus nunquam eam
 urbem fuisse ex Triphylia, sed sibi debere restitui, quia una
 esset ex iis, quae ad condendam Megalen polin ex concilio
 Areadum contributae forent. et cum Achaeis quidem per 6
 haec societatem firmabat; [ad] Macedonum animos cum
 Heracliden amicum maxime invidiae sibi esse cerneret, 7
 multis criminibus oneratum in vincla coniecit ingenti popu-
 larium gadio. bellum si quando umquam ante alias, tum 8
 magna cura adparavit exercuitque in armis et Macedonas et
 mereennarios milites principioque veris cum Athenagora 9
 omnia externa auxilia quodque levis armaturae erat in
 Chaoniam per Epirum ad occupandas, quae ad Antigo-
 neam fauces sunt — Stena vocant Graeci —, misit. ipse 10
 post paucis diebus graviore secutus agmine, cum situm
 omnem regionis adspexisset, maxime idoneum ad munien-
 dum locum eredit esse praeter anniem Aoum. is inter 11
 montes, quorum alterum Meropum, alterum Asnaum in-
 colae vocant, angusta valle fluit iter exiguum super ripam
 praebens. Asnaum Athenagoram cum levi armatura
 tenere et communire iubet, ipse in Meropo posuit castra.
 qua abscisae rupes erant, statio paucorum armatorum te- 12
 nebat, qua minus tuta erant alia fossis, alia vallo, alia
 turribus muniebat. magna tormentorum etiam vis, ut 13
 missilibus procul areerent hostem, idoneis locis disposita
 est. tabernaculum regium pro vallo in conspecto maxime
 tumulo, ut terrorem hostibus suisque spem ex fiducia fa-
 ceret, positum.

VI. Consul per Charopum Epirotum certior factus, 1
 quos saltus cum exercitu insedisset rex, et ipse, cum
 Coreyrae hibernasset, vere primo in continentem trave-
 etus ad hostemducere pergit. quinque milia ferme ab 2
 regiis castris cum abesset, loco munito relictis legionibus
 ipse cum expeditis progressus ad speculanda loca postero
 die consilium habuit, utrum per insessum ab hoste sal- 3
 tum, quamquam labor ingens periculumque proponeretur,
 transitum temptaret an eodem itinere, quo priore anno
 Sulpicius Macedoniam intraverat, circumduceret copias.
 hoc consilium per multos dies agitanti ei nuntius venit, 4

T. Quinetum consulem factum sortitumque provinciam Macedoniam maturato itinere iam Coreyram traiecisse.

5 Valerius Antias intrasse saltum Villium tradit, quia recto itinere nequiverit omnibus ab rege insessis, secundum vallem, per quam medium fertur Aous amnis, ponte raptim facto in ripam, in qua erant castra regia, transgressum acie conflxisse: fusum fugatumque regem castris 6 exutum; duodecim milia hostium eo proelio caesa, capta duo milia et duecentos et signa militaria centum triginta duo, equos ducentos triginta; aedem etiam Iovi in eo proelio 7 votam, si res prospere gesta esset. ceteri Graeci Latini- 8 que auctores, quorum quidem ego legi annales, nihil memorabile a Villio actum integrumque bellum insequen- tem consulem T. Quinetum accepisse tradunt.

1 VII. Dum haec in Macedonia geruntur, consul alter L. Lentulus, qui Romae substiterat, comitia censoribus 2 creandis habuit. multis claris potentibus viris creati censores P. Cornelius Scipio Africanus et P. Aelius Paetus. 3 ii magna inter se concordia et senatum sine ullius nota legerunt et portoria venaliciū Capuae Puteolisque, item Castrūm portorium, quo in loco nunc oppidum est, fruendū locarunt colonosque eo trecentos — is enim numerus finitus ab senatu erat — adscripsérunt et sub Tifatis Capuae agrum vendiderunt.

4 Sub idem tempus L. Manlius Acidinus ex Hispania decedens, prohibitus a P. Porcio Laeca tribuno plebis ne ovans rediret, cum ab senatu impetrasset, privatus urbem ingrediens mille duecenta pondo argenti, triginta pondo ferme auri in aerarium tulit.

5 Eodem anno Cn. Baebius Tamphilus, qui ab C. Au- 6 relio consule anni prioris provinciam Galliam acceperat, temere ingressus Gallorum Insubrum finis prope eum toto exercitu est circumventus, supra sex milia et septim- gentos milites amisit: tanta ex eo bello, quod iam timeri 7 desierat, clades accepta est. ea res L. Lentulum consulem ab urbe excivit. qui ut in provinciam venit plenam tumultus, trepidō exercitu accepto praetorem multis probris increpitum provincia decedere atque abire Romanam 8 iussit. neque ipse consul memorabile quicquam gessit,

comitiorum causa Roman revocatus, quae ipsa per M. Fulvium et M. Curium tribunos plebis impediabantur, quod T. Quinctium Flamininum consulatum ex quaestura 9 petere non patiebantur: iam aedilitatem praeturamque 10 fastidiri nec per honorum gradus, documentum sui dantis, nobiles homines tendere ad consulatum, sed transcen- dendo media summa imis continuare. res ex campestri 11 certamine in senatum pervenit. patres censuerunt, qui honorem quem sibi capere per leges licet peteret, in eo populo creandi quem velit potestatem fieri aquum esse. in auctoritate patrum fuere tribuni. creati consules Sex. 12 Aelius Paetus et T. Quinetius Flamininus. inde pree- 13 torum comitia habita. creati L. Cornelius Merula, M. Claudius Marellus, M. Porcius Cato, C. Helvius, qui aediles plebis fuerant.

Ab iis ludi plebei instaurati; et epulum Iovis fuit lu- dorum causa. et ab aedilibus curulibus C. Valerio Flacco 14 flamme Diali et C. Cornelio Cethiego ludi Romani magno adparatu facti.

Ser. et C. Sulpicii Galbae pontifices co anno mortui 15 sunt: in eorum locum M. Aemilius Lepidus et Cn. Cornelius Scipio pontifices suffecti sunt.

VIII. Sex. Aelius Paetus, T. Quinetius Flamininus 1 magistratu inito senatum in Capitolio cum habuissent de- 2 creverunt patres, ut provincias Macedoniam atque Italiam 3 consules compararent inter se sortientur: utri eorum Macedonia evenisset, in supplementum legionum tria milia militum Romanorum scriberet et trecentos equites, item sociorum Latini nominis quinque milia peditum, quingentos equites. alteri consuli novus omnis exercitus 4 decretus. Lucio Lentulo prioris anni consuli proroga- tum imperium vetitusque aut ipse provincia decedere prius aut veterem deducere exercitum quam cum legioni- bus novis consul venisset. sortiti consules provincias: 5 Aelio Italia, Quinetio Macedonia evenit. praetores L. Cornelius Merula urbanam, M. Claudius Siciliam, M. Porcius Sardiniam, C. Helvius Galliam est sortitus. di- 6 lectus inde haberri est eoceptus. nam praeter consulares exercitus praetoribus quoque iussi scribere milites erant:

- 7 Mareollo in Siciliam quattuor milia peditum sociūm et
 Latini nominis et trecentos equites, Catoni in Sardiniam
 ex eodem genere militum duo milia peditum, duecentos
 equites, ita ut hi practores ambo, cum in provincias ve-
 nissent, veteres dimitterent pedites equitesque.
- 9 Attali deinde regis legatos in senatum consules in-
 troducederunt. ii regem classe sua copiisque omnibus terra
 marique rem Romanam iuvare quaeque imperarent Ro-
 mani consules impigre atque oboedienter ad eam diem
 10 fecisse cum exposuissent, vereri dixerunt, ne id praestare
 ei per Antiochum regem ultra non licet: vacuum nam-
 que praesidiis navalibus terrestribusque regnum Attali
 11 Antiochum invasisse. itaque Attalum orare patres con-
 scriptos, si sua classi suaque opera uti ad Macedonicum
 bellum vellent, mitterent ipsi praesidium ad regnum eius
 tutandum; si id nollent, ipsum ad sua defendenda cum
 12 classe ac reliquis copiis redire paterentur. senatus lega-
 tis ita responderi iussit: quod rex Attalus classe copiis-
 que aliis duces Romanos iuvisset, id gratum senatui esse:
 13 auxilia nec ipsos missuros Attalo adversus Antiochum,
 socium et amicum populi Romani, nec Attali auxilia re-
 14 tenturos ultra quam regi commodum esset; semper po-
 pulum Romanum alienis rebus arbitrio alieno usum; et
 principium et finem in potestatem ipsorum, qui ope sua
 15 velint adiutios Romanos, esse; legatos ad Antiochum mis-
 suros, qui nuntient Attali naviumque eius et militum
 opera adversus Philippum communem hostem uti popu-
 16 lum Romanum: gratum enim facturum senatui, si regno
 Attali abstineat belloque absistat; aequum esse socios et
 amicos populi Romani reges inter se quoque ipsos pacem
 servare.
- 1 VIII. Consulem T. Quinetium ita habitu dilectu, ut
 eos fere legeret qui in Hispania aut Africa meruissent
 spectatae virtutis milites, properantem in provinciam pro-
 digia muntiata atque eorum procuratio Romae tenuerunt.
 2 de caelo taeta erant via publica Veis, forum et aedes
 Iovis Lamuvi, Herculis aedes Ardeac, Capuae murus et
 3 turres et aedes, quae Alba dicitur; caelum ardere visum
 erat Arreti; terra Velitris trium iugerum spatio caverna

ingenti desederat; Suessae Auruncae nuntiabant agnum cum duobus capitibus natum et Simuessae porcum [cum] humano capite. eorum prodigiorum causa supplicatio 4 unum diem habita, et consules rebus divinis operam derunt placatisque diis in provincias profecti sunt: Aelius cum Helvio praetore in Galliam. exercitumque ab L. 5 Lentulo acceptum, quem dimittere debebat, praetori tradidit, ipse novis legionibus, quas secum adduxerat, bellum gesturus. neque memorabilis rei quicquam gessit.

Et T. Quinctius alter consul maturius quam priores 6 soliti erant consules, a Brundisio cum tramisisset, Coreyram tenuit cum octo milibus peditum, equitibus octingentis. ab Coreyra in proxima Epiri quinqueremi traiecit 7 et in castra Romana magnis itineribus contendit; inde 8 Villio dimisso paucos moratus dies, dum se copiae ab Coreyra adsequerentur, consilium habuit, utrum recto itinere per castra hostium vim facere conaretur an ne 9 temptata quidem re tanti laboris ac periculi per Dassarettios potius Lyncumque tuto circuitu Macedoniam intraret. viciissetque ea sententia, ni timuisset, ne, cum a mari 10 longius recessisset emisso e manibus hoste, si, quod ante fecerat, solitudinibus silvisque se tutari rex voluisse, sine ullo effectu aestas extraheretur. utcumque esset 11 igitur, illo ipso tam iniquo loco adgredi hostem placuit. sed magis fieri id placebat quam quomodo fieret satis expediebant.

X. Diesque quadraginta sine ullo conatu sedentes in 1 conspectu hostium absumperant. inde spes data Philippo est per Epirotarum gentem temptandae pacis: ha- 2 bitoque concilio deleeti ad eam rem agendam Pausanias praetor et Alexander magister equitum consulem et regem, ubi in artissimas ripas Aous cogitur amnis, in conloquium adduxerunt. summa postulatorum consulis erat: 3 praesidia ex civitatibus rex deduceret; iis, quorum agros urbesque populatus esset, redderet res, quae comparerent; ceterorum aequo arbitrio aestimatio fieret. Philippus 4 aliam aliarum civitatum condicionem esse respondit: quas ipse cepisset, eas liberaturum; quae sibi traditae a maioribus essent, earum hereditaria ac iusta possessione

5 non excessurum. si quas quererentur belli clades eae
 civitates, cum quibus bellatum foret, arbitro quo vellent
 populorum, eum quibus pax utrisque fuisset, se usurum.
 6 consul nihil ad id quidem arbitro aut iudice opus esse
 dicere: cui enim non adparere ab eo, qui prior arma in-
 tulisset, iniuriam ortam? nec Philippum ab ulla bello
 7 lacessitum priorem vim omnibus fecisse. inde cum age-
 retur, quae civitates liberandae essent, Thessalos primos
 omnium nominavit consul. ad id vero adeo accensus
 indignatione est rex, ut exclamaret ‘quid vieto gravius
 8 imperares, T. Quineti?’ atque ita se ex conloquio prori-
 put; et temperatum aegre est, quin missilibus, quia
 dirempti medio amni fuerant, pugnam inter se consere-
 9 rent. postero die per excursiones ab stationibus primo
 in planicie satis ad id patenti multa levia commissa
 10 proelia sunt, deinde recipientibus se regiis in arta et
 confragosa loca aviditate aeeensi certaminis eo quoque
 11 Romani penetravere. pro his ordo et militaris disciplina
 et genus armorum erat aptum tegendis corporibus, pro
 hoste loca et catapultae ballistaeque in omnibus prope
 12 rupibus quasi in muro dispositae. multis hinc atque illinc
 vulneribus acceptis eum etiam, ut in proelio iusto, aliquot
 cecidissent, nox pugnae finem facit.

1 XI. Cum in hoc statu res esset, pastor quidam a
 Charopo principe Epirotarum missus deducitur ad con-
 2 sulem. is se in eo saltu, qui regiis tum teneretur eastris,
 armentum pascere solitum ait omnes montium eorum
 3 amfractus collesque nosse: si secum aliquos consul mit-
 tere velit, se non iniquo nec perdifficili aditu super caput
 4 hostium eos dedueturum. haec ubi consul audivit, per-
 cunctatum ad Charopum mittit, satisne credendum super
 tanta re agresti censeret. Charopus renuntiari iubet, ita
 erederet, ut [si] suae potius omnia quam illius potestatis
 5 essent. cum magis vellet credere quam aunderet mixtum-
 que gaudio et metu animum gereret, anuctoritate motus
 6 Charopi experiri spem oblatam statuit et, ut averteret
 rem ab suspitione, biduo insequenti lacessere hostem
 dispositis ab omni parte copiis succedentibusque integris
 7 in locum defessorum non destitit. quattuor milia inde

lecta peditum et trecentos equites tribuno militum tradit. equites quoad loca patientur, ducere iubet: ubi ad invia equiti ventum sit, in planicie aliqua locari equitatum; pedites, qua dux monstraret viam, ire: ubi, ut polliceatur, super caput hostium perventum sit, fumo dare signum nec antea clamorem tollere quam ab se signo recepto pugnam coeptam arbitrari posset. nocte itinera fieri iubet — et pernox forte luna erat —: interdiu cibi quietisque sumeret tempus. ducent promissis ingentibus oneratum, si fides extet, vinctum tamen tribuno tradit. his copiis ita dimissis eo intentius Romanus undique instat apud stationes.

XII. Interim die tertio eum verticem, quem petierant Romani, cepisse ac tenere se fumo significarent, tum vero trifariam divisis copiis consul valle media cum militum robore succedit, cornua dextra laevaque admoveat castris, nec segnius hostes obviae eunt. et dum aviditate certaminis proiecti extra munitiones pugnant, haud paulo superior est Romanus miles virtute et scientia et genere armorum; postquam multis vulneratis interfectisque receperit se regii in loca aut munimento aut natura tuta, verterat periculum in Romanos temere in loca iniqua nec facilis ad receptum angustias progressos. neque impunita temeritate inde recepissent sese, ni clamor primum ab tergo auditus, dein pugna etiam coepit amentis repentina terrore regios fecisset. pars in fugam effusi sunt, pars, quia magis locus fugae deerat quam quod animi satis esset ad pugnam, cum substitissent, ab hoste et a fronte et ab tergo urgente circumventi sunt. deleri totus exercitus potuit, si fugientis persecuti victores essent; sed equitem angustiae locorumque asperitas, peditem armorum gravitas impediit. rex primo effuse ac sine respectu fugit, dein quinque milium spatium progressus, cum ex iniquitate locorum, id quod erat. suspicatus esset, sequi non posse hostem, substitit in tumulo quodam dimisitque suos per omnia inga vallesque, qui palatos in unum conligerent. non plus duobus milibus hominum amissis cetera omnis multitudo velut signum aliquod secuta in unum cum convenisset, frequenti agnine petunt Thessaliam.

10 Romani, quoad tutum fuit insecuri caedentes spoliantes-
que caesos, castra regia etiam sine defensoribus difficulti
aditu diripiunt. atque ea nocte in suis castris manse-
runt.

1 XIII. Postero die consul per ipsas angustias, qua se
2 intervallis flumen insinuat, hostem sequitur. rex primo
die ad castra Pyrrhi pervenit; locus, quem ita vocant, est
in Triphylia terrae Molotidis. inde postero die — ingens
iter aguinini, sed metusurgebat — in montes Lyneon per-
3 rexit. ipsi Epiri sunt, interieeti Macedoniae Thessaliae-
que: latus quod vergit in Thessalam oriens spectat,
septentrio a Macedonia obicitur. vestiti frequentibus
4 silvis sunt, iuga summa campos patentes aquasque
perennis habent. ibi stativis rex per aliquot dies habitis
fluctuatus animo est, utrum protinus in regnum se reci-
5 peret an praeverti in Thessalam posset. inclinavit sen-
tentia, ut in Thessalam agmen demitteret, Triceamque
proximis limitibus petit, inde obvias urbes raptim pera-
6 gravit. homines, qui sequi possent, sedibus excibat, op-
pida incendebat. rerum suarum, quas possent, ferenda-
rum secum dominis ius fiebat, cetera militis praeda erat.
7 nec quod ab hoste crudelius pati possent, reliqui quic-
8 quam fuit, quam quae ab sociis patiebantur. haec etiam
facienti Philippo acerba erant, sed e terra mox futura
9 hostium corpora saltem eripere sociorum volebat. ita
evastata oppida sunt Phacium, Iresiae, Euhydrium, Ere-
tria, Palaepharsalus. Pheras cum peteret exclusus, quia
res egebat mora si expugnare vellet nec tempus erat,
10 omissio incepto in Macedoniam transeendit. nam etiam
Aetolos adpropinquare fama erat. qui andito proelio,
quod circa annum Aoum factum erat, proximis prius
evastatis circa Sperchias et Maerae quam vocant comen,
transgressi inde in Thessalam Cymines et Angeas primo
11 inpetu potiti sunt. a Metropoli, dum vastant agros,
conurus oppidanorum ad tuenda moenia facto repulsi
sunt. Callithera inde adgressi similem inpetum oppida-
12 norum pertinacius sustinuerunt, compulsisque intra moe-
nia qui eruperant, contenti ea victoria, quia spes nulla
admodum expugnandi erat, abscesserunt. Theuma inde

et Celathara vicos expugnant diripiuntque. Acharras 13 per deditio[n]em receperunt. Xyniae simili metu a culto-ribus desertae sunt. hoc sedibus suis extorre agmen in 14 praesidium incidit, quod ad Thaumacum, quo tutior frumentatio esset, ducebatur; incondita inermisque multi-tudo mixta inbelli turba ab armatis caesa est. Xyniae desertae diripiuntur. Cyphaera inde Aetoli capiunt, oportune Dolopiac imminens castellum. haec raptim 15 intra paucos dies ab Aetolis gesta. nec Amynander atque Athamanes post famam prosperae pugnae Roma-norum quieverunt.

XIII. Ceterum Amynander quia suo militi parum 1 fidebat, petito a consule modico praesidio cum Gomphos peteret, oppidum protinus nomine Phaecam, situm inter Gomphos faucesque angustas, quae ab Athamania Thes-saliam dirimunt, vi cepit. inde Gomphos adortus, et post 2 aliquot dies summa vi tuentes urbem, eum iam sealas ad moenia erexisset, eo demum metu perpulit ad deditio[n]em. haec traditio Gomphorum ingentem terrorem Thessalis 3 intulit. dedidere deinceps sese qui Argenta quique Phe-rinium et Timarum et Ligynas et Strymonem et Lam-psum habent aliaque castella iuxta ignobilia.

Dum Athamanes Aetolique submoto Macedonum 4 metu in aliena victoria suam praedam faciunt Thessalia-que ab tribus simul exereitibus, incerta quem hostem quemve socium crederet, vastatur, consul fauibus, quas 5 fuga hostium aperuerat, in regionem Epri transgressus, et si probe scit, cui parti Charopo principe excepto Epi-rotae favissent, tamen, quia ab satisfaciendi quoque eura 6 imperata enixe facere videt, ex praesenti eos potius quam ex praeterito aestimat habitu et ea ipsa facilitate veniae animos eorum in posterum conciliat. missis deinde nuntiis 7 Coreyram, ut onerariae naves in sinum venirent Ambra-cium, ipse progressus modicis itineribus quarto die in monte Cereetio posuit castra, eodem Amynandro cum 8 suis auxiliis a[ct]e[re]to, non tam virium eius egens quam ut duces in Thessaliam haberet. ab eodem consilio et pleri-que Epirotarum voluntarii inter auxilia accepti.

XV. Primam urbem Thessaliae Phaloriam est ad- 1

gressus. duo milia Macedonum in praesidio habebat, qui primo summa vi restiterunt, quantum arma, quantum
 2 moenia tueri poterant. sed obpugnatio continua, non nocte, non die remissa, cum consul in eo verti crederet ceterorum Thessalorum animos, si primi vim Romanam
 3 non sustinuissent, vicit pertinaciam Macedonum. capta Phaloria legati a Metropoli et a Cieria dedentes urbes
 4 venerunt. venia eisdem potentibus datur. Phaloria immensea ac direpta est. inde Aeginium petit. quem locum cum vel modice praesidio tutum ac prope inexpugnabilem vidisset, paucis in stationem proximam telis coniectis ad
 5 Gomphorum regionem agmen vertit. degressusque in campos Thessaliae, cum iam omnia exercitui decessent, quia Epirotarum pepercerat agris, explorato ante, utrum Leucadem an sinum Ambracium onerariae tenuissent,
 6 frumentatum Ambraciam in vicem cohortes misit. et est iter a Gomphis Ambraciam sicut impeditum ac difficile,
 7 ita spatio perbrevi. intra paucos itaque dies transvectis a mari commeatibus repleta omni rerum copia sunt castra.
 8 inde Atracem est profectus. decem ferme milia ab Larisa abest; ex Perrhaibia oriundi sunt; sita est urbs super
 9 Peneum amnem. nihil trepidavere Thessali ad primum adventum Romanorum. et Philippus sicut in Thessalam ipse progredi non audebat, ita intra Tempe stativis positis, ut quisque locus ab hoste temptabatur, praesidia per occasiones submittebat.

1 XVI. Sub idem fere tempus, quo consul adversus
 2 Philippum primum in Epiri fauibus posuit castra, et L. Quinetius frater consulis, cui classis eura maritimaeque orae imperium mandatum ab senatu erat, cum duabus quinqueremibus Coreyram travectus, postquam profectam
 3 inde classem audivit, nihil morandum ratus, cum ad Samem insulam adsecutus esset, dimisso Lucio [Apustio],
 4 cui successerat, tarde inde ad Maleum trahendis plerumque remuleo navibus, quae cum commeatu sequebantur,
 5 pervenit. a Maleo, iussis ceteris quantum maxime possent maturare sequi, ipse tribus quinqueremibus expeditis Piraeum praecedit, acepitque naves relias ibi ab L. Apustio legato ad praesidium Athenarum.

Eodem tempore duae ex Asia classes profectae una cum Attalo rege — eae quattuor et viginti quinqueremes erant —, Rhodia altera viginti navium teetarum; Agesimbrotus praecerat. hae circa Andrum insulam classes coniunctae Euboeam inde exiguo distantem freto traiecerunt. Carystiorum primum agros vastarunt; deinde ubi Carystus praesidio a Chalcide raptim missa firma visa est, ad Eretriam accesserunt. eodem et L. Quinctius cum iis navibus, quae Piraei fuerant, Attali regis adventu auditio venit iussis, ut quaeque ex sua classe venissent naves Euboeam peterent.

Eretria summa vi obpugnabatur; nam et trium iunctarum classium naves omnis generis tormenta machinasque ad urbium excidia secum portabant et agri adfatis materiae praebabant ad nova molienda opera. oppidani primo haud impigre tuebantur moenia; dein fessi vulneratique aliquot, cum et muri partem eversam operibus hostium cernerent, ad dditionem inclinarunt. sed praesidium erat Macedonum, quos non minus quam Romanos metuebant, et Philocles regius praefectus a Chalcide nuntios mittebat, se in tempore adfuturum, si sustinerent obsidionem. haec mixta metu spes ultra quam vellent aut quam possent trahere eos tempus cogebat. deinde postquam Philocles repulsum trepidantemque refugisse Chalcidem acceperunt, oratores extemplo ad Attalum veniam fidemque eius petentis miserunt. dum in spem pacis intenti segnius munera belli obeunt et ea modo parte, qua murus dirutus erat, ceteris neglectis stationes armatas obponunt, Quinctius noctu ab ea parte, quae minime suspecta erat, inpetu facto scalis urbem cepit. oppidanorum omnis multitudo cum coniugibus ac liberis in arem configuit, deinde in dditionem venit. pecuniae aurique et argenti haud sane multum fuit; signa, tabulae priscae artis ornamentaque eius generis plura quam pro urbis magnitudine aut opibus ceteris inventa.

XVII. Carystus inde repetita, unde, priusquam e navibus copiae exponerentur, omnis multitudo urbe deserta in arem configuit. inde ad fidem ab Romano pependam oratores mittunt. oppidanis extemplo vita ac

libertas concessa est, Macedonibus trecenti nummi in capita statutum pretium est et ut armis traditis abirent.
 3 hac summa redempti ihermes in Boeotiam traiecti. navales copiae duabus claris urbibus Euboeae intra dies paucos captis circumvectae Sunium, Atticeae terrae promunturum, Cenchreas, Corinthiorum emporium, petierunt.

4 Consul interim omnium spe longiorem atrocioremque obpugnationem habuit, et ea, qua minimum ereditisset,
 5 resistebant hostes. nam omnem laborem in muro crediderat diruendo fore: si aditum armatis in urbem pateficeret, fugam inde caedenique hostium fore, qualis
 6 captis urbibus fieri solet. ceterum postquam parte muri arietibus decussa per ipsas ruinas transeenderunt in urbem armati, illud principium velut novi atque integrum laboris fuit. nam Macedones, qui in praesidio erant et
 7 multi et delecti, gloriam etiam egregiam rati, si armis
 8 potius et virtute quam moenibus urbem tuerentur, conferti, pluribus introrsus ordinibus acie firmata, cum transeendere ruinas sensissent Romanos, per impedi-
 9 tum ac difficilem ad receptum locum expulerunt. id consul aegre passus nec eam ignominiam ad unius modo obpugnandae moram urbis, sed ad summam universi belli pertinere ratus, quod ex momentis parvarum plerumque rerum penderet, purgato loco, qui strage semiruti muri cumulatus erat, turrem ingentis altitudinis magnam vim armatorum multiplici tabulato portantem promovit,
 10 et cohortes in vicem sub signis, quae cuneum Macedonum — phalangem ipsi vocant — si possent vi perrumperent, emittebat. sed ad loci angustias, haud late patente intervallo diruti muri, genus armorum pugnaeque
 11 hosti aptius erat. ubi conferti hastas ingentis longitudinis prae se Macedones obiecissent, velut in constructam densitate clipeorum testudinem Romani pilis nequiquam enissis
 12 eum strinxissent gladios, neque congredi proprius neque praecidere hastas poterant et, si quam incidissent aut praefregissent, hostile fragmento ipso acuto inter spicula
 13 integrarum hastarum velut vallum explebat. ad hoc et muri pars adhuc integra utraq[ue] tuta praestabat latera

nec ex longo spatio aut cedendum aut impetus faciendus erat, quae res turbare ordines solet. accessit etiam fortuita res ad animos eorum firmando: nam cum turris per aggerem parum densati soli ageretur, rota una in altiorem orbitam depressa ita turrim inclinavit, ut speciem ruentis hostibus, trepidationem insanam superstansibus armatis praebuerit.

XVIII. Cum parum quicquam succederet, consul minime aequo animo comparationem militum generis armorumque fieri patiebatur, simul nec maturam expugnandi spem nec rationem procul a mari et in evastatis belli cladibus locis hibernandi ullam cernebat. itaque reducta obsidione, quia nullus in tota Aearnaniae atque Aetoliae ora portus erat, qui simul et omnis onerarias, quae commeatum exercitui portabant, caperet et teeta ad hibernandum legionibus praebaret, Anticyra in Phocide, in Corinthium versa sinum, ad id opportunissime sita visa, quia nec procul Thessalia hostiunque locis aberat et ex adverso Peloponnesum exiguo maris spatio divisam, ab tergo Aetoliam Aearniamque, ab lateribus Locridem ac Boeotiam habebat. Phocidis primo impetu Phanoteam sine certamine cepit. Anticyra hanc multum in obpugnando morae praebuit. Ambrusus inde Hyampolisque receptae. Daulis, quia in tumulo excelso sita est, nec scalis nec operibus capi poterat. Iacessendo missilibus eos, qui in praesidio erant, cum ad excursiones eliciissent, refugiendo in vicem sequendoque et levibus sine effectu certaminibus eo neglegentiae et contemptus adduxerunt, ut cum refugientibus in portam permixti impetum Romani facerent. et alia ignobilia castella Phocidis terrore magis quam armis in potestatem venerunt. Elatea clausit portas nec, nisi vi cogerentur, recepturi moenibus videbantur aut duecem aut exercitum Romanum.

XVIII. Elateam obsidenti consuli rei maioris spes adfulsit, Achaeorum gentem ab societate regia in Romanam amicitiam avertendi. Cyliadan, principem factionis ad Philippum trahentium, res expulerant; Aristaeus, qui Romanis gentem iungi volebat, praetor erat. classis Romana cum Attalo et Rhodiis Cenchreis stabat parabant-

que communi omnes consilio Corinthum obpugnare.
 4 optimum igitur ratus est, priusquam eam rem adgrederentur, legatos ad gentem Achaeorum mitti pollicentis.
 si ab rege ad Romanos defecissent, Corinthum iis
 5 tributuros in antieum gentis concilium. auctore consule
 legati a fatre eius L. Quinetio et Attalo et Rhodiis et
 6 Atheniensibus ad Achaeos missi. Sieyone datum est iis
 concilium. erat autem non admodum simplex habitus
 inter Achaeos animorum; terrebant Nabis Lacedaemonius,
 7 gravis et adsiduus hostis; horrebat Romana arna; Ma-
 cedonum beneficiis et veteribus et recentibus obligati
 erant; regem ipsum suspectum habebant pro eius crude-
 litate perfidiaque, neque ex iis quae tum ad tempus
 faceret aestimantes, graviorem post bellum dominum
 9 futurum cernebant. neque solum quid in senatu quisque
 civitatis suae aut in communibus conciliis gentis pro
 10 sententia dicerent ignorabant, sed ne ipsis quidem secum
 cogitantibus quid vellent aut quid optarent satis constabat.
 ad homines ita incertos introductis legatis potestas dicendi
 11 facta est. Romanus primum legatus L. Calpurnius,
 deinde Attali regis legati, post eos Rhodii disseruerunt:
 12 Philippi deinde legatis potestas dicendi facta est; po-
 stremi Athenienses, ut refellerent Macedonum dieta, audi-
 tui sunt. ii fere atrocissime in regem, quia nulli nec
 13 plura nec tam acerba passi erant, invecti sunt. et illa
 quidem contio sub occasum solis tot legatorum perpetuis
 orationibus die absumpta dimissa est.

1 XX. Postero die advocatur concilium; ubi cum per
 praecomeni, sicut Graecis mos est, suadendi, si quis vellet,
 potestas a magistratibus facta esset nec quisquam prodiret,
 2 dum silentium aliorum alios intuentium fuit. neque mirum,
 si quibus sua sponte voluntibus res inter se repugnan-
 tes obtorpuerant quodam modo animi, eos si orationes
 quoque insuper turbaverant utrumque quae difficilia essent
 3 promendo admonendoque per totum diem habitae. tandem
 Aristaenius, praetor Achaeorum, ne tacitum coneilium
 dimitteret, ‘ubi’ inquit ‘illa certamina animorum, Achaei,
 sunt, quibus in conviviis et circulis, cum de Philippo et
 4 Romanis mentio incidit, vix manibus temperatis? nunc

in concilio ad eam rem unam indicto, cum legatorum utrinque verba audieritis, cum referant magistratus, cum praeco ad suadendum vocet, obmutuistis! si non cura salutis communis, ne studia quidem, quae in hanc aut in illam partem animos vestros inclinarunt, vocem cuiquam possunt exprimere? cum praesertim nemo tam hebes sit, qui ignorare possit, dicendi ac suadendi quod quisque aut velit aut optimum putet nunc occasionem esse priusquam quicquam decernamus, ubi semel deeretur erit, omnibus id etiam quibus ante displicerit pro bono atque utili fore defendendum.' haec adhortatio praetoris non modo quemquam unum elicit ad suadendum, sed ne fremitum quidem aut murmur contionis tantae ex tot populis congregatae movit.

XXI. Tum Aristaenius praetor rursus 'non magis consilium vobis, principes Achaeorum, deest quam lingua; sed suo quisque periculo in commune consultum non vult. forsitan ego quoque tacerem, si privatus essem: nunc praetori video aut non dandum concilium legatis fuisse aut sine responso eos non dimittendos esse. respondere autem, nisi ex vestro decreto, qui possum? et quoniam nemo vestrum, qui in hoc concilium advoeati estis, pro sententia quicquam dicere vult aut audet, orationes legatorum hesterno die dictas pro sententiis perceperimus, perinde ac non postulaverint quae e re sua essent, sed suaserint quae nobis censereut utilia esse. Romani Rhodiique et Attalus societatem amicitiamque nostram petunt et in bello, quod adversus Philippum gerunt, se a nobis adiuvari aequum censem. Philippus societatis secum admonet et iuris iurandi et modo postulat, ut secum stenus, modo, ne intersimus armis, contentum ait se esse. nulline venit in mentem, eur, qui nondum socii sunt, plus petant quam socius? non fit hoc neque modestia Philippi neque impudentia Romanorum, Achaei: fortuna et dat fiduciam postulantibus et demit. Philippi praeter legatum videmus nihil; Romana classis ad Cenchreas stat urbium Euboeae spolia prae se ferens, consulem legionesque eius, exiguo maris spatio diunetas. Phocidem ac Loeridem pervaagantis videmus: miramini, s

eur diffidenter Cleomedon legatus Philippi ut pro rege
9 arma caperemus adversus Romanos modo egerit? qui, si
ex eodem foedere ac iure iurando, cuius nobis religionem
iniciebat, rogemus eum, ut nos Philippus et ab Nabide
ac Lacedaemoniis et ab Romanis defendat, non modo
praesidium, quo tucatur nos, sed ne quid respondeat qui-
10 dem nobis sit inventurus, non hercule magis quam ipse
Philippus priore anno, qui pollicendo se adversus Nabide-
bellum gestum cum temptasset nostram inventu-
11 tem hinc in Euboeam extrahere, postquam nos neque
decernere id sibi praesidium neque velle inligari Romano
bello vidit, oblitus societatis eius, quam nunc iactat,
vastandos populandosque Nabidi ac Lacedaemoniis reli-
12 quit. ac mihi quidem minime conveniens inter se oratio
Cleomedontis visa est. elevabat Romanum bellum,
eventumque eius cundem fore, qui prioris belli, quod
13 cum Philippo gesserint, dicebat. eur igitur nostrum ille
auxilium absens petit potius quam praesens nos socios
veteres simul ab Nabide ac Romanis tucatur? nos dico?
quid ita passus est Eretriam Carystumque capi? quid ita
tot Thessaliae urbes? quid ita Loeridem Phoeidemque?
14 quid ita nunc Elateam obpugnari patitur? eur excessit
faueibus Epiri claustrisque illis inexpugnabilibus super
Aoum amnem (aut vi aut metu aut voluntate) relictoque
15 quem insidebat saltu penitus in regnum abiit? si sua vo-
luntate tot socios reliquit hostibus diripiendos, qui recu-
sare potest, quin et socii sibi consulant? si metu, nobis
quoque ignoscat timentibus; si vetus armis cessit, Achaci
Romana arma sustinebimus, Cleomedon, quae vos Mae-
16 dones non sustinuistis? an tibi potius eredamus Romanos
non maioribus copiis nec viribus nunc bellum gerere
quam antea gesserint, potius quam res ipsas intueamur?
17 Aetolos tum classe adiuverunt; nec duce consulari nec
exercitu bellum gesserunt; sociorum Philippi maritimae
tum urbes in terrore ac tumultu erant, mediterranea adeo
tuta ab armis Romanis fuerunt, ut Philippus Aetolos
nequicquam opem Romanorum implorantis depopularetur:
18 nunc autem defuneti bello Punico Romani, quod per
sexdecim annos velut intra viscera Italiae toleraverunt,

non praesidium Actolis bellantibus miserunt, sed ipsi duces bellum arma terra marique simul Macedoniae intulerunt. tertius iam consul summa vi gerit bellum. Sul-¹⁹ picius in ipsa Macedonia congressus fudit fugavitque regem, partem opulentissimam regni eius depopulatus; nunc Quintcius tenentem claustra Epiri, natura loci, mu-²⁰ nimentis, exercitu fretum castris exuit, fugientem in Thessaliam persecutus praesidia regia sociasque eius urbes prope in conspectu regis ipsius expugnavit.

Ne sint vera quae Atheniensis modo legatus de crudelitate, avaritia, libidine regis disseruit, nihil ad nos pertineant, quae in terra Attica scelerata in superos inferosque deos sunt admissa, multo minus, quae Ciani Aby-²² denique, qui procul ab nobis absunt, passi sunt, nostrorum ipsi vulnerum, si vultis, obliviscamur, caedes direc-²³ ptionesque bonorum Messenae in media Peloponneso factas et hospitem Cyparissiae Charitelen contra ius omne ac fas inter epulas prope ipsas occisum et Aratum patrem filiumque Sicyonios, cum senem infelicem parentem etiam adpellare solitus esset, interfectos, fili eius uxorem libidinis causa in Macedoniam asportatam, cetera stupra virginum matronarumque oblivioni dentur: ne sit eum Philippo res, cuius crudelitatis metu obmutuistis omnes — nam quae alia tacendi advocatis in concilium causa est? —: eum Antigono, mitissimo ac iustissimo rege et de nobis omnibus optime merito, existimemus disceptationem esse: num id postularet facere nos quod fieri non posset? paucae insula est Peloponnesus angustis²⁶ Isthmi fauibus continentis adhaerens, nulli apertior neque opportunior quam navali bello. si centum tectae naves²⁷ et quinquaginta leviores apertae et triginta Issaici lembi maritimam oram vastare et expositas prope in ipsis litorebus urbes cooperint obpugnare, in mediterraneas scilicet nos urbes recipiemus, tamquam non intestino et haerente in ipsis visceribus uramur bello? eum terra Nabis et²⁸ Lacedaemonii, mari classis Romana urgebunt, unde regiam societatem et Macedonum praesidia in plorem? an ipsi nostris armis ab hoste Romano tutabimur urbes, quae obpugnabuntur? egregie enim Dymas priore bello

29 sumus tutati! satis exemplorum nobis alienae clades
praebent, ne quaeramus, quem ad modum ceteris exem-
plo simus.

30 Nolite, quia ulti Romani petunt amicitiam, id quod
optandum vobis ac summa ope petendum erat, fastidire.
31 metu enim videlicet compulsi et deprensi in aliena terra,
quia sub umbra vestri auxili i latere volunt in societatem
vestram confugint, ut portibus vestris recipiantur, ut
32 commeatis utantur! mare in potestate habent, terras,
quascumque adeunt, extempsu dicionis suae faciunt; quod
rogant, cogere possunt; quia pepercisse vobis volunt,
33 committere vos eur percatis non patiuntur. nam quod
Cleomedon modo tamquam medianam et tutissimam vobis
viam consilii, ut quiesceretis abstineretisque arnis, ostendit,
34 debat, ea nou media, sed nulla via est. etenim praeter-
quam quod aut accipienda aut spernenda vobis Romana
societas est, quid aliud quam nusquam gratia stabili,
velut qui eventum expectaverimus, ut fortunae adplicare-
35 mus nostra consilia, praeda victoris erimus? nolite, si,
quod omnibus votis petendum erat, ulti offertur, fastidi-
re. non quemadmodum hodie utrumque vobis lieet,
36 sic semper licitum est. nec saepe nec diu eadem occa-
sio erit. liberare vos a Philippo iam diu magis vultis
quam audetis. sine vestro labore et periculo qui vos in
libertatem vindicarent cum magnis classibus exercitibus-
37 que mare traiecerunt. hos si socios aspernamini, vix
mentis sanae estis; sed aut socios aut hostes habeatis
oportet.

1 XXII. Secundum orationem praetoris murmur ortum
aliorum cum adsensu, aliorum inclementer adsentientes
2 incepantium; et iam non singuli tantum, sed populi uni-
versi inter se altercabantur. tum inter magistratus gentis
— damiurgos vocant, decem numero creantur — certa-
3 men nihil segniss quam inter multitudinem esse: quin-
que relatuos de societate Romana se aiebant suffragium-
que daturos, quinque lege caustum testabantur, ne quid
quod adversus Philippi societatem esset aut referre ma-
gistratibus aut decernere concilio ius esset. is quoque
dies iurgiis est consumptus.

Supererat unus iusti concilii dies: tertio enim lex 4 iubebat decretum fieri. in quem adeo exarsere studia, ut vix parentes ab liberis temperaverint. Risias Pelle- 5 nensis erat; filium damiurgum nomine Memnonem habe- bat, partis eius, quae decretum recitari perrogarique sententias prohibebat. is diu obtestatus filium, ut con- 6 sulere Achaeos communi saluti pateretur neu pertinacia sua gentem universam perditum iret, postquam parum 7 proficiebant preces, iuratus se cum sua manu interemptu- rum nec pro filio sed pro hoste habiturum, minis pervicit, s 8 nt postero die coniungeret iis se, qui referebant. qui cum plures facti referrent, omnibus fere populis haud dubie adprobantibus relationem ac prae se ferentibus, quid decreturi essent, Dymaei ac Megalopolitani et quidam 9 Argivorum priusquam decretum fieret consurrexerunt ac reliquerunt concilium neque mirante ullo nec improbante. nam Megalopolitanos avorum memoria pulsos ab Lace- 10 daemoniis restituerat in patriam Antigonus et Dymaeis captis nuper direptisque ab exercitu Romano, cum redimi eos ubiunque servirent Philippus iussisset, non liberta- tem modo, sed etiam patriam reddiderat; iam Argivi, 11 praeterquam quod Macedonum reges ab se oriundos cre- dunt, privatis etiam hospitiis familiarique amicitia pleri- que inligati Philippo erant. ob haec concilio quod incli- 12 maverat ad Romanam societatem iubendam excesserunt, veniaque iis huius secessionis fuit et magnis et recentibus obligatis beneficiis.

XXIII. Ceteri populi Achaeorum cum sententias 1 perrogarentur, societatem cum Attalo ac Rhodiis praesenti decreto confirmarunt: eum Romanis, quia iniussu 2 populi non poterat rata esse, in id tempus, quo Romam mitti legati possent, dilata est; in praesentia tris legatos 3 ad L. Quinctium mitti placuit et exercitum omnem Achaeo- rum ad Corinthum admoveri captis Cenchreis iam urbem ipsam Quinetio obpugnante.

Et hi quidem e regione portae, quae fert Sicyonem, 4 posuerunt castra. Romani [in] Cenchreas versam partem urbis, Attalus traducto per Isthmum exercitu ab Lechaeo, alterius maris portu, obpugnabant, primo segnius, spe-

rantes seditionem intus fore inter oppidanos ac regium
 5 praesidium. postquam uno animo omnes, et Macedones
 tamquam communem patriam tuebantur, et Corinthii du-
 cem praesidii Androsthenen haud secus quam civem et
 suffragio creatum suo imperio in se uti patiebantur, omnis
 inde spes pugnantibus in vi et armis et operibus erat.
 6 undique aggeres haud facili aditu ad moenia admoveban-
 tur. aries ex ea parte quam Romani obpugnabant ali-
 quantum muri diruerat; in quem locum, quia nudatus
 munimento erat, protegendum armis cum Macedones
 concurrerent, atrox proelium inter eos ac Romanos ortum
 8 est. ac primo multitudine facile expellebantur Romani;
 adsumptis deinde Achaeorum Attalique auxiliis aequabant
 certamen, nec dubium erat, quin Macedonas Graecosque
 9 facile loco pulsuri fuerint. transfugarum Italieorum
 magna multitudo erat, pars ex Hannibalis exercitu metu
 poenae a Romanis Philippum secuta, pars navales socii
 relictis nuper classibus ad spem honoratoris militiae
 transgressi. hos desperata salus, si Romani vicissent,
 ad rabiem magis quam audaciam accendebat.

10 Promunturium est adversus Sieyonem Iunonis, quam
 vocant Aceram, in altum excurrens; traiectus inde Co-
 rinthum septem fere milium passuum. eo Philocles, re-
 gius et ipse praefectus, mille et quingentos milites per
 Boeotiam duxit. praesto fuere ab Corintho lembi, qui
 12 praesidium id acceptum Lechaeum traicerent. auctor
 erat Attalus incensis operibus omittendae extemplo ob-
 pugnationis: pertinacius (Quinctius) Romanus in incepto
 perstabat. is quoque, ut pro omnibus portis disposita
 videt praesidia regia nec facile erumpentium impetus
 13 sustineri posse, in Attali sententiam concessit. ita irrito
 incepto dimissis Achaeis redditum ad naves est. Attalus
 Piraeum, Romani Coreyram petierunt.

1 XXIII. Dum haec ab navalی exercitu geruntur,
 consul in Phoeide ad Elateam castris positis primo con-
 2 loquiis rem per principes Elatensium temptavit: postquam
 nihil esse in manu sua et plures validioresque esse regios
 quam oppidanos respondebatur, tum simul ab omni parte
 3 operibus armisque urbem est adgressus. ariete admoto

cum quantum inter [tres] turres muri erat prorutum cum
 ingenti fragore ac strepitu nudasset urbem, simul et
 cohors Romana per apertum recenti strage iter invasit et 4
 ex omnibus oppidi partibus relictis suis quisque stationi-
 bus in eum, qui premebatur in petu hostium, locum con-
 currenunt. eodem tempore Romani et ruinas muri super- 5
 vadebant et sealas ad stantia moenia inferebant. et dum
 in unam partem oculos animosque hostium certamen
 averterat, pluribus locis scalis capitur murus, armatique
 in urbem transeenderunt. quo tumultu auditu territi 6
 hostes relieto, quem conferti tuebantur, loco in arcem
 omnes inermi quoque sequente turba configuerunt. ita 7
 urbe potitur consul. qua direpta missis in arcem, qui
 vitam regiis, si inermes abire vellent, libertatem Elaten-
 sibus pollicerentur, fideque in haec data post dies paucos
 areem recipit.

XXV. Ceterum adventu in Achaiam Philochis regii 1
 praefecti non Corinthus tantum liberata obsidione, sed
 Argivorum quoque civitas per quosdam principes Philocli
 prodita est temptatis prius animis plebis. mos erat co- 2
 mitiorum die primo velut ominis causa praetores pronun-
 tiare Iovem Apollinemque et Herculem; additum lege
 erat, ut his Philippus rex adiceretur. cuius nomen post 3
 paetam cum Romanis societatem quia praeco non adiecit,
 fremitus primo multitudinis ortus, deinde clamor subicien- 4
 tum Philippi nomen iubentiumque legitimum honorem
 usurpare, donec cum ingenti adsensu nomen recitatum
 est. huius fiducia favoris Philocles arcessitus nocte oc- 5
 cupat collem imminentem urbi — Larisam eam arcem
 vocant —, positoque ibi praesidio cum lucis principio
 signis infestis ad subiectum arcii forum vaderet, instructa
 aries ex adverso obcurrit. praesidium erat Achaeorum, 6
 nuper impositum, quingenti fere iuvenes delecti omnium
 civitatum; Aenesidemus Dymaeus praeerat. ad hos 7
 orator a praefecto regio missus, qui exceedere urbe iuberet
 — neque enim pares eos oppidanis solis, qui idem quod
 Macedones sentirent, nedum adiunctis Macedonibus esse,
 quos ne Romani quidem ad Corinthum sustinuissent —,
 primo nihil nec ducem nec ipsos movit; post paulo, ut 8

Argivos quoque armatos ex parte altera venientis magno agmine viderunt, certam perniciem eernentes, omnem tamen easum, si pertinacior dux fuisset, videbantur subi-
9 turi. Aenesidemus, ne flos Achaeorum iuentutis simul cum urbe amitteretur, paetus a Philocle, ut abire illis liceret, ipse quo loco steterat armatus cum paucis clien-
10 tibus non excessit. missus a Philocle qui quaereret, quid sibi vellet. nihil statu moto, cum projecto p[ro]ae se clipeo stareret, in praesidio creditae urb[is] moriturum se armatum respondit. tum iussu praefecti a Thraccibus coniecta-
11 tela interfecitque omnes. et post pactam inter Achaeos ac Romanos societatem duae nobilissimae urbes, Argi et
12 Corinthus, in potestate regis erant. haec ea aestate ab Romanis in Graecia terra marique gesta.

1 XXVI. In Gallia nihil sane memorabile ab Sex.
2 Aelio consule gestum. cum duos exercitus in provincia habuisset, unum retentum, quem dimitti oportebat, cui L. Cornelius proconsul praefuerat — ipse ei C. Helvium praetorem praefecit —, alterum, quem in provinciam ad-
3 duxit, totum prope annum Cremonensibus Placentinisque cogendis redire in colonias, unde belli casibus dissipati erant, consumpsit.

4 Quem ad modum Gallia praeter spem quieta eo anno fuit, ita circa urbem servilis prope tumultus est excitatus.
5 obsides Carthaginiensium Setiac custodiebantur. cum iis,
6 ut principum liberis, magna vis servorum erat. augebant eorum numerum ut ab recenti Africo bello et ab ipsis Setinis captiva aliquot nationis eius empta ex praeda
7 mancipia. cum coniurationem fecissent missis ex eo mu-
mero, primum qui in Setino agro, deinde circa Norbam et Cerceios servitia sollicitarent, satis iam omnibus praeparatis ludis, qui Setiae prope diem futuri erant, specta-
8 culo intentum populum adgredi statuerant, Setia per cae-
dem et repentinum tumultum capta Norbam et Cerceios
occupare [.....] servitia. huius rei tam foedae indicium Roman ad L. Cornelium Lentulum praetorem urb[is] de-
9 latum est. servi duo ante lucem ad eum venerunt atque ordine omnia, quae acta futuraque erant, exposuerunt.
10 quibus domi custodiri iussis praetor senatu vocato edocto-

que, quae indices adferrent, profieisci ad eam coniurationem quaerendam atque obprimendam iussus, cum 11 quinque legatis prefectus obvios in agris sacramento rogatos arma capere et sequi cogebat. hoc tumultuari 12 dilectu duobus milibus ferme hominum armatis Setiam omnibus, quo pergeret, ignaris venit. ibi raptim principibus coniurationis comprehensis fuga servorum ex oppido facta est. dimissis deinde per agros qui vestigarent [.....]. egregia duorum opera servorum indicum 14 et unius liberi fuit. ei centum milia gravis aeris dari patres iusserunt, servis vicena quina milia aeris et libertatem; pretium eorum ex aerario solutum est dominis.

Hacten multo post ex eiusdem coniurationis reliquiis 15 nuntiatum est servitia Praeneste occupatura. eo L. Cornelius praetor prefectus de quingentis fere hominibus, qui in ea noxa erant, supplicium sumpsit. in timore civitas fuit obsides captivosque Poenororum ea moliri. itaque 17 et Romae vigiliae per vicos servatae iussique circumire eas minores magistratus et triumviri careeris lautumiarum intentiorem custodiam habere iussi; et circa nomen Latinum a praetore litterae missae, ut et obsides in privato servarentur neque in publicum prodeundi facultas daretur et captivi ne minus decem pondo compedibus vineti in nulla alia quam in careeris publici custodia essent.

XXVII. Eodem anno legati ab rege Attalo coronam 1 auream duecentum quadraginta sex pondo in Capitolio posuerunt gratiasque senatui egere, quod Antiochus legatorum Romanorum auctoritate motus finibus Attali exercitum deduxisset.

Eadem aestate equites duecenti et elephantes decem et 2 tritici modium ducenta milia ab rege Masinissa ad exercitum, qui in Graecia erat, pervenerunt. item ex Sicilia Sardiniaque magni commeatus et vestimenta exercitui missa. Siciliam M. Marcellus, Sardiniam M. Poreius 3 Cato obtinebat, sanctus et innocens, asperior tamen in faenore coeruleo habitus. fugatique ex insula faeneratores et sumptus, quos in cultum praetorum socii facere soliti erant, circumcisi aut sublati.

Sex. Aelius consul ex Gallia comitiorum causa Romam 5

cum redisset, creavit cōsules C. Cornelium Cethegum et
6 Q. Minucium Rufum. biduo post praetorum comitia ha-
bita. sex praetores illo anno primum creati crescentibus
7 iam provinceis et latius patescente imperio. creati autem
hi: L. Manlius Volso, C. Sempronius Tuditanus, M. Ser-
gius Silus, M. Helvius, M. Minucius Rufus, L. Atilius
— Sempronius et Helvius ex iis aediles plebis erant —,
8 curules aediles Q. Minucius Thermus et Ti. Sempronius
Longus. ludi Romani eo anno quater instaurati.

1 XXVIII. C. Cornelio et Q. Minucio consulibus
omnium primum de provinceis consulum praetorumque
2 actum. prius de praetoribus transacta res, quae transigi
sorte poterat. urbana Sergio, peregrina iurisdictio Mi-
nucio obtigit; Sardiniam Atilius, Siciliam Manlius, Hi-
spanias Sempronius eiteriorem, Helvius ulteriorem est
3 sortitus. consulibus Italianam Macedoniamque sortiri pa-
rantibus L. Oppius et Q. Fulvius tribuni plebis inpedi-
4 mento erant, quod longinqua provincia Macedonia esset
neque ulla alia res maius bello impedimentum ad eam
diem fuisset quam quod vixdum inchoatis rebus in ipso
5 conatu gerendi belli prior consul revocaretur: quartum
iam annum esse ab decreto Macedonio bello. quaerendo
regem et exercitum eius Sulpicium maiorem partem anni
absumpsisse. Villum congregientem eum hoste infecta
6 re revocatum. Quinetum rebus divinis Romae maiorem
partem anni retentum ita gessisse tamen res, ut, si aut
maturius in provinciam venisset aut hiems magis sera
7 fuisset, potuerit debellare. nunc prope in hiberna pro-
fectum ita comparare diei bellum, ut, nisi successor in-
8 pediat, perfecturus aestate proxima videatur. his ora-
tionibus pervicerunt, ut cōsules in senatus auctoritate
fore dicerent se, si idem tribuni plebis facerent. permit-
tentibus utrisque liberam consultationem patres consuli-
9 bus ambobus Italianam provinciam decreverunt, T. Quinetio
prorogarunt imperium, donec successor ex senatus con-
sulto venisset. consulibus binacē legiones deeretae et ut
bellum cum Gallis Cisalpinis, qui defecissent a populo
10 Romano, gererent. Quinetio in Macedonia supplemen-
tum decretum, sex milia peditum, trecenti equites, socio-

rum navalium milia tria. praeesse idem qui praeerat classi 11 L. Quinctius Flamininus iussus. praetoribus in Hispanias octona milia peditum socium ac nominis Latini data et quadringeni equites, ut dimitterent veterem ex Hispaniis militem, et terminare iussi, qua ulterior ceteriorve provincia servaretur. Macedoniae legatos P. Sulpicium et 12 P. Villium, qui consules in ea provincia fuerant, adiecerunt.

XXVIII. Priusquam consules praetoresque in provincias proficerentur, prodigia procurari placuit, quod aedes Vulcani Summanique Romae, et quod Fregenis nurus et porta de caelo tacta erant, et Frusinone inter 2 noctem lux orta, et Aesulae agnus biceps cum quinque pedibus natus, et Formis duo lupi oppidum ingressi obvios aliquot laniaverant, Romae non in urbem solum, sed in Capitolium penetraverat lupus.

C. Atinius tribunus plebis tuit, ut quinque coloniae 3 in oram maritimam deducerentur, duae ad ostia fluminum Vulturni Liternique, una Puteolos, una ad castrum Salerni. his Buxentum adiectum. trecentae familiae in 4 singulas colonias iubebantur mitti. triumviri deducendis iis, qui per triennium magistratum haberent, creati M. Servilius Geminus, Q. Minucius Thermus, Ti. Sempronius Longus.

Dilectu rebusque aliis divinis humanisque, quae per 5 ipsos agenda erant, perfectis consules ambo in Galliam profecti: Cornelius recta ad Insubres via, qui tum in 6 armis erant Cenomanis adsumptis; Q. Minucius in laeva Italiae ad inferum mare flexit iter Genuamque exercitu educto ab Liguribus orsus bellum est. oppida Clastidium 7 et Litubium, utraque Ligurum, et duae gentis eiusdem civitates, Celeiates Cerdiciasque, sese dediderunt. et iam omnia eis Padum praeter Gallorum Boios, Ilvates Ligurum sub dictione erant. quindecim oppida, hominum 8 viginti milia esse dicebantur, quae se dediderant. inde in agrum Boiorum legiones duxit.

XXX. Boiorum exercitus haud ita multo ante traiecerat Padum. iunxerat se Insubribus et Cenomanis, quod 2 ita acceperant, coniunctis legionibus consules rem gesturos,

3 ut et ipsi conlatas in unum vires firmarent. postquam
 fama accidit alterum consulem Boiorum urere agros, se-
 ditio extemplo orta est. postulare Boi, ut laborantibus
 opem universi ferrent, Insubres negare se sua deserturos.
 4 ita divisae copiae, Boisque in agrum suum tutandum
 profectis Insubres cum Cenomanis super annis Minci
 5 ripam considerunt. infra eum locum duo milia et consul
 6 Cornelius eidem flumini castra adplicuit. inde mittendo
 in vicos Cenomanorum Brixiamque, quod caput gentis
 erat, ut satis comperit, non ex auctoritate seniorum iuven-
 tatem in armis esse nec publico consilio Insubrum de-
 7 fectioni Cenomanos sese adiunxisse, excitis ad se prin-
 cipibus id agere ac moliri coepit, ut deseiscerent ab In-
 subribus Cenomani et sublatis signis aut domos redirent
 8 aut ad Romanos transirent. et id quidem impetrari ne-
 quivit: in id fides data consuli est, ut in acie aut quiesce-
 rent aut, si qua etiam occasio fuisset, adiuvarent Roma-
 9 nos. haec ita convenisse Insubres ignorabant; suberat
 tamen quaedam suspicio animis, labare fidem sociorum.
 itaque, cum in aciem eduxissent, neutrum iis cornu com-
 mittere ansı, ne, si dolo cessissent, rem totam inclinarent,
 10 post signa in subsidiis eos locaverunt. consul principio
 pugnae vovit aedem Sospitae Iunoni, si eo die hostes
 fusi fugatiique essent. a militibus clamor sublatus, com-
 potem voti consulem se facturos, et inpetus in hostis est
 11 factus. non tulerunt Insubres primum conursum. qui-
 dam et a Cenomanis terga repente in ipso certamine ad-
 gressis tumultum ancipitem iniectum auctores sunt, caesa-
 que in medio quinque et triginta milia hostium, quinque
 12 milia et ducentos vivos captos, in iis Hamilcarem Poeno-
 rum imperatorem, qui belli causa fuisset, signa militaria
 13 centum triginta et carpenta [supra duecenta. oppida] Gal-
 lorum, quae Insubrum defectionem secuta erant, dedide-
 runt se Romanis.

1 XXXI. Minucius consul primo effusis populationibus
 peragraverat finis Boiorum, deinde, ut relictis Insubribus
 ad sua tuenda reeperant sese, castris se tenuit, acie
 2 dimicandum cum hoste ratus. nec Boi detrectassent
 pugnam, ni fama Insubres victos adlata animos fregisset.

itaque relicto duce castrisque dissipati per vicos sua quisque ut defenderent, rationem gerendi belli hosti mutarunt. omissa enim spe per unam dimicationem rei decernendae 3 rursus populari agros et urere teeta vicosque expugnare coepit. per eosdem dies Clastidium incensum. inde in 4 Ligustinos Ilvates, qui soli non parebant, legiones duetacae. ea quoque gens, ut Insubres acie victos, Boios, ita ut 5 temptare spem certaminis non auderent, territos audivit, in dicionem venit. literae consulum amborum de rebus 6 in Gallia gestis prope sub idem tempus Romanam adlatae. M. Sergius praetor urbis in senatu eas deinde ex auctoritate patrum ad populum recitavit. supplicatio in quadriduum decreta. hiems iam eo tempore erat.

XXXII. Cum T. Quinctius capta Elatea in Phocide 1 ac Locride hiberna disposita haberet, Opunte seditio orta est. factio una Aetolos, qui propiores erant, altera Ro- 2 manos accersebat. Aetoli priores venerunt; set opulen- 3 tior factio exclusis Aetolis missoque ad imperatorem Ro- manum nuntio usque in adventum eius tenuit urbem. arcem regium tenebat praesidium, neque ut decederent 4 inde aut Opuntiorum minis aut auctoritate imperatoris Romani perpelli potuerunt. mora, eur non extemplo ob- 5 pugnarentur, ea fuit, quod eaduecator ab rege venerat locum ac tempus petens conloquio. id gravate regi con- 6 cessum est, non quin cuperet Quinctius per se partim armis, partim condicioneibus confeetum videri bellum – neendum enim sciebat utrum successor sibi alter ex 7 novis consulibus mitteretur an, quod summa vi ut ten- derent amicis et propinquis mandaverat, imperium proro- garetur –; aptum autem fore conloquium credebat, ut 8 sibi liberum esset vel ad bellum manenti vel ad pacem decedenti rem inclinare. in sinu Maliae prope Nicaeam 9 litus elegere. eo rex ab Demetriade cum quinque lembis et una nave rostrata venit. erant cum eo principes Ma- 10 eedonum et Achaeorum exul, vir insignis, Cyliadas. cum imperatore Romano rex Amynander erat et Diony- 11 sidorus Attali legatus et Agesimbrotus praefectus Rho- diae classis et Phaeneas princeps Aetolorum et Achaei duo, Aristaenus et Xenophon. inter hos Romanus ex- 12

tremum [in] litus progressus, cum rex in proram navis
 13 in ancoris stantis processisset, ‘commodius,’ inquit ‘si in
 terram egrediaris, ex propinquuo dicamus in vicem audia-
 14 musque.’ cum rex facturum se id negaret, ‘quem tan-
 dem’ inquit Quinetius ‘times?’ ad hoc ille superbo et
 regio animo ‘neminem equidem timeo praeter deos in-
 mortalis; non omnium autem credo fidei, quos circa te
 15 video, atque omnium minime Aetolis.’ ‘istuc quidem’
 ait Romanus ‘par omnibus periculum est, qui cum hoste
 16 ad conloquium congregiuntur, si nulla fides sit.’ ‘non
 tamen,’ inquit ‘Tite Quineti, par perfidiae praemium est,
 si fraude agatur, Philippus et Phaeneas. neque enim
 aequa difficulter Aetoli practorem alium ac Macedones
 regem in meum locum substituant.’ secundum haec si-
 lentium fuit.

1 XXXIII. Cum Romanus eum aecum censeret prior-
 rem dicere, qui petisset conloquium, rex eius esse prior-
 rem orationem, qui daret pacis leges, non qui acciperet,
 2 tum Romanus: simplicem suam orationem esse; ea enim
 3 se dieturum, quae ni fiant nulla sit pacis condicio. dedu-
 cenda ex omnibus Graeciae civitatibus regi praesidia esse,
 captivos et transflugas sociis populi Romani reddendos,
 restituenda Romanis ea Illyrici loca, quae post pacem in
 4 Epiro factam oceupasset, Ptolemaeo Aegypti regi red-
 dendas urbes, quas post Philopatoris Ptolemaei mortem
 oceupavisset. suas populique Romani condiciones has
 esse; ceterum et socium audiri postulata verum esse.
 5 Attali regis legatus naves captivosque, quae ad Chium
 navalii proelio capta essent, et Nicephorium Venerisque
 templum, quae spoliasset evastassetque, pro incorruptis
 6 restitui. Rhodii Peracam — regio est continentis adver-
 sus insulam, vetustae eorum dicionis — repetebant postu-
 labantque praesidia deduci ab Iaso et a Bargylis et
 7 Euromensium urbe et in Hellesponto Sesto atque Abydo,
 et Perinthum Byzantiis in antiqui formulam iuris restitui,
 8 et liberari omnia Asiae emporia portusque. Achaei Co-
 rinthum et Argos repetebant. praetor Aetolorum Phae-
 neas, cum eadem fere, quae Romani, ut Graecia decode-
 retur, postulasset, redderenturque Aetolis urbes quae

quondam iuris ac dicionis eorum fuissent, exceptit orationem eius princeps Aetolorum Alexander, vir ut inter Aetolos facundus. iam dudum se reticere ait, non quo quiequam agi putet eo conloquio, sed ne quem sociorum dicentem interpellat: neque de pace cum fide Philippum agere nec bella vera virtute umquam gessisse. in conloquiis insidiari et captare, in bello non congregdi aequo campo neque signis conlatis dimicare, sed refugientem incendere ac diripere urbes et vincentium praemia victum conrumpere. at non antiquos Macedonum reges, sed acie bellare solitos, urbibus parcere quantum possent, quo opulentius haberent imperium. nam de quorum possessione dimicetur tollentem nihil sibi praeter bellum relinquere, quod consilium esse? pluris priore anno sociorum urbes in Thessalia evastasse Philippum quam omnes, qui umquam hostes Thessaliae fuerint. ipsis quoque Aetolis eum plura socium quam hostem ademisse: Lysimachiam pulso praetore et praesidio Aetolorum occupasse eum; Cium item suae dicionis urbem funditus evertisse ac delesse; eadem fraude habere eum Thebas, Phthias, Echimum, Larisam, Pharsalum.

XXXIII. Motus oratione Alexandri Philippus natus, ut exaudiretur, proprius terram adplienit. orsum eum dicere, in Aetolos maxime, violenter Phaeneas interfatus non in verbis rem verti ait: aut bello vincendum aut melioribus parendum esse. ‘adparet id quidem’ inquit Philippus ‘etiam eaeco,’ iocatus in valetudinem oculorum Phaenae. et erat dicacior natura quam regem deceat et ne inter seria quidem risu satis temperans. in dignari inde coepit, Aetolos tamquam Romanos decedi Graecia iubere, qui quibus finibus Graecia sit dicere non possent. ipsius enim Aetoliae Agraeos Apodotosque et Amphirochos, quae permagna eorum pars sit, Graeciam esse. ‘an quod a sociis eorum non abstinuerim, instam querellam habent, eum ipsi pro lege hunc antiquitus morem servent, ut adversus socios ipsi suos publica tantum auctoritate dempta iuventutem suam militare sinant et contrariae persaepe acies in utraque parte Aetolica auxilia habeant?’ neque ego Cium expugnavi, sed Prusiam

socium et amicum obpugnantem adiuvi; et Lysimachiam ab Thracibus vindicavi, et, quia me necessitas ad hoc
 7 bellum a custodia eius avertit, Thraces habent. et Aetolis haec. Attalo autem Rhodiisque nihil iure debo; non enim a me, sed ab illis principium belli ortum est.
 8 Romanorum autem honoris causa Peraean Rhodiis et naves Attalo cum captivis, qui comparebunt, restituam.
 9 nam quod ad Nicephorium Venerisque templi restitutio-
 10 nem adtinet, quid restitui ea postulantibus respondeam,
 11 nisi, quo uno modo silvae lucique caesi restitui possunt,
 curam impensamque sationis me praestaturum, — quo-
 niam haec inter se reges postulare et respondere placet.
 11 extrema eius oratio adversus Achaeos fuit, in qua orsus
 ab Antigoni primum, suis deinde erga gentem eam me-
 ritis, recitari decreta eorum iussit omnis divinos huma-
 12 nosque honores complexa atque eis obiecit recens deere-
 tum, quo ab se descivissent, invectusque graviter in
 perfidiā eorum, Argos tamen se iis redditum dixit:
 13 de Corintho cum imperatore Romano deliberaturum esse
 quae siturumque ab eo simul, utrum iisne urbibus dece-
 dere se accum censem, quas ab se ipso captas iure belli
 habeat, an iis etiam, quas a maioribus suis accepisset.

1 XXXV. Parantibus Achaeis Aetolisque ad ea re-
 spondere cum prope occasum sol esset, dilato in posterum
 diem conloquio Philippus in stationem, ex qua profectus
 2 erat, Romani sociisque in castra redierunt. Quintius
 postero die ad Nieaeam — is enim locus placuerat — ad
 constitutum tempus venit: Philippus nullus usquam, nec
 nuntius ab eo per aliquot horas veniebat —, et iam de-
 3 sperantibus venturum repente adparuerunt naves. atque
 ipse quidem, eum tam gravia et indigna imperarentur,
 inopem consiliī diem consumpsisse deliberando aiebat;
 4 vulgo credebant de industria rem in serum tractam, ne
 tempus dari posset Achaeis Aetolisque ad respondendum,
 5 et eam opinionem ipse adfirmavit petendo, ut submotis
 aliis, ne tempus altercando tereretur et aliqui finis rei
 inponi posset, cum ipso imperatore Romano liceret sibi
 6 conloqui. id primo non acceptum, ne excludi conloquio
 7 viderentur socii, dein, cum haud absisteret petere, ex

omnium consilio Romanus imperator cum Ap. Claudio tribuno militum ceteris submotis ad extremum litus processit; rex cum duobus, quos pridie adhibuerat, in terram sest egressus. ibi cum aliquamdiu secreto locuti essent, quae acta Philippus ad suos retulerit, minus compertum est. Quinetius haec retulit ad socios, Romanis cum cedere tota Illyrici ora, perfugas remittere ac si qui sint captivi. Attalo naves et cum iis captos navalis socios: 10 Rhodiis regionem, quam Peraeam vocant, reddere, Iaso et Bargyliis non cessurum; Aetolis Pharsalum Larissamque 11 reddere, Thebas non reddere; Achaeis non Argis modo, sed etiam Corintho cessurum. nulli omnium placere partium, 12 quibus cessurus aut non cessurus esset, destinatio: plus enim amitti in iis quam adquiri, nec umquam, nisi tota deduxisset ex Graecia praesidia, causas certaminum defore.

XXXVI. Cum haec toto ex concilio certatim omnes 1 vociferarentur, ad Philippum quoque procul stantem vox est perlata. itaque a Quinctio petit, ut rem totam in 2 posterum diem differret: profecto aut persuasurum se aut persuaderi sibi passurum. litus ad Thronium conloquio 3 destinatur. eo mature conventum est. ibi Philippus primum et Quinetium et omnis qui aderant rogare, ne spem pacis turbare vellent, postremo petere tempus, quo legatos 4 mittere Romanum ad senatum posset: aut iis condicioneibus se pacem impetraturum aut quaecumque senatus dedisset leges pacis accepturum. id ceteris haudquaquam 5 placebat: nec enim aliud quam moram et dilationem ad conligendas vires quaeri, — Quinctius verum id futurum 6 fuisse dicere, si aestas et tempus rerum gerendarum esset: nunc hieme instante nihil amitti dato spatio ad legatos mittendos, nam neque sine auctoritate senatus 7 ratum quicquam eorum fore, quae cum rege ipsi pepigissent, et explorari, dum bello necessariam quietem ipse hiems daret, senatus auctoritatem posse. in hanc sententiam et ceteri sociorum principes concesserunt, induitiisque datis in duos menses, et ipsos mittere singulos legatos ad senatum edocendum, ne fraude regis caperetur, placuit. additum induitiarum pacto, ut regia praesidia 9 Phocide ac Loeride extemplo deducerentur. et ipse 10

Quinetius cum sociorum legatis Amynandrum, Athamanum regem, ut speciem legationi adieceret, et Q. Fabium — uxoris Quincti sororis filius erat — et Q. Fulvium et Ap. Claudium misit.

1 XXXVII. Ut ventum Romam est, prius sociorum legati quam regis auditи sunt. cetera eorum oratio con-
 2 vitiis regis consumpta est; moverunt cum maxime sena-
 tum demonstrando maris terrarumque regionis eius situm,
 3 ut omnibus adpareret, si Demetriadien in Thessalia, Chal-
 eidem in Euboea, Corinthum in Achaia rex teneret, non
 4 posse liberam Graeciam esse, et ipsum Philippum non
 contumeliosius quam verius compedes eas Graeciae ad-
 5 pellare. legati deinde regis intromissi; quibus longiorem
 exorsis orationem brevis interrogatio, cessurusne iis tribus
 urbibus esset, sermonem incidit, cum mandati sibi de īs
 nominatim negarent quiequam. sic infecta pace regii
 dimissi; Quinetio liberum arbitrium pacis ac belli permis-
 6 sum. quo ut satis adparuit non taedere belli senatum,
 et ipse victoriae quam pacis avidior neque conloquium
 postea Philippo dedit neque legationem aliam quam quae
 omni Graecia decedi nuntiaret admissurum dixit.

1 XXXVIII. Philippus cum acie decernendum videret
 et undique ad se contrahendas vires, maxime de Achaiae
 2 urbibus, regionis ab se diversae, et magis tamen de Argis
 quam de Corintho sollicitus, optimum ratus Nabidi eam
 Lacedaemoniorum tyranno velut fiduciariam dare, ut
 victori sibi restitueret, si quid adversi accidisset, ipse
 haberet, Philocli, qui Corintho Argisque praeerat, seribit,
 3 ut tyrannum ipse conveniret. Philocles, praeterquam
 quod iam veniebat cum munere, adicit, ad pignus futurae
 regi cum tyramo amicitiae, filias suas regem Nabidis filiis
 4 matrimonio coniungere velle. tyramus primo negare,
 aliter urbem eam se accepturum, nisi Argivorum ipsorum
 5 decreto accersitus ad auxilium urbis esset, deinde, ut
 frequenti contione non aspernatos modo, sed abominatos
 etiam nomen tyrami audivit, causam se spoliandi eos
 nactum ratus, tradere ubi vellet urbem Philocleiu iussit.
 6 nocte ignaris omnibus acceptus in urbem est tyramus,
 prima luce occupata omnia superiora loca portaeque

clausae. paucis principium inter primum tumultum elapsis 7 eorum absentium direptae fortunae, praesentibus aurum atque argentum ablatum, pecuniae imperatae ingentes. qui non cunctanter contulere sine contumelia et lacera- 8 tione corporum dimissi, quos oculere aut retrahere ali- quid suspitio fuit in servilem modum lacerati atque ex- torti. contione inde advocata rogationes promulgavit, 9 unam de tabulis novis, alteram de agro viritim dividendo, duas facies novantibus res ad plebem in optimates accen- dendar.

XXXVIII. Postquam in potestate Argivorum civi- 1 tas erat, nihil eius memor tyrannus, a quo eam civitatem et in quam condicionem accepisset, legatos Elateam ad 2 Quinetium et Attalum Aeginae hibernantem mittit, qui nuntiarent Argos in potestate sua esse: eo si veniret Quinctius ad conloquium, non diffidere, sibi omnia cum 3 eo conventura. Quinctius, ut eo quoque praesidio Phi- lippum nudaret, cum adhuisset se venturum, mittit ad 4 Attalum, ut ab Aegina Sicyonem sibi obcurreret; ipse ab Anticyra decem quinqueremibus, quas iis forte ipsis diebus L. Quinctius frater eius adduxerat ex hibernis Cor- 5 cyrae, Sicyonem traxit. iam ibi Attalus erat; qui cum 6 tyrranno ad Romanum imperatorem, non Romano ad ty- rannum cundum diceret, in sententiam suam Quinetium traduxit, ne in urbem ipsam Argos iret. haud procul 6 urbe Mycenica vocatur; in eo loco ut congrederentur con- 7 venit. Quinctius cum fratre et tribunis militum paucis, Attalus cum regio comitatu, Nicostratus Achaeorum praec- 8 tor cum auxiliaribus paucis venit. tyrrannum ibi cum omnibus copiis opperientem invenerunt. progressus ar- 9 matus cum satellitibus armatis est in medium fere inter- iacentis campi; inermis Quinctius cum fratre et duobus tribunis militum, inermi item regi praetor Achaeorum et unus ex purpuratis latus eingebant. initium sermonis ab 9 exeusatione tyrranni ortum, quod armatus ipse armatisque saeptus, cum inermes Romanum imperatorem regemque cerneret, in conloquium venisset: neque enim se illos timere dixit, sed exules Argivorum. inde ubi de condi- 10 tionibus amicitiae coeptum agi est, Romanus duas postu-

lare res, unam, ut bellum cum Achaeis finiret, alteram, ut adversus Philippum mitteret secum auxilia. ea se missurum dixit; pro paece eum Achaeis induitiae impetratae, donee bellum cum Philippo finiretur.

1 XXXX. De Argis quoque disceptatio ab Attalo rege est mota, cum fraude Philoclis proditam urbem vi ab eo teneri argueret, ille ab ipsis Argivis se defenderet
2 adeitum. contionem rex Argivorum postulabat, ut id
3 sciri posset, nec tyrranus abnuere; sed deductis ex urbe
praesidiis liberam contionem non inmixtis Lacedaemoniis
declaraturam, quid Argivi vellent, praeberi debere dice-
4 bat rex, tyrranus negavit deducturum. haec disceptatio
5 sine exitu fuit. de conloquio discessum sescentis Cret-
ensibus ab tyrranno datis Romano induitiisque inter Ni-
costratum praetorem Achaeorum et Lacedaemoniorum
tyrannum in quattuor menses factis.

5 Inde Quinetius Corinthum est profectus et ad portam
cum Cretensium cohorte accessit, ut Philocli praefecto
6 urbis adpareret tyrrannum a Philippo descisse. Philocles
et ipse ad imperatorem Romanum in conloquium venit
hortantique, ut extemplo transiret urbemque traderet, ita
respondit, ut distulisse rem magis quam negasse videre-
7 tur. a Corintho Quinetius Antieyram traiecit, inde fra-
8 trem ad temptandam Aearnanum gentem misit. Attalus
ab Argis Sieyonem est profectus. ibi et civitas novis
honoribus veteres regis honores auxit et rex ad id, quod
saeculum Apollinis agrum grandi quondam pecunia rede-
9 merat is, tum quoque, ne sine aliqua munificentia praee-
teriret civitatem sociam atque amicam, decem talenta
argenti dono dedit et decem milia medinnum frumenti.
10 atque ita Cenchreas ad naves redit. et Nabis firmatis
praesidio Argis Lacedaemonem regressus, cum ipse viros
spoliasset, ad feminas spoliandas uxorem Argos remisit.
11 ea nunc singulas inlustres, nunc simul plures genere
inter se iumentas accersendo blandiendoque ac minando
non aurum modo iis, sed postremo vestem quoque mun-
dumque omnem muliebrem ademit.

[PERIOCILLA LIBRI XXXIII.]

[T. Quintius Flamininus proconsul cum Philippo ad Cynosecephalas in Thessalia acie victo debellavit. L. Quintius Flamininus ille frater proconsulis Acarnanas, Leucade urbe quod caput est Acarnanum expugnata, in dditionem accepit. pax petenti Philippo Graecia liberata data est. Attalus ab Thebis ob subitam valetudinem Pergamum translatus decessit. C. Sempronius Tuditanus praetor ab Celtiberis cum exercitu caesus est. L. Furius Purpurio et Claudius Marcellus consules Boios et Insubres Gallos subegerunt. Marcellus triumphavit. Hannibal frustra in Africa bellum molitus et ob hoc Romanis per epistulas [ab] adversae factionis principibus delatus propter metum Romanorum, qui legatos ad senatum Carthaginiensium de eo miserant, profugus ad Antiochum Syiae regem se contulit bellum aduersus Romanos parantem.]

TITI LIVI AB VRBE CONDITA

LIBER XXXIII.

I. Haec per hiemem gesta. initio autem veris Quin-
ctius Attalo Elateam excito Boeotiorum gentem, incertis
ad eam diem animis fluctuantem, dicionis suae facere
eupiens, profectus per Phocidem quinque milia ab Thebis,
quod caput est Boeotiae, posuit castra. inde postero die 2
[cum] unius signi militibus et Attalo legationibusque,
quae frequentes undique convenerant, pergit ire ad urbem,
iussis legionis hastatis — ea duo milia militum erant —
sequi se mille passuum intervallo distantis. ad medium 3
ferme viae Boeotiorum praetor Antiphilus obvius fuit;
cetera multitudo e muris adventum imperatoris Romani
regisque prospeculabatur. rara arma paucique milites 4

circa eos adparebant; hastatos sequentes procul anfractus
 5 viarum vallesque interiectae oculabant. cum iam ad-
 propinquaret urbi, velut obviam egredientem turbam sa-
 lutareret, tardius incedebat. causa erat morae, ut hastati
 6 conquererentur. oppidani, ante lictorem turba acta, in-
 secutum confestim agmen armatorum non ante quam ad
 7 hospitium imperatoris ventum est conspexere. tum velut
 prodita dolo Antiphili praetoris urbe captaque obstipu-
 erunt omnes. et adparebat nihil liberae consultationis
 concilio, quod in diem posterum indictum erat Boeotis,
 8 relictum esse. texerunt dolorem, quem et neququam et
 non sine periculo ostendissent.

1 II. In concilio Attalus primus verba fecit. orsus a
 maiorum suorum suisque et communibus in omnem Graec-
 2 ciam et propriis in Boeotiorum gentem meritis, senior
 iam et infirmior, quam ut contentionem dicendi sustineret,
 3 obmutuit et concidit. et dum regem auferunt perferunt-
 que parte membrorum captum, paulisper contio inter-
 4 missa est. Aristaenus inde Achaeorum praetor eo cum
 maiore auctoritate auditus, quod non alia quam quae
 5 Achaeis suaserat Boeotis suadebat. pauca ab ipso
 Quinetio adiecta, fidem magis Romanum quam arma aut
 6 opes extollente verbis. rogatio inde a Plataeensi Dicae-
 archo lata recitataque [de societate] cum Romanis iun-
 genda, nullo contra dicere audente, omnium Boeotiae
 7 civitatum suffragiis accipitur inbeturque. concilio dimisso
 Quinetins tantum Thebis moratus, quantum Attali repens
 8 casus coegit, postquam non vitae praesens periculum vis
 morbi adtulisse, sed membrorum debilitatem visa est,
 9 relieto eo ad curationem necessariam corporis, Elateam,
 unde profectus erat, redit Boeotis quoque, sicut prius
 Achaeis, ad societatem adscitis et, quoniam tuta ea
 pacataque ab tergo relinquebantur, omnibus iam cogita-
 tionibus in Philippum et quod reliqui belli erat con-
 versis.

1 III. Philippus quoque primo vere, postquam legati ab
 2 Roma nihil pacati rettulerant, dilectum per omnia oppida
 regni habere instituit in magna inopia iuniorum. ab-
 sumpserant enim per multas iam actates continua bella

Macedonas; ipso quoque regnante et navalibus bellis 3
adversus Rhodios Attalumque et terrestribus adversus
Romanos ceciderat magnus numerus. ita et tirones ab 4
sedecim annis milites seribebat, et emeritis quidam sti-
pendiis, quibus modo quicquam reliqui roboris erat, ad
signa revocabantur. ita suppleto exercitu secundum ver- 5
num aequinoctium omnis copias Dium contraxit, ibique
stativis positis exerceendo cotidie milite hostem opperieba-
tur. et Quinctius per eosdem ferme dies ab Elatea pro- 6
fectus praeter Thronium et Scarpheam ad Thermopylas
pervenit. ibi concilium Aetolorum Heracleam indictum 7
tenuit consultantium, quantis auxiliis Romanum ad bel-
lum sequerentur. cognitis sociorum decretis tertio die 8
ab Heraclea Xynias praegressus in confinio Aenianum
Thessalorumque positis castris Aetolica auxilia opperie-
batur. nihil morati Actoli sunt: Phaenea duce sescenti 9
pedites cum equitibus quadringentis venerunt. ne dubium
esset, quid expectasset, confestim Quinctius movit castra.
transgresso in Phthioticum agrum quingenti Gortynii 10
Cretensium, duce Cydante, et trecenti Apolloniatae, haut
dispari armatu, se coniunxere, nec ita multo post Amy-
nander cum Athamanum peditum ducentis et mille.

Philippus cognita profectione ab Elatea Romanorum, 11
ut cui de summa rerum adesset certamen, adhortandos
milites ratus, multa saepe memorata de maiorum virtu-
tibus, simul de militari laude Macedonum eum disseruis- 12
set, ad ea, quae tum maxime animos tenebant quibusque
[erigi] ad aliquam spem poterant, venit.

III. Acceptae ad Aoum flumen in angustiis cladi 1
ter a Macedonum phalange ad Atracem vi pulsos Roma-
nos obponebat: et illie tamen, ubi insessas fauces Epiri 2
non tenuissent, primam eulpam fuisse eorum, qui negle-
genter custodias servassent, secundam in ipso certamine 3
levis armaturae mereenmariorunque militum; Macedo-
num vero phalangem et tune stetisse et loco aequo iusta-
que pugna semper mansuram invictam. decem et sex 4
milia militum haec fuere, robur omne virium eius regni.
ad hoc duo milia eactratorum, quos peltastas appellant,
Thraccumque et Illyriorum — Trallis est nomen gentis —

5 par numerus bina milia erant, et mixti ex pluribus gentibus mercede conducti auxiliares mille ferme et quingenti, et duo milia equitum. cum iis copiis rex hostem opprimebat. Romanis ferme par numerus erat; equitum copiis tantum, quod Aetoli accesserant, superabant.

1 V. Quinetius ad Thebas Phthioticas castra cum monachis, spem nactus per Timonem principem civitatis prodi urbem, cum paucis equitum levisque armaturae ad 2 muros successit. ibi adeo frustrata spes est, ut non certamen modo cum erumpentibus, sed periculum quoque atrox subiret, ni castris exciti repente pedites equitesque 3 in tempore subvenissent. et postquam nihil conceptae temere spei succeedebat, urbis quidem amplius temptandae in praesentia conatu absistit; ceterum satis gnarus iam in Thessalia regem esse, nondum comperto quam in regionem venisset, milites per agros dimissos vallum cedere et parare iubet.

5 Vallo et Macedones et Graeci usi sunt, sed usum nec ad commoditatem ferendi nec ad ipsius munitionis firmamentum aptaverunt. nam et maiores et magis ramosas arbores caedebant quam quas ferre cum armis miles posset et, cum castra his ante obiectis saepissent, facilis 7 molitio eorum valli erat. nam et quia rari stipites magnarum arborum eminebant multique et validi rami praebebant quod recte manu caperetur, duo aut sumnum 8 tres iuvenes conixi arborem unam evellebant, qua evulsa portae instar extemplo patebat, nec in promptu erat quod 9 obmolirentur. Romanus leves et bifureos plerosque et trium aut cum plurimum quattuor ramorum vallos caedit, ut et suspensis ab tergo armis ferat pluris simul apte 10 miles; et ita densos obfigunt implicantque ramis, ut neque [quis cuiusque palmae stipes neque] quae cuiusque stipe palma sit pervideri possit; et adeo acuti aliasque per alium inmissi radii locum ad inscendam manum non 12 relinquent, ut neque prehendi quod trahatur, neque trahi, cum inter se innexi rami vinculum in vicem praebeant, possit; et, si evolsus forte est unus, nec loci multum aperit et alium reponere perfacile est.

1 VI. Quinetius postero die vallum secum ferente milite,

ut paratus omni loco castris ponendis esset, progressus 2
 modicum iter sex ferme milia a Pheris cum consedisset,
 speculatum, in qua parte Thessaliae hostis esset quidve
 pararet, misit. circa Larisam erat rex. certior iam 3
 factus Romanum ab Thebis Pheras movisse, defungi
 quam primum et ipse certamine cupiens ducere ad hostem
 pergit, et quattuor milia fere a Pheris posuit castra. inde 4
 postero die cum expediti utrimque ad occupandos super
 urbem tumulos processissent, pari ferme intervallo ab
 iugo, quod capiendum erat, cum inter se conspecti essent,
 constiterunt, nuntios in castra remissos, qui quid sibi, 5
 quoniam praeter spem hostis obcurrisset, faciendum esset
 consulerent, quieti opperientes. et illo quidem die nullo 6
 inito certamine in eastra revocati sunt; postero die circa
 eosdem tumulos equestre proelium fuit, in quo non mi-
 nimum Aetolorum opera regii fugati atque in castra com-
 pulsi sunt. magnum utris[que] impedimentum ad rem 7
 gerendam fuit ager consitus crebris arboribus hortique,
 ut in suburbanis locis, et coartata itinera maceris et qui-
 busdam locis interclusa. itaque pariter dueibus consilium 8
 fuit exceedendi ea regione, et velut ex praedicto ambo
 Scotusam petierunt, Philippus spe frumentandi inde, Ro-
 manus ut praegressus conrumperet hosti frumenta. per 9
 diem totum, quia colles perpetuo iugo intererant, nullo
 conspecta inter se loco agmina ierunt. Romani [ad] 10
 Eretriam Phthiotie agri, Philippus super amnem On-
 chestum posuit castra. ne postero quidem die, cum Phi- 11
 lippus ad Melambium quod vocant Scotusaei agri, Quin-
 etius circa Thetideum Pharsaliae terrae posuisset castra,
 aut hi aut illi ubi hostis esset satis compertum habuerunt.
 tertio die primo nimbus effusus, dein caligo noctis simil- 12
 lima Romanos metu insidiarum tenuit.

VII. Philippus maturandi itineris causa, post imbre 1
 nubibus in terram demissis nihil deterritus, signa ferri
 iussit. sed tam densa caligo obeaecaverat diem, ut ne- 2
 que signiferi viam nec signa milites cernerent, agmen ad
 incertos clamores vagum velut errore nocturno turbare-
 tur. supergressi tuinulos, qui Cynocephalae vocantur, 3
 relicta ibi statione firma peditum equitumque posuerunt

4 castra. Romanus eisdem ad Thetideum castris cum se
 tenuisset, exploratum tamen, ubi hostis esset, decem tur-
 mas equitum et mille pedites misit monitos, ut ab insi-
 diis, quas dies obscurus apertis quoque locis tecturus
 5 esset, praeceaverent. ubi ventum ad insessos tumulos est,
 pavore mutuo injecto velut torpentes quieverunt; dein
 nuntiis retro in castra ad duces missis, ubi primus terror ab
 necopinato visu consedit, non diutius certamine abstitere.
 6 principio a paucis procurrentibus lacessita pugna est, de-
 inde subsidiis tacentium pulsos aucta. in qua cum hautqua-
 quam pares Romani alios super alios nuntios ad duecm
 7 mitterent premi sese, quingenti equites et duo milia pedi-
 tum, maxime Aetolorum, cum duobus tribunis militum pro-
 8 pere missa rem inclinatam restituerunt, versaque fortuna
 Macedones laborantes opem regis per nuntios implorabant.
 sed, ut qui nihil minus illo die propter effusam caliginem
 quam proelium expectasset, magna parte hominum omnis
 generis pabulatum missa aliquamdiu inops consilii trepi-
 9 davit; deinde, postquam nuntii instabant et iam iuga
 montium detexerat nebula et in conspectu erant Mae-
 donne in tumulum maxime editum inter alios compulsi
 10 loeo se magis quam armis tutantes, committendam rerum
 summam in disserimen uteumque ratus, ne partis inde-
 11 fensae iactura fieret, Athenagoram duecm mercede mili-
 tantium cum omnibus praeter Thracas auxiliis et equitatu
 12 Macedonum ac Thessalorum mittit. eorum adventu de-
 pulsi ab iugo Romani non ante restiterunt quam in pla-
 13 niorem vallem perventum est. ne effusa detruderentur
 fuga, plurimum in Aetolis equitibus praesidii fuit. is longe
 tum optimus eques in Graecia erat; pedite inter finitimos
 vincebantur.

1 VIII. Laetior res quam pro successu pugnae mun-
 tiata, cum alii super alios recurrentes ex proelio clamarent
 2 fugere pavidos Romanos, invitum et cunctabundum et
 dicentem [regem] temere fieri, non locum sibi placere,
 non tempus, perpulit, ut educeret omnes copias in aciem.
 3 idem et Romanus, magis necessitate quam occasione
 pugnae inductus, fecit. dextrum cornu elephantis ante
 signa instructis in subsidiis reliquit; laevo cum omni levi

armatura in hostem vadit, simul admonens cum ipsis Macedonibus pugnaturos, quos ad Epiri fauces, montibus fluminibusque saepatos, vieta naturali difficultate locorum expulissent acieque expugnassent, cum iis, quos P. Sulpicii prius ductu obsidentes in Eordacam aditum vicissent: fama stetisse, non viribus Macedoniae regnum. eam quoque famam tandem evanuisse. iam per ventum ad suos in ima valle stantes erat, qui adventu exercitus imperatorisque pugnam renovant in petuque facto rursus avertunt hostem. Philippus cum caetratis et cornu dextro peditum, robore Macedonici exercitus, quam phalangem vocabant, prope cursu ad hostem vadit, Nicanori, ex puratis uni, ut cum reliquis copiis confestim sequatur imperat. primo, ut in iugum evasit et iacentibus ibi paucis armis corporibusque hostium proelium eo loco fuisse pulsosque inde Romanos et pugnari prope castra hostium vidi, ingenti gaudio est elatus; mox refugientibus suis et terrore verso paulisper incertus, an in castra reciperet copias, trepidavit; deinde ut adpropinquabat hostis et praeterquam quod cacebantur aversi nec nisi defendarentur servari poterant, ne ipsi quidem in tuto iam receptus erat, coactus nondum adsecuta parte suorum periculum summae rerum facere, equites levemque armaturam, qui in proelio fuerant, dextro in cornu locat cum caetratis. Macedonum phalangem hastis positis, quarum longitudo impedimento erat, gladiis rem gerere iubet. simul ne facile perrumperetur acies, dimidium de fronte demptum introrsus porrectis ordinibus duplicat, ut longa potius quam lata acies esset, simul et densari ordines iussit, ut vir viro, arma armis iungerentur.

VIII. Quinetius iis, qui in proelio fuerant, inter signa et ordines acceptis tuba dat signum. raro alias tantus clamor dicitur in principio pugnae exortus; nam forte utraque acies simul conclamavere, nec solum qui pugnabant, sed subsidia etiam quique tum maxime in proelium veniebant. dextro cornu rex loci plurimum auxilio ex iugis altioribus pugnans vicebat; sinistro tum cum maxime adpropinquante phalangis parte, quae novissimi agminis fuerat, sine ullo ordine trepidabatur. media

acies, quae propior dextrum cornu erat, stabat spectaculo
 5 velut nihil ad se pertinentis pugnae intenta. phalanx
 quae venerat, agmen magis quam acies aptiorque itineri
 6 quam pugnae, vixdum in iugum evaserat. in hos incom-
 positos Quinetius, quamquam pedem referentes in dextro
 cornu suos cernebat, elephantis prius in hostem actis im-
 petum facit, ratus partem profligatam cetera tracturam.
 7 non dubia res fuit; extemplo terga vertere Macedones
 terrore primo bestiarum aversi. et ceteri quidem hos
 8 pulsos sequebantur; unus e tribunis militum extemplo
 capto consilio, cum viginti signorum militibus, relieta ea
 parte suorum, quae haut dubie vincebat, brevi circuitu
 9 dextrum cornu hostium aversum invadit. nullam aciem
 ab tergo adortus non turbasset; ceterum ad communem
 10 omnium in tali re trepidationem accessit, quod phalanx
 Macedonum gravis atque immobilis nec circumagere se
 poterat nec hoc qui a fronte paulo ante pedem referentes
 11 tunc ulti territis instabant patiebantur. ad hoc loco
 etiam premebantur, quia iugum ex quo pugnaverant,
 dum per proclive pulsos insecuntur, tradiderant hosti ad
 terga sua circumdueto. paulisper in medio caesi, deinde
 omissis plerique armis capessunt fugam.

1 X. Philippus cum paucis peditum equitumque primo
 tumulum altiorem inter ceteros cepit, [nt] specularetur,
 2 quae in laeva parte suorum fortuna esset; deinde, post-
 quam fugam effusam animadvertisit et omnia circa iuga
 signis atque armis fulgere, tum et ipse acie excessit.
 3 Quinetius cum institisset cedentibus, repente quia erigentes
 hastas Macedonas conspicerat, quidnam pararent ince-
 4 tus, paulisper novitate rei constituit signa; deinde, ut
 accepit hunc morem esse Macedonum tradentium sese,
 5 parcere victis in animum habebat. ceterum ab ignaribus
 militibus, omissam ab hoste pugnam et quid imperator
 vellet, inpetus in eos est factus et primis caesis ceteri
 6 in fugam dissipati sunt. rex effuso cursu Tempe petit.
 ibi ad Gonnos diem unum substitit ad excipiendos, si qui
 proelio superessent. Romani victores in eastra hostium
 spe praedae [inrumpit]: ea magna iam [ex parte] direpta
 7 ab Aetolis inveniunt. caesa eo die octo milia hostium,

[quinq] capta. ex victoribus septingenti ferme ceciderunt. si Valerio qui eredat, omnium rerum inmodice numerum augenti, quadraginta milia hostium eo die sunt caesa; capta — ibi modestius mendacium est — quinque milia septingenti, signa militaria ducenta undequinginta. Claudio quoque duo et triginta milia hostium caesa scribit, capta quattuor milia et trecentos. nos non minimo potissimum numero ereditimus, sed Polybium secuti sumus, non incertum auctorem cum omnium Romanarum rerum tum praecipue in Graecia gestarum.

XI. Philippus conlectis ex fuga, qui variis casibus pugnae dissipati vestigia eius secuti fuerant, missisque Larisam ad commentarios regios comburendos, ne in hostium venirent potestatem, in Macedoniam concessit. Quinetius captivis praedaque venundatis [partim], partim militi concessis Larisam est profectus, hautdum satis gnarus quam regionem petisset rex quidve pararet. duecator eo regius venit, specie ut indutiae essent, donec tollerentur ad sepulturam qui in acie cecidissent, re vera ad petendam veniam legatis mittendis. utrumque ab Romano impetratum. adiecta etiam illa vox, bono animo esse regem ut iuberet, quae maxime Aetolos offendit iam tumentis querentisque mutatum victoria imperatorem: ante pugnam omnia magna parvaque communicare cum sociis solitum; nunc omnium expertes consiliorum esse, suo ipsum arbitrio euneta agere, cum Philippo iam gratiae privatae locum quaerere, ut dura atque aspera belli Aetoli exhauserint, pacis gratiam et fructum Romanus in se vertat. et haut dubie decesserat iis aliquantum honoris; sed eur neglegerentur ignorabant. donis regis inninere eredebant invicti ab ea cupiditate animi virum; sed et suseNSEBAT non immerito Aetolis ob insatiabilem aviditatem praedae et adrogantium eorum victoriae gloriam in se rapientium, quae vanitate sua omnium aures offendebat, et Philippo sublato, fractis opibus Macedoniei regni Aetolos habendos Graeciae dominos eernebat. ob eas causas multa sedulo, ut viliores levioresque apud omnis essent et viderentur, faciebat.

XII. Indutiae quindecim dierum datae hosti erant et

cum ipso rege constitutum conloquium; cuius priusquam
 2 tempus veniret, in consilium advocabit socios. rettulit,
 quas leges pacis placeceret diei. Amynander Athamatum
 rex paucis sententiam absolvit: ita componendam pacem
 esse, ut Graecia etiam absentibus Romanis satis potens
 3 tuendae simul pacis libertatisque esset. Aetolorum aspe-
 rior oratio fuit, qui pauca praefati: recte atque ordine
 imperatorem Romanum facere, quod, quos belli socios
 4 habuisset, cum iis communicaret pacis consilia. falli
 autem cum tota re, si aut Romanis pacem aut Graeciae
 libertatem satis firmam se eredat relicturum nisi Philippo
 aut oeciso aut regno pulso; quae utraque proelvia esse,
 5 si fortuna uti vellet. ad haec Quintius negare Aetolos
 aut moris Romanorum memorem aut sibi ipsis conve-
 6 nientem sententiam dixisse: et illos prioribus omnibus
 conciliis conloquiisque de condicionibus pacis semper,
 7. [haut] ut ad interencionem bellaretur, disseruisse et Ro-
 manos praeter vetustissimum morem vietiis parcendi
 praecepsum elementiae documentum dedisse pace Han-
 nibali et Carthaginiensibus data. omittere se Carthagi-
 nienses; cum Philippo ipso quotiens ventum in conlo-
 quium? nec umquam, ut cederet regno, actum esse. an
 9 quia vietus proelio foret, inexpiable bellum factum? cum
 armato hoste infestis animis concurri debere, adversus
 viatos mitissimum quemque animum maximum habere.
 10 libertati Graeciae videri graves Macedonum reges; —
 si regnum gensque tollatur, Thracas, Illyrios, Gallos de-
 inde, gentes feras et indomitas, in Macedoniam se et in
 11 Graeciam effusuras. ne proxima quaeque amoliendo ma-
 12 ioribus gravioribusque aditum ad se facerent. interfanti
 deinde Phaenae praetori Aetolorum testificantique, si
 elapsus eo tempore Philippus foret, mox gravius cum
 rebellaturum, ‘desistite tumultuari,’ inquit ‘ubi consul-
 13 tandum est. non iis condicionibus inligabitur pax, [rex]
 ut movere bellum possit.’

1 XIII. Hoc dimisso concilio postero die rex ad fauces,
 quae ferunt in Tempe — is datus erat locus conloquio —,
 2 venit, tertio die datur ei Romanorum ac sociorum fre-
 3 quens concilium. ibi Philippus perquam prudenter iis,

sine quibus pax impetrari non poterat, sua potius voluntate omissis quam altercando extorquerentur, quae priore 4 conloquio aut imperata a Romanis aut postulata ab sociis essent, omnia se concedere, de ceteris senatus permisssum dixit. quamquam vel inimicissimis omnibus pree- 5 clusisse vocem videbatur, Phaeneas tamen Aetolus cunctis tacentibus ‘quid? nobis,’ inquit ‘Philippe, reddisne 6 tandem Pharsalum et Larisam Cremasten et Echinum et Thebas Plthias?’ cum Philippus nihil morari diceret, 7 quo minus reciperent, disceptatio inter imperatorem Romanum et Aetolos orta est de Thebis: nam eas populi s Romani iure belli factas esse Quinetius dicebat, quod integris rebus, exercitu ab se admoto, vocati in amicitiam, cum potestas libera desciscendi ab rege esset, regiam societatem Romanae preeposuissent. Phaeneas et pro 9 societate belli, quae ante bellum habuissent restitui Aetolis aecum censebat et ita in foedere primo caustum esse, 10 ut belli praeda rerum, quae ferri agique possent, Romanos, ager urbesque captae Aetolos sequerentur. ‘vos’ 11 inquit ‘ipsi’ Quinetius ‘societatis istius leges rupistis, quo tempore relictis nobis cum Philippo pacem fecistis. quae 12 si maneret, captarum tamen urbium illa lex foret: Thessaliae civitates sua voluntate in dicionem nostram venerunt.’ haec cum omnium sociorum adsensu dicta Aetolis 13 non [in] praesentia modo gravia auditu, sed mox etiam belli causa magnarumque ex eo cladium iis fuerunt. cum 14 Philippo ita convenit, ut Demetrium filium et quosdam ex amicorum numero obsides et ducenta talenta daret, de ceteris Roman mitteret legatos: ad eam rem quattuor mensum induitiae essent. si pax non impetrata ab senatu 15 foret, obsides pecuniamque reddi Philippo receptum est. causa Romano imperatori non alia maior fuisse dicitur maturandae pacis, quam quod Antiochum bellum transi- tumque in Europam moliri constabat.

XIII. Eodem tempore atque, ut quidam tradidere, 1 codem dic ad Corinthum Achaei ducem regium Andro- sthenem iusto proelio fuderunt. eam urbem pro arce 2 habiturus Philippus adversus Graeciac civitates et prin- cipes inde evocatos per speciem conloquendi, quantum

equitum dare Corinthii ad bellum possent, retinuerat pro
3 obsidibus et praeter quingentos Macedonas mixtosque
4 ex omni genere auxiliarum octingentos, quot iam ante
ibi fuerant, mille Macedonum eo miserat et mille ac du-
centos Illyrios, Thracasque et Cretenses, qui in utraque
5 parte militabant, octingentos. his additi Boeoti Thessa-
lique et Aearnaes mille, seutati omnes, et [septingenti
ex] ipsorum Corinthiorum iuventute, impleta ut essent
sex milia armatorum, fiduciam Androstheni fecerunt acie
6 decernendi. Nicostratus praetor Achaeorum Sicyone
erat cum duobus milibus peditum, eentum equitibus, sed
inparem se et numero et genere militum cernens moeni-
7 bus non excedebat. regiae copiae peditum equitumque
vagae Pellenensem et Phliasium et Cleonaeum agrum
8 depopulabantur. postremo exprobrantes metum hosti in
finis Sicyoniorum transcendebant, navibus etiam circum-
9 vecti omnem oram Achiae vastabant. cum id effusius
hostes et, ut fit ab nimia fiducia, neglegentius etiam fa-
cerent, Nicostratus spem nactus necopinantis eos adgre-
diendi circa finitimas civitates nuntium occultum mittit,
10 quo die et quot ex quaue civitate armati ad Apelaurum
11 — Stymphaliae terrae is locus est — convenienter. omni-
bus ad diem edictam paratis profectus inde extemplo
per Phliasiorum fines nocte Cleonas insehi omnibus,
12 quid pararet, pervenit. erant autem cum eo quinque
milia peditum, ex quibus armaturae levis [mille], et
trecenti equites. cum iis copiis, dimissis qui specularen-
tur quam in partem hostes effunderent scse, opperie-
batur.

1 XV. Androsthenes omnium ignarus Corintho pro-
fectorus ad Nemeam — amnis est Corinthium [et] Sicyonium
2 interfluens agrum — castra locat. ibi partem dimidiad
exereitus (dimissa dimidiad trifariam divisit) et omnes
equites discurrere ad depopulandos simul Pellenensem
3 Sicyoniumque agros et Phliasium iubet. haec tria diversa
agmina discessere. quod ubi Cleonas ad Nicostratum
perlatum est, extemplo validam mereenmariorium manum
4 praenissam ad occupandum saltum, per quem transitus
in Corinthium est agrum, ante signa equitibus ut prac-

gredentur locatis ipse confestim agmine dupliei sequitur. parte una mercennari milites ibant cum levi armatura, altera clipeati; id in illarum gentium exercitibus robur erat. iam haut procul castris aberant pedites equitesque, et Thraceum quidam in vagos palatosque per agros hostis impetum fecerant, cum repens terror castris inferatur. trepidare dux, ut qui hostes nusquam nisi raro in collibus ante Sicyonem non audentis agmen demittere in campos vidisset, ab Cleonis quidem accessuros numquam ereditisset. revocari tuba iubet vagos a castris dilapsos. ipse raptim capere arma iussis militibus infrequenti agmine porta egressus super flumen instruit aeiem, ceterae copiae vix conligi atque instrui cum potuissent, primum hostium impetum non tulerunt. Macedones et maxime omnium frequentes ad signa fuerant et diu ancipitem victoriae spem fecerunt; postremo fuga ceterorum nudati, cum duae iam acies hostium ex diverso, levis armatura ab latere, clipeati caeratique a fronte urgerent, et ipsi re inclinata primo rettulere pedem, deinde impulsi terga vertunt, et plerique abiectis armis, nulla spe castrorum tenendorum relieta Corinthum petierunt. Nicostratus mercennariis militibus ad hos persequendos, equitibus Thraceumque auxiliis in populatores agri Sieyonii missis magnam ubique caudem edidit, maiorem prope quam in proelio ipso. ex iis quoque, qui Pellenen Pliunitaque depopulati erant, incompositi partim omniumque ignari ad castra revertentes in hostium stationes tamquam in suas intlati sunt, partim ex discursu id quod erat suspiciati ita se in fugam passim sparserant, ut ab ipsis agrestibus errantes circumvenirentur. ecce derunt eo die mille et quingenti, capti trecenti. Achaia omnis magno libera-
ta metu.

XVI. Priusquam dimicaretur ad Cynosephalas, L. 1 Quinetius Coreyram excitis Aearnam principibus, quae sola Graeciae gentium in societate Macedonum manserat, initium quoddam ibi motus fecit. duae autem maxime causae eos tenuerant in amicitia regis, una fides insita genti, altera metus odiumque Aetolorum. concilium Leu- 3 cadem indictum est. eo neque cuneti convenere Aear-

nanum populi nec iis qui convenerant idem placuit; sed
 et principes et magistratus pervicerunt, ut privatum de-
 cretum Romanae societatis fieret. id omnes qui abfu-
 erant aegre passi; et in hoc fremitu gentis a Philippo
 missi duo principes Aearnanum Androcles et Echedemus
 non ad tollendum modo decretum Romanae societatis
 valuerunt, sed etiam, ut Archelaus et Bianor principes
 gentis ambo, quod auctores eius sententiae fuissent, pro-
 ditionis in concilio damnarentur et Zeuxidae praetori,
 quod de ea re retulisset, imperium abrogaretur. rem
 temerariam, sed eventu prosperam damnati fecerunt.
 snadentibus namque amicis, cederent tempori et Corey-
 ram ad Romanos abirent, statuerunt obferre se multitu-
 dii et aut eo ipso lenire iras aut pati quod casus tuliss-
 set. cum se frequenti concilio intulissent, primo murmur
 ae fremitus admirantium, silentium mox a verecundia
 simul pristinae dignitatis ae misericordia praesentis for-
 tunae ortum est. potestate quoque dicendi faeta principio
 suppliciter, procedente autem oratione, ubi ad criminā
 dilnenda ventum est, cum tanta fiducia, quantam immo-
 centia dabat, disseruerunt; postremo ultro aliquid etiam
 queri et castigare iniquitatem simul in se crudelitatem
 que ausi ita adfecerunt animos, ut omnia, quae in eos
 decreta erant, frequentes tollerent neque eo minus rede-
 undum in societatem Philippi abnuendamque Romanorum
 amicitiam censerent.

XVII. Leucade haec sunt decreta. id caput Aear-
 niae erat, eoque in concilium omnes populi convenie-
 bant. itaque cum haec repentina mutatio Coreyram ad
 legatum Flamininum perlata esset, extemplo cum classe
 profectus Leucadem, ad Heraeum quod vocant naves
 adplicent. inde cum omni genere tormentorum machina-
 rumque, quibus expugnantur urbes, ad muros accessit,
 ad primum terrorem ratus inclinari animos posse. post-
 quam pacati nihil ostendebatur, tum vineas turresque
 erigere et arietem admovere muris coepit.

Aearnania universa inter Aetolian atque Epirum po-
 sita solem occidentem et mare Siculum spectat. Leuca-
 dia nunc insula est vadoso freto, quod perfossum manu

est, ab Aearnania divisa; tum paeninsula erat occidentis regione artis faucibus cohaerens Aearnaniæ. quingentos 7 ferme passus longae hæ fauces erant, latae haut amplius centum et viginti. in iis angustiis Leucas posita est, colli ad applicata verso in orientem et Aearnaniam. ima 8 urbis plana sunt, iacentia ad mare, quo Leucadia ab Aearnania dividitur. inde terra marique expugnabilis est; nam et vada sunt stagno similiora quam mari et campus terrenus omnis operique facilis. itaque multis 9 simul locis aut subruti aut ariete decussi ruebant muri. sed quam urbs ipsa opportuna obpugnantibus erat, tam inexpugnabiles hostium animi. diem ac noctem intenti 10 reficere quassata muri, obstruere quae patefacta ruinis erant, proelia impigre inire et armis magis muros quam se ipsos moenibus tutari; diutiusque spe Romanorum ob- 11 sidionem eam extraxissent, ni exules quidam Italie generis Leucade habitantes ab aree milites aceperissent. eos 12 tamen ex superiore loco magno cum tumultu decurrentes acie in foro instructa iusto proelio aliquamdiu Leucadi sustinuerunt. interim et sealis capta multis locis moenia 13 et per stragem lapidum ac ruinas transeensem in urbem. iamque ipse legatus magno agmine circumvenerat pugnantes. tum pars in medio caesi, pars armis abiectis dediderunt sese victori. et post dies paueos auditio proelio, 15 quo ad Cynoscephalas pugnatum erat, omnes Aearnaniæ populi in dicionem legati venerunt.

XVIII. Isdem diebus, omnia simul inclinante for- 1 tuna, Rhodii quoque ad vindicandam a Philippo continentis regionem — Peraeam vocant — possessam a maioribus suis, Pausistratum praetorem cum octingentis 2 Achaeis peditibus, mille et octingentis fere armatis ex vario genere auxiliorum conlectis miserunt: Galli et Pi- 3 suetae et Nisuetae et Tamiani et Trahi ex Africa et Lao- diceni ex Asia erant. eum iis copiis Pausistratus Ten- 4 deba in Stratonicensi agro, locum peropportunum, ignaris regiis qui tenuerant occupavit. in tempore et ad [id] 5 ipsum excitum auxilium, mille Achaei pedites cum cen- tum equitibus supervenerunt; Theoxenus iis pracerat. Dinocrates regius praefectus recipandi castelli causa 6

primo castra ad ipsa Tendeba movet, inde ad alterum
7 castellum in Stratonicensi agro, Astragon vocant. omnibusque ex praesidiis, quae multifariam disiecta erant,
devocatis et ab ipsa Stratonicea Thessalorum auxiliaribus
8 ad Alabanda, ubi hostes erant, ducere pergit. nee Rhodi
pugnam detractaverunt. ita castris in propinquuo locatis
9 extemplo in aciem descensum est. Dinocrates quingentos
Macedonas dextro cornu, laevo Agrianas locat, in me-
dium accepit contractos ex castellorum — Cares maxime
erant — praesidiis, equites cornibus circumdat et Creten-
10 sium auxiliares Thraceumque. Rhodi Achaeos dextro
cornu, sinistro mercennarios milites, lectam peditum ma-
11 num, habuere, medios mixta ex pluribus gentibus auxilia;
equites levisque armaturae quod erat cornibus circumie-
12 ctum. eo die steterunt tantum acies utraque super ripam,
qui tenui tum aqua interfluebat, torrentis paueisque telis
emissis in castra reepperunt sese. postero die eodem
ordine instructi maius aliquanto proelium quam pro nu-
13 mero edidere pugnantium. neque enim plus terna milia
14 peditum fuere et centeni ferme equites; ceterum non nu-
mero tantum nec armorum genere, sed animis quoque
15 paribus et aqua spe pugnarunt. Achaei primi torrente
superato in Agrianas inpetum fecerunt, deinde tota prope
16 cursu transgressa amnem acies est. diu anceps pugna
stetit, numero Achaei, mille ipsi, quadringentos loco
pepulere. inclinato deinde laevo cornu in dextrum omnes
17 conisi. Macedones, usque dum ordine et veluti stipata
18 phalanx constabat, moveri nequiverunt; postquam laevo
latere nudato circumagere hastas in venientem ex trans-
verso hostem conati sunt, turbati extemplo tumultum
primo inter se fecerunt, terga deinde vertunt, postremo
abiectis armis in praecipitem fugam effunduntur. Bargy-
lias petentes fugerunt: eodem et Dinocrates perfugit.
19 Rhodii quantum dici superfuit secuti receperunt sese in
castra. satis constat, si confestim victores Stratoniceam
petissent, recipi eam urbem sine certamine potuisse.
20 praetermissa eius rei occasio est, dum in castellis vieis-
21 que recipiendis Peraeae tempus teritur. interim animi
eorum, qui Stratoniceam praesidio obtinebant, confirmati

sunt, mox et Dinoocrates cum iis quae proelio superferant copiis intravit muros. nequicquam inde obsessa obpugnataque urbs est, nee recipi nisi aliquanto post per Antiochum potuit. haec in Thessalia, haec in Achaia, haec in Asia per eosdem dies ferme gesta.

XVIII. Philippus cum audisset Dardanos, transgressos finis ab contemptu concessi tum regni, superiora Maeedoniae evastare, quamquam toto prope orbe terrarum, undique se suosque exigente fortuna, urgebatur, tam morte tristius ratus Maeedoniae etiam possessione pelli, dilectu raptim per urbes Maeedonum habitu eum sex milibus peditum et quingentis equitibus circa Stobos Paconiae improviso hostes obpressit. magna multitudo hominum in proelio, maior cupidine praedandi palata per agros caesa est. quibus fuga in expedito fuit ne temptato quidem casu pugnae in finis suos redierunt. ea una expeditione non pro reliquo statu fortunae facta reflectis suorum animis Thessaloniam sese recepit.

Non tam in tempore Punicum bellum terminatum erat, ne simul et cum Philippo foret bellandum, quam oportune iam Antiocho ex Syria movente bellum Philippus est superatus; nam praeterquam quod facilius cum singulis quam si in unum ambo simul contulissent vires bellatum est, Hispania quoque sub idem tempus magno tumultu ad bellum consurrexit.

Antiochus cum priore aestate omnibus, quae in Coele Syria sunt, civitatibus ex Ptolemaei dicione in suam potestatem redactis in hiberna Antiocheam concessisset, nihil quietiora ea ipsis aestivis habuit. omnibus enim regni viribus conixus cum ingentis copias terrestris marinisque comparasset, principio veris praemissis terra cum exercitu filii duobus Ardye ac Mithridate iussisque Sardibus se opperiri, ipse cum classe centum teetarum navium ad hoc levioribus navigiis cereyrisque ac lembis duecentis proficiscitur, simul per omnem oram Cilieiae Lycaeque et Cariae temptaturus urbes, quae in dicione Ptolemaei essent, simul Philippum — needum enim bellatum erat — exercitu navibusque adiuturus.

XX. Multa egregie Rhodii pro fide erga populum

Romanum proque universo nomine Graecorum terra mari-
 2 que ausi sunt, nihil magnificentius quam quod ea tem-
 pestate non territi tanta mole imminentis belli legatos ad
 regem miserunt, ne Chelidonias — promunturium Ciliciae
 est, inclutum foedere antiquo Athenieusim cum regibus
 Persarum — superaret: si eo fine non contineret classem
 3 copiasque suas, se obviam ituros, non ab odio ullo, sed
 ne coniungi eum Philippo paterentur et impedimento esse
 4 Romanis liberantibus Graeciam. Coracesium eo tempore
 Antiochus operibus obpugnabat, Zephyrio et Solis et
 Aphrodisiade et Coryeo et, superato Anemurio — pro-
 munturium id quoque Ciliciae est —, Selinunte recepto.
 5 omnibus his aliisque huius orae castellis aut metu aut
 voluntate sine certamine in dicionem acceptis Coracesium
 6 praeter spem clausis portis tenebat eum. ibi legati Rho-
 diorum audit. et quamquam ea legatio erat, quae accen-
 7 dere regium animum posset, temperavit irae et legatos se
 Rhodium missurum respondit iisque mandaturum, ut re-
 novarent vetusta iura cum ea civitate sua maiorumque
 suorum et vetarent eos pertimescere adventum regis nihil
 8 aut iis aut sociis eorum noxiae futurum fraudive: nam
 Romanorum amicitiam se non violaturum argumento et
 suam recentem ad eos legationem esse et senatus honoris-
 9 ficia in se decreta responsaque. tum forte legati redierant
 ab Roma comiter audit. dimissique, ut tempus postulabat,
 10 incerto adhuc adversus Philippum eventu belli. cum
 haec legati regis in contione Rhodiorum agerent, nuntius
 venit, debellatum ad Cynosephalas esse. hoc nuntio
 accepto Rhodii dempto metu a Philippo omiserunt consi-
 11 lium obviam eundi classe Antiocho, illam alteram curam
 non omiserunt tuendae libertatis civitatum sociarum Pto-
 12 lemaci, quibus bellum ab Antiocho imminebat. nam
 alias auxiliis iuverunt, alias providendo ac praemonendo
 eonatus hostis causaque libertatis fuerunt Caunis, Myndis,
 13 Haliearnassensibus Samiisque. non operaे est persequi,
 ut quaeque aeta in his locis sint, eum ad ea quae pro-
 pria Romani belli sunt vix sufficiam.

1 XXI. Eodem tempore Attalus rex aeger ab Thebis
 Pergamum advectus moritur altero et septuagensimo

anno, cum quattuor et quadraginta annos regnasset. huic 2 viro praeter divitias nihil ad spem regni fortuna dederat. iis simul prudenter, simul magnifice utendo effecit pri-
mum, ut sibi, deinde, ut aliis non indignus videretur
regno, viciis deinde proelio uno Gallis, quae tum gens 3 recenti adventu terribilior Asiae erat, regium adsevit
nomen, cuius magnitudini semper animum aequavit.
summa iustitia suos rexit, unicam fidem sociis praestitit, 4
comis uxori ac liberis — duos superstites habuit —, mi- 5
tis ac munificus amicis fuit, regnum adeo stabile ac fir-
num reliquit, ut ad tertiam stirpem possessio eius de-
scenderet.

Cum hic status rerum in Asia Graeciaque et Mace- 6
donia esset, vixdum terminato cum Philippo bello, pace
certe nondum perpetrata, ingens in Hispania ulteriore
coortum est bellum. M. Helvius eam provinciam obti- 7
nebat. is litteris senatum certiorem fecit Culcham et
Luxinium regulos in armis esse, cum Culcha decem et 8
septem oppida, cum Luxinio validas urbes Carmonem
et Baldonem, in maritima ora Malacinos Sexetanosque
et Baeturiam omnem et quae nondum animos nudaverint,
ad finitimarum motus consurrectura. his litteris a M. 9
Sergio praetore, cuius iurisdictio inter civis et peregrinos
erat, recitatis decreverunt patres, ut comitis praetorum
perfectis, cui praetori provincia Hispania obvenisset, is
primo quoque tempore de bello Hispaniae ad senatum
referret.

XXII. Sub idem tempus consules Romam venerunt; 1
quibus in aede Bellonae senatum habentibus postulantibusque
triumphum ob res prospere bello gestas C. Ati- 2
nius Labeo et C. Afranius tribuni plebis, ut separatim
de triumpho agerent consules, postularunt: communem
se relationem de ea re fieri non passuros, ne par honos
in dispari merito esset. eum Q. Minucius utrique Italianam 3
provinciam obtigisse diceret, communi animo consilioque
se et collegam res gessisse, et C. Cornelius adiceret, 4
Boios adversus se transgredientis Padum, ut Insubribus
Cenomanisque auxilio essent, depopulante vicos eorum
atque agros collega ad sua tuenda aversos esse, tribuni 5

res tantas bello gessisse C. Cornelium fateri, ut non magis de triumpho eius quam de honore diis immortalibus
6 habendo dubitari possit: non tamen nec illum nec quemquam alium civem tantum gratia atque opibus valuisse,
ut, cum sibi meritum triumphum impetrasset, collegae eundem honorem immeritum impudenter petenti daret.
7 Q. Minucium in Liguribus levia proelia, vix digna dictu,
fecisse, in Gallia magnum numerum militum amisisse.
8 nominabant etiam tribunos militum, T. Iuuentum, Cn.
Ligurium legionis quartae: adversa pugna cum multis
9 aliis viris fortibus, civibus ac sociis, cecidisse. oppidorum paucorum ac vicorum falsas et in tempus simulatas
10 sine ullo pignore deditiones factas esse. hae inter consules tribunosque altercationes biduum tenuerunt, victique perseverantia tribunorum consules separatim rettulerunt.

1 XXIII. C. Cornelio omnium consensu decretus triumphus, et Placentini Cremonensesque addiderunt favorem consuli gratias agentes commemorantesque, obsidione sese ab eo liberatos, plerique etiam, cum apud hostes essent, servitute exemptos. Q. Minucius temptata tam tum relatione, cum adversum omnem senatum videret, in monte Albano se triumphaturum et iure imperi consularis
2 et multorum clarorum virorum exemplo dixit. C. Cornelius de Insubribus Cenomanisque in magistratu triumphavit. multa signa militaria tulit, multa Gallica spolia
5 captivis carpentis transvexit, multi nobiles Galli ante currum ducti, inter quos quidam Hamilcarem ducem
6 Poenorum fuisse auctores sunt. ceterum magis in se convertit oculos Cremonensium Placentinorumque colo-
7 norum turba pilleatorum currum sequentium. aeris tulit in triumpho ducenta triginta septem milia quingentos, argenti bigati undeoctoginta milia. septuageni aeris miles litibus divisi, duplex equiti centurionique. Q. Minucius consul de Liguribus Boisque Gallis in monte Albano triumphavit. is triumphus ut loco et fama rerum gestarum et quod sumptum non erogatum ex aerario omnes sciebant in honoratione fuit, ita signis carpentisque et spolis ferme aequabat. pecuniae etiam prope par summa fuit: aeris tralata ducenta quinquaginta quattuor milia, argenti

bigati quinquaginta tria milia et ducenti. militibus centurionibusque et equitibus idem in singulos datum, quod dederat collega.

XXIII. Secundum triumphum consularia comitia 1 habita. creati consules L. Furius Purpurio et M. Claudius Marcellus. praetores postero die facti Q. Fabius 2 Buteo, Ti. Sempronius Longus, Q. Minucius Thermus, M'. Acilius Glabrio, L. Apustius Fullo, C. Laelius.

Exitu ferme anni litterae a T. Quinctio venerunt, se 3 signis conlatis cum rege Philippo in Thessalia pugnasse, hostium exercitum fusum fugatumque. hae litterae prius 4 in senatu a Sergio praetore, deinde ex auctoritate patrum in contione sunt recitatae, et ob res prospere gestas in dies quinque supplicationes decretae. brevi post legati 5 et ab T. Quinetio et ab rege Philippo venerunt. Macedones deducti extra urbem in villam publicam, ibique eis locus et lautia praebita et ad aedem Bellonae senatus datus. ibi haut multa verba facta, cum Macedones, quod- 6 cumque senatus censuisset, id regem facturum esse dice- rent. decem legati more maiorum, quorum ex consilio 7 T. Quinctius imperator leges pacis Philippo daret, decreti adiectumque, ut in eo numero legatorum P. Sulpicius et P. Villius essent, qui consules provinciam Macedoniam obtinuissent.

Cosanis eo die postulantibus, ut sibi colonorum nu- 8 merus angeretur, mille adseribi iussi, dum ne quis in eo 9 numero esset qui post P. Cornelium et Ti. Sempronium consules hostis fuisse.

XXV. Ludi Romani eo anno in circulo scaenaque ab 1 aedilibus curulibus P. Cornelio Scipione et Cn. Manlio Vulsone et magnificentius quam alias facti et laetius propter res bello bene gestas spectati totique ter instaurati. plebeii septies instaurati. M'. Aeilius Glabrio et C. 2 Laelius eos ludos fecerunt et de argento multatio tria 3 signa aenea, Cererem Liberumque et Liberam, posuerunt.

L. Furius et M. Claudius Marcellus consulatu inito 4 cum de provinciis ageretur et Italiam utriusque provinciam senatus decerneret, ut Macedoniam cum Italia sortirentur tendebant. Marcellus provinciae cupidior, pacem simu- 5

latam ac fallacem dicendo et rebellaturum, si exercitus
 inde deportatus esset, regem, dubios sententiae patres
 6 fecerat. et forsitan obtinuisse consul, ni Q. Marcius
 Ralla et C. Atinius Labeo tribuni plebis se intercessuros
 dixissent, ni prius ipsi ad plebem tulissent, vellent iube-
 7 rentne cum rege Philippo pacem esse. ea rogatio in Ca-
 s pitolio ad plebem lata est. omnes quinque et triginta
 tribus 'uti rogas' iusserunt. et quo magis pacem ratam
 esse in Macedonia vulgo laetarentur, tristis ex Hispania
 9 adlatus nuntius effecit vulgataeque litterae, C. Sempronium
 Tuditianum proconsulem in citeriore Hispania proelio
 victum, exercitum eins fusum fugatum, multos inlustris
 viros in acie eecidisse, Tuditianum cum gravi vulnere re-
 10 latum ex proelio haut ita multo post exprasse. consulibus
 ambobus Italia provincia cum iis legionibus quas superiores
 consules habuissent decreta et ut quattuor legiones novas
 scriberent, duas urbanas, duas quae quo senatus censuisset
 11 mitterentur. et T. Quinetius Flamininus (cum duabus
 legionibus) provinciam eodem exercitu obtainere iussus:
 imperium ei prorogatum satis iam ante videri esse.

1 XXVI. Praetores deinde provincias sortiti, L. Apu-
 stius Fullo urbanam iurisdictionem, M'. Acilius Glabrio
 inter civis et peregrinos, Q. Fabius Buteo Hispaniam
 2 ulteriorem, Q. Minucius Thermus citeriorem, C. Laelius
 3 Siciliam, Ti. Sempronius Longus Sardiniam. Q. Fabio
 Buteoni et Q. Minucio, quibus Hispaniae provinciae
 evenerant, consules legiones singulas ex quattuor ab se
 4 scriptis quas videretur ut darent decretum est et socium
 ac Latini nominis quaterna milia peditum, trecentos
 equites, iisque primo quoque tempore in provincias ire
 5 iussi. bellum in Hispania quinto post anno motum est
 quam simul cum Punico bello fuerat finitum.

6 Prinsquam hi praetores ad bellum prope novum, quia
 tum primum suo nomine sine ullo Punico exercitu aut
 duee ad arma ierant, proficiscerentur aut ipsi consules ab
 urbe moverent, procurare, ut adsolet, prodigia quae nun-
 7 tiabantur iussi. P. Villius eques Romanus in Sabinos
 proficiscens fulmine ipse equusque examinati fuerant;
 8 aedis Feroniae in Capenati de caelo taeta erat; ad Mo-

netae duarum hastarum spicula arserant; lupus Esquilina 9
porta ingressus, frequentissima parte urbis, cum in forum
decurrisset, Tusco vico atque inde Cermalo per portam
Capenam prope intactus evaserat. haec prodigia maioribus
hostiis sunt procurata.

XXVII. Isdem diebus Cn. Cornelius Blasio, qui 1
ante C. Sempronium Tuditatum citeriorem Hispaniam
obtinuerat, ovans ex senatus consulto urbem est in-
gressus. tulit prae se auri mille et quingenta quindecim 2
pondio, argenti viginti milia, signati denariūm triginta
quattuor milia et quingentos. L. Stertinius ex ulteriore 3
Hispania, ne temptata quidem triumphi spe, quinquaginta
milia pondo argenti in aerarium intulit, et de manubiis 4
duos fornices in foro bovario ante Fortunae aedem et
matris Matutiae, unum in maximo circō fecit et his forni-
cibus signa aurata inposuit. haec per hiemem ferme acta. 5

Hibernabat eo tempore Elateac T. Quinctius, a quo
cum multa socii peterent, Boeoti petierunt impetraverunt-
que, ut qui suae gentis militassent apud Philippum sibi
restituerentur. id a Quinetio facile impetratum, non quia 6
satis dignos eos eredebat, sed quia Antiocho rege iam
suspeoto favor conciliandus nomini Romano apud civitates
erat. restitutis iis confestim adparuit, quam nulla inita 7
apud Boeotos gratia esset. nam ad Philippum legatos
gratias agentes ei pro redditis hominibus, perinde atque
ipsis iis et non Quinetio et Romanis id datum esset, mi-
serunt et comitiis proximis Boeotarchen ob nullam aliam 8
causam Brachyllem quendam, quam quod praefectus
Boeotorum apud regem militantium fuisset, fecerunt prae- 9
teritis Zeuxippo et Pisistrato aliisque, qui Romanae socie-
tatis auctores fuerant. id aegre et in praesentia hi passi 10
et in futurum etiam metum eeperunt: cum ad portas
prope sedente exercitu Romano ea fierent, quidnam se
futurum esse profectis in Italiam Romanis, Philippo ex 11
propinquuo socios adiuvante et infesto iis, qui partis ad-
versae fuissent?

XXVIII. Dum Romana arma in propinquuo haberent, 1
tollere Brachyllem, principem fautorum regis, statuerunt.
et tempore ad eam rem capto, cum in publico epulatus 2

reverteretur domum temulentus prosequentibus mollibus
3 viris, qui ioci causa convivio celebri interfuerant, ab sex
armatis, quorum tres Italici, tres Aetoli erant, circum-
ventus occiditur. fuga comitum et quiritatio facta et tu-
multus per totam urbem discurrerunt eum luminibus.
4 percussores proxima porta evaserunt. luce prima contio
frequens velut ex ante indicto aut voce praeeonis convo-
5 cata in theatro erat. palam ab suo comitatu et obseenis
illis viris fremebant interfectum, animis autem Zeuxip-
6 pum auctorem destinabant caedis. in praesentia placuit
comprehendi eos qui simul fuissent quaestionemque ex
7 his haberi. qui dum quaeruntur, Zeuxippus, constanti
animo avertendi ab se criminis causa in contionem pro-
gressus, errare ait homines, qui tam atrocem caedem
8 pertinere ad illos semiviros crederent, multaque in eam
partem probabiliter argumentatus quibus fidem apud quos-
dam fecit, numquam, si sibi conscius esset, oblaturum se
multitudini mentionemve eius caedis nullo lacescente
9 facturum fuisse. alii non dubitare, impudenter obviam
crimini eundo suspicionem averti. torti post paulo in-
sontes, cum scirent ipsi nihil, opinione omnium pro indicio
Zeuxippum et Pisistratum nominaverunt nullo adiecto, cur
10 scire quicquam viderentur, arguento. Zeuxippus tamen
cum Stratonida quodam nocte perfugit Tanagram, suam
magis conscientiam quam indicium hominum nullius rei
11 conseiorum metuens. Pisistratus spretis indicibus Thebis
mansit. servus erat Zeuxippi, totius internuntius et mi-
nister rei, quem indicem Pisistratus timens eo ipso timore
ad indicium protraxit. litteras ad Zeuxippum mittit, ut
12 servum conscientium tolleret: non tam idoneum ad celandam
rem eum videri sibi quam ad agendam fuerit. has qui
13 tulerat litteras iussus Zeuxippo dare quam primum, quia
non statim conveniendi eius copia fuit, illi ipsi servo
quem ex omnibus domino fidissimum credebat tradit et
adiecit, a Pisistrato de re magno opere pertinente ad
14 Zeuxippum esse. conscientia ictus, cum extemplo tradi-
turum eas affirmasset, aperit perlectisque litteris pavidus
Thebas refugit et ad magistratus indicium defert. et
Zeuxippus quidem fuga servi motus Anthedonem, tu-

tiorem exilio locum ratus, concessit; de Pisistrato aliis- 15
que quaestiones tormentis habitae et sumptum suppli-
cium est.

XXVIII. Efferavit ea caedes Thebanos Boeotosque 1
omnis ad execrabile odium Romanorum, credentis, non
sine consilio imperatoris Romani Zeuxippum principem
gentis id facinus conseisse. ad rebellandum neque vires
neque duecm habebant. proximum bello quod erat, in 2
latrocinium versi, alios in hospitiis, alios vagos per hiberna
milites ad varios commeantis usus excipiebant. quidam 3
in ipsis itineribus ad notas latebras ab insidiantibus, pars
in deserta per fraudem deversoria deducti obprimebantur;
postremo non tantum ab odio, sed etiam aviditate praedae 4
ea facinora fiebant, quia negotiandi ferme causa argen-
tum in zonis habentes in commeatibus erant. cum primo 5
pauci, deinde in dies plures desiderarentur, infamis esse
Boetia omnis coepit et timidius quam in hostico egredi
castris miles. tun Quintius legatos ad quacrendum de 6
latrociniis per civitates mittit. plurimae caedes circa Co-
paidem paludem inventae: ibi ex limo eruta extractaque
ex stagno cadavera saxis aut amphoris, ut pondere tra-
herentur in profundum, adnexa. multa facinora Aerae-
phiae et Coroneae facta inveniebantur. Quintius primo 7
noxios tradi sibi iussit et pro quingentis militibus — tot
enim interempti erant — quingenta talenta Boeotos con-
ferre. quorum cum fieret neutrum, verbis tantum civitates 8
excusarent nihil publico consilio factum esse, missis
Athenas et in Achiam legatis, qui testarentur socios
iusto pioque se bello persecutum Boeotos, et cum parte 9
copiarum Ap. Claudio Aeraephiam ire iusso, ipse cum
parte Coroneam circumsidit vastatis prius agris, qua ab
Elatea duo diversa agmina iere. hac perculti clade 10
Boeoti, cum omnia terrore ac fuga completa essent, lega-
tos mittunt. qui cum in castra non admitterentur, Achaci
Atheniensesque supervenerunt. plus auctoritatis Achaei 11
habuerunt deprecantes, quia, ni impetrassent pacem
Boeotis, bellum simul gerere deereverant. per Achaeos 12
et Boeotis copia adeundi adloquendique Romanum facta
est, iussisque tradere noxios et multae nomine triginta

conferre talenta pax data, et ab obpugnatione recessum.

1 XXX. Paucos post dies decem legati ab Roma
2 venerunt, quorum ex consilio pax data Philippo in has leges
3 est, ut omnes Graecorum civitates, quae in Europa quae-
4 que in Asia essent, libertatem ac suas haberent leges:
5 quae earum sub dicione Philippi fuissent, praesidia ex
6 his Philippus deduceret vacuasque traderet Romanis ante
7 Isthmiorum tempus, deduceret et ex his, quae in Asia
8 essent, Euromo Pedasisque et Bargylis et Iaso et Myrina
9 et Abydo et Thaso et Perintho; eas quoque enim placere
10 liberas esse, de Cianorum libertate Quinetium Prusiac
11 Bithynorum regi scribere quid senatui et decem legatis
12 placuisset, captivos transfugasque reddere Philippum Ro-
13 manis et navis omnis tectas tradere praeter quinque et
14 regiam unam inhabilis prope magnitudinis, quam sedecim
15 versus remorum agebant. ne plus quinque milia arma-
16 torum haberet neve elephantum ullum. bellum extra
17 Macedoniae fines ne iniussu senatus gereret. mille ta-
18 lentum daret populo Romano, dimidium praesens, dimi-
19 dium pensionibus decem annorum. Valerius Antias
20 quaternum milium pondo argenti vextigal in decem annos
21 inpositum regi tradit; Claudius in annos triginta quaterna
22 milia pondo et ducena, [in] praesens viginti milia pondo.
23 idem nominatum adiectum scribit, ne cum Eumene Attali
24 filio — novus is tum rex erat — bellum gereret. in haec
25 obsides accepti, inter quos Demetrius Philippi filius.
26 adicit Antias Valerius, Attalo absentia Aeginam insulam
27 elephantosque dono datos, et Rhodiis Stratoniceam Cariac-
28 que alias urbes, quas Philippus tenuisset: Atheniensibus
29 insulas datas Lemnum, Imbrum, Delum, Seyrum.

1 XXXI. Omnibus Graeciae civitatibus hanc pacem
2 adprobantibus soli Actoli decretum legatorum clam mus-
3 santes carpebant: litteras inanis vana specie libertatis
4 adumbratas esse; eur enim alias Romanis tradi urbes nec
5 nominari eas, alias nominari et sine traditione liberas
6 iuberi esse, nisi quod quae in Asia sint liberentur longin-
7 quitate ipsa tutiores, quae in Graecia sint, ne nominatae
8 quidem interecipiantur, Corinthus et Chalcis et Oreus cum

Eretria et Demetriade? nec tota ex vano criminatio erat. 4
dubitabatur enim de Corintho et Chalcide et Demetriade,
quia in senatus consulto, quo missi decem legati ab urbe
erant, ceterac Graeciae atque Asiae urbes hand dubie
liberabantur, de iis tribus urbibus legati, quod tempora 5
rei publicae postulassent, id e re publica fideque sua fa-
cere ac statuere iussi erant. Antiochus rex erat, quem 6
transgressurum in Europam, cum primum ei vires suaes
satis placuissent, non dubitabant. ei tam oportunas ad 7
occupandum patere urbes nolebant. ab Elatea prefectus
Quinetius Anticyram cum decem legatis inde Corinthum
traiecit. ibi consilia de libertate Graeciae dies prope totos
in concilio decem legatorum agitabantur. identidem 8
Quinetius, liberandam omnem Graeciam, si Aetolorum
linguas retundere, si veram caritatem ac maiestatem apud
omnis nominis Romani vellent esse, si fidem facere, ad 9
liberandam Graeciam, non ad transferendum a Philippo
ad se imperium scse mare traiecerisse. nihil contra ea de 10
libertate urbium alii dicebant: ceterum ipsis tutius esse
manere paulisper sub tutela praesidii Romani quam pro
Philippo Antiochum dominum accipere. postremo ita 11
decreatum est: Corinthum redderetur Achaeis, ut in Aero-
corintho tamen praesidium esset; Chaleidem ac Deme-
triadem retineri, donec eura de Antiocho decessisset.

XXXII. Isthmiorum statum ludierum aderat, semi- 1
per quidem et alias frequens cum propter spectaculi stu-
dium insitum genti, quo certamina omnis generis artium
viriumque et pernicitatis visuntur, tum quia propter 2
oportunitatem loci per duo diversa maria omnium rerum
usus ministrantis humano generi concilium Asiae Grae-
ciaeque is mercatus erat; tum vero non ad solitos modo 3
usus undique convenerant, sed expectatione ercenti, qui
deinde status futurus Graeciae, quae sua fortuna esset,
alii alia non taciti solum opinabantur, sed sermonibus
etiam ferebant Romanos facturos; vix cuiquam persuad-
ebatur, Graecia omni cessuros. ad spectaculum conse- 4
derant; et praeco cum tubicine, ut mos est, in medium
aream, unde sollemni carmine ludierum indici solet, pro-
cessit et tuba silentio facto ita pronuntiat: ‘senatus Ro- 5

manus et T. Quinetius imperator Philippo rege Macedonibusque devictis liberos, immunes, suis legibus esse iubet Corinthios, Phocenses, Locrensesque omnis et insulam Euboeam et Magnetas, Thessalos, Perrhaebos,
 6 Achaeos Phthiotas.¹ percensuerat omnis gentis, quae sub dictione Philippi regis fuerant. audita voce praeconis maius gaudium fuit quam quod universum homines acci-
 7 perent; vix satis credere se quisque audisse et alii alias intueri, mirabundi velut ad somni vanam speciem; quod ad quemque pertinebat, suarum aurium fidei minimum
 8 credentes, proximos interrogabant. revocatus praeco, cum unusquisque non audire modo, sed videre libertatis
 9 suae nuntium averet, iterum pronuntiavit eadem. tum ab certo iam gaudio tantus cum clamore plausus est ortus totiensque repetitus, ut facile adpareret nihil omnium
 10 bonorum multitudini gratius quam libertatem esse. ludicrum deinde ita raptim peractum est, ut nullius nee animi nee oculi spectaculo intenti essent: adeo unum gaudium praeoccupaverat omnium aliarum sensum voluptatum.

1 XXXIII. Ludis vero dimissis cursu prope omnes
 2 tendere ad imperatorem Romanum, ut ruente turba in
 3 unum adire, contingere dextram eupientium, coronas
 4 lemniscosque iacentium hanc procul periculo fuerit. sed erat trium ferme et triginta annorum et cum robur iu-
 5 ventae, tum gaudium ex tam insigni gloriae fructu vires
 6 suppeditabat. nec praesens tantummodo effusa est laetitia, sed per multos dies gratis et cogitationibus et ser-
 7 monibus renovata: esse aliquam in terris gentem, quae sua impensa, suo labore ac periculo bella gerat pro liber-
 8 tate aliorum, nec hoc finitimus aut propinquae vicinitatis
 9 hominibus aut terris continentibus iunctis praestet, sed maria traiciat, ne quod toto orbe terrarum iniustum imperium sit, ubique ius, fas, lex potentissima sint. una voce praeconis liberatas omnis Graeciae atque Asiae
 10 urbes. hoc spe concipere audacis animi fuisse, ad effectum adducere et virtutis et fortunae ingentis.

1 XXXIII. Secundum Isthmia Quintius et decem
 2 legati legationes regum gentiumque audire. primi omnium regis Antiochi vocati legati sunt. iis eadem fere,

quae Romae egerant, verba sine fide rerum iactantibus nihil iam perplexe ut ante, cum dubiae res incolumi Phili- 3 lippo erant, sed aperte denuntiatum, ut excederet Asiae urbibus, quae Philippi aut Ptolemaei regum fuissent, abstineret liberis civitatibus neu quam laceaseret armis: et in pace et in libertate esse debere omnis ubique Graecas urbes. ante omnia denuntiatum, ne in Europam aut ipse 4 transiret aut copias traiceret. dimissis regis legatis con- 5 ventus civitatum gentiumque est haberri coepitus; eoque maturius peragebatur, quod deereta decem legatorum [in] civi- tates nominatim pronuntiabantur. Orestis — Macedonum 6 ea gens est —, quod primi ab rege defecissent, suae leges redditae. Magnetes et Perrhaebi et Dolopes quoque liberi pronuntiati. Thessalorum genti praeter libertatem 7 concessam Achaei Phthiotae dati, Thebis Phthioticis et Pharsalo excepta. Aetolos de Pharsalo et Leucade postulantes, ut ex foedere sibi restituerentur, ad senatum reiceerunt. Phocenses Locrensesque, sicut ante fuerant, 8 adiecta decreti auctoritate iis contribuerunt. Corinthus 9 et Triphylia et Heraea — Peloponnesi et ipsa urbs est — reddita Achaeis. Oreum et Eretriam decem legati 10 Eumeni, regis Attali filio, dabant. dissentiente Quintio ea una res in arbitrium senatus reiecta est; senatus libertatem his civitatibus dedit Carysto adiecta. Pleurato 11 Lychnidus et Parthini dati; Illyriorum utraque gens sub ditione Philippi fuerant. Amynandrum tenere iusserunt castella, quae per belli tempus Philippo capta adenisset.

XXXV. Dimisso conventu decem legati, partiti mu- 1 nia inter se, ad liberandas suae quisque regionis civitates discesserunt, P. Lentulus Bargylias, L. Stertinus He- 2 phaestiam et Thasum et Thracciae urbes, P. Villius et 3 L. Terentius ad regem Antiochum, Cn. Cornelius ad Philippum. qui de minoribus rebus editis mandatis percontatus, si consilium non utile solum, sed etiam salutare admittere auribus posset, cum rex gratias quoque se 4 acturum diceret, si quid quod in rem suam esset expro- 5 meret, magno opere ei suasit, quoniam pacem impetas- set, ad societatem amicitiamque petendam mitteret Ro- 6 man legatos, ne, si quid Antiochus moveret, exspectasse

et temporum oportunitates captasse ad rebellandum
 7 videri posset. ad Tempe Thessalica Philippus est con-
 sventus. qui cum se missurum ex templo legatos respon-
 disset, Cornelius Thermopylas, ubi frequens Graecia
 statis diebus esse solet — Pylaicon conventus appellant
 9 —, venit; Aetolos praecepue monuit, constanter et fide-
 10 liter in amicitia populi Romani permanerent. Aetolorum
 principes alii leniter questi sunt, quod non idem erga
 suam gentem Romanorum animus esset post victoriam,
 11 qui in bello fuisset; alii ferocius incusarunt exprobarun-
 que, non modo vinei sine Aetolis Philippum, sed ne trans-
 12 ire quidem in Graeciam Romanos potuisse. adversus ea
 respondere, ne in altercationem creceret res, cum super-
 sedisset Romanus, omnia eos aqua impetratuos, si Ro-
 manum misissent, dixit. itaque ex auctoritate eius decreti
 legati sunt. hunc finem bellum cum Philippo habuit.

1 XXXVI. Cum haec in Graecia Macedoniaque et
 Asia gererentur, Etruriam infestam prope coniuratio ser-
 2 vorum fecit. ad quaerendam obprimendamque eam M'.
 Acilius Glabrio praetor, cui inter civis peregrinosque
 iurisdictio obtigerat, cum una ex duabus legione urbana
 3 est missus, alios iam congregatos pugnando vicit — ex
 his multi occisi, multi capti —, alios verberatos crucibus
 adfixit, qui principes coniurationis fuerant, alios dominis
 restituit.

4 Consules in provincias profecti sunt. Marcellum Boio-
 rum ingressum finis, fatigato per diem totum milite via
 facienda castra inter tumulos quosdam ponentem Coro-
 lamus quidam regulus Boiorum cum magna manu ador-
 5 tus ad tria milia hominum oecidit; et illustres viri aliquot
 in illo tumultuario proelio ceciderunt, inter quos praefecti
 socium T. Sempronius Gracchus et M. Iunius Silanus et
 tribuni militum de legione secunda M. Ogulnius et P.
 6 Claudius. castra tamen ab Romanis impigre permunita
 retentaque, cum hostes prospera pugna elati nequicquam
 7 obpugnassent. stativis deinde isdem per dies aliquot
 sese tenuit, dum et saucios curaret et [ex] tanto terrore
 8 animos militum reficeret. Boi, ut est gens minime ad
 morae taedium ferendum patiens, in castella sua vicosque

passim dilapsi sunt. Marcellus Pado confestim traiecto 9
in agrum Comensem, ubi Insubres Comensibus ad arma
excitis castra habebant, legiones ducit. Galli feroci
Boiorum ante dies paukos pugna in ipso itinere proelium
committunt, et primo adeo acriter invaserunt, ut antesi-
gnanos impulerint. quod ubi Marellus animadvertisit, 10
veritus, ne moti semel pellerentur, cohortem Marsorum
cum obposnisset, equitum Latinorum omnis turmas in
hostem emisit. quorum eum primus secundusque impe-
tus rettudisset inferentem se ferociter hostem, confirmata
et reliqua acies Romana restitit primo, deinde signa aer-
ter intulit. nec ultra sustinuere certamen Galli, quin 12
terga verterent atque effuse fugerent. in eo proelio supra 13
quadraginta milia hominum caesa Valerius Antias scribit,
octingenta septem signa militaria capta, et carpenta se-
ptingenta triginta duo et aureos torques multos, ex qui-
bus unum magni ponderis Claudius in Capitolio Iovi
donum in aede positum scribit. castra eo die Gallorum 14
expugnata direptaque et Comum oppidum post dies pau-
kos captum. castella inde duodetriginta ad consulem
defecerunt. id quoque inter scriptores ambigitur, utrum 15
in Boios prius an Insubres consul exercitum duxerit ad-
versamque prospera pugna oblitteraverit, an victoria ad
Comum parta deformata elade in Bois accepta sit.

XXXVII. Sub haec tam varia fortuna gesta L. Fu- 1
rinius Purpurio alter consul per tribum Sapiniam in Boios
venit. iam Castro Mutilo adpropinquabat, eum veritus, 2
ne intercluderetur simul a Bois Liguribusque, exercitum
eadem via qua adduxerat reduxit et magno circuite per
aperta eoque tuta loca ad collegam pervenit. inde iun- 3
ctis exercitibus primum Boiorum agrum usque ad Felsi-
nani oppidum populantes peragraverunt. ea urbs ectera- 4
que circa castella et Boi fere omnes praeter iuuentum,
quae praedandi causa in armis erat — tune in devias
silvas recesserat —, in deditioinem venerunt. in Ligures 5
inde traduetus exercitus. Boi neglegentius coactum
agmen Romanorum, quia ipsi proeul abesse viderentur,
inproviso adgressuros se rati per oculos saltus secuti
sunt. quos non adepti Pado repente navibus traiecto 6

Laevos Libuosque cum pervastassent, redeuntes inde per Ligurum extremos fines cum agresti praeda in agmen 7 incidunt Romanum. proelium celerius aeriusque commissum quam si tempore locoque ad certamen destinato, 8 praeparatis animis concurrisserent. ibi quantam vim ad stimulandos animos ira haberet adparuit; nam ita caedis magis quam victoriae avidi pugnarunt Romani, ut vix 9 nuntium cladis hosti relinquenter. ob has res gestas consulum litteris Romam adlati supplicatio in triduum decreta est. brevi post Marcellus consul Romam venit triumphusque ei magno consensu patrum est decretus. 10 triumphavit in magistratu de Insubribus Comensibusque. Boiorum triumphi spem collegae reliquit, quia ipsi proprie adversa pugna in ea gente evenerat, cum collega secunda. multa spolia hostium captivis carpentis travecta, multa militaria signa; aeris lata trecenta viginti milia, 11 argenti bigati ducenta triginta quattuor milia. in pedites singulos dati octogeni aeris, triplex equiti centurionique.

1 XXXVIII. Eodem anno Antiochus rex, cum liberasset Ephesi, omnes Asiae civitates in antiquam imperii 2 formulam redigere est conatus. et ceteras quidem, aut quia locis planis positae erant aut quia parum moenibus armisque ac iuventuti fidebant, haut difficulter videbat 3 ingui accepturas; Zmyrna et Lampsacus libertatem usurpabant, periculumque erat, ne, si concessum iis foret quod intenderent, Zmyrnam in Aeolide Ioniaque, Lam- 4 psacum in Hellesponto aliae urbes sequerentur. igitur et ipse ab Epheso ad Zmyrnam obsidemus misit et quae Abydi copiae erant praesidio tantum modico relicto 5 duci ad Lampsacum obpugnandam iussit. nec vi tantum terrebat, sed, per legatos leniter adloquendo castigandoque temeritatem ac pertinaciam, spem conabatur facere, 6 brevi quod peterent habituros, sed cum satis et ipsis et omnibus aliis adpareret, ab rege impetratam eos liberta- 7 tem, non per occasionem raptam habere. adversus quae respondebatur, nihil neque mirari neque suscensere An- tiochum debere, si spem libertatis differri non satis aequo animo paterentur.

8 Ipse initio veris navibus ab Epheso profectus Helles-

pontum petit, terrestris copias traici ab Abydo Chersonesum iussit. cum ad Madytum, Chersonesi urbem, terrestri navalem exercitum iunxit, quia clauserant portas, circumdedit moenia armatis; set iam opera admoventi deditio facta est. idem metus Sestum incolentis aliasque Chersonesi urbes in dificationem dedit. Lysimachiam inde omnibus simul navalibus, terrestribus copiis venit. quam cum desertam ac stratam prope omnem ruinis invenisset — ceperant autem direptamque incenderant Thraees paucis ante annis —, cupidus eum restituendi nobilem urbem et loco sitam oportuno cepit. itaque omnia simul est adgressus: et teeta, muros restituere et partim redimere servientis Lysimachenses, partim fuga sparsos per Hellespontum Chersonesumque conquirere et contrahere, partim novos colonos spe commodorum proposita adserbere et omni modo frequentare; simul ut Thracum submoveretur metus, ipse parte dimidia terrestrialium copiarum ad depopulanda proxima Thraciae est profectus, partem navalisque omnis socios reliquit in operibus reficieandae urbis.

XXXVIII. Sub hoc tempus et L. Cornelius, missus ab senatu ad dirimenda inter Antiochum Ptolemaeumque reges certamina, Selymbriae substituit et decem legatorum P. Lentulus a Bargylis, P. Villius et L. Terentius ab Thaso Lysimachiam petierunt. eodem et ab Selymbria L. Cornelius et ex Thracia paucos post dies Antiochus convenerunt. primus eongressus cum legatis et deinceps invitatio benigna et hospitalis fuit. ut de mandatis statuque praesenti Asiae agi coepit, animi exasperati sunt. Romani omnia acta eius, ex quo tempore ab Syria classem solvisset, displicere senatui non dissimulabant, restituique et Ptolemaeo omnes civitates, quae dicionis eius fuissent, aequum censebant: nam quod ad eas civitates adtineret, quas a Philippo possessas Antiochus per occasionem, averso Philippo in Romanum bellum, intercepisset, id vero ferendum non esse, Romanos per tot annos terra marique tanta pericula ac labores exhausisse, Antiochum belli praemia habere. sed ut in Asiam adventus eius dissimulari ab Romanis tamquam nihil ad

eos pertinens potuerit, — quid? quod iam etiam in Europam omnibus navalibus terrestribusque copiis transierit, quantum a bello aperte Romanis indicto abesse? illum quidem, etiam si in Italiam traiecat, negaturum; Romanos autem non expectaturos, ut id posset facere.

1 XXXX. Adversus ea Antiochus mirari se dixit, Romanos tam diligenter inquirere, quid regi Antiocho faciendum aut quoisque terra marique progredendum
 2 fuerit, ipsos non cogitare, Asiam nihil ad se pertinere, nec magis illis inquirendum esse, quid Antiochus in Asia, quam Antiocho, quid in Italia populus Romanus
 3 faciat. quod ad Ptolemaeum adtineat, cui ademptas civitates querantur, sibi cum Ptolemaeo et amicitiam esse,
 4 et id agere, ut brevi etiam adfinitas iungatur. nec ex Philippi quidem adversa fortuna spolia ulla se petisse
 aut adversus Romanos in Europam traecisse; sed qua Lysimachi quondam regnum fuerit, quo victo omnia quae illius fuissent iure belli Seleuei facta sint, existinare suae
 5 dieonis esse. occupatis maioribus suis rerum aliarum cura primo quaedam ex iis Ptolemaeum, inde et Philip-
 6 pum usurpanda aliena possessionis causa tenuisse. Chersonesum quidem et proxima Thraciae, quae circa Lysimachiam sint, quem dubitare quin Lysimachi fuerint? ad ea recipienda in antiquum ius venisse et Lysimachiam deletam Thraeum inpetu de integro condere, ut Seleucus filius eam sedem regni habeat.

1 XXXXI. His disceptationibus per dies aliquot habitis, rumor sine ullō satis certo auctore adlatus de morte Ptolemaei regis, ut nullus exitus imponeretur sermonibus,
 2 effecit. nam et dissimulabat pars utraque se audisse, et L. Cornelius, cui legatio ad duos reges, Antiochum Ptolemaeumque, mandata erat, spatium modici temporis ad
 3 conveniendum Ptolemaeum petebat, ut priusquam move-
 retur aliquid in nova possessione regni, praeveniret in Aegyptum, et Antiochus suam fore Aegyptum, si tum
 4 occupasset, censebat. itaque dimissis Romanis reliquo Seleuco filio cum terrestribus copiis ad restituendam,
 5 ut instituerat, Lysimachiam, ipse omni classe navigat Ephesum, legatis ad Quintium missis, qui ad fidem

faciendam nihil novaturum regem de societate agerent. oram Asiae legens pervenit in Lyciam, Patarisque cognito vivere Ptolemaeum, navigandi quidem in Aegyptum omissum consilium est; Cyprum nihilo minus tendens, 6 cum Chelidoniarum promunturium superasset, paulisper seditione remigum est retentus in Pamphylia circa Eury-medontem annem. inde profectum eum ad capita quae 7 vocant Sari fluminis foeda tempestas adorta prope cum omni classe demersit. multae fractae, multae eiectae naves, multae ita haustae mari, ut nemo in terram enaret. magna vis hominum ibi interiit, non remigum modo mi- 8 litumque ignotae turbae, sed etiam insignium regis amicorum. conlectis reliquiis naufragii, eum res non in eo 9 essent, ut Cyprum temptaret, minus opulento agmine quam profectus erat Seleuciam rediit. ibi subduci navibus iussis — iam enim et hiems instabat — ipse in hiberna Antiochiam concessit. in hoc statu regum erant res.

XXXXII. Romae eo primum anno tresviri epulones 1 facti C. Licinius Lucullus tribunus plebis, qui legem de creandis his tulerat, et P. Manlius et P. Porcius Laeca. iis triumviris item ut pontificibus lege datum est togae praetextae habendae ius. sed magnum certamen cum 2 omnibus sacerdotibus eo anno fuit quaestoribus urbanis, Q. Fabio Labeoni et L. Aurelio. pecunia opus erat, 3 quod ultimam pensionem pecuniae in bellum conlatae persolvi placuerat privatis. quaestores ab auguribus pontificibusque quod stipendum per bellum non contulissent petebant. ab sacerdotibus tribuni plebis nequ quam appellati, omniumque amnorum, per quos non dederant, exactum est. eodem anno duo mortui pontifices, novi- 5 que in eorum locum subfecti, M. Marcellus consul in locum C. Semproni Tuditani, qui praetor in Hispania decesserat, et L. Valerius Flaccus in locum M. Cornelii Cethigi. et Q. Fabius Maximus augur mortuus est ad- 6 modum adolescens, priusquam ullum magistratum cape-ret; nec eo anno augur in eius locum est subfector.

Comitia inde consularia habita a M. Marcello consule. 7 creati consules L. Valerius Flaccus et M. Porcius Cato.

praetores inde facti Cn. Manlius Volso, Ap. Claudius Nero, P. Porcius Laeca, C. Fabricius [Luscinus, C. Atinius] Labeo, P. Manlius.

8 Eo anno aediles curules M. Fulvius Nobilior et C. Flaminius tritici deciens centena milia binis aeris populo discripserunt. id C. Flamini honoris causa ipsius patrisque advexerant Sieuli Romam, Flaminius gratiam eius 9 communicaverat cum collega. ludi Romani et adparati 10 magnifice sunt et ter toti instaurati. aediles plebis Cn. Domitius Ahenobarbus et C. Serbonius Curio, [curio] maximus, multos pecuarios ad populi iudicium adduxerunt: tres ex his condemnati sunt; ex eorum multaticia pecunia aadem in insula Fauni feeserunt. ludi plebei per biduum instaurati, et epulum fuit ludorum causa.

1 XXXIII. L. Valerius Flaccus et M. Porcius Cato consules idibus Martiis, quo die magistratum inierunt, de provinciis cum ad senatum rettulissent, patres censuerunt, 2 quoniam in Hispania tantum gliseret bellum, ut iam consulari et duce et exercitu opus esset, plaeere consules Hispaniam citeriorem Italiamque provincias aut compa- 3 rare inter se aut sortiri: utri Hispania provincia evenis- set, eum duas legiones et quindecim milia socium Latini nominis et octingentos equites secum portare et naves 4 longas viginti ducere; alter consul duas seriberet legiones: iis Galliam obtineri provinciam satis esse fractis proximo 5 anno Insubrum Boiorumque animis. Cato Hispaniam, Valerius Italiam est sortitus. praetores deinde provincias sortiti, C. Fabricius Luscinus urbanam, C. Atinius La- beo peregrinam, Cn. Manlius Volso Siciliam, Ap. Clau- dius Nero Hispaniam ulteriorem, P. Porcius Laeca Pisam, ut ab tergo Liguribus esset; P. Manlius in Hispaniam 6 citeriorem adiutor consuli datus. T. Quinetio, suspectis non solum Antiocho et Aetolis, sed iam etiam Nabide Laeadaemoniorum tyranno, prorogatum in annum impe- 7 riuum est, duas legiones ut haberet. in eas si quid sup- plementi opus esset, consules seribere et mittere in Ma- cedoniam iussi. Ap. Claudio praeter legionem, quam Q. Fabius habuerat, duo milia [peditum] et ducentos 8 equites novos ut seriberet permissum. par numerus

peditum equitumque novorum et P. Manlio in citeriore Hispaniam decretus, et legio eadem, quae fuerat sub Q. Minucio praetore, data. et P. Porcio Laecae ad Etruriam circa Pisas decem milia peditum et quingenti equites ex Gallico exercitu decreti. in Sardinia prorogatum imperium Ti. Sempronio Longo.

XXXIII. Provinciis ita distributis consules prius quam ab urbe proficiserentur ver sacrum ex decreto pontificum iussi facere, quod A. Cornelius Mammula praetor voverat de senatus sententia populique iusu Cn. Servilio, C. Flaminio consulibus. annis post uno et vinti factum est quam votum. per eosdem dies C. Claudius Ap. filius Puleher augur in Q. Fabi Maximi locum – is priore anno mortuus erat – lectus inauguratusque est.

Mirantibus iam vulgo hominibus, quod cum Hispania movisset bellum neglegerent, litterae a Q. Minucio adlatae sunt, se ad Turdam oppidum cum Budare et Baesidine, imperatoribus Hispanis, signis conlatis prospere pugnasse: duodecim milia hostium caesa, Budarem imperatorem captum, ceteros fusos fugatosque. his litteris lectis minus terroris ab Hispanis erat, unde ingens bellum expectatum fuerat. omnes curae, utique post adventum decem legatorum, in Antiochum regem conversae. hi expositis prius, quae cum Philippo acta essent et quibus legibus data pax, non minorem belli molem instare ab Antiocho docuerunt: ingenti classe, egregio terrestri exercitu in Europam cum traieceris et, nisi avertisset vana spes ex vaniore rumore orta Aegypti invadendae, mox bello Graeciam arsuram fuisse. neque enim ne Aetolos quidem quieturos, cum ingenio inquietam tum iratam Romanis gentem. haerere et aliud in visceribus Graeciae ingens malum, Nabim, nunc Lacedaemoniorum, mox, si liceat, universae Graeciae futurum tyrannum, avaritia et crudelitate omnis fama celebratos tyrannos aequantem. cui si Argos velut areem Peloponneso inpositam tenere liceat, deportatis in Italianam Romanis exercitibus nequ quam liberatam a Philippo Graeciam fore, pro rege, si nihil aliud, longinquo vicinum tyrannum dominum habituram.

1 XXXV. Haec cum ab tam gravibus auctoribus,
 tum qui omnia per se ipsos explorata adferrent audirentur, maior res quod ad Antiochum adtineret, maturanda
 2 magis — quoniam rex quacumque de causa in Syriam
 3 concessisset — de tyranno consultatio visa est. cum dim
 disceptatum esset, utrum satis iam causae videretur, cur
 decerneretur bellum, an permitterent T. Quinctio, quod
 ad Nabim Laeedaemonium adtineret faceret quod e re
 4 publica censeret esse, permiserunt, eam rem esse rati,
 quae maturata dilatave non ita magni momenti ad sum-
 5 mam rem publicam esset. magis id animadvertisendum
 esse, quid Hannibal et Carthaginenses, si cum Antiocho
 bellum motum foret, acturi essent.

6 Adversae Hannibali factionis homines principibus
 Romanis, hospitibus quisque suis, identidem scribabant,
 nuntios litterasque ab Hannibale ad Antiochum missas
 7 et ab rege ad eum clam legatos venisse: ut feras quas-
 dam nulla mitescere arte, sic immitem et implacabilem
 eius viri animum esse: marcescere otii situ queri civita-
 tem et inertia sopiri nec sine armorum sonitu excitari
 8 posse. haec probabilia memoria prioris belli, per unum
 illum non magis gesti quam moti, faciebat. irritaverat
 etiam recenti facto multorum potentium animos.

1 XXXVI. Iudicium ordo Carthagine ea tempestate
 dominabatur, eo maxime, quod idem perpetui iudices
 2 erant. res, fama vitaque omnium in illorum potestate
 erat. qui unum eius ordinis offendisset, omnis adversos
 habebat, nec accensator apud infenos iudices deerat.
 3 horum in tam inpotenti regno — neque enim civiliter
 nimis opibus utebantur — praetor factus Hannibal vocari
 4 ad se quaestorem iussit. quaestor id pro nihilo habuit,
 nam et adversae factionis erat et, quia ex quaestura in
 iudices, potentissimum ordinem, referebatur, iam pro
 5 futuris mox opibus animos gerebat. enimvero indignum
 id ratus Hannibal viatorem ad prendendum quaestorem
 misit, subductumque in contionem non ipsum magis
 quam ordinem iudicium, prae quorum superbia atque opi-
 bus nec leges quicquam essent nec magistratus, accusavit.
 6 et ut secundis auribus accipi orationem animadvertisit et

infimorum quoque libertati gravem esse superbiam eorum, legem extemplo promulgavit pertulitque, in singulos annos iudices legerentur, neve quis biennium continuum iudex esset. ceterum quantam eo facto ad plebem inierat gratiam, tantum magnae partis principum offendelerat animos. adiecit et aliud, quo bono publico sibi proprias simultates irritavit. veetigalia publica partim neglegentia dilabebantur, partim praedae ac divisui et principum quibusdam et magistratibus erant, quin et pecunia, quae in stipendium Romanis suo quoque anno penderetur, deerat, tributumque grave privatis imminere videbatur.

XXXVII. Hannibal postquam vectigalia quanta terrestria maritimaque essent et in quas res erogarentur animadvertisit et quid eorum ordinari rei publicae usus consumerent, quantum peculatus averteret, omnibus residuis pecuniis exactis, tributo privatis remisso, satis locupletem rem publicam fore ad vectigal praestandum Romanis pronuntiavit in contione, et praestitit promissum.

Tum vero ii, quos paverat per aliquot annos publicus peculatus, velut bonis creptis, non furorum manubris extortis infensi et irati, Romanos in Hannibalem et ipsos causam odii querentis instigabant. ita diu repugnante P. Scipione Africano, qui parum ex dignitate populi Romanii esse duebat, subscribere odiis accusatorum Hannibal et factionibus Carthaginiensium inscere publicam auctoritatem nec satis habere bello viciisse Hannibalem, nisi velut accusatores calumniam in eum inurarent ac nomen deferrent, tandem pervicerunt, ut legati Carthaginem mitterentur, qui ad senatum corum arguerent, Hannibalem cum Antiocho rege consilia belli faciendi inire. legati tres missi, Cn. Servilius, M. Claudius Marcellus, Q. Terentius Culleo. qui cum Carthaginem venissent, ex consilio inimicorum Hannibal querentibus causam adventus dici iusserunt, venisse se ad controversias, quae cum Masinissa rege Numidarum Carthaginiensibus essent, dirimendas. id creditum vulgo: unum Hannibalem se peti ab Romanis non fallebat, et ita pacem Carthaginensibus datam esse, ut inexpiable bellum adversus se unum maneret. itaque cedere temporis et fortunae statuit, et 10

praeparatis iam ante omnibus ad fugam, obversatus eo die in foro avertendae suspicionis causa, primis tenebris vestitu forensi ad portam cum duobus comitibus ignaris consili est egressus.

- 1 XXXXVIII. Cum equi, quo in loco iusserat, praesto fuissent, nocte Byzacum — ita regionem quandam agri vocant — transgressus, postero die ad mare inter
 2 Aeyllam et Thapsum ad suam turrem pervenit. ibi cum parata instructaque remigio exceptit navis. ita Africa Hannibal excessit saepius patriae quam suum eventum
 3 miseratus. eodem die in Cereinam insulam traiecit. ubi cum in portu naves aliquot Phoenicum onerarias cum mercibus invenisset et ad egressum eum e nave concursus salutantium esset factus, peremtib[us] legatum se
 4 Tyrum missum dici iussit. veritus tamen, ne qua earum naves nocte profecta Thapsum aut Hadrumetum nuntiaret se Cercinae visum, sacrificio adparari iusso magistros
 5 navium mercatoresque invitari iussit et vela cum antennis ex navibus conrogari, ut umbrae — tum media aetas
 6 forte erat — cenantibus in littore fierent. quanto res et tempus patiebatur adparatu celebratae eius dici epulae sunt multoque vino in serum noctis convivium perductum.
 7 Hannibal, cum primum fallendi eos qui in portu erant
 8 tempus habuit, navem solvit. ceteri sopiti cum postero die tandem ex somno pleni crapulae surrexisse[n]t, ad id quod serum erat aliquot horas referendis in naves [et] conlocandis armamentis absumperunt.
 9 Carthagine (et) multitudinis adsuetae domum Hannibalis frequentare concursus ad vestibulum aedium est
 10 factus. ut non comparere eum vulgatum est, in forum
 11 turba convenit principem civitatis quaerentium. et alii fugam concissee, id quod erat, alii fraude Romanorum imperfectum, idque magis, vulgo fremebant, variosque vultus cerneret ut in civitate aliorum alias partes foventium et factionibus discordi. visum deinde Cercinae cum tandem adlatum est.
 1 XXXXVIII. Et Romani legati cum in senatu exposuissent, compertum patribus Romanis esse, et Philip-
 pum regem ante ab Hannibale maxime accensum bellum

populo Romano fecisse, et nunc litteras nuntiosque ab eo 2
ad Antiochum et Aetolos missos consiliaque inita impel-
lendae ad defectionem Carthaginis, nec alio cum quam
ad Antiochum regem profectum; haut quieturum ante quam
bellum toto orbe terrarum concisset: id ei non debere 3
impune esse, si satisfacere Carthaginenses populo Ro-
mano vellent, nihil eorum sua voluntate nec publico con-
silio factum esse —, Carthaginenses responderunt, quid- 4
quid accum censuissent Romani, facturos esse.

Hannibal prospero cursu Tyrum pervenit, exceptusque 5
a conditoribus Carthaginis, ut ab altera patria, vir tam clা-
rus omni genere honorum paucos moratus dies Antio-
chiam navigat. ibi profectum iam regem in Asiam cum 6
audisset filiumque eius sollemne litorum ad Daphnen ecle-
brantem convenisset, comiter ab eo exceptus nullam moram
navigandi fecit. Ephesi regem est consecutus fluctuan- 7
tem adhuc animo incertumque de Romano bello. sed
haud parvum momentum ad animum eius moliendum ad-
ventus Hannibalis fecit.

Aetolorum quoque eodem tempore alienati ab socie- 8
tate Romana animi sunt, quorum legatos Pharsalum et
Leucadem et quasdam alias civitates ex primo foedere
repetentis senatus ad T. Quinetium reiecit.

[PERIOCHA LIBRI XXXIIII.]

[Lex Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de
finiendis matronarum cultibus tulerat, cum magna contentione
abrogata est, cum Porcius Cato auctor fuisset, ne ea lex abolere-
tur. is in Hispaniam proiectus bello, quod Emporii orsus est,
eiteriorem Hispaniam pacavit. T. Quintius Flamininus bellum
adversus Lacedaemonios et tyrannum eorum Nabidem prospere
gestum data his pace, qualis ipse volebat, liberatisque Argis,
qui sub dictione tyranni erant, finivit. res praeterea in Hispania
et adversus Boios et Insubres Gallos feliciter gestae referuntur.
senatus tunc primum secretus a populo ludos spectavit. id ut fieret
Sex. Aelius Paetus et C. Cornelius Cethegus censores intervenie-
runt cum indignatione plebis, coloniae plures deductae sunt. M.
Porcius Cato de Hispania triumphavit. T. Quintius Flamininus,
qui Philippum Macedonum regem et Nabidem Lacedaemoniorum

tyrannum vicerat Graeciamque omnem liberaverat, ob hanc rerum gestarum multitudinem triduo triumphavit. legati Carthaginien-sium nuntiaverunt Hannibalem, qui ad Antiochum confugerat, bellum cum eo moliri. temptaverat autem Hannibal per Aristonem Tyrium sine litteris Carthaginem missum ad bellandum Poe-nos concitare.]

TITI LIVI AB VRBE CONDITA

LIBER XXXIII.

1 I. Inter bellorum magnorum aut vixdum finitorum aut imminentium curas intercessit res parva dictu, sed
 2 quae studiis in magnum certamen exesserit. M. Fun-danius et L. Valerius tribuni plebi ad plebem tulerunt
 3 de Oppia lege abroganda. tulerat eam M. Oppius tri-bunus plebis Q. Fabio, Ti. Sempronio consulibus in me-dio ardore Punici belli, ne qua mulier plus senunciam auri haberet nec vestimento versicolori uteretur neu iun-
 4 eto vehiculo in urbe oppidove aut propius inde mille
 5 passus nisi sacrorum publicorum causa veheretur. M. et P. Iuni Bruti tribuni plebis legem Oppiam tuebantur nec
 6 eam se abrogari passuros aiebant; ad suadendum dissua-dendumque multi nobiles prodibant; Capitolium turba hominum faventium adversantiumque legi complebatur;
 7 matronae nulla nec auctoritate nec verecundia nec impe-
 rio virorum contineri limine poterant, omnis vias urbis aditusque in forum obsidebant, viros descendantis ad
 8 forum orantes, ut florente re publica, crecente in dies
 privata omnium fortuna matronis quoque pristimum orna-tum reddi paterentur. augebatur haec frequentia mu-lierum in dies, nam etiam ex oppidis conciliabulisque
 9 convenerant. iam et consules praetoresque et alios magistratus adire et rogare audebant, ceterum minime exorabilem alterum utique consulem M. Poreium Catonem habebant, qui pro lege quae abrogabatur ita dis-seruit:

II. 'Si in sua quisque nostrum matre familiae, Quirites, ius et maiestatem viri retinere instituisset, minus cum universis feminis negotii haberemus; nunc domi victa libertas nostra inpotentia muliebri hie quoque in foro obteritur et calcatur, et, quia singulas sustinere non potuimus, universas horremus. equidem fabulam et fictam rem duebam esse virorum omne genus in aliqua insula coniuratione muliebri ab stirpe sublatum esse; ab nullo genere non summum periculum est, si coetus et concilia et secretas consultationes esse sinas. atque ego vix statuere apud animum meum possum, utrum peior ipsa res an peiore exemplo agatur. quorum alterum ad nos consules reliquosque magistratus, alterum ad vos, Quirites, magis pertinet. nam utrum e re publica sit neene id quod ad vos fertur, vestra existimatio est qui in suffragium ituri estis; haec consternatio muliebris, sive sua sponte sive auctoribus vobis, M. Fundani et L. Valeri, facta est, haud dubie ad culpam magistratum pertinens nescio, vobis, tribuni, an consulibus magis sit deformis: vobis, si feminas ad concitandas tribunicias seditiones iam adduxistis; nobis, si, ut plebis quondam, sic nunc mulierum secessione leges accipiendae sunt. equidem non sine rubore quodam paulo ante per medium agmen mulierum in forum perveni. quod nisi me verecundia singularum magis maiestatis et pudoris quam universarum tenuisset, ne compellatae a consule viderentur, dixisse: qui hic mos est in publicum procurrendi et obsidendi vias et viros alienos adpellandi? istud ipsum suos quaeque domi rogare non potuistis? an blandiores in publico quam in privato et alienis quam vestris estis? quamquam ne domi quidem vos, si sui iuris finibus matronas contineret pudor, quae leges hic rogarerunt abrogarentur eurare decuit. maiores nostri nullam, ne privatam quidem rem agere feminas sine tute auctore voluerunt, in manu esse parentium, fratribus, virorum; nos, si diis placet, iam etiam rem publicam capessere eas patimur et foro prope et contionibus et comitiis immisceri. quid enim nunc aliud per vias et compita faciunt quam rogationem tribunorum plebi suadent, (aliam)

13 legem abrogandam censem? date frenos impotenti naturae et indomito animali et sperate ipsas modum licen-
 14 tiae facturas, nisi vos facietis. minimum hoc eorum est,
 quae iniquo animo feminae sibi aut moribus aut legibus
 iniuncta patinuntur. omnium rerum libertatem, immo
 licentiam, si vere dicere volumus, desiderant. quid enim,
 si hoc expugnaverint, non temptabunt?

1 III. Recensete omnia muliebria iura, quibus licentiam
 carum adligaverint maiores vestri per quaeque subiecerint
 viris, quibus omnibus constrictas vix tamen continere po-
 2 testis. quid? si carpere singula et extorquere et aquari
 ad extremum viris patiemini, tolerabiles vobis eas fore
 ereditis? exemplo, simul pares esse coeperint, superiores
 3 erunt. at hercule, ne quid novum in eas rogetur, recu-
 4 sant, non ius, sed iniuriam deprecantur. immo, ut quam
 accepistis, iussitis suffragiis vestris legem, quam usu
 tot annorum et experiendo comprobastis, hanc ut abro-
 getis, id est, ut unam tollendo legem ceteras infirmetis.
 5 nulla lex satis commoda omnibus est; id modo quaeritur,
 si maiori parti et in summam prodest. si, quod cuique
 privatim obfiecit ius, id destruet ac demolietur, quid adti-
 nebit universos rogare leges, quas mox abrogare in quos
 6 latae sunt possint? volo tamen audire, quid sit, propter
 quod matronae consternatae procneurrerint in publicum
 7 ae vix foro se et contione abstineant? ut captivi ab Han-
 nibale redimantur parentes, viri, liberi, fratres earum?
 procul abest absitque semper talis fortuna rei publicae;
 sed tamen, cum fuit, negastis hoc piis precibus earum.
 8 at non pietas nec sollicitudo pro suis, sed religio congreg-
 gavit eas: matrem Idaeam a Pessinunte ex Phrygia
 9 venientem accepturae sunt. quid honestum dietu saltem
 seditioni praetenditur muliebri? "ut auro et purpura ful-
 geamus," inquit "ut carpentis festis profestisque diebus
 velut triumphantes de lege vieta et abrogata et captis et
 creptis suffragiis vestris per urbem vectemus, ne nullus
 modus sumptibus, ne luxuria sit."

1 III. Saepe me querentem de feminarum, saepe de
 virorum, nec de privatorum modo, sed etiam magistra-
 2 tuum sumptibus audistis, diversisque duabus vitiis, ava-

ritia et luxuria, civitatem laborare, quae pestes omnia magna imperia everterunt. haec ego, quo melior laetior- 3 que in dies fortuna rei publicae est imperiumque crescit — et iam in Graeciam Asiamque transeendimus omnibus libidinum inlecebris repletas et regias etiam adtrectamus gazas —, eo plus horreo, ne illae magis res nos cuperint quam nos illas. infesta, mihi credite, signa ab Syracusis 4 inflata sunt huie urbi. iam nimis multos audio Corinthi et Athenarum ornamenta laudantis mirantisque et antefixa fictilia deorum Romanorum ridentis. ego hos malo 5 propitos deos, et ita spero futuros, si in suis manere sedibus patiemur. patrum nostrorum memoria per lega- 6 tum Cineam Pyrrhus non virorum modo, sed etiam mulierum animos donis temptavit. nondum lex Oppia ad coereendam luxuriam muliebrem lata erat, tamen nulla accepit. quam causam fuisse censem? eadem fuit, quae 7 maioribus vestris nihil de hac re lege sanciundi: nulla erat luxuria, quae coerceretur. sicut ante morbos necesse 8 est cognitos esse quam remedia eorum, sic cupiditates prius natae sunt quam leges, quae iis modum facerent. quid legem Liciniam excitavit de quingentis iugeribus 9 nisi ingens cupidio agros continuandi? quid legem Cin- ciam de donis et muneribus, nisi quia vectigalis iam et stipendiaria plebs esse senatui cooperat? itaque minime 10 mirum est nec Oppiam nec aliam ullam tum legem de- sideratam esse, quae modum sumptibus mulierum faceret, cum aurum et purpuram data et oblata ultro non accipie- bant. si nunc cum illis donis Cineas urbem circumiret, 11 stantis in publico invenisset quae acciperent. atque ego 12 nonnullarum cupiditatium ne causam quidem aut rationem inire possum. nam ut, quod alii licet, tibi non licere aliquid fortasse naturalis aut pudoris aut indignationis habeat, sic aequato omnium cultu quid unaquaeque ve- strum veretur, ne in se conspiatur? pessimus quidem 13 pudor est vel parsimoniae vel paupertatis, sed utrumque lex vobis demit, cum id quod habere non licet non ha- betis. “hanc” inquit “ipsam exaequationem non fero” illa 14 locuples. “eur non insignis auro et purpura conspicior? eur paupertas aliarum sub hac legis specie latet, ut quod

habere non possunt habiturae, si licet, fuisse videantur?"
 15 vultis hoc certamen uxoribus vestris incere, Quirites, ut
 divites id habere velint quod nulla alia possit, pauperes, ne
 16 ob hoc ipsum contemnatur, supra vires se extendant? ne,
 simul pudere quod non oportet coepit, quod oportet non
 pudebit. quae de suo poterit parabit, quae non poterit vi-
 17 rum rogabit. miserum illum virum, et qui exoratus et qui
 non exoratus erit, cum quod ipse non dederit datum ab
 18 alio videbit. nunc vulgo alienos viros rogant et, quod
 maius est, legem et suffragia rogant et a quibusdam
 impetrant. adversus te et rem tuam et liberos tuos exora-
 bilis es; simul lex modum sumptibus uxoris tuae facere
 19 desierit, tu numquam facies. nolite eodem loco existi-
 mare futuram rem, quo fuit antequam lex de hoc ferre-
 tur. et hominem inprobum non accusari tutius est quam
 absolviri, et luxuria non mota tolerabilius esset quam erit
 nunc, ipsis vinculis sicut ferae bestiae irritata, deinde
 20 emissa. ego nullo modo abrogandam legem Oppiam
 censeo, vos quod faxitis deos omnis fortunare velim.'

1 V. Post haec tribuni quoque plebi, qui se interees-
 suros professi erant, cum pauca in eandem sententiam
 adiecissent, tum L. Valerius pro rogatione ab se promul-
 gata ita disseruit: 'Si privati tantummodo ad suadendum
 dissuadendumque id quod ab nobis rogatur processissent,
 ego quoque, cum satis dictum pro utraque parte existi-
 2 mare, tacitus suffragia vestra expectassem; nunc cum
 vir gravissimus, consul M. Porcius, non auctoritate solum,
 quae tacita satis momenti habuisset, sed oratione etiam
 longa et adeurata insectatus sit rogationem nostram, ne-
 3 cessum est paucis respondere. qui tamen plura verba in
 castigandis matronis quam in rogatione nostra dissua-
 denda consumpsit, et quidem ut in dubio poneret, utrum
 id quod repreenderet matronae sua sponte an nobis aucto-
 4 ribus fecissent. rem defendam, non nos, in quos iecit
 magis hoc consul verbo tenus quam ut re insimularet.
 5 coetum et seditionem et interdum secessionem muliebrem
 adpellavit quod matronie in publico vos rogassent, ut
 legem in se latam per bellum temporibus duris in pace
 6 et florenti ac beata re publica abrogaretis. verba magna,

quae rei augendae causa conquirantur, et haec et alia esse scio, et M. Catonem oratorem non solum gravem, sed interdum etiam trucem esse scimus omnes, cum ingenio sit mitis. nam quid tandem novi matronae fecerunt quod frequentes in causa ad se pertinente in publicum processerunt? numquam ante hoc tempus in publico adparuerunt? tuas adversus te Origines revolvam. accipe 8 quotiens id fecerint, et quidem semper bono publico. iam a principio, regnante Romulo, cum Capitolio ab Sabinis capto medio in foro signis conlatis dimicaretur, nonne intercursu matronarum inter acies duas proelium sedatum est? quid? regibus exactis cum Coriolano Marcio duce 9 legiones Volscorum castra ad quintum lapidem posuissent, nonne id agmen, quo obruta haec urbs esset, matronae averterunt? iam urbe capta a Gallis, quo redempta urbs est? nempe aurum matronae consensu omnium in publicum contulerunt. proximo bello, ne antiqua repetam, 10 nonne et, cum pecunia opus fuit, viduarum pecuniac adiuerunt aerarium et, eum dii quoque novi ad opem ferendam dubiis rebus accerserentur, matronae universae ad mare profectae sunt ad matrem Idaeam accipiendam? dissimiles, inquis, causae sunt. nec mihi 11 causas aequare propositum est, nihil novi factum purgare satis est. ceterum quod in rebus ad omnis pariter viros, 12 feminas pertinentibus fecisse eas nemo miratus est, in causa proprie ad ipsas pertinente miramus fecisse? quid 13 autem fecerunt? superbas, me dius fidius, aures habemus, si, cum domini servorum non fastidian preces, nos rogari ab honestis feminis indignamur.

VI. Venio nunc ad id, de quo agitur. in quo duplex 1 consulis oratio fuit: nam et legem ullam omnino abrogari est indignatus, et eam praecipue legem quae luxuriae 2 muliebris coercendae causa lata esset. et illa communis pro legibus visa consularis oratio est, et haec adversus luxuriam severissimis moribus conveniebat. itaque periculum est, nisi quid in utraque re vani sit docuerimus, ne quis error vobis obfundatur. ego enim quem ad modum ex iis legibus, quae non in tempus aliquod, sed perpetuae utilitatis causa in aeternum latae sunt, nullam

abrogari debere fateor, nisi aut usus coarguit aut status
5 aliquis rei publicae inutilem fecit, sic quas tempora aliqua
desiderarunt leges, mortales, ut ita dicam, et temporibus
6 ipsis mutabiles esse video. quae in pace latae sunt, ple-
rumque bellum abrogat, quae in bello, pax, ut in navis
administratione alia in secundam, alia in adversam tem-
7 pestatem usui sunt. haec eum ita natura distineta sint,
ex utro tandem genere ea lex esse videtur, quam abro-
8 gamus? quippe vetus regia lex, simul cum ipsa urbe nata
aut, quod secundum est, ab decemviris ad condenda iura
creatiss in duodecim tabulis scripta, sine qua cum maiores
nostrri non existimarint decus matronale servari posse,
nobis quoque verendum sit, ne eum ea pudorem sancti-
9 tatemque feminarum abrogemus! quis igitur nescit no-
vam istam legem esse, Q. Fabio et Ti. Sempronio con-
sulibus viginti ante annis latam? sine qua eum per tot
annos matronae optimis moribus vixerint, quod tandem, ne
10 abrogata ea effundantur ad luxuriam, periculum est? nam
si ista lex aut [antiqua aut] ideo lata esset, ut finiret
libidinem muliebrem, verendum foret, ne abrogata inci-
11 taret; eur sit autem lata, ipsum indicabit tempis. Han-
nibal in Italia erat victor ad Cannas; iam Tarentum, iam
Arpos, iam Capuam habebat; ad urbem Romam admo-
12 turus exercitum videbatur; defecerant socii; non milites
in supplementum, non socios navalis ad classem tuen-
dam, non pecuniam in aerario habebamus; servi, quibus
arma darentur, ita ut pretium pro iis bello perfecto domi-
13 nis solveretur, emebantur; in eandem diem pecuniae
frumentum et cetera quae belli usus postulabant praef-
benda publicani se conducturos professi erant; servos ad
remum numero ex censu constituto cum stipendio nostro
14 dabamus; aurum et argentum omne ab senatoribus eius
rei initio orto in publicum conferebamus; viduae et pu-
pilli pecunias suas in aerarium deferebant; eautum erat,
quo ne plus auri et argenti facti, quo ne plus signati
15 argenti et aeris domi haberemus —: tali tempore in
luxuria et ornatu matronae occupatae erant, ut ad eam
coerendam Oppia lex desiderata sit, cum, quia Cereris
saerifieium lugentibus omnibus matronis intermissum

erat, senatus finiri luctum triginta diebus iussit. cui non 16 adparet inopiam et miseriam civitatis et quia omnium privatorum pecuniae in usum publicum vertendae erant, istam legem seripsisse, tam diu mansuram, quam diu causa scribendae legis mansisset? nam si quae tunc 17 temporis causa aut decrevit senatus aut populus iussit, in perpetuum servari oportet, cur pecunias reddimus pri- vatis? cur publica praesenti pecunia locamus? cur servi, qui militent, non emuntur? cur privati non damus remi- 18 ges, sicut tunc dedimus?

VII. Omnes alii ordines, omnes homines mutationem 1 in meliorem statum rei publicae sentient; ad coniuges tantum vestras pacis et tranquillitatis publicae fructus non perveniet? purpura viri utemur, praetextati in magi- 2 stratibus, in sacerdotiis; liberi nostri praetextis purpura togis utentur; magistratibus in colonis municipisque, hic Romae infimo generi magistris vicorum togae praetextae habendae ius est, nec ut vivi (solum) habeant tantum in- 3 signe, sed etiam ut cum eo clementur mortui: feminis dumtaxat purpurae usu interdicemus? et, cum tibi viro liecat purpura in veste stragula uti, matrem familiae tuam purpureum amiculum habere non sines et equus tuus speciosius instratus erit quam uxor vestita? sed in 4 purpura, quae teritur (absumitur), iniustum quidem, sed aliquam tamen causam tenacitatis video; in auro vero, in quo praeter manupretium nihil intertrimenti fit, quae mal- lignitas est? praesidium potius in eo est et ad privatos et ad publicos usus, sicut experti estis. nullam aemula- 5 tionem inter se singularum, quoniam nulla haberet, esse aiebat. at hereule universis dolor et indignatio est, cum sociorum Latini nominis uxoribus vident ea concessa ornamenta, quae sibi adempta sint, cum insignis eas esse 6 auro et purpura, cum illas vehi per urbem, se pedibus sequi, tamquam in illarum civitatibus, non in sua impe- rium sit. virorum hoc animos vulnerare posset; quid 7 mulierularum censem, quas etiam parva movent? non 8 magistratus nec sacerdotia nec triumphi nec insignia nec dona aut spolia bellica iis contingere possunt: munditiae 9 et ornatus et cultus, haec seminarum insignia sunt, his

gaudent et gloriāntur, hunc mundum muliebrem adpellātō runt maiores vestri. quid aliud in luctū quam purpuram atque aurum deponunt? quid, cum eluxerunt, sumunt? quid in gratulationib⁹ supplicationibusque nisi excellētiōrem ornatū adiciunt? scilicet si legem Oppiam abrogaritis, non vestri arbitrii erit, si quid eius vetare volueritis, quod nūne lex vetat: minus filiae, uxores, sorores etiam quibusdam in manu erunt; — numquā salvis suis exuitur servitus muliebris, et ipsae libertatem, quam viduitas et orbitas facit, detestantur. in vestro arbitrio suum ornatūnūm in legis malunt esse. et vos in manu et tutela, non in servitio debetis habere eas et malle patres vos aut viros quam dominos diei. invidiosis nominibus utebatur modo consul seditiōnē muliebrem et secessionē adpellando. id enim periculum est, ne Saerū montem, sicut quondam irata plebs, aut Aventinū capiant; — patiendum huic infirmitati est quodecumque vos censueritis. quo plus potestis, eo moderatius imperio uti debetis.

1 VIII. Haec cum contra legem proque lege dicta essent, aliquanto maior frequentia mulierum postero die 2 sese in publicū effudit, unoque agmine omnes Brutorum iannas obsederunt, qui collegarum rogationi intercedebant, nec ante abstiterunt, quam remissa intercessiō ab tribunis 3 est. nulla deinde dubitatio fuit, quin omnes tribus legem abrogarent. viginti annis post abrogata est quam lata.

4 M. Porcius consul, postquam abrogata lex Oppia est, extemplo viginti quinque navibus longis, quarum quinque sociorum erant, ad Lunae portum profectus est eodem 5 exercitu convenire iusso, et edicto per oram maritimam misso navibus omnis generis contractis ab Luna proficiscaens edixit, ut ad portum Pyrenaei sequerentur: inde 6 se frequenti classe ad hostis iturum. praetervecti Ligustinos montes sinumque Gallicum ad diem, quam edixerat, convenerunt. inde Rhodam ventum et praesidium Hispanorū quod in castello erat, vi deiectum. ab Rhoda secundo vento Emporias perventum. ibi copiae omnes praeter socios navales in terram expositae.

1 VIII. Iam tunc Emporiae duo oppida erant muro

divisa. unum Graeci habebant, a Phocaea, unde et Massilienses, oriundi, alterum Hispani. sed Graecum oppidum in mare expositum totum orbem muri minus quadrungentos passus patentem habebat, Hispanis retractior a mari trium milium passuum in circuitu murus erat. tertium genus Romani coloni ab divo Caesare post devictos Pompei liberos adieci. nunc in corpus unum confusi omnes Hispanis prius, postremo et Graecis in civitatem Romanam adscitis. miraretur, qui tum cerneret aperto mari ab altera parte, ab altera Hispanis, tam ferae et bellicosae genti, obiectos, quae res eos tutaretur. disciplina erat custos infirmitatis, quam inter validiores optime timor continet. partem muri versam in agros egregie munitam habebant, una tantum in eam regionem porta inposita, cuius assiduus custos aliquis ex magistratibus erat. nocte pars tertia civium in muris excubabat, neque moris causa tantum aut legis, sed quanta si hostis ad portus esset et servabant vigilias et circumibant eura. Hispanum neminem in urbem recipiebant. ne ipsi quidem temere urbe exceedebant. ad mare patebat omnibus exitus. porta ad Hispanorum oppidum versa nunquam nisi frequentes, pars tertia fere, cuius proxima nocte vigiliae in muris fuerant, egrediebantur. causa exeundi haec erat. commercio eorum Hispani imprudentes maris gaudebant mercarie et ipsi ea, quae externa navibus invehementur, et agrorum exigere fructus volebant. huius mutui usus desiderium, ut Hispana urbs Graecis pateret, faciebat. erant etiam eo tutiores, quod sub umbra Romanae amicitiae latebant, quam sicut minoribus viribus quam Massilienses, pari colebant fide. tum quoque consulem exercitumque comiter ac benigne acceperunt. paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret, ubi et quantae hostium copiae essent, ut ne mora quidem segnis esset, omne id tempus exerceendis militibus consumpsit. id erat forte tempus anni, ut frumentum in areis Hispani haberent. itaque redemptoribus vetitis frumentum parare ac Romanam dimissis ‘bellum’ inquit ‘se ipsum alet.’ profectus ab Emporii agros hostium urit vastatque, omnia fuga et terrore complet.

1 X. Eodem tempore M. Helvio decedenti ex ulteriore Hispania cum praesidio sex milium dato ab Ap. Claudio praetore Celtiberi agmine ingenti ad oppidum Iliturgi
2 obcurrunt. viginti milia armatorum fuisse Valerius scri-
bit, duodecim milia ex iis caesa, oppidum Iliturgi reee-
3 ptum et puberes omnis interfectos. inde ad castra Ca-
tonis Helvius pervenit et, quia tuta iam ab hostibus regio
erat, praesidio in ulteriorem Hispaniam remisso Romam
est profectus et ob rem feliciter gestam ovans urbem est
4 ingressus. argenti infecti tulit in aerarium decem quat-
tuor milia pondo septingenta triginta duo et signati biga-
5 torum decem et septem milia viginti tria et Oscensis
argenti centum undeviginti milia quadringentos undequa-
draginta. causa triumphi negandi senatui fuit, quod alieno
auspicio et in aliena provincie pugnasset; ceterum bien-
6 nio post redierat, cum provincia successori Q. Minucio
tradita annum insequentem retentus ibi longo et gravi
fuisset morbo. itaque duobus modo mensibus ante Hel-
vius ovans urbem est ingressus quam successor eius Q.
7 Minucius triumpharet. hic quoque tulit argenti pondo
triginta quattuor milia octingenta et bigatorum septua-
ginta tria milia et Oscensis argenti ducenta septuaginta
octo milia.

1 XI. In Hispania interim consul haud procul Emporiis
2 castra habebat. eo legati tres ab Ilergetum regulo Bili-
stage, in quibus unus filius eius erat, venerunt querentes
castella sua obpugnari nec spem ullam esse resistendi,
3 nisi praesidium Romanus misisset: tria milia militum satis
esse, nec hostis, si tanta manus venisset, mansuros. ad
ea consul moveri quidem se vel periculo eorum vel metu
4 dicere, sed sibi nequaquam tantum copiarum esse, ut,
cum magna vis hostium haud procul absit et quam mox
signis conlatis dimicandum sit in dies expectet, dividendo
5 exercitum minuere tuto vires posset. legati ubi haec
audiverunt, flentes ad genua consulis provolvuntur, orant,
6 ne se in rebus tam trepidis deserat: quo enim se, repul-
los ab Romanis, ituros? nullos se socios, nihil usquam
7 in terris aliud spei habere. potuisse se extra id pericu-
lum esse, si decedere fide, si coniurare cum ceteris

voluissent. nullis minis, nullis terriculis se motos, sperantis satis opis et auxilii sibi in Romanis esse. id si s nullum sit, si sibi a consule negetur, deos hominesque se testis facere, invitatos et coactos se, ne eadem quae Saguntini passi sint patientur, defecturos et cum ceteris potius Hispanis quam solos perituros esse.

XII. Et illo quidem die sic sine responso dimissi. 1 consulem nocte, quae insecura est, anceps cura agitare: nolle deserere socios, nolle minuere exercitum, quod aut 2 moram sibi ad dimicandum aut in dimicando periculum adferre posset. stat sententia non minuere copias, ne 3 quid interim hostes inferant ignominiae; sociis spem pro re ostentandam censet: saepe vana pro veris, maxime in 4 bello, valuisse, et credentem se aliquid auxilii habere, perinde atque haberet, ipsa fiducia et sperando atque audendo servatum. postero die legatis respondit, quam- 5 quam vereatur, ne suas vires aliis eas commodando minuat, tamen se illorum temporis ac perieuli magis quam sui rationem habere. denuntiari militum parti tertiae ex 6 omnibus cohortibus iubet, ut cibum, quem in naves inponant, mature coquant, navesque in diem tertium expediti iussit. duos ex legatis Bilistagii atque Illegetibus 7 munitiare ea iubet, filium reguli comiter habendo et munieribus apud se retinet. legati non ante profecti quam 8 inpositos in naves milites viderunt: id pro haud dubio iam nuntiantes, non suos modo, sed etiam hostis fama Romani auxilii adventantis impleverunt.

XIII. Consul, ubi satis quod in speciem fuit ostentatum est, revocari ex navibus milites iubet; ipse, cum 1 iam id tempus anni adpeteret, quo geri res possent, castra hiberna tria milia passuum ab Emporî posuit. inde per occasiones nunc hae parte, nunc illa modice praesidio castris relicto praedatum milites in hostium agros dueebat. nocte ferme proficiebantur, ut et quam longissime a castris procederent et inopinantis obprimerent. et exercebat ea res novos milites, et hostium magna vis excipiebatur; nec iam egredi extra munimenta castellorum audebant. ubi admodum et suorum et hostium animos est expertus, convocari tribunos praefectosque et

5 equites omnis et centuriones iussit. ‘tempus’ inquit
 ‘quod saepe optastis, venit, quo vobis potestas fieret vir-
 tute vestram ostendere. adhuc praedonum magis quam
 6 bellantum militatis more: nunc iusta pugna hostes cum
 hostibus conserretis manum. non agros inde populari, sed
 7 urbium opes exhaustire licebit. patres nostri, cum Hispania
 Carthaginiensium, [Carthaginiensium] et imperatores ibi et
 exercitus essent, ipsi nullum in ea militem haberent, tamen
 addere hoc in foedere voluerunt, ut imperii sui Hiberus
 8 fluvius esset finis. nunc cum duo praetores, cum consul,
 cum tres exercitus Romani Hispaniam obtineant, Cartha-
 giniensium decem iam prope annis nemo in his provinciis
 9 sit, imperium nobis citra Hiberum amissum est. hoc
 armis et virtute recipere oportet et nationem rebellantem
 magis temere quam constanter bellantem iugum, quo
 10 se exuit, accipere rursus cogatis.’ in hunc modum ma-
 xime adhortatus pronuntiat, se nocte ad castra hostium
 ducturum. ita ad corpora curanda dimissi.

1 XIII. Noete media, cum auspicio operam dedisset,
 profectus, ut locum quem vellet, priusquam hostes sen-
 tirent, caperet, praeter castra hostium circumducit et
 prima luce acie instrueta sub ipsum vallum tres co-
 2 hortes mittit. mirantes barbari, ab tergo adparuisse Ro-
 3 manum, discurrere ipsi ad arma. interim consul apud
 suos ‘nusquam nisi in virtute spes est, milites,’ inquit
 4 ‘et ego sedulo, ne esset, feci. inter castra nostra et nos
 medii hostes et ab tergo hostium ager est. quod pul-
 cherrimum, idem tutissimum: in virtute spem positam
 habere.’ sub haec cohortes recipi iubet, ut barbaros
 5 simulatione fugae eliceret. id, quod crediderat, evenit.
 pertinuisse et cedere rati Romanos porta erumpunt et
 quantum inter castra sua et aciem hostium relictum erat
 6 loci armatis complevit. dum trepidant acie instruenda,
 consul iam paratis ordinatisque omnibus incompositos
 adgreditur. equites primos ab utroque cornu in pugnam
 educit. sed in dextro extemplo pulsi cedentesque trepidi
 7 etiam pediti terrorem intulere. quod ubi consul vidit,
 duas cohortes delectas ab dextro latere hostium circum-
 duci iubet et ab tergo se ostendere, priusquam concur-

rerent peditum acies. is terror obiectus hosti rem metu 8
 Romanorum equitum inclinatam aequavit: tamen adeo
 turbati erant dextrae alae pedites equitesque, ut quosdam
 consul manu ipse repreenderit verteritque in hostem. ita 9
 et quamdui missilibus pugnatum est, anceps pugna erat:
 et iam ab dextra parte, unde terror et fuga cooperat,
 aegre Romanus restabat, ab sinistro cornu et a fronte 10
 urgebantur barbari et cohortes a tergo instantes pavidi
 respiciebant. ut emissis soliferreis falaricisque gladiis 11
 strinxerunt, tum velut redintegrata est pugna. non cae-
 cis ictibus procul ex improviso vulnerabantur, sed pede
 conlato tota in virtute ac viribus spes erat.

XV. Fessos iam suos consul ex secunda acie subsi- 1
 diarîs cohortibus in pugnam inductis accendit. nova acies 2
 facta; integri recentibus telis fatigatos adorti hostis pri-
 mun acri inpetu velut cuneo perculerunt, deinde dissipa-
 tos in fugam averterunt: effuso per agros cursu castra
 repetebantur. ubi omnia fuga completa vidi Cato, ipse 3
 ad secundam legionem, quae in subsidio posita erat, re-
 vehitur et signa prae se ferri plenoque gradu ad castra
 hostium obpugnanda succedere iubet. si quis extra or- 4
 dinem avidius procurrit, et ipse interequitans sparso per-
 cutit et tribunos centurionesque castigare iubet. iam 5
 castra obpugnabautur, saxisque et sudibus et omni ge-
 nere telorum submovebantur a vallo Romani. ubi recens
 admota legio est, tum et obpugnantibus animus crevit, et
 infensius hostes pro vallo pugnabant. consul omnia oeu- 6
 lis perlustrat, ut, qua minima vi resistatur, ea parte
 inrumpat. ad sinistram portam infrequentis videt: ea
 secundae legionis principes hastatosque inducit. non su- 7
 stinuit impetum eorum statio, quae portae adposita erat;
 et ceteri, postquam intra vallum hostem vident, ipsi ca-
 stris exuti signa armaque abiciunt. caeduntur in portis, 8
 suomet ipsi agmine in arto haerentes. secundani terga
 hostium caedunt, ceteri castra diripiunt. Valerius Antias 9
 supra quadraginta milia hostium caesa eo die scribit.
 Cato ipse, haud sane detractator laudum suarum, multos
 caesos ait, numerum non adscribit.

XVI. Tria eo die laudabilia fecisse putatur, unum 1

quod circumducto exercitu, procul navibus suis castrisque,
 ubi spem [non] nisi in virtute haberent, inter medios
 2 hostes proelium commisit; alterum, quod cohortes ab
 tergo hostibus obiecit; tertium, quod secundam legionem
 ceteris omnibus effusis ad sequendos hostes pleno gradu
 sub signis compositam instructamque subire ad portam
 3 castrorum iussit. nihil deinde a victoria cessatum. cum
 receptui signo dato suos spoliis onustos in castra reduxis-
 set, paucis horis noctis ad quietem datis ad praedandum
 4 in agros duxit. effusius, ut sparsis hostibus fuga, prae-
 dicti sunt. quae res non minus quam pugna pridie
 adversa Emporitanos Hispanos adeolasque eorum in de-
 5 ditionem compulit. multi et aliarum civitatum, qui
 Emporias perfligerant, dediderunt se. quos omnes ad-
 pellatos benigne vinoque et cibo curatos domos dimisit.
 6 confestim inde castra movit; et quacumque incedebat
 agmen, legati dedentium civitates suas obeurrebant, et
 cum Tarragonem venit, iam omnis cis Hiberum Hispania
 7 perdomita erat captivique et Romani et socium ac Latini
 nominis, variis easibus in Hispania oppressi, donum con-
 suli a barbaris reducebantur. fama deinde vulgatur,
 consulem in Turdetaniam exercitum ducturum, et ad de-
 9 vios montanos profectum etiam falso perlatum est. ad
 hunc vanum et sine auctore ullo rumorem Bergistanorum
 civitatis septem castella defecerunt. eos deducto exer-
 citu consul sine memorando proelio in potestatem redigit.
 10 haud ita multo post eidem, regresso Tarragonem consule,
 priusquam inde quoquam procederet, defecerunt [iterum].
 iterum subacti; sed non eadem venia vietis fuit: sub co-
 rona veniere omnes, ne saepius pacem sollicitarent.

1 XVII. Interim P. Manlius praetor exercitu vetere a
 Q. Minucio, cui successerat, accepto, adiuncto et Ap.
 Claudi Neronis ex ulteriore Hispania vetere item exer-
 citu, in Turdetaniam proficiuntur. omnium Hispanorum
 2 maxime inbellis habentur Turdetani. freti tamen mul-
 3 titudine sua obviam ierunt agmini Romano. eques im-
 missus turbavit extemplo aeiem eorum. pedestre proe-
 lium nullius ferme certaminis fuit; milites veteres, periti
 4 hostium bellique, haud dubiam pugnam fecerunt. nec

tamen ea pugna debellatum est. decem milia Celtiberum
 mercede Turduli conduceunt, alienisque armis parabant
 bellum. consul interim rebellione Bergistanorum ictus,
 ceteras quoque civitates ratus per occasionem idem factu-
 ras, arma omnibus eis Hiberum Hispanis adimit. quam
 rem adeo aegre passi, ut multi mortem sibimet ipsi con-
 sciscent, ferox genus, nullam vitam rati sine armis esse.
 quod ubi consuli munitatum est, senatores omnium civi-
 tatum ad se vocari iussit atque iis 'non nostra' inquit
 'magis quam vestra refert vos non rebellare, siquidem id
 maiore Hispanorum malo quam exercitus Romani labore
 semper adhuc factum est. id ut ne fiat, uno modo arbi-
 tror caveri posse, si effectum erit, ne possitis rebellare.
 volo id quam mollissima via consequi. vos quoque in ea
 re consilio me adiuvate. nullum libentius sequar, quam
 quod vosmet ipsi adulteritis.' tacentibus spatiū se ad
 deliberandum dierum paucorum dare dixit. cum revocati
 secundo quoque concilio tacuissent, uno die muris omni-
 um dirutis, ad eos, qui nondum parebant, profectus, ut
 in quamque regionem venerat, omnes qui circa incole-
 bant populos in ditionem accepit. Segesticam tantum,
 gravem atque opulentam civitatem, vineis et pluteis
 cepit.

XVIII. Eo maiorem habebat difficultatem in subi-
 gendis hostibus quam qui primi venerant in Hispaniam,
 quod ad illos taedio imperi Carthaginiensium Hispani de-
 fiebant, huic ex usurpata libertate in servitatem velut
 adserendi erant. et ita mota omnia accepit, ut ali in ar-
 mis essent, ali obsidione ad defectionem cogerentur, nec,
 nisi in tempore subventum foret, ultra sustentaturi fue-
 rint. sed in consule ea vis animi atque ingenii fuit, ut
 omnia maxima minimaque per se adiret atque agret,
 nec cogitaret modo imperaretque, quae in rem essent,
 sed pleraque ipse per se transigeret, nec in quemquam
 omnium gravius severiusque quam in semet ipsum im-
 perium exerceret, parsimonia et vigiliis et labore cum
 ultimis militum certaret, nec quicquam in exercitu suo
 praecipui praeter honorem atque imperium haberet.

XVIII. Difficilior bellum in Turdetania praetori P. 1

Manlio Celtiberi mercede exciti ab hostibus, sicut ante dictum est, faciebant. itaque eo consul accersitus litteris
 2 praetoris legiones duxit. ubi eo venit, castra separatim
 Celtiberi et Turdetani habebant. cum Turdetanis ex-
 templo levia proelia ineursantes in stationes eorum Ro-
 mani facere semperque victores et quamvis temere coepo-
 3 certamine abire; ad Celtiberos in conloquium tribunos
 militum ire consul atque iis trium condiciorum electionem
 4 ferre iubet: primam, si transire ad Romanos velint et
 duplex stipendium accipere quam quantum a Turdetanis
 5 pepigissent; alteram, si domos abire, publica fide accepta,
 nihil eam rem noxiae futuram, quod hostibus se Roma-
 6 norum iunxisse; tertiam, si utique bellum placeat, diem
 7 locumque constituant, ubi secum armis decernant. a
 Celtiberis dies ad consultandum petita. concilium in-
 mixtis Turdetanis habitum magno cum tumultu; eo minus
 8 decerni quiequam potuit. cum incerta bellum an pax
 cum Celtiberis essent, commeatus tamen laud secus
 quam in pace ex agris castellisque hostium Romani por-
 tabant, deni saepe munimenta eorum, velut communi-
 9 pacto commercio privatis induitiis, ingredientes. consul
 ubi hostis ad pugnam elicere nequit, primum praedatum
 sub signis aliquot expeditas cohortis in agrum integrae
 10 regionis dicit, deinde auditio, Saguntiae Celtiberum omnis
 sarcinas impedimentaque relieta, eo pergit ducere ad ob-
 11 pugnandum. postquam nulla moventur re, persoluto
 stipendio non suis modo, sed etiam praetoris militibus
 relictoque omni exercitu in castris praetoris ipse cum
 septem cohortibus ad Hiberum est regressus.

1 XX. Ea tam exigua manu oppida aliquot cepit. de-
 2 fecere ad eum Sedetani, Ausetani, Suessetani. Laceta-
 nos, deviam et silvestrem gentem, cum insita feritas
 continebat in armis, tum conscientia, dum consul exerci-
 tusque Turdulo bello est occupatus, depopulatorum subi-
 3 tis incursionibus sociorum. igitur ad oppidum eorum
 obpugnandum consul ducit non Romanas modo cohortes,
 sed iuuentutem etiam merito infensorum iis sociorum.
 4 oppidum longum, in latitudinem haudquaquam tantum-
 5 dem patens habebant. quadringentos inde ferme passus

constituit signa. ibi delectarum cohortium stationem relinquens, praeccepit eis, ne se ex eo loco ante moverent quam ipse ad eos venisset. ceteras copias ad ulteriorem partem urbis circumduceit. maximum ex omnibus auxiliis numerum Suessetanae iuventutis habebat; eos ad murum obpugnandum subire iubet. quorum ubi arma signaque 6 Lacetani cognovere, memores, quam saepe in agro eorum impune persultassent, quotiens ipsos signis eonlatis fudissent fugassentque, patefacta repente porta universi in eos erumpunt. vix clamorem eorum, nedum inpetum Sues- 7 setani tulerunt. quod postquam, sicut futurum ratus erat, consul fieri etiam vidit, equo eitato subter murum hostium 8 ad cohortes avehitur, atque eas adreptas, effusis omnibus ad sequendos Suessetanos, qua silentium ac solitudo erat in urbem inducit, priusque omnia cepit quam se recipe- 9 rent Lacetani. mox ipsos nihil praeter arma habentis in ditionem accepit.

XXI. Confestim inde viator ad Bergium castrum 1 dicit. receptaculum id maxime praedonum erat et inde incursiones in agros pacatos provinciae eius fiebant. transfugit inde ad consulem princeps Bergistanus et pur- 2 gare se ac popularis coepit: non esse in manu ipsis rem publicam, praedones receptos totum suae potestatis id castrum fecisse. consul eum domum redire conficta ali- 3 qua probabili, eur afuisset, causa iussit: cum se muros 4 subisse eerneret intentosque praedones ad tuenda moenia esse, tum uti cum suaue factionis hominibus meminisset arcem occupare. id, uti praeceperat, factum; repente 5 anceps terror hinc muros ascendentibus Romanis, illinc arce capta barbaros circumvasit. huius potitus loci consul eos, qui arcem tenuerant, liberos esse eum cognatis suaque habere iussit, Bergistanos ceteros quaestori ut 6 venderet imperavit, de praedonibus supplieum sumpsit. pacata provincia veetigalia magna instituit ex ferrariis 7 argentarisiisque, quibus tum institutis locupletior in dies provincia fuit. ob has res gestas in Hispania supplicia- 8 tionem in triduum patres decreverunt.

XXII. Eadem aestate alter consul L. Valerius Flac- 1 eus in Gallia cum Boiorum manu propter Litanam silvam

2 signis conlatis secundo proelio conflixit. octo milia Gal-
 lorum caesa traduntur, ceteri omissi bello in vi eos suos
 3 atque agros dilapsi. consul relicum aestatis circa Padum
 Plaeentiae et Cremoniae exercitum habuit restituitque
 quae in iis oppidis bello diruta fuerant.

4 Cum hic status rerum in Italia Hispaniaque esset,
 T. Quinetio in Graecia ita hibernis actis, ut, exceptis
 Aetolis quibus nec pro spe victoriae praemia contigerant
 nec diu quies placere poterat, universa Graecia simul
 pacis libertatisque perfruens bonis egregie statu suo
 5 gauderet nec magis in bello virtutem Romani ducis quam
 in victoria temperantiam iustitiamque et moderationem
 miraretur, senatus consultum, quo bellum adversus Nabim
 6 Laedaeemonium deeretur erat, adfertur. quo lecto
 Quinetius conventum Corinthum omnium sociarum civi-
 tatum legationibus in diem certam edicit. ad quam ubi
 frequentes undique principes convenerunt, ita uti ne Ae-
 7 toli quidem abessent, tali oratione est usus. ‘bellum ad-
 versus Philippum non magis communi animo consilioque
 Romani et Graeci gesserunt quam utriusque suas causas
 8 belli habuerunt. nam et Romanorum amicitiam nunc
 Carthaginiensis hostis eorum iuvando, nunc hie sociis
 9 nostris obpugnandis violaverat, et in vos talis fuit, ut
 nobis, etiam si nostrarum oblivisceremur iniuriarum, ve-
 strae iniuria satis digna causa belli fuerit. hodierna
 10 consultatio tota ex vobis pendet. refero enim ad vos,
 utrum Argos, sicut scitis ipsi ab Nabide occupatos, pati-
 11 velitis sub dicione eius esse, an aequum censeatis nobis
 lissimam vetustissimamque civitatem, in media Graecia
 sitam repeti in libertatem et eodem statu quo ceteras
 12 urbes Peloponnesi et Graeciae esse. haec consultatio,
 ut videtis, tota de re pertinente ad vos est, Romanos
 nihil contingit, nisi quatenus liberatae Graeciae unius
 civitatis servitus non plenam nec integrum gloriam esse
 13 sinit. ceterum, si vos nec eura eius civitatis nec exem-
 plum nec periculum movet, ne serpat latius contagio eius
 mali, nos aequi bonique facimus. de hac re vos consulο,
 staturus eo, quod plures censueritis.’

1 XXIII. Post orationem Romani imperatoris perce-

seri aliorum sententiae coeptae sunt. cum legatus Atheniensium, quantum poterat gratis agendis Romanorum in Graeciam merita extulisset — imploratos (auxilium) aduersus Philippum tulisse opem, non rogatos ultiro adversus tyrrannum Nabim offerre auxilium — indignatusque esset haec tanta merita sermonibus tamen aliquorum carpi, futura calumniantium, cum fateri potius praeteritorum gratiam deberent, adparebat incessi Aetolos. igitur Alexander princeps gentis invectus primum in Atheniensis, libertatis quondam duees et auctores, adsentationis propriae gratia communem causam prudentis, questus deinde, Achaeos Philippi quondam milites, ad postremum inclinata eius fortuna transfugas, et Corinthum recepisse et id agere, ut Argos habeant, Aetolos primos hostis Philippi, semper socios Romanorum, pactos in foedare suas urbes agrosque fore devicto Philippo, fraudari Echino et Pharsalo, insimulavit fraudis Romanos, quod vano titulo libertatis ostentato Chalcidem et Demetriadem praesidiis tenerent, qui Philippo cunctanti deducere inde praesidia obicere semper soliti sint, numquam, donec Demetrias Chaleisque et Corinthus tenerentur, liberam Graeciam fore; postremo quia manendi in Graecia retinendique exercitus Argos et Nabim causam facerent. deportarent legiones in Italiam: Aetolos polliceri aut condicionibus et voluntate sua Nabim praesidium Argis deducturum, aut vi atque armis coacturos in potestate consentientis Graeciae esse.

XXIII. Haec vaniloquentia primum Aristaenum praetorem Achaeorum excitavit. ‘ne istue’ inquit ‘Iupiter optimus maximus sicut Iunoque regina, cuius in tutela Argi sunt, ut illa civitas inter tyrannum Lacedaemonium et latrones Aetolos praemium sit posita in eo disserimine, ut miserius a vobis recipiatur quam ab illo capta est. mare interiectum ab istis praedonibus non tuetur nos, T. Quineti. quid, si in media Peloponneso arcem sibi fecerint, futurum nobis est? linguam tantum Graecorum habent, sicut speciem hominum; moribus ritibusque efferatioribus quam ulli barbari, immo quam inmanes beluae vivunt. itaque vos rogamus, Romani,

et ab Nabide Argos reciparetis et ita res Graeciae constitutatis, ut ab latrocino quoque Aetolorum satis pacata 5 haec relinquatis.' Romanus, cunctis undique increpantibus Aetolos, responsorum se fuisse iis dixit, nisi ita infensos omnis in eos videret, ut sedandi potius quam 6 irritandi essent. contentum itaque opinione ea, quae de Romanis Aetolisque esset, referre se dixit, quid de Nabidisi bello placeret, nisi redderet Achaeis Argos. cum 7 omnes bellum deeressent, auxilia ut pro viribus suis quaeque civitates mitterent est hortatus. ad Aetolos legatum etiam misit, magis ut nudaret animos — id quod evenit — quam spe impetrari posse.

1 XV. Tribunis militum, ut exercitum ab Elatea ar-
2 cesserent, imperavit. per eosdem dies et Antiochi legatis
de societate agentibus respondit, nihil se absentibus de-
3 cem legatis sententiae habere, Romanum eundum ad sena-
tum iis esse. ipse copias adductas ab Elatea ducere
Argos pergit; atque ei circa Cleonas Aristaenus praetor
cum decem milibus Achacorum, equitibus mille obcurrit,
et hand procul inde iumentis exercitibus posuerunt castra.
4 postero die in campum Argivorum descederunt, et quat-
5 tuor ferme milia ab Argis locum castris capiunt. praefectus
praesidi Laconum erat Pythagoras, gener idem
tyranni et uxoris eius frater, qui sub adventum Romanorum
et utrasque areces — nam duas habent Argi — et
loca alia, quae oportuna aut suspecta erant, validis praef-
6 sidiis firmavit, sed inter haec agenda pavorem iniectum
adventu Romanorum dissimulare haudquam poterat.

Et ad externum terrorem intestina etiam seditio ac-
7 cessit. Damoëles erat Argivus, adulescens maioris animi
quam consilii, qui primo, iure iurando interposito de
praesidio expellendo cum idoneis conlocutus, dum vires
adicere coniurationi studet, incautior fidei aestimator fuit.
8 conloquentem eum cum suis satelles a praefecto missus
eum accepereret, sensit proditum consilium esse, hortatur-
que coniuratos, qui aderant, ut potius quam extorti mo-
9 rerentur arma secum eaperent. atque ita cum paucis in
forum pergit ire clamitans, ut qui salvam rem publicam
vellent auctorem et dueem se libertatis sequerentur.

haud sane movit quemquam, quia nihil usquam spei pro- 10
pinquae, nedum satis firmi praesidi eernebant. haec voci- 11
ferantem eum Lacedaemoni circumventum cum suis inter-
fecerunt. comprensi deinde quidam et alii; ex iis occisi 12
plures, pauci in custodian coniecti proxima nocte funibus
per murum demissi ad Romanos perfugerunt.

XXVI. Quinctius adfirmantibus iis, si ad portas 1
exercitus Romanus fuisse, non sine effectu motum cum
futurum fuisse et, si proprius castra admoverentur, non 2
quieturos Argivos, misit expeditos pedites equitesque,
qui circa Cylarabim — gymnasium id est minus trecentos
passus ab urbe — cum erumpentibus a porta Lace- 3
daemonis proelium commiserunt atque eos haud magno
certamine compulerunt in urbem. et castra eo ipso loco,
ubi pugnatum erat, imperator Romanus posuit. diem 4
inde unum in speculis fuit, si quid novi motus oreretur.
postquam obpressam metu civitatem vidit, advocat consilium 5
de obpugnandis Argis. omnium principum Graeciae
praeter Aristaenum eadem sententia erat, cum causa belli
non alia esset, inde potissimum ordiundi belli. Quinctio 6
id nequaquam placebat: et Aristaenum contra omnium
consensum disserentem cum haud dubia adprobatione
audavit, et ipse adiecit, cum pro Argivis adversus tyran- 7
num bellum susceptum sit, quid minus conveniens esse,
quam omissa hoste Argos obpugnari? se vero caput belli 8
Lacedaemonem et tyramnum petiturum, et dimisso consilio
frumentatum expeditas cohortes misit. quod maturi
erat circa demessum et convectum est, viride, ne hostes
mox haberent, protritum et corruptum. castra deinde 9
movit et Parthenio superato monte practer Tegeam tertio
die ad Caryas posuit castra. ibi prinsquam hostium in-
traret agrum, sociorum auxilia expectavit. venerunt Ma- 10
cedones a Philippo mille et quingenti et Thessalorum
equites quadringenti. nee iam auxilia, quorum adfatin
erat, sed commeatus finitumis urbibus imperati morabantur 11
Romanum. navales quoque magnae copiae convenie-
bant. iam ab Leucade L. Quinctius quadraginta navi-
bus venerat, iam Rhodiae decem et octo tectae naves,
iam Eumenes rex circa Cycladas insulas erat cum dececi

teitis navibus, triginta lembis mixtisque aliis minoris
 12 formae navigiis. ipsorum quoque Lacedaemoniorum
 exules permulti, tyrannorum iniuria pulsi, spe reciperan-
 13 dae patriae in castra Romana convenerunt. multi autem
 erant, iam per aliquot aetates, ex quo tyranni tenebant
 14 Lacedaemonem, alii ab aliis expulsi. princeps erat exu-
 lumi Agesipolis, cuius iure gentis regnum Lacedaemon
 erat, pulsus infans ab Lycurgo tyrranno post mortem
 Cleomenis, qui primus tyrranus Lacedaemonie fuit.

1 XVII. Cum terra marique tantum belli circum-
 staret tyrranium et prope nulla spes esset vere suas ho-
 2 stiumque aestimanti vires, non tamen omisit bellum, sed
 et a Creta mille delectos inventutis eorum excivit, cum
 mille iam haberet, et tria milia mercennariorum militum,
 decem milia popularium eum castellanis agrestibus in
 3 armis habuit, et fossa valloque urbem communivit; et,
 ne quid intestini motus oreretur, metu et acerbitate poe-
 narum tenebat animos, quoniam ut salvum vellent tyran-
 4 num sperare non poterat. cum suspectos quosdam ci-
 vium haberet, eductis in campum omnibus copiis —
 5 Dromon ipsi vocant — positis armis ad contionem vocari
 iubet Lacedaemonios, atque eorum contioni satellites
 6 armatos circumdedit. et pauca praefatus, eur sibi omnia
 timenti carentique ignoscendum in tali tempore foret, et
 ipsorum referre, si quos suspectos status praesens rerum
 faceret, prohiberi potius ne quid moliri possint quam
 7 puniri molientis, itaque quosdam se in custodiam habi-
 turum, donec ea quae instet tempestas praetereat, hosti-
 bus repulsis — a quibus, si modo proditio intestina satis
 caveatur, minus periculi esse — extemplo eos emissurum
 8 —: sub haec citari nomina oetoginta ferme principum
 inventutis iussit atque eos, ut quisque ad nomen respon-
 derat, in custodiam tradidit; nocte inseparati omnes in-
 9 terfecti. Ilotarum deinde quidam — hi sunt iam inde
 antiquitus castellani, agreste genus — transfigere vo-
 luisse insimulati per omnis viros sub verberibus acti
 necantur. hoc terrore obstipuerant multitudinis animi ab
 10 omni conatu novorum consiliorum. intra munitiones
 copias continebat, nec parem se ratus, si dimicare acie

vellet, et urbem relinquere tam suspensis et incertis
onnum animis metuens.

XXVIII. Quinetius satis iam omnibus paratis profeatus ab stativis die altero ad Sellasiam super Oenunta fluvium pervenit, quo in loco Antigonus Macedonum rex cum Cleomene Lacedaemoniorum tyranno signis conlatis dimicasse dicebatur. inde cum audisset descensum difficilem et artae viae esse, brevi per montis circuitu praemissis qui munirent viam, lato satis et patenti limite ad Eurotam amnem sub ipsis prope fluentem moenibus pervenit. ubi castra metantis Romanos Quinctiumque ipsum cum equitibus atque expeditis praegressum auxiliares tyrranni adorti in terrorem ac tumultum coniecerunt nihil tale expectantis, quia nemo iis obvius toto itinere fuerat ac velut pacato agro transierant. aliquamdiu peditibus equites, equitibus pedites vocantibus, cum in se cuique minimum fiduciae esset, trepidatum est: tandem signa legionum supervenerunt; et, cum primi agminis cohortes inductae in proelium essent, qui modo terrori fuerant, trepidantes in urbem compulsi sunt. Romani cum tantum a muro recessissent, ut extra ictum teli essent, aie derecta paulisper steterunt. postquam nemo hostium contra exibat, redierunt in castra. postero die Quinetius prope flumen praeter urbem sub ipsas Menclai montis radices ducere copias instructas pergit. primae legionariae cohortes ibant, levis armatura et equites agmen cogeant. Nabis intra murum instructos paratosque sub signis habebat mercennarios milites, in quibus omnis fiducia erat, ut ab tergo adgrederetur. postquam extre-
muni agmen practeriit, tum ab oppido, eodem quo pridie eruperant tumultu, pluribus simul locis erumpunt. Ap. 10 Claudio agmen cogebat; qui ad id, quod futurum erat, ne inopinatum accideret, praeparatis suorum animis signa extemplo convertit totumque in hostem agmen circumegit. itaque velut rectae acies concurrissent, iustum aliquamdiu proelium fuit. tandem Nabidis milites in fugam inclinaverunt. quae minus [effusa] ac trepida fuisset, ni Achaei locorum prudentes institisset. ii et eadem ingentem ediderunt, et dispersos passim fuga plerosque armis

12 exuerunt. Quinetius prope Amyclas posuit castra. unde
eum perpopulatus oinnia circuniecta urbi frequentis et
amoeni agri loca esset, nullo iam hostium portam execen-
tende castra movit ad fluvium Eurotam. inde vallem
Taygeto subiectam agrosque ad mare pertinentis evastat.

1 XXVIII. Eodem fere tempore L. Quinetius mari-
timae orae oppida partim voluntate, partim metu aut vi
2 recepit. certior deinde factus, Gytheum oppidum omnium
maritimiarum rerum Lacedaemonis receptaculum esse nec
procul a mari castra Romana abesse, omnibus id copiis
3 adgredi constituit. erat eo tempore valida urbs et mul-
titudine civium incolarumque et omni bellico adparatu
4 instrueta. in tempore Quinetio rem haut facilem adgre-
dienti rex Eumenes et classis Rhodiorum supervenerunt.
5 ingens multitudo navalium sociorum e tribus contracta
classibus intra paucos dies omnia, quae ad obpugnatio-
nen urbis terra marique munitae facienda opera erant,
6 effecit. iam testudinibus admotis murus subruebatur, iam
arietibus quatiebatur. itaque una crebris icibus eversa
est turris quodque circa muri erat easu eius prostratum,
7 et Romani simul a portu, unde aditus planior erat, ut
distenderent ab apertiore loco hostis, simul per pate-
8 factum ruina iter intrumpere conantur. nec multum afuit,
quoniam qua intenderant penetrarent, sed tardavit inpetum
eorum spes obiecta dedenda urbis, mox deinde eadem
turbata. Dexagoridas et Gorgopas pari imperio praec-
9 erant urbi. Dexagoridas miserat ad legatum Romanum,
10 traditurum se urbem. et cum ad eam rem tempus et
ratio convenisset, a Gorgopa proditor interficitur, inten-
tiusque ab uno urbs defendebatur. et difficilior facta
obpugnatio erat, ni T. Quinetius cum quattuor milibus
11 delectorum militum supervenisset. is cum supereilio haud
procul distantis tumuli ab urbe instructam aciem ostendis-
set et ex altera parte L. Quinetius ab operibus suis
12 terra marique instaret, tum vero desperatio Gorgopan
quoque cogit id consilii, quod in altero morte vindica-
13 verat, capere, et pactus, ut abducere inde milites quos
praesidii causa habebat liceret, tradit Quinetio urbem.
14 priusquam Gytheum traderetur, Pythagoras, praefectus

Argis relictus, tradita custodia urbis Timocrati Pellenensi cum mille mercennariis militibus et duobus milibus Argivorum Lacedaemonem ad Nabim venit.

XXX. Nabis sicut primo adventu Romanae classis 1 et traditione oppidorum maritimae orae conterritus erat, sic parva spe cum adquievisset Gytheo ab suis retento, postquam id quoque traditum Romanis audivit esse [et], 2 cum ab terra omnibus circa hostibus nihil speci esset, a mari quoque toto se interclusum, cedendum fortunae ratus eaduceatorem primum in castra misit ad explorandum, si 3 paterentur legatos ad se mitti. qua impetrata re Pythagoras ad imperatorem venit nullis cum aliis mandatis quam ut tyranno conloqui cum imperatore liccret. consilio 5 advocato cum omnes dandum conloquium censuerint, dies locusque constituitur. in mediae regionis tumultos modicis copiis sequentibus cum venissent, relictis ibi in statione conspecta utrimque cohortibus Nabis cum delectis custodibus corporis, Quintius cum fratre et 7 Eumene rege et Sosila Rhodio et Aristaeno Achacorum praetore tribunisque militum paucis descendit.

XXXI. Ibi permisso, ut seu dicere prius seu audire 1 mallet, ita coepit tyranus: ‘si ipse per me, T. Quinti vosque qui adeatis, causam excogitare cur mihi aut indixissetis bellum aut inferretis possem, tacitus eventum fortunae meae expectassem; nunc imperare animo nequo, 2 quin, priusquam perirem, cur periturus essem scirem. et 3 hereules, si tales essetis, qualis esse Carthaginenses fama est, apud quos nihil societatis fides saneti haberet, in me quoque vobis quid faceretis minus pensi esse non mirarer; nunc cum vos intueor, Romanos esse video, qui rerum 4 divinarum foedera, humanarum fidem socialem sanctissimam habeatis, cum me ipse respexi, eum esse spero, cui et publice sicut ceteris Lacedaemonis vobiscum vetustissimum foedus sit et meo nomine privatim amicitia ac 5 societas, nuper Philippi bello renovata. at enim ego eam 6 violavi et everti, quod Argivorum civitatem teneo. quomodo 7 hoc tuear? re an tempore? res mihi duplicem defensionem praebet: nam et ipsis vocantibus ac tradentibus urbem eam accepi, non occupavi, et accepi urbem

8 cum Philippi partium, non in vestra societate esset. tempus autem eo me liberat, quod, cum iam Argos haberem, societas mihi vobis eum convenit, et ut vobis mitterem ad bellum auxilia, non ut Argis praesidium ducerem percepisti. at hercule in ea controversia, quae de Argis est, superior sum et aequitate rei, quod non vestram urbem, sed hostium, quod volentem, non vi coactam acceperim, et vestra confessione, quod in condicioneibus societatis Argos mihi reliquistis: ceterum nomen tyranni et facta me premunt, quod servos ad libertatem vobis voco, 12 quod in agros inopem plebem deduceo. de nomine hoc respondere possum, me, qualisunque sum, cum esse, qui fui, cum tu ipse tecum, T. Quineti, societatem percipi disti. tum me regem appellari a vobis memini, nunc tyrannum vocari video. itaque si ego nomen imperi mutasse, mihi meae inconstantiae, cum vos mutetis, vobis vestrae reddenda ratio est. quod ad multitudinem servis liberandis auctam et gentibus divisum agrum adtinet, 15 possum quidem et in hoc me iure temporis tutari: iam feceram haec, qualiacumque sunt, cum societatem tecum pepigisti et auxilia in bello adversus Philippum accepisti. 16 sed si nunc ea fecisse, non dico, quid in eo vos laesissem aut vestram amicitiam violassem, sed illud, me more atque instituto maiorum fecisse. nolite ad vestras leges atque instituta exigere ea, quae Laedae monstra sunt. nihil comparare singula necesse est. vos a censu equitem, a censu peditem legitim et paucos excellere opibus, plebem 18 subiectam esse illis vultis; noster legum lator non in paucorum manu rem publicam esse voluit, quem vos senatum appellatis, nec excellere unum aut alterum ordinem in civitate, sed per aequationem fortunae ac dignitatis fore eredit, ut multi essent qui arma pro patria ferrent. pluribus memet ipse egisse quam pro patrii sermonis brevitate fateor. et breviter peroratum esse potuit, nihil me, postquam vobiscum institui amicitiam, cur eius vos paeniteret commisisse.'

1 XXXII. Ad haec imperator Romanus: 'amicitia et societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope rege Laedae moniorum iusto ac legitimo facta est, cuius ius tyranni

quoque, qui postea per vim tenuerunt Lacedaemone imperium, quia nos bella nunc Punica, nunc Gallica, nunc alia ex aliis occupaverant, usurparunt, sicut tu quoque hec Macedonico bello fecisti. nam quid minus conveniret 3 quam eos, qui pro libertate Graeciae adversus Philippum gereremus bellum, cum tyranno instituere amicitiam? et tyranno (quam) qui umquam fuit saevissimo et violentissimo in suos? nobis vero, etiamsi Argos nec cepisses 4 per fraudem nec teneres, liberantibus omnem Graeciam Lacedaemon quoque vindicanda in antiquam libertatem erat atque in leges suas, quarum modo tamquam aemulus Lyeurgi mentionem fecisti. an ut ab Iaso et Bargyliis 5 praesidia Philippi dedueantur curae erit nobis, Argos et Lacedaemonem, duas clarissimas urbes, lumina quondam Graeciae, sub pedibus tuis relinquemus, quae titulum nobis liberatae Graeciae servientes deforment? at enim 6 cum Philippo Argivi senserunt. remittimus hoc tibi, ne nostram vicem irascaris. satis compertum habemus, duorum aut summum trium in ea re, non civitatis culpam esse, tam hercule, quam in te tuoque praesidio accersendo 7 accipiendoque in arcem nihil est publico consilio actum. Thessalos et Phocensis et Locrensis consensu omnium 8 scimus partium Philippi fuisse, tamen cum cetera liberavimus Graecia; quid tandem censes in Argivis, qui insontes publici consilii sint, facturos? servorum ad libertatem vocatorum et gentibus hominibus agri divisi criminis tibi obiei dicebas, non quidem nec ipsa medioeria; sed quid ista sunt prae iis, quae a te tuisque cotidie alia super alia facinora eduntur? exhibe liberam contionem 10 vel Argis vel Lacedaemone, si audire iuvat vera dominationis impotentissimae criminis. ut alia omnia vetustiora 11 omittam, quam caudem Argis Pythagoras iste gener tuus paene in oculis meis edidit? quam tu ipse, cum iam prope in finibus Lacedaemoniorum essem? agedum, quos in 12 contione comprehensos omnibus audientibus civibus tuis te in custodia habiturum esse pronuntiasti, iube vinetos produci; miseri parentes, quos falso lugent, vivere sciunt. at enim, ut iam ita sint haec, quid ad vos, Romani? hoc 13 tu dicas liberantibus Graeciam? hoc iis, qui ut liberare

possent mare traiecerunt, terra marique gesserunt bellum?
 11 vos tamen, inquis, vestramque amicitiam ac societatem
 proprie non violavi. quotiens vis te id arguam fecisse?
 12 sed nolo pluribus; summam rem complectar. quibus
 igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus,
 si socios meos pro hostibus habeas, si cum hostibus te
 13 coniungas. utrumque a te factum est; nam et Messenens,
 uno atque eodem iure foederis quo et Lacedaemonem in
 amicitiam nostram acceptam, socius ipse sociam nobis
 14 urbem vi atque armis cepisti, et cum Philippo hoste nostro
 non societatem solum, sed, si diis placet, adfinitatem
 15 etiam per Philoclen praefectum eius pepigisti, et bellum
 adversus nos gerens mare circa Maleum infestum navibus
 piraticis fecisti, et plures prope eives Romanos quam
 16 Philippus cepisti atque occidisti, tutiorque Macedoniae
 ora quam promunturium Maleac commecatus ad exercitus
 17 nostros portantibus navibus fuit. proinde parce, sis,
 fidem ac iura societatis iactare et omissa populari ora-
 tione tamquam tyrannus et hostis loquere.'

1 XXXIII. Sub haec Aristaenus nunc monere Nabim,
 nunc etiam orare, ut, dum liceret, dum occasio esset, sibi
 2 ac fortunis suis consuleret. referre deinde nominatim
 tyrannos civitatum finitimarum coepit, qui deposito im-
 perio restitutaque libertate suis non tutam modo, sed
 3 etiam honoratam inter civis senectutem egissent. his
 dictis in vicem auditisque nox prope diremit conloquium.
 postero die Nabis Argis se cedere ac deducere praesidi-
 dum, quando ita Romanis placeret, et captivos et per-
 4 fugas redditurum dixit. aliud si quid postularent, scri-
 ptum ut ederent petiit, ut deliberare cum amicis posset.
 5 ita et tyranno tempus datum ad consultandum est, et
 Quinetius sociorum etiam principibus adhibitis habuit
 6 consilium. maximae partis sententia erat perseverandum
 in bello esse et tollendum tyram: numquam aliter
 7 tutam libertatem Graeciae fore. satius multo fuisse non
 8 moveri bellum adversus eum quam omitti motum. et
 ipsum velut comprobata dominatione firmorem futurum
 auctore iniusti imperi adsumpto populo Romano, et
 exemplo multos in aliis civitatibus ad insidiandum liber-

tati civium suorum incitaturum. ipsius imperatoris animus ad pacem inclinatior erat. videbat enim compulso intra moenia hoste nihil praeter obsidionem restare, eam autem fore diuturnam: non enim Gytheum, quod ipsum tamen traditum, non expugnatum esset, sed Lacedaemonem, validissimam urbem viris armisque, obpugnaturos. unam spem fuisse, si qua admoventibus exercitum dis- sensio inter ipsos ac seditio excitari posset. cum signa portis prope inferri cernerent, neminem se movisse. adiebat et cum Antiocho infidam pacem Villium legatum inde redeuntem nuntiare: multo maioribus quam ante terrestribus navalibusque copiis in Europam eum transisse. si occupasset obsidio Lacedaemonis exercitum, quibus aliis copiis adversus regem tam validum ac potentem bellum gesturos? haec propalam dicebat; illa tacita suberat cura, ne novus consul Graeciam provinciam sortiretur et inchoata belli victoria successori traxerat.

XXXIII. Cum adversus tendendo nihil moveret socios, simulando se transire in eorum sententiam omnis in adsensum consilii sui traduxit. ‘bene vertat,’ inquit ‘obsidemus Lacedaemonem, quando ita placet: illud modo ne fallat. ceterum, cum res tam lenta quam ipsi seitis obpugnatio urbium sit et obsidentibus prius saepe quam obsessis taedium adferat, iam nunc hoc ita propone vos animis oportet, hibernandum circa Lacedaemonis moenia esse. quae mora si laborem tantum ac periculum haberet, ut et animis et corporibus ad sustinenda ea parati essetis hortarer vos, nunc impensa quoque magna eget in opera, in machinationes et tormenta, quibus tanta urbs obpugnanda est, in commeatus vobis nobisque in hiemem expediendos. itaque, ne aut repente trepidetis, aut rem inchoatam turpiter destituatis, scribendum ante vestris civitatibus censeo [et] explorandum, quid quaeque animi, quid virium habeat. auxiliarum satis superque habeo; sed quo plures sumus, pluribus rebus egebimus. nihil iam praeter nudam solum ager hostium habet. ad hoc hiems accedet ad comportandum ex longinquu difficultis.’ haec oratio primum animos omnium ad respicienda

cuique domestica mala convertit, segnitiam, invidiam et
 8 obtrectationem domi manentium adversus militantis, libertatem difficilem ad consensum, inopiam publicam, ma-
 9 lignitatem conferendi ex privato. versis itaque subito
 voluntatibus faceret, quod e re publica populi Romani
 sociorumque esse crederet, imperatori permiserunt.

1 XXXV. Inde Quintius adhibitis legatis tantum tri-
 bunisque militum condicione, in quas pax cum tyranno
 2 fieret, has conscripsit: sex mensium induitiae ut essent
 Nabidi Romanisque et Euneni regi et Rhodis; legatos
 exemplo mitterent Romanum T. Quintius et Nabis, ut pax
 3 ex auctoritate senatus confirmaretur. ex qua die scriptae
 condicione pacis editae Nabidi forent, ea dies ut indu-
 tiarum principium esset, et ut ex ea die intra decimum
 diem ab Argis ceterisque oppidis, quae in Argivorum
 agro essent, praesidia omnia deducerentur vacuaque et
 4 libera traderentur Romanis, et ne quod inde mancipium
 regium publicumve aut privatum educeretur, sine dolo
 malo si qua publice aut privatim ante educta forent do-
 5 minis recte restituerentur. naves, quas civitatibus mari-
 timis ademisset, redderet, neve ipse navem ullam praeter
 duos lembos, qui non plus quam sexdecim remis age-
 6 rentur, haberet. perfugas et captivos omnibus sociis
 populi Romani civitatibus redderet et Messeniis omnia
 7 quae comparerent quaeque domini cognoscent. exilibus
 quoque Lacedaemoniis liberos, coniuges restitueret, quae
 earum viros sequi voluisserent, invita ne qua exulis comes
 8 esset. mercennariorum militum Nabidis, qui aut in civi-
 tates suas aut ad Romanos transissent, iis res suae omnes
 9 recte redderentur. in Creta insula ne quam urbem ha-
 beret, quas habuisset redderet Romanis; ne quam socie-
 tatem cum illo Cretensium aut quoquam alio institueret,
 10 neu bellum gereret. civitatibus omnibus, quasque ipse
 restituisset quaeque se suaque in fidem ac dicionem po-
 puli Romani tradidissent, omnia praesidia deducere se-
 11 que ipse suosque ab iis abstineret. ne quod oppidum
 neu quod castellum in suo alienove agro conderet. ob-
 sides, ea ita futura, daret quinque, quos imperatori Ro-
 mano placuisset, et filium in iis suum, et talenta centum

argenti in praesenti et quinquaginta talenta in singulos annos per annos octo.

XXXVI. Haec conscripta castris proprius urbem 1 motis Lacedaemonem mittuntur. nec sane quicquam eorum satis placebat tyranno, nisi quod praeter spem re- 2 ducendorum exulum mentio nulla facta erat; maxime autem omnium ea res offendebat, quod et naves et maritimae civitates ademptae erant. fuerat autem ei magno 3 fructui mare, omnem oram [a] Maleo praedatoriis navibus infestam habenti. inventutem praeterea civitatum earum (ad) supplementum longe optimi generis militum habe- 4 bat. has condiciones quamquam ipse in secreto voluta- verat cum amicis, vulgo tanien omnes fama ferebant, vanis, ut ad ceteram fidem, sic ad secreta tegenda satel- litum regiorum ingenii. non tam omnia universi quam ea 5 quae ad quemque pertinerent singuli earpebant. qui exulum coniuges in matrimonio habebant aut ex bonis eorum aliquid possederant, tamquam amissuri, non reddituri, indignabantur. servis liberatis a tyranno non irrita modo 6 futura libertas, sed multo foedior quam fuisset ante ser- vitus redeuntibus in iratorum dominorum potestatem ante oculos obversabatur. mercennari milites et pretia mili- 7 tiae easura in pace aegre ferebant, et redditum sibi nullum in civitates videbant, infensas non tyramnis magis quam satellitibus eorum.

XXXVII. Haec inter se primo circulos serentes fre- 1 mere; deinde subito ad arma discurrerunt. quo tumultu 2 cum per se satis irritatam multitudinem cerneret tyran- nus, contionem advocari iussit. ibi cum ea quae impe- 3 rarentur ab Romanis exposuisset et graviora atque in- digniora quaedam falso adinxisset et ad singula nunc ab universis, nunc a partibus eontionis adclamaretur, inter- rogavit, quid se respondere ad ea aut quid facere vellent. prope una voce omnes nihil responderi et bellum geri 4 iusserunt. et pro se quisque, qualia multitudine solet, bo- num animum habere et bene sperare iubentes, fortis fortunam adiuvare aiebant. his vocibus incitatus tyran- 5 nus et Antiochum Aetolosque adiuturos pronuntiat et sibi ad obsidionem sustinendam copiarum adfatim esse.

6 exciderat pacis mentio ex omnium animis, et in stationes
 non ultra quieturi discurrunt. pauorum excursione laces-
 sentium et emissam iacula extemplo et Romanis dubitatio-
 7 nem, quin bellandum esset, exemerunt. levia inde proelia
 per quadriduum primum sine ullo satis certo eventu
 8 commissa. quinto die prope iusta pugna adeo paventes
 in oppidum Laedaeemoni compulsi sunt, ut quidam mi-
 llites Romani terga fugientium caedentes per intermissa,
 ut tune erant, moenia urbem intrarint.

1 XXXVIII. Et tune quidem Quintius satis eo ter-
 rore coereitis excursionibus hostium nihil praeter ipsius
 obpugnationem urbis superesse ratus, missis qui omnis
 navalis socios a Gytheo acercent, ipse interim cum
 tribunis militum ad visendum urbis situm moenia circum-
 2 vehitur. fuerat quondam sine muro Sparta; tyranni nu-
 per locis patentibus planisque obiecerant murum, altiora
 loca et difficilia aditu stationibus armatorum pro muni-
 3 mento obiectis tutabantur. ubi satis omnia inspexit,
 corona obpugnandum ratus omnibus copiis — erant au-
 tem Romanorum sociorumque, simul peditum equitumque
 simul terrestrium ac navalium copiarum, ad quinquaginta
 4 milia hominum — urbem cinxit. alii sealas, alii ignem,
 alii alia, quibus non obpugnarent modo, sed etiam terre-
 rent, portabant. iussi sublato clamore subire undique
 omnes, ut qua primum obeurrerent quave opem ferrent
 5 ad omnia simul paventes Laedaeemoni ignorantem. quod
 roboris in exercitu erat, trifariam divisum. parte una a
 Phoebeo, altera a Dietynneo, tertia ab eo loco, quem
 Heptagonias appellant — omnia autem haec aperta sine
 6 muro loca sunt — adgredi iubet. cum tantus undique
 terror urbem circumvassisset, primo tyranus et ad cla-
 morem repentinum et ad nuntios trepidos motus, ut quis-
 que maxime laborabat locus, aut ipse obcurrebat aut
 7 aliquos mittebat, deinde circumfuso undique pavore ita
 obtorpuit, ut nec dicere quod in rem esset nec audire
 posset, nec inops modo consilii, sed vix mentis compos-
 esset.

1 XXXVIII. Romanos primo sustinebant in angustiis
 Laedaeemonii, ternaque acies tempore uno locis diversis

pugnabant; deinde crecente certamine nequaquam erat 2
 proelium par. missilibus enim Lacedaemonii pugnabant,
 a quibus se et magnitudine scuti perfacile Romanos tue-
 batur miles, et quod alii vani, alii leves admodum ictus
 erant. nam propter angustias loci confertanique turbam 3
 non modo ad emitenda eum procursu, quo plurimum
 concitantur tela, spatium habebant, sed ne ut de gradu
 quidem libero ac stabili conarentur; itaque ex adverso 4
 missa tela nulla in corporibus, rara in scutis haerebant.
 ab circumstantibus ex superioribus locis vulnerati qui-
 dam sunt; mox progressos iam etiam ex tectis non tela
 modo, sed tegulae quoque inopinantis perculerunt. sub- 5
 latis deinde supra capita scutis continuatisque ita inter
 se, ut non modo ad caecos ictus, sed ne ad inservendum
 quidem ex propinquo telum loci quiequam esset, testudine
 facta subibant. et primae angustiae paulisper sua hosti- 6
 umque refertae turba tenuerunt; postquam in patentiores
 viam urbis paulatim urgentes hostem processere, non
 ultra vis eorum atque impetus sustineri poterant. cum 7
 terga vertissent Lacedaemoni et fuga effusa superiora pete-
 rent loca, Nabis quidem, ut capta urbe trepidans, quanam
 ipse evaderet circumspectabat; Pythagoras cum ad cetera 8
 animo officioque dueis fungebatur, tunc vero unus, ne
 caperetur urbs, causa fuit: succendi enim aedificia pro-
 xima muro iussit. quae cum momento temporis arsissent, 9
 ut adiuvantibus ignem qui alias ad extingendum opem
 ferre solent, ruere in Romanos tecta, nec tegularum modo 10
 fragmenta, sed etiam ambusta tigna ad armatos pervenire
 et flamma late fundi, fumus terrorem etiam maiorem
 quam periculum facere. itaque et qui extra urbem erant 11
 Romanorum, tum maxime impetum facientes, recessere
 a muro, et qui iam intraverant, ne incendio ab tergo
 oriente intercluderentur ab suis, reepperunt sese; et Quin- 12
 etius, postquam quid rei esset vidit, receptui canere iussit.
 ita iam capta prope urbe revocati in castra redierunt.

XXXX. Quinetius plus ex timore hostium quam ex 1
 re ipsa spei nactus, per triduum insequens territavit eos
 nunc proeliis lacessendo, nunc operibus intersaepiendo
 quaedam, ne exitus ad fugam esset. his comminationibus 2

compulsus tyrannus Pythagoram rursus oratorem misit. quem Quinctius primo aspernatus excedere castris iussit, dein suppliciter orantem advolutumque genibus tandem 3 audivit. prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio 4 Romanorum; dein cum ea velut vana et sine effectu nihil proficerent, eo deducta est res, ut iis condicionibus quae ex scripto paucis ante diebus editae erant induitiae fierent, pecuniaque et obsides accepti.

5 Dum obpugnatur tyrannus, Argivi nuntiis aliis prope super alios adferentibus, tantum non iam captam Lacedaemonem esse, ereti et ipsi, simul eo quod Pythagoras eum parte validissima praesidii excesserat, contempta paneitate eorum qui in aree erant, duce Archippo quodam 7 praesidium expulerunt. Timocratem Pellenensem, quia clementer praefuerat, vivum fide data emiserunt. huic laetitiae Quinctius supervenit pace data tyranno dimissisque ab Lacedaemone Eumene et Rhodis et L. Quinctio fratre ad classem.

1 XXXI. Laeta civitas celeberrimum festorum die-
rum ac nobile ludierum Nemeorum, die stata propter belli mala praetermissum, in adventum Romani exercitus du-
cisque indixerunt praefeceruntque ludis ipsum imperato-
rem. multa erant quae gaudium cumularent: reducti
cives ab Lacedaemone erant, quos nuper Pythagoras
3 quosque ante Nabis abduxerat; redierant qui post com-
pertam a Pythagora coniurationem et eaede iam copta
effugerant; libertatem ex longo intervallo libertatisque
auctores Romanos, quibus causa bellandi cum tyranno
ipsi fuissent, cernebant. testata quoque ipso Nemeorum
4 die voce praeconis libertas est Argivorum. Achaeis
quantum restituti Argi in commune Achaiae concilium
laetitiae adferebant, tantum serva Lacedaemon relicta et
lateri adhaerens tyrannus non sinecerum gaudium praec-
5 bebat; Aetoli vero eam rem omnibus conciliis lacerare:
cum Philippo non ante desitum bellari quam omnibus
6 excederet Graeciae urbibus; tyranno relictam Lacedaemonem, regem autem legitimum, qui in Romanis fuerit
castris, ceterosque nobilissimos cives in exilio vietros,
Nabidis dominationis satellitem factum populum Romanum.

Quinetius ab Argis Elateam, unde ad bellum Spartanum 7 profectus erat, copias reduxit.

Sunt qui non ex oppido proficiscentem bellum ges- 8 sisse tyrannum tradant, sed castris adversus Romana 9 positis castra, diuque cunctatum, quia Aetolorum auxilia expectasset, coactum ad extremum acie configere inpetu in pabulatores suos a Romanis facto: eo proelio victum 10 castrisque exutum pacem petisse, cum ecclidissent quat- tuordecim milia militum, capta plus quattuor milia essent.

XXXXII. Eodem fere tempore et a T. Quinctio de 1 rebus ad Laedae monem gestis et a M. Porcio consule ex Hispania litterae adlatae. utriusque nomine in dies ternos supplicatio ab senatu decreta est.

L. Valerius consul cum post fusos circa Litanam sil- 2 vam Boios quietam provinciam habuisse, comitiorum 3 causa Romanum rediit et creavit consules P. Cornelium Scipionem Africanum iterum et Ti. Sempronium Longum. horum patres primo anno secundi Punici belli consules fuerant. praetoria inde comitia habita: creati P. Corne- 4 lius Scipio et duo Cn. Cornelii, Merenda et Blasio, et Cn. Domitius Ahenobarbus et Sex. Digitius et T. Iuven- tius Thalna. comitiis perfectis consul in provinciam rediit.

Novum ius eo anno a Ferentinatibus temptatum, ut 5 Latini, qui in coloniam Romanam nomina deditissent, cives Romani essent. Puteolos Salernumque et Buxentum ad- 6 scripti coloni, qui nomina dederant; et cum ob id se pro civibus Romanis ferrent, senatus iudicavit non esse eos civis Romanos.

XXXXIII. Principio anni, quo P. Scipio Africanus 1 iterum et Ti. Sempronius Longus consules fuerunt, legati Nabidis tyranni Romam venerunt. iis extra urbem in 2 aede Apollinis senatus datus est. pax, quae cum T. Quinctio convenisset, ut rata esset, petierunt impetraruntque. de provinciis cum relatum esset, senatus fre- 3 quens in eam sententiam ibat, ut quoniam in Hispania et Macedonia debellatum foret, consulibus ambobus Italia provincia esset. Scipio satis esse Italiae unum consulem 4 censebat: alteri Macedoniam decernendam esse. bellum

grave ab Antiocho imminere. iam ipsum sua sponte in
 5 Europam transgressum; quid deinde facturum censerent,
 eum hinc Aetoli haud dubie hostes vocarent ad bellum,
 illinc Hannibal Romanis cladibus insignis imperator sti-
 6 mularet? dum de provinciis consulum disceptatur, praetores
 sortiti sunt: Cn. Domitio urbana iurisdictio, T.
 7 Iuventio peregrina evenit, P. Cornelio Hispania ulterior,
 Sex. Digitio citerior, duobus Cn. Corneliis, Blasioni Si-
 8 cilia, Merendae Sardinia. in Maeedoniam novum exer-
 citum transportari non placuit, eum, qui esset ibi, reduci
 in Italiam a Quinetio ae dimitti; item cum exercitum
 dimitti, qui cum M. Porcio Catone in Hispania esset;
 9 consulibus ambobus Italiam provinciam esse et duas
 urbanas scribere eos legiones, ut dimissis quos senatus
 censuisset exercitibus octo omnino Romanae legiones
 essent.

1 XXXIII. Ver sacrum factum erat priore anno,
 2 M. Porcio et L. Valerio consulibus. id cum P. Licinius
 pontifex non esse recte factum collegio primum, deinde
 ex auctoritate collegi patribus renuntiasset, de integro
 faciendum arbitratu pontificum censuerunt ludosque
 magnos, qui una voti essent, tanta pecunia, quanta ad-
 3 soleret, faciendo: ver sacrum videri pecus, quod natum
 esset inter kal. Martias et pridie kal. Maias P. Cornelio
 et Ti. Sempronio consulibus.

4 Censorum inde comitia sunt habita. creati censores
 Sex. Aelius Paetus et C. Cornelius Cethegus principem
 senatus P. Scipionem consulem, quem et priores censores
 legerant, legerunt. tris omnino senatores, neminem euruli
 5 honore usum, practerierunt. gratiam quoque ingentem
 apud eum ordinem pepererunt, quod ludis Romanis aedi-
 libus eurulibus imperarunt, ut loca senatoria secererent
 a populo; nam antea in promiseuo spectarant. equitibus
 quoque perpaucis adempti equi, nec in ullum ordinem
 saevitum, atrium Libertatis et villa publica ab isdem
 refecta amplificateaque.

6 Ver sacrum ludique Romani votivi, quos voverat Ser.
 Sulpicius Galba consul, facti. eum spectaculo eorum
 occupati animi hominum essent, Q. Pleminius, qui propter

multa in deos hominesque scelera Locris admissa in carcerem coniectus fuerat, comparaverat homines, qui pluribus simul locis urbis nocte incendia facerent, ut in consternata nocturno tumultu civitate refringi carcer posset. ea res indicio consiorum palam facta delataque ad senatum est. Pleminius in inferiorem demissus carcerem est necatusque.

XXXXV. Coloniae civium Romanorum eo anno deductae sunt Puteolos, Voltturnum, Liternum, trecenti homines in singulas. item Salernum Buxentumque coloniae civium Romanorum deductae sunt. deduxere triumviri Ti. Sempronius Longus, qui tum consul erat, M. Servilius, Q. Minucius Thermus. ager divisus est, qui Campanorum fuerat. Sipontum item in agrum, qui Arpinorum fuerat, coloniam civium Romanorum alii triumviri, D. Iunius Brutus, M. Baebius Tamphilus, M. Helvius deduxerunt. Tempsam item et Crotonem coloniae civium Romanorum deductae. Tempsanus ager de Bruttii captus erat; Bruttii Graecos expulerant; Crotonem Graeci habebant. triumviri Cn. Octavius, L. Aemilius Paulus, C. Laetorius Crotonem, Tempsam L. Cornelius Merula, Q. et C. Salonius deduxerunt.

Prodigia quoque alia visa eo anno Romae sunt, alia nuntiata. in foro et comitio et Capitolio sanguinis guttae visae sunt, et terra aliquotiens pluvit, et caput Vulcani arsit. nuntiatum est Nare anni lac fluxisse; pueros ingenuos Arimini sine oculis ac naso et in Piceno agro non pedes, non manus habentem natum. ea prodigia ex pontificum decreto procurata. et sacrificium novemdiale factum est, quod Hadriani nuntiaverant in agro suo lapidibus pluisse.

XXXXVI. In Gallia L. Valerius proconsul circa Mediolanium cum Gallis Insubribus et Boiis, qui Dorulato duee ad concitandos Insubres Padum transgressi erant, signis conlatis depugnavit. decem milia hostium sunt caesa. per eos dies collega eius M. Porcius Cato ex Hispania triumphavit. tulit in eo triumpho argenti infecti viginti quinque milia pondō, bigati centum viginti tria milia, Oscensis quingenta quadraginta, auri pondō

3 mille quadringenta. militibus ex praeda divisit in singulos ducenos septuagenos aeris, triplex equiti.

4 Ti. Sempronius consul in provinciam profectus in Boiorum primum agrum legiones duxit. Boiorix tum regulus eorum cum duobus fratribus tota gente concitata ad rebellandum castra locis apertis posuit, ut adpareret 5 dimicaturos, si hostis finis intrasset. consul ubi quantae copiae, quanta fiducia esset hosti, sensit, nuntium ad collegam mittit, ut, si videretur ei, maturaret venire: se 6 tergiversando in adventum eius rem extracturum. quae causa consuli cunetandi, eadem Gallis, praeterquam quod cunetatio hostium animos faciebat, rei maturandae erat, ut priusquam coniungerentur consulum copiae, rem trans- 7 igerent. per biduum tamen nihil aliud quam steterunt parati ad pugnam, si quis contra egredetur: tertio subiere ad vallum castraque simul ab omni parte adgressi 8 sunt. consul arma extemplo capere milites iussit; armatos inde paulisper continuuit, ut et stolidam fiduciam hosti augeret et disponeret copias, quibus quaeque portis erump- 9 perent. duae legiones duabus principalibus portis signa efferre iussae. sed in ipso exitu ita conferti obstitere 10 Galli, ut clauderent viam. diu in angustiis pugnatum est. nec dextris magis gladiisque gerebatur res quam 11 scutis corporibusque ipsis omnixi urgebant, Romani ut signa foras efferrent, Galli ut aut in castra ipsi penetra- 12 rent aut exire Romanos prohiberent. nec ante in hanc aut illam partem moveri acies potuerunt quam Q. Vietorius primi pili centurio et C. Atinius tribunus militum, quartae hic, ille secundae legionis, rem in asperis proeliis saepe temptatam, signa adempta signiferis in hostis ice- 13 runt. dum repetunt enise signum, priores secundani se porta eiecere.

1 XXXXVII. Iam hi extra vallum pugnabant quarta legione in porta haerente, cum alius tumultus ex aversa parte castrorum est exortus. in portam quaestoriam 2 intruperant Galli, resistenterque pertinacius occiderant L. Postumium quaestorem, cui Tympano fuit cognomen, et M. Atinium et P. Sempronium praefectos socium et du- 3 centos ferme milites, capta ab ea parte castra erant,

donee cohors extraordinaria, missa a consule ad tuendam quaestoriam portam et eos qui intra vallum erant, partim occidit, partim expulit castris et intrumentibus obstitit. eodem fere tempore et quarta legio cum duabus extraordinariis cohortibus porta erupit. ita simul tria proelia circa castra locis distantibus erant, clamoresque dissoni ad incertos suorum eventus a praesenti certamine animos pugnantium avertebant. usque ad meridiem aequis viribus ac prope pari spe pugnatum est. labor et aestus mollia et fluida corpora Gallorum et minime patientia sitis cum decidere pugna coegerisset, in paukos restantis impetum Romani fecerunt, fusosque compulerunt in castra. signum inde receptui ab consule datum est; ad quod pars maior repperunt sese, pars certaminis studio et spe potiundi castris hostium perstitit ad vallum. eorum pauitate contempta Galli universi ex castris eruperunt: fusi inde Romani, quae imperio consulis noluerant, suo pavore ac terrore castra repetunt. ita varia hinc atque illinc nunc fuga, nunc victoria fuit; Gallorum tamen ad undecim milia, Romanorum quinque milia sunt occisa.

XXXVIII. Galli reecpere in intima finium sese, consul Placentiam legiones duxit. Scipionem alii coniuncto exercitu cum collega per Boiorum Ligurumque agros populantem isse, quoad progredi silvae paludesque passae sint, scribunt, alii nulla memorabili gesta re Romanam comitiorum causa redisse.

Eodem anno T. Quinetius Elatiae, quo in hiberna reduxerat copias, totum hiemis tempus iure dicundo consumpsit mutandisque iis, quae aut ipsius Philippi aut praefectorum eius licentia in civitatibus facta erant, cum suae factionis hominum vires augendo ius ac libertatem aliorum deprimenter. veris initio Corinthum conventu edicto venit. ibi omnium civitatum legationes in conditionis modum circumfusas est adlocutus, orsus ab inita primum Romanis amicitia cum Graecorum gente et imperatorum qui ante se in Macedonia fuissent suisque rebus gestis. omnia cum adprobatione ingenti sunt auditae, praeterquam cum ad mentionem Nabidis ventum esset; id minime conveniens liberanti Graeciam videbatur,

6 tyrannum reliquisse non suae solum patriae gravem, sed omnibus circa civitatibus metuendum haerentem visceribus nobilissimae civitatis.

1 XXXVIII. Nee ignarus huius habitus animorum Quinetius, si sine excidio Lacedaemonis fieri potuisset, fatebatur pacis cum tyranno mentionem admittendam 2 auribus non fuisse: nunc, cum aliter quam ruina gravissima civitatis obprimi non posset, satius visum esse tyrannum debilitatum ac totis prope viribus ad nocendum 3 cuiquam ademptis relinquī, quam intermori vehementioribus quam quae pati possit remedīs civitatem sinere, 4 in ipsa vindicta libertatis peritram. praeteritorum commemorationi subiecit, proficisci sibi in Italiani atque 5 omnem exercitum deportare in animo esse: Demetriadis Chalcidisque praesidia intra decimum diem audituros dedueta, Aerocorinthum ipsis extemplo videntibus vacuam 6 Achaeis traditurum, ut omnes scirent, utrum Romanis an Aetolis mentiri mos esset, qui male commissam libertatem populo Romano sermonibus distulerint et mutatos 7 pro Macedonibus Romanos dominos. sed illis nec quid dicerent nec quid facerent quiequam umquam pensi fuisse. reliquas civitates monere, ut factis, non ex dictis amicos pensent intellegantque, quibus credendum et a quibus 8 cavendum sit. libertate modice utantur; temperatam eam salubrem et singulis [et] civitatibus esse, nimiam et aliis gravem et ipsis qui habeant praecepitem et effrenatam 9 esse. concordiae in civitatibus principes et ordines inter se, et in commune omnes civitates consularent. adversus consentientis nec regem quemquam satis validum nec 10 tyrannum fore; discordiam et seditionem omnia oportuna insidianibus facere, cum pars, quae domestico certamine inferior sit, externo potius se adplicet quam civi cedat. 11 alienis armis partam, externa fide redditam libertatem sua cura custodirent servarentque, ut populus Romanus dignis datum libertatem ac munus suum bene positum sciret.

1 L. Has velut parentis voces cum audirent, manare omnibus gudio lacrimae, adeo ut ipsum quoque confundarent dicentem. paulisper frenitus adprobantium dicta

fuit monentiumque aliorum alios, ut eas voces velut oraculo missas in pectora animosque demitterent. silentio 3
deinde facto petiit ab iis, ut civis Romanos, si qui apud
eos in servitute essent, conquisitos intra duos menses
mitterent ad se in Thessaliam: ne ipsis quidem honestum
esse in liberata terra liberatores eius servire. omnes ad- 4
clamarunt, gratias se inter cetera etiam ob hoc agere,
quod admoniti essent, ut tam pio ac necessario officio
fungerentur. ingens numerus erat bello Punico capto- 5
rum, quos Hannibal, cum ab suis non redimerentur, ve-
num dederat. multitudinis eorum argumentum est, quod 6
Polybius scribit, centum talentis eam rem Achaeis ste-
tisse, eum quingenos denarios pretium in capita, quod
redderetur dominis, statuisserint. mille enim ducentos ea 7
ratione Achaia habuit. adiee nunc pro portione, quot
verisimile sit Graeciam totam habuisse.

Nondum conventus dimissus erat, eum respiciunt 8
praesidium ab Aerocorintho descendens protinus duei ad
portam atque abire. quorum agmen imperator secutus 9
prosequentibus cunctis, servatorem liberatoremque adcla-
mantibus, salutatis dimissisque iis eadem, qua venerat,
via Elatiā rediit. inde eum omnibus copiis Ap. Clau- 10
diū legatum dimittit. per Thessaliam atque Epirum
ducere Oricum iubet atque se ibi opperiri: inde namque 11
in animo esse exerceitum in Italiam traicere. et L. Quin-
etio fratri, legato et praefecto classis, scribit, ut onerarias
ex omni Graeciae ora eodem contraheret.

LI. Ipse Chaleidem profectus, deductis non a Chal- 1
eide solum, sed etiam ab Oreo atque Eretria praesidiis,
conventum ibi Euboicarum habuit civitatum, admonitos- 2
que, in quo statu rerum accepisset eos et in quo relin-
queret, dimisit. Demetriadem inde proficiseitur; dedu- 3
ctoque praesidio, subsequentibus cunctis sicut Corinthi
et Chalcide, pergit ire in Thessaliam, ubi non liberandae 4
modo civitates erant, sed ex omni conluvione et confu-
sione in aliquam tolerabilem formam redigendae. nec 5
enim temporum modo vitiis ac violentia regia turbati erant,
sed inquieto etiam ingenio gentis, nec comitia nec con-
ventum nec concilium ullum non per seditionem ac tu-

multum iam inde a principio ad nostram usque aetatem
6 traducentis. a censu maxime et senatum et iudices legit
potentioremque eam partem civitatum fecit, enī salva et
tranquilla omnia esse magis expediebat.

1 LII. Ita cum percensuisset Thessaliam, per Epirum
2 Oricum, unde erat traiecturus, venit. ab Orico copiae
omnes Brundisium transportatae. inde per totam Italiam
ad urbem prope triumphantes non minore agninae rerum
3 captarum quam suo prae se acto venerunt. postquam
Roman ventum est, senatus extra urbem Quinctio ad res
gestas edisserendas datus est triumphusque meritus ab
4 lubentibus decretus. triduum triumphavit. die primo
arma, tela signaque aerea et marinorea transtulit, plura
Philippo adempta quam quae ex civitatibus ceperat; se-
cundo aurum argentumque factum infectumque et signa-
5 tum. infecti argenti fuit decem et octo milia pondo et
duecenta septuaginta, faeti vasa multa omnis generis,
caelata pleraque, quaedam eximiae artis, et ex aere multa
6 fabrefacta. ad hoc clupea argentea decem. signati ar-
genti octoginta quattuor milia fuere Atticorum – tetrachima
vocant, trium fere denariorum in singulis argenti est
7 pondus –. auri pondo fuit tria milia septingenta decem
quattuor et clipeum unum ex auro totum et Philippei
nummi aurei quattuordecim milia quingenti quattuorde-
cim. tertio die coronae aureae, dona civitatum, tralatae
9 centum quattuordecim, et hostiae ductae et ante currum
multi nobiles captivi obsidesque, inter quos Demetrius
regis Philippi filius fuit et Armenes Nabidis tyramni
10 filius, Lacedaemonius. ipse deinde Quinctius in urbem
est invectus. secuti currum milites frequentes, exercitu
11 omni ex provincia deportato. his ducenti quinquagena
aeris in pedites divisi, duplex centurioni, triplex equiti.
12 praebuerunt speciem triumpho capitibus rasis secuti, qui
servitute exempti fuerant.

1 LIII. Exitu anni huius Q. Aelius Tubero tribunus
plebis ex senatus consulto tulit ad plebem plebesque
scivit, uti duae Latinae coloniae, una in Bruttios, altera
2 in Thurimum agrum deducerentur. his deducendis trium-
viri creati, quibus in triennium imperium esset, in Brut-

tios Q. Naevius, M. Minucius Rufus, M. Furio Crassipes, in Thrinum agrum A. Manlius, Q. Aelius, L. Apustius. ea bina comitia Cn. Domitius praetor urbanus in Capitolio habuit.

Aedes eo anno aliquot dedicatae sunt: una Iunonis 3 Matutae in foro olitorio, vota locataque quadriennio ante a C. Cornelio consule Gallico bello: censor idem dedicavit; altera Fauni: aediles eam biennio ante ex multatio argento faciendam locarant C. Scribonius et Cn. Domitius, qui praetor urbanus eam dedicavit. et aedem 5 Fortunae primigeniae in colle Quirinali dedicavit Q. Marcius Ralla, duumvir ad id ipsum creatus; voverat eam 6 decem annis ante Punico bello P. Sempronius Sophus consul, locaverat idem censor. et in insula Iovis aedem 7 C. Servilius duumvir dedicavit; vota erat sex annis ante Gallico bello ab L. Furio Purpurione praetore, ab eodem postea consule locata. haec eo anno acta.

LIII. P. Scipio ex provincia Gallia ad consules 1 subrogandos rediit. comitia consulum fuere, quibus creati sunt L. Cornelius Merula et Q. Minucius Thermus. postero die creati sunt praetores L. Cornelius Scipio, M. Fulvius Nobilior, C. Scribonius, M. Valerius Messalla, L. Porcius Licinus et C. Flaminius. Megalesia ludos 3 scaenicos A. Atilius Serranus, L. Scribonius Libo aediles eurules primi fecerunt. horum aedilium ludos Romanos primum senatus a populo secretus spectavit praebuitque sermones, sicut omnis novitas solet, aliis tandem quod multo ante debuerit tributum existimantibus amplissimo ordini, aliis demptum ex dignitate populi quid- 5 quid maiestati patrum adiectum esset interpretantibus, et omnia discrimina talia, quibus ordines discernerentur, et concordiae et libertatis aequae minuendae esse: ad quin- 6 gentesimum [quinquagesimum] octavum annum in promiscuo spectatum esse; quid repente factum, cur immiseri sibi in cavea patres plebem nollent? cur dives 7 pauperem consessorem fastidiret? novam superbam libidinem, ab nullius ante gentis senatu neque desideratam neque institutam. postremo ipsum quoque Africanum, 8 quod consul auctor eius rei fuisset, paenituisse ferunt.

adeo nihil motum ex antiquo probabile est; veteribus,
nisi quae usus evidenter arguit, stari malunt.

1 LV. Principio anni, quo L. Cornelius, Q. Minucius
consules fuerunt, terrae motus ita cerebri nuntiabantur, ut
non rei tantum ipsius, sed feriarum quoque ob id indi-
2 etarum homines taederet; nam neque senatus haberet
neque res publica administrari poterat sacrificando ex-
3 piandoque occupatis consulibus. postremo decemviris
adire libros iussis, ex responso eorum supplicatio per
4 triduum fuit. coronati ad omnia pulvinaria supplicave-
runt, edictumque est, ut omnes, qui ex una familia essent,
supplicarent pariter. item ex auctoritate senatus consules
edixerunt, ne quis, quo die terrae motu nuntiato feriae
indictae essent, eo die alium terrae motum nuntiaret.
5 provincias deinde consules prius, tum praetores sortiti.
6 Cornelio Gallia, Minucio Ligures evenerunt; sortiti praetores
C. Seribonius urbanam, M. Valerius peregrinam,
L. Cornelius Siciliam, L. Poreius Sardiniam, C. Flami-
nius Hispaniam ceteriorem, M. Fulvius Hispaniam ulte-
riorem.

1 LVI. Nihil eo anno belli expectantibus consulibus
litterae M. Cinei — praefectus is Pisis erat — adlatae,
2 Ligurum viginti milia armatorum coniuratione per omnia
conciliabula universae gentis faeta Lunensem prium
agrum depopulatos, Pisanum deinde finem transgressos
3 omnem oram maris peragrasse. itaque Minucius consul,
eui Ligures provincia evenerat, ex auctoritate senatus in
4 rostra escendit et edixit, ut legiones duae urbanae, quae
superiore anno conscriptae essent, post diem decimum
Arreti adessent: in earum locum se duas legiones urba-
5 nas scripturum. item sociis et Latino nomini, magistra-
tibus legatisque eorum, qui milites dare debebant, edixit,
6 ut in Capitolio se adirent. iis quindecim milia peditum et
quingentos equites, pro numero cuiusque iuniorum, di-
7 seripsit et inde ex Capitolio protinus ire ad portam et, ut
8 maturaretur res, proficisci ad dilectum iussit. Fulvio
Flaminioque terna milia Romanorum peditum, centeni
equites in supplementum et quina milia socium Latini
nominiis et dueeni equites deeret, mandatumque prae-

toribus, ut veteres dimitterent milites, cum in provinciam venissent. cum milites, qui in legionibus urbanis erant, 9 frequentes tribunos plebei adisset, uti causas cognoscerent eorum, quibus aut emerita stipendia aut morbus causae essent quo minus militarent, eam rem litterae Ti. Sempronii discusserunt, in quibus scriptum erat, Lign- 10 rum decem milia in agrum Placentinum venisse et cum usque ad ipsa coloniae moenia et Padi ripas cum caedibus et incendiis perpopulatos esse, Boiorum quoque gentem ad rebellionem spectare. ob eas res tumultum esse 11 decrevit senatus: tribunos plebi non placere causas militaris cognoscere, quo minus ad edictum conveniretur. adiicerunt etiam, ut socii nominis Latini, qui in exercitu 12 P. Cornelii, Ti. Sempronii fuissent et dimissi ab iis consulibus essent, ut ad quam diem L. Cornelius consul edixisset et in quem locum edixisset Etruriae convenient, et uti L. Cornelius consul in provinciam proficiseens 13 in oppidis agrisque, qua iturus esset, si quos ei videretur milites scribebat armaretque et duceret secum, dimittendique ei quos corum quandoque vellet ius esset.

LVII. Postquam consules dilectu habito profecti in 1 provincias sunt, tum T. Quinetius postulavit, ut de iis, quae cum decem legatis ipse statuisset, senatus audiret eaque, si videretur, auctoritate sua confirmaret: id eos 2 facilius facturos, si legatorum verba, qui ex universa Graecia et magna parte Asiae quique ab regibus venissent, audissent. eae legationes a C. Seribonio praetore 3 urbano in senatum introductae sunt, benigneque omnibus responsum.

Cum Antiocho quia longior disceptatio erat, decem 4 legatis, quorum pars aut in Asia aut Lysimachiae apud regem fuerant, delegata est. T. Quinetio mandatum, ut 5 adhibitis iis legatorum regis verba audiret responderetque iis, quae ex dignitate atque utilitate populi Romani responderi possent. Menippus et Hegesianax principes 6 regiae legationis erant. ex iis Menippus ignorare se dixit, quidnam perplexi sua legatio haberet, cum simpli- citer ad amicitiam petendam impendamque societatem venisset: esse autem tria genera foederum, quibus inter 7

se paciscerentur amicitias civitates regesque; unum, cum bello viatis dicerentur leges — ubi enim omnia ei, qui armis plus posset, dedita essent, quae ex iis habere victos, quibus multari eos velit, ipsius ius atque arbitrium esse —; alterum, cum pares bello aequo foedere in pacem atque amicitiam venirent: tunc enim repeti reddique per conventionem res et, si quarum turbata bello possessio sit, eas aut ex formula iuris antiqui aut ex partis utriusque commodo componi; tertium esse genus, cum, qui numquam hostes fuerint, et amicitiam sociali foedere inter se iungendam coeant: eas neque dicere nec accipere leges, id enim victoris et victi esse. ex eo genere cum Antiochus esset, mirari se, quod Romani aequum censerent leges ei dicere, quas Asiae urbium liberas et immunis, quas stipendiarias esse velint, quasnam intrare praesidia regia regemque vetent. cum Philippo enim hoste pacem, non cum Antiocho amico societatis foedus ita sanciendum esse.

LVIII. Ad ea Quinetius: ‘quoniam vobis distinete agere libet et genera iungendarum amicitarum enumerare, ego quoque duas condiciones ponam, extra quas nullam esse regi nuntietis amicitiae cum populo Romano iungendae, unam, si nos nihil quod ad urbes Asiae adtinet curare velit, ut et ipse omni Europa abstineat; alteram, si se ille Asiae finibus non contineat et in Europam transcedat, ut et Romanis ius sit Asiae civitatum amicitias et tueri quas habeant et novas compleeti.’ enimvero id auditu etiam dicere indignum esse Hegesianax, Thraciae et Chersonesi urbibus arceri Antiochum, [cum] quae Seleucus proavus eius Lysimacho rege bello vieto et in acie caeso per summum deus parta reliquerit, pari cum laude eadem, ab Thracibus possessa, partim armis reeperit Antiochus, partim deserta, sicut ipsam Lysimachiam, et revocatis cultoribus frequentaverit et, quae strata ruinis atque incendiis erant, ingentibus impensis aedificaverit: quid igitur simile esse ex ea possessione ita parta, ita recuperata, deduci Antiochum et Romanos abstinere Asia, quae numquam eorum fuerit? amicitiam expetere Romanorum Antiochum, sed quae impetrata gloriae sibi, non

pudori sit. ad haec Quintius ‘quandoquidem’ inquit s
 ‘honesta pensamus, sicut aut sola aut prima certe pen-
 sari deceat principi orbis terrarum populo et tanto regi,
 utrum tandem videtur honestius, liberas velle omnis, quae 9
 ubique sunt, Graeciae urbis an servas et vectigalis facere?
 si sibi Antiochus pulchrum esse censet, quas urbes proa- 10
 vus belli iure habuerit, avus paterque umquam usurpa-
 verint pro suis, eas repetere in servitutem, et populus 11
 Romanus susceptum patrocinium libertatis Graecorum non
 deserere fidei constantiaeque suae ducit esse. sicut a 12
 Philippo Graeciani liberavit, ita et ab Antiocho Graecas
 Asiae urbes liberare in animo habet. neque enim in 13
 Aeolidem Ioniamque coloniae in servitutem regiam missae
 sunt, sed stirpis augendae causa gentisque vetustissimae
 per orbem terrarum propagandae.’

LVIII. Cum haesitaret Hegesianax nec infitiari 1
 posset, honestiorem causam libertatis quam servitutis
 praetexi titulo, ‘quin mittimus ambages?’ inquit P. Sul-
 picius, qui maximus natu ex decem legatis erat, ‘alteram 2
 ex duabus condicionibus, quae modo diserte a Quintio
 latae sunt, legit aut supersedete de amicitia agere.’ ‘nos 3
 vero’ inquit Menippus ‘nec volumus nec possumus paci-
 sci quiequam, quo regnum Antiochi minuatur.’

Postero die Quintius legationes universas Graeciae 4
 Asiaeque cum in senatum introduxisset, ut seirent, quali
 animo populus Romanus, quali Antiochus erga civitates
 Graeciae essent, postulata et regis et sua exposuit: re- 5
 nuntiarent civitatibus suis, populum Romanum, qua vir-
 tute quaque fide libertatem eorum a Philippo vindicaverit,
 eadem ab Antiocho, nisi decedat Europa, vindicaturum.
 tum Menippus deprecari et Quintium et patres institit, 6
 ne festinarent decernere, quo decreto turbaturi orbem
 terrarum essent: tempus et sibi sumerent et regi ad co-
 gitandum darent. cogitaturum, cum renuntiatae condi- 7
 ciones essent, et impetraturum aliquid aut pacis causa
 concessurum. ita integra dilata res est. legatos mitti ad 8
 regem eosdem, qui Lysimachiae apud eum fuerant, pla-
 cuit, P. Sulpicium, P. Villium, P. Aelium.

LX. Vixdum hi profecti erant, cum a Carthagine 1

legati bellum hand dubie parare Antiochum Hannibale
 ministro adtulerunt inieceruntque curam, ne simul et Pu-
 nicum excitaretur bellum. Hannibal patria profugus per-
 venerat ad Antiochum, sicut ante dictum est, et erat
 apud regem in magno honore, nulla alia arte nisi quod
 voluntati diu consilia de Romano bello nemo aptior super
 3 tali re particeps esse sermonis poterat. sententia eius una
 atque eadem semper erat, ut in Italia bellum gereretur:
 Italianam et commeatus et militem praebitaram externo hosti.
 4 si nihil ibi moveatur liceatque populo Romano viribus
 et copiis Italiae extra Italianam bellum gerere, neque regem
 5 neque gentem ullam parem Romanis esse. sibi centum
 tectas naves et decem milia peditum, mille equites depo-
 seebat: ea se classe primum Africam petiturum; magnop-
 pere confidere et Carthaginenses ad rebellandum ab se
 6 compelli posse. si illi cunctentur, se aliqua parte Italiae
 excitaturum Romanis bellum. regem cum ceteris omni-
 bus transire in Europam debere et in aliqua parte Grae-
 ciae copias continere neque traicierent et, quod in spe-
 ciem famamque belli satis sit, paratum traicere.

1 LXI. In hanc sententiam cum adduxisset regem,
 praeparandos sibi ad id popularium animos ratus litteras,
 ne quo casu interceptae palam facerent conata, scribere
 2 non est ausus: Aristonem quendam Tyrium nanetus
 Ephesi expertusque sollertia levioribus ministeriis, par-
 tim donis, partim spe praeiorum oneratum, quibus
 etiam ipse rex admirerat, Carthaginem cum mandatis mit-
 3 tit. edit nomina eorum quibus conventis opus esset, in-
 struit etiam secretis notis, per quas haud dubie agno-
 4 scerent sua mandata esse. hunc Aristonem Carthagine
 obversantem non prius amici quam inimici Hannibalisa qua-
 5 de causa venisset cognoverunt. et primo in circalis con-
 6 viviisque celebrata sermonibus res est; deinde in senatu
 quidam nihil actum esse dicere exilio Hannibalisa, si ab-
 sens quoque novas moliri res et sollicitando animos ho-
 7 minum turbare statum civitatis posset: Aristonem quen-
 dam, Tyrium advenam, instructum mandatis ab Hannibale
 et rege Antiocho venisse, certos homines cotidie cum eo
 seereta conloquia serere; in occulto coqui, quod mox in

omnium perniciem erupturum esset. conclamare omnes, 8
 vocari Aristonem debere et quaeri, quid venisset, et, nisi
 expromeret, cum legatis Romam mitti: satis pro temeritate
 unius hominis suppliciorum pensum esse. privatos suo 9
 periculo peccaturos; rem publicam non extra noxam modo,
 sed etiam extra famam noxae conservandam esse. voca- 10
 tus Ariston purgare sese et firmissimo propugnaculo uti,
 quod litterarum nihil ad quemquam adulisset. ceterum 11
 nec causam adventus satis expediebat et in eo maxime
 haesitabat, quod cum Bareinae solum factionis hominibus
 conlocutum eum arguebant. orta inde altercatio est aliis 12
 pro speculatori comprehendi iam et custodiri iubentibus,
 aliis negantibus tumultuandi causam esse: mali rem ex-
 empli esse de nihilo hospites corripi. idem Carthaginien- 13
 sibus et Tyri et in aliis emporiis, quo frequenter com-
 meent, eventurum. dilata eo die res est. Ariston Punico 14
 ingenio inter Poenos usus tabellas conscriptas celeberrimo
 loco super sedem cotidianam magistratum prima vespera
 suspendit, ipse de tertia vigilia navem conseedit et pro-
 fugit. postero die cum sufetes ad ius dicendum conse- 15
 dissent, conspectae tabellae demptaque et lectae. scri-
 ptum erat, Aristonem, privatim ad neminem, publice ad
 seniores — ita senatum vocabant — mandata habuisse.
 publicato crimen minus intenta de paucis quaestio erat. 16
 mitti tamen legatos Romani qui rem ad consules et sena-
 tum deferrent placuit, simul qui de iniuriis Masinissae
 quererentur.

LXII. Masinissa postquam et infames Carthaginien- 1
 sis et inter se ipsos discordes sensit, principes propter
 conloquia Aristonis senatui, senatum propter indicium
 eiusdem Aristonis populo suspectum, locum iniuriae esse 2
 ratus agrum maritimum eorum et depopulatus est et quas-
 dam urbes vectigalis Carthaginiensium sibi coegit stipen-
 dium pendere. Emporia vocant eam regionem: ora est 3
 minoris Syrtis et agri uberis; una civitas eius Leptis; ea
 singula in dies talenta vectigal Carthaginiensibus dedit.
 hanc tum regionem et totam infestam Masinissa et ex 4
 quadam parte dubiae possessionis, sui regni an Carthagini-
 ensium esset, effecerat. et quia simul ad purganda criminis 5

et questum de se Roman eos ituros comperit, qui et illa
 onerarent suspicionibus et de iure vectigalium discepta-
 rent, legatos et ipse Roman mittit. audit de Tyrio ad-
 vena primum Carthaginienses curam inicere patribus, ne
 6 cum Antiochus simul et Poenis bellandum esset. maxime
 ea suspicio crimen urgebat, quod quem comprehensum Ro-
 man mitti placuisset, nec ipsum nec navem eius custo-
 s dissent. de agro deinde cum regis legatis disceptari coe-
 9 ptum. Carthaginienses iure finium causam tutabantur,
 quod intra eos terminos esset quibus P. Scipio victor
 10 agrum qui iuris esset Carthaginiensium finisset, et con-
 fessione regis, qui, cum Aphthirem profugum ex regno
 suo cum parte Numidarum vagantem circa Cyrenas per-
 sequeretur, precario ab se iter per eum ipsum agrum
 tamquam haud dubie Carthaginiensium iuris petisset.
 11 Numidae et de terminatione Scipionis mentiri eos argue-
 bant et, si quis veram originem iuris exigere vellet, quem
 12 proprium agrum Carthaginiensium in Africa esse? ad-
 venis, quantum secto bovis tergo amplecti loci potuerint,
 tantum ad urbem communidiem precario datum: quidquid
 Bursam sedem suam excesserint, vi atque iniuria partum
 13 habere. neque eum, de quo agatur, probare eos posse [sc] non modo semper, ex quo coeperint, sed ne diu quidem (eos) possedisse. per oportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum usurpasse ius, semperque penes eum possessionem
 14 fuisse qui plus armis potuisset. cuius condicionis res fuerit,
 priusquam hostes Romanis Carthaginienses, socius atque amicus rex Numidarum esset, eius sinerent esse nec se in-
 15 terponerent, quo minus qui posset teneret. responderi le-
 gatis utriusque partis placuit missuros se in Africam, qui
 inter populum Carthaginensem et regem in re praesenti
 16 disceptarent. missi P. Scipio Africanus et C. Cornelius Ce-
 thegus et M. Minucius Rufus audita inspectaque re omnia
 17 suspensa neutro inclinati sententiis reliquere. id utrum sua
 sponte fecerint, an quia mandatum ita fuerit, non tam cer-
 tum est quam videtur tempori aptum fuisse integro certa-
 18 mine eos relinquiri. nam ni ita esset, unus Scipio vel
 notitia rei vel auctoritate, ita de utrisque meritus, finire
 nutu disceptationem potuisset.

[PERIOCHA LIBRI XXXV.]

[P. Seipio Africenus legatus ad Antiochum missus Ephesi cum Hannibale, qui se Antioeho iunxerat, conloetus est, ut, si fieri posset, metum ei quem ex populo Romano conceperat eximeret. inter alia cum quaereret, quem fuisse maximum imperatorem Hannibal crederet, respondit, Alexandrum Macedonum regem, quod parva manu innumerabiles exereitus fudisset quodque ultimas oras, quas visere supra spem humanam esset, peragrasset. quaerenti deinde, quem secundum poneret, Pyrrhum inquit: castra metari primum docuisse; ad hoc neminem elegantius loca cepisse, praesidia disposuisse. exsequenti, quem tertium diceret, semet ipsum dixit. ridens Scipio 'quidnam tu diceres, si me' inquit 'viciisses?' 'tunc vero me' inquit 'et ante Alexandrum et ante Pyrrhum et ante alios posuissem.' inter cetera prodigia, quae plurima fuisse traduntur, bovem Cn. Domitii eonsulis locutam 'Roma eave tibi' refertur. Nabis Lacedaemoniorum tyrannus ineitatus ab Aetolis, qui et Philippum et Antiochum ad inferendum bellum populo Romano sollicitabant, a populo Romano desivit et, bello adversus Philopoemenen Achaeorum praetorem gesto, ab Aetolis imperfectus est. Aetoli quoque ab amicitia populi Romani defecerunt; eum societate [eum his] iuneta Antiochus Syriae rex bellum Graeciae intulisset, complures urbes occupavit, inter quas Chalcidem et totam Euboeam. res praeterea in Liguriis gestas et adparatum belli ab Antiocho continet.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBER XXXV.

I. Principio anni quo gesta sunt haec Sex. Digitius 1 praetor in Hispania citeriore cum civitatibus iis, quae post profectionem M. Catonis permultae rebellaverant, crebra magis quam digna dictu proelia fecit et adeo ple- 2 raue adversa, ut vix dimidium militum quam acc-

3 perat successori tradiderit. nec dubium est, quin omnis Hispania sublatura animos fuerit, ni alter praetor P. Cornelius Cn. f. Scipio trans Hiberum multa secunda proelia fecisset, quo terrore non minus quinquaginta
 4 oppida ad eum defecerunt. praetor haec gesserat Scipio; idem pro praetore Lusitanos, pervastata ulteriore provincia cum ingenti praeda dominum redeuntis, in ipso itinere adgreesus ab hora tertia diei ad octavam incerto eventu pugnavit,
 6 numero militum inpar, superior aliis: nam et acie frequenti armatis adversus longum et impeditum turba perorum agmen, et recenti milite adversus fessos longo
 7 itinere concurrerat. tertia namque vigilia exierant hostes; huic nocturno itineri tres diurnae horae accesserant, nec
 8 ulla quiete data labore viae proelium exceperat. itaque principio pugnae vigoris aliquid in corporibus animisque fuit, et turbaverant primo Romanos; deinde aequata paullisper pugna est. in hoc discrimine ludos Iovi, si fudisset
 9 cecidissetque hostis, praetor vovit. tandem gradum acrius intulere Romani cessitque Lusitanus, deinde prorsus terga dedit. et cum institissent fugientibus victores, ad duos
 10 decim milia hostium sunt caesa, capti duecenti quadraginta, omnes fere equites, et signa militaria capta centum triginta quattuor. de exercitu Romano septuaginta et tres
 11 amissi. pugnatum haud procul Ilipa urbe est. eo victorem opulentum praeda exercitum P. Cornelius reduxit.
 12 ea omnis ante urbem exposita est potestasque dominis suas res cognoscendi facta est; cetera vendenda quaestori data, quod inde refectum, militi divisum.

1 II. Nondum ab Roma profeetus erat C. Flaminius
 2 praetor, eum haec in Hispania gerebantur. itaque adversae quam secundae res per ipsum amicosque eius magis
 3 sermonibus celebrabantur; et temptaverat, quoniam bellum ingens in provincia exarsisset et exiguae reliquias exercitus ab Sex. Digitio atque eas ipsas plenas pavoris ac fugae aeepturus esset, ut sibi unam ex urbanis legiobus
 4 decernerent, ad quam cum militem ab se ipso scriptum ex senatus consulto adiecisset, eligeret ex omni numero sex milia et ducentos pedites, equites trecentos:
 5 ea se legione — nam in Sex. Digitii exercitu haud multum

spei esse — rem gesturum. seniores negare, ad rumores 6
a privatis temere in gratiam magistratum confictos se-
natus consulta facienda esse: nisi quod aut praetores ex
provinciis scriberent aut legati renuntiarent, nihil ratum
haberi debere. si tumultus in Hispania esset, placere, 7
tumultuarios milites extra Italiam scribi a praetore. mens
ea senatus fuit, ut in Hispania tumultuari milites lege-
rentur. Valerius Antias et in Siciliam navigasse dilectus 8
causa C. Flaminium scribit, et ex Sicilia Hispaniam pe-
tentem, tempestate in Africam delatum vagos milites de
exercitu P. Africani sacramento rogasse, his duarum pro- 9
vinciarum dilectibus tertium in Hispania adieccisse.

III. Nec in Italia segnius Ligurum bellum cresebat. 1
Pisas iam quadraginta milibus hominum, adfluente quoti-
die multitudine ad famam belli spemque praedae, circum-
sedebant. Minucius consul Arretium die quam edixerat 2
ad conveniendum militibus venit. inde quadrato agmine
ad Pisas duxit, et cum hostes non plus mille passuum ab
oppido trans fluvium movissent castra, consul urbem haud
dubie servatam adventu suo est ingressus. postero die et 3
ipse trans fluvium quingentos ferme passus ab hoste po-
suit castra. inde levibus proeliis a populationibus agrum
sociorum tutabatur: in aciem exire non audebat novo 4
milite et ex multis generibus hominum conlecto needum
noto satis inter se, ut fidere alii alii possent. Ligures 5
multitudine freti et in aciem exibant, parati de summa
rerum deceernere, et abundantes militum numero passim
multas manus per extrema finium ad praedandum mitte-
bant, et, cum coacta vis magna pecorum praedaeque esset, 6
paratum erat praesidium, per quos in castella eorum vi-
cosque ageretur.

III. Cum bellum Ligustum ad Pisas constitisset, 1
consul alter L. Cornelius Merula praeter extremos Ligu-
rum fines exercitum in agrum Boiorum induxit, ubi longe
alia belli ratio quam cum Liguribus erat. consul in aciem 2
exibat, hostes pugnam detractabant, praedatumque ubi
nemo obviam exiret discurrebant Romani; Boi diripi
sua impune quam tuendo ea conserere certamen male-
bant. postquam omnia ferro ignique satis vastata erant, 3

consul agro hostium excessit, et ad Mutinam agmine in-
 4 cauto, ut inter pacatos, duebat. Boi ut egressum suis
 finibus hostem sensere, sequebantur silenti agmine, lo-
 cum insidiis quaerentes. nocte praetergressi castra Ro-
 manam saltum, qua transeundum erat Romanis, insederunt.
 5 id cum parum occulte fecissent, consul, qui multa nocte
 solitus erat movere castra, ne nox terrorem in tumultuari
 proelio augeret, lucem expectavit et, cum luce moveret,
 6 tamen turmam equitum exploratum misit. postquam rela-
 tum est, quantae copiae et in quo loco essent, totius agmine
 sarcinas in medium coiei iussit et triarios vallum cir-
 cumcere, cetero exercitu instructo ad hostem accessit.
 7 idem et Galli fecerunt, postquam apertas esse insidias et
 recto ac iusto proelio, ubi vera vinceret virtus, dimican-
 dum viderunt.

1 V. Hora secunda ferme concursum est. sinistra
 sociorum ala et extraordinari prima in acie pugnabant:
 praeerant duo consulares legati, M. Marellus et Ti.
 2 Sempronius, prioris anni consul. novus consul nunc ad
 prima signa erat, nunc legiones continebat in subsidiis,
 ne certaminis studio prius procurrerent quam datum si-
 3 gnum esset. equites earum extra aciem in locum paten-
 tem Q. et P. Minucios tribunos militum educere iussit
 unde, cum signum dedisset, impetum ex aperto facerent.
 4 haec agenti nuntius venit a Ti. Sempronio Longo, non
 sustinere extraordinarios impetum Gallorum: et eaesos
 5 permultos esse, et qui supersint partim labore, partim
 metu remisisse ardorem pugnae. legionem alteram ex
 duabus, si videretur, submitteret, priusquam ignominia
 6 acciperetur. secunda missa est legio, et extraordinari
 recepti. tum redintegrata est pugna cum et recens miles
 et frequens ordinibus legio successisset. et sinistra ala
 ex proelio subducta est, dextra in primam aciem subiit.
 7 sol ingenti ardore torrebat minime patientia aestus Gallo-
 rum corpora; densis tamen ordinibus nunc alii in alios,
 nunc in seuta incumbentes sustinebant impetus Romano-
 rum. quod ubi animadvertis consul, ad perturbandos or-
 dines eorum C. Livium Salinatorem, qui praeerat alaris
 equitibus, quam concitatissimos equos immittere iubet et

legionarios equites in subsidiis esse. haec procella eque- 9
 stris primo confudit et turbavit, deinde dissipavit aciem
 Gallorum, non tamen ut terga darent. obstabant duces, 10
 hastilibus caedentes terga trepidantium et redire in ordi-
 nes cogentes; sed interequitantes alari non patiebantur.
 consul obtestabatur milites, ut paululum adniterentur: vi- 11
 etoriam in manibus esse; dum perturbatos et trepidantis
 viderent, instarent; si restitui ordines sivissent, integro
 rursus eos proelio et dubio dimicatuos. inferre vexilla- 12
 rios iussit signa. omnes conisi tandem averterunt hostem.
 postquam terga dabant et in fugam passim effundebantur,
 tum ad persequendos eos legionari equites inmissi. quat- 13
 tuordecim milia Boiorum eo die sunt caesa, vivi capti
 mille nonaginta duo, equites septingenti viginti unus, tres
 duces eorum, signa militaria ducenta duodecim, carpenta
 sexaginta tria. nec Romanis incruenta victoria fuit; supra 14
 quinque milia militum, ipsorum aut sociorum, sunt amissa,
 centuriones tres et viginti, praefecti sociūm quattuor et
 M. Genucius et Q. et M. Marci tribuni militum secundae
 legionis.

VI. Eodem fere tempore duorum consulum litterae 1
 adlatae sunt, L. Corneli de proelio ad Mutinam cum Boīs
 facto et Q. Minuci a Pisis: comitia suae sortis esse; 2
 eeterum adeo suspensa omnia in Liguribus se habere, ut
 abscedi inde sine pernicie sociorum et damno rei publi-
 cae non posset. si ita videretur patribus, mitterent ad 3
 collegam, ut is, qui profligatum bellum haberet, ad comitia
 Romam rediret. si id facere gravaretur, quod non suae 4
 sortis id negotium esset, se quidem facturum quodecum-
 que senatus censuisset, sed etiam atque etiam viderent,
 ne magis e re publica esset interregnū iniri quam ab
 se in eo statu relinqui provinciam. senatus C. Scribonio 5
 negotium dedit, ut duos legatos ex ordine senatorio mit-
 teret ad L. Cornelium consulem, qui litteras collegae ad
 senatum missas deferrent ad eum et nuntiarent, senatum, 6
 ni is ad magistratus subrogandos Romanam veniret, potius
 quam Q. Minucium a bello integro avocaret, interregnū
 iniri passurum. missi legati renuntiarunt, L. Cornelium ad 7
 magistratus subrogandos Romanam venturum. de litteris 8

L. Cornelii, quas scripserat secundum proclum cum Bois factum, disceptatio in senatu fuit, quia privatim plerisque 9 senatoribus legatus M. Claudius scripserat, fortunae populi Romanî et militum virtuti gratiam habendam, quod res bene gesta esset: consulis opera et militum aliquantum amissum et hostium exercitum, cuius delendi oblata for-10 tunâ fuerit, elapsum. milites eo plures perisse, quod tardius ex subsidiis, qui laborantibus opem ferrent, successissent; hostes e manibus emissos, quod equitibus legionarîs et tardius datum signum esset et persequi fugientes non licuisset.

1 VII. De ea re nihil temere decerni placuit, ad fre-2 quentiores consultatio dilata est. instabat enim cura alia, quod civitas faenore laborabat et quod, cum multis fac- nebris legibus constricta avaritia esset, via fraudis inita erat, ut in socios qui non tenerentur iis legibus no- mina transscriberent; ita libero faenore obruebant debi-3 tores. cuius coercendi cum ratio quaereretur, diem finiri placuit Feralia, quae proxime fuissent, ut qui post eam diem socii civibus Romanis ereditissent pecunias, profi- terentur et ex ea die pecuniae ereditae, quibus debitor 4 vellet legibus, ius creditorî redderetur. inde postquam professionibus detecta est magnitudo aeris alieni per hanc fraudem contracti, M. Sempronius tribunus plebis ex auctoritate patrum plebem rogavit, plebesque scivit, 5 ut cum sociis ac nomine Latino ereditae pecuniae ius idem quod cum civibus Romanis esset.

6 Haec in Italia domi militiaeque acta. in Hispania nequaquam tantum belli fuit, quantum auxerat fama.

7 C. Flaminius in citeriore Hispania oppidum Illuciam in Oretanis cepit, deinde in hibernacula milites deduxit; et per hiemem proelia aliquot nulla memoria digna adversus latronum magis quam hostium excursiones, vario tamen 8 eventu nec sine militum iactura sunt facta. maiores gestae res a M. Fulvio. is apud Toletum oppidum cum Vaccais Vectonibusque et Celtiberis signis conlatis dimicavit, exercitum earum gentium fudit fugavitque, regem Hilernum vivum cepit.

1 VIII. Cum haec in Hispania gerebantur, comitiorum

iam adpetebat dies. itaque L. Cornelius consul relieto ad exercitum M. Claudio legato Romam venit. is in senatu 2 cum de rebus ab se gestis disseruisset quoque statu pro-vineia esset, questus est cum patribus conscriptis, quod 3 tanto bello una secunda pugna tam feliciter perfecto non esset habitus diis immortalibus honos. postulavit deinde, supplicationem simul triumphumque decernerent. prius 4 tamen quam relatio fieret, Q. Metellus, qui consul dicta-torque fuerat, litteras eodem tempore dixit et consulis L. Cornelii ad senatum et M. Marelli ad magnam partem senatorum adllatas esse inter se pugnantis, eoque dilatam 5 esse consultationem, ut praesentibus auctoribus earum litterarum disceptaretur. itaque expectasse sese, ut con-sul, qui sciret ab legato suo adversus se scriptum aliquid, cum ipsi veniendum esset, deduceret eum secum Romam, emn etiam verius esset Ti. Sempronio imperium habenti 6 tradi exercitum quam legato: nunc videri esse amotum 7 de industria ne ea quae scripsisset praesens diceret [et] aut argueret coram, aut, si quid vani adferret, argui pos-set, donec ad liquidum veritas explorata esset. itaque 8 nihil eorum quae postulareret consul, decernendum in pra-e-sentia censere. cum pergeret nihilo segnius referre, ut 9 supplicatio decerneretur triumphantique sibi urbem invehi liceret, M. et C. Titini tribuni plebis se intercessuros, si de ea re fieret senatus consultum, dixerunt.

VIII. Censores erant priore anno creati Sex. Aelius 1 Paetus et C. Cornelius Cethagus. Cornelius lustrum con-didit. censa sunt civium capita centum quadraginta tria 2 milia septingenta quattuor. aquae ingentes eo anno fue-runt, et Tiberis loca plana urbis inundavit. circa portam 3 Flumentanam etiam conlapsa quaedam ruinis sunt; et porta Caelimontana fulmine ieta est, murusque circa mul-tis locis de caelo tactus. et Ariciae et Lanuvii et in 4 Aventino lapidibus pluvit; et a Capua nuntiatum est ex-a-men vesparum ingens in forum advolasse et in Martis aede consedisse; eas conlectas cum eura et igni crematas esse. horum prodigiorum causa decemviri libros adire 5 iussi, et novemdiale sacrum factum, et supplicatio indicta est atque urbs lustrata. iisdem diebus aediculam Victo- 6

iae Virginis prope aedem Victoriae M. Porcius Cato dedicavit biennio post quam vovit.

7 Eodem anno coloniam Latium in castrum Frentinum triumviri deduxerunt A. Manlius Volso, L. Apustius Fullo, Q. Aelius Tubero, cuius lege deducebatur. tria milia peditum iere, trecenti equites, numerus exiguis pro copia agri. dari potuere tricena iugera in pedites, sexagenaria in equites. Apustio auctore tertia pars agri dempta est, quo postea, si vellent, novos colonos adscribere possent. vicena iugera pedites, quadragena equites acceperunt.

1 X. In exitu iam annus erat, et ambitio magis quam umquam alias exarserat consularibus comitiis. multi et 2 potentes petebant patrici plebeique: P. Cornelius Cu. filius Scipio, qui ex Hispania provincia nuper decesserat magnis rebus gestis, et L. Quinetius Flamininus, qui classi 3 in Graecia praefuerat, et Cn. Manlius Volso – hi patrici, plebei autem C. Laelius, Cn. Domitius, C. Livius Salinator, 4 M. Atilius. sed omnium oculi in Quinetium Corneliumque conieci; nam et in unum locum petebant patricii ambo, et rei militaris gloria recens utrumque commendabat. 5 ceterum ante omnia certamen accendebant fratres candidatorum, duo clarissimi aetatis suae imperatores. maior gloria in P. Scipione, et quo maior, eo propior invidiam; 6 Quincti recentior, ut qui eo anno triumphasset. accedebat, quod alter decimum iam prope annum assiduus in oculis hominum fuerat, quae res minus verendos magnos homines ipsa satietate facit – consul iterum post devictum 7 Hannibalem censorque fuerat –; in Quinetio nova et recentia omnia ad gratiam erant, nihil nec petierat a populo 8 post triumphum nec adeptus erat. pro fratre germano, non patrueli se petere aiebat, pro legato et participe administrandi belli: se terra, fratrem mari rem gessisse. 9 his obtinuit, ut praeferretur candidato, quem Africanus frater duebat, quem Cornelia gens Cornelio consule co-mitia habente, quem tantum praeiudicium senatus, virum e civitate optimum iudicatum, qui matrem Idacam Pessimum venientem in urbem acciperet.

10 L. Quinetius et Cn. Domitius Alienobarbus consules

facti; adeo ne in plebeio quidem consule, cum pro C. Laelio niteretur, Africanus valuit. postero die praetores 11 creati L. Scribonius Libo, M. Fulvius Centumalus, A. Atilius Serranus, M. Baebius Tamphilus, L. Valerius Tappo, Q. Saloniis Sarra. aedilitas insignis eo anno fuit M. Aemili Lepidi et L. Aemili Pauli. multos pe- 12 cuarios damnarunt, ex ea pecunia clipea inaurata in fastigio Iovis aedis posuerunt. porticum unam extra portam Trigeminam, emporio ad Tiberim adiecto, alteram ab porta Fontinali ad Martis aram, qua in Campum iter esset, perduxerunt.

XI. Diu nihil in Liguribus dignum memoria gestum 1 erat, extremo eius anni bis in magnum periculum res ad ducta est. nam et castra consulis obpugnata aegre sunt 2 defensa, et non ita multo post per saltum angustum eum duceretur agmen Romanum, ipsas fauces exercitus Ligurum insedit. qua cum exitus non pateret, converso agmine 3 redire institit consul. et ab tergo fauces saltus occupatae a parte hostium erant Caudinaeque clades memoria non animis modo, sed prope oculis obversabatur. Numidas 4 octingentos ferme equites inter auxilia habebat. eorum praefectus consuli pollicetur, se parte utra vellet cum suis erupturum, tantum uti diceret, utra pars frequentior viuis 5 esset: in eos se impetum faeturum et nihil prius quam flammarum tectis inieeturum, ut is pavor cogeret Ligures exceedere saltu, quem obsiderent, et discurrere ad opem ferendam suis. conlaudatum eum consul spe praeiorum 6 onerat. Numidae equos conseedunt, et obequitare stationibus hostium, neminem lacessentes, coeperunt. nihil 7 primo adspectu contemptius: equi hominesque paululi et graciles, discinctus et inermis eques, praeterquam quod iacula secum portat, equi sine frenis, deformis ipse eurus 8 rigida cervice et extento capite currentium. hunc contemptum de industria augentes labi ex equis et per ludibrium spectaculo esse. itaque qui primo intenti paratique, 9 si lacesserentur, in stationibus fuerant, iam inermes sedentesque pars maxima spectabant. Numidae adequitare, 10 dein refugere, sed proprius saltum paulatim evehi, velut quos impotentis regendi equi invitox efferrent. postremo

subditis calearibus per intermissas stationes hostium eru-
 11 pere, et in agrum latiorem eveeti omnia propinqua viac
 teeta incendunt. proximo deinde vico inferunt ignem,
 12 ferro flammatique omnia pervastant. fumus primo conspe-
 ctus, deinde clamor trepidantium in vicis auditus, postre-
 13 mo seniores puerique refugientes tumultum in castris
 fecerunt. itaque sine consilio, sine imperio, pro se quis-
 que currere ad sua tutanda, momentoque temporis castra
 relieta erant, et obsidione liberatus consul quo intenderat
 pervenit.

1 XII. Sed neque Boi neque Hispani, cum quibus eo
 anno bellatum erat, tam inimici infesti erant Romanis
 2 quam Aetolorum gens. ii post deportatos ex Graecia ex-
 ercitus primo in spe fuerant, et Antiochum in vacuam Eu-
 ropae possessionem venturum nec Philippum aut Nabim
 3 quieturos. ubi nihil usquam moveri viderunt, agitandum
 aliquid miscendumque rati, ne cunctando senescerent
 4 consilia, concilium Naupactum indixerunt. ibi Thoas
 praetor eorum conquestus iniurias Romanorum statumque
 Aetolie, quod omnium Graeciae gentium civitatumque
 inhonoratissimi post eam victoriam essent, cuius causa
 5 ipsi fuissent, legatos censuit circa reges mittendos, qui
 non solum temptarent animos corum, sed suis quemque
 6 stimulis moverent ad Romanum bellum. Damocritus ad
 Nabim, Nicander ad Philippum, Dicaearchus frater prae-
 7 toris ad Antiochum est missus. tyranno Lacedaemonio Da-
 moeritus ademptis maritimis civitatibus enervatam tyran-
 nidem dicere: inde militem, inde naves navalesque socios
 habuisse. inclusum suis prope muris Achaeos videre do-
 minantis in Peloponneso. numquam habiturum recipie-
 randi sua occasionem, si eam quae tum esset praetermis-
 isset. et nullum exercitum Romanum in Graecia esse, nec
 (propter) Gytheum aut maritimos alias Laconas dignam
 causam existimaturos Romanos, cur legiones rursus in
 9 Graeciam transmittant. haec ad incitandum animum ty-
 ranni dicebantur, ut, eum Antiochus in Graeciam traie-
 cisset, conscientia violatae per sociorum iniurias Roma-
 10 nae amicitiae coniungeret se cum Antiocho. et Philippum
 Nicander haud dissimili oratione incitabat. erat etiam

maior orationis materia, quo ex altiore fastigio rex quam tyrannus detractus erat, quoque plures ademptae res. ad 11
 hoc vetusta regum Macedoniae fama peragratusque orbis terrarum victoriis eius gentis referebatur: et tutum vel incepto vel eventu se consilium adferre; nam neque ut 12
 ante se moveat Philippus quam Antiochus eum exercitu transierit in Graeciam, suadere, et qui sine Antiocho ad- 13
 versus Romanos Aetolosque tam diu sustinuerit bellum,
 ei adjuncto Antiocho, sociis Actolis, qui tum graviores hostes quam Romani fuerint, quibus tandem viribus resistere Romanos posse? adiebat de duce Hannibale, 14
 nato adversus Romanos hoste, qui plures et dues et milites eorum occidisset quam quot superessent. haec Philippo Nicander. alia Diecearchus Antiocho. et omnium 15
 primum praedam de Philippo Romanorum esse dicere,
 victoriam Aetolorum: et aditum in Graeciam Romanis nullos alias quam Aetolos dedisse, et ad vincendum vires eosdem praebuisse. deinde quantas peditum equitumque 16
 copias praebituri Antiocho ad bellum essent, quae loca terrestribus copiis, quos portus maritimis. tum de Philippo et Nabide libero mendacio abutebatur: paratum utrumque ad rebellandum esse, et primam quamque occasionem recuperandi ea quae bello amisissent arrepturos. ita per totum simul orbem terrarum Actoli Romanis con- 18
 citabant bellum. et reges tamen aut non moti aut tardius moti sunt.

XIII. Nabis exemplo circa omnis maritimos vicos 1
 dimisit ad seditiones in iis miscendas et alias principum donis ad suam causam perduxit, alias pertinaciter in societate Romana manentis occidit. Achaeis omnium maritimarum Laconum tuendorum a T. Quinetio cura mandata erat. itaque exemplo et ad tyrannum legatos miserunt, qui admonerent foederis cum Romani denuntiarentque, 3
 ne pacem quam tantopere petisset turbaret, et auxilia ad Gytheum, quod iam obpugnabatur ab tyranno, et Romanam, qui ea nuntiarent, legatos miserunt.

Antiochus rex ea hieme Raphiac in Phoenice Ptole- 4
 maeo regi Aegypti filia in matrimonium data, cum Antiochiam se receperisset, per Ciliciam Tauro monte superato

5 extremo iam hiemis Ephesum pervenit. inde principio
veris, Antiocho filio misso in Syriam ad custodiam ulti-
marum partium regni, ne quid absente se ab tergo move-
retur, ipse cum omnibus terrestribus copiis ad Pisidas,
qui circa Sindam incolunt, obpugnandos est profectus.
6 eo tempore legati Romani P. Sulpicius et P. Villius, qui
ad Antiochum, sicut ante dictum est, missi erant, iussi
prius Eumenem adire Elaeam venere; inde Pergamum —
7 ibi regia Eumenis fuit — escenderunt. cupidus belli ad-
versus Antiochum Eumenes erat, gravem, si pax esset,
adeolam tanto potentiores regem credens: eundem, si
motum bellum esset, non magis parem Romanis fore
8 quam Philippus fuisse et aut funditus sublatum iri aut,
si pax vieto daretur, multa illi detraeta sibi accessura, ut
facile deinde se ab eo sine ullo auxilio Romano tueri pos-
9 set. etiam si quid adversi casurum foret, satius esse Ro-
manis sociis quamcumque fortunam subire quam solum
aut imperium pati Antiochi aut abnuentem vi atque armis
10 cogi. ob haec, quantum auctoritate, quantum consilio
valebat, incitabat Romanos ad bellum.

1 XIII. Sulpicius aeger Pergami substitut: Villius cum
Pisidiæ bello occupatum esse regem audisset, Ephesum
2 profectus, dum paucos ibi moratur dies, dedit operam,
ut cum Hannibale, qui tum ibi forte erat, saepe congre-
3 deretur, ut animum eius temptaret et, si qua posset, me-
4 tum deineret, periculi quiequam ei ab Romanis esse. iis
conloquiis aliud quidem actum nihil est; secutum tamen
sua sponte est, velut consilio petitum esset, ut vilius ob
ea regi Hannibal et suspectior ad omnia fieret.

5 Claudius, secutus Graecos Aelianos libros, P. Afri-
canum in ea fuisse legatione tradit, eumque Ephesi conlo-
6 cutum cum Hannibale, et sermonem unum etiam refert,
quo quaerenti Africano quem fuisse maximum imperato-
rem Hannibal erederet respondisse, Alexandrum Mace-
7 donum regem, quod parva manu innumerabiles exercitus
fudisset [et] quod ultimas oras, quas visere supra spem
8 humanam esset, peragrasset. quaerenti deinde, quem se-
9 cundum poneret, Pyrrhum dixisse: castra metari primum
doctuisse, ad hoc neminem elegantius loca cepisse, pree-

sidia disposuisse, artem etiam conciliandi sibi homines eam habuisse, ut Italicae gentes regis externi quam populi Romani tam diu principis in ea terra imperium esse mal-
lent. exequenti, quem tertium duceret, haud dubie semet 10 ipsum dixisse. tum risum obortum Scipioni et subiecisse
'quidnam tu dices, si me vicisses?' 'tum vero me' in- 11
quit 'et ante Alexandrum et ante Pyrrhum et ante alios
omnis imperatores esse.' et perplexum Punico astu re- 12
sponsum et improvisum adsentationis genus Scipionem
movisse, quod e grege se imperatorum velut inaequita-
bilem secrevisset.

XV. Villius ab Epheso Apameam processit. eo et 1
Antiochus auditio legatorum Romanorum adventu ocurrerit.
Apameae congressis disceptatio eadem ferme fuit, quae 2
Romae inter Quintum et legatos regis fuerat. mors nun-
tiata Antiochi filii regis, quem missum paulo ante dixe-
ram in Syriam, diremit conloquia. magnus luctus in regia 3
fuit magnumque eius iuvenis desiderium: id enim iam
specimen sui dederat, uti, si vita longior contigisset, magni
iustique regis in eo indolem fuisse adpareret. quo carior 4
acceptiorque omnibus erat, eo mors eius suspectior fuit,
gravem successorem cum instare senectuti suae patrem
credentem per spadones quosdam, talium ministerio faci-
norum acceptos regibus, veneno sustulisse. eam quoque 5
causam clandestino facinori adiciebant, quod Seleuco filio
Lysimachiam dedisset, Antiocho quam similem daret se-
dem, ut procul ab se honore eum quoque ablegaret, non
habuisset. magni tamen luctus species per aliquot dies 6
regiam tenuit; legatusque Romanus ne alieno tempore
incommodus obversaretur, Pergamum concessit. rex Ephe- 7
sum omisso quod inchoaverat bello redit. ibi per luctum
regia clausa cum Minnione quodam, qui princeps amico-
rum eius erat, secreta consilia agitavit. Minnio ignarus 8
omnium exterritorum viresque aestimans regis ex rebus
in Syria aut Asia gestis, non causa modo superiorem esse
Antiochum, quod nihil acqui postularent Romani, sed
bello quoque superaturum credebat. fugienti regi disce- 9
ptionem cum legatis, seu iam experto eam minus pro-
speram seu maerore recenti confuso, professus Minnio,

se quae pro causa essent dicturum, persuasit, ut a Pergamo accerserentur legati.

1 XVI. Iam convaluerat Sulpicius; itaque ambo Ephesum venerunt. rex a Minnione excusatus, et absente eo
 2 agi res copta est. ibi praeparata oratione Minnio ‘specioso titulo’ inquit ‘uti vos, Romani, Gracearum civitatum liberandarum video; sed facta vestra orationi non
 3 conveniunt, et aliud Antiocho iuris statuistis, alio ipsi
 4 utimini. qui enim magis Smyrnaei Lampsacenique Graeci sunt quam Neapolitani et Regini et Tarentini, a quibus stipendium, a quibus naves ex foedere exigitis?
 5 cur Syracusas atque in alias Siciliae Graecas urbes praetorem quotannis eum in imperio et virgis et securibus mititis? nihil aliud profecto dicatis quam armis superatis
 6 vos iis has leges imposuisse. eandem de Smyrna, Lam-
 psaco civitatibusque quae Ioniae aut Aeolidis sunt cau-
 7 sam ab Antiocho accipite. bello superatas a maioribus et stipendiarias ac veetigales factas in antiquum ius repetit.
 itaque ad haec ei responderi velim, si ex acquo disce-
 8 ptatur et non belli causa quaeritur.’ ad ea Sulpicius
 ‘fecit verecunde’ inquit ‘Antiochus, qui, si alia pro
 causa eius non erant quae dicerentur, quemlibet ista
 9 quam se dicere maluit. quid enim simile habet civitatum
 earum quas comparasti causa? ab Reginis et Neapolitanis
 uno et perpetuo tenore iuris, semper usurpato, numquam
 10 intermisso, quae ex foedere debent exigimus. potesne
 tandem dieere, ut ii populi non per se, non per alium
 11 quemquam foedus mutaverunt, sic Asiae civitates, ut
 semel venerint in maiorum Antiochi potestatem, in per-
 petua possessione regni vestri mansisse, et non alias
 earum in Philippi, alias in Ptolemaei fuisse potestate,
 alias per multos annos nullo ambigente libertatem usur-
 12 passe? nam si, quod aliquando servierunt temporum
 iniuitate pressi, ius post tot saecula adserendi eos in
 servitutem faciet, quid abest, quin actum nobis nihil sit
 quod a Philippo liberavimus Graeciam, et repeatant po-
 steri eius Corinthum, Chalcidem, Demetriadem et Thes-
 13 salorum totam gentem? sed quid ego causam civitatum

ago, quam ipsis agentibus et nos et regem ipsum cognoscere aequius est?

XVII. Vocari deinde civitatum legationes iussit 1
praeparatas iam ante et instructas ab Eumene, qui quan-
tumcumque virium Antiocho decessisset, suo id accessu-
rum regno duebat. admissi plures, dum suas quisque 2
nunc querelas, nunc postulationes inserit et aequa inquis
miscent, ex disceptatione altercationem fecerunt. itaque,
nec remissa ulla re nec impetrata, aequa ac venerant
omnium ineerti legati Romanam redierunt.

Rex dimissis iis consilium de bello Romano habuit. 3
ibi aliis alio ferocius, quia quo quisque asperius adver-
sus Romanos locutus esset, eo spes gratiae maior erat,
alius superbiam postulatorum incerepare, tamquam Nabidi 4
victo, sic Antiocho, maximo Asiae regum, inponentium
leges — quamquam Nabidi tamen dominationem in patriam 5
suam et patriam Lacedaemonem remissam, Antiocho si 6
Smyrna et Lampsacus imperata faciant, indignum videri —,
alii parvas et vix dietu dignas belli causas tanto regi eas 7
civitates esse. sed initium semper a parvis iniusta impe-
randi fieri, nisi crederent Persas, cum aquam terramque
ab Lacedaemonis petierint, gleba terrae et haustu aquae
eguisse. per similem temptationem Romanis de duabus 8
civitatibus agi. et alias civitates, simul duas iugum exuisse
vidissent, ad liberatorem populum defecturas. si non 9
libertas servitute potior sit, tamen omni praesenti statu
spem cuiusque novandi res suas blandiorem esse.

XVIII. Alexander Acaean in consilio erat, Philippo 1
quondam amicus, nuper relieto eo secutus opulentiores
regiam Antiochi, et tamquam peritus Graeciae nec igna- 2
rus Romanorum, in eum gradum amicitiae regis, ut con-
siliis quoque arcanis interesset, acceptus erat. is, tam- 3
quam non utrum bellandum esset neene consuleretur, sed
ubi et qua ratione bellum gereretur, victoriam se haut
dubiam proponere animo adfirmabat, si in Europam trans-
isset rex et in aliqua Graeciae parte sedem bello cepisset:
iam primum Aetolos, qui umbilicum Graeciae incolerent, 4
in armis eum inventurum, antesignanos ad asperrima
quaerque belli paratos. in duobus velut cornibus Grae- 5

eiae, Nabim a Peloponneso concitaturum omnia, repetenter Argivorum urbem, repetentem maritimam civitates, quibus cum depulsum Romani Lacedaemonis muris inclusissent, a Macedonia Philippum, ubi primum bellicum eani audisset, arma capturum. nosse se spiritus eius, nosse animum; scire ferarum modo, quae claustris aut vinculis tenentur, ingentis iam diu iras eum in pectore 7 volvere. meminisse etiam se, quotiens in bello precari omissis deos solitus sit, ut Antiochum sibi darent adiutorem; eius voti si compos nunc fiat, nullam moram rebellandi 8 facturum. tantum non enetandum nec cessandum esse; in eo enim victoriam verti, si et loca oportuna et socii praecoccuparentur. Hannibalem quoque sine mora mittendum in Africam esse ad distingendos Romanos.

XVIII. Hannibal non adhibitus est in consilium, propter conloquia eum Villio suspectus regi et in nullo postea honore habitus. primo eam contumeliam tacitus tulit, 2 deinde melius esse ratus et percumetari causam repentinae alienationis et purgare se, tempore apto quaesita 3 simpliciter iracundiae causa auditaque, ‘pater Hamilear,’ inquit ‘Antioche, parvum admodum me, cum saerificaret, altaribus admotum iurcitrando adegit, numquam amicum 4 fore populi Romani. sub hoc sacramento sex et triginta annos militavi, hoc me in pace patria mea expulit, hoc patria extorrem in tuam regiam adduxit, hoc duce, si tu spem meam destitueris, ubique vires, ubi arma esse sciām, huc veniam, toto orbe terrarum quaerens aliquos 5 Romanis hostis. itaque si quibus tuorum meis criminibus apud te creseere lubet, aliam materiam cresendi ex me 6 quaerant. odi odioque sum Romanis. id me verum dicere pater Hamilear et dii testes sunt. proinde cum de bello Romano cogitabis, inter primos amicos Hannibalem habeto, si qua res te ad pacem compellat, in id consilium alium 7 cum quo deliberes quaerito.’ non movit modo talis oratio regem, sed etiam reconciliavit Hannibali. ex consilio ita discessum est, ut bellum gereretur.

XX. Romae destinabant quidem sermonibus hostem Antiochum, sed nihil ad id bellum praeter animos parabant. consulibus ambobus Italia provinceia decreta est,

ita ut inter se compararent sortirenturve, uter comitiis eius anni praecesset: ad utrum ea non pertineret cura, ut 3 paratus esset, si quo eum extra Italiam opus esset ducere legiones. huic consuli permisum, ut duas legiones seri- 4 beret novas et sociūm nominis Latini milia viginta et equites octingentos. alteri consuli duae legiones decretae, 5 quas L. Cornelius consul superioris anni habuisse, et sociūm Latini nominis ex eodem exercitu quindecim milia et equites quingenti. Q. Minucio cum exercitu quem in 6 Liguribus habebat prorogatum imperium. additum in supplementum, ut quattuor milia peditum Romanorum scriberentur et centum quinquaginta equites et sociis eodem quinque milia peditum imperarentur, ducenti quin- 7 quaginta equites. Cn. Domitio extra Italiam quo senatus censuisset provincia evenit, L. Quinetio Gallia et comitia habenda. praetores deinde provincias sortiti, M. Fulvius s Centumalus urbanam, L. Seribonius Libo peregrinam, L. Valerius Tappo Siciliam, Q. Salonius Sarra Sardiniam, M. Baebius Tamphilus Hispaniam eiteriorem, A. Atilius Serranus ulteriorem. sed his duobus primum senatus 9 consulto, deinde plebei etiam scito permutatae provinciae sunt: Atilio classis et Macedonia, Baebio Bruttii decreti. 10 Flaminio Fulvioque in Hispanis prorogatum imperium. 11 Atilio in Bruttios duae legiones decretae, quae priore anno urbanae fuissent, et ut sociis eodem milia peditum quindecim imperarentur et quingenti equites. Baebius 12 Tamphilus triginta naves quinqueremes facere iussus et ex navalibus veteres deducere, si quae utiles essent, et scribere navalis socios. et consulibus imperatum, ut ei duo milia sociūm ac Latini nominis et mille Romanos darent pedites. hi duo praetores et duo exercitus, terrestris na- 13 valisque, adversus Nabim aperte iam obpugnantem socios populi Romani dicebantur parari. ceterum legati ad An- 14 tiochum missi exspectabantur, et priusquam ii redissent, vetuerat Cn. Domitium consulem senatus discedere ab urbe.

XXI. Praetoribus Fulvio et Seribonio, quibus ut ius 1 dicere Romae provincia erat, negotium datum, ut praeter eam classem, cui Baebius praefuturus erat, centum quin- queremes pararent.

2 Priusquam consul praetoresque in provincias pro-
 3 ficearentur, supplicatio fuit prodigiorum causa. capram
 sex haedos uno fetu edidisse ex Piceno nuntiatum est, et
 Arreti puerum natum unimanum, Amiterni terram pluvisse,
 4 Formis portam murumque de caelo taeta, et, quod maxime
 terrebat, consulis Cn. Domiti bovem locutum 'Roma,
 5 cave tibi.' ceterorum prodigiorum causa supplicatum
 est; bovem cum cura servari aliquae haruspices iusserunt.
 Tiberis infestiore quam priore inpetu inlatus urbi duos
 pontis, aedificia multa, maxime circa Flumentanam portam,
 6 evertit. saxum ingens, sive imbris seu motu terrae leni-
 ore quam ut alioqui sentiretur, labefactatum in vicum Iuga-
 rum ex Capitolio procidit et multos obpressit. in agris
 passim inundatis pecua ablata, villarum strages facta est.
 7 Priusquam L. Quinctius consul in provinciam per-
 veniret, Q. Minucius in agro Pisano cum Liguribus signis
 conlatis pugnavit; novem milia hostium occidit, ceteros
 8 fusos fugatosque in castra compulit. ea usque in noctem
 magno certamine obpugnata defensaque sunt. nocte clam
 9 profecti Ligures; prima luce vacua castra Romanus in-
 vasit. praedae minus inventum est, quod subinde spolia
 10 agrorum capta domos mittebant. Minucius nihil deinde
 laxamenti hostibus dedit; ex agro Pisano in Ligures pro-
 fectus castella vicosque eorum igni ferroque pervastavit.
 11 ibi praeda Etrusca, quae missa a populatoribus fuerat,
 repletus est miles Romanus.

1 XXII. Sub idem tempus legati ab regibus Romam
 2 reverterunt. qui cum nihil quod satis maturam causam
 belli haberet nisi adversus Laeadaemonium tyrrannum ad-
 tulissent, quem et Achaei legati nuntiabant contra foedus
 maritimam oram Laconum obpugnare, Atilius praetor
 cum classe missus in Graeciam est ad tuendos socios.
 3 consules, quando nihil ab Antiocho instaret, proficisci
 ambo in provincias placuit. Domitius ab Arimino, qua
 4 proximum fuit, Quinctius per Ligures in Boios venit. duo
 consulum agmina diversa late agrum hostium pervastarunt.
 primo equites eorum pauci cum praefectis, deinde universus
 senatus, postremo in quibus aut fortuna aliqua aut dignitas
 erat, ad mille quingenti ad consules transfugerunt.

Et in utraque Hispania eo anno res prospere gestae; nam et C. Flaminius oppidum Licabrum munitum opulentumque vineis expugnavit et nobilem regulum Corribilonem vivum cepit, et M. Fulvius proconsul cum duobus exercitibus hostium duo secunda proelia fecit, oppida duo Hispanorum, Vesceliam Helonemque, et castella multa expugnavit; alia voluntate ad eum defecerunt. tum in Oretanos progressus et ibi duobus potitus oppidis, Noliba et Cusibi, ad Tagum amnem ire pergit. Toletum ibi parva urbs erat, sed loco munito. eam cum obpugnaret, Vettonum magnus exercitus Toletanis subsidio venit. cum iis signis conlatis prospere pugnavit et fusis Vettinibus operibus Toletum cepit.

XXIII. Ceterum eo tempore minus ea bella, quae gerebantur, curae patribus erant quam exspectatio nondum coepti cum Antiocho belli. nam etsi per legatos identidem omnia explorabantur, tamen rumores temere sinc ulla auctoribus orti multa falsa veris miscebant. inter quae adlatum erat, cum in Aetoliam venisset Antiochus, extemplo classem eum in Siciliam missurum. itaque se natus, etsi praetorem Atilium cum classe miserat in Graeciam, tamen, quia non copiis modo, sed etiam auctoritate opus erat ad tenendos sociorum animos, T. Quinetium et Cn. Octavium et Cn. Servilium et P. Villium legatos in Graeciam misit; et ut M. Baebius ex Bruttis ad Tarentum et Brundisium promoveret legiones decrevit, inde, si res posceret, in Macedoniam traiceret; et ut M. Fulvius praetor classem navium viginti mitteret ad tuendam Siciliae oram; et ut cum imperio esset qui classem eam duceret — duxit L. Oppius Salinator, qui priore anno aedilis plebei fuerat —; et ut idem praetor L. Valerio collegae scriberet, periculum esse, ne classis regis Antiochi ex Aetolia in Siciliam traiceret: itaque placere senatui, ad eum exercitum, quem haberet, tumultuariorum militum ad duodecim milia et quadringentos equites scriberet, quibus oram maritimam provinciae, qua vergeret in Graeciam, tueri posset. eum dilectum praetor non ex Sicilia ipsa tantum, sed ex circumiacentibus insulis habuit, oppidaque omnia maritima, quae in Graeciam versa erant, praesidiis

10 firmavit. addidit alimenta rumoribus adventus Attali Eumenis fratris, qui nuntiavit, Antiochum regem Hellespontina cum exercitu transisse et Aetolos ita se parare, ut
 11 sub adventum eius in armis essent. et Eumeni absenti et praesenti Attalo gratiae actae et aedes liberae, locus, laitia decreta et munera data, equi duo, bina equestria arma et vasa argentea centum pondo et aurea viginti pondo.

1 XXIII. Cum alii atque alii nuntii bellum instare adferrent, ad rem pertinere visum est consules primo 2 quoque tempore creari. itaque senatus consultum factum est, ut M. Fulvius praetor litteras extemplo ad consulem mitteret, quibus certior fieret, senatui placere, provincia 3 exercituque tradito legatis Romam reverti eum et ex itinere praemittere edictum, quo comitia consulibus ereandis ediceret. paruit iis litteris consul et praemisso edicto Romanum venit.

4 Eo quoque anno magna ambitio fuit, quod patrici tres in unum locum petierunt, P. Cornelius Cn. f. Scipio, qui priore anno repulsam tulerat, et L. Cornelius Scipio et 5 Cn. Manlius Volso. P. Scipioni, ut dilatum viro tali, non negatum honorem adpareret, consulatus datus est. 6 additur ei de plebe collega M'. Acilius Glabrio. postero die praetores creati L. Aemilius Paulus, M. Aemilius Lepidus, M. Iunius Brutus, A. Cornelius Mammula, C. Livius et L. Oppius; utriusque eorum Salinator cognomen erat, Oppius is erat qui classem viginti navium in Siciliam 7 duxerat. interim dum novi magistratus sortirentur provincias, M. Baebius a Brundisio cum omnibus copiis transire in Epirum est iussus et circa Apolloniam copias 8 continere, et M. Fulvio praetori urbano negotium datum est, ut quinqueremes novas quinquaginta faceret.

1 XXV. Et populus quidem Romanus ita se ad omnis 2 conatus Antiochi praeparabat. Nabis iam non differebat bellum, sed summa vi Gytheum obpugnabat et, infensus Aehaeis quod miserant obsensis praesidium, agros eorum 3 vastabat. Aehaei non antea ausi capessere bellum quam 4 ab Roma revertissent legati, ut quid senatui placeceret sci- rent, post redditum legatorum et Sicyonem concilium edixe- runt et legatos ad T. Quinetium miserunt qui consilium

ab eo peterent. in concilio omnium ad bellum extemplo 5 capessendum inclinatae sententiae erant; litterae T. Quinti cunctationem iniecerunt, quibus auctor erat praetorem classemque Romanam expectandi. cum principum alii 6 in sententia permanerent, alii utendum eius quem ipsi consuluisserent consilio censerent, multitudo Philopoemis 7 sententiam expectabat. praetor is tunc erat et omnis 8 eo tempore et prudentia et auctoritate anteibat. is praefatus, bene comparatum apud Aetolos esse, ne praetor, cum de bello consuluissest, ipse sententiam diceret, statuere quam primum ipsos quid vellent iussit: praetorem 9 decreta eorum cum fide et cura exsecuturum adiurumque, ut, quantum in consilio humano positum esset, nec pacis eos paeniteret nec belli. plus ea oratio momenti ad 10 incitandos ad bellum habuit quam si aperte suadendo cupiditatem res gerendi ostendisset. itaque ingenti consensu bellum decretum est, tempus et ratio administrandi eius libera praetori permissa. Philopoemen, praeterquam 11 quod ita Quintio placeret, et ipse existimabat, classem Romanam expectandam, quae a mari Gytheum tueri posset, sed metuens, ne dilationem res non pateretur et non 12 Gytheum solum, sed praesidium quoque missum ad tuendam urbem amitteretur, naves Achaeorum deduxit.

XXVI. Comparaverat et tyranus modicam classem 1 ad prohibenda, si qua obsessis mari submitterentur, praesidia, tres tectas naves et lembos pristisque, tradita vetere classe ex foedere Romanis. harum ut novarum tum navi- 2 um agilitatem experiretur, simul ut omnia satis apta ad certamen essent, proiectos in altum cotidie remigem militemque simulacris navalis pugnae exercebat, in eo ratus verti spem obsidionis, si praesidia maritima interclusisset. praetor Achaeorum sicut terrestrium certamini 3 num arte quemvis clarorum imperatorum vel usu vel ingenio aequabat, ita rudis in re navalii erat, Arcas, medi- 4 terraneus homo, externorum etiam omnium, nisi quod in Creta praefectus auxiliorum militaverat, ignarus. navis 5 erat quadriremis vetus, capta annis ante octoginta, cum Crateri uxorem Nicaeam ab Naupacto Corinthum veheret; huius fama motus — fuerat enim nobile in classe regia 6

quondam navigium — deduci ab Aegio putrem iam admodum et vetustate dilabentem iussit. hac tum praetoria nave praecedente classem, cum in ea Patrensis Tiso praefectus classis vicheretur, obcurrerunt a Gytheo Laconum naves. et primo statim incursu ad novam et firmam navem vetus, quae per se ipsa omnibus compagibus aquam acciperet, divulsa est captique omnes qui in nave erant. cetera classis praetoria nave amissa quantum quaeque remis valuit fugerunt. ipse Philopoemen in levi speculatoria nave fugit nec ante fugae finem quam Patras ventum est fecit. nihil ea res animum militaris viri et multos experti casus immisit. quin contra, si in re navalii, cuius esset ignarus, obfendisset, eo plus in ea quorum usu calleret spei nactus, breve id tyranno gaudium se effecturum adfirmabat.

XXVII. Nabis cum prospera re elatus, tum spem etiam haud dubiam nactus nihil iam a mari periculi fore, et terrestres aditus claudere oportune positis praesidiis voluit. tertia parte copiarum ab obsidione Gythei abducta ad Pleias posuit [castra]. imminet is locus et Leucis et Aeris, qua videbantur hostes exercitum admoturi. eum ibi stativa essent, pauci tabernacula haberent, multitudo alia casas ex arundine textas fronde, quae umbram modo paeberet, texissent, priusquam in conspectum hostis veniret Philopoemen, necopinantem eum improviso genere belli adgredi statuit. navigia parva in stationem occultam agri Argivi contraxit: in ea expeditos milites, eetratos plerosque, eum fundis et iaculis et alio levi genere armaturae imposuit. inde litora legens cum ad propinquum castris hostium promunturium venisset, egressus callibus notis nocte Pleias pervenit et, sopitis vigilibus ut in nullo propinquu metu, ignem easis ab omni parte castrorum iniecit. multi prius incendio absumpti sunt quam hostium adventum sentirent, et qui senserant nullam opem ferre potuerunt. ferro flammaque omnia absunta; perpauci ex tam ancipiti peste ad Gytheum in maiora castra perfugerunt. ita percussis hostibus, Philopoemen protinus ad depopulandam Tripolim Laconici agri, qui proximus finem Megalopolitarum est, duxit, et magna vi pecorum hominumque inde abrepta priusquam

a Gytheo tyrannus praesidium agris mitteret, discessit.
 inde Tegeam exercitu contracto concilioque eodem et 11
 Achaeis et sociis indicto, in quo et Epirotarum et Acar-
 namnum fuere principes, statuit, quoniam satis et suorum 12
 a pudore maritimae ignominiae restituti animi et hostium
 conterriti essent, ad Lacedaemonem ducere, eo modo
 uno ratus ab obsidione Gythei hostem abduei posse. ad 13
 Caryas primum in hostium terra posuit castra. eo ipso
 die Gytheum expugnatum est. cuius rei ignarus Philopo-
 men (castra) ad Barbosthenem — mons est decem milia
 passuum ab Lacedaemone — processit. et Nabis recepto 14
 Gytheo cum expedito exercitu inde profectus, cum praec-
 ter Lacedaemonem raptim duxisset, Pyrri quae vocant
 castra occupavit, quem peti locum ab Achaeis non dubi-
 tabat. inde hostibus obcurrit. obtinebant autem longo 15
 agmine propter angustias viae prope quinque milia pas-
 suum. eugebatur agmen ab equitibus et maxima parte
 auxiliorum, quod existimabat Philopoemen tyrannum
 mereennariis militibus, quibus plurimum fideret, ab tergo
 suos adgressurum. duae res simul inopinatae perculerunt 16
 eum: una praeoccupatus quem petebat locus, altera, quod
 primo agmini obcurrisse hostem cernebat, ubi, cum per
 loca confragosa iter esset, sine levis armaturae praesidio
 signa ferri non videbat posse.

XXVIII. Erat autem Philopoemen praeceps in du- 1
 cendo agmine locisque capiendis sollertiae atque usus, nec
 belli tantum temporibus, sed etiam in pace ad id maxime
 animum exercuerat. ubi iter quopiam faceret et ad diffici- 2
 lem transitu saltum venisset, contemplatus ab omni parte
 loei naturam, cum solus iret, secum ipse agitabat animo,
 cum comites haberet, ab iis quaerebat, si hostis eo loco 3
 adpariisset, quid, si a fronte, quid, si ab latere hoc aut
 illo, quid, si ab tergo adoriretur, capiendum consilii foret:
 posse instructos recta aeie, posse inconditum agmen et
 tantummodo aptum viac obcurrere. quem locum ipse ca- 4
 pturus esset, cogitando aut quaerendo exequebatur, aut
 quot armatis, aut quo genere armorum — plurimum enim
 interesse — usurus; quo impedimenta, quo sarcinas, quo
 turbam inermem reiceret; quanto ea aut quali praesidio 5

6 custodiret; et utrum pergere qua coepisset ire via an
 6 eam qua venisset repetere melius esset; castris quoque
 quem locum caperet, quantum munimento amplecteretur
 loci, qua oportuna aquatio, qua pabuli lignorumque copia
 esset; qua postero die castra moventi tutum maxime iter,
 7 quae forma agminis esset. his curis cogitationibusque
 ita ab ineunte aetate animum agitaverat, ut nulla ei
 8 nova in tali re cogitatio esset. et tum omnium primum
 agmen constituit; dein Cretensis auxiliares et quos Ta-
 rentinos vocabant equites, binos secum trahentis equos,
 ad prima signa misit et, iussis equitibus subsequi super
 9 torrentem unde aquari possent, rupem occupavit. eo
 impedimenta omnia et calonum turbam conlectau armatis
 circumdedit et pro natura loci castra communivit. taber-
 naacula statuere in aspretis et inaequabili solo difficile
 10 erat. hostes quingentos passus aberant. ex eodem rivo
 utrimque eum praesidio levis armatura aquati sunt, et
 priusquam, qualia in propinquis castris solent, contra-
 11 heretur certamen, nox intervenit. postero die adparebat
 pugnandum pro aquatoribus circa rivum esse. nocte in
 valle a conspectu hostium aversa, quantam multitudinem
 locus oculere poterat, condidit cetratorum.

1 **XXVIII.** Luce orta Cretensium levis armatura et
 Tarentini equites super torrentem proelium commiserunt.
 Telemnastus Cretensis popularibus suis, equitibus Ly cortas
 2 Megalopolitanus praeerat. Cretenses et hostium auxiliares
 equitumque idem genus Tarentini praesidio aquatoribus
 erant. aliquamdiu dubium proelium fuit, ut eodem ex parte
 3 utraque hominum genere et armis paribus; procedente cer-
 tamine et numero vicere tyranni auxiliares, et quia ita prae-
 ceptum a Philopoemene praefectis erat, ut modice edito
 proelio in fugam inclinarent hostemque ad locum insidiarum
 pertraherent. effuse secuti fugientes per convallem, pleri-
 que et vulnerati et interfecti sunt, priusquam occultum ho-
 4 stem viderent. cetrati ita, quantum latitudo vallis patieba-
 tur, instructi sederant, ut facile per intervalla ordinum
 5 fugientes suos acciperent. consurgunt deinde ipsi integri,
 recentes, instructi et in hostis inordinatos, effusos, labore
 6 etiam et vulneribus fessos, inpetum faciunt: nee dubia

victoria fuit. extemplo terga dedit tyranni miles, et haut paulo concitatiore cursu quam secutus erat fugiens in castra est compulsus; multi caesi captique in ea fuga sunt. 7 et in castris quoque foret trepidatum, ni Philopoemen receptui cani iussisset, loca magis confragosa, quacumque temere processisset iniqua, quam hostem metuens.

Inde et ex fortuna pugnae et ex ingenio ducis conjectans, in quo tum is pavore esset, unum de auxiliaribus specie transfugae mittit ad eum, qui pro comperto adferret, Achaeos statuisse postero die ad Eurotan annem, 9 qui prope ipsis adfluit moenibus, progredi, ut intercluderent iter, ne aut tyrannus cum vellet receptum ad urbem haberet aut communicatus ab urbe in castra portarentur, simul etiam temptaturus, si quorum animi sollicitari ad defectionem a tyranno possent. non tam fidem 11 dietis perfuga fecit quam pereulso metu relinquendi castra causam probabilem praebuit. postero die Pythagoram 12 eum auxiliaribus et equitatu stationem agere pro vallo iussit; ipse tamquam in aeiem cum robore exercitus egressus signa oeiis ferri ad urbem iussit.

XXX. Philopoemen postquam citatum agmen per 1 angustam et proclivem viam duei raptim vidit, equitatum omnem et Cretensium auxiliares in stationem hostium, quae pro castris erat, emitit. illi ubi hostis adesse et a 2 suis se desertos viderunt, primo in castra recipere se conati sunt; deinde postquam instrueta acies tota Achaeorum 3 admovebatur, metu ne cum ipsis castris caperentur sequi suorum agmen aliquantum praegressum insistunt. extem- 4 plo cetrati Achaeorum in castra inpetum faciunt et diripiunt, ceteri ad persequendos hostes ire pergunt. erat iter tale, per quod vix tranquillum ab hostili metu agmen expediri posset; ut vero ad postremos proelium ortum est, 5 clamorque terribilis ab tergo paventium ad prima signa est perlatus, pro se quisque armis abiectis in circumiectas itineri silvas diffugiunt, momentoque temporis strage armorum saepta via est, maxime hastis, quae pleraeque 6 adversae eadentes velut vallo obiecto iter impediebant. Philopoemen, utcumque possent, instare et persequi au- 7 xiliaribus iussis — utique enim equitibus haud facilem

futuram fugam —, ipse gravius agmen via patentiore ad 8 Eurotan amnem deduxit. ibi castris sub occasum solis positis levem armaturam, quam ad persequendum reliquerat hostem, opperiebatur. qui ubi prima vigilia venerunt, nuntiantes tyrannum cum paucis ad urbem penetrasse, ceteram multitudinem inermem toto sparsam vagari 9 saltu, corpora curare eos iubet. ipse ex cetera copia militum, qui quia priores in castra venerant, refecti et cibo sumpto et modica quiete erant, delectos, nihil praeter gladios secum ferentis, extemplo educit, et duarum portarum itineribus, quae Pharas quaque Barbosthenem ferunt, eos instruxit, qua ex fuga recepturos sese hostis 10 credebat. nec eum opinio fefellit. nam Lacedaemoni, quoad lucis superfuit quiequam, deviis callibus medio saltu recipiebant se; primo vespere ut lumina in castris hostium conspexere, e regione eorum occultis semitis se 11 tenuerunt; ubi praegressi ea sunt, iam tutum rati in patentis vias descenderunt. ibi excepti ab insidente hoste passim ita multi caesi captique sunt, ut vix quarta pars 12 de toto exercitu evaserit. Philopoemen incluso tyranno in urbem insequentis dies prope triginta vastans agris Laconum absumpsit debilitatisque ac prope fractis tyraanni viribus domum rediit, aequantibus eum gloria rerum 13 Achaeis imperatori Romano et, quod ad Laconum bellum adtineret, praeferentibus etiam.

1 XXXI. Dum inter Achaeos et tyrannum bellum erat, legati Romanorum circuire sociorum urbes solliciti, ne Aetoli partis alicuius animos ad Antiochum avertissent. 2 minimum operae in Achaeis adeundis consumpserunt, quos, quia Nabidi infesti erant, ad cetera quoque satis 3 fidos censebant esse. Athenas primum, inde Chalcidem, inde in Thessaliam iere, adlocutique concilio frequenti Thessalos Demetriadem iter flexere. eo Magnetum concilium indictum est. adeurator ibi habenda oratio fuit, quod pars principum alienati Romanis totique Antiochi et Aetolorum erant, quia cum reddi obsidem filium Philippo adlatum esset stipendumque impositum remitti, inter cetera vana adlatum erat, Demetriadem quoque ei reddituros Romanos esse. id ne fieret, Eurylochus princeps

Magnetum factionisque eius quidam omnia novari Aetolorum Antiochique adventu malebant. adversus eos ita 7 disserendum erat, ne timorem vanum iis demendo spes incisa Philippum abalienaret, in quo plus ad omnia momenti quam in Magnetibus esset. illa tantum commemorata, cum totam Graeciam beneficio libertatis obnoxiam Romanis esse, tum eam civitatem praecipue: ibi enim non 9 praesidium modo Macedonum fuisse, sed regiam exaedificatam, ut praesens semper in oculis habendus esset dominus. ceterum nequ quam ea facta, si Aetoli Antiochum 10 in Philippi regiam adduceerent et novus et incognitus pro vetere et experto habendus rex esset. Magnetarchen 11 summum magistratum vocant. is tum Eurylochus erat. ac potestate ea fretus negavit dissimulandum sibi et Magnetibus esse, quae fama vulgata de reddenda Demetriade Philippo foret: id ne fieret, omnia et conanda et audenda 12 Magnetibus esse. et inter dicendi contentionem inconsultius evectus proiecit, tum quoque specie liberam Demetriadem esse, re vera omnia ad nutum Romanorum fieri. sub hac 13 voce fremitus variantis multitudinis fuit partim adsensem partim indignationem, dieere id ausum eum; Quinetius quidem adeo exarsit ira, ut manus ad caelum tendens deos testes ingrati ac perfidi animi Magnetum invocaret. hae voce perterritis omnibus, Zeno ex principibus unus, 14 magnae eum ob eleganter actam vitam auctoritatis, tum quod semper Romanorum haud dubie partis fuerat, ab Quinetio legatisque aliis flens petit, ne unius amentiam civitati adsignarent: suo quenque periculo furere. Magnetas non libertatem modo, sed omnia, quae hominibus saneta caraque sint, T. Quinetio et populo Romano debere. nihil 16 quemquam ab diis immortalibus precari posse, quod non Magnetes ab illis haberent, et in corpora sua citius per furorem saevituros quam ut Romanam amicitiam violarent.

XXXII. Huius orationem subsecutae multitudinis processus sunt. Eurylochus ex concilio itineribus occultis ad portam atque inde protinus in Aetolian profugit; iam enim, 2 et id magis in dies, Aetoli defectionem nudabant. eoque ipso tempore forte Thoas princeps gentis, qui miserant ad Antiochum, redibat, indeque Menippum secum adduxerat

3 regis legatum. qui, priusquam concilium iis daretur, impleverant omnium aures terrestris navalisque copias com
 1 memorando: ingentem vim peditum equitumque venire;
 ex India elephantes accitos; ante omnia, quo maxime credebant moveri multitudinis animos, tantum advehi auri,
 5 uti ipsos emere Romanos possit. adparebat, quid ea oratio in concilio motura esset; nam et venisse eos et quae age
 rent omnia legatis Romanis deferebantur. et quamquam prope abseisa res erat, tamen non ab re esse Quintio vi
 7 ssum est, sociorum aliquos legatos interesse ei concilio, qui admonerent Romanae societatis Aetolos, qui vocem liberam mittere adversus regis legatum auderent. Athenienses maxime in eam rem idonei visi sunt propter et civitatis dignitatem et vetustam societatem cum Aetolis.
 8 ab iis Quintius petit, ut legatos ad Panaetolicum concilium mitterent. Thoas primus in eo concilio renuntiavit legationem. Menippus post eum est intromissus. optimum fuisse omnibus qui Graeciam Asiamque incolerent ait, integris rebus Philippi potuisse intervenire Antiochum: sua quemque habiturum fuisse neque omnia sub nutum dicionemque 9 Romanam per ventura. ‘nunc quoque,’ inquit ‘si modo vos quae inchoastis consilia constanter perducitis ad exitum, poterit diis invantibus et Aetolis sociis Antiochus quamvis inclinatas Graeciae res restituere in pristinam dignitatem.
 10 ea autem in libertate posita est, quae suis stat viribus,
 11 non ex alieno arbitrio pendet.’ Athenienses, quibus primis post regiam legationem dicendi quae vellent potestas facta est, mentione omni regis praetermissa Romanae societatis Aetolos meritorumque in universam Graeciam
 12 T. Quinti admonuerunt, ne temere eam nimia celeritate consiliorum everterent: consilia calida et audacia prima specie lacta, tractatu dura, eventu tristia esse. legatos Romanos, et in his T. Quintium, haud procul inde abesse.
 13 dum integra omnia essent, verbis potius de iis quae ambigerentur disceptarent quam Asiam Europamque ad funestum armarent bellum.

1 XXXIII. Multitudo avida novandi res Antiochi tota erat, et ne admittendos quidem in concilium Romanos censebant; principum maxime seniores auctoritate obti

nuerunt, ut daretur iis concilium. hoc deeretur Atheniensis cum rettulissent, eundum in Aetoliam Quinetio visum est: aut enim moturum aliquid aut omnis homines testes fore, penes Aetolos culpam belli esse, Romanos insta ac prope necessaria sumptuosos arma. postquam ventum est eo, Quinctius in concilio orsus a principio societatis Aetolorum cum Romanis, et quotiens ab iis fides mota foederis esset, pauca de iure civitatum, de quibus ambigeretur, disseruit. si quid tamen aequi se habere arbitrarentur, quanto esse satius Romam mittere legatos, seu disceptare seu rogare senatum mallent, quam populum Romanum cum Antiocho, lanistis Aetolis, non sine magno motu generis humani et pernicie Graeciae dimicare? nee ullos prius cladem eius belli sensuros quam qui movissent. haec neququam velut vaticinatus Romanus. Thoas deinde ceterique factionis eiusdem eum adsensu omnium auditii pervicerunt, ut ne dilato quidem concilio et absentibus Romanis decretum fieret, quo accerseretur Antiochus ad liberandam Graeciam disceptandumque inter Aetolos et Romanos. huic tam superbo decreto addidit propriam contumeliam Damoeritus praetor eorum. nam cum id ipsum deeretur eum Quinctius, non veritus maiestatem viri, aliud in praesentia quod magis instaret praevertendum sibi esse dixit: decretum responsumque in Italia brevi castris super ripam Tiberis positum datum. tantus furor illo tempore gentem Aetolorum tantusque magistratus eorum cepit.

XXXIII. Quinctius legatique Corinthum redierunt. inde, ut quaque de Antiocho [...], nihil per se ipsi moti et sedentes exspectare adventum viderentur regis, concilium quidem universae gentis post dimissos Romanos non habuerunt, per apoletos autem — ita vocant sanctius consilium: ex delectis constat viris — id agitabant, quonam modo in Graecia res novarentur. inter omnis constabat, in civitatibus principes et optimum quemque Romanac societatis esse et praesenti statu gaudere, multitudinem et quorum res non ex sententia ipsorum essent omnia novare velle. Aetoli consilium inmodicum spei quoque non audacis modo, sed etiam impudentis ceperunt

5 Demetriadem, Chaleidem, Lacedaemonem occupandi, singuli in singulas principes missi sunt, Thoas Chaleidem,
 6 Alexamenus Lacedaemonem, Diocles Demetriadem. hunc exul Eurylochus, de cuius fuga causaque fugae ante dictum est, quia redditus in patriam nulla erat alia spes, adiuvit.
 7 litteris Eurylochi admoniti propinquai amicique et qui eiusdem factionis erant, liberos et coniugem eius cum sordida veste, tenentes velamenta supplicium, [in] contionem frequentem adeierunt singulos universosque obtestantes, ne insontem indemnatum consenescere in exsilio
 8 sinerent. et simplices homines misericordia et improbos seditionesque immiscendi res tumultu Aetolico spes mor-
 9 vit: pro se quisque revocari iubebant. his praeparatis Diocles cum omni equitatu — et erat tum praefectus equitum — specie reducentis exsulem hospitem profectus, die ac nocte ingens iter emensus, cum milia sex ab urbe ab-
 10 esset, prima luce tribus electis turmis, cetera multitudine equitum subsequi iussa, praecessit. postquam portae adpropinquabat, desilire omnes ex equis iussit et loris ducere equos, itineris maxime modo solutis ordinibus, ut
 11 comitatus magis praefecti videretur quam praesidium. ibi una ex turmis ad portam reicta, ne excludi subsequens equitatus posset, media urbe ac per forum, manu Eurylo-
 chum tenens, multis obcurrentibus gratulantibusque domum
 12 deduxit. mox equitum plena urbs erat et loca oportuna occupabantur. tum in domos missi qui principes adversae factionis interficerent. ita Demetrias Aetolorum facta est.

1 XXXV. Lacedaemone non urbi vis adferenda, sed
 2 tyrannus dolo capiendus erat: quem spoliatum maritimis oppidis ab Romanis, tunc intra moenia etiam Lacedaemonis ab Achaeis compulsum qui occupasset occidere,
 3 cum totius gratiam rei apud Lacedaemonios laturum. cau-
 sam mittendi ad eum habuerunt, quod fatigabat precibus, ut auxilia sibi, cum illis auctoribus rebellasset, mitteren-
 4 tur. mille pedites Alexameno dati sunt et triginta delecti ex iuventute equites. iis a praetore Damoerito in consilio
 5 areano gentis, de quo ante dictum est, denuntiatur, ne se ad bellum Achaicum aut rem ullam, quam sua quisque opinione praecepere posset, crederent missos esse: quid-

quid Alexamenum res movisset subiti consilii capere, ad id, quamvis inopinatum, temerarium, audax, oboedienter exequendum parati essent ac pro eo acciperent tamquam ad id unum agendum missos ab domo se scirent. cum 6 his ita praeparatis Alexamenus ad tyrannum venit, quem adveniens extemplo spei implevit: Antiochum iam trans- 7 isse in Europam, mox in Graecia fore, terras, maria armis, viris completurum. non eum Philippo rem esse credituros Romanos; numerum iniri peditum equitumque ac navium non posse, elephantorum aciem conspectu ipso debellaturam. Actolos toto suo exercitu paratos esse venire La- 8 cedaemonem, cum res poseat; sed frequentis armatos ostendere advenienti regi voluisse. Nabidi quoque ipsi 9 faciendum esse, ut quas haberet copias non sineret sub tectis marcescere otio; sed educeret et in armis decurrere cogeret, simul animos acueret et corpora exerceceret. con- 10 suetudine leviorem laborem fore, et comitate ac benignitate ducis etiam non iniucundum fieri posse. educi inde frequenter ante urbem in campum ad Eurotan amnem eoopere. satellites tyranni in media fere acie consiste- 11 bant; tyrannus cum tribus sumnum equitibus, inter quos plerumque Alexamenus erat, ante signa vectabatur, cornua extrema invisens; in dextro cornu Actoli erant et 12 qui ante auxiliares tyrami fuerant et qui venerant mille cum Alexaineno. fecerat sibi morem Alexamenus nunc 13 cum tyranno inter paueos ordines circumneundi monendi que eum quae in rem esse videbantur, nunc in dextrum 14 cornu ad suos equitandi, mox inde velut imperato, ad quod res poposcisset, recipiendi se ad tyramum. sed 15 quem diem patrando facinori statuerat, eo paulisper cum tyranno vectatus eum ad suos concessisset, tum equitibus ab domo secum missis ‘agenda’ inquit ‘res est, iuvenes, 16 audendaque, quam me duce impigre exequi iussi estis. parate animos, dextras, ne quis in eo quod me viderit facientem cesseret. qui cunctatus fuerit et suum consilium 17 meo interponet, sciat sibi redditum ad penates non esse.’ horror cunetos cepit, et meminerant cum quibus mandatis exissent. tyrranus ab laevo cornu veniebat. poncre hastas 18 equites Alexamenus iubet et se intueri; conligit et ipse

animum confusum tantae cogitatione rei. postquam adpropinquarebat, impetum facit et transfixo equo tyrannum deturbat, iacentem equites confodiunt. multis frustra in loriam 19 ictibus datis tandem in nudum corpus vulnera pervenerunt; et priusquam [a] media acie subeurreretur, exspiravit.

XXXVI. Alexamenus cum omnibus Aetolis citato gradu ad regiam occupandam pergit. corporis custodes, 2 cum in oculis res gereretur, pavor primo cepit; deinde postquam abire Aetolorum agmen videre, concurrunt ad relatum tyranni corpus, et spectatorum turba ex 3 custodibus vitae mortisque ultioribus facta est. nec movisset se quisquam, si extemplo positis armis vocata in contionem multitudo fuisse et oratio habita tempori conveniens, frequentes inde retenti in armis Aetoli sine 5 iniuria cuiusquam; sed, ut oportuit in consilio fraude coepit, omnia in maturandam perniciem eorum qui fecerant sunt acta. dux regia inclusus diem ac noctem in serutandis thesauris tyranni consumpsit; Aetoli velut capta urbe, quam liberasse videri volebant, in praedam 7 versi. simul indignitas rei, simul contemptus animos Laecedaemonis ad coendum fecit. alii dicere exturbundos Aetolos et libertatem, cum restitui videretur, interceptam repetendam, alii, ut caput agendae rei esset, regii generis aliquem in speciem adsumendum. Laconicus eius stirpis erat puer admodum, eductus cum liberis tyranni. eum in equum inponunt et armis adreptis Aetolos vagos per urbem 9 caedunt. tum regiam invadunt; ibi Alexamenum cum paucis resistentem obtruncant. Aetoli circa Chaleioeon — Mi- 10 nervae aereum est templum — congregati caeduntur. pauci armis abiectis, pars Tegeam, pars Megalen polin, perfugiunt. ibi comprensi a magistratibus sub corona venierunt.

XXXVII. Philopoemen audita caede tyranni profetus Laecedaemonem cum omnia turbata metu invenisset, evocatis principibus et oratione habita, qualis habenda Alexameno fuerat, societati Achaeorum Laecedaemonios 2 adiunxit, eo etiam facilius, quod ad idem forte tempus A. Atilius eum quattuor et viginti quinqueremibus ad Gytheum accessit.

Iisdem diebus circa Chaleidem Thoas per Euthymi-

dam principem, pulsum opibus eorum qui Romanae societatis erant post T. Quinti legatorumque adventum, et 5 Herodorum Cianum mereatorem, sed potentem Chaleide propter divitias, praeparatis ad proditionem iis qui Euthymidae factionis erant, nequaquam eandem fortunam, qua Demetrias per Eurylochum occupata erat, habuit. Euthymidas ab Athenis — eum domicilio delegerat locum 6 — Thebas primum, hinc Salganea processit, Herodorus ad Thronium. inde hand procul in Maliaco sinu duo milia 7 peditum Thoas et ducentos equites, onerarias leves ad triginta habebat. eas eum sexcentis peditibus Herodorus traicere in insulam Atalanten iussus, ut inde, eum pedestris 8 copias adpropinquare iam Aulidi atque Euripo sensisset, Chaleidem traiceret. ipse ceteras copias nocturnis maxime 9 itineribus, quanta poterat celeritate, Chalcidem duebat.

XXXVIII. Micythio et Xenoelides, penes quos tum 1 summa rerum pulso Euthymida Chaleide erat, seu ipsi per se suspiciati, seu indicata re primo pavidi, nihil usquam spei nisi in fuga ponebant; deinde postquam resedit terror 2 et prodi et deseri non patriam modo, sed etiam Romanorum societatem cernebant, consilio tali animum adiecerunt.

Saerum anniversarium eo forte tempore Eretriae 3 Amarynthidis Diana erat, quod non popularium modo, sed Carystiorum etiam coetu celebratur. eo miserunt 4 qui orarent Eretrientes Carystiosque, ut et suarum fortunarum in eadem insula geniti misererentur et Romanam societatem respicerent: ne sinerent Aetolorum Chalcidem fieri; Euboeam habituros, si Chalcidem habuissent. graves fuisse Macedonas dominos; multo minus tolerabilis futuros Aetolos. Romanorum maxime respectus civitates 6 movit, et virtutem nuper in bello et in victoria iustitiam benignitatemque expertas. itaque quod roboris in iuventute erat utraque civitas armavit misitque. his tuenda 7 moenia Chaleidis oppidani eum tradidissent, ipsi omnibus copiis transgressi Euripum ad Salganea posuerunt castra. inde caduceator primum, deinde et legati ad 8 Aetolos missi percunetatum, quo suo dicto factove socii atque amici ad se obpugnandos venirent. respondit Thoas 9 dux Aetolorum non ad obpugnandos, sed ad liberandos

10 ab Romanis venire sese: splendidiore nunc eos catena,
 sed multo graviore vincos esse, quam cum praesidium
 Maeodonum in aree habuissent. se vero negare Chalei-
 denses aut servire ulli aut praesidio cuiusquam egere.
 11 ita digressi ex conloquio legati ad suos; Thoas et Aetoli,
 ut qui spem omnem in eo ut improviso obprimerent ha-
 12 buissent, ad iustum bellum obpugnationemque urbis mari-
 ae terra munitae haudquaquam pares domum rediere.
 13 Euthynidas postquam castra popularium ad Salganea
 esse profectosque Aetolos audivit, et ipse a Thebis Athe-
 14 nas rediit; et Herodorus cum per aliquot dies intentus ab
 Atalante signum nequicquam exspectasset, missa specula-
 toria nave, ut quid morae esset sciret, postquam rem
 omissam ab sociis vidit, Thronium, unde venerat, repetit.

1 XXXVIII. Quinctius quoque his auditis ab Corintho
 veniens navibus, in Chalcidis Euripo Eumeni regi obeur-
 2 rit. placuit quingentos milites praesidii causa relinqu-
 3 Chalcide ab Eumene rege, ipsum Athenas ire. Quinetius,
 quo profectus erat, Demetriadem contendit, ratus Chal-
 eidem liberatam momenti aliquid apud Magnetas ad re-
 4 petendam societatem Romanam facturam. et ut praesidii
 aliquid esset suae partis hominibus, Eunomo praetori
 Thessalorum scripsit, ut armaret iuventutem, et Villium
 ad Demetriadem praemisit ad temptandos animos, non
 aliter, nisi pars aliqua inclinaret ad respectum pristinae
 5 societatis, rem adgressurus. Villius quinqueremi nave ad
 ostium portus est invectus. eo multitudo Magnetum omnis
 cum se effudisset, quaesivit Villius, utrum ad amicos an
 6 ad hostis sese venisse mallent. respondit Magnetarches
 Eurylochus, ad amicos venisse eum: sed abstineret portu,
 et sineret Magnetas in concordia et libertate esse, nec
 7 per conloquii speciem multitudinem sollicitaret. alteratio
 inde, non sermo fuit, cum Romanus ut ingratos increparet
 Magnetas imminentisque praediceret clades, multitudo
 obstreperet nunc senatum, nunc Quinetium accusando. ita
 8 irrito incepto Villius ad Quinetium sese recepit. at Quin-
 etius nuntio ad praetorem misso, ut reduceret domum
 copias, ipse navibus Corinthum rediit.

1 XXX. Abstulere me velut de spatio Graeciae res

inmixtae Romanis, non quia ipsas operae pretium esset perscribere, sed quia causae cum Antiocho fuerunt belli. consulibus designatis — inde namque deverteram — L. 2 Quinetius et Cn. Domitius consules in provincias profecti sunt, Quinetius in Ligures, Domitius adversus Boios. Boi quieverunt; atque etiam senatus eorum cum liberis et 3 praefecti cum equitatu — summa omnium mille et quingenti — consuli dediderunt se. ab altero consule ager Ligurum 4 late est vastatus castellaque aliquot capta; unde non praeda modo omnis generis cum captivis parta, sed recepti quoque aliquot eives sociique, qui in hostium potestate fuerant.

Eodem hoc anno Vibonem colonia deducta est ex senatus consulto plebique scito. tria milia et septingenti pedites ierunt, trecenti equites. triumviri deduxerunt eos Q. Naevius, M. Minucius, M. Furius Crassipes. quina dena iugera agri data in singulos pedites sunt, duplex equiti. Bruttiorum proxime fuerat ager; Brutii cuperant de Graecis.

Romae per idem tempus duo maximi fuerunt terrores. 7 diutinus alter, sed segnior: terra dies duodequadraginta movit. per totidem dies feriae in sollicitudine ac metu fuere; in triduum eius rei causa supplicatio habita est. ille non pavor vanus, sed vera multorum clades fuit: in- 8 cendio a foro bovario orto diem noctemque aedificia in Tiberim versa arsere tabernaeque omnes cum magni pretii mercibus conflagraverunt.

XXXXI. Iam fere in exitu annus erat, et in dies 1 magis fama de Antiochi bello et cura patribus crescebat; itaque de provinciis designatorum magistratum, quo in- 2 tentiores essent omnes, agitari coeptum est. decrevere, ut 3 consulibus Italia et quo senatus censuisset — iam esse bellum adversus Antiochum regem omnes sciebant — provinciae essent; cuius ea sors esset, quattuor milia peditum 4 civium Romanorum et trecenti equites, sex milia socium Latini nominis cum quadringentis equitibus sunt decreta. eorum dilectum habere L. Quinctius consul iussus, ne quid 5 moraretur, quo minus consul novus quo senatus censuis- set extemplo proficisci posset. item de provinciis prac- 6 torum decretum est, prima ut sors duae, urbanaque et inter eivis ac peregrinos iurisdicatio esset, secunda Brutii,

tertia classis, ut navigaret quo senatus censisset, quarta
 7 Sicilia, quinta Sardinia, sexta Hispania ulterior. impera-
 tum praeterea L. Quinetio consuli est, ut duas legiones
 civium Romanorum novas conserberet et socium ac La-
 tini nominis viginti milia peditum et octingentos equites.
 eum exercitum praetori, cui Brutii provincia evenisset,
 deereverunt.

8 Aedes duae Iovi eo anno in Capitolio dedicatae sunt.
 voverat L. Furius Purpurio praetor Gallico bello unam,
 alteram consul; dedicavit Q. Marcius Ralla dumvir.
 9 iudicia in faeneratores eo anno multa severe sunt facta,
 accusantibus privatos aedilibus eurulibus M. Tuccio et P.
 10 Iunio Bruto. de multa damnatorum quadrigae inauratae
 in Capitolio positae, et in cella Iovis supra fastigium ac-
 diculae duodecim clupea inaurata, et idem porticum extra
 portam Trigeminam inter lignarios fecerunt.

1 XXXXII. Intentis in adparatum novi belli Romanis
 2 ne ab Antiocho quidem cessabatur. tres cum civitates
 tenebant, Smyrna et Alexandria Troas et Lampsacus, quas
 neque vi expugnare ad eam diem poterat neque conditionibus in amicitiam perlicere, neque ab tergo relinquere
 3 traiciens ipse in Europam volebat. tenuit eum et de Hannibale deliberatio. et primo naves apertae, quas eum eo
 4 missurus in Africam fuerat, moratae sunt, deinde an omnino mittendus esset consultatio mota est, maxime a Thoante Aetolo, qui omnibus in Graecia tumultu com-
 5 pletis Demetriadem adferebat in potestate esse, et quibus mendaciis de rege, multiplicando verbis eopias eius, ere-
 xerat multorum in Graecia animos, isdem et regis spem inflabat: omnium votis eum accersi; concursum ad li-
 6 tora futurum, unde classem regiam prospexissent. hic idem ausus de Hannibale est movere sententiam prope iam certam regis. nam neque dimittendam partem navium
 7 a classe regia censebat, neque si mittendae naves forent, minus quemquam ei classi quam Hannibalem prae-
 8 dum: exsulem illum et Poenum esse, cui mille in dies
 nova consilia vel fortuna sua vel ingenium posset facere.
 9 et ipsam eam gloriam belli, qua velut dote Hannibal con-
 cilietur, nimiam in praefecto regio esse. regem conspici,

regem unum ducem, unum imperatorem videri debere. si classem, si exercitum amittat Hannibal, idem damni fore 10 ac si per alium ducem amittantur; si quid prospere eveniat, Hannibalis eam, non Antiochi gloriam fore. si vero 11 universo bello vinceendi Romanos fortuna detur, quam spem esse sub rege victorum Hannibalem, uni subiectum, qui patriam prope non tulerit? non ita se a iuventa cum 12 gessisse, spe animoque complexum orbis terrarum imperium, ut in senectute dominum latus videatur. nihil 13 opus esse regi duce Hannibale; comite et consiliario eodem ad bellum uti posse. modicum fructum ex ingenio 14 tali neque gravem neque inutilem fore; si summa petantur, et dantem et accipientem praegravatura.

XXXIII. Nulla ingenia tam prona ad invidiam sunt 1 quam eorum qui genus ac fortunam suam animis non aequant, quia virtutem et bonum alienum oderunt. exemplo consilium mittendi Hannibalis, quod unum in principio belli utiliter cogitatum erat, abiectum est. Demetriadis maxime 2 defectione ab Romanis ad Aetolos elatus non ultra differre profectionem in Graeciam constituit. priusquam solveret 3 naves, Ilium a mari eseendit, ut Minervae saerificaret. inde ad classem regressus proficisciit quadraginta tectis navibus, apertis sexaginta; et ducentae onerariae cum omnis generis commeatu bellicoque alio adparatu sequebantur. Imbrum primo insulam tenuit, inde Sciathum traiecit. ubi 4 conlectis in alto quae dissipatae erant navibus, ad Pteleum primum continentis venit. ibi Eurylochus ei Magnetarches 5 principesque Magnetum ab Demetriade obcurrerunt; quorum frequentia laetus die postero in portum urbis navibus est inventus, copias haud procul inde exposuit. de- 6 cem milia peditum fuere et quingenti equites, sex elephanti, vix ad Graeciam nudam occupandam satis copiarum, ne- dum ad sustinendum Romanum bellum.

Aetoli, postquam Demetriadem venisse Antiochum 7 adlatum est, concilio indicto decretum quo accerserent eum fecerunt. iam profectus ab Demetriade rex, quia 8 ita decreturos sciebat, Phalara in sinum Maliacum pro- cesserat. inde decreto accepto Lamiam venit, excep- 9 ptus ingenti favore multitudinis cum plausibus clamo-

ribusque, et quibus aliis laetitia effusa significatur volgi.

XXXXIII. In concilium ut ventum est, aegre a Phaenea practore principibusque aliis silentio faeto dicere orsus rex. prima eius oratio fuit excusantis, quod tanto minoribus spe atque opinione omnium copiis venisset; id suae impensae erga eos voluntatis maximum debere indicium esse, quod nec paratus satis ulla re et tempore ad navigandum immaturo vocantibus legatis eorum haud gravate obsecutus esset ereditissetque, cum se vidissent Aetoli, omnia vel in se uno posita praesidia existimatuos esse. Eternum eorum quoque se, quorum exspectatio destituta in praesentia videatur, spem abunde expleturum. nam simul primum anni tempus navigabile praebuisset mare, omnem se Graeciam armis, viris, equis, omnem oram maritimam classibus completurum, nec impensae nec labori nec periculo parsurum, donec depulso cervieibus eorum imperio Romano liberam vere Graeciam atque in ea principes Aetolos fecisset. cum exercitibus commeatus quoque omnis generis ex Asia venturos. in praesentia eurae esse Aetolis debere, ut copia frumenti suis et annona tolerabilis rerum aliarum suppeditetur.

XXXXV. In hanc sententiam rex cum magno omnium adsensu locutus discessit. post discessum regis inter duos principes Aetolorum, Phaeneam et Thoantem, contentio fuit. Phaeneas reconciliatore pacis et disceptatore de iis quae in controversia cum populo Romano essent utendum potius Antiocho censebat quam duee belli: adventum eius et maiestatem ad vereundiam faciendam Romanis vim maiorem habituram quam arma. multa homines, ne belare necesse sit, voluntate remittere, quae bello et armis cogi non possint. Thoas negare paci studere Phaeneam, sed discutere adparatum belli velle, ut taedio et inpetus relanguescat regis et Romani tempus ad comparandum habeant. nihil enim aequi ab Romanis impetrari posse, totiens legationibus missis Romam, totiens cum ipso Quintio disceptando satis expertum esse; nec nisi absessa omni spe auxilium Antiochi imploratuos fuisse. quo celerius spe omnium oblato non esse elangueendum, sed

orandum potius regem, ut, quoniam, quod maximum fuerit, ipse vindex Graeciae venerit, copias quoque terrestris navalisque accersat. armatum regem aliquid impetratus rum; inermem non pro Aetolis modo, sed ne pro se quidem ipso momenti ullius futurum apud Romanos. haec 9 vicit sententia, imperatoremque regem adpellandum censuerunt, et triginta principes, cum quibus si qua vellet consultaret, delegerunt.

XXXVI. Ita dimisso concilio multitudo omnis in 1 suas civitates dilapsa est. rex postero die cum apocletis 2 eorum, unde bellum ordiretur, consultabat. optimum visum est Chaleidem, frustra ab Aetolis nuper temptatam, primum adgredi: et celeritate magis in eam rem quam magno conatu et adparatu opus esse. itaque cum mille peditibus 3 rex, qui Demetriadē secuti erant, profectus per Phocidem est; et alio itinere principes Aetoli, iuniorum paucis evocatis, ad Chaeroneam obcurrerunt et decem constratis navibus secuti sunt. rex ad Salganea castris positis, na- 4 vibus ipse cum principibus Aetolorum Euripum traiecit; et cum haud procul portu egressus esset, magistratus quoque Chaleidensium et principes ante portam processerunt. pauci utrimque ad conloquium congressi sunt. 5 Aetoli magnopere suadere, ut salva Romanorum amicitia regem quoque adsumerent socium atque amicum: neque 6 enim eum inferendi belli, sed liberandae Graeciae causa in Europam traiecerisse, et liberandae re, non verbis et simulatione, quod fecissent Romani. nihil autem utilius 7 Graeciae civitatibus esse quam utramque complecti amicitiam; ita enim ab utriusque iniuria tutam alterius semper praesidio et fiducia fore. nam si non receperissent re- 8 gem, viderent, quid patiendum iis extemplo foret, cum Romanorum procul auxilium, hostis Antiochus, cui resiste- 9 stre suis viribus non possent, ante portas esset. ad haec Micythio, unus ex principibus, mirari se dixit ad quos liberandos Antiochus relieto regno suo in Europam traie- 10 esset: nullam enim civitatem se in Graecia nosse, quae aut praesidium habeat, aut stipendium Romanis pendat, aut foedere iniquo adligata quas nolit leges patiatur. ita- 11 que Chaleidenses neque vindice libertatis ullo egere, cum

liberi sint, neque praesidio, cum pacem eiusdem populi
 12 Romani beneficio et libertatem habeant. amicitiam regis
 non aspernari, nec ipsorum Aetolorum. id primum eos
 13 pro amicis facturos, si insula exceedant atque abeant. nam
 ipsis certum esse non modo non recipere moenibus, sed
 ne societatem quidem ullam pacisci nisi ex auctoritate
 Romanorum.

1 XXXXVII. Haec renuntiata regi ad naves, ubi
 restiterat, cum essent, in praesentia — neque enim iis
 venerat copiis, ut vi agere quiequam posset — reverti
 2 Demetriadem placuit. ibi quoniam primum vanum incep-
 tum evasisisset, consultare cum Aetolis rex, quid deinde
 3 fieret. placuit [Boeotos,] Achaeos, Amynandrum regem
 4 Athamanum temptare. Boeotorum gentem aversam ab
 Romanis iam inde a Brachyllae morte et quae secuta
 5 eam fuerant censemabant; Achaeorum Philopoemenem prin-
 cipem aemulatione gloriae in bello Laconum infestum in-
 6 visumque esse Quinetio credebant. Amynander uxorem
 Apamam, filiam Alexandri cuiusdam Megalopolitani, ha-
 bebat, qui se oriundum a magno Alexandre ferens filiis
 duobus Philippum atque Alexandrum et filiae Apamam
 7 nomina imposuerat; quam regis inclitam nuptias maior e
 fratribus Philippus sectutus in Athamaniam fuerat. hunc
 forte ingenio vanum Aetoli et Antiochus impulerant in
 spem regni Macedoniae, quod is vere regum stirpis esset,
 si Amynandrum Athamanesque Antiocho coniunxisset.
 8 et ea vanitas promissorum non apud Philippum modo,
 sed etiam apud Amynandrum valuit.

1 XXXXVIII. In Achaia legatis Antiochi Aetolorum-
 2 que eoram T. Quinetio Aegii datum est concilium. Antiochi
 legatus prior quam Aetoli est auditus. is, ut plerique quos
 opes regiae alunt, vaniloquus maria terrasque inani sonitu
 3 verborum complevit: equitum innumerablem vim traici
 Hellesponto in Europam, partim loricatos, quos cata-
 phractos vocant, partim sagittis ex equo utentis et, a quo
 nihil satis teeti sit, aversos refugiente equo certius figen-
 4 tes. his equestribus copiis quamquam vel totius Europae
 exercitus in unum coacti obrui possent, adiebat multi-
 5 plicis copias peditum et nominibus quoque gentium vix

fando auditis terrebat, Dahas, Medos, Elymaeosque et Cadusios adpellans: navalium vero copiarum, quas nulli portus capere in Graecia possent, dextrum cornu Sidonios et Tyrios, sinistrum Aradios et ex Pamphylia Sidetas tenere, quas gentes nullae umquam nec arte nec virtute navali acquassent. iam pecuniam, iam alios belli adparatus referre supervacaneum esse; seire ipsos, abundasse semper auro regna Asiae. itaque non cum Philippo nec Hannibale rem futuram Romanis, principe altero unius civitatis, altero Macedoniae tantum regni finibus inclusu, sed cum magno Asiae totius partisque Europae rege. eum tamen, quamquam ab ultimis orientis terminis ad liberandam Graeciam veniat, nihil postulare ab Achaeis, in quo fides eorum adversus Romanos, priores socios atque amicos, laedatur. non enim ut secum adversus eos arma capiant, sed ut neutri parti sese coniungant petere. pacem utrique parti, quod medios deceat amicos, optent, bello se non interponant. idem ferme et Aetolorum legatus Archidamus petiit, ut, quae facillima et tutissima esset, quietem praestarent spectatoresque belli fortunarum alienarum eventum sine ullo dissermine rerum suarum opprimentur. provectus deinde est intemperantia linguae in maledicta nunc communiter Romanorum, nunc proprie ipsius Quineti, ingratos adpellans et exprobrans non victoriam modo de Philippo virtute Aetolorum partam, sed etiam salutem, ipsumque et exercitum sua opera servatos. quo enim illum umquam imperatoris functum officio esse? auspicantem inmolantemque et vota nuncupantem sacrificuli vatis modo in acie vidisse, cum ipse corpus suum pro eo telis hostium obiceret.

XXXVIII. Ad ea Quinetius, coram quibus magis quam apud quos verba faceret dicere Archidamum rationem habuisse: Achaeos enim probe scire, Aetolorum omnem ferociam in verbis, non in factis esse et in conciliis magis contionibusque quam in acie adparere. itaque parvi Achaeorum existimationem, quibus notos esse se scirent, fecisse, legatis regis et per eos absenti regi eum se iactasse. quod si quis antea ignorasset, quae res Antiochum et Aetolos coniunxisset, ex legatorum sermone

potuisse adparere; mentiendo in vicem iactandoque vires,
 quas non haberent, inflasse vana spe atque inflatos esse:
 5 ‘dum hi ab se victum Philippum, sua virtute protectos
 Romanos, et quae modo audiebatis narrant, vos ceteras-
 que civitates et gentes suam sectam esse secuturos —,
 rex contra peditum equitumque nubes iactat et consternit
 6 maria classibus suis. est autem res simillima cenae Chal-
 eidensis hospitis mei, hominis et boni et sciti convivatoris,
 apud quem solstitiali tempore comiter accepti cum mira-
 remur, unde illi eo tempore anni tam varia et multa
 7 venatio, homo non quam isti sunt gloriosus, renidens
 condimentis ait varietatem illam et speciem ferinae carnis
 8 ex mansueto sue factam.’ hoc diei apte in copias regis,
 quae paulo ante iactatae sint, posse. varia enim genera
 armorum et multa nomina gentium inauditarum, Dahas
 [et Medos] et Cadusios et Elymaeos, Suros omnis esse,
 haud paulo mancipiorum melius propter servilia ingenia
 9 quam militum genus. ‘et utinam subicere vestris oculis,
 Achaei, possem concursationem regis magni a Demetriade
 nunc Lamiam in concilium Aetolorum, nunc Chaleidem;
 10 videretis vix duarum male plenarum legiuncularum instar
 in eastris regis, videretis regem nunc mendicantem prope
 11 frumentum ab Aetolis, quod militi admetiatnr, nunc mu-
 tuas pecunias faenore in stipendum quaerentem, nunc ad
 portas Chaleidis stantem et mox inde exclusum, nihil
 alind quam Aulide atque Euripo spectatis in Aetolianam
 redeuntem. male crediderunt et Antiochus Aetolis et
 12 Aetoli regiae vanitati. quo minus vos decipi debetis,
 sed expertae potius spectataeque Romanorum fidei ere-
 13 dere. nam quod optimum esse dicant, non interponi vos
 bello, nihil immo tam alienum rebus vestris est, quippe
 sine gratia, sine dignitate praemium victoris eritis.’

1 L. Nec absurde adversus utrosque respondisse visus
 est, et facile erat orationem apud faventis aequis auribus
 2 accipi. nulla enim nec disceptatio nec dubitatio fuit,
 quin omnes eosdem genti Achaeorum hostes et amicos,
 quos populus Romanus censuerat, iudicarent, bellumque
 3 et Antiocho et Aetolis mutari inberent. auxilia etiam,
 quo censuit Quinetius, quingentorum militum Chaleidem,

quingentorum Piraeum extemplo miserunt. erat enim 4 haut procul seditione Athenis res, trahentibus ad Antiochum quibusdam spe largitionum venalem pretio multitudinem, donee ab iis qui Romanae partis erant Quinctius est adeitus et accusante Leonte quodam Apollodorus auctor defectionis damnatus atque in exsilium est eiectus.

Et ab Achaeis quidem cum tristi responso legatio ad 5 regem rediit. Boeoti nihil certi responderunt: cum Antiochus in Boeotiam venisset, tum quid sibi faciendum esset se deliberaturos esse.

Antiochus cum ad Chalcidis praesidium et Achaeos 6 et Eumenem regem misisse audisset, maturandum ratus, ut et praevenirent sui et venientis, si possent, exciperent, Menippum cum tribus ferme milibus militum et omni classe 7 Polyxenidam mittit, ipse paucos post dies sex milia suorum militum et ex ea copia, quae Lamiae repente colligi potuit, non ita multos Aetolos ducit. Achaei quingenti et ab 8 Eumene rege modicum auxilium missum duce Xenoclide Chalcidensi nondum obsassis itineribus tuto transgressi Euripum Chalcidem pervenerunt. Romani milites, quin- 9 genti ferme et ipsi, cum iam Menippus castra ante Salganea ad Hermaeum, qua transitus ex Boeotia in Euboeam insulam est, haberet, venerunt. Micythio erat eum iis, 10 legatus ab Chalcide ad Quinctium ad id ipsum praesidium petendum missus. qui postquam obsessas ab hostibus 11 fauces vidit, omisso ad Aulidem itinere Delium convertit, ut inde in Euboeam transmissurus.

LI. Templum est Apollonis Delium, inminens mari; 1 quinque milia passuum ab Tanagra abest, minus quattuor milium inde in proxima Euboeae est mari traieetus. ubi 2 et in fano hincque ea religione et eo iure sancto, quo sunt templa, quae asyla Gracci adpellant, et nondum aut 3 indictio bello aut ita commisso, ut strictos gladios aut sanguinem usquam factum audissent, cum per magnum otium milites alii ad spectaculum templi lucique versi, alii in litore inermes vagarentur, magna pars per agros lignatum pabulatumque dilapsa esset, repente Menippus 4 palatos passim adgressus eos cecidit, ad quinquaginta vivos cepit. perpauci effugerunt, in quibus Micythio

5 parva oneraria nave exceptus, ea res Quinetio Romaniisque sicut iactura militum molesta, ita ad ius inferendi
6 Antiocho belli adiecisse aliquantum videbatur. Antiochus admoto ad Aulidem exercitu, cum rursus oratores partim ex suis, partim Aetolos Chalcidem misisset, qui eadem illa quae nuper cum minis gravioribus agerent, nequicquam contra Micythione et Xenoclide tendentibus
7 facile tenuit, ut portae sibi aperirentur. qui Romanae partis erant, sub adventum regis urbe excesserunt. Achaeorum et Eumenis milites Salganea tenebant, et in Euripo castellum Romani milites pauci custodiae causa loci com-s muniebant. Salganea Menippus, rex ipse castellum Euripi obpugnare est adortus. priores Achaei et Eumenis milites pacti, ut sine fraude liceret abire, praesidio ex-
9 cesserunt; pertinacius Romani Euripum tuebantur. hi quoque tamen, cum terra marique obsiderentur et iam machinas tormentaque comportari viderent, non tulere
10 obsidionem. cum id quod caput erat Euboeae teneret rex, ne ceterae quidem eius insulae urbes imperium abmerunt, magnoque principio sibi orsus bellum videbatur, quod tanta insula et tot oportunae urbes in suam dicionem venissent.

[PERIOCHIA LIBRI XXXVI.]

[Acilius Glabrio consul Antiochum ad Thermopylas, Philippo rege adiuvante, vietum Graecia expulit idemque Actolos subegit. P. Cornelius Scipio Nasica consul aedem matris deūm, quam ipse in Palatium intulerat vir optimus a senatu iudicatus, dedicavit idemque Boios Gallos victos in deditioinem accepit et de iis triumphavit. praeterea navalia certamina prospera adversus praefectos Antiochi regis referuntur.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBER XXXVI.

I. P. Cornelium Cn. filium Scipionem et M'. Acilium 1 Glabriōnem consules inito magistratu patres, priusquam de provinciis agerent, res divinas facere maioribus ho- 2 stiis iusserunt in omnibus fanis, in quibus lectisternium maiorem partem anni fieri solet, precarieque, quod sena- 3 tus de novo bello in animo haberet, ut ea res senatui populoque Romano bene atque feliciter eveniret. ea omnia sacrificia laeta fuerunt, primisque hostiis perlitatum est, et ita haruspices responderunt, eo bello terminos populi Romani propagari, victoriam ac triumphum ostendi.

Haec cum renuntiata essent, solutis religione animis 4 patres rogationem ad populum ferri iusserunt, vellent iu- 5 berentne cum Antiocho rege quique eius sectam secuti essent, bellum iniri? si ea perlata rogatio esset, tum, si ita videretur consulibus, rem integrā ad senatum refer- 6 rent. P. Cornelius eam rogationem pertulit. tum senatus decrevit, ut consules Italiam et Graeciam provincias sor- tientur: cui Graecia evenisset, ut praeter cum numerum

militum quem L. Quinetius consul in eam provinciam ex
 7 auctoritate senatus scripsisset imperasset, ut eum exer-
 citum acciperet, quem M. Baebius praetor anno priore ex
 8 senatus consulto in Macedoniam traxisset, et extra Ita-
 liam permissum ut, si res postulasset, auxilia ab sociis,
 ne supra quinque milium numerum, acciperet. L. Quin-
 etium superioris anni consulem legari ad id bellum pla-
 9 cuit. alter consul, cui Italia provincia evenisset, cum Bois
 iussus bellum gerere utro exercitu mallet ex duobus,
 quos superiores consules habuissent, alterum ut mitteret
 Romanam eaeque urbanae legiones essent paratae quo sena-
 tus censisset.

1 II. His ita in senatu ad id, quae cuius provincia
 2 foret, decretis, tum demum sortiri consules placuit. Acilio
 Graecia, Cornelio Italia evenit. certa deinde sorte sena-
 tus consultum factum est, quod populus Romanus eo
 tempore duellum iussisset esse cum rege Antiocho qui-
 que sub imperio eius essent, ut eius rei causa supplica-
 tionem imperarent consules, utique M. Acilius consul
 ludos magnos Iovi overet et dona ad omnia pulvinaria.
 3 id votum in haec verba, praeeunte P. Licinio pontifice
 maximo, consul nuncupavit. ‘si duellum quod cum rege
 Antiocho sumi populus iussit, id ex sententia senatus
 4 populique Romani confectum erit, tum tibi, Iuppiter,
 populus Romanus ludos magnos dies decem continuos
 faciet, donaque ad omnia pulvinaria dabuntur de pecunia,
 5 quantam senatus decreverit. quisquis magistratus eos
 ludos quando ubique faxit, hi ludi recte facti donaque
 data recte sunt.’ supplicatio inde ab duobus consulibus
 edicta per biduum fuit.

Consulibus sortitis provincias extemplo et praetores
 6 sortiti sunt. M. Iunio Bruto iurisdictio utraque evenit, A.
 Cornelio Mammulac Brutii, M. Aemilio Lepido Sicilia,
 L. Oppio Salinatori Sardinia, C. Livio Salinatori classis,
 L. Aemilio Paulo Hispania ulterior. his ita exercitus de-
 creti: A. Cornelio novi milites, conscripti priore anno ex
 senatus consulto a L. Quinetio consule, dati sunt, iussus-
 que tueri omnem oram circa Tarentum Brundisiunque.
 8 L. Aemilio Paulo in ulteriorem Hispaniam, practer cum

exereitum, quem a M. Fulvio proconsule accepturus es-
set, decretum est, ut novorum militum tria milia duceret
et trecentos equites, ita ut in iis duas partes sociūm La-
tini nominis, tertia civium Romanorum esset. idem sup- 9
plementi ad C. Flaminium, cui imperium prorogabatur,
in Hispaniam eiteriorem est missum. M. Aemilius Lepi- 10
dus ab L. Valerio, cui successurus esset, simul provinciam
exerceitumque accipere iussus, L. Valerium, si ita vide- 11
retur, pro praetore in provincia retinere, et provinciam
ita dividere, ut una ab Agrigento ad Pachynum esset, al-
tera a Pachyno Tyndareum: eam maritimam oram L. Va-
lerius viginti navibus longis custodiret. eidem praetori 12
mandatum, ut duas decumas frumenti exigeret, id ad
mare eomportandum devehendumque in Graeciam cura-
ret. idem L. Oppio de alteris decumis exigendis in Sar- 13
dinia imperatum: ceterum non in Graeciam, sed Roman
id frumentum portari placere. C. Livius praetor, cui clas- 14
sis evenerat, triginta navibus paratis traicere in Graeciam
primo quoque tempore iussus et ab Atilio naves accipere.
veteres naves, quae in navalibus erant, ut reficeret et 15
armaret, M. Iunio praetori negotium datum est, et in
eam classem socios navales libertinos legeret.

III. Legati terni in Africam ad Carthaginenses et 1
in Numidiam ad frumentum rogandum, quod in Grae-
ciam portaretur, missi, pro quo pretium solveret populus
Romanus. adeoque in adparatum curamque eius belli 2
civitas intenta fuit, ut P. Cornelius consul ediceret, qui 3
senatores essent quibusque in senatu sententiam dicere
liceret quique minores magistratus essent, ne quis eorum
longius ab urbe Roma abiret quam unde eo die redire
posset, neve uno tempore quinque senatores ab urbe
Roma abessent. in comparanda impigre classe C. Livium 4
praetorem contentio orta cum colonis maritimis paulisper
tenuit. nam cum cogerentur in classem, tribunos plebi 5
adpellarunt; ab iis ad senatum reiecti sunt. senatus ita,
ut ad unum omnes consentirent, decrevit, vacationem rei
navalis eis colonis non esse. Ostia et Fregenae et Ca- 6
strum novum et Pyrgi et Antium et Tarracina et Min-
turnae et Sinuessa fuerunt, quae cum praetore de vaea-

7 tione certaverunt. consul deinde M'. Aelius ex senatus
 consulto ad collegium fetialium rettulit, ipsine utique
 regi Antiocho indiceretur bellum, an satis esset ad praes-
 sidium aliquod eius nuntiare; et num Aetolis quoque
 separatim indici iuberent bellum; et num prius societas
 eis et amicitia renuntianda esset quam bellum indicendum.
 9 fetiales responderunt, iam ante sese, cum de Philippo
 consulerentur, deerevisse, nihil referre, ipsi coram an ad
 10 praesidium nuntiaretur: amicitiam renuntiatam videri, cum
 legatis totiens repetentibus res nec reddi nec satisfieri
 11 aequum censuissent. Aetolos ultro sibi bellum indixisse,
 cum Demetriadem sociorum urbem per vim occupassent,
 12 Chaleidem terra marique obpugnatum issent, regem An-
 tiochum in Europam ad bellum populo Romano inferen-
 13 dum traduxissent. omnibus iam satis comparatis M'. Ae-
 lius consul edixit, ut quos L. Quinetius milites conser-
 psisset et quos sociis nominique Latino imperasset, quos
 seem in provinciam ire oporteret, et tribuni militum
 legionis primae et tertiae, ut ii omnes Brundisium idibus
 14 Maiis convenirent. ipse ante diem quintum nonas Maias
 paludatus urbe egressus est. per eosdem dies et praec-
 tores in provincias profecti sunt.

1 III. Sub idem tempus et legati ab duobus regibus,
 Philippo et Ptolemaeo Aegypti rege, Romanum venerunt.
 Philippo pollieente ad bellum auxilia et pecuniam et fru-
 2 mentum, ab Ptolemaeo etiam mille pondo auri, viginti
 3 milia pondo argenti adlata. nihil eius aeeceptum: gratiae
 regibus actae. et eum uteisque se eum omnibus copiis in
 Aetolian venturum belloque interfuturum pollieeretur,
 4 Ptolemaeo id remissum; Philippi legatis responsum gra-
 tum eum senatui populoque Romano facturum, si M'.
 5 Aelio consuli non desuisset. item ab Carthaginiensibus
 et Masinissa rege legati venerunt. Carthaginienses tritiei
 modium decies centena, hordei quingenta milia ad exer-
 6 citum, dimidium eius Romani adportatuos polliciti [sunt]:
 id ut ab se munus Romani acciperent, petere sese. et
 7 classem suorum suo sumptu comparatuos, et stipendium,
 quod pluribus pensionibus in multos annos deberent,
 8 praesens omne datus. Masinissae legati quingenta milia

modiūm tritici, trecenta hordei ad exereitum in Graeciam, Romam trecenta milia modiūm tritiei, duecenta quinquaginta hordei; equites quingentos, elephantos viginti regem ad M'. Acilium consulem missurum. de frumento utrisque responsum, ita usurum eo populum Romanum, si pretium acciperent. de classe Carthaginiensibus remisum, praeterquam si quid navium ex foedere deberent. de pecunia item responsum, nullam ante diem accepturos.

V. Cum haec Romae agebantur, Chaleide Antiochus, ne cessaret per hibernorum tempus, partim ipse sollicitabat civitatum animos mittendis legatis, partim ultro ad eum veniebant, sicut Epirotae communi gentis consensu et Elei e Peloponneso venerunt. Elei auxilium adversus Aehaeos petebant, quos post bellum non ex sua sententia indictum Antiocho primum civitati suae arma inflatuos eredebant. mille iis pedites eum duee Cretensi Euphane sunt missi. Epirotarum legatio erat minime in partem ullam liberi aut simplicis animi. apud regem gratiam initam volebant eum eo ut eaverent, ne quid offenderent Romanos. petebant enim, ne se temere in causam deduceret, expositos adversus Italiani pro omni Graecia et primos inpetus Romanorum excepturos. sed si ipse posset terrestribus navalibusque copiis praesidere Epiro, cupide eum omnis Epirotas et urbibus et portibus suis accepturos. si id non posset, deprecari, ne se nudos atque inermes Romano bello obiceret. hae legatione id agi adparebat, ut sive, quod magis eredebant, abstinisset Epiro, integra sibi omnia apud exercitus Romanos essent, conciliata satis apud regem gratia, quod accepturi fuissent venientem, sive venisset, sie quoque spes veniae ab Romanis foret, quod non exspectato longinquò ab se auxilio praesentis viribus subenbuissent. huic tam perplexae legationi quia non satis in promptu erat, quid responderet, legatos se missurum ad eos dixit, qui de iis quae ad illos seque communiter pertinerent loquerentur.

VI. In Boeotiam ipse profectus est, eausas in speciem irac adversus Romanos eas quas ante dixi habentem, Brachyllae necem et bellum a Quinetio Coroneae propter Romanorum militum caedes inflatum, re vera per multa

iam saecula publice privatumque labante egregia quandam
disciplina gentis et multorum eo statu, qui diuturnus esse
3 sine mutatione rerum non posset. obviam effusis undique
Boeotiae principibus Thebas venit. ibi in concilio gentis
quamquam et ad Delium inpetu in praesidium Romanum
facto et ad Chaleidem commiserat nec a parvis nec dubiis
4 principiis bellum, tamen eandem orationem [est] exorsus,
qua in conloquio primo ad Chaleidem quaque per legatos
in concilio Achaeorum usus erat, ut amicitiam secum in-
stitui, non bellum indicie Romanis postularet. neminem
5 quid ageretur fallebat; deeretum tamen sub leni verborum
praetextu pro rege adversus Romanos factum est.

6 Hac quoque gente adiuneta Chaleidem regressus,
praenmissis inde litteris, ut Demetriadem convenienter prin-
cipes Aetolorum, cum quibus de summa rerum delibe-
7 raret, navibus eo ad diem indictum concilio venit. et
Amynander adeitus ad consultandum ex Athamania; et
Hannibal Poenus, iam diu non adhibitus, interfuit ei
8 consilio. consultatum de Thessalorum gente est, quorum
9 omnibus qui aderant voluntas temptanda videbatur. in
eo modo diversae sententiae erant, quod alii extemplo
agendum, alii ex hieme, quae tum ferme media erat, dif-
10 ferendum in veris principium, et alii legatos tantummodo
mittendos, alii cum omnibus copiis eundum censebant,
terrendosque metu, si cunetarentur.

1 VII. Cum circa hanc fere consultationem disceptatio
omnis verteretur, Hannibal nominatim interrogatus sen-
tentiam in universi belli cogitationem regem atque eos
2 qui aderant tali oratione avertit. ‘si ex quo traieciimus
in Graeciam, adhibitus essem in consilium, cum de Euboea,
de Achaeis deque Boeotia agebatur, eandem sententiam
dixisset quam hodie, cum de Thessalis agitur, dicam.
3 ante omnia Philippum et Macedonas belli in societatem
4 quacunque ratione censeo deducendos esse. nam quod
ad Euboeam Boeotosque et Thessalos adtinet, cui dubium
est, quin – ut quibus nullae suae vires sint, praesentibus
adulando semper, quem metum in consilio habeant, eodem
5 ad impetrandam veniam utantur –, simul ac Romanum
exercitum in Graecia viderint, ad consuetum imperium

se avertant nec iis noxiae futurum sit, quod, cum Romani procul abessent, vim tuam praesentis exercitusque tui experiri noluerint? quanto igitur prius potiusque est Philippum nobis coniungere quam hos? cui, si semel in eausam descenderit, nihil integri futurum sit, quique eas vires adferat, quae non accessio tantum ad Romanum esse bellum, sed per se ipsae nuper sustinere potuerint Romanos. hoc ego adiuneto — absit verbo invidia — 7 qui dubitare de eventu possim, cum quibus adversus Philippum valuerint Romani, his nunc fore videam ut ipsi obpugnentur. Aetoli, qui Philippum, quod inter omnes 8 constat, vicerunt, cum Philippo adversus Romanos pugnabunt. Amynander atque Athamanum gens, quorum se- 9 cundum Aetolos plurima fuit opera in eo bello, nobiscum stabunt. Philippus tum te quieto totam molem sustine- 10 bat belli; nunc duo maximi reges Asiae Europaeque viribus adversus unum populum, ut meam utramque fortunam taceam, patrum certe aetate ne uni quidem Epirotarum regi parem — qui quid tandem erat vobiscomparatus? — geretis bellum. quae igitur res mihi 11 fiduciam praebet, coniungi nobis Philippum posse? una communis utilitas, quae societatis maximum vinculum est, altera auctores vos Aetoli. vester enim legatus hic 12 Thoas inter cetera quae ad exciendum in Graeciam Antiochum dicere est solitus, ante omnia hoc semper adfir- mavit, fremere Philippum et aegre pati sub specie pacis leges servitutis sibi inpositas. ille quidem ferae bestiae 13 vincetae aut clausae et refringere claustra cupienti regis iram verbis aequabat. eius si talis animus est, solvamus nos eius vincula et claustra refringamus, ut erumpere diu coercitam iram in hostes communes possit. quod si 14 nihil eum legatio nostra moverit, at nos, quoniam nobis eum adiungere non possumus, ne hostibus nostris ille adiungi possit caveamus. Seleucus filius tuus Lysimachia est; qui si eo exercitu, quem secum habet, per Thraciam proxima Macedoniae cooperit depopulari, facile ab auxilio ferendo Romanis Philippum ad sua potissimum tuenda avertet. de Philippo meam sententiam habes. de 16 ratione universi belli quid sentirem, iam ab initio non

ignorasti. quod si tum auditus forem, non in Euboea Chalcidem captam et castellum Euripi expugnatum Romanis, sed Etruriam Ligurumque et Galliae Cisalpinac oram bello ardere et, qui maximus iis terror est, Hannibalem 17 in Italia esse audirent. nunc quoque accersas censeo omnis navalis terrestrisque copias; sequuntur classem onerariae cum commicatibus. nam hic sicut ad belli munera pauci sumus, sic nimis multi pro inopia commicatis 18 tum. cum omnis tuas contraxeris vires, divisam classem partem Coreyrae in statione habebis, ne transitus Romanus liber ac tutus pateat, partem ad litus Italiae, quod Sardiniam Africamque spectat, traicies, ipse cum omnibus terrestribus copiis in Bullinum agrum proeedes; inde Graeciae praesidebis, et speciem Romanis traiecturum te praebens et, si res poposcerit, traiecturus. haec suadeo, qui ut non omnis peritissimus sim belli, cum Romanis certe bellare bonis malisque meis didici. in quae consilium dedi, in eadem nec infidelem nec segnem operam polliceor. dii adprobent eam sententiam, quae tibi optima visa fuerit.'

VIII. Haec ferme Hannibal's oratio fuit, quam laudarunt magis in praesentia qui aderant quam rebus ipsis exsecuti sunt: nihil enim eorum factum est, nisi quod ad classem copiasque aecessendas ex Asia Polyxenidam 2 misit. legati Larisam ad concilium Thessalorum sunt missi et Aetolis Amynandroque dies ad conveniendum exercitui Pheras est dictus. eodem et rex eum suis copiis 3 confestim venit. ibi dum opperitur Amynandrum atque Aetolos, Philippum Megalopolitanum cum duobus milibus hominum ad legenda ossa Maeodonum circa Cynosephallas, ubi debellatum erat eum Philippo, misit, sive ab ipso, quaerente sibi commendationem ad Macedonum gentem et invidiam regi, quod insepultos milites reliquisset, mortuus, sive ab insita regibus vanitate ad consilium specie 5 amplum, re inane animo adiecto. tumulus est in unum ossibus, quae passim strata erant, coaeervatis factus, qui nullam gratiam ad Macedonas, odium ingens ad Philip- 6 pum movit. itaque qui ad id tempus fortunam esset in consilio habiturus, is extemplo ad M. Baebium propraec-

torem misit, Antiochum in Thessaliam inpetum fecisse: si videretur ei, moveret ex hibernis; se obviam processurum, ut quid agendum esset consultarent.

VIII. Antiocho ad Pheras iam castra habenti, ubi coniunxerant ei se Aetoli et Amyntander, legati ab Larisa venerunt, quaerentes, quod ob factum dictumque Thessalorum bello lacesseret eos, simul orantes, ut remoto exercitu per legatos, si quid ei videretur, secum disceptaret. eodem tempore quingentos armatos duec Hippolochus Pheras in praesidium miserunt; hi exclusi aditu, iam omnia itinera obsidentibus regis, Scotusam se reepperunt. legatis Larisaeorum rex clementer respondit, non belli faciendi, sed tuendae et stabiliendae libertatis Thessalorum causa se Thessaliam intrasse. similia is qui cum Pheracis ageret missus. cui nullo dato responso, Pheraei ipsi legatum ad regem principem civitatis Pausaniam miserunt; qui cum haud dissimilia iis, ut in causa pari, quae pro Chaleidenibus in conloquio ad Euripi fretum dieta erant, quaedam etiam ferocius egisset, rex etiam atque etiam deliberare eos iussos, ne id consilii caperent, cuius, dum in futurum nimis cauti et providi essent, exemplo paeniteret, dimisit. haec renuntiata Pheras legatio cum esset, ne paulum quidem dubitarunt, quin pro fide erga Romanos, quidquid fors belli tulisset, paterentur. itaque et hi summa ope parabant se ad urbem defendendam, et rex ab omni parte simul obpugnare moenia est adgressus et – ut qui satis intellegereret – neque enim dubium erat –, in eventu eius urbis positum esse, quam primam adgressus esset, aut sperni deinde ab universa gente Thessalorum aut timeri se – omnem undique terrorem obsessis iniecit. primum inpetum obpugnationis satis constanter sustinuerunt; dein cum multi propugnantes caderent aut vulnerarentur, labare animi cooperunt. revocati deinde castigationibus principum ad perseverandum in proposito, relieto exteriore circulo muri, deficientibus iam copiis in interiore partem urbis concesserunt, cui brevior orbis munitionis circumiectus erat. postremo victi malis cum timerent, ne vi captis nulla apud victorem venia esset, dediderunt sese. nihil inde moratus rex quattuor milia armorum,

dum recens terror esset, Scotusam misit. nec ibi mora deditio-
nis est facta, cernentibus Pheraeorum recens ex-
14 emplum, qui quod pertinaciter primo abnuerant malo domiti tandem fecissent. cum ipsa urbe Hippolochus
15 Larisaeorumque deditum est praesidium, dimissi ab rege inviolati omnes, quod eam rem magni momenti futuram rex ad conciliandos Larisaeorum animos credebat.

1 X. Intra decimum diem quam Pheras venerat his perfectis Cranonem profectus cum toto exercitu primo
2 adventu cepit. inde Cieriam et Metropolim et iis eir-
cumiecta castella recepit, omniaque iam regionis eius
3 praeter Atracem et Gyrtonem in potestate erant. tunc
adgredi Larisam constituit, ratus vel terrore ceterarum
expugnatarum vel beneficio praesidii dimissi vel exemplo
tot civitatum dedentium sese non ultra in pertinacia man-
4 suros. elephantis agi ante signa terroris causa iussis
quadrato agmine ad urbem incessit, ut incerti fluctuantur
animi magnae partis Larisaeorum inter metum praef-
5 sentem hostium et verecundiam absentium sociorum. per
eosdem dies Amynander cum Athamanum iuventute occu-
pat Pellinaeum, et Menippus cum tribus milibus pedi-
tum Aetolorum et ducentis equitibus in Perrhaebiam pro-
fectus Malloeam et Cyretias vi cepit [et] depopulatus est
6 agrum Tripolitanum. his raptim peractis Larisam ad regem
redeunt; consultanti, quidnam agendum de Larisa esset,
7 supervenerunt. ibi in diversum sententiae tendebant aliis
vim adhibendam et non differendum censemibus, quin
operibus ac machinis simul undique moenia adgrederen-
tur urbis sitae in plano, apertae campestri undique aditu,
8 aliis nunc vires urbis nequaquam Pheris conferendae me-
morantibus, nunc hiemem et tempus anni nulli bellicae
rei, minime obsidioni atque obpugnationi urbium aptum.
9 incerto regi inter spem metumque legati a Pharsalo, qui
ad dedendam urbem suam forte venerant, animos auxe-
10 runt. M. Baebius interim cum Philippo in Dassareatis con-
gressus Ap. Claudium ex communi consilio ad praesidium
Larisae misit, qui per Macedoniam magnis itineribus in
11 iugum montium, quod super Gonnos est, pervenit. oppi-
dum Goni viginti milia ab Larisa abest, in ipsis faucibus

saltus, quae Tempe adpellantur, situm. ibi castra meta- 12
 tus latius quam pro copiis (et) plures quam quot satis in
 usum erant ignes cum accendisset, speciem quam quae-
 sierat hosti fecit, omnem ibi Romanum exercitum cum
 rege Philippo esse. itaque hiemem instare apud suos 13
 causatus rex, unum tantum moratus diem ab Larisa re-
 cessit et Demetriadem rediit; Aetolique et Athamanes in
 suos receperunt se fines. Appius etsi, cuius rei causa 14
 missus erat, solutam cernebat obsidionem, tamen Lari-
 sam ad confirmandos in reliquum sociorum animos de-
 scendit; duplexque laetitia erat, quod et hostes excesse- 15
 rant finibus et intra moenia praesidium Romanum cer-
 nebant.

XI. Rex Chalcidem a Demetriade profectus, amore 1
 captus virginis Chalcidensis Cleopolemi filiae, cum pa-
 trem primo allegando, deinde coram ipse rogando fati-
 gasset, invitum se gravioris fortunae condicioni inligan- 2
 tem, tandem impetrata re tamquam in media pace nuptias
 celebrat, et relicum hiemis, oblitus quantas simul duas
 res suscepisset, bellum Romanum et Graeciam liberan-
 dam, omissa omnium rerum cura in conviviis et vinum
 sequentibus voluptatibus ac deinde ex fatigatione magis 3
 quam satietate earum in somno traduxit. eadem omnis
 praefectos regios, qui ubique, ad Boeotiam maxime, pre-
 positi hibernis erant, cepit luxuria, in eandem et milites
 effusi sunt, nec quisquam eorum aut arma induxit, aut
 stationem aut vigilias servavit aut quicquam quod mili- 4
 taris operis aut muneris esset fecit. itaque principio veris,
 cum per Phocidem Chaeroneam, quo convenire omnem
 undique exercitum iusserat, venisset, facile auimadvertisit,
 nihilo severiore disciplina milites quam ducem hibernasse.
 Alexandrum inde Acarnana et Menippum Macedonem 6
 Stratum Aetoliae copias ducere iussit. ipse Delphis sacri-
 ficio Apollini facto Naupactum processit. consilio princi- 7
 pum Aetoliae habitu via, quae praeter Calydonem et Lysi-
 machiam fert ad Stratum, suis, qui per Maliaenum sinum
 veniebant, obcurrit. ibi Mnasilochus princeps Acarnanum, 8
 multis emptus donis, non ipse solum gentem regi conci-
 liabat, sed Clytum etiam praetorem, penes quem tum

9 summa potestas erat, in suam sententiam adduxerat. is cum Leucadios, quod Aearnaniae caput est, non facile ad defectionem posse cerneret impelli propter metum Romanae classis, quae cum Atilio quaeve circa Cephalleniam erat, arte eos est adgressus. nam cum in concilio dixisset, tuenda mediterranea Aearnaniae esse et omnibus qui arma ferrent exendum ad Medionem et Thyrium,
 10 ne ab Antiocho aut Aetolis oceparentur, fuere qui dicebant, nihil adtinere omnis tumultuose concitari, satis esse quingentorum hominum praesidium. eam iuventutem naectus, trecentis Medione, ducentis Thyrii in praesidio positis, id agebat, ut pro obsidibus futuri venirent in potestatem regis.

1 XII. Per eosdem dies legati regis Medionem venerunt. quibus auditis cum in contione quidnam respondendum regi esset consultaretur et alii manendum in Romana societate, alii non aspernandam amicitiam regis censerent, media visa est Clyti sententia coque accepta est, ut ad regem mitterent legatos peterentque ab eo, ut Medionios super tanta re consultare in concilio Aearnanum pateretur. in eam legationem Mnasilochus et qui eius factionis erant de industria coniecti, clam missis qui regem admovevere copias iuberent, ipsi terebant tempus.
 2 itaque vixdum iis egressis legatis Antiochus in finibus et mox ad portas erat; et trepidantibus qui expertes prodigionis fuerant tumultuoseque iuventutem ad arma vocantibus, ab Clyto et Mnasilocho in urbem est inductus;
 3 et aliis sua voluntate adfluentibus metu coacti etiam qui dissenterebant ad regem convenerunt. quos placida oratione territos cum permulsiisset, ad spem vulgatae ele-
 4 mentiae aliquot populi Aearnaniae defecerunt. Thyrium a Medione profectus est Mnasilocho eodem et legatis praemissis. ceterum detecta Medione fraus cautores, non
 5 timidiores Thyrienses fecit; dato enim haut perplexo responso, nullam se novam societatem nisi ex auctoritate imperatorum Romanorum accepturos, portisque clausis,
 6 armatos in muris disposuerunt. et peropportune ad confirmados Aearnanum animos Cn. Octavius missus a Quintio, cum praesidium et paucas naves ab A. Postumio,

qui ab Atilio legato Cephalleniae praepositus fuerat, accepisset, Leucadem venit, implevitque spei socios, M'. 10 Acilium consulem iam cum legionibus mare traieisse et in Thessalia castra Romana esse. hunc rumorem quia 11 similem veri tempus anni maturum iam ad navigandum faciebat, rex, praesidio Medione inposito et in quibusdam aliis Aearmaniae oppidis, Thyrio abscessit et per Aetoliae ae Phocidis urbis Chalcidem redit.

XIII. Sub idem tempus M. Baebius et Philippus rex 1 iam ante per hiemem in Dassaretis congressi, eum Ap. Claudium, ut obsidione Larisam eximeret, in Thessaliam misissent, quia id tempus rebus gerendis immaturum erat, 2 in hiberna regressi, principio veris coniunctis copiis in Thessaliam deseenderunt. in Aearmania tum Antiochus 3 erat. advenientes Philippus Malloeam Perrhaebiae, Baebius Phacium est adgressus; quo primo prope inpetu capto Phaestum eadem celeritate capit. inde Atracem cum 4 se recepisset, Cyretias hinc et Eritium oecupat, praesi- diisque per recepta oppida dispositis Philippo rursus ob- sidenti Malloeam se coniungit. sub adventu Romani exer- 5 citus, seu ad metum virium seu ad spem veniae, cum de- didissent sese, ad ea recipienda oppida quae Athamanes occupaverant uno agmine ierunt. erant autem haec: Ae- 6 ginium, Ericinium, Gomphi, Silana, Tricea, Meliboea, Phalaria. inde Pellinaeum, ubi Philippus Megalopolitanus 7 cum quingentis peditibus et equitibus quadraginta in praesidio erat, circumsidunt et, prinsquam obpugnarent, mit- tunt ad Philippum qui monerent, ne vim ultimam experiri vellet. quibus ille satis ferociter respondit, vel Romanis 8 vel Thessalis se crediturum fuisse, in Philippi se potesta- tem commissurum non esse. postquam adparuit vi agen- dum, quia videbatur et Limnaeum eodem tempore obpu- gnari posse, regem ad Limnaeum ire placuit, Baebius restitut ad Pellinaeum obpugnandum.

XIII. Per eos forte dies M. Acilius consul cum de- 1 cem milibus peditum, duobus milibus equitum, quindecim elefantis mari traecto pedestris copias Larisam ducere tribunos militum iussit, ipse cum equitatu Limnaeum ad Philippum venit. adventu consulis deditio sine cunetatione 2

est facta traditumque praesidium regium et cum iis Athamanes, ab Limnaeo Pellinaeum consul proficiscitur. ibi primi Athamanes tradiderunt sese, deinde et Philippus Megalopolitanus; cui decedenti praesidio cum obvius forte fuissest Philippus rex, ad ludibrium regem eum consalutari iussit, ipse congressus fratrem haut sane decoro maiestati suae ioco adpellavit. deductus inde ad consulem custodiri iussus et haud ita multo post in vinculis Romanam missus. cetera multitudo Athamanum aut militum Antiochi regis, quae in praesidiis deditorum per eos dies oppidorum fuerat, Philippo tradita regi est; fuere autem ad quattuor milia hominum. consul Larisam est profectus, ibi de summa belli consultaturus. in itinere ab Cieria et Metropoli legati tradentes urbes suas obeurrerunt. Philippus Athamanum praeципue captivis indulgenter habitis, ut per eos conciliaret gentem, nactus spem Athamaniae potiundae, exercitum eo duxit, praemissis in civitates captivis. et illi magnam auctoritatem apud populares habuerunt clementiam erga se regis munificentiamque commemorantes; et Amynander, eius praesentis maiestas aliquos in fide continuisset, veritus, ne traderetur Philippo iam pridem hosti et Romanis merito tunc propter defectionem infensis, cum coniuge ae liberis regno excessit Ambraciamque se contulit. ita Athamania omnis in ius dicionemque Philippi concessit. consul ad reficienda maxime iumenta, quae et navigatione et postea iteribus fatigata erant, paucos Larisae moratus dies, velut renovato modice quiete exercitu Cranonem est progressus. venienti Pharsalus et Scotusa et Pherae quaeque in eis praesidia Antiochi erant deduntur. ex iis interrogatis, qui manere secum vellent, mille volentis Philippo tradit, ceteros inermes Demetriadem remittit. Proernam inde recepit, et quae circa eam castella erant. ducere tum porro in sinum Maliacum coepit. adpropinquanti faucibus, super quas siti Thaumaci sunt, deserta urbe inventus omnis armata silvas et itinera insedit et in agmen Romanum ex superioribus locis incurvavit. consul primo mittere qui ex propinquuo conloquentes deterrent eos a tali furore; postquam perseverare in incepto vidit, tribuno cum duorum signorum militibus

circummissis interclusit ad urbem iter armatis vacuamque eam cepit. tum clamore ab tergo captae urbis auditu, 14 resugientium undique ex silvis insidiatorum caedes facta est. ab Thaumacis altero die consul ad Spercheum 15 amnem pervenit, inde Hypataeorum agros vastavit.

XV. Cum haec agebantur, Chalcide erat Antiochus, 1 iam tum cernens, nihil se ex Graecia praeter amoena Chalcide hiberna et infames nuptias petisse. tunc Aetolorum vana promissa incusare et Thoantem, Hannibalem vero 2 non ut prudentem tantum virum, sed prope vatem omnium quae tum evenirent, admirari. ne tamen temere coepit segnitia insuper everteret, nuntios in Aetoliam misit, ut omni contracta inventute convenienterent Laniam, et ipse eo 3 decem milia fere peditum ex his qui postea venerant ex Asia expleta et equites quingentos duxit. quo cum ali- 4 quanto pauciores quam umquam antea convenienterent, et principes tantummodo cum paucis clientibus essent, atque ii dicerent, omnia sedulo ab se facta, ut quam plurimos ex civitatibus suis evocarent, nec auctoritate nec gratia nec 5 imperio adversus detractantes militiam valuisse, destitutus undique et ab suis, qui morabantur in Asia, et ab sociis, qui ea in quorum spem vocaverant non praestabant, intra saltum Thermopilarum sese recepit. id iugum, sicut 6 Apennini dorso Italia dividitur, ita medianam Graeciam dirimunt. ante saltum Thermopilarum in septentrionem versa 7 Epiros et Perrhaibia et Magnesia et Thessalia est et Phthiotae Achaei et sinus Maliacus; intra fauces ad meridiem 8 vergunt Aetoliae pars maior et Acarnania et cum Locride Phocis et Boeotia adiunctaque insula Euboea et excurrente in altum velut promunturio Attica terra, sita ab tergo et Peloponnesus. hoc iugum ab Leucate et mari ad occidentem verso per Aetoliam ad alterum mare orienti obiectum tendens ea aspreta rupesque interiectas habet, ut non modo exercitus, sed ne expediti quidem facile 9 ullas ad transitum calles inveniant. extremos ad orientem montes Oetam vocant, quorum quod altissimum est, Callidromon adpellatur, in cuius valle ad Maliacum sinum vergente iter est non latius quam sexaginta passus. haec 10 una militaris via est, qua traduci exercitus, si non prohi-

12 beantur, possint. ideo Pylae, et ab aliis, quia calidae aquae in ipsis faucibus sunt, Thermopylae locus adpellatur, nobilis Lacedaemoniorum adversus Persas morte magis memorabili quam pugna.

1 XVI. Hactenquam pari tum animo Antiochus intra portas loci eius castris positis munitionibus insuper sal-
2 tum impeditiebat; et cum dupliei vallo fossaque et muro
3 etiam, qua res postulabat, ex multa copia passim iacen-
tium lapidum permunisset omnia, satis fidens, nunquam
ea vim Romanum exercitum facturum, Aetolos ex quat-
tuor milibus — tot enim convenerant — partim ad Hera-
cleam praesidio obtainendam, quae ante ipsas fauces posita
4 est, partim Hypatam mittit, et Heracleam haud dubius
5 consulem obpugnaturum, et iam multis nuntiantibus circa
Hypatam omnia evastari. consul depopulatus Hypaten-
sem primo, deinde Heracleensem agrum, inutili utroque
auxilio Aetolorum, in ipsis faueibus prope fontes calida-
rum aquarum adversus regem castra posuit. Aetolorum
6 utraequae manus Heracleam sese incluserunt. Antiochum,
eui, priusquam hostem cerneret, satis omnia permunita
et praesidiis obsaepta videbantur, timor incessit, ne quas
per imminentia iuga calles inveniret ad transitum Roma-
7 nus: nam et Lacedaemonios quondam ita a Persis circui-
tos fama erat, et nuper Philippum ab iisdem Romanis.
8 itaque nuntium Heracleam ad Aetolos mittit, ut hanc sal-
tem sibi operam eo bello praestarent, ut vertices circa
montium occuparent obsiderentque, ne qua transire Ro-
9 mani possent. hoc nuntio auditio dissensio inter Aetolos
orta est. pars imperio parendum regis atque eundum cen-
sebant, pars subsistendum Heracleae ad utramque fortu-
10 nam, ut sive victus ab consule rex esset, in expedito
haberent integras copias ad opem propinquis ferendam
civitatibus suis, sive vinceret, ut dissipatos in fugam Ro-
11 manos persequerentur. utraque pars non mansit modo
in sententia sua, sed etiam exsecuta est consilium. duo
milia Heracleae substiterunt, duo trifariam divisa Calli-
dromum et Rhoduntiam et Tichiunta — haec nomina ea-
cum inib[us] sunt — occupavere.

1 XVII. Consul postquam insessa superiora loca ab

Aetolis vidit, M. Porcium Catonem et L. Valerium Flac-
eum consularis legatos cum binis milibus delectorum pe-
ditum ad castella Aetolorum, Flaceum in Rhoduntiam et
Tichiunta, Catonem in Callidromum mittit. ipse priusquam 2
ad hostem copias admoveret, vocatos in contionem mili-
tes paucis est adlocutus. ‘plerosque omnium ordinum,
milites, inter vos esse video, qui in hac eadem provincia
T. Quincti ductu auspicioque militaveritis. Macedonio 3
bello inexuperabilior saltus ad amnem Aoum fuit quam
hic: quippe portae sunt hac et unus inter duo maria 4
clausis omnibus velut naturalis transitus est, munitiones
et locis opportunitibus tunc fuerunt et validiores in po-
sitae; exercitus hostium ille et numero maior et militum
genere aliquanto melior: quippe illic Macedones Thra- 5
cesque et Illyri erant, ferocissimae omnes gentes, hic
Syri et Asiatici Graeci sunt, vilissima genera hominum et
servituti nata; rex ille bellicosissimus, exercitatus iam 6
inde ab inventa finitimus Thracum atque Illyriorum et circa
omnium adeolarum bellis, hic, ut aliam omnem vitam omit- 7
tam, is est qui, cum ad inferendum populo Romano bellum
ex Asia in Europam transisset, nihil memorabilius toto
tempore hibernorum gesserit quam quod amoris causa
ex domo privata et obscuri etiam inter popularis generis
uxorem duxit et novus maritus, velut saginatus nuptiali- 8
bus eenis, ad pugnam processit. summa virium speique
eius in Aetolis fuit, gente vanissima et ingratissima, ut vos
prius experti estis, nunc Antiochus experitur. nam nec 9
frequentes convenerunt nec contineri in castris potue-
runt, et in seditione ipsi inter sese sunt, et cum Hypatam
tuendam Heracleamque depoposcerint, neutrum tutati
refugerunt in iuga montium, pars Heracleae incluserunt
sese. rex ipse eonfessus nusquam aequo campo non 10
modo congregdi se ad pugnam audere, sed ne castra qui-
dem in aperto ponere, relicta omni ante se regione ea,
quam se nobis ac Philippo ademisse gloriabatur, condidit
se intra rupes, ne ante fauces quidem saltus, ut quondam 11
Lacedaemonios fama est, sed intra penitus retractis ea-
stris; quod quantum interest ad timorem ostendendum,
an muris alienius urbis obsidendum sese incluserit? sed 12

neque Antiochum tuebuntur angustiae nec Aetolos vertices illi quos ceperunt. satis undique provisum atque praecautum est, ne quid adversus vos in pugna praeter 13 hostis esset. illud proponere animo vestro debetis, non vos pro Graeciae libertate tantum dimicare, quamquam is quoque egregius titulus esset, liberatam a Philippo ante nunc ab Aetolis et ab Antiocho liberare, neque ea tantum in praemium vestrum cessura, quae nunc in regis castris 14 sunt, sed illum quoque omnem adparatum qui in dies ab Epheso exspectatur praedae futurum, Asiam deinde Syriamque et omnia usque ad ortus solis ditissima regna 15 imperio Romano aperturos. quid dein deberit, quin ab Gadibus ad mare rubrum Oceano finis terminemus, qui orbem terrarum amplexu finit, et omne humanum genus 16 secundum deos nomen Romanum veneretur? in haec tanta praemia dignos parate animos, ut crastino die bene iuvantibus diis acie deeernamus.'

1 XVIII. Ab hac contione dimissi milites, priusquam corpora curarent, arma, tela parant. luce prima signo pugnae proposito instruit aciem consul, arta fronte, ad 2 naturam et angustias loci. rex postquam signa hostium conspexit, et ipse copias educit. levis armaturae partem ante vallum in primo locavit, tum Macedonum robur, quos sarisophorus adpellabant, velut firmamentum circa ipsas 3 munitiones constituit. his ab sinistro cornu iaculatorum sagittariorumque et funditorum manum sub ipsis radicibus montis posuit, ut ex altiore loco nuda latera hostium 4 incesserent. ab dextro Macedonibus ad ipsum munitionum finem, qua loca usque ad mare invia palustri limo et voraginibus claudunt, elephantes cum adsueto praesidio posuit, post eos equites, tum modico intervallo relieto 5 ceteras copias in secunda acie. Macedones pro vallo locati primo facile sustinebant Romanos, temptantis ab omni parte aditus, multum adivantibus qui ex loco superiore fundis, velut nimbum, glandis et sagittas simul ac iacula 6 ingerebant. deinde ut maior nec iam toleranda vis hostium inferebat se, pulsi loco intra munimenta subductis ordinibus conesserunt; inde ex vallo prope alterum val- 7 lum hastis prae se obiectis fecerunt. et ita modica alti-

tudo valli erat, ut et locum superiorem ad pugnandum suis praeberet et propter longitudinem hastarum subiectum haberet hostem. multi temere subeuntes vallum & transfixi sunt; et aut incepto irrito recessissent aut plures cecidissent, ni M. Porcius ab iugo Callidromi, deiectis inde Aetolis et magna ex parte caesis — incertos enim et plerosque sopitos obpresserat —, super imminentem castris collem adparuisset.

XVIII. Flaceo non eadem fortuna ad Tichiunta et Rhoduntiam, nequicquam subire ad ea castella conato, fuerat. Macedones quique alii in castris regis erant primo, dum procul nihil aliud quam turba et agmen apparebat, Aetolos credere visa procul pugna subsidio venire; ceterum ut primum signaque et arma ex propinquo cognita errorem aperuerunt, tantus repente pavor omnis cepit, ut abiectis armis fugerent. et munimenta sequentis impediunt et angustiae vallis, per quam sequendi erant, et maxime omnium quod elephanti novissimi agminis erant, quos pedes aegre praeterire, eques nullo poterat modo, timentibus equis tumultuque inter se maiorem quam in proelio edentibus; aliquantum temporis et direptio castrorum optimuit. Scarpheam tamen eo die consecuti sunt hostem. multis in ipso itinere caesis captisque, non equis virisque tantum, sed etiam elephantis, quos capere non potuerant, imperfectis, in castra revertierunt, quae temptata eo die inter ipsum pugnae tempus ab Aetolis, Heracleam obtinentibus praesidio, sine ullo haud parum audacis incepti effectu fuerant. consul noctis insequentis tertia vigilia praenitto equitatu ad perseverendum hostem, signa legionum luce prima movit. aliquantum viae praeceperat rex, ut qui non ante quam Elatiac ab effuso constiterit cursu; ubi primum reliquias pugnaeque et fugae conlectis, cum perexigua manu semierium militum Chaleidem se recepit. Romanus equatus ipsum quidem regem Elatiac adsecutus non est, magnam partem agminis aut lassitudine subsistentes aut errore, ut qui sine ducibus per ignota itinera fugerent, dissipatos obpresserunt. nec praeter quingentos, qui circa regem fuerunt, ex toto exercitu quisquam effugit, etiam

ex dece[m] milibus militum, quos Polybio auctore traie-
 12 cisce secum regem in Graeciam scripsimus, exiguis nu-
 meris; quid si Antiati Valerio credamus, sexaginta milia
 militum fuisse in regio exercitu seribenti, quadraginta
 13 inde milia cecidisse, supra quinque milia capta cum signis
 militaribus ducentis triginta? Romanorum centum quin-
 quaginta in ipso eertamine pugnae, ab incursu Aetolorum
 se tuentes non plus quinquaginta imperfecti sunt.

1 XX. Consule per Phocidem et Boeotiam exercitum
 2 ducente conscientiae defectionis civitates cum velamentis ante
 portas stabant metu, ne hostiliter diriperentur. ceterum
 3 per omnes (dies) haud secus quam pacato agro sine vio-
 latione ullius rei agmen processit, donec in agrum Co-
 4 ronaeum ventum est. ibi statua regis Antiochi posita in
 templo Minervae Itoniae iram accendit, permissumque mi-
 liti est, ut circumiectum templo agrum popularetur. dein
 cogitatio animum subit, cum communi decreto Boeotorum
 posita esset statua, indignum esse in unum Coronensem
 5 agrum saevire. revocato extemplo milite finis populandi
 factus, castigati tantum verbis Boeoti ob ingratum in tan-
 tis tamque recentibus beneficiis animum erga Romanos.

6 Inter ipsum pugnae tempus dece[m] naves regiae cum
 praefecto Isidoro ad Thronium in sinu Maliaeо stabant.
 eo gravis vulneribus Alexander Aearnan, nuntius adver-
 7 sae pugnae, cum perfugisset, trepidae inde recenti ter-
 rore naves Cenaeum Euboeae petierunt. ibi mortuus
 sepultusque Alexander. tres, quae ex Asia profectae
 eundem portum tenuerunt, naves audita exercitus clade
 Ephesum redierunt. Isidorus ab Cenaco Demetriadem,
 8 si forte eo deferret fuga regem, traiecit. per eosdem
 dies A. Atilius praefectus Romanae classis magnos regios
 commeatus, iam fretum, quod ad Andrum insulam est,
 praetervectos, exceptit; alias mersit, alias cepit naves.
 quae novissimi agminis erant, cursum in Asiam verterunt.
 Atilius Piraicum, unde profectus erat, eum agmine capti-
 varum navium reVectus magnam vim frumenti et Athenien-
 sibus et aliis eiusdem regionis sociis divisit.

1 XXI. Antiochus sub adventum consulis a Chaleide
 profectus Tenum primo tenuit, inde Ephesum transmisit.

consuli Chalcidem venienti portae patuerunt, cum adpro- 2
 pinquante eo Aristoteles praefectus regis urbe excessisset.
 et ceterae urbes in Euboea sine certamine traditae; post 3
 paucosque dies omnibus perpacatis sine ullius noxa urbis
 exercitus Thermopylas reductus, multo modestia post
 victoriam quam ipsa victoria laudabilior. inde consul M. 4
 Catonem, per quem quae gesta essent senatus populus-
 que Romanus haud dubio auctore sciret, Romam misit.
 is a Creusa — Thespiensium emporium est, in intimo 5
 sinu Corinthiaco retractum — Patras Achaiae petit, a
 Patris Coreyram usque Aetoliae atque Acarnaniae litora
 legit, atque ita ad Hydruntum Italiae trahit. quinto die 6
 inde pedestri itinere Romam ingenti cursu pervenit. ante
 lucem ingressus urbem a porta ad praetorem M. Iunium
 iter intendit. is prima luce in senatum vocavit. quo L. 7
 Cornelius Scipio, aliquot diebus ante a consule dimissus,
 cum adveniens audisset praegressum Catonem in senatu
 esse, supervenit exponenti quae gesta essent. duo inde s
 legati iussu senatus in contionem sunt producti atque ibi
 eadem quae in senatu de rebus in Aetolia gestis exposue-
 runt. supplicatio in triduum decreta est et ut quadra- 9
 ginta hostiis maioribus praetor, quibus diis ei videretur,
 sacrificaret. per eosdem dies et M. Fulvius Nobilior, qui 10
 biennio ante praetor in Hispaniam erat profectus, ovans
 urbem est ingressus; argenti bigati p[ro]ae se tulit centum 11
 triginta milia et extra numeratum duodecim milia pondo
 argenti, auri pondo centum viginti septem.

XXII. Aelius consul ab Thermopylis Heraeclam 1
 ad Aetolos praemisit, ut tunc saltem experti regiam va-
 nitatem resipiscerent traditaque Heraclea cogitarent de
 petenda ab senatu seu furoris sui seu erroris venia: et 2
 ceteras Graeciae civitates defecisse eo bello ab optime
 meritis Romanis; sed quia post fugam regis, cuius fidu-
 cia officio decessissent, non addidissent pertinaciam cul-
 pae, in fidem receptas esse. Aetolos quoque, quamquam 3
 non seeuti sint regem, sed accersierint, et duces belli,
 non socii fuerint, si paenitere possint, posse et incolumis
 esse. ad ea cum pacati nihil responderetur adpareretque 4
 armis rem gerendam et rege superato bellum Aetolicum

integrum restare, castra ab Thermopylis ad Heracleam
movit eoque ipso die, ut situm nosceret urbis, ab omni
5 parte equo moenia est circumvectus. sita est Heraclea
in radicibus Oetae montis; ipsa in campo, arcem in-
6 minentem loco alto et undique praecipiti habet. contem-
platus omnia quae noscenda erant, quattuor simul locis
7 adgredi urbem constituit. a flumine Asopo, qua et gymna-
sium est, L. Valerium operibus atque obpugnationi praeposuit;
partem extra muros, quae frequentius prope quam
urbs habitabatur, Ti. Sempronio Longo obpugnandam
8 dedit; a sinu Maliaco, quae aditum haud facilem pars
habebat, M. Baebium, ab altero amniculo, quem Melana
vocant, adversus Diana templum Ap. Claudiū obpo-
9 suit. horum magno certamine intra paukos dies turres
arietesque et alius omnis adparatus obpugnandarum ur-
10 bium perficitur. et eum ager Heraleensis paluster omnis
frequensque proceris arboribus benigne ad omne genus
11 operum materiam subpeditabat, tum, quia refugerant
intra moenia Aetoli, deserta, quae in vestibulo urbis
erant, teeta in varios usus non tigna modo et tabulas,
sed laterem quoque et caementa et saxa variae magni-
tudinis praebebant.

1 XXIII. Et Romani quidem operibus magis quam
armis urbem obpugnabant, Aetoli contra armis se tue-
2 bantur. nam cum ariete quaterentur muri, non laqueis,
ut solent, exceptos declinabant ictus, sed armati fre-
quentes, quidam ignes etiam, quos aggeribus inicerent,
3 ferebant. fornices quoque in muro erant apti ad excu-
rrendum; et ipsi cum pro dirutis reficerent muros, cre-
briores eos, ut pluribus erumperetur in hostem locis, fa-
4 ciebant. hoc primis diebus, dum integræ vires erant, et
frequentes et in pigre fecerunt, in dies deinde pauciores
5 et segniss. etenim cum multis urgerentur rebus, nulla
eos res aequa ac vigiliae conficiebant, Romanis in magna
copia militum succendentibus aliis in stationem aliorum,
Aetolos propter paucitatem eosdem dies noctesque ad-
6 siduo labore urente. per quattuor et viginti dies, ita ut
nullum tempus vacuum dimicatione esset, adversus quat-
tuor e partibus simul obpugnantem hostem nocturnus

diurno continuatus labor est. cum fatigatos iam Aetolos 7
sciret consul et ex ratione temporis et quod ita transfugae
adfirmabant, tale consilium init. media nocte receptui 8
signum dedit et ab obpugnatione simul omnes milites
deduetos usque ad tertiam diei horam quietos in castris
tenuit. inde eoepita obpugnatio ad medianam rursus noctem 9
perducta est, intermissa deinde usque ad tertiam diei
horam. fatigationem rati causam esse Aetoli non con- 10
tinuandae obpugnationis, quae et ipsos adfecerat, ubi
Romanis datum receptui signum esset, velut ipsi hoc re-
vocati pro se quisque ex stationibus decedebant nec ante
tertiam diei horam armati in muris adparebant.

XXIII. Consul cum nocte media intermisisset ob- 1
pugnationem, quarta vigilia rursus ab tribus partibus
summa vi adgressus, ab una Ti. Sempronium tenere 2
intentos milites signumque exspectare iussit, ad ea in
nocturno tumultu, unde clamor exaudiretur, haud dubie
ratus hostis concursuros. Aetoli pars sopiti adfeeta la- 3
bore ac vigiliis corpora ex somno moliebantur, pars vigi-
lantes adhuc ad strepitum pugnantium in tenebris cur-
runt. hostes partim per ruinas iacentis muri transcendere 4
conantur, partim scalis ascensus temptant; adversus quos
undique ad opem ferendam ocurrunt Aetoli. pars una, 5
in qua aedificia extra urbem erant, neque defenditur ne-
que obpugnatur: sed qui obpugnarent, intenti signum
exspectabant; defensor nemo aderat. iam dilucescebat, 6
cum signum consul dedit; et sine ullo certamine partim
per semiruta, partim scalis integros muros transcendere.
simul clamor, index capti oppidi, est exauditus, undique
Aetoli desertis stationibus in arcem fugiunt. oppidum 7
victores permissu consulis diripiunt, non tam ab ira nec
ab odio, quam ut miles, coercitus in tot receptis ex
potestate hostium urbibus, aliquo tandem loco fructum
victoriae sentiret. revocatos inde a medio ferme die mi- 8
litiae eum in duas divisisset partes, unam radicibus montium circumduci ad rupem iussit, quae fastigio altitudinis
par media valle velut abrupta ab aree erat, sed adeo 9
prope geminata cacumina eorum montium sunt, ut ex
vertice altero coniei tela in arcem possent; eum dimidia

parte militum consul ab urbe escensurus in arem, signum
 ab iis, qui ab tergo in rupem evasuri erant, exspectabat.
 10 non tulere qui in aree erant Aetoli primum eorum qui
 rupem ceperant clamorem, deinde impetum ab urbe Ro-
 manorum, et fractis iam animis et nulla ibi praeparata
 11 re ad obsidionem diutius tolerandam, utpote congregatis
 feminis puerisque et inbelli alia turba in arem, quae vix
 capere, nedium tueri multitudinem tantam posset; itaque
 12 ad primum impetum abiectis armis dediderunt sese. tra-
 ditus inter ceteros princeps Aetolorum Damocritus est,
 qui principio belli decretum Aetolorum, quo accersendum
 Antiochum censuerant, T. Quintio poscenti responderat:
 in Italia daturum, cum castra ibi Aetoli posuissent. ob
 eam ferociam maius viatoribus gaudium traditus fuit.

1 XXV. Eodem tempore, quo Romani Heracleam, Phi-
 lippus Lamiam ex composito obpugnabat, circa Thermopylas
 cum consule redeunte ex Boeotia, ut victoriam ipsi
 populoque Romano gratularetur excusaretque, quod morbo
 2 impeditus bello non interfuisset, congressus. inde diversi
 ad duas simul obpugnandas urbes profecti. intersunt se-
 3 ptem milia ferme passuum; et quia Lamia cum posita
 est in tumulo, tum regionem maxime Octae spectat, op-
 pido quam breve intervallum videtur et omnia in con-
 4 spectu sunt. cum enixe, velut proposito certamine, Ro-
 mani Macedonesque diem ac noctem aut in operibus aut
 in proeliis essent, hoc maior difficultas Macedonibus erat,
 quod Romani aggere et vineis et omnibus supra terram
 5 operibus, subtus Macedones cuniculis obpugnabant; et
 in asperis locis silex saepe impenetrabilis ferro obeurre-
 bat. et cum parum procederet inceptum, per conloquia
 principum oppidanos temptabat rex, ut urbem dederent,
 6 haud dubius, quin, si prius Heraclea capta foret, Romanis
 se potius quam sibi dedituri essent suamque gratiam con-
 7 sul in obsidione liberanda facturus esset. nec cum opinio
 est frustrata; confessim enim ab Heraclea capta nuntius
 venit, ut obpugnatione absisteret: aequius esse Romanos
 milites, qui acie dimicassent, (quam Aetolos) praemia vi-
 8 etoriae habere. ita recessum ab Lamia est et propinquae
 clade urbis ipsi, ne quid simile paterentur, effugerunt.

XXVI. Paucis priusquam Heraelea caperetur diebus 1 Aetoli, concilio Hypatam coacto, legatos ad Antiochum miserunt, inter quos et Thoas idem qui et antea missus 2 est. mandata erant, ut ab rege peterent, primum ut ipse coactis rursus terrestribus navalibusque copiis in Graeciam traiceret, deinde, si qua ipsum teneret res, ut pecuniam et auxilia mitteret: id cum ad dignitatem eius fidemque pertinere, non prodi socios, tum etiam ad ineclimitatem regni, ne sineret Romanos vacuos omni cura, 4 cum Aetolorum gentem sustulissent, omnibus copiis in Asiam traicere. vera erant quae dicebantur: eo magis 5 regem moverunt. itaque in praesentia pecuniam, quae ad usus belli necessaria erat, legatis dedit; auxilia terrestria navaliaque adfirmavit missurum. Thoantem unum ex legatis retinuit, et ipsum haud invitum morantem, ut exactor praesens promissorum adesset.

XXVII. Ceterum Heraelea capta fregit tandem animos Aetolorum; et paucos post dies quam ad bellum renovandum adieciendumque regem in Asiam miserant legatos, abiectis belli consiliis pacis petendae oratores ad consulem miserunt. quos dicere exorsos consul interfatus, 3 cum alia sibi praevertenda esse dixisset, redire Hypatam eos, datis dierum decem induitiis et L. Valerio Flacco cum iis misso, iussit, eique, quae secum acturi fuissent, exponere et si qua vellent alia. Hypatam ut est ventum, principes 4 Aetolorum apud Flaeicum concilium habuerunt consultantes, quonam agendum modo apud consulem foret. his 5 parantibus antiqua iura foederum ordiri meritaque in populum Romanum, absistere iis Flaccus iussit, quae ipsi 6 violassent ac rupissent: confessionem iis culpae magis profuturam et totam in preces orationem versam; nec enim in causa ipsorum, sed in populi Romani clementia spem salutis positam esse. et se suppliciter agentibus iis 7 ad futurum et apud consulem et Romae in senatu; eo quoque enim mittendos fore legatos. haec una via omnibus 8 ad salutem visa est, ut in fidem se permitterent Romanorum: ita enim et illis violandi suppliees verecundiam se imposituros, et ipsos nihilo minus suae potestatis fore, si quid melius fortuna ostendisset.

1 XXVIII. Postquam ad consulem ventum est, Phaeneas legationis princeps longam orationem et varie ad mitigandam iram victoris compositam ita ad extremum finivit, ut diceret, Aetolos se suaque omnia fidei populi Romani
 2 permittere. id consul ubi audivit, ‘etiam atque etiam videte,’ inquit ‘Aetoli, ut ita permittatis.’ tum deeretur Phaeneas,
 3 in quo id diserte scriptum erat, ostendit. ‘quando ergo’ inquit ‘ita permittitis, postulo, ut mihi Dicaearchum eivem vestrum et Menestam Epirotam’ — Naupactum is cum praesidio ingressus ad defectionem compulerat — ‘et Amynandrum cum principibus Athamanum, quorum consilio
 4 ab nobis defecistis, sine mora dedatis.’ prope dicentem interfatus Romanum ‘non in servitatem,’ inquit ‘sed in fidem tuam nos tradidimus; et certum habeo te imprudentia labi, qui nobis imperes quae moris Graecorum non sint.’
 5 ad ea consul ‘nec hercule’ inquit ‘magnopere nunc euro, quid Aetoli satis ex more Graecorum factum esse censeant, dum ego more Romano imperium inhibeam in deditos
 6 modo decreto suo, ante armis victos. itaque ni propere fit quod impero, vinciri vos iam iubebo,’ adferrique catenas et circumsternere lictores iussit. tum fracta Phaeneae ferocia Aetolisque aliis est, et tandem cuius condicionis essent
 7 senserunt. et Phaeneas se quidem et qui adsint Aetolorum scire facienda esse quae imperentur dixit, sed ad decernenda ea concilio Aetolorum opus esse: ad id petere
 8 ut deceat dierum inducias daret. petente Flacco pro Aetolis induciae datae et Hypatam redditum est. ubi cum in consilio delectorum, quos apoletos vocant, Phaeneas et quae imperarentur et quae ipsis prope accidissent exposuit, ingemuerunt quidem principes condicioni suae, parendum tamen victori censebant et ex omnibus oppidis convocandos Aetolos ad concilium.

1 XXVIII. Postquam vero coacta omnis multitudo eadem illa audivit, adeo saevitia imperii atque indignitate exasperati animi sunt, ut si in pace fuissent, illo impetu
 2 irae concitari potuerint ad bellum. ad iram aceedebat et difficultas eorum quae imperarentur — quonam modo enim
 3 utique regem Amynandrum se tradere posse? — et spes forte oblata, quod Nicander eo ipso tempore ab rege Antio-

cho veniens implevit expectatione vana multitudinem, terra
marique ingens parari bellum. duodecum is die quam con- 4
scenderat navem, in Aetolian perfecta legatione rediens
Phalara in sinu Maliaco tenuit. inde Laniam pecuniam 5
cum devexisset, ipse cum expeditis prima vespera inter
Macedonum Romanaque castra medio agro, dum Hypatam
notis callibus petit, in stationem incidit Macedonum, dedu-
ctusque ad regem est nondum convivio dimisso. quod ubi 6
nuntiatum est, velut hospitis, non hostis adventu motus
Philippus adeumbere eum epularique iussum atque inde 7
dimissis aliis solum retentum, ipsum quidem de se timere
quicquam vetuit, Aetolorum prava consilia atque in ipsorum 8
caput semper residentia accusavit, qui primum Romanos,
deinde Antiochum in Graeciam adduxissent: sed praeterito- 9
rum, quae magis reprehendi quam corrigi possint, oblitum
se non facturum, ut insultet adversis rebus eorum. Aetolos 10
quoque finire tandem adversus se odia debere et Nicandrum
privatum eius diei, quo servatus a se foret, meminisse. ita 11
datis qui in tutum eum prosequerentur, Hypatam Nicander
consultantibus de pace Romam supervenit.

XXX. M'. Acilius vendita aut concessa militi circa 1
Heracleam praeda, postquam nec Hypatae pacata consilia
esse et Naupactum concurrisse Aetolos, ut inde totum
inpetum belli sustinerent, audivit, praemisso Ap. Claudio 2
cum quattuor milibus militum ad occupanda iuga, qua
difficiles transitus montium erant, ipse Oetam escendit
Herculique sacrificium fecit in eo loco, quem Pyram, quod 3
ibi mortale corpus eius dei sit crematum, adpellant. inde
toto exercitu profectus reliquum iter satis expedito agmine
fecit. ut ad Coracem est ventum — mons est altissimus 4
inter Callipolin et Naupactum —, ibi et iumenta multa ex
agnine praecepitata cum ipsis oneribus sunt et homines
vexati. et facile adparebat quam eum inertii hoste res 5
esset, qui tam impeditum saltum nullo praesidio, ut clau-
deret transitum, insedisset. tum quoque vexato exercitu 6
ad Naupactum descendit et uno castello adversus arem
posito ceteras partis urbis divisis copiis pro situ moenium
circumsedit. nec minus operis laborisque ea obpugnatio
quam Heracleae habuit.

1 XXXI. Eodem tempore et Messene in Peloponneso
 ab Achaeis, quod concilii eorum recusaret esse, obpu-
 2 gnari coepit. et[enim] duae civitates, Messene et Elis,
 extra concilium Achaeicum erant, cum Aetolis sentiebant.
 3 Elei tamen post fugatum ex Graecia Antiochum legatis
 Achaeorum lenius responderant: dimisso praesidio regio
 4 cogitatueros, quid sibi faciendum esset. Messeni sine re-
 5 sponso dimissis legatis moverant bellum; trepidique rerum
 suarum, cum iam ager effuso exercitu passim ureretur
 castraque prope urbem poni viderent, legatos Chaleidem
 ad T. Quinctium auctorem libertatis miserunt, qui nuntia-
 rent, Messenios Romanis, non Achaeis, et aperire portas et
 6 dedere urbem paratos esse. auditis legatis extemplo pro-
 feetus Quinctius, a Megalopoli ad Diophanen praetorem
 Achaeorum misit, qui extemplo reducere eum a Messene
 7 exercitum et venire ad se inberet. dicto paruit Diophan-
 es et soluta obsidione expeditus ipse, praegressus agmen,
 circa Andaniam, parvum oppidum inter Megalopolim Mes-
 senenque positum, Quinetio obeurrit; et cum causas obpu-
 8 gnationis exponeret, castigatum leniter, quod tantam rem
 sine anotoritate sua conatus esset, dimittere exercitum
 9 iussit nec pacem omnium bono partam turbare. Messeniis
 imperavit, ut exsules reduceerent et Achaeorum concilii
 essent: si qua haberent de quibus aut recusare aut in poste-
 10 rum caveri sibi vellent, Corinthum ad se venirent. Diophan-
 en eoncilium Achaeorum extemplo sibi praebere iussit. ibi
 de Zaeyntho intercepta per fraudem insula questus postula-
 11 vit, ut restitueretur Romanis. Philippi Macedonum regis
 Zaeynthus fuerat; eam mereedem Amynandro dederat, ut
 per Athamaniam ducere exercitum in superiorem partem
 Aetoliae liceret, qua expeditione fractis animis Aetolos com-
 12 pulit ad petendam pacem. Amynander Philippum Megalo-
 politanum insulae praefecit; postea per bellum, quo se An-
 tiocho adversus Romanos coniunxit, Philippo ad munera
 belli revocato Hieroclen Agrigentimum successorem misit.

1 XXXII. Is post fugam ab Thermopylis Antiochi
 Amynandrumque a Philippo Athamania pulsum, missis
 ultro ad Diophanen praetorem Achaeorum nuntiis pecunia
 2 paetus insulam Achaeis tradidit. id praemium belli suum

esse aequum censebant Romani: non enim M'. Acilium consulem legionesque Romanas Diophani et Achaeis ad Thermopylas pugnasse. Diophanes adversus haec purgare 3 interdum sese gentemque, interdum de iure facti disserere. quidam Achaeorum et initio eam se rem aspernatos testa- 4 bantur, et tunc pertinaciam increpitabant praetoris; aucto- ribusque iis decretum est, ut T. Quinctio ea res permit- teretur. erat Quinctius sicut adversantibus asper, ita, si 5 cederes, idem placabilis. omissa igitur contentione vocis vultusque ‘si utilem’ inquit ‘possessionem eius insulae censerem Achaeis esse, auctor essem senatui populoque Romano, ut eam vos habere sinerent. ceterum sicut testu- 6 dinem, ubi conlecta in suum tegumen est, tutam ad omnis ictus video esse, ubi exserit partis aliquas, quodcumque nudavit, obnoxium atque infirmum habere —, haud dissimi- 7 liter vos, Achaei, clausos undique mari, quod intra Peloponnesi est terminos, ea et inngere vobis et iuncta tueri facile, simul aviditate plura amplectendi hinc excedatis, 8 nuda vobis omnia quae extra sint et exposita ad omnes ictus esse.’ adsentienti omni concilio nec Diophane ultra tendere auso Zaeynthus Romanis traditur.

XXXIII. Per idem tempus Philippus rex proficissem- 1 tem consulem ad Naupactum percunatus, si se interim, quae defecissent ab societate Romana, urbes recipere vellet, permittente eo ad Demetriadem copias admovit, 2 haud ignarus quanta ibi tum turbatio esset. destituti enim ab omni spe, cum desertos se ab Antiocho, spem nullam in Actolis esse cernerent, dies noctesque aut Philiippi hostis adventum aut infestiorem etiam, quo iustius irati erant, Romanorum exspectabant. turba erat ibi in- 4 condita regiorum, qui primo pauci in praesidio relieti, postea plures, plerique inermes ex proelio adverso fuga delati, nec virium nec animi satis ad obsidionem tolerandam habebant. itaque praemissis a Philippo, quia spem impetrabilis veniae ostendebant, responderunt, patere portas regi. ad primum eius ingressum principum quidam 6 urbe excesserunt, Eurylochus mortem sibi conscivit. Antiochi milites — sic enim pacti erant — per Macedoniam Thracianque prosequentibus Macedonibus, ne quis eos

7 violaret, Lysimachiam deducti sunt. erant et paucae naves Demetriade, quibus praeerat Isidorus: eae quoque cum praefecto suo dimissae sunt. inde Dolopiam et Aperantiam et Perrhaebiae quasdam civitates recipit.

1 XXXIII. Dum haec a Philippo geruntur, T. Quinetius recepta Zacyntho ab Achaico concilio Naupactum traecit,
 2 quae iam per duos menses — set iam prope excidium erat — obpugnabatur, et, si capta vi foret, omne nomen ibi Aetolorum ad internectionem videbatur venturum.
 3 ceterum quamquam merito iratus erat Aetolis, quod solos obtrectasse gloriae suae, cum liberaret Graeciam, meminerat et nihil auctoritate sua motos esse, cum quae tum maxime acciderant casura praemonens a furioso incepto
 4 eos deterreret, tamen sui maxime operis esse credens nullam gentem liberatae ab se Graeciae funditus everti, obambulare muris, ut facile nosceretur ab Aetolis, coepit.
 5 confestim a primis stationibus cognitus est vulgatumque per omnes ordines, Quinetium esse. itaque concursu facto undique in muros, manus pro se quisque tendentes, consonante clamore nominatim Quinetium orare, ut opem ferret ac servaret. et tum quidem, quamquam moveretur his vocibus, manu tamen abnuit quiequam opis in se esse.
 6 7 ceterum postquam ad consulem venit, ‘utrum fecellit’ inquit ‘te, M’. Acili, quid agatur, an, cum satis pervideas, nihil id magnopere ad summam rem publicam pertinere
 8 censes?’ exixerat exspectatione consulem, et ‘quin expromis,’ inquit ‘quid rei sit?’ tum Quinetius ‘eiquid vides te devicto Antiocho in duabus urbibus obpugnandis tempus terere, cum iam prope annus circumactus sit imperii tui;
 9 Philippum autem, qui non aciem, non signa hostium vidiit, non solum urbes, sed tot iam gentes, Athamaniam, Per-
 10 rhaebiam, Aperantiam, Dolopiam, sibi adiunxisse? atqui non tantum interest nostra, Aetolorum opes ac vires minui, quantum non supra modum Philippum crescere, et victoriae tuae praemium te militesque tuos nondum duas urbes, Philippum tot gentes Graeciae habere.’

1 XXXV. Adsentiebatur his consul: sed pudor, si irrito incepto abscederet obsidione, obeurrebat. tota inde Quintio res permissa est. is rursus ad eam partem muri, qua

‘paulo ante vociferati Aetoli fuerant, redit. ibi cum impensius orarent, ut misereretur gentis Aetolorum, exire aliquos ad se iussit. Phaeneas ipse principesque alii extemplo 3 egressi sunt. quibus provolutis ad pedes ‘fortuna’ inquit ‘vestra facit, ut et irae meae et orationi temperem. even- 4 nerunt quae praedixi eventura. et ne hoc quidem reliqui vobis est, ut indignis accidisse ea videantur. ego tamen sorte quadam nutriendae Graeciae datus ne ingratis qui- dem benefacere absistam. mittite oratores ad consulem, 5 qui indutias [in] tantum temporis petant, ut mittere lega- tos Romam possitis, per quos senatui de vobis permit- tatis. ego apud consulem deprecator defensorque vobis adero.’ ita ut censuerat Quintius fecerunt, nec asper- 6 natus est legationem consul; indutiisque in diem certam datis, qua legatio renuntiari ab Roma posset, soluta ob- sidio est et exercitus in Phocidem missus.

Consul cum T. Quinetio ad Achaeum concilium Ae- 7 gium traiecit. ibi de Eleis et de exsilibus Lacedaemoniorum restituendis actum est. neutra perfecta res, quia suae gratiae reservari veniam Achaei, Elei per se ipsi quam per Romanos maluerunt Achaeo contribui concilio. Epirota- 8 rum legati ad consulem venerunt, quos non sincera fide in amicitia fuisse satis constabat; militem tamen nullum Antiocho dederant. pecunia iuvuisse cum insimulabantur, legatos ad regem ne ipsi quidem misisse infitiabantur. iis 9 potentibus, ut in amicitia pristina esse liceret, respondit consul, se utrum hostium an pacatorum eos numero ha- beret nondum scire, senatum eius rei iudicem fore: in- 10 tegram se causam eorum Romanam reicere, indutias ad id dierum nonaginta dare. Epirotae Roman missi senatum 11 adierunt. iis magis quae non fecissent hostilia referenti- bus quam purgantibus ea, de quibus arguebantur, respon- sum datum est, quo veniam impetrasse, non causam pro- basse videri possent. et Philippi regis legati sub idem 12 tempus in senatum introducti, gratulantes de victoria. iis 13 potentibus, ut sibi sacrificare in Capitolio donumque ex auro liceret ponere in aede Iovis optimi maximi, permis- sum ab senatu. centum pondo coronam auream posue- runt. non responsum solum benigne regis legatis est, 14

sed filius quoque Philippi Demetrius, qui obses Romae
 11 erat, ad patrem reduceundus legatis datus est. bellum quod
 cum Antiocho rege in Graccia gestum est a M'. Acilio
 consule hunc finem habuit.

1 XXXVI. Alter consul P. Cornelius Scipio Galliam
 provinciam sortitus, priusquam ad bellum, quod cum Bois
 gerendum erat, proficiseretur, postulavit ab senatu, ut
 2 pecunia sibi decerneretur ad ludos, quos praetor in His-
 spania inter ipsum discrimen pugnae vovisset. novum
 atque iniquum postulare est visus; censuerunt ergo, quos
 ludos inconsulto senatu ex sua unius sententia vovisset,
 eos uti de manubiis, si quam pecuniam ad id reservasset,
 vel sua ipse impensa facheret. eos ludos per dies dece-
 P. Cornelius fecit.

3 Per idem fere tempus aedes matris magnae Idacae
 dedicata est, quam deam is P. Cornelius adveetam ex Asia
 P. Cornelio Scipione, cui postea Africano fuit cognomen,
 4 P. Licinio consulibus in Palatium a mari detulerat. loca-
 verant aedem faciendam ex senatus consulto M. Livius,
 C. Claudius censores M. Cornelio, P. Sempronio consulib-
 bus; tredecim annis post quam locata erat dedicavit eam
 M. Iunius Brutus, ludique ob dedicationem eius facti, quos
 primos seaenicos fuisse Antias Valerius est auctor, Mega-
 5 lesia adpellatos. Item Iuventatis aedem in circo maximo C.
 6 Licinius Lucullus duumvir dedicavit. voverat eam sexde-
 cim annis ante M. Livius consul, quo die Hasdrubalem ex-
 ercitumque eius cecidit; idem censor eam faciendam locavit
 7 M. Cornelio, P. Sempronio consulibus. huius quoque dedi-
 candae causa ludi facti, et eo omnia cum maiore religione
 facta, quod novum eum Antiocho instabat bellum.

1 XXXVII. Principio eius anni, quo haec iam profecto
 ad bellum M'. Acilio, manente adhuc Romae P. Cornelio
 2 consule agebantur, boves duos domitos in Carinis per
 scalas pervenisse in tegulas aedificii proditum memoriae
 est. eos vivos comburi cineremque eorum deici in Tiberim
 3 barnspices iusserunt. Tarracinae et Amiterni nuntiatum
 est aliquotiens lapidibus pluvisse, Menturnis aedem Iovis
 et tabernas circa forum de caelo tactas esse, Volturni in
 4 ostio fluminis duas naves fulmine ietas conflagrasse. eorum

prodigiorum causa libros Sibyllinos ex senatus consulto decemviri cum adissent, renuntiaverunt, iejunium instituendum Cereri esse et id quinto quoque anno servandum; et 5 ut novemdiale saerum fieret et unum diem supplicatio esset, coronati supplicarent; et consul P. Cornelius quibus diis quibusque hostiis edidissent decemviri sacrificaret. placata 6 diis nunc votis rite solvendis, nunc prodigiis expiandis, in provinciam proficiseitur consul, atque inde Cn. Domitium proconsulem dimisso exercitu Romam decedere iussit, ipse in agrum Boiorum legiones induxit.

XXXVIII. Sub idem fere tempus Ligures, lege sa- 1 erata coacto exercitu, nocte improviso castra Q. Minucii proconsulis adgressi sunt. Minucius usque ad lucem in- 2 tra vallum militem instructum tenuit, intentus, ne qua transcederet hostis munimenta. prima luce duabus simul 3 portis eruptionem fecit. nec primo inpetu, quod speraverat, Ligures pulsi sunt, duas amplius horas dubium certamen sustinuere; postremo cum alia atque alia agmina 4 erumperent et integri fessis succederent ad pugnam, tandem Ligures, inter cetera etiam vigiliis conserci, terga dederunt. caesa supra quattuor milia hostium, ex Romanis sociisque minus trecenti perierunt.

Duobus fere post mensibus P. Cornelius consul cum 5 Boiorum exercitu signis conlatis egregie pugnavit. duo- 6 detriginta milia hostium occisa Antias Valerius scribit, capta tria milia et quadragesimos, signa milicaria centum viginti quattuor, equos mille ducentos triginta, carpenta ducenta quadraginta septem, ex viatoribus mille quadragesitos octoginta quattuor cecidisse. ubi ut in numero 7 scriptori parum fidei sit, quia in augendo eo non alias intemperantior est, magnam tamen victoram fuisse adparet, quod et castra capta sunt et Boi post eam pugnam extem- 8 plu dediderunt sese et quod supplicatio eius victoriae causa decreta ab senatu victimaeque maiores caesae.

XXXVIII. Per eosdem dies M. Fulvius Nobilior 1 ex ulteriore Hispania ovans urbem est ingressus. ar- 2 genti transtulit duodecim milia pondo, bigati argenti centum triginta, auri centum viginti septem pondo.

P. Cornelius consul, obsidibus a Boiorum gente acce- 3

ptis, agri parte fere dimidia eos multavit, quo, si vellet,
 4 populus Romanus colonias mittere posset. inde Romam
 ut ad triumphum haud dubium decedens exercitum dими-
 5 sit et adesse Romae ad diem triumphi iussit. ipse postero
 die quam venit senatu in aedium Bellonae vocato eum de
 rebus ab se gestis disseruisset, postulavit, ut sibi trium-
 6 phanti liceret urbem invehiri. P. Sempronius Blaesus tri-
 bunus plebis non negandum Scipioni, sed differendum
 honorem triumphi censebat: bella Ligurum Gallicis sem-
 per iuneta fuisse, eas inter se gentes mutua ex propin-
 7 quo ferre auxilia. si P. Seipio devictis acie Bois aut ipse
 cum victore exercitu in agrum Ligurum transisset aut par-
 tem copiarum Quinto Minucio misisset, qui iam tertium
 ibi annum dubio detineretur bello, debellari eum Liguribus
 8 potuisse; nunc ad triumphum frequentandum deductos
 esse milites, qui egregiam navare operam rei publicae po-
 tuissent, — possent etiam, si senatus quod festinatione
 triumphi praetermissum esset, id restituere differendo
 9 triumpho vellet. iuberent consulem eum legionibus redire
 in provinciam, dare operam, ut Ligures subigantur. nisi
 illi cogantur in ius iudiciumque populi Romani, ne Boios
 quidem quieturos; aut pacem aut bellum utrunque ha-
 10 benda. devictis Liguribus, paukos post menses procon-
 sulem P. Cornelium multorum exemplo, qui in magistratu
 non triumphaverunt, triumphaturum esse.

1 XXXX. Ad ea consul neque se Ligures provinciam
 sortitum esse ait neque eum Liguribus bellum gessisse
 2 neque triumphum de iis postulare: Q. Minucium con-
 fidere brevi subactis iis meritum triumphum postulaturum
 3 atque impetraturum esse. se de Gallis Bois postulare
 triumphum, quos acie vicerit, castris exuerit, quorum
 gentem biduo post pugnam totam acceperit in ditionem,
 4 a quibus obsides abduxerit, pacis futurae pignus. verum
 enim vero illud multo maius esse, quod tantum numerum
 Gallorum occiderit in acie, quot eum milibus certe Boio-
 5 rum nemo ante se imperator pugnaverit. plus partem di-
 midiam ex quinquaginta milibus hominum caesam, multa
 6 milia capta; senes puerisque Bois superesse. itaque id
 quemquam mirari posse, cur victor exercitus, cum hostem

in provincia neminem reliquisset, Romam venerit ad celebrandum consulis triumphum? quorum militum si et in 7 alia provincia opera uti senatus velit, utro tandem modo promptiores ad aliud periculum novumque laborem ituros eredat, si persoluta eis sine detractatione prioris periculi laborisque merees sit, an si spem pro re ferentes dimittant iam semel in prima spe deceptos? nam quod ad se 8 adtineat, sibi gloriae in omnem vitam illo die satis quaesitum esse, quo se virum optimum iudicatum ad accipiendo matrem Idaeam misisset senatus. hoc titulo, 9 etsi nec consulatus nec triumphus addatur, satis honestam honoratamque P. Scipionis Nasicae imaginem fore. uni- 10 versus senatus non ipse modo ad decernendum triumphum consensit, sed etiam tribunum plebis auctoritate sua compulit ad remittendam intercessionem. P. Cornelius con- 11 sul triumphavit de Bois. in eo triumpho Gallicis carpentis arma signaque et spolia omnis generis travexit et vasa aenea Gallica, et eum captivis nobilibus equorum quoque captorum gregem traduxit. aureos torques trans- 12 tulit mille quadringentos septuaginta unum, ad hoc auri pondo ducenta quadraginta septem, argenti infecti factique in Gallicis vasis, non infabre suo more factis, duo milia trecenta quadraginta pondo, bigatorum nummorum ducenta triginta quattuor. militibus qui currum secuti sunt centenos vicenos quinos asses divisit, duplex centurioni, triplex equiti. postero die contione advocata de 13 rebus ab se gestis et de iniuria tribuni bello alieno se diligantis, ut suae victoriae fructu se fraudaret, cum disserisset, milites exauktoratos dimisit.

XXXXI. Dum haec in Italia geruntur, Antiochus 1 Ephesi securus admodum de bello Romano erat tamquam non transituris in Asiam Romanis. quam securitatem ei magna pars amicorum aut per errorem aut adsentando faciebat. Hannibal unus, cuius eo tempore vel maxima 2 apud regem auctoritas erat, magis mirari se aiebat, quod non iam in Asia essent Romani, quam venturos dubitare: proprius esse ex Graecia in Asiam quam ex Italia in 3 Graciam traicere et multo maiorem causam Antiochum quam Aetolos esse. neque enim mari minus quam terra

4 pollere Romana arma. iam pridem classem circa Maleum
 esse. audire sese nuper novas naves novumque impera-
 5 torem rei gerendae causa ex Italia venisse. itaque de-
 sineret Antiochus pacem sibi ipse spe vana facere. in
 Asia et de ipsa Asia brevi terra marique dimicandum ei
 eum Romanis esse et aut imperium adimendum orbem
 6 terrarum adfeetantibus aut ipsi regnum amittendum. unus
 vera et providere et fideliter praedicere visus; itaque ipse
 rex navibus, quae paratae instructaeque erant, Chersone-
 sum petit, ut ea loca, si forte terra venirent Romani,
 7 praesidiis firmaret. ceteram classem Polyxenidam parare
 et deducere iussit, speculatorias naves ad omnia explo-
 randa circa insulas dimisit.

1 XXXII. C. Livius praefectus Romanae classis,
 cum quinquaginta navibus tectis profectus ab Roma Nea-
 polim, quo ab sociis eius orae convenire iusserat apertas
 naves quae ex foedore debebantur, Siciliam inde petit,
 2 fretoque Messanam praetervectus, cum sex Punicas naves
 ad auxilium missas accepisset et ab Reginis Locrisque et
 eiusdem iuris sociis debitas exegisset naves, lustrata
 3 classe ad Lacinium altum petit. Coreyram, quam primam
 Graeciae civitatum adiit, cum venisset, pereunetatus de
 statu belli — needum enim omnia in Graecia perpacata
 4 erant — et ubi classis Romana esset, postquam audivit
 circa Thermopylarum saltum in statione consulem ac
 regem esse, classem Piraei stare, maturandum ratus
 omnium rerum causa, pergit protinus navigare Pelopon-
 5 nesum. Samen Zacynthumque, quia partis Aetolorum
 maluerant esse, protinus depopulatus Maleum petit, pro-
 spera navigatione usus paucis diebus Piraeum ad vete-
 6 rem classem pervenit. ad Seyllaeum Eumenes rex cum
 tribus navibus obcurrit, cum Aeginae diu ineertus con-
 ciliu fuisse, utrum ad tuendum rediret regnum — audi-
 bat enim Antiochum Ephesi navales terrestrisque parare
 copias —, an nusquam abcederet ab Romanis, ex quo-
 7 rum fortuna sua penderet. a Piraeo A. Atilius, traditis
 successori quinque et viginti navibus tectis, Romanus est
 8 profectus. Livius una et octoginta constratis navi-
 bus, multis praeterea minoribus, quae aut apertae ro-

stratae aut sine rostris speculatoriae erant, Delum
traiecit.

XXXXIII. Eo fere tempore consul Acilius Nau-
paetum obpugnabat. Livium Deli per aliquot dies — et
est ventosissima regio inter Cycladas fretis alias maiori-
bus, alias minoribus divisas — adversi venti tenuerunt.
Polyxenidas, certior per dispositas speculatorias naves 2
factus Deli stare Romanam classem, nuntios ad regem
misit. qui omissis quae in Hellesponto agebat, cum ro- 3
stratis navibus, quantum adeclerare poterat, Ephesum
redit, et consilium extemplo habuit, faciendumne peri-
culum navalis certaminis foret. Polyxenidas negabat 4
cessandum: et utique prius configendum quam classis
Eunenis et Rhodiae naves coniungerentur Romanis. ita 5
numero non ferme impares futuros se, ceteris omnibus
superiores et celeritate navium et varietate auxiliorum.
nam Romanas naves cum ipsas inseite factas immobiles 6
esse, tum etiam, ut quae in terram hostium veniant, one-
ratas conimeatu venire; suas autem, ut pacata omnia 7
circa se relinquentis, nihil praeter militem atque arma
habituras. multum etiam adiuturam notitiam maris terra-
rumque et ventorum, quae omnia ignaros turbatura ho-
stis essent. movit omnis auetor consilii, qui et re consi- 8
lum exsecuturus erat. bidunni in adparatu morati, tertio
die eentum navibus, quarum septuaginta tectae, eeterae
apertae, minoris omnes formae erant, profecti Phocacam
petierunt. inde cum audisset adpropinquare iam Romanam 9
classem rex, quia non interfuturus navaliter certamini erat,
Magnesiam quae ad Sipylum est concessit ad terrestris
corias comparandas. classis ad Cissuntem portum Ery- 10
thraeorum, tamquam ibi aptius exspectatura hostem, con-
tendit. Romani, ubi primum aquilones — ii namque per 11
aliquot dies temuerant — ecclerunt, ab Delo Phanas,
portum Chiorum in Aegaeum mare versus, petunt; inde
ad urbem circummegere naves, conimeatuque sumpto Pho- 12
caeam traiciunt. Eumenes Elaeam ad suam classem pro-
fectus, paucis post inde diebus cum quattuor et viginti
navibus teitis, apertis pluribus paulo a Phocaea ad Ro-
manos parantis instruentisque se ad navale certamen re-

13 diit. inde centum quinque tectis navibus, apertis ferme quinquaginta profecti, primo aquilonibus transversis cum urgerentur in terram, egebantur temui agmine prope in ordinem singulae naves ire; deinde ut lenita paululum vis venti est, ad Corycum portum, qui super Cissuntem est, conati sunt traicere.

1 XXXXIII. Polyxenidas, ut adpropinquare hostis adlatum est, occasione pugnandi laetus sinistrum ipse cornu in altum extendit, dextrum cornu praefectos navium ad terram explicare iubet, et aqua fronte ad pugnam procedebat. quod ubi vidit Romanus, vela contrahit malosque inclinat, et simul armamenta componens opperitur 2 insequentis navis. iam ferme triginta in fronte erant, quibus ut aequaret laevum cornu, dolonibus erectis altum petere intendit, iussis qui sequebantur adversus dextrum 3 cornu prope terram proras derigere. Eumenes agmen cogebat. ceterum ut demendis armamentis tumultuari primum coeptum est, et ipse quanta maxima celeritate 4 potest concitat naves. iam omnibus in conspectu erant duae Punicae naves – antecedebant Romanam classem –, 5 quibus obviae tres fuerunt regiae naves. et ut in numero inpari, duae regiae unam circumsistunt, et primum ab utroque latere remos detergunt, deinde transcendunt armati et deiectis caesisque propugnatoribus navem capiunt. 6 una, quae comparbi Marte concurrerat, postquam captam alteram navem vidit, priusquam ab tribus simul circumveniretur, retro ad classem refugit. Livius indignatione accensus praetoria nave in hostes tendit. adversus quam eadem spe duae, quae Punicam unam navem circumvenerant, cum inferrentur, demittere remos in aquam ab utroque latere remiges stabiendiæ navis causa iussit et 7 in advenientis hostium naves ferreas manus inicere et, ubi pugnam pedestri similem fecissent, meminisse Romanae virtutis nec pro viris ducere regia mancipia. haud paulo facilius quam ante duae unam, tunc una duas 8 naves expugnavit cepitque. et iam classes quoque undique concurrerant, et passim permixtis navibus pugnabatur. Eumenes, qui extremus commisso certamine 9 advenerat, ut animadvertisit laevum cornu hostium ab

Livio turbatum, dextrum ipse, ubi aqua pugna erat, invadit.

XXXV. Neque ita multo post primum ab laevo 1 cornu fuga coepit. Polyxenidas enim ut virtute militum haud dubie se superari vidiit, sublatis dolonibus effuse fugere intendit; mox idem et qui prope terram cum Eumene contraxerant certamen fecerunt. Romani et Eume- 2 nes, quoad sufficere remiges potuerunt et in spe erant extremi agminis vexandi, satis pertinaciter secuti sunt. postquam celeritate navium, utpote levium, suas com- 3 meatu onustas eludi frustra tendentis viderunt, tandem abstiterunt, tredecim captis navibus cum milite ac remige, decem demersis. Romanae classis una Punica navis, in 4 primo certamine ab duabus circumventa, periit. Polyxenidas non prius quam in portu Ephesi fugae finem fecit. Romani eo die, unde egressa regia classis erat, manse- 5 runt, postero die hostem persequi intenderunt. medio fere in cursu obviae fuere iis quinque et viginti tectae Rhodiae naves cum Pausistrato praefecto classis. his ad- 6 iunctis, Ephesum hostem persecuti ante ostium portus acie instructa steterunt. postquam confessionem victis satis expresserunt, Rhodi et Eumenes domos dimissi; Romani Chium petentes, Phoenicuntem primum portum 7 Erythraeae terrae praeterveeti, nocte ancoris iactis, postero die in insulam ad ipsam urbem traiecerunt. ubi paucos dies remige maxime refiendo morati Phocaean tramittunt. ibi relictis ad praesidium urbis quattuor quin- 8 queremibus, ad Canas classis venit; et cum iam hiems adpeteret, fossa valloque circumdatis naves subductae.

Exitu anni comitia Romae habita, quibus creati sunt 9 consules L. Cornelius Scipio et C. Laelius, Africanum intuentibus cunctis ad finiendum cum Antiocho bellum. postero die praetores creati M. Tuccius, L. Aurunculeius, Cn. Fulvius, L. Aemilius, P. Iunius, C. Atinius Labeo.

[PERIOCIA LIBRI XXXVII.]

[L. Cornelius Scipio consul, legato Scipione Africano fratre — qui se legatum fratris futurum dixerat, si ei Graecia provincia decerneretur, cum C. Laelio, qui multum in senatu poterat, ea provincia dari videretur — profectus ad bellum adversus Antiochum regem gerendum, primus omnium Romanorum dueum in Asiam traiecit. Regillus adversus regiam classem Antiochi feliciter pugavit ad Myonnesum Rhodis iuvantibus. filius Africani captus ab Antiocho patri remissus est. victo deinde Antiocho ab L. Cornelio Scipione, adiuvante Eumene rege Pergami, Attali filio, pax data est ea condicione, ut omnibus provinciis citra Taurum montem cederet. L. Cornelius Scipio, qui eum Antiocho debellaverat, cognomine fratri exaequatus Asiaticus appellatus. colonia deducta est Bononia. Eumenis, quo iuvante Antiochus vixit erat, regnum ampliatum. Rhodis quoque, qui et ipsi iuverant, quaedam civitates concessae. Aemilius Regillus, qui praefectos Antiochi navalii proelio devicerat, navalem triumphum duxit. M'. Acilius Glabrio de Antiocho, quem Graecia expulerat, et de Aetolis triumphavit.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBER XXXVII.

- 1 I. L. Cornelio Scipione, C. Laelio consilibus nulla prius secundum religiones aeta in senatu res est quam de Aetolis. et legati eorum institere, quia brevem induitiarum diem habebant, et ab T. Quinetio, qui tum Romanum ex Graecia redierat, adiuti sunt. Aetoli, ut quibus plus in misericordia senatus quam in causa spei esset, supplieenter egerunt, veteribus benefactis nova pensantes maleficia. eeterum et praesentes interrogationibus undique senatorum, confessionem magis noxae quam responsa

exprimentium, fatigati sunt, et exceedere curia iussi magnum certamen praebuere. plus ira quam misericordia in causa eorum valebat, quia non ut hostibus modo, sed tamquam indomitae et insociabili genti suscensebant. per aliquot dies cum certatum esset, postremo neque dari neque negari pacem placuit. duae condiciones eis latae sunt: vel senatui liberum arbitrium de se permetterent, vel mille talentum darent eosdemque amicos atque inimicos haberent. exprimere cupientibus quarum rerum in se arbitrium senatui permetterent, nihil certi responsum est. ita infecta pace dimissi, urbe eodem die, Italia intra quindecim dies exceedere iussi.

Tum de consulum provinciis coeptum agi est. ambo 7 Graeciam cupiebant. multum Laelius in senatu poterat. is, cum senatus aut sortiri aut comparare inter se provincias consules iussisset, elegantius facturos dixit, si iudicio patrum quam si sorti eam rem permisissent. Scipio s responso ad hoc dato, cogitaturum quid sibi faciendum esset, eum fratre uno locutus, iussusque ab eo permettere audacter senatui, renuntiat collegae, facturum se quod is censeret. cum res aut nova aut vetustate exemplorum memoriae iam exoletae relata exspectatione certaminis senatum erexisset, P. Scipio Africanus dixit, si L. Scipioni fratri suo provinciam Graeciam decrevissent, se legatum iturum. haec vox magno adsensu auditam sustulit certamen. experiri lubebat, utrum plus regi Antiocho in Hannibale victo an in victore Africano consuli legionibusque Romanis auxilii foret; ac prope omnes Scipioni Graeciam, Laelio Italianam decreverunt.

II. Praetores inde provincias sortiti sunt, L. Aurunculeius urbanam, Cn. Fulvius peregrinam, L. Aemilius Regillus classem, P. Iunius Brutus Tuscos, M. Tuccius Apuliam et Bruttios, C. Atinius Siciliam. consuli deinde 2 cui Graecia provineia decreta erat, ad eum exercitum quem a M'. Acilio — duae autem legiones erant — accepturus esset, in supplementum addita peditum civium Romanorum tria milia, equites centum et socium Latinus nominis quinque milia, equites ducenti; et adiectum, ut, 3 cum in provinciam venisset, si e re publica videretur

4 esse, exercitum in Asiam traiceret. alteri consuli totus
 novus exercitus decretus, duae legiones Romanae et so-
 ciūm Latini nominis quindecim milia peditum, equites
 5 sexcenti. exercitum ex Liguribus Q. Minucius — iam
 enim confeetam provinciam scripserat et Ligurum omne
 nomen in ditionem venisse — deducere in Boios et P.
 6 Cornelio proconsuli tradere iussus. ex agro, quo victos
 bello multaverat Boios, deducendae urbanae legiones.
 quae priore anno conscriptae erant, M. Tuccio praetori
 datae, et sociūm ac Latini nominis peditum quindecim
 milia et equites sexcenti, ad Apuliam Bruttiosque obti-
 7 nendos. A. Cornelio superioris anni praetori, qui Brut-
 tios eum exercitu obtinuerat, imperatum, si ita consuli
 videretur, ut legiones in Aetoliam traiectas M'. Acilio
 8 traderet, si is manere ibi vellet: si Acilius redire Romanam
 mallet, ut A. Cornelius cum eo exercitu in Aetolia rema-
 neret. C. Atinium Labeonem provinciam Siciliam exer-
 citumque ab M. Aemilio accipere placuit et in supplemen-
 tum scribere ex ipsa provincia, si vellet. peditum duo
 9 milia et centum equites. P. Iunius Brutus in Tuscos ex-
 ercitum novum, legionem unam Romanam et decem milia
 sociūm ac Latui nominis scribere et quadringentos equi-
 10 tes, L. Aemilius, cui maritima provincia erat, viginti na-
 ves longas et socios navalis a M. Iunio practore superio-
 ris anni accipere est iussus et scribere ipse mille navalis
 socios, duo milia peditum: eum iis navibus militibusque
 11 in Asiam proficisci et classem a C. Livio accipere. duas
 Hispanias Sardiniamque obtinentibus prorogatum in an-
 12 num imperium est et idem exercitus decreti. Siciliae
 Sardiniaeque binae eo anno decumae frumenti imperatae;
 Sienum omne frumentum in Aetoliam ad exercitum por-
 tari iussum, ex Sardinia pars Romanam, pars in Aetoliam,
 eodem quo Siculum.

1 III. Priusquam consules in provincias proficisceren-
 tur, prodigia per pontifices procurari placuit. Romae In-
 nonis Lucinae templum de caelo taetum erat ita, ut fa-
 stigium valvaeque deformarentur. Puteolis pluribus locis
 murus et porta fulmine ieta et duo homines exanimati.
 3 Nursiae sereno satis constabat nimbum ortum: ibi quo-

que duos liberos homines exanimatos. terra apud se pluvisse Tusculani nuntiabant, et Reatini mulam in agro suo peperisse. ea procurata, Latinaeque instauratae quod Laurentibus carnis, quae dari debet, data non fuerat. supplicatio quoque earum religionum causa fuit, quibus diis decemviri ex libris ut fieret ediderunt. decem in- 6 genui, decem virgines, patrimi omnes matrimique, ad id sacrificium adhibiti, et decemviri nocte lactentibus rem divinam fecerunt. P. Cornelius Scipio Africanus prius- 7 quam proficiseeretur, fornicem in Capitolio adversus viam qua in Capitolium escenditur, cum signis septem auratis et equis duobus et marmorea duo labra ante fornicem posuit.

Per eosdem dies principes Aetolorum tres et quadra- 8 ginta, inter quos Damocritus et frater eius erant, ab duabus cohortibus missis a M'. Acilio Romam deducti et in lau- tumias coniecti sunt. cohortes inde ad exercitum redire L. Cornelius consul iussit. legati ab Ptolemaeo et Cleopa- 9 tra regibus Aegypti, gratulantes quod M'. Acilius consul Antiochum regem Graecia expulisset venerunt adhortan- 10 tesque, ut in Asiam exercitum traicerent: omnia perculta metu non in Asia modo, sed etiam in Syria esse; reges Aegypti ad ea quae censisset senatus paratos fore. gra- 11 tiae regibus actae, legatis munera dari iussa, in singulos quaternum milium aeris.

III. L. Cornelius consul peractis, quae Romae agenda 1 erant, pro contione edixit, ut milites, quos ipse in supplementum scripsisset quique in Bruttiis cum A. Cornelio propraetore essent, ut ii omnes idibus Quinetilibus Brundisium convenientrent. item tres legatos nominavit, Sex. 2 Digitum, L. Apustum, C. Fabricium Luseinum, qui ex ora maritima undique navis Brundisium contraherent, et omnibus iam paratis paludatus ab urbe est profectus. ad 3 quinque milia voluntariorum, Romani sociique, qui emerita stipendia sub imperatore P. Africano habebant, praesto fuere exeunti eonsuli et nomina dederunt. per eos 4 dies, quibus est profectus ad bellum consul, ludis Apollinaribus ante diem quintum idus Quinetiles caelo sereno interdiu obscurata lux est, cum luna sub orbem solis

5 subisset. et L. Aemelius Regillus, cui navalis provincia evenerat, eodem tempore profectus est. L. Aurunculeio negotium ab senatu datum est, ut triginta quinqueremes, viginti triremes faceret, quia fama erat, Antiochum post proelium navale maiorem classem aliquanto reparare.

6 Aetoli, postquam legati ab Roma rettulerunt, nullam spem pacis esse, quamquam omnis ora maritima eorum, quae in Peloponnesum versa est, depopulata ab Achaeis
7 erat, periculi magis quam danni memores, ut Romanis intercluderent iter, Coracem occupaverunt montem; neque enim dubitabant ad obpugnationem Naupacti eos
8 principio veris reddituros esse. Acilio, quia id expectari sciebat, satius visum est inopinatam adgredi rem et La-
9 miā obpugnare: nam et a Philippo prope ad excidium adductos esse et tunc eo ipso, quod nihil tale timerent,
10 obprimi incertos posse. profectus ab Elatia primum in hostium terra circa Spercheum annem posuit castra; inde nocte motis signis, prima luce corona moenia est ad-
gressus.

1 V. Magnus pavor ac tumultus, ut in re improvisa, fuit. constantius tamen quam quis facturos crederet, in tam subito periculo, cum viri propugnarent, feminæ tela omnis generis saxaque in muros gererent, iam multifa-
2 riam scalis adpositis urbem eo die defenderunt. Acilius signo receptui dato suos in castra medio ferme die reduxit; et tunc cibo et quiete refectis corporibus, priusquam praetorium dimitteret, denuntiavit, ut ante lucem armati paratique essent: nisi expugnata urbe se eos in
3 castra non reducturum. eodem tempore quo pridie, pluribus locis adgressus, cum oppidanos iam vires, iam tela, iam ante omnia animus deficeret, intra paucas horas ur-
4 bē cepit. ibi partim dividita, partim divisa praeda consilium habitum, quid deinde faceret. nemini ad Nau-
5 pactum iri placuit, oceano ad Coracem ab Aetolis saltu. ne tamen segnia aestiva essent et Aetoli non impetratam pacem ab senatu nihilo minus per suam cunctationem haberent, obpugnare Acilius Amphissam statuit. ab He-
raclaea per Octam exercitus eo deductus. cum ad moenia castra posuisset, non corona, sicut Lamiam, sed operibus

obpugnare urbem est adortus. pluribus simul locis aries admovebatur, et cum quaterentur muri, nihil adversus tale machinationis genus parare aut comminisci oppidani conabantur. omnis spes in armis et audacia erat; eruptionibus crebris et stationes hostium et eos ipsos, qui circa opera et machinationes erant, turbabant.

VI. Multis tamen locis dēcussus murus erat, cum adlatum est, successorem Apolloniae exposito exercitu per Epirum ac Thessaliam venire. cum tredecim milibus peditum et quingentis equitibus consul veniebat. iam in sinum Maliacum venerat; et praemissis Hypatam qui tradere urbem iubarent postquam responsum est, nihil nisi ex communi Aetolorum decreto facturos, ne teneret se obpugnatio Hypatae nondum Amphissa recepta, praemisso fratre Africano Amphissam ducit. sub adventum eorum oppidani relicta urbe — iam enim magna ex parte nudata moenibus erat — in arcem, quam inexpugnabilem habent, omnes armati atque inermes concessere.

Consul ab sex milibus fere passuum inde posuit castra. eo legati Athenienses primum ad P. Scipionem praegressum agmen, sicut ante dictum est, deinde ad consulem venerunt, deprecantes pro Aetolis. clementius responsum ab Africano tulerunt, qui causam relinquendi honeste Aetoliei belli quaerens Asiam et regem Antiochum specebat, iusseratque Athenienses non Romanis solum, ut pacem bello praeferrrent, sed etiam Aetolis persuadere. celeriter auctoribus Atheniensibus frequens ab Hypata legatio Aetolorum venit; et spem pacis eis sermo etiam Africani, quem priorem adierunt, auxit commemorantis, multas gentes populosque in Hispania prius, deinde in Africa in fidem suam venisse: in omnibus se maiora clementiae benignitatisque quam virtutis bellicae monumenta reliquisse. perfecta videbatur res, cum aditus consul idem illud responsum rettulit, quo fugati ab senatu erant. eo tamquam novo cum ieti Aetoli essent — nihil enim nec legatione Atheniensium nec placido Africani responso profectum videbant —, referre ad suos dixerunt velle.

VII. Reditum inde Hypatam est, nec consilium ex-

pediebatur; nam neque unde mille talentū daretur erat,
 et permisso libero arbitrio, ne in corpora sua saeviretur,
 2 metuebant. redire itaque eosdem legatos ad consulem et
 Africatum iusserunt et petere, ut, si dare vere pacem,
 non tantum ostendere frustrantes spem miserorum vel-
 lant, aut ex summa pecuniae demerent, aut permissionem
 3 extra civium corpora fieri iuberent. nihil impetratum ut
 mutaret consul, et ea quoque irrita legatio dimissa est.
 4 secuti et Athenienses sunt; et princeps legationis eorum
 Echedemus fatigatos tot repulsis Aetolos et complorantis
 inutili lamentatione fortunam gentis ad spem revocavit
 auctor indutias sex mensium petendi, ut legatos Romam
 5 mittere possent: dilationem nihil ad praesentia mala,
 quippe quae ultima essent, adiecturam; levari per mul-
 tos easus tempore interposito praesentis clades posse.
 6 auctore Echedemo idem missi, prius P. Scipione con-
 vento; per eum indutias temporis eius quod petebant ab
 7 consule impetraverunt. et soluta obsidione Amphissae
 M'. Acilius tradito consuli exercitu provincia decessit, et
 consul ab Amphissa Thessaliam repetit, ut per Macedo-
 niam Thraeciamque duceret in Asiam.
 8 Tum Africanus fratri 'iter quod insistis, L. Scipio,
 ego quoque adprobo; sed totum id vertitur in voluntate
 9 Philippi, qui si imperio nostro fidelis est, et iter et com-
 meatus et omnia, quae in longo itinere exercitus alunt
 iuvantque, nobis suppeditabit. si is destituat, nihil per
 10 Thraciam satis tutum habebis. itaque prius regis animum
 explorari placet. optime explorabitur, si nihil ex praec-
 11 parato agentem obprinet qui mittetur.' Ti. Sempronius
 Græchus, longe tum acerrimus iuvenum, ad id delectus
 per dispositos equos prope incredibili celeritate ab Am-
 phissa — inde enim est dimissus — die tertio Pellam per-
 12 venit. in convivio rex erat et in multum vini processerat;
 ea ipsa remissio animi suspicionem dempsit novare eum
 13 quicquam velle. et tum quidem comiter acceptus hospes,
 postero die commeatus exerciti paratos benigne, pontes
 in fluminibus factos, vias, ubi transitus difficiles erant,
 14 munitas vidit. haec referens eadem qua ierat celeritate
 Thaumacis obcurrit consuli. inde certiore et maiore spe

laetus exercitus ad praeparata omnia in Macedoniam per-
venit. venientis regio adparatu et accepit et prosecutus 15
est rex. multa in eo et dexteritas et humanitas visa, quae
commendabilia apud Africanum erant, virum sicut ad
cetera egregium, ita a comitate, quae sine luxuria esset,
non aversum. inde non per Macedoniam modo, sed etiam 16
Thraciam prosequente et praeparante omnia Philippo ad
Hellespontum perventum est.

VIII. Antiochus post navalem ad Corycum pugnam 1
cum totam hiem libera in adparatus terrestris mari-
timosque habuisse, classi maxime reparandae, ne tota
maris possessione pelleretur, intentus fuerat. subcurrebat, 2
superatum se, eum classis adfuisset Rhodiorum: quodsi ea
quoque — nec commissuros Rhodios, ut iterum mora-
rentur — certanini adesset, magno sibi navium numero
opus fore, ut viribus et magnitudine classem hostium
aequaret. itaque et Hannibalem in Syriam miserat ad 3
Phoenicum accersendas naves, et Polyxenidam, quo mi-
nus prospere gesta res erat, eo enixius et eas quae erant
reficere et alias parare naves iussit. ipse in Phrygia 4
hibernavit, undique auxilia accersens. etiam in Gallo-
graeiam miserat; bellicosiores ea tempestate erant, Gal-
lieos adhuc, nondum exoleta stirpe gentis, servantes
animos. filium Seleucum in Aeolide reliquerat cum ex- 5
ereitu ad maritimis continendas urbes, quas illinc a Per-
gamo Eumenes, hinc a Phocaea Erythrisque Romani
sollieitabant. classis Romana, sicut ante dictum est, ad 6
Canas hibernabat. eo media ferme hieme rex Eumenes
cum viginti milibus peditum equitibusque quingentis
venit. is cum magnam praedam agi posse dixisset ex 7
agro hostium qui circa Thyatiram esset, hortando per-
pulit Livium, ut quinque milia militum secum mitteret.
missi ingentem praedam intra paucos dies averterunt.

VIII. Inter haec Phocaeae seditio orta quibusdam 1
ad Antiochum multitudinis animos avocantibus. gravia 2
hiberna navium erant, grave tributum, quod togae quin-
gentae imperatae erant eum quingentis tunicis; gravis 3
etiam inopia frumenti, propter quam naves quoque et
praesidium Romanum excessit. tum vero liberata metu

factio erat, quae plebem in contionibus ad Antiochum
 4 trahebat; senatus et optimates in Romana societate per-
 standum censebant, defectionis auctores plus apud mul-
 5 titudinem valuerunt. Rhodi, quo magis cessatum priore
 aestate erat, eo maturius aquinoctio verno cundem
 Pausistratum classis praefectum cum sex et triginta na-
 6 vibus miserunt. iam Livius a Canis cum triginta navi-
 bus et septem quadriremibus, quas secum Eumenes rex
 adduxerat, Hellespontum petebat, ut ad transitum exer-
 citus, quem terra venturum opinabatur, praepararet quae
 7 opus essent. in portum, quem vocant Achaeorum, clas-
 sem primum advertit; inde Ilium escendit sacrificioque
 Minervae facto legationes finitimas ab Elaeunte et Dar-
 dano et Rhoeteo, tradentis in fidem civitatis suas, benigne
 8 audivit; inde ad Hellesponti fauces navigat, et decem
 navibus in statione contra Abydon relictis cetera classe
 9 in Europam ad Seston obpugnandam traiecit. iam sube-
 untibus armatis muros fanatici Galli primum cum sol-
 lemmi habitu ante portam obcurrunt, iussu se matris deum
 famulos deae venire memorant ad precanum Romanum,
 10 ut parceret moenibus urbique. nemo eorum violatus est.
 mox universus senatus cum magistratibus ad dedendam
 11 urbem processit. inde Abydum traiecta classis. ubi cum
 temptatis per conloquia animis nihil pacati responderetur,
 ad obpugnationem sese expediebant.

X. Dum haec in Hellesponto geruntur, Polyxenidas
 regius praefectus — erat autem exsul Rhodius — cum
 audisset profectam ab domo popularium suorum classem
 2 et Pausistratum praefectum superbe quaedam et contem-
 ptim in se contionantem dixisse, praecipuo certamine
 animi adversus eum sumpto nihil aliud dies noctesque
 agitabat animo quam ut verba magnifica eius rebus con-
 3 futaret. mittit ad eum hominem et illi notum, qui diceret
 et se Pausistrato patriaeque suae magno usui, si liceat,
 4 fore et a Pausistrato se restitui in patriam posse. cum
 quoniam modo ea fieri possent mirabundus Pausistratus
 pereunctaretur, fidem petenti dedit agendae communiter
 5 rei aut tegendae silentio. tum internuntius aperit, regiam
 classem aut totam aut maiorem eius partem Polyxenidam

traditurum ei; pretium tanti meriti nullum aliud pacisci quam redditum in patriam. magnitudo rei nec ut crederet 6 nec ut aspernaretur dicta efficit. Panhormum Samiae terrae petit, ibique ad explorandam rem quae oblata erat substituit. 7 ultro citroque nuntii cursare; nec fides ante Pausistrato facta est quam coram nuntio eius Polyxenidas sua manu scripsit, se ea quae pollicitus esset facturum esse, signoque suo impressas tabellas misit. eo vero 8 pignore velut auctoratum sibi proditorem ratus est: neque enim eum qui sub rege viveret, commissurum fuisse, ut adversus semet ipsum indicia manu sua testata daret. inde ratio simulatae proditionis composita. omnium se 9 rerum adparatum omissurum Polyxenidas dicere: non remigem, non socios navalis ad classem frequentis habiturum, subducturum per simulationem reficiendi quasdam 10 naves, alias in propinquos portus dimissurum, paucas ante portum Ephesi in salo habiturum, quas, si exire res cogeret, obiecturus certamini foret. quam neglegentiam 11 Polyxenidam in classe sua habiturum Pausistratus audivit, eam ipse extemplo habuit. partem navium ad commatus accersendos Halicarnassum, partem Samum ad urbem misit, [ipse Panhormi substituit,] ut paratus esset, cum signum adgrediendi a proditore accepisset. Poly- 12 xenidas augere simulando errorem; subducit quasdam naves, alias velut subducturus esset, navalia reficit, remiges ex hibernis non Ephesum accersit, sed Magnesiam occulte cogit.

XI. Forte quidam Antiochi miles, cum Samum rei 1 privatae causa venisset, pro speculatoro deprhensus deducitur Panhormum ad praefectum. is percunctanti, quid 2 Ephesi ageretur, incertum metu an erga suos haud sincera fide, omnia aperit: classem instructam paratam- 3 que in portu stare, remigium omne Magnesiam (ad Sipylum) missum, perpaucas naves subductas esse et navalia tegi, numquam intentius rem navalem administratam esse. haec ne pro veris audirentur, animus errore et spe vana 4 praeoccupatus fecit. Polyxenidas satis omnibus comparatis, nocte remige a Magnesia accersito deductisque raptim quae subductae erant navibus, cum diem non tam

[in] adparatu absumpsisset quam quod conspici profici-
5 scentem classem nollebat, post solis occasum profectus
septuaginta navibus tectis, vento adverso, ante lucem
Pygela portum tenuit. ibi eum interdu ob eandem cau-
sam quiesset, nocte in proxima Samiae terrae traeecit.
6 hinc Nicandro quodam archipirata cum quinque navibus
tectis Palinurum iusso petere atque inde armatos qua
proximum per agros iter esset Panhormum ad tergum
hostium ducere, ipse interim classe divisa, ut ex utraque
7 parte fauces portus teneret, Panhormum petit. Pausi-
stratus primo, ut in re necopinata, turbatus parumper,
deinde vetus miles celeriter collecto animo, terra melius
8 arecri quam mari hostes posse ratus, armatos duobus
agminibus ad promunturia, quae cornibus obiectis ab alto
portum faciunt, dueit, inde facile ex [loco superiore telis]
ancipitibus hostem submoturus. id incepit eius Nican-
der a terra visus cum turbasset, repente mutato consilio
9 naves condescendere omnis iubet. tum vero ingens pariter
militum nautarumque trepidatio orta, et velut fuga in
naves fieri, cum se mari terraque simul cernerent circum-
10 ventos. Pausistratus unam viam salutis esse ratus, si
vim facere per fauces portus atque erumpere in mare
apertum posset, postquam condescendisse suos vidit, sequi
eeteris iussis princeps ipse concitata nave remis ad ostium
11 portus tendit. superantem iam fauces navem eius Poly-
xenidas tribus quinqueremibus circumsistit. navis ro-
stris icta subprimitur; telis obruuntur propugnatores,
inter quos et Pausistratus impigre pugnans interficitur.
12 navium reliquarum ante portum aliae, aliae in portu de-
prensae, quaedam a Nicandro, dum moliuntur a terra,
13 captae. quinque tantum Rhodiae naves cum duabus
Cois eflugerunt, terrore flaminæ micantis via sibi inter
confertas naves faeta; contis enim binis a prora promi-
nentibus trullis ferreis multum conceptum ignem prae se
14 portabant. Erythraeae triremes cum haut procul ab
Samo Rhodis navibus, quibus ut essent praesidio venie-
bant, obviae fugientibus fuissent, in Hellespontum ad
15 Romanos cursum averterunt. sub idem tempus Seleu-
eus proditam Phocaeam, porta una per custodes aperta,

recepit et Cyme aliaeque eiusdem orae urbes ad eum metu defecerunt.

XII. Dum haec in Aeolide geruntur, Abydus eum 1 per aliquot dies obsidionem tolerasset praesidio regio tu- 2 tante moenia, iam omnibus fessis, Philota quoque pre- 3 fecto praesidi permittente magistratus eorum eum Livio de condicionibus tradendae urbis agebant. rem distine- 4 bat, quod utrum armati an inermes emitterentur regi parum conveniebat. haec agentibus cum intervenisset 5 nuntius Rhodiorum cladis, emissa de manibus res est; metuens enim Livius, ne successu tantae rei inflatus Po- 6 lyxenidas classem quae ad Canas erat obprimeret, Abydi obsidione custodiaque Hellesponti extemplo relieta naves quae subductae Canis erant deduxit. et Eumenes Elaeam venit. Livius omni classe, cui adiunxerat duas triremes 7 Mitylenaeas, Phocaeam petit. quam cum teneri valido regio praesidio audisset nec procul Selenei castra esse, depopulatus maritimam oram et praeda maxime homi- 8 num raptimi in naves inposita tantum moratus dum Eu- menes cum classe adsequeretur, Samum petere intendit. Rhodiis primo auditâ clades simul pavorem, simul luctum 9 ingentem fecit; nam praeter navium militumque iacturam quod floris, quod roboris in iuventute fuerat amiserant, multis nobilibus secutis inter cetera auctoritatem Pausi- 10 strati, quae inter suos merito maxima erat. deinde quod fraude capti, quod a cive potissimum suo forent, in iram luctus vertit. decem extemplo naves et diebus post paucis 11 decem alias praefecto omnium Eudamo miserunt, quem aliis virtutibus bellicis haudquaquam Pausistrato parem cautiores, quo minus animi erat, ducem futurum erede- bant. Romani et Eumenes rex in Erythraeam primum 12 classem applicuerunt. ibi noctem unam morati, postero die Coryeum Teiorum promunturium tenuerunt. inde eum in proxima Samiae vellent traicere, non exspectato solis ortu, ex quo statum caeli notare gubernatores possent, in incertam tempestatem miserunt. medio in cursu, aqui- lone in septentrionem verso, exasperato fluctibus mari iactari cooperunt.

XIII. Polyxenidas Samum petituros ratus hostis, ut 1

se Rhodiae classi coniungerent, ab Epheso profectus primo ad Myonnesum stetit; inde ad Maerin quam vocant insulam traeicit, ut praetervehentis classis si quas aberantes ex agmine naves posset aut postremum agmen 2 oportune adoriretur. postquam sparsam tempestate classem vidit, occasionem primo adgrediendi ratus, paulo post increbrescente vento et maiores iam volente fluctus, 3 quia pervenire se ad eos videbat non posse, ad Aethaliam insulam traeicit, ut iude postero die Samum ex alto pe- 4 tentis navis adgrederetur. Romani, pars exigua, primis tenebris portum desertum Samiae tenuerunt, classis ce- 5 tera noctem totam in alto iactata in eundem portum de- currit. ibi ex agrestibus cognito, hostium naves ad Ae- 6 thaliam stare, consilium habitum, utrum extemplo de- cernerent, an Rhodium exspectarent classem. dilata re- ita enim placuit — Coryenum, unde venerant, traiecerunt. Polyxenidas quoque, cum frustra stetisset, Ephesum re- diit. tum Romanae naves vacuo ab hostibus mari Samum 7 traiecerunt. eodem et Rhodia classis post dies paucos venit. quam ut exspectatam esse adpareret, profecti ex- templo sunt Ephesum, uti aut decernerent navalii cer- tamine, aut, si detractaret hostis pugnam, quod plurimum intererat ad animos civitatum, timoris confessionem ex- 8 primerent. contra fauces portus instructa in frontem na- vium acie sterte. postquam nemo adversus ibat, classe divisa pars in salo ad ostium portus in ancoris stetit, pars 9 in terram milites exposuit. in eos iam ingentem praedam late depopulato agro agentis Andronicus Macedo, qui in praesidio Ephesi erat, iam moenibus adpropinquantis eruptionem fecit exutosque magna parte praedae ad mare 10 ac naves redigit. postero die insidiis medio ferme viae positis, ad eliciendum extra moenia Macedonem Romani ad urbem agmine iere; inde, cum ea ipsa suspicio, ne 11 quis exiret, deterruisset, redierunt ad naves; et terra marique fugientibus certamen hostibus Samum, unde venerat, classis repetit. inde duas sociorum ex Italia, duas Rhodias triremes eum praefecto Epierate Rhodio ad 12 fretum Cephalleniae tuendum praetor misit. infestum id latrocino Lacedaemonius Hybristas cum iuventute Ce-

phallenum faciebat, clausumque iam mare commeatibus Italicis erat.

XIII. Piraei L. Aemilio Regillo succedenti ad n° 1
vale imperium Epierates obcurrit; qui audita clade Rho-²
diorum, cum ipse duas tantum quinqueremes haberet,
Epieratem eum quattuor navibus in Asiam secum deduxit.
prosecutae etiam apertae Atheniensium naves sunt. Ae-³
gao mari traiecit [Chium]. eodem Timasicerates Rhodius
eum duabus quadriremibus ab Samo nocte intempesta
venit, deductusque ad Aemilium praesidii causa se mis-
sum ait, quod eam oram maris infestam onerarī regiae
naves excursionibus crebris ab Helleponto atque Abydo
facerent. traienti Aemilio a Chio Samum duae Rhodiae⁴
quadriremes missae obviam ab Livio et rex Eumenes eum
duabus quinqueremibus obcurrit. Samum postquam ven-⁵
tum est, accepta ab Livio classe et sacrificio, ut adsolet,
rite facto Aemilius consilium advocavit. ibi C. Livius—
is enim est primus rogatus sententiam — neminem fide-
lius dare posse consilium dixit quam eum, qui id alteri
suaderet, quod ipse, si in eodem loco esset, facturus
fuerit: se in animo habuisse tota classe Ephesum petere⁶
et onerarias ducere multa saburra gravatas atque eas in
faucibus portus subprimere. et eo minoris molimenti ea⁷
claustra esse, quod in fluminis modum longum et an-
gustum et vadosum ostium portus sit. ita ademptu-
rum se maris usum hostibus fuisse imitilemque classem
facturum.

XV. Nulli ea placere sententia. Eumenes rex qua-¹
sivit, quid tandem? ubi demersis navibus frenassent
claustra maris, utrum libera sua classe abscessuri inde
forent ad opem ferendam sociis terroremque hostibus
praebendum, an nihil minus tota classe portum obses-
suri? sive enim abscedant, cui dubium esse, quin hostes²
extracturi demersas moles sint et minore molimento aper-
turi portum quam obstruatur? sin autem manendum ibi
nihil minus, quid adtinere claudi portum? quin contra³
illos tutissimo portu, opulentissima urbe fruentis, omnia
Asia praebente, quieta aestiva acturos: Romanos aperto
in mari fluctibus tempestibusque obiectos, omnium in-

4 opes, in adsidua statione futuros, ipsos magis adligatos
 5 impeditosque, ne quid eorum quae agenda sint possint
 agere, quam ut hostis clausos habeant. Eudamus praefectus Rhodiae classis magis eam sibi displicere sententiam ostendit quam ipse quid censeret faciendum dixit.
 6 Epierates Rhodius omissa in praesentia Epheso mitten-
 dam navium partem in Lyciam censuit et Patara, caput
 7 gentis, in societatem adiungenda. in duas magnas res
 id usui fore: et Rhodios, pacatis contra insulam suam
 terris, totis viribus incumbere in unius belli, quod ad-
 8 versus Antiochum sit, curam posse, et eam classem, quae
 in Lycia compararetur, intercludi, ne Polyxenidae con-
 9 iungatur. haec maxime movit sententia. placuit tamen
 Regillum classe tota evehi ad portum Ephesi ad inferen-
 dum hostibus terrorem.

1 XVI. C. Livius cum duabus quinqueremibus Ro-
 manis et quattuor quadriremibus Rhodiis et duabus aper-
 tis Smyrnaeis in Lyciam est missus, Rhodum prius iussus
 2 adire et omnia cum iis communicare consilia. civitates
 quas praetervectus est, Miletus, Myndus, Halicarnassus,
 3 Cous, Cnidus, imperata enixe fecerunt. Rhodum ut ven-
 tum est, simul et ad quam rem missus esset iis exposuit
 et consuluit eos. adprobantibus cunetis et ad eam, quam
 habebat classem, adsumptis tribus quadriremibus navigat
 4 Patara. primo secundus ventus ad ipsam urbem ferebat
 eos, sperabantque subito terrore aliquid moturos. post-
 quam circumagente se vento fluctibus dubiis volvi coeptum
 est mare, pervicerunt quidem remis, ut tenerent terram;
 5 sed neque circa urbem tuta statio erat nec ante ostium
 portus in salo stare poterant aspero mari et nocte immi-
 6 nente. praetervecti moenia portum Phoenicunta, minus
 duum milium spatio inde distantem, petiere, navibus a
 7 maritima vi tutum; sed altae insuper inminebant rupes,
 quas celeriter oppidani adsumptis regis militibus, quos
 8 in praesidio habebant, ceperunt. adversus quos Livius,
 quamquam erant iniqua ac difficilia ad exitus loca, Is-
 saeos auxiliares et Smyrnaeorum expeditos iuvenes misit.
 9 hi, dum missilibus primo et adversus paucos levibus ex-
 cursionibus lacescebatur magis quam conscrebatur pugna,

sustinuerunt certamen; postquam plures ab urbe adflue- 10
bant et iam omnis multiudo effundebatur, timor incessit
Livium, ne et auxiliares circumvenirentur et navibus
etiam ab terra periculum esset. ita non milites solum, 11
sed navalis etiam socios, remigum turbam, quibus quis-
que poterat telis, armatos in proelium eduxit. tum quo- 12
que anceps pugna fuit, neque milites solum aliquot, sed
L. Apustius tumultuari proelio eecidit; postremo tamen
iusi fugati sunt Lycii atque in urbem compulsi, et
Romani cum haud ineruenta victoria ad naves redierunt.
inde in Telmessicum profecti sinum, qui latere uno Ca- 13
riam, altero Lyciam contingit, omissa Patara amplius
temptandi Rhodii domum dimissi sunt, Livius praeter- 14
vectus Asiam in Graeciam transmisit, ut conventis Sci-
pionibus, qui tun circa Thessalam erant, in Italianam
traiceret.

XVII. Aemilius postquam omissas in Lycia res et Li- 1
vium profectum in Italianam cognovit, cum ipse ab Epheso
tempestate repulsus irrito incepto Samum revertisset, turpe 2
ratus temptata frustra Patara esse, proficisci co tota classe
et summa vi adgredi urbem statuit. Miletum et ceteram 3
oram sociorum praetervecti in Bargylietico sinu escen-
sionem ad Iasum fecerunt. urbem regium tenebat praes-
sidium; agrum circa Romani hostiliter depopulati sunt.
missis deinde qui per conloquia principum et magistra- 4
tuum temptarent animos, postquam nihil in potestate sua
responderunt esse, ad urbem obpugnandam ducit. erant 5
Iasensium exsules cum Romanis; ii frequentes Rhodios
orare institerunt, ne urbem et vicinam sibi et cognatam
innoxiam perire sinerent: sibi exsilii nullam aliam causam
esse quam fidem erga Romanos. eadem vi regiorum qua 6
ipsi pulsi sint teneri eos qui in urbe maneant. omnium
Iasensium unam mentem esse, ut servitutem regiam effu-
gere vellent. Rhodii moti precibus, Eumene etiam rege 7
adsumpto, simul suas necessitudines commemorando,
simul obsessae regio praesidio urbis casum miserando
pervicerunt, ut obpugnatione absisteretur. profecti inde 8
pacatis ceteris cum oram Asiae legerent, Loryma — por-
tus adversus Rhodum est — pervenerunt. ibi in principiis 9

sermo primo inter tribunos militum secretus oritur, deinde ad aures ipsius Aemilii pervenit, abduci classem ab Epheso, ab suo bello, ab regia classe, ut ab tergo liber relictus hostis in tot propinquas sociorum urbes omnia impune 10 conari posset. movere ea Aemilium; vocatosque Rhodios cum pereunctatus esset, possetne Pataris universa classis in portu stare, cum respondissent non posse, causam naetus omittendae rei Samum reduxit naves.

1 XVIII. Per idem tempus Seleucus Antiochi filius, cum per omne hibernorum tempus exercitum in Aeolide 2 continuisset partim sociis ferendo opem, partim, quos in societatem perlicere non poterat, depopulandis, transire in fines regni Eumenis, dum is procul ab domo cum Romanis et Rhodiis Lyciae maritima obpugnaret, statuit. 3 ad Elaeam primo infestis signis accessit; deinde omissa obpugnatione urbis agros hostiliter depopulatus ad caput 4 aremque regni Pergamum ducit obpugnandum. Attalus primo stationibus ante urbem positis et excursionibus equitum levisque armaturae magis lacescebat quam susti- 5 nebat hostem; postremo cum per levia certamina exper- tus nulla parte virium se parem esse intra moenia se re- 6 cepisset, obsideri urbs coepit. eodem tempore ferme et Antiochus ab Apamea profectus Sardibus primum, deinde haud procul Seleuci castris ad caput Caici amnis stativa habuit cum magno exercitu mixto variis ex gen- 7 tibus. plurimum terroris in Gallorum mercede conductis quattuor milibus erat. hos paucis admixtis ad pervastan- 8 dum passim Pergamenum agrum milites misit. quae postquam Samum sunt nuntiata, primo Eumenes avoca- 9 tus domestico bello cum classe Elaeam petit; inde cum praesto fuissent equites peditumque expediti, praesidio eorum tutus, priusquam hostes sentirent aut moverentur, Pergamum contendit. ibi rursus levia per excursiones proelia fieri coepit, Eumene summae rei discrimen hanc dubie detractante. paucos post dies Romana Rhodiaque classis, ut regi opem ferrent, Elaeam ab Samo moverunt. 10 quos ubi exposuisse copias Elaeae et tot classes in unum convenisse portum Antiocho adlatum est et sub idem tempus audivit consulem cum exercitu iam in Macedonia

esse paraque quae ad transitum Hellesponti opus essent, tempus venisse ratus priusquam terra marique simul ur- 11 geretur agendi de pace, tumulum quendam adversus Elaeam castris cepit; ibi peditum omnibus copiis relictis 12 eum equitatū — erant autem sex milia equitum — in campos sub ipsa Elaeae moenia descendit missō caduceatore ad Aemilium, velle se de pace agere.

XVIII. Aemilius Eumene a Pergamo adiuto, adhi- 1 bitis et Rhodis, consilium habuit. Rhodii haud aspernari pacem, Eumenes nec honestum esse dicere eo tempore de pace agi nec exitum rei inponi posse. ‘qui enim’ 2 inquit ‘aut honeste inclusi moenibus et obsessi velut leges pacis accipiemus? aut cui rata ista pax erit, quam sine consule, non ex auctoritate senatus, non iussu populi Romani pepigerimus? quaero enim pace per te facta 3 redditurusne extemplo in Italiam sis, classem exercitumque ddueturus, an exspectaturus, quid de ea re consuli placeat, quid senatus censeat aut populus inbeat? restat 4 ergo ut maneas in Asia et rursus in hiberna copiae reductae omissō bello exhaustant commeatibus praebendis socios; deinde, si ita visum sit iis, penes quos potestas 5 fuerit, instauremus novum de integro bellum, quod possumus, si ex hoc impetu rerum nihil prolatando remittitur, ante hiemem diis volentibus perfecisse.’ haec sententia 6 vicit, responsumque Antiocho est, ante consulis adventum de pace agi non posse. Antiochus pace nequiquam 7 temptata, evastatis Elaeensium primum, deinde Pergamenorum agris, relieto ibi Seleuco filio, Adramytteum hostiliter itinere facto petit agrum opulentum, quem vocant Thebes campum, carmine Homeri nobilitatum. ne- 8 que alio ullo loco Asiae maior regiis militibus parta est praeda. eodem Adramytteum, ut urbi praesidio essent, navibus circumvecti Aemilius et Eumenes venerunt.

XX. Per eosdem forte dies Elaeam ex Achaia mille 1 pedites cum centum equitibus, Diophane omnibus iis copiis praeposito, accesserunt; quos egressos navibus obviam missi ab Attalo nocte Pergamum deduxerunt. veteranī omnes et periti belli erant, et ipse dux Philopoemenis, summi tum omnium Graecorum imperatoris,

discipulus, qui biduum simul ad quietem hominum equorumque et ad viscendas hostium stationes, quibus locis temporibusque acederent recipierentque sese, sum-
3 pserunt. ad radices fere collis, in quo posita urbs est, regi succedebant. ita libera ab tergo populatio erat.
nullo ab urbe, ne in stationes quidem qui procul iacula-
4 retur, excurrente, postquam seniel compulsi metu se moe-
nibus incluserunt, contemptus eorum et inde neglegentia
apud regios oritur. non stratos, non infrenatos magna
5 pars habebant equos. paucis ad arma et ordines relictis
dilapsi ceteri sparserant se toto passim campo, pars in
iunvenales lusus lasciviamque versi, pars vescentes sub
6 umbra, quidam somno etiam strati. haec Diophanes ex
alta urbe Pergamo contemplatus, arma suos capere et ad
iussa praesto esse iubet; ipse Attalum adit, et in animo
7 sibi esse dixit hostium stationem temptare. aegre id per-
mittente Attalo, quippe qui centum equitibus adversus
sescentos, mille peditibus cum quattuor milibus pugna-
tum cerneret, porta egressus haud procul statione hos-
8 tum, occasionem opperiens, consedit. et qui Pergami
erant amentiam magis quam audaciam credere esse, et
hostes paulisper in eos versi, ut nihil moveri viderunt,
nee ipsi quiequam ex solita neglegentia, insuper etiam
9 eludentes paucitatem, mutarunt. Diophanes quietos ali-
quandiu suos, velut ad spectaculum modo eductos, con-
10 tinuit; postquam dilapsos ab ordinibus hostes vidit, pe-
ditibus, quantum adeelerare possent, sequi iussis, ipse
princeps inter equites eum turma sua quantum potuit
effusissimis habenis, clamore ab omni simul pedite atque
11 equite sublato, stationem hostium improviso invadit. non
homines solum, sed equi etiam territi, cum vineula ab-
rupissent, trepidationem et tumultum inter suos fecerunt.
12 pauci stabant impavidi equi; eos ipsos non sternere, non
infrenare aut escendere facile poterant, multo maiorem
quam pro numero equitum terrorem Achaeis inferentibus.
13 pedites vero ordinati et praeparati sparsos per neglegen-
tiam et semisomnos prope aborti sunt. eaedes passim
14 fugaque per campos facta est. Diophanes secutus effu-
sos quoad tutum fuit, magno decore genti Achaeorum

parto — spectaverant enim e moenibus Pergami non viri modo, sed feminae etiam — in praesidium urbis reddit.

XXI. Postero die regiae magis compositae et ordinatae stationes quingentis passibus longius ab urbe posuerunt castra; et Achaei eodem ferme tempore atque in eundem locum processerunt. per multas horas intenti utrumque velut iam futurum impetum expectaverant; postquam haud procul occasu solis redeundi in castra tempus erat, regii signis conlatis abire agmine ad iter magis quam ad pugnam composito coepere. quievit Diophanes, dum in conspectu erant; deinde eodem quo pridie impetu in postremum agmen incurrit tantumque rursus pavoris ac tumultus incussit, ut cum terga caderentur, nemo pugnandi causa restiterit; trepidantesque et vix ordinem agminis servantes in castra compulsi sunt. haec Achaeorum audacia Seleucum ex agro Pergameno movere castra coegit.

Antiochus postquam Romanos ad tuendum Adramytteum venisse audivit, ea quidem urbe abstinuit, depopulatus agros. Peracam inde coloniam Mitylenaeorum ex pugnavit. Cotton et Corylenus et Aphrodisias et Crene primo impetu captae sunt. inde per Thyatiram Sardis rediit. Seleucus in ora maritima permanens aliis terrori erat, aliis praesidio. classis Romana cum Eumene Rhodiisque Mitylenen primo, inde retro, unde profecta erat, Elaeam redit. inde Phocaeam petentes ad insulam quam Bacchium vocant — imminet urbi Phocaceensium — adulterunt et, quibus ante abstinuerant templis signisque — egregie autem exornata insula erat — cum hostiliter diripuissent, ad ipsam urbem transmiserunt. eam divisis inter se partibus cum obpugnarent et videretur sine operibus, armis scalisque capi posse, missum ab Antiocho praesidium trium milium armatorum cum intrasset urbem, extemplo obpugnatione omissa classis ad insulam se recepit, nihil aliud quam depopulato circa urbem hostium agro.

XXII. Inde placuit Eumenem domum dimitti et praeparare consuli atque exercitu quae ad transitum Hel-

lesponti opus essent, Romanam Rhodiamque classem redire Samum atque ibi in statione esse, ne Polyxenidas ab Epheso moveret. rex Elaeam, Romani ac Rhodii
 2 Samum redierunt. ibi Marcus Aemilius frater praetoris decessit. Rhodi celebratis exsequiis, adversus classem, quam fama erat ex Syria venire, tredecim suis navibus et una Coa quinqueremi, altera Cnidia, Rhodum, ut ibi
 3 in statione essent, profecti sunt. biduo antequam Eudamus cum classe ab Samo veniret, tredecim ab Rhodo naves cum Pamphilida praefecto adversus eandem Syriacam classem missae, adsumptis navibus quattuor quae Cariae praesidio erant, obpugnantibus regiis Daedala et quaedam alia Peraceae castella obsidione exemerunt.
 4 Eudamum confestim exire plaeuit. additae huic quoque sunt ad eam classem quam habebat sex apertae naves.
 5 profectus cum, quantum adeelerare poterat, maturasset, ad portum, quem Megisten vocant, praegressos consequitur. inde uno agmine Phaselidem cum venissent, optimum visum est ibi hostem opperiri.

1 XXIII. In confinio Lyciae et Pamphyliae Phaselis est; prominet penitus in altum conspiciturque prima terrarum Rhodum a Cilicia potentibus et procul navium praebet prospectum. eo maxime, ut in obvio classi hostium essent, electus locus est. ceterum, quod non providerunt, et loco gravi et tempore anni — medium enim aestatis erat —, ad hoc insolito odore ingruere morbi vulgo, maxime in remiges, cooperunt. cuius pestilentiae metu profecti cum praeterveherentur Pamphylium sinum, ad Eurymedontem amnem adpulsa classe audiunt ab 2 Aspendiis ad Sidam iam hostis esse. tardius navigaverant regii adverso tempore etesiarum, quod velut statum favonis ventis est. Rhodiorum duae et triginta quadriremes et quattuor triremes fuere; regia classis septem et triginta maioris formae navium erat, in quibus tres hepteres, quattuor hexeres habebat. praeter has decem triremes erant. et hi adesse hostis ex specula quadam cognoverunt. utraque classis postero die luce prima, tamquam eo die pugnatura, e portu movit; et postquam superavere Rhodi promunturium, quod ab Sida prominet

in altum, extempsu et conspecti ab hostibus sunt et ipsi
eos viderunt. ab regis sinistro cornu, quod ab alto ob- 7
iectum erat, Hannibal, dextro Apollonius purpuratorum
unus praecerat; et iam in frontem derectas habebant na-
ves. Rhodi longo agmine veniebant. prima praetoria s
navis Eudami erat; eogebat agmen Charielitus; Pamphi-
lidas mediae classi praecerat. Eudamus postquam hostium 9
aciem instructam et paratam ad concurrendum vidit, et
ipse in altum evexitur, et deinceps quae sequebantur ser-
vantes ordinem in frontem derigere iubet. ea res primo 10
tumultum praebuit; nam nec sic in altum evectus erat,
ut ordo omnium navium ad terram explicari posset, et
festinans ipse praepropere cum quinque solis navibus Han-
nibali obcurrit, ceteri quia in frontem derigere iussi erant,
non sequebantur. extremo agmini loci nihil ad terram 11
relicti erat, trepidantibusque his inter se iam in dextro
cornu adversus Hannibalem pugnabatur.

XXIII. Sed momento temporis et navium virtus et 1
usus rei maritimae terorem omnem Rhodiis dempsit.
nam et in altum celeriter evectae naves locum post se 2
quaeque venienti ad terram dedere, et si qua concur-
rerat rostro eum hostium nave, aut prorain lacerabat aut
remos detergebat, aut libero inter ordines discursu praec-
tervecta in puppim impetum dabat. maxime exterruit 3
heptenis regia a multo minore Rhodia nave uno ietu de-
mersa. itaque iam haut dubie dextrum cornu hostium
in fugam inclinabat. Eudatum in alto multitudine navium 4
maxime Hannibal, ceteris omnibus longe praestantem, ur-
gebat; et circumvenisset, ni signo sublato ex praetoria
nave, quo dispersam classem in unum conligi mos erat,
omnes quae in dextro cornu vicerant naves ad opem
ferendam suis concurrisserent. tum et Hannibal quaeque 5
circa eum erant naves capessunt fugam, nec insequi Rhodi
ex magna parte aegris et ob id celerius fassis remigibus
potuerunt. eum in alto, ubi substiterant, cibo reficerent 6
vires, contemplatus Eudamus hostis claudas multilatasque
naves apertis navibus remuleo trahentis, viginti paulo
amplius integras abscedentis, e turri praetoriae navis si-
lentio facto ‘exsurgite,’ inquit ‘et egregium spectaculum

7 capessite oculis.' consurrexere omnes contemplatique
 trepidationem fugamque hostium, prope una voce omnes
 8 ut sequerentur exclamaverunt. ipsius Eudami multis
 ietibus vulnerata navis erat; Pamphilidam et Charielitum
 9 insequi, quoad putarent tutum, iussit. aliquamdiu securi
 sunt; postquam terrae adpropinquabat Hannibal, veriti
 ne includerentur vento in hostium ora, ad Eudamum re-
 veeti heptarem captam, quae primo concursu ieta erat,
 10 aegre Phaselidem pertraxerunt. inde Rhodum non tam
 victoria laeti quam aliis alium accusantes, quod, cum
 potuisset, non omnis submersa aut capta classis hostium
 11 foret, redierunt. Hannibal victus uno proelio adverso ne
 tam quidem praetervehì Lyciam andebat, cum coniungi
 12 veteri regiae classi quam primum euperet; et ne id ei
 facere liberum esset, Rhodi Charielitum cum viginti na-
 vibus rostratis ad Patara et Megisten portum miserunt.
 13 Eudamum cum septem navibus maximis ex ea classe, cui
 praefuerat, Samum redire ad Romanos iusserunt, ut quan-
 tum consilio, quantum auctoritate valeret, compelleret
 Romanos ad Patara obpugnanda.

1 XXV. Magnam Romanis lactitiam iam prius victo-
 2 riae nuntius, deinde adventus adtulit Rhodiorum; et ad-
 parebat, si Rhodis ea cura dempta fuisset, vacuos eos
 tuta eius regionis maria praestatueros. sed profectio An-
 tiochi ab Sardibus, ne obprimerentur maritimae urbes,
 3 abseedere custodia Ioniae atque Aeolidis prohibuit. Pam-
 philidam cum quattuor navibus teitis ad eam classem
 4 quae circa Patara erat miserunt. Antiochus non civita-
 tium modo, quae circa se erant, contrahebat praesidia,
 sed ad Prusiam Bithyniae regem legatos miserat litteras-
 que, quibus transitum in Asiam Romanorum increpabat:
 5 venire eos ad omnia regna tollenda, ut nullum usquam
 6 orbis terrarum nisi Romanum imperium esset. Philippum
 et Nabim expugnatos, se tertium peti. ut quisque proximus
 ab obpresso sit, per omnis velut continens incendium
 7 pervasurum. ab se gradum in Bithyniam fore, quando
 8 Eumenes in voluntariam servitutem concessisset. his
 motum Prusiam litterae Scipionis consulis, sed magis
 fratri eius Africani, ab suspicione tali averterunt; qui

praeter consuetudinem perpetuam populi Romani augendi
omni honore regum sociorum maiestatem, domesticis ipse
exemplis Prusiam ad promerendam amicitiam suam com-
pulit: regulos se acceptos in fidem in Hispania reges 9
reliquisse; Masinissam non in patrio modo locasse regno,
sed in Syphacis, a quo ante expulsus fuisse, regnum
imposuisse; et esse eum non Africæ modo regum longe 10
opulentissimum, sed toto in orbe terrarum cuivis regum
vel maiestate vel viribus parem; Philippum et Nabim, 11
hostis et bello superatos ab T. Quinetio, tamen in regno
relictos. Philippo quidem anno priore etiam stipendium 12
remissum et filium obsidem redditum, et quasdam civi-
tates extra Macedoniam patientibus Romanis imperatori-
bus recepisse eum. in eademi dignitate et Nabim futu-
rum fuisse, nisi eum suus primum furor, deinde fraus
Aetolorum absumpsisset. maxime confirmatus est ani- 13
mus regis, postquam ad eum C. Livius, qui praetor ante
classi praefuerat, legatus ab Roma venit et edocuit,
quanto et spes victoriae certior Romanis quam Antio- 14
cho et amicitia sanctior firmiorque apud Romanos futura
esset.

XXVI. Antiochus postquam a spe societatis Prusiae 1
decidit, Ephesum ab Sardibus est profectus ad classem,
quac per aliquot menses instructa ac parata fuerat, visen-
dam, magis quia terrestribus copiis exercitum Romanum 2
et duos Scipiones imperatores videbat sustineri non posse
quam quod res navalis ipsa per se aut temptata sibi um-
quam feliciter aut tunc magnae et certae fiduciae esset.
erat tamen momentum in praesentia spei, quod et ma- 3
gnam partem Rhodiae classis circa Patara esse et Eume-
nem regem cum omnibus navibus suis consuli obviam in
Hellespontum profectum audierat. aliquid etiam inflabat 4
animos classis Rhodia ad Samum per occasionem fraude
praeparatam absumpta. his fretus, Polyxenida cum classe 5
ad temptandam omni modo certaminis fortunam misso,
ipse copias ad Notium dueit. id oppidum Colophonium,
mari inminens, abest a vetere Colophone duo ferme milia
passuum. et ipsam urbem suae potestatis esse volebat, 6
adeo propinquam Epheso, ut nihil terra marive ageret,

quod non subiectum oculis Colophoniorum ac per eos
 7 notum extemplo Romanis esset, quos audita obsidione
 non dubitabat ad open sociae urbi ferendam classem ab
 Samo moturos: eam occasionem Polyxenidae ad rem ge-
 8 rendam fore. igitur operibus obpugnare urbem adgressus
 et ad mare partibus duabus pariter munitionibus deductis,
 utrimque vineas et aggerem muro ininxit et testudinibus
 9 arietes admovit. quibus territi malis Colophoni oratores
 Samum ad L. Aemilium, fidem praetoris populique Ro-
 10 mani implorantes, miserunt. Aemilium et Sami segnis
 diu mora offendebat, nihil minus opinantem quam Poly-
 xenidam bis nequianam ab se provocatum potestatem
 11 pugnae facturum esse; et turpe existimabat, Eumenis
 classem adiuvare consulem ad traiciendas in Asiam le-
 giones, se Colophonis obsessae auxilio, incertam finem
 12 habituro, adligari. Eudamus Rhodius, qui et tenuerat
 eum Sami eupientem proficisci in Hellespontum, cuncti-
 13 que instare et dicere, quanto satius esse vel socios obsi-
 dione eximere vel vietam iam semel classem iterum
 vinceere et totam maris possessionem hosti eripere quam
 desertis sociis, tradita Antiocho Asia terra marique in
 Hellespontum, ubi satis esset Eumenis classis, ab sua
 parte belli discedere.

1 XXVII. Profecti ab Samo ad petendos commeatus,
 consumptis iam omnibus, Chium parabant traicere. id
 erat horreum Romanis, eoque omnes ex Italia missae
 2 onerariae derigabant cursum. circumveeti ab urbe ad
 aversa insulae — obiecta aquiloni ad Chium et Erythras
 sunt — cum pararent traicere, litteris certior fit praetor,
 frumenti vim magnam Chium ex Italia venisse, vinum
 3 portantes naves tempestatibus retentas esse. simul adla-
 tum est, Teios regiae classi benigne commeatus praec-
 buisse, quinque milia vasorum vini pollicitos esse. Teum
 ex medio cursu classem repente avertit, aut volentibus
 4 iis usurus commeatu parato hostibus aut ipsos pro hosti-
 bus habiturus. eum derexissent ad terram proras, quin-
 decim ferme eis naves circa Myonnesum adparuerunt,
 quas primo ex classe regia praetor esse ratus instituit se-
 qui. adparuit deinde, piraticas celoces et lembos esse.

Chiorum maritimam oram depopulati cum omnis generis 5
praeda revertentes postquam videre ex alto classem, in
fugam verterunt. et celeritate superabant levioribus et
ad id fabrefactis navigiis, et propiores terrae erant. ita- 6
que priusquam adpropinquaret classis, Myonnesum per-
fugerunt, unde se e portu ratus abstracteturum naves,
ignarus loci sequebatur praetor. Myonnesus promuntu- 7
rium inter Teum Samumque est. ipse collis est in mo-
duim metae in acutum cacumen a fundo satis lato fasti-
gatus; a continenti artae semitae aditum habet, a mari
exesae fluctibus rupes elaudunt, ita ut quibusdam locis
superpendentia saxa plus in altum quam quae in statione
sunt naves promineant. circa ea adpropinquare non ausae 8
naves, ne sub ictu superstantium rupibus piratarum essent,
diem trivere. tandem sub noctem vano incepto cum ab-
stisset, Teum postero die accessere; et in portu, qui 9
ab tergo urbis est — Geraesticum ipsi adpellant —, na-
vibus constitutis praetor ad depopulandum circa urbem
agrum milites emisit.

XXVIII. Tei, cum in oculis populatio esset, ora- 1
tores cum infulis et velamentis ad Romanum miserunt.
quibus purgantibus civitatem omnis facti dietique hostilis
adversus Romanos, et invisse eos omni comiteatu clas- 2
sem hostium arguit et quantum vini Polyxenidae pro-
misissent: quae si eadem classi Romanae darent, revo-
caturum se a populatione militem, si minus, pro hostibus
eos habiturum. hoc tam triste responsum cum rettulisti- 3
sent legati, vocatur in contionem a magistratibus populus,
ut quid agerent consultarent. eo forte die Polyxenidas 4
eum regia classe a Colophone proiectus postquam movisse
a Samo Romanos audivit et ad Myonnesum piratas per-
secutos Teiorum agrum depopulari, naves in Geraestio
portu stare, ipse adversus Myonnesum in insula — Maerin 5
nautici vocant — ancoras portu oceculo iecit. inde ex pro-
pinquo explorans, quid hostes agerent, primo in magna
spe fuit, quem ad modum Rhodiam classem ad Sanium
circumsessis ad exitum faucibus portus expugnasset, sic
et Romanam expugnaturum. nec est dissimilis natura 7
loei; promunturis coeuntibus inter se ita clauditur por-

8 tus, ut vix duae simul inde naves possint exire. nocte
 occupare fauces Polyxenidas in animo habebat et denis
 navibus ad promunturia stantibus, quae ab utroque cornu
 in latera exemptum navium pugnarent, ex cetera classe,
 sicut ad Panormum fecerat, armatis in littora expositis
 9 terra marique simul hostis obprimere. quod non vanum
 ei consilium fuisset, ni cum Tei facturos se imperata
 promisissent, ad accipiendo commeatus aptius visum
 esset Romanis in eum portum qui ante urbem est classem
 10 transire. dicitur et Eudamus Rhodius vitium alterius
 portus ostendisse, cum forte duae naves in arto ostio in-
 11 plitos remos fregissent. et inter alia id quoque movit
 praetorem, ut traduceret classem, quod ab terra peri-
 culum erat, hand procul inde Antiocho stativa habente.

1 XXVIII. Traducta classe ad urbem, ignaris omni-
 bus egressi milites nautaeque sunt ad commeatus et
 2 vimum maxime dividendum in naves, cum medio forte
 diei agrestis quidam ad praetorem adductus munitat, alte-
 rum iam diem classem stare ad insulam Macrin et paulo
 ante visas quasdam moveri tamquam ad profecionem
 3 naves. re subita pereulcus praetor tubicines canere iubet,
 ut si qui per agros palati essent redirent, tribunos in
 urbem mittit ad cogendos milites nautasque in naves.
 4 hand secus quam in repentina incendio aut capta urbe
 trepidatur, aliis in urbem currentibus ad suos revocan-
 dos, aliis ex urbe naves cursu repetentibus; incertisque
 clamoribus, quibus ipsis tubae obstreperent, turbatis im-
 5 periis tandem concursum ad naves est. vix suam quis-
 que noscere aut adire prae tumultu poterat, trepidatum-
 que eum perieulo et in mari et in terra foret, ni partibus
 divisis Aemilius cum praetoria nave primus e portu in
 altum evectus excipiens insequentis, suo quamque ordine
 6 in frontem instruxisset, Eudamus Rhodiaque classis sub-
 stitissent ad terram, ut et sine trepidatione concederent
 7 et ut quaeque parata esset exiret navis. ita et explicuere
 ordinem primae in conspectu praetoris et coactum agmen
 ab Rhodis est, instruetaque aries velut cernerent regios
 in altum processit. inter Myonnesum et Corycum pro-
 8 munturium erant, eum hostem conspexere. et regia

classis, binis in ordinem navibus longo agmine veniens, et ipsa aciem adversam explicuit laevo tantum evecta cornu, ut amplecti et circumire dextrum cornu Romanorum posset. quod ubi Eudamus, qui eogebat agmen, vidit, non posse aequare ordinem Romanos et tantum non iam circumiri ab dextro cornu, concitat naves — et erant Rhodiae longe omnium ecclerimae tota classe — aequatoque cornu praetoriae navi, in qua Polyxenidas erat, suam obiecit.

XXX. Iam totis simul classibus ab omni parte pugna i
conserua erat. ab Romanis octoginta naves pugnabant,
ex quibus Rhodiae duae et viginti erant; hostium classis 2
undeviginti navium fuit; maxima formae naves tres
hexeres habebat, duas hepteres. robore navium et virtute militum Romani longe (Rhodios) praestabant, Rhodiae naves agilitate et arte gubernatorum et scientia remigum; maximo tamen hostibus terrori fuere quae ignes 3
prae se portabant, et quod unum is ad Panhormum circumventis saluti fuerat, id tum maximum momentum ad vietoriam fuit. nam metu ignis adversi regiae naves, ne 4
prora concurrerent, cum declinassent, neque ipsae ferire rostro hostem poterant et obliquas se ipsae ad ictus praebabant, et si qua concurrerat obruebatur infuso igni, 5
magisque ad incendium quam ad proelium trepidabant.
plurimum tamen, quae solet, militum virtus in bello va- 6
luit. medium namque aciem hostium Romani cum rupissen-
t, circumvecti ab tergo pugnantibus adversus Rhodios regiis sese obiecere, momentoque temporis et media acies Antiochi et laevo cornu circumventae naves mergebantur.
dextra pars integra sociorum magis elade quam suo peri- 7
culo terrebatur. ceterum postquam alias circumventas,
praetoriam navem Polyxenidae relictis sociis vela dantem
videre, sublatis raptim dolonibus — et erat secundus peten-
tibus Ephesum ventus — capessunt fugam quadraginta duabus navibus in ea pugna amissis, quarum decem tres 8
captae in potestatem hostium venerunt, ceterae incensae aut demersae. Romanorum duae naves fractae sunt, vul- 9
neratae aliquot, Rhodia una capta memorabili easu. nam
cum rostro percussisset Sidoniani navem, ancora ictu

ipso excussa e nave sua uno dente, velut manu ferrea in-
 10 iecta, adligavit alterius proram; inde tumultu iniecto cum
 divellere se ab hoste cupientes inhiberent Rhodii, tractum
 ancorale et implicitum remis latus alterum detersit; debi-
 litatam ea ipsa, quae ieta cohaeserat, navis cepit. hoc
 maxime modo ad Myonnesum navalii proelio pugna-
 tum est.

1 XXXI. Quo territus Antiochus, quia possessione
 maris pulsus longinqua tueri diffidebat se posse, praesi-
 dium ab Lysimachia, ne obprimetur ibi ab Romanis,
 deduci pravo, ut res ipsa postea docuit, consilio iussit.
 2 non enim tueri solum Lysimachiam a primo inpetu Ro-
 manorum facile erat, sed obsidionem etiam per totam
 hiemem tolerare et obsidentis quoque ad ultimam inopiam
 adducere extrahendo tempus et interim spem pacis per
 3 occasionem temptare. nee Lysimachiam tantum hostibus
 tradidit post adversam navalem pugnam, sed etiam Co-
 4 lophonis obsidione abscessit et Sardis recepit se, atque
 inde in Cappadociam ad Ariarathen qui auxilia accerse-
 rent et quo cumque alio poterat ad copias contrahendas,
 in unum iam consilium ut acie dimicaret intentus, misit.

5 Regillus Aemilius post victoriam navalem profectus
 Ephesum, derectis ante portum navibus, cum confessio-
 nem concessi maris ultimam hosti expressisset, Chium,
 quo ante navale proelium cursum ab Samo intenderat,
 6 navigat. ibi naves in proelio quassatas cum refecisset,
 L. Aemilium Seaurum cum triginta navibus Hellepon-
 tum ad exercitum traiciendum misit, Rhodios parte praedae
 et spoliis navalibus decoratos domum redire iubet.
 7 Rhodi impigre praevertere ad traiciendas copias consulis
 ire, atque eo quoque functi officio, tum demum Rhodum
 8 rediere. classis Romana ab Chio Phocaeanam traiecit. in
 sinu maris intimo posita haec urbs est, oblonga forma.
 duum milium et quingentorum passuum spatium murus
 amplectitur, coit deinde ex utraque parte in artiorem
 9 velut cuneum; Lamptera ipsi adpellant. mille et ducentos
 passus ibi latitudo patet; inde in altum lingua mille
 passuum excurrens medium fere sinum velut nota distin-
 guit, ubi cohaeret fauibus angustis, duos in utramque

regionem versos portus tutissimos habet. qui in meridi- 16
diem vergit, ab re adpellant Naustathmon, quia ingentem
vim navium capit, alter prope ipsum Lamptera est.

XXXII. Hos portus tutissimos eum occupasset Romana classis, priusquam aut sealis aut operibus moenia adgrederetur, mittendos censuit praetor qui principum magistratumque animos temptarent. postquam obstinatos vidiit, duobus simul locis obpugnare est adortus. altera pars infrequens aedificiis erat, templa deum aliquantum tenebant loci; ea prius ariete admoto quatere muros tur- 3
resque coepit; dein cum eo multitudo obcurreret ad defendendum, altera quoque parte admotus aries; et iam utrimque sternebantur muri. ad quorum easum cum impetum Romani milites per ipsam stragem ruinarum facerent, alii sealis etiam aseensum in muros temptarent, adeo obstinate restitere oppidani, ut facile adpareret plus 5
in armis et virtute quam in moenibus auxili essemus. coactus ergo periculo militum praetor receptui eani iussit, ne obiceret incautos furentibus desperatione ac rabie. dirempto proelio, ne tum quidem ad quietem versi, sed undique omnes ad munienda et obmolienda quae ruinis strata erant concurrerunt. huic operi intentis supervenit Q. Antonius, a praetore missus, qui eastigata pertinacia eorum maiorem curam Romanis quam illis ostenderet esse, ne in perniciem urbis pugnaretur: si absistere furore vellent, potestatem iis dari eadem condicione, qua prius C. Livii in fidem venissent, se tradendi. haec cum audissent, 10
quinque dierum spatio ad deliberandum sumpto, temptata interim spe auxilii ab Antiocho, postquam legati missi ad regem nihil in eo esse praesidii rettulerant, tum portas aperuerunt pacti, ne quid hostile patarentur. eum signa in urbem inferrentur et pronuntiasset praetor parce se deditis velle, clamor undique est sublatus, indignum facinus esse, Phocaeensis, numquam fidos socios, semper infestos hostis, impune eludere. ab hac voce velut signo 11
a praetore dato ad diripiendam urbem passim discurrunt. Aemilius primo resistere et revocare dicendo, captas, non deditas diripi urbes et in his tamen imperatoris, non militum arbitrium esse. postquam ira et avaritia imperio 12
13

potentiora erant, praeconibus per urbem missis liberos omnes in forum ad se convenire iubet, ne violarentur, et in omnibus, quae ipsius potestatis fuerunt, fides constituit praetoris. urbem agrosque et suas leges iis restituit, et quia hiems iam adpetebat, Phocaiae portus ad hibernandum classi delegit.

1 XXXIII. Per idem fere tempus consuli, transgresso Aeniorum Marotinarumque finis, nuntiatur victam regiam classem ad Myonnesum relictamque a praesidio Lysimachiam esse. id multo quam de naval i Victoria laetius fuit, utique postquam eo venerunt, refertaque urbs omnium rerum commeatibus velut in adventum exercitus praeparatis eos excepit, ubi [sibi] inopiam ultimam laboremque in obsidenda urbe proposuerant. ibi paucos dies stativa habuere, impedimenta aegrique ut consequerentur, qui passim per omnia Thraciae castella, fessi morbis ac longitudine viae, relieti erant. receptis omnibus ingressi rursus iter per Chersonesum Hellespontum pervenient. ubi omnibus cura regis Eumenis ad traiciendum praeparatis velut in pacata littora, nullo prohibente, aliis alio delatis navibus sine tumultu traieccere. ea vero res Romanis auxit animos, concessum sibi transire cernentibus (tum) in Asiam, quam rem magni certaminis futuram crediderant. stativa deinde ad Hellespontum aliquamdiu habuerunt, quia dies forte quibus ancilia moventur reli-giosi ad iter inciderant. idem dies P. Scipionem propiore etiam religione, quia Salius erat, disiunxerant ab exercitu, causaque et is ipse morae erat, dum consequeretur.

1 XXXIII. Per eos forte dies legatus ab Antiocho in castra venerat Byzantius Heraclides, de pace adferens 2 mandata; quam impetrabilem fore magnam ei spem adulit mora et cunctatio Romanorum, quos, simul Asiam adtigissent, effuso agmine ad castra regia ituros cre-diderat. statuit tamen non prius consulem adire quam P. Scipionem, et ita mandatum a rege erat. in eo maximam spem habebat, praeterquam quod et magnitudo animi 4 et satietas gloriae placabilem eum maxime faciebat, notumque erat gentibus, qui victor ille in Hispania, qui deinde in Afria fuisse, etiam quod filius eius captus in

potestate regis erat. is ubi et quando et quo casu captus 5
sit, sicut pleraque alia, parum inter auctores constat. alii
principio belli, a Chaleide Oreum petente, circumven-
tum ab regiis navibus tradunt, alii, postquam transitum 6
in Asiam est, cum turma Fregellana missum exploratum
ad regia castra, effuso obviam equitatu cum reciperet
sese, in eo delapsum tumultu ex equo, cum duobus equi-
tibus obpresso, ita ad regem deductum esse. illud satis 7
constat, si pax cum populo Romano maneret hospitium-
que privatum regi cum Scipionibus esset, neque liberalius
neque benignius haberri colique adolescentem, quam cul-
tus est, potuisse. ob haec cum adventum P. Scipionis 8
legatus exspectasset, ubi is venit, consulem adit petit-
que, ut mandata audiret.

XXXV. Advocato frequenti consilio legati verba 1
sunt audita. is, multis ante legationibus nequicquam ultro 2
citroque de pace missis, eam ipsam fiduciam impetrandi
sibi esse dixit, quod priores legati nihil impetrassent:
Smyrnam enim et Lampsacum et Alexandriam Troadem
et Lysimachiam in Europa iactatas in illis disceptationi-
bus esse. quarum Lysimachia iam cessisse regem, ne 3
quid habere eum in Europa dicerent; eas quae in Asia
sint civitates tradere paratum esse et si quas alias Ro-
mani, quas suarum partium ediderint, vindicare ab im-
perio regio velint. inpensae quoque in bellum factae 4
partem dimidiam regem praestaturum populo Romano.
hae condiciones erant pacis; reliqua oratio fuit, ut me- 5
mores rerum humanarum et sua fortunae moderarentur
et alienam ne urgerent: finirent Europa imperium; id 6
quoque immensum esse, et parari singula adquirendo fa-
cilius potuisse quam universa teneri posse; quodsi Asiae 7
quoque partem aliquam abstrahere velint, dummodo non
dubiis regionibus finiant, vinci suam temperantiam Ro-
mana cupiditate pacis et concordiae causa regem passu-
rum. ea quae legato magna ad pacem impetrandam vide-
bantur, parva Romanis visa; nam et inpensam, quae in 8
bellum facta esset, omnem praestare regem aequum cen-
sebant, cuius culpa bellum excitatum esset, et non Ionia 9
modo atque Aeolide deduci debere regia praesidia, set 10

sicut Graccia omnis liberata esset, ita quae in Asia sint omnes liberari urbes: id aliter fieri non posse, quam ut eis Taurum montem possessione Asiae Antiochus cedat.

1 XXXVI. Legatus postquam nihil aequi in consilio impetrare se censebat, privatim — sic enim imperatum erat — P. Scipionis temptare animum est conatus. 2 omnium primum filium ei sine pretio redditum regem dixit; deinde ignarus et animi Scipionis et moris Romani, auri pondus ingens pollicitus [est] et nomine tantum regio excepto societatem omnis regni, si per eum pacem impec- 3 trasset. ad ea Scipio ‘quod Romanos omnis, quod me, ad quem missus es, ignoras, minus miror, cum te fortu- 4 nam eius a quo venis ignorare cernam. Lysimachia tenenda erat, ne Chersonesum intraremus, aut ad Hellespontum obstandendum, ne in Asiam traiceremus, si pacem tamquam 5 ab sollicitis de belli eventu petituri eratis. concessu vero in Asiam transitu et non solum frenis, sed etiam iugo accepto, quae disceptatio ex aequo, cum imperium patien- 6 dum sit, relieta est? ego ex munificentia regia maximum donum filium habebo, aliis deos precor ne umquam for- 7 tunia egeat mea, animus certe non egebit. pro tanto in me munere gratum me in se esse sentiet, si privatam gratiam pro privato beneficio desiderabit; publice nee habebo 8 quiequam ab illo nee dabo. quod in praesentia dare possim, fidele consilium est. abi, nuntia meis verbis, bello 9 absistat, pacis condicionem nullam recuset.’ nihil ea mo- verunt regem, tutam fore belli aleam ratum, quando perinde ac vieto iam sibi leges dicerentur. omissa igitur in praesentia mentione pacis totam euram in belli adparatum intendit.

1 XXXVII. Consul omnibus praeparatis ad proposita exequenda cum ex stativis movisset, Dardanum primum, deinde Rhoeteum, utraque civitate obviam effusa, venit. 2 inde Ilium processit, castrisque in campo, qui est subiectus moenibus, positis in urbem arcemque cum escen- 3 disset, sacrificavit Minervae praesidi areis, et Iliensibus in omni rerum verborumque honore ab se oriundos Ro- manos praferentibus, et Romanis laetis origine sua. inde profecti sextis castris ad caput Caici amnis pervenerunt.

eo et Eumenes rex, primo conatus ab Hellesponto reducere classem in hiberna Elacam, adversis deinde ventis cum aliquot diebus superare Lepton promunturium non potuisset, in terram egressus, ne decesset principiis rerum, qua proximum fuit, in castra Romana cum parva manu contendit. ex castris Pergamum remissus ad commeatus 5 expediendos, tradito frumento quibus iusserat consul in eadem stativa rediit. inde plurim dierum praeparatis cibariis consilium erat ire ad hostem, priusquam hiems obprimeret.

Regia castra circa Thyatiram erant. ubi cum audisset 6 Antiochus P. Scipionem aegrum Elacam delatum, legatos qui filium ad eum reduceerent misit. non animo solum 7 patrio gratum munus, sed corpori quoque salubre gaudium fuit; satiatusque tandem complexu filii ‘renuntiate’ 8 inquit ‘gratias regi me agere, referre gratiam aliam nunc non posse quam ut suadeam, ne ante in aciem descendat quam in castra me redisse audierit.’ quamquam sexaginta duo milia peditum, plus duodecim milia equitum animos interdum ad spem certaminis faciebant, motus tamen Antiochus tanti auctoritate viri, in quo ad incertos belli eventus omnis fortunae posuerat subsidia, recepit se et transgressus Phrygium amnem circa Magnesiam quae ad Sipyulum est posuit castra; et ne, si extrahere 10 tempus vellet, munimenta Romani temptarent, fossam sex cubita altam, duodecim latam eum duxisset, extra duplex vallum fossae circumdedidit, interiore labro murum cum 11 turribus crebris obiecit, unde facile arecri transitu fossae hostis posset.

XXVIII. Consul circa Thyatiram regem esse ratus, 1 continuis itineribus quinto die ad Hyrcanum campum descendit. inde cum profectum audisset, secutus vestigia 2 citra Phrygium amnem quattuor milia ab hoste posuit castra. eo mille ferme equites — maxima pars Gallo-graeci erant et Dahae quidam aliarumque gentium sagittarii equites intermixti — tumultuose anni traecto in stationes inpetum feeerunt. primo turbaverunt incompositos; deinde cum longius certamen fieret [et] Romanorum ex propinquis castris facili subsidio cresceret numerus,

regii fessi iam et pluris non sustinentes, recipere se conati
 circa ripam amnis, priusquam flumen ingredierentur, ab
 5 instantibus tergo aliquot interfici sunt. biduum deinde
 silentium fuit neutris transgredientibus amnem. tertio post
 die Romani simul omnes transgressi sunt et duo milia
 6 fere et quingentos passus ab hoste posuerunt castra. me-
 tantibus et muniendo occupatis tria milia delecta equitum
 peditumque regiorum magno terrore ac tumultu advenere.
 7 aliquanto pauciores in statione erant; hi tamen per se,
 nullo a munimento castrorum milite avocato, et primo
 aequum proelium sustinuerunt et crescente certamine pe-
 pulerunt hostis, centum ex his occisis, centum ferme
 8 captis. per quadriduum insequens instructae utrimque
 acies pro vallo stetere. quinto die Romani processere in
 9 medium campi. Antiochus nihil promovit signa, ita ut
 extremi minus mille pedes a vallo abessent.

1 XXXVIII. Consul postquam detractari certamen
 vidi, postero die in consilium advocavit: quid sibi facien-
 dum esset, si Antiochus pugnandi copiam non faceret?
 2 instare hiemem; aut sub pellibus habendos milites forc-
 aut, si concedere in hiberna vellet, differendum esse in
 3 aestatem bellum. nullum umquam hostem Romani aequo
 contempserunt. conclamatum undique est, duceret ex-
 4 templo et uteretur ardore militum; qui tamquam non
 pugnandum cum tot milibus hostium, sed par numerus
 pecorum trueidandus esset, per fossas, per vallum castra
 invadere parati erant, si in proelium hostis non exiret.
 5 Cn. Domitius ad explorandum iter, et qua parte adiri
 vallum hostium posset, missus, postquam omnia certa
 rettulit. postero die proprius castra admoyerি placuit,
 tertio signa in medium campi prolata et instrui acies
 6 copta est. nec Antiochus ultra tergiversandum ratus,
 ne et suorum animos minueret detractando certamen et
 hostium spem augeret, et ipse copias eduxit, tantum pro-
 gressus a castris ut dimicaturum adpareret.

7 Romana acies unius prope formae fuit et hominum
 et armorum genere. duae legiones Romanae, duae socium
 ac Latini nominis erant, quina milia et quadringenos sin-
 8 gulae habebant. Romani medium aciem, cornua Latini

tenuerunt; hastatorum prima signa, dein principum erant, triari postremos claudebant. extra hanc velut iustum 9 aciem a parte dextra consul Aehaeorum caetratis immixtos auxiliares Eumenis, tria milia ferme peditum, aequata fronte instruxit; ultra eos equitum minus tria milia obposuit, ex quibus Eumenis octingenti, reliquis omnis equitatus Romanus erat; extremos Trallis et Cretensis 10 — quingentorum utrique numerum explebant — statuit. laevum cornu non videbatur egere talibus auxiliis, quia 11 flumen ab ea parte ripaeque deruptae claudebant; quatuor tamen inde turmae equitum obpositae. haec summa 12 copiarum erat Romanis, et duo milia mixtorum Macedonum Thraceumque, qui voluntate secuti erant. hi praesidio castris relieti sunt. sedecim elephantes post triarios 13 in subsidio locaverunt. nam praeterquam quod multitudinem regiorum elephantorum — erant autem quattuor et quinquaginta — sustinere non videbantur posse, ne pari quidem numero Indicis Africi resistunt, sive quia magnitudine — longe enim illi praestant — sive robore animorum vincuntur.

XXXX. Regia acies varia magis multis gentibus, 1 dissimilitudine armorum auxiliorumque erat. decem et sex milia peditum more Maeedonum armati fuere, qui phalangitae adpellabantur. haec media acies fuit, in fronte in decem partes divisa. partes eas interpositis binis ele- 2 phantis distinguebat. a fronte introrsus in duos et triginta ordines armatorum acies patebat. hoc et roboris in regiis 3 copiis erat, et perinde cum alia specie tum eminentibus tantum inter armatos elephantis magnum terrorem praebebat. ingentes ipsi erant; addebat speciem frontalia et 4 cristae et tergo inpositae turres turribusque superstantes praeter rectorem quaterni armati. ad latus dextrum pha- 5 langitarum mille et quingentos Gallograecorum equites obposuit. his tria milia equitum loricatorum — cataphractos ipsi adpellant — adinxit. addita his ala mille ferme equitum; agema eam vocabant. Medi erant lecti viri et 6 eiusdem regionis mixti multarum gentium equites. continens his gressus sedecim elephantorum est obpositus in subsidiis. eadem parte, paululum producto cornu, regia 7

cohors erat; argyrapides a genere armorum adpellabantur. Dahae deinde, equites sagittarii, mille et ducenti. tum levis armatura trium milium, pari ferme numero pars Cretenses, pars Tralles. duo milia et quingenti Mysi sagittarii his adiuneti erant. extreum cornu clandeabant quattuor milia misti Cyrtaei funditores et Elymaei sagittarii. ab laevo cornu phalangitis adiuneti erant Gallo-graei equites mille et quingenti, similiter his armati duo milia Cappadocum; ab Ariarathie missi erant regi. inde auxiliares mixti omnium generum duo milia septingenti et tria milia cataphractorum equitum et mille alii equites, regia ala levioribus tegumentis suis equorumque, alio haud dissimili habitu; Syri plerique erant Phrygibus et Lydis immixti. ante hunc equitatum falcatae quadrigae et camelii, quos adpellant dromadas. his insidebant Arabes sagittarii, gladios tenuis habentes, longos quaterma cubita, ut ex tanta altitudine contingere hostem possent. inde alia multitudo, par ei quae in dextro cornu erat, primi Tarentini, deinde Gallograecorum equitum duo milia et quingenti, inde Neocretes mille et eodem armatu Cares et Cilices mille et quingenti et totidem Tralles et tria milia caetratorum; Pisidae hi erant et Pamphylii et Lycii. tum Cyrtaeorum et Elymaeorum paria in dextro cornu locatis auxilia, et sedecim elephanti modico intervallo distantes.

XXXXI. Rex ipse in dextro cornu erat; Seleucum filium et Antipatrum fratri filium in laevo praeposuit: media acies tribus permissa, Mimmioni et Zeuxidi et Philippo magistro elephantorum.

Nebula matutina, ereseante die levata in nubes, caliginem dedit; humor inde, ab austro velut, perfudit omnia. quae nihil admodum Romanis, eadem perincommoda regiis erant. nam et obscuritas lucis in acie modica Romanis non adimebat in omnis partes conspectum et humor toto fere gravi armatu nihil gladios aut pila hebetabat; regii tam lata acie ne ex medio quidem cornua sua circumspicere poterant, nedum extremi inter se conspiccerentur, et humor arcus fundasque et iaculorum amenta emollierat. falcatae quoque quadrigae, quibus se pertur-

baturum hostium aciem Antiochus crediderat, in suos ter-
rorem verterunt. armatae autem in hunc maxime modum 6
erant: cuspides circa temonem ab iugo decem cubita ex-
stantis velut cornua habebant, quibus quidquid obvium
daretur transfigerent. et in extremis iugis binae circa 7
eminebant falees, altera aequata iugo, altera inferior in
terrā devexa, illa ut quidquid ab latere obiceretur abs-
eideret, haec ut prolapsos subeuntesque contingeret. item
ab axibus rotarum utrimque binae eodem modo diversae
deligabantur falees. sic armatas quadrigas, quia si in 8
extremo aut in medio locatae forent, per suos agendae
erant, in prima acie, ut ante dictum est, locaverat rex.
quod ubi Eumenes vidit, haud ignarus pugnae et quam 9
anceps esset auxilii genus, si quis pavorem magis equis
iniceret quam iusta adoriretur pugna, Cretenses sagitta-
rios funditoresque et iaculatores equitum non confertos,
sed quam maxime possent dispersos excurrere iubet et
ex omnibus simul partibus tela ingerere. haec velut pro- 10
cella partim vulneribus missilium undique coniectorum,
partim clamoribus dissonis ita consternavit equos, ut re-
pente velut effrenati passim incerto cursu ferrentur; quo- 11
rum impetus et levis armatura et expediti funditores et
velox Cretensis momento declinabant; et eques inse-
quendo tumultum ac pavorem equis camelisque, et ipsis
simul consternatis, augebat, clamore et ab alia circum-
stantium turba multiplici adiecto. ita medio inter duas 12
acies campo exiguntur quadrigae, amotoque inani ludibrio,
tum demum ad iustum proelium signo utrimque dato
coneursum est.

XXXXII. Ceterum vana illa res verae mox cladis 1
causa fuit. auxilia enim subsidiaria quae proxima locata
erant, pavore et consternatione quadrigarum territa, et
ipsa in fugam versa nudarunt omnia usque ad cataphra-
ctos equites. ad quos cum dissipatis subsidiis pervenis- 2
set equitatus Romanus, ne primum quidem impetum (pars)
eorum sustinuerunt; alii fusi sunt, alii propter gravitatem
tegumentorum armorumque obpressi sunt. totum deinde 3
laevum cornu inclinavit, et turbatis auxiliaribus, qui inter
equitem et quos adpellant phalangitas erant, usque ad

4 medium aciem terror pervenit. ubi semel perturbati ordines et impeditus intere cursu suorum usus praelongarum hastarum — sarisas Macedones vocant —, intulere signa
 5 Romaniae legiones et pila in perturbatos coniungere. ne interpositi quidem elephanti militem Romanum deterrebant, adsuetum iam ab Africis bellis et vitare inpetum beluae, et ex transverso aut pilis incessere, aut si proprius
 6 subire posset, gladio nervos incidere. iam media acies fere omnis a fronte prostrata erat et subsidia circumdata ab tergo caedebantur, cum in parte alia fugam suorum et prope iam ad ipsa castra clamorem paventium acce-
 7 pere. namque Antiochus a dextro cornu, cum ibi fiducia fluminis nulla subsidia cerneret praeter quattuor turmas equitum, et eas, dum adplicant se suis, ripam nudantis, inpetum in eam partem cum auxiliis et cataphracto equis tatu fecit. nec a fronte tantum instabat, sed circumdata a flumine cornu iam ab latere urgebat, donec fugati equites primum, deinde proximi peditum effuso cursu ad castra compulsi sunt.

1 XXXXIII. Praecerat castris M. Aemilius tribunus militum, M. Lepidi filius, qui post paucos annos pontifex
 2 maximus factus est. qua fugam cernebat suorum, cum praesidio omni obcurrit; et stare primo, deinde redire in pugnam iubebat pavorem et turpem fugam inrepans;
 3 minae exinde erant, in pernicie suam caecos ruere, nisi dicto parerent; postremo dat suis signum, ut primos fugientium caedant, turbam insequentium ferro et vulnieri-
 4 bus in hostem redigant. hic maior timor minorem vicit. ancipiuti coacti metu primo constiterunt; deinde et ipsi rediere in pugnam, et Aemilius cum suo praesidio — erant autem duo milia virorum fortium — effuse sequenti regi
 5 acriter obstitut. et Attalus Euemenis frater ab dextro cornu, quo laevum hostium primo inpetu fugatum fuerat, [ut] ab sinistro fugam suorum et tumultum circa castra
 6 vidiit, in tempore cum ducentis equitibus advenit. Antiochus postquam et eos, quorum terga modo viderat, repetentis pugnam et aliam et a castris et ex acie adfluentem
 7 turbam conspexit, in fugam vertit equum. ita utroque cornu victores Romani per acervos corporum, quos in

media maxime acie cumulaverant, ubi et robur fortissimum virorum et arma gravitate fugam impedierant, pergunta ad castra diripienda. equites primi omnium Eumenis, deinde et alius equitatus toto passim campo sequuntur hostem, et postremos, ut quosque adepti sunt, caedunt. ceterum fugientibus maior pestis intermistis quadrigis elephantisque et camelis erat et sua ipsorum turba, cum solutis ordinibus velut caeci super alios alii ruerent et ineursu beluarum obtererentur. in castris quoque ingens et maior prope quam in acie caedes est edita; nam et primorum fuga in castra maxime inclinavit, et huius fiducia multitudinis qui in praesidio erant pertinacius pro vallo pugnarunt. retenti in portis valloque, quae se in petu ipso capturos crediderant, Romani postquam tandem perruperunt, ab ira graviorem ediderunt caudem.

XXXXIII. Ad quinquaginta milia peditum caesa eo die dicuntur, equitum tria milia, mille et quadringenti capti et quindecim cum rectoribus elephanti. Romanorum aliquot vulnerati sunt; ceciderunt non plus trecenti pedites, quattuor et viginti equites, et de Eumenis exercitu quinque et viginti.

Et illo quidem die victores direptis hostium castris eum magna praeda in sua reverterunt, postero die spoliabant caesorum corpora et captivos contrahebant. legati ab Thyatira et Magnesia ad Sipylum ad dedendas urbes venerunt. Antiochus cum paucis fugiens, in ipso itinere pluribus congregantibus se, modica manu armatorum media ferme nocte Sardis contendit. inde, cum audisset Seleueum filium et quosdam amicorum Apameam progressos, et ipse quarta vigilia cum coniuge ac filia petit Apameam Xenoni tradita custodia urbis, Timone Lyiae praeposito; quibus spretis consensu oppidanorum et militum, qui in arce erant, legati ad consulem missi sunt.

XXXXV. Sub idem fere tempus et ab Trallibus et ab Magnesia quae super Maeandrum est et ab Epheso ad dedendas urbes venerunt. reliquerat Ephesum Polyxenidas auditu pugna, et classi usque ad Patara Lyciae pervectus, metu stationis Rhodiarum navium, quae ad

Megisten erant, in terram egressus cum paucis itinere
 3 pedestri Syriam petit. Asiae civitates in fidem consulis
 dicionemque populi Romani sese tradebant. Sardibus
 iam consul erat. eo et P. Scipio ab Elaea, cum primum
 pati laborem viae potuit, venit.

4 Sub idem fere tempus eadueator ab Antiocho per
 P. Scipionem a consule petit impetravitque, ut oratores
 5 mittere litteret regi. paucos post dies Zeuxis, qui praefectus
 Lydiae fuerat, et Antipater fratri filius venerunt.
 6 hi prius Eumene convento, quem propter vetera certamina
 aversum maxime a pace eredabant esse, et placatiore eo
 et sua et regis spe invento, tum P. Scipionem et per eum
 7 consulem adierunt; praebitoque iis potentibus frequenti
 consilio ad mandata edenda, 'non tam quid ipsi dicamus
 habemus' inquit Zeuxis 'quam a vobis quaerimus, Ro-
 mani, quo piaculo expire errorem regis, pacem veniam-
 s que impetrare a victoribus possimus. maximo semper
 animo viatis regibus populisque ignovistis. quanto id
 maiore et placatiore animo decet vos facere in hac victoria,
 9 quae vos dominos orbis terrarum fecit? positis iam ad-
 versus omnes mortales certaminibus, hand secus quam
 deos consulere et parevere vos generi humano oportet.'
 10 iam ante quam legati venirent, decretum erat, quid re-
 11 sponderetur. respondere Africatum plaeuit. is in hunc
 modum locutus fertur. 'Romani ex iis quae in deum im-
 mortalium potestate erant, ea habemus quae dii dederunt;
 12 animos, qui nostrae mentis sunt, eosdem in omni fortuna
 gessimus gerimusque, neque eos secundae res extulerunt
 nec adversae minuerunt. eius rei, ut alios omittam, Han-
 nibalem vestrum vobis testem darem nisi vos ipsos dare
 13 possem. postquam traieciimus Hellespontum, priusquam
 castra regia, priusquam aciem videremus, cum communis
 Mars et ineertus belli eventus esset, de pace vobis agen-
 tibus quas pares paribus ferebamus condiciones, easdem
 14 nunc viatores viatis ferimus. Europa abstinet, Asia
 omni quae cis Taurum montem est decedite. pro impensis
 deinde in bellum factis quindecim milia talentum Eubo-
 corum dabitis, quingenta praesentia, duo milia et quin-
 genta, cum senatus populusque Romanus pacem compre-

baverint, milia deinde talentum per duodecim annos. Eumeni quoque reddi quadringenta talenta et quod frumenti reliquum ex eo, quod patri debitum est, placet. haec cum pepigerimus, facturos vos ut pro certo habeamus, erit quidem aliquod pignus, si obsides viginti nostro arbitratu dabitis; sed numquam satis liquebit nobis, ibi pacem esse populo Romano, ubi Hannibal erit. eum ante omnia deposcimus. Thoantem quoque Aetolum, concitorem Aetolici belli, qui et illorum fiducia vos et vestra illos in nos armavit, dederis et eum eo Mnasimachum Acarnana et Chalcidensis Philonem et Eubulum. in deteriore sua fortuna pacem faciet rex, quia serius facit quam facere potuit. si nunc moratus fuerit, sciat regum maiestatem difficilius ab summo fastigio ad medium detrahi quam a mediis ad ima praeccipitari.' eum iis mandatis ab rege missi erant legati, ut omnem pacis condicionem acciperent, itaque Romanum mitti legatos placuit. consul in hiberna exercitum Magnesiam ad Maeandrum et Trallis Ephesumque divisit. Ephesum ad consulem paucos post dies obsides ab rege adducti sunt et legati qui Romanum irent venerunt. Eumenes quoque eodem tempore profectus est Romanum quo legati regis. secutae eos sunt legationes omnium Asiae populorum.

XXXVI. Dum haec in Asia geruntur, duo sere sub idem tempus cum triumphi spe proconsules de provinciis Romanam redierunt, Q. Minucius ex Liguribus, M'. Aeilius ex Aetolia. auditis utriusque rebus gestis Minucio negatus triumphus, Aciilio magno consensu decretus, isque triumphans de rege Antiocho et Aetolis urbem est invictus. praelata in eo triumpho sunt signa militaria duecenta triginta et argenti infecti tria milia pondo, signati tetrachmum Atticum centum decem tria milia, eistophorum ducenta quadraginta octo, vasa argentea caelata multa magnique ponderis; tulit et supellectilem regiam argenteam ac vestem magnificentem, coronas aureas, dona sociarum civitatum, quadraginta quinque, spolia omnis generis. captivos nobiles, Actolos et regios duces, sex et triginta duxit. Damoeritus Aetolorum dux paucos ante dies, cum e carcere noctu effugisset, in ripa

Tiberis consecutis custodibus, priusquam comprehendetur, gladio se transfixit. milites tantum, qui sequerentur currum, defuerunt; alioqui magnificus et spectaculo et fama rerum triumphus fuit.

Huius triumphi minuit laetitiam nuntius ex Hispania tristis, adversa pugna in Bastetanis ductu L. Aemilii proconsulis apud oppidum Lyeonem eum Lusitanis sex milia de exercitu Romano cecidisse: ceteros paventis intra vallum compulsos aegre castra defendisse et ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum regredios. haec ex Hispania nuntiata. ex Gallia legatos Placentinorum et Cremonensium L. Aurunculeius praetor in senatum introduxit. iis querentibus inopiam colonorum — aliis belli casibus, aliis morbo absumptis, quosdam taedio adeolarum Gallorum reliquise colonias — decrevit senatus, uti C. Laelius consul, si ei videretur, sex milia familiarum conserberet, quae in eas colonias dividerentur, et ut L. Aurunculeius praetor triumviros crearet ad eos colonos deducendos. creati M. Atilius Serranus, L. Valerius P. f. Flaccus, L. Valerius C. f. Tappo.

XXXXVII. Haud ita multo post, cum iam consularium comitiorum adpeteret tempus, C. Laelius consul ex Gallia Romam redit. is non solum ex facto absente se senatus consulto in supplementum Cremonae et Placentiae colonos scripsit, sed ut novae coloniae duae in agrum qui Boiorum fuisset deducerentur, et rettulit et auctore eo patres censuerunt.

Eodem tempore L. Aemilii praetoris litterae adlatae de navali pugna ad Myomesum facta, et L. Scipionem consulem in Asiam exercitum traiecerisse. victoriae navalis ergo in diem unum supplicatio decreta est, in alterum diem, quod exercitus Romanus tum primum in Asia posuisse suisset castra, ut ea res prospera et laeta eveniret. vice-nis maioribus hostiis in singulas supplicationes sacrificare consul est iussus. inde consularia comitia magna contentione habita. M. Aemilius Lepidus petebat adversa omnium fama, quod provinciam Siciliam petendi causa non consulto senatu, ut sibi id facere liceret, reliquisset. petebant eum eo M. Fulvius Nobilior, Cn. Manlius [Volso],

M. Valerius Messalla. Fulvius consul unus creatur, cum ceteri centurias non explessent, isque postero die Cn. Manlium Lepido deiecto — nam Messalla iacuit — collegam dixit. praetores exinde facti duo Q. Fabi, Labeo 8 et Pictor — Pictor flamen Quirinalis eo anno inauguratus fuerat —, M. Sempronius Tuditanus, Sp. Postumius Albinus, L. Plautius Hypsaeus, L. Baebius Dives.

XXXXVIII. M. Fulvio Nobiliore et Cn. Manlio 1 Volsone consulibus Valerius Antias auctor est rumorem celebrem Romae fuisse et paene pro certo habitum, reci- 2 piendi Scipionis adulescentis causa consulem L. Scipionem et eum eo P. Africenam in conloquium evocatos regis et 3 ipsos comprehensos esse, et ducibus captis confestim ad castra Romana exercitum ductum, eaque expugnata et deletas omnis copias Romanorum esse: ob haec Aetolos 4 sustulisse animos et abnuisse imperata facere, principes- que eorum in Macedoniam et in Dardanos et in Thrae- 5 ciam ad conducenda mercede auxilia profectos. haec qui nuntiarent Roman A. Terentium Varronem et M. Clau- 6 dium Lepidum ab A. Cornelio propraetore ex Aetolia missos esse. subtexit deinde fabulae huic, legatos Ae- tolos in senatu inter cetera hoc quoque interrogatos esse, 7 unde audissent imperatores Romanos in Asia captos ab Antiocho rege et exercitum deletum esse: Aetolos re- spondisse ab suis legatis se, qui cum consule fuerint, certiores factos. rumoris huius quia neminem alium auctorem habeo, neque adfirmata res mea opinione sit nec pro vana praetermissa.

XXXXVIII. Aetoli legati in senatum introducti, 1 cum et causa eos sua et fortuna hortaretur, ut confitendo seu culpae seu errori veniam peterent supplices, orsi a 2 beneficiis in populum Romanum et prope exprobrantes virtutem suam in Philippi bello, et offendiderunt aures insolentia sermonis et eo vetera et oblitterata repetendo 3 rem adduxerunt, ut haud paulo plurium malefieiorum gentis quam beneficiorum memoria subiret animos patrum et quibus misericordia opus erat iram et odium irritarent. interrogati ab uno senatore, permitterentne arbitrium de 4 se populo Romano, deinde ab altero, habiturine eosdem

quos populus Romanus socios et hostes essent, nihil ad
 5 ea respondentes egredi templo iussi sunt. conclamatum
 deinde prope ab universo senatu est totos adhuc Antiochi
 Aetolos esse et ex unica ea spe pendere animos eorum:
 itaque bellum cum haud dubiis hostibus gerendum per-
 6 domandosque feroes animos esse. illa etiam res accen-
 dit, quod eo ipso tempore, quo pacem ab Romanis pete-
 bant, Dolopiae atque Athamaniae bellum inferebant.
 7 senatus consultum in M'. Acili sententiam, qui Antiochum
 Aetolosque devicerat, factum est, ut Aetoli eo die iube-
 rentur proficisci ab urbe et intra quintum decimum diem
 s Italia exceedere. A. Terentius Varro ad custodiendum iter
 eorum missus, denuntiatumque, si qua deinde legatio ex
 Aetolis nisi permissu imperatoris qui eam provinciam
 obtineret et cum legato Romano venisset Romam, pro
 hostibus omnis futuros. ita dimissi Aetoli.

1 L. De provinciis deinde consules rettulerunt; sortiri
 2 eos Aetoliam et Asiam placuit: qui Asiam sortitus esset,
 3 exercitus ei quem L. Scipio haberet est deeretus, et in
 eum supplementum quattuor milia peditum Romanorum,
 ducenti equites, et sociorum ac Latini nominis octo milia
 peditum, quadringenti equites: his copiis ut bellum cum
 4 Antiocho gereret. alteri consuli exercitus qui erat in
 Actolia est deeretus et ut in supplementum scriberet per-
 missum civium sociorumque eundem numerum quem col-
 5 lega. naves quoque idem consul, quae priore anno para-
 tae erant, ornare iussus ac dueere secum, nec cum Aetolis
 solum bellum gerere, sed etiam in Cephalleniam insulam
 6 traicere. mandatum eidem, ut, si per commodum rei
 publicae facere posset, ut ad comitia Romam rediret:
 7 nam praeterquam quod magistratus anni subrogandi
 essent, censores quoque placere creari; si qua res cum
 teneret, senatum certiorem faceret, se ad comitiorum
 8 tempus obeurrere non posse. Actolia M. Fulvio, Asia
 Cn. Manlio sorte evenit. practores deinde sortiti sunt,
 Sp. Postumius Albinus urbanam et inter peregrinos, M.
 Sempronius Tuditanus Siciliam, Q. Fabius Pictor flamen
 Quirinalis Sardiniam, Q. Fabius Labeo classem, L.
 Plautius Hypsaeus Hispaniam citeriorem, L. Baebius

Dives Hispaniam ulteriore. Siciliae legio una et classis, 9
 quae in ea provincia erat, decreta: et ut duas decumas
 frumenti novus praetor imperaret Siculis, earum alteram
 in Asiam, alteram in Aetoliam mitteret. idem ab Sardis 10
 exigi atque ad eosdem exerceitus id frumentum, ad quos
 Siculum, deportari iussum. L. Baebio supplementum in 11
 Hispaniam datum mille Romani pedites, equites quin-
 quaginta et sex milia peditum Latini nominis, ducenti
 equites. Plautio Hypsaeo in Hispaniam citeriorem mille 12
 Romani dati sunt pedites, duo milia socium Latini no-
 minis et duecenti equites, cum his supplementis ut sim-
 gulas legiones duae Hispaniae haberent. prioris anni 13
 magistratibus, C. Laelio cum suo exercitu prorogatum in
 annum imperium est, prorogatum et P. Iunio propraetori
 in Etruria cum eo exercitu, qui in provincia esset, et
 M. Tuccio propraetori in Bruttis et Apulia.

LI. Priusquam in provincias praetores irent, certa- 1
 men inter P. Licinium maximum pontificem fuit et Q.
 Fabium Pictorem flaminem Quirinalem, quale patrum
 memoria inter L. Metellum et Postumium Albinum fuerat.
 consulem illum cum C. Lutatio collega in Siciliam ad clas- 2
 sem proficiscentem ad sacra retinuerat Metellus pontifex
 maximus; praetorem hunc, ne in Sardiniam proficiscere- 3
 tur, P. Licinius tenuit. et in senatu et ad populum magnis
 contentionibus certatum est et imperia inhibita ultro ei- 4
 troque et pignera capta et multae dictae et tribuni adpel-
 lati et provocatum ad populum est. religio ad postremum 5
 vicit et dicto audiens esse flamen pontifici iussus, set
 multa iusu populi ei remissa. ira provinciae creptae 6
 praetorem magistratu abdicare se conantem patres aucto-
 ritate sua deterruerunt et ut ius inter peregrinos diceret
 decreverunt. dilectibus deinde intra paucos dies — ne- 7
 que enim multi milites legendi erant — perfectis consules
 praetoresque in provincias proficiscuntur. fama deinde 8
 de rebus in Asia gestis temere vulgata sine auctore; et
 post dies paucos nuntii certi litteraeque imperatoris Ro-
 manum adlatae, quae non tantum gaudium ab recenti metu 9
 adtulerunt — desierant enim victum in Aetolia metuere —
 quam a vetere fama, quod ineuntibus id bellum gravis

hostis et suis viribus et quod Hannibalem rectorem militiae haberet visus fuerat. nihil tamen aut de consule mittendo in Asiam mutandum aut minuendas eius copias censuerunt metu, ne eum Gallis foret bellandum.

1 LII. Haud multo post M. Aurelius Cotta legatus L. Scipionis cum Antiochi regis legatis, et Eumenes rex 2 Rhodique Romanam venerunt. Cotta in senatu primum, deinde in contione iussu patrum, quae acta in Asia essent, exposuit. supplicatio inde in triduum decreta est, 3 et quadraginta maiores hostiae immolari iussae. tum omnium primum Eumeni senatus datus est. is cum breviter et egisset gratias patribus, quod obsidione se ac fratrem exemissa regnumque ab iniuriis Antiochi vindicassent, et gratulatus esset, quod mari terraque res 4 prospere gessissent, quodque regem Antiochum fusum fugatumque et exutum castris prius Europa, post et Asia 5 quae cis Taurum montem est expulissent, sua deinde merita malle eos ex imperatoribus suis legatisque quam 6 se commemorante cognoscere dixit. haec adprobantibus cunctis iubentibusque dicere ipsum omissa in id verecundia, quid sibi ab senatu populoque Romano tribui aequum censeret – propensius cumulatiusque, si quo possit, prout 7 eius merita sint, senatum faeturum –; ad ea rex, si ab aliis sibi praemiorum optio deferretur, libenter, data modo facultate consulendi senatum Romanum, consilio amplissimi ordinis usurum fuisse, ne quid aut immoderate cu- 8 pisce aut petisse parum modeste videri posset; verum enimvero cum ipsi daturi sint, multo magis munificen- tiam eorum in se fratresque suos ipsorum arbitrii debere 9 esse. nihil hac oratione eius patres conscripti deterriti sunt, quo minus dicere ipsum iuberent. et cum aliquamdiu hinc indulgentia hinc modestia inter permittentis in vicem non magis mutua quam inexplicabili facilitate cer- 10 tatum esset, Eumenes ex templo excessit. senatus in eadem perstare sententia, ut absurdum esse diceret ignorare regem, quid sperans aut petens venerit: quae accommodata regno suo sint, ipsum optime scire, Asiam longe melius quam senatum nosse. revocandum igitur et cogendum, quae vellet quaeque sentiret expromere.

LIII. Reductus a praetore in templum rex et dicere 1 iussus ‘perseverassem’ inquit ‘tacere, patres conscripti, nisi Rhodiorum legationem mox vocaturos vos scirem, et illis auditis mili necessitatem fore dicendi. quae quidem 2 eo difficilior oratio erit, quod ea postulata eorum futura sunt, ut non solum nihil quod contra me sit, sed ne quod ad ipsos quidem proprie pertineat, petere videantur. agent 3 enim causam civitatum Graecarum et liberari eas dicent debere. quo impetrato cui dubium est, quin et a nobis aversuri sint non eas modo civitates quae liberabuntur, sed etiam veteres stipendiarias nostras, ipsi autem tanto 4 obligatos beneficio verbo socios, re vera subiectos imperio et obnoxios habituri sint? et si dis placet, cum has 5 tantas opes adfectabunt, dissimulabunt ulla parte id ad se pertinere, vos modo id decere et conveniens esse ante factis dicent. haec vos ne decipiatur oratio, providendum 6 vobis erit, neve non solum inaequaliter alios nimium deprimatis ex sociis vestris, alios praeter modum extollatis, sed etiam ne qui adversus vos arma tulerint, in meliore statu sint quam socii aut amici vestri. quod ad me ad- 7 tinet, in aliis rebus cessisse intra finem iuris mei cuilibet videri malim quam nimis pertinaciter in obtinendo eo tetendisse, in certamine autem amicitiae vestrae, benivolentiae erga vos, honoris, qui a vobis habebitur, minime aequo animo vinei possum. hanc ego maximam hereditatem a patre accepi, qui primus omnium Asiam Graeciamque incolentium in amicitiam venit vestram eamque perpetua et constanti fide ad extremum finem vitae perduxit; nec dumtaxat animum in vos fidelem ac bonum 9 praestitit, sed omnibus interfuit bellis quae in Graecia gessistis terrestribus, navalibus, omni genere commeatu- um, ita ut nemo sociorum vestrorum ulla parte aequari possit, vos adiuvit; postremo cum Boeotos ad societatem 10 vestram hortaretur, in ipsa contione intermortuus haud multo post exspiravit. huius ego vestigia ingressus vo- 11 luntati quidem et studio in colendis vobis adipisci — etenim inexsuperabilia haec erant — nihil potui; rebus ipsis me- 12 ritisque et impensis officiorum ut superare possem, for- tuna, tempora, Antiochus et bellum in Asia gestum prac-

13 buerunt materiam. rex Asiae et partis Europae Antiochus
filiam suam in matrimonium mibi dabat; restituiebat ex-
templo civitates, quae defecerant a nobis; spem magnam
in posterum amplificandi regni faciebat, si secum bellum
14 adversus vos gessissem. non gloriabor eo quod nihil in
vos deliquerim; illa potius quae vetustissima domus no-
15 strae vobissem amicitia digna sunt referam. pedestribus
navalibusque copiis, ut nemo sociorum vestrorum me ae-
quiperare posset, imperatores vestros adiui; commicatus
terra marique suppeditavi; navalibus proeliis, quae multis
locis facta sunt, omnibus adfui; nec labori meo nec peri-
16 culo usquam peperei. quod miserrimum est in bello, ob-
sidionem passus sum, Pergami inchitus cum disserimine
17 ultimo simul vitae regnique. liberatus deinde obsidione,
cum alia parte Antiochus, alia Seleucus circa arem regni
mei castra haberent, relietis meis rebus tota classe ad
Hellespontum L. Scipioni consuli vestro obeurri, ut eum
18 in traiendo exercitu adiuvarem. postquam in Asiam
exercitus vester est transgressus, nunquam a consule
abcessi. nemo miles Romanus magis adsiduus in castris
fuit vestris quam ego fratresque mei. nulla expeditio,
19 nullum equestre proelium sine me factum est. in acie
ibi steti, eam partem sumi tutatus, in qua me consul esse
voluit. non sum hoc dicturus, patres conscripti, quis hoc
20 bello meritis erga vos mecum comparari potest? ego
nulli omnium neque populorum neque regum, quos in
21 magno honore habetis, non ausim me comparare. Ma-
sinissa hostis vobis ante quam socius fuit, nec incolumi
regno cum auxiliis suis, sed extorris, expulsus, amissis
omnibus copiis, cum turma equitum in castra confugit
22 vestra. tamen eum, quia in Africa adversus Syphacem
et Carthaginiensis fideliter atque impigre vobissem stetit,
non in patrium solum regnum restituitis, sed adiecta
opulentissima parte Syphacis regni praepotentem inter
23 Africæ reges fecistis. quo tandem igitur nos præmio
atque honore digni apud vos sumus, qui numquam hostes.
24 semper socii fuimus? pater, ego, fratres mei non in Asia
tantum, sed etiam procul ab domo in Peloponneso, in
Boeotia, in Aetolia, Philippi, Antiochi, Aetolico bello,

terra marique pro vobis arma tulimus. "quid ergo postulas?" dicat aliquis. ego, patres conscripti, quoniam dicere utique volentibus vobis parendum est, si vos ea mente ultra Tauri iuga emostis Antiochum, ut ipsi teneretis eas terras, nullos adeolas nec finitimos habere quam vos malo, nec ulla re alia tutius stabiliusque regnum meum futurum 26 spero. sed si vobis decedere inde atque deducere exercitus in animo est, neminem dignorem esse ex sociis vestris, qui bello a vobis parta possideat, quam me dicere ausim. at enim magnificum est liberare civitates servas. 28 ita opinor, si nihil hostile adversus vos fecerunt; sin autem Antiochi partis fuerunt, quanto est vestra prudentia et aequitate dignius, sociis bene meritis quam hostibus vos consulere?'

LIII. Grata oratio regis patribus fuit, et facile adaptabat munifice omnia et propenso animo facturos. inter posita Smyrnaeorum brevis legatio est, quia non aderat quidam Rhodiorum. conlaudatis egregie Smyrnaeis, quod omnia ultima pati quam se regi tradere maluissent, introducti Rhodii sunt. quorum princeps legationis, expositis initii amicitiae cum populo Romano meritisque Rhodiorum Philippi prius, deinde Antiochi bello, 'nihil' inquit 4 'nobis tota nostra actione, patres conscripti, neque difficilis neque molestius est quam quod cum Eumene nobis disceptatio est, cum quo uno maxime regum et privatum singulis et, quod magis nos movet, publicum civitati nostrae hospitium est. ceterum non animi nostri, 6 patres conscripti, nos, sed rerum natura, quae potentissima est, disiungit, ut nos liberi etiam aliorum libertatis causam agamus, reges serva omnia et subiecta imperio suo esse velint. utecumque tamen res sese habet, magis verecundia nostra adversus regem nobis obstat quam ipsa disceptatio aut nobis impedita est aut vobis perplexam deliberationem praebitura videtur. nam si aliter 8 socio atque amico regi et bene merito hoc ipso in bello, de cuius praemiis agitur, honos haber nullus posset, nisi liberas civitates in servitatem traderetis ei, esset delibratio anceps, ne aut regem amicum inhonoratum dimitteretis aut decederetis instituto vestro gloriamque Philippi

bello partam nunc servitute tot civitatum deformaretis.
10 sed ab hac necessitate aut gratiae in amicum minuendae
aut gloriae vestrae egregie vos fortuna vindicat. est enim
deum benignitate non gloriosa magis quam dives victoria
vestra, quae vos facile isto velut aere alieno exsolvat.
11 nam et Lycaonia et Phrygia utraque et Pisidia omnis et
Chersonesus quaeque circumiacent Europae in vestra
12 sunt potestate; quarum una quaelibet regi adiecta multi-
plicare regnum Eumenis potest, omnes vero datae maxi-
13 mis eum regibus aequare. licet ergo vobis et praemissis
belli ditare socios et non decedere instituto vestro et
meminisse, quem titulum praetenderitis prius adversus
14 Philippum, nunc adversus Antiochum belli; quid feceritis
Philippo vieto; quid nunc a vobis, non magis quia fecistis
quam quia id vos facere decet, desideretur atque exspe-
ctetur. alia enim aliis et honesta et probabilis est causa
15 armorum; illi agrum, hi vicos, hi oppida, hi portus oram-
que aliquam maris ut possideant; vos nec cupistis haec
antequam haberetis, nec nunc, cum orbis terrarum in di-
16 cione vestra sit, cupere potestis. pro dignitate et gloria
apud omne humanum genus, quod vestrum nomen impe-
riumque iuxta ac deos immortales iam pridem intuetur,
pugnastis. quae parare et quaerere arduum fuit, nescio
17 an tueri difficilius sit. gentis vetustissimae nobilissimae-
que vel fama rerum gestarum vel omni commendatione
humanitatis doctrinarumque tuendam ab servitio regio
libertatem suscepistis. hoc patrocinium receptae in fidem
et in clientelam vestram universae gentis perpetuum vos
18 praestare decet. non quae in solo modo antiquo sunt
Graecae magis urbes sunt quam coloniae earum, illine
19 quondam profectae in Asiam, nec terra mutata mutavit
genus aut mores. certare pio certamine cuiuslibet bonae
artis ac virtutis ausi sumus cum parentibus quaeque civi-
20 tas et conditoribus suis. adistis Graeciae, adistis Asiae
urbes plerique; nisi quod longius a vobis absumus, nulla
21 vincimur alia re. Massiliensis, quos, si natura insita velut
ingenio terrae vinei posset, iam pridem efferassent tot
indomitae circumfusae gentes, in eo honore, in ea merito
dignitate audimus apud vos esse ac si medium umbilicum

Graeciae incoherent; non enim sonum modo linguae vesti- 22
 tumque et habitum, sed ante omnia mores et leges et in-
 genium sineerum integrumque a contagione adcolarum
 servarunt. terminus est nunc imperii vestri mons Taurus. 23
 quidquid intra eum cardinem est, nihil longinquum vobis
 videri debet. quo arma vestra pervenerunt, eodem ius
 hinc prefectum perveniat. barbari, quibus pro legibus 24
 semper dominorum imperia fuerunt, quo gaudent, reges
 habeant; Graeci suam fortunam, vestros animos gerunt.
 domesticis quondam viribus etiam imperium amplecte- 25
 bantur; nunc imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum
 optant, libertatem vestris tueri armis satis habent, quo-
 niā suis non possunt. at enim quaedam civitates cum 26
 Antiocho senserunt. et aliae prius cum Philippo, et cum
 Pyrrho Tarentini. ne alios populos enumerem, Carthago
 libera eum suis legibus est. huic vestro exemplo quantum 27
 debeatis, videte, patres conscripti. inducetis in animum
 negare Eumenis cupiditati, quod iustissimae irae vestrae
 negastis. Rhodii [et in hoc] et in omnibus bellis, quae in 28
 illa ora gessistis, quam forti fidelique opera vos adiu-
 verimus, vestro iudicio relinquimus. nunc in pace id
 consilium adferimus, quod si comprobaritis, magnifice-
 tius vos victoria usos esse quam viciisse omnes existima-
 turi sint.' apta magnitudini Romanae oratio visa est.

LV. Post Rhodios Antiochi legati vocati sunt. ii vul- 1
 gato potentium veniam more, errorem fassi regis, obtestati
 sunt patres conscriptos, ut suae potius clementiae quam 2
 regis culpae, qui satis superque poenarum dedisset, me-
 mores consulerent, postremo pacem datam a L. Scipione
 imperatore, quibus legibus dedisset, confirmarent aucto-
 ritate sua. et senatus eam pacem servandam censuit, et 3
 paucos post dies populus iussit. foedus in Capitolio cum
 Antipatro principe legationis et eodem fratris filio regis
 Antiochi est ictum.

Auditae deinde et aliae legationes ex Asia sunt. qui- 4
 bus omnibus datum est responsum, decem legatos more
 maiorum senatum missurum ad res Asiae disceptandas
 componendasque: summam tamen hanc fore, ut cis Tau- 5
 rum montem, quae intra regni Antiochi fines fuissent,

Eumeni adtribuerentur praeter Lyciam Cariamque usque ad Maeandrum annem, ea ut civitatis Rhodiorum essent, ceterae civitates Asiae, quae Attali stipendiariae fuissent, eadem Eumeni vectigal penderent, quae vectigales Antiochi fuissent, eae liberae atque immunes essent. deceem legatos hos deereverunt: Q. Minucium Rufum, L. Furium Purpurionem, Q. Minucium Thermum, Ap. Claudium Neronem, Cn. Cornelium Merulam, M. Iunium Brutum, L. Aurunculeium, L. Aemilium Paulum, P. Cornelium Lentulum, P. Aelium Tuberonem.

1 LVI. His, quae praesentis disceptationis essent, libera mandata; de summa rerum senatus constituit.
 2 Lycaoniā omnem et Phrygiā utramque et Mysiam, regias silvas, et Lydiac Ioniaeque extra ea oppida, quae libera fuissent quo die cum rege Antiocho pugnatū
 3 est, et nominatim Magnesiam ad Sipylum et Cariam quae Hydrela appellatur agrumque Hydrelatanū ad Phrygiā
 4 vergentem et castella vicosque ad Maeandrum annem et oppida, nisi quae libera ante bellū fuissent, Telmesson item nominatim et castra Telmessium, praeter agrū qui Ptolemaī Telmessii fuisset, — haec omnia, quae supra
 5 scripta sunt, regi Eumeni iussa dari. Rhodis Lycia data extra eundem Telmessum et castra Telmessium et agrū qui Ptolemaī Telmessi fuisset. haec et ab Eumene et
 6 Rhodiis excepta. ea quoque iis pars data Cariac, quae propior Rhodium insulam trans Maeandrum annem est, oppida, vici, castella, agri, qui ad Pisidiā vergunt, nisi quae eorum oppida in libertate fuissent pridie quam cum Antiocho rege in Asia pugnatū est.

7 Pro his eum gratias egissent Rhodii, de Solis urbe, quae in Cīcilia est, egerunt: Argis et illos, sicut sese, oriundos esse; ab ea germanitate fraternalm sibi eum iis caritatem esse; petere hoc extraordinarium munus, ut eam civitatem ex servitute regia eximerent. vocati sunt legati regis Antiochi actumque eum iis est, nec quicquam impetratum testante foedera Antipatro, adversus quae ab Rhodis non Solos, sed Cīciliā peti et iuga Tauri trans-
 8 scendi. revocatis in senatum Rhodiis, eum quantopere tenderet legatus regius exposuissent, adiecerunt, si utique

eam rem ad civitatis suae dignitatem pertinere censerent Rhodi, senatum omni modo expugnaturum pertinaciam legatorum. tum vero impensius quam ante Rhodi gratias 10 egerunt, cessurosque sese potius adrogantiae Antipatri quam causam turbandae pacis praebituros dixerunt. ita nihil de Solis mutatum est.

LVII. Per eos dies quibus haec gesta sunt, legati 1 Massiliensium muntiarunt, L. Baebium praetorem in provinciam Hispaniam proficiscentem ab Liguribus circumventum, magna parte comitum caesa vulneratum ipsum 2 cum paucis sine lictoribus Massiliam perfugisse et intra triduum expirasse. senatus ea re audita decrevit, uti P. 3 Iunius Brutus, qui propraetor in Etruria esset, provincia exercituque tradito uni cui videretur ex legatis, ipse in ulteriorem Hispaniam proficeretur eaque ei provincia esset. hoc senatus consultum litteraeque a Sp. Postumio 4 praetore in Etruriam missae sunt, profectusque in Hispaniam est P. Iunius propraetor. in qua provincia prius 5 aliquanto quam successor veniret, L. Aemilius Paulus, qui postea regem Persea magna gloria vicit, cum priore anno haud prospere rem gessisset, tumultuariu exercitu conlecto, signis conlatis cum Lusitanis pugnavit; fusi fugatique hostes; caesa decem octo milia armatorum, duo milia trecenti capti, et castra expugnata. huius victoriae fama tranquilliores in Hispania res fecit.

Eodem anno ante diem tertium kal. Ianuarias Bonam Latinam coloniam ex senatus consulto L. Valerius Flaccens, M. Atilius Serranus, L. Valerius Tappo triumviri deduxerunt. tria milia hominum sunt deducta; equitibus 8 septuagena iugera, ceteris colonis quinquagena sunt data. ager captus de Gallis Bois fuerat, Galli Tuseos expulerant.

Eodem anno censuram multi et clari viri petierunt. 9 quae res tamquam in se parum magni certaminis causam haberet, aliam contentionem multo maiorem excitavit. petebant T. Quinctius Flamininus, P. Cornelius Cn. f. Scipio, L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato, M. Claudius Marcellus, M. Aeilius Glabrio, qui Antiochum ad Thermopylas Actolosque devicerat. in hunc maxime, quod 10

multa congiaria habuerat, quibus magnam partem homini-
 12 num obligarat, favor populi se inclinabat. id cum aegre
 paterentur tot nobiles, novum sibi hominem tantum praeferri, P. Sempronius Gracehus et C. Sempronius Rutilus
 ei diem dixerunt, quod pecuniae regiae praedaeque aliquantum captae in Antiochi castris neque in triumpho
 13 tulisset neque in aerarium retulisset. varia testimonia
 legatorum tribunorumque militum erant. M. Cato ante
 alios testis conspiciebatur, cuius auctoritatem perpetuo
 14 tenore vitae partam toga candida elevabat. is testis, quae
 vasa aurea atque argentea captis castris inter aliam praedam regiam vidisset, ea se in triumpho negabat vidisse.
 15 postremo in huins maxime invidiam desistere se petitione Glabrio dixit, quando, quod taciti indignarentur nobiles homines, id aequa novus competitor intestabili periurio incecesseret.

1 LVIII. Centum milium multa inrogata erat. bis de ea re certatum est. tertio, cum de petitione destitisset reus, nee populus de multa suffragium ferre voluit et tribuni eo negotio destiterunt. censores T. Quinetius Flamininus, M. Claudius Marcellus creati.

3 Per eos dies L. Aemilio Regillo, qui classe praefectum Antiochi regis devicerat, extra urbem in aede Apollinis cum senatus datus esset, auditis rebus gestis eius, quantis cum classibus hostium dimicasset, quot inde naves demersisset aut cepisset, magno consensu patrum 4 triumphus navalis est deeretus. triumphavit kal. Februariis. in eo triumpho undequinquaginta coronae aureae translatae sunt, pecunia nequaquam (tanta) pro specie regii triumphi, tetrachima Attica triginta quattuor milia ducenta, cistophori centum triginta duo milia trecenti. 5 supplicationes deinde fuerunt ex senatus consulto, quod L. Aemilius in Hispania prospere rem publicam gessisset.

6 Haud ita multo post L. Scipio ad urbem venit; qui ne cognomini fratri cederet, Asiaticum se adpellari voluit. et in senatu et in contione de rebus ab se gestis disseruit. 7 erant qui fama id maius bellum quam difficultate rei fuisse interpretarentur: uno memorabili proelio debellatum gloriamque eius victoriae praefloratam ad Thermopylas

esse. ceterum vere aestimanti Aetolicum magis ad Ther- 8
mopylas bellum quam regium fuit. quota enim parte
virium suarum ibi dimicavit Antiochus? in Asia totius
Asiae steterunt vires, ab ultimis oris omnium gentium
contractis auxiliis.

LVIII. Merito ergo et diis immortalibus, quantus 1
maximus poterat, habitus est honos, quod ingentem vi-
ctoriam facilem etiam fecissent, et imperatori triumphus
est decretus. triumphavit mense intercalario pridie kal. 2
Martias. qui triumphus spectaculo oculorum maior quam
Africani fratris eius fuit, recordatione rerum et aestima-
tione periculi certaminisque non magis comparandus quam
si imperatorem imperatori aut Antiochum ducem Hanni-
bali conferres. tulit in triumpho signa militaria ducenta 3
viginti quattuor, oppidorum simulacra centum triginta
quattuor, eburneos dentes mille duecentos triginta unum,
aureas coronas ducentas triginta quattuor, argenti pondo 4
centum triginta septem milia quadringenta viginti, tetrach-
mum Atticorum ducenta viginti quattuor milia, eistophorum
trecenta viginti unum milia septuaginta, nummos aureos
Philippeos centum quadraginta milia; vasorum argenteo- 5
rum — omnia caelata erant — mille pondo et quadri-
ngenta viginti tria, aureorum mille pondo viginti tria. et
duces regii, praefecti et purpurati duo et triginta ante
currum ducti. militibus quini viceni denarii dati, duplex 6
centurioni, triplex equiti. et stipendium militare et fru-
mentum duplex post triumphum datum. [item] proelio
in Asia facto duplex dederat. triumphavit anno fere
post quam consulatu abiit.

LX. Eodem fere tempore et Cn. Manlius consul in 1
Asiam et Q. Fabius Labeo praetor ad classem venit.
ceterum consuli non deerat cum Gallis belli materia; 2
mare pacatum erat devicto Antiocho. cogitanti Q. Fabio
cui rei potissimum insisteret, ne otiosam provinciam ha-
buisse videri posset, optimum visum est in Cretam insu-
lam traicere. Cydoniatae bellum adversus Gortynios 3
Gnosiosque gercabant, et captivorum Romanorum atque
Italici generis magnus numerus in servitute esse per to-
tam insulam dicebatur. classe ab Epheso profectus cum 4

primum Cretae litus adtigit, nuntios circa civitates misit, ut armis absisterent captivosque in suis quaque urbibus agrisque conquisitos reducerent et legatos mitterent ad se, eum quibus de rebus ad Cretensis pariter Romanosque pertinentibus ageret. nihil magnopere ea Cretenses moverunt. captivos, praeter Gortynios, nulli reddiderunt. Valerius Antias ad quattuor milia captivorum, quia belli minas timuerunt, ex tota insula redditia seripsit; eamque causam Fabio, cum rem nullam aliam gessisset, navalis triumphi impetrandi ab senatu fuisse. a Creta Ephesum Fabius redit; inde tribus navibus in Thraciae oram missis ab Aeno et Maronia praesidia Antiochi deduei iussit, ut in libertate eae civitates essent.

[PERIOCHIA LIBRI XXXVIII.]

[M. Fulvius consul in Epiro Ambracienses obsessos in deditio-
nem accepit, Cephalleniam subegit, Aetolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius consul, collega eius, Gallograecos Tolostobogios et Tectosagas et Troemos, qui Brenno duee in Asiam transierant, eum soli citra Taurum montem non parcerent, viet. eorum origo, et quo modo ea loca quae tenent occupaverint, refertur. exemplum quoque virtutis et pudicitiae in femina traditur; quae cum regis Gallograecorum uxor fuerit, captiva centurionem, qui ei vim intulerat, occidit. lustrum a censoribus conditum est; eensa sunt civium capita dueenta quinquaginta octo milia trecenta decem. eum Ariarathus Cappadociae rege amicitia iuncta est. Cn. Manlius contradicentibus decem legatis, ex quorum consilio foedus cum Antioeho conserpserat, de Gallograecis acta pro se causa in senatu triumphavit. Scipio Africanus die ei dicta, ut quidam tradunt, a Q. Petillio tribuno plebis, ut quidam, a Naevio, quod praeda ex Antiocho capta aerarium fraudasset, posteaquam is dies venit, evocatus in rostra 'hac die' inquit 'Quirites, Carthaginem vici' et prosequente populo Capitolium esecendit. inde ne amplius tribuniciis iniuriis vexaretur, in voluntarium exilium [Liternum] concessit. incertum ibi an Romae defunctus sit; nam monumentum eius utrobique fuit. L. Scipio Asiaticus, frater Africani, eodem peculatus ermine accusatus damnatusque cum in vincula et carcerem duceretur, Ti. Sempronius Gracehus tribunus plebis, qui antea Scipionibus inimicus erat, intercessit et ob id beneficium Africani filiam duxit. eum quaestores in bona eius publice possidenda missi essent, non modo in his ullum vestigium

pecuniae regiae apparuit, sed nequaquam tantum redactum quanta summae erat damnatus. conlatam a cognatis et amicis immumerabilem pecuniam accipere noluit; quae necessaria ei erant ad cultum, redempta.]

TITI LIVI AB VRBE CONDITA

LIBER XXXVIII.

I. Dum in Asia bellum geritur, ne in Aetolia quidem 1 quietae res fuerant, principio a gente Athamanum orto. Athamania ea tempestate pulso Amynandro sub praefe- 2 ctis Philippi regio tenebatur praesidio, qui superbo atque inmodice imperio desiderium Amynandri fecerant. exu- 3 lanti tum Amynandro in Aetolia litteris suorum, indican- tium statum Athamaniae, spes recuperandi regni facta est. remissique nunti ab eo ad principes Argitheatum — 4 id enim caput Athamaniae erat —, si popularium animos satis perspectos haberet, impetrato ab Aetolis auxilio in Athamiam se venturum [. agit deinde] eum delectis Ae- 5 tolorum — quod eonsilium est gentis — et Nieandro praetore. quos ubi ad omnia paratos esse vidit, certiores subinde facit, quo die eum exercitu Athamiam ingress- 6 surus esset. quattuor primo fuere coniurati adversus Macedonum praesidium. hi senos sibi adiutores ad rem gerendam adsumpscrunt; dein paucitate parum freti, quae eelandae rei quam agendae aptior erat, parem priori numerum adiecerunt. ita duo et quinquaginta facti quadri- 7 fariam se divisorunt: pars una Heracleam, altera Tetra- phyliam petit, ubi custodia regiae pecuniae esse solita erat, tertia Theudoriam, quarta Argitheatum. ita inter 8 omnis convenit, ut primo quieti, velut ad privatam rem agendam venissent, in foro obversarentur, die certa multitudinem omnem convocarent ad praesidia Macedonum arcibus expellenda. ubi ea dies advenit et Amynder 9 eum mille Aetolis in finibus erat, ex composito quattuor

simul locis praesidia Macedonum expulsa litteraeque in alias urbes passim dimissae, ut vindicarent sese ab inpotenti dominatione Philippi et restituerent in patrium ac 10 legitimum regnum. Undique Macedones expelluntur. Theium oppidum litteris a Xenone praefecto praesidii interceptis et aree ab regiis occupata paucos dies obscientibus restitit; deinde id quoque traditum Amynandro est, et omnis Athamania in potestate erat praeter Athenaeum castellum, finibus Macedoniae subiectum.

II. Philippus audita defectione Athamiae cum sex milibus armatorum profectus ingenti celeritate Gomphos 2 pervenit. ibi relicta maiore parte exercitus — neque enim ad tanta itinera sufficerent — cum duobus milibus Athenaeum, quod unum a praesidio suo retentum fuerat, per 3 venit. inde proximis temptatis cum facile animadvertisset cetera hostilia esse, Gomphos regressus omnibus copiis 4 simul in Athamaniam redit. Xenonem inde cum mille pe- ditibus praemissum Ethopiam occupare iubet, oportune 5 Argitheae imminentem; quem ubi teneri ab suis locum vidit, ipsi circa templum Iovis Aerai posuit castra. ibi unum diem foeda tempestate retentus, postero die ducere 6 ad Argitheam intendit. euntibus extemplo adparuere Athamanes in tumulos imminentis viae discurrentes. ad quorum conspectum constitere prima signa, totoque 7 agmine pavor et trepidatio erat; et pro se quisque quidnam futurum esset cogitare, si in valles subiectas rupibus 8 agmen foret demissum. haec tumultuatio regem cupientem, si se sequerentur, raptim evadere angustias, revocare primos et eadem qua venerat via referre coegit signa. 9 Athamanes primo ex intervallo quieti sequebantur; postquam Aetoli se coniunxerunt, hos, ut ab tergo agmini instant, reliquerunt, ipsi ab lateribus se circumfuderunt, 10 quidam per notas calles breviore via praegressi transitus insedere, tantumque tumultus Macedonibus est iniectum, ut fugae magis effusae quam itineris ordinati modo multis 11 armis virisque relictis flumen [...] traicerint. hic finis sequendi fuit. inde tuto Macedones Gomphos et a Gomphis in Macedonia redierunt. Athamanes Aetolique Ethopiam ad Xenonem ac mille Macedonas obprimendos

undique concurrerunt. Macedones parum loco freti ab 13 Ethopia in altiore deruptoremque undique tumulum concessere; quo pluribus ex locis aditu invento expulere eos Athamanes, dispersosque et per invia atque ignotas rupes 14 iter fugae non expedientis partim cuperunt, partim interfecerunt. multi pavore in derupta praeeipitati, perpauci eum Xenone ad regem evaserunt. postea per indutias sepeliendi caesos potestas facta est.

III. Amynander recuperato regno legatos et Romanum 1 ad senatum et ad Seipiones in Asiam, Ephesi post magnum cum Antiocho proelium morantes, misit. paeem 2 petebat excusabatque sese, quod per Aetolos recuperasset paternum regnum, Philippum ineusabat. Aetoli ex Athamania in Amphilochos profeeti sunt et maioris partis voluntate in ius dicionemque totam redegerunt gentem. Amphilochia recepta — nam fuerat quondam Aetolorum 4 — eadem spe in Aperantiam transeenderunt; ea quoque magna ex parte sine certamine in ditionem venit. Dolopes numquam Aetolorum fuerant, Philippi erant. hi primo ad arma concurrerunt; ceterum postquam Amphilochos cum Aetolis esse fugamque ex Athamania Philippi et caudem praesidii eius accepere, et ipsi a Philippo ad Aetolos deficiunt. quibus circumiectis gentibus iam undique se a Macedonibus tutos creditibus esse Aetolis fama adfertur, Antiochum in Asia victum ab Romanis. nec ita multo post legati ab Roma rediere sine spe paeis Fulviumque consulem nuntiantes eum exercitu iam traieisse. his territi, prius ab Rhodo et Athenis legationibus 7 excitis, ut per auctoritatem earum civitatum suae preees nuper repudiatae faciliorem aditum ad senatum haberent, principes gentis ad temptandam spem ultimam Romanam miserunt, nihil, ne bellum haberent, priusquam paene in 8 eonspeetu hostis erat, praemeditati. iam M. Fulvius 9 Apolloniam exercitu traieeto cum Epirotarum principibus consultabat, unde bellum inciperet. Epirotis Ambraciam plaecbat adgredi, quae tum contribuerat se Aetolis: sive 10 ad tuendam eam venirent Aetoli, apertos circa campos ad dimicandum esse, sive detractarent certamen, obpugnationem fore haud difficilem; nam et copiam in pro- 11

pinquo materiae ad aggeres excitandos et cetera opera esse, et Arethontem, navigabilem amnum, opportunum ad comportanda quae usui sint, praeter ipsa moenia fluere, et aestatem aptam rei gerendae adesse. his persuaserunt, ut per Epirum duceret.

III. Consuli ad Ambraciam advenienti magni operis obpugnatio visa est. Ambracia tumulo aspero subiecta est, Perranthem incolae vocant. urbs, qua murus vergit in campos et flumen, occidentem, arx, quae imposita est tumulo, orientem spectat. amnis Aretho ex Athamania fluens eadit in sinum maris ab nomine propinquae urbis Ambracium adpellatum. praeterquam quod limes amnis munit, limes tumuli, muro quoque firmo saepa erat, patente in circuitu paulo amplius tria milia passuum. Fulvius bina a campo castra, modico inter se distantia intervallo, unum castellum loco edito contra areem obiecit. ea omnia vallo ac fossa ita iungere parat, ne exitus inclusis ab urbe neve aditus foris ad auxilia intromittenda esset. ad famam obpugnationis Ambraciae Stratumi iam edicto Nicandri praetoris convenerant Aetoli. inde primo copiis omnibus ad prohibendam obsidionem venire in animo fuerat. dein, postquam urbem iam magna ex parte operibus saeptam viderunt, Epirotarum trans flumen loco plano castra posita esse, dividere copias placuit. cum mille expeditis Eupolemus Ambraciam profectus per nondum commissa inter se munimenta urbem intravit. Nicandro cum cetera manu primo Epirotarum castra nocte adgredi consilium fuerat, haud facili ab Romanis auxilio, quia flumen intererat; deinde periculosum inceptum ratus, ne quae sentirent Romani et regressus inde in tuto non esset, deterritus ab hoc consilio ad depopulandam Acarnaniam iter convertit.

V. Consul iam munimentis, quibus saepienda urbs erat, iam operibus, quae admovere muris parabat, perfectis quinque simul locis moenia est adgressus. tria paribus intervallis faciliore aditu a campo adversus Pyrrheum quod vocant adiuvit, unum e regione Aesculapii, unum adversus arem. arietibus muros quatiebat, asseribus falcatis detergebat pinnas. oppidanos primo et ad

speciem et ad ictus moenium eum terribili sonitu editos
pavor ac trepidatio cepit. deinde, ut praeter spem stare 4
muros viderunt, conlectis rursus animis in arietes tol-
lenonibus libramenta plumbi aut saxorum stipitesve ro-
bustos iniecerant, falces ancoris ferreis iniectis in interio-
rem partem muri trahentes asserem praefringebant, ad 5
hoc eruptionibus nocturnis in custodias operum et diurnis
in stationes ultro terrorem inferebant.

In hoc statu res ad Ambraciam cum essent, iam Ae- 6
tolii a populatione Acarnaniae Stratum redicabant. inde
Nicander praetor spem nauctus solvendae incepto forti ob-
sitionis, Nicodamum quendam cum Aetolis quingentis
Ambraciā intromittit. noctem certam tempusque etiam 7
noctis constituit, quo et illi ab urbe opera hostium, quae
adversus Pyrrheum erant, adgredierentur, et ipse ad eastra
Romana terrorem faceret, posse ratus ancipiū tumultu et
noete augente pavorem memorabilem rem geri. et Nico- 8
damus intempesta nocte, cum alias custodias fefellisset,
per alias inpetu constanti erupisset, superato brachio in
urbem penetrat, animique aliquantulum ad omnia audenda
et spei obsessis adiecit et, simul constituta nox venit, ex
composito repente opera est adgressus. id inceptum eo- 9
natu quam effectu gravius fuit, quia nulla ab exteriore
parte vis admota est, seu metu deterrito praetore Aeto- 10
lorum, seu quia potius visum est Amphilochis nuper re-
cepitis ferre opem, quos Perseus Philippi filius, missus
ad Dolopiam Amphilochosque recipiendos, summa vi ob-
pugnabat.

VI. Tribus locis, sicut ante dictum est, ad Pyrrheum 1
opera Romana erant, quae omnia simul, sed nec adparatu
nec vi simili, Aetoli adgressi sunt. alii cum ardentibus 2
facibus, alii stupram picemque et malleolos ferentes tota
conluecente flammis acie advenere. multos primo inpetu
custodes obpresserunt; dein postquam clamor tumultus- 3
que in eastra est perlatus datumque a consule signum,
arma capiunt et omnibus portis ad opem ferendam effun-
duntur. uno in loco ferro ignique gesta res; ab duobus 4
irrito incepto, eum temptassent magis quam inissent cer-
tamen, Aetoli abscesserunt. atrox pugna in unum in- 5

climaverat locum. ibi diversis partibus duo duces Eupolemus et Nicodamus pugnantis hortabantur et prope certa fovebant spe, iam Nicandrum ex composito adföre et
 6 terga hostium invasurum. haec res aliquamdiu animos pugnantium sustinuit; ceterum postquam nullum ex composito signum a suis accipiebant et crescere numerum
 7 hostium cernebant, destituti segnius instare; postremo re omissa, iam vix tuto receptu fugientes in urbem compelluntur, parte operum incensa et pluribus aliquanto quam ipsi ecederant interfectis. quodsi ex composito acta res fuisset, haud dubium erat, expugnari una utique
 8 parte opera cum magna eaede hostium potuisse. Ambra- cienses quique intus erant Aetoli, non ab eius solum no-
 etis incepto recessere, sed in reliquum quoque tempus
 9 velut prodati ab suis, seigniores ad pericula erant. iam nemo eruptionibus, ut ante, in stationes hostium, sed dispositi per muros et turres ex tuto pugnabant.

1 VII. Persens ubi adesse Aetolos audivit, omissa ob-
 sidione urbis, quam obpugnabat, depopulatus tantum agros Amphilochia excessit atque in Macedoniam redit.
 2 et Aetolos inde avocavit populatio maritimae orae. Pleu-
 ratus Illyriorum rex cum sexaginta lembis Corinthium sinum invectus adiunctis Achaeorum quae Patris erant
 3 navibus maritima Aetoliae vastabat. adversus quos mille Aetoli missi, quacumque se classis circumegerat per lito-
 4 rum amfaectus, brevioribus semitis obeurrebant. et Ro-
 mani ad Ambracię pluribus locis quatiendo arietibus muros aliquantum urbis nudaverant, nec tamen penetrare
 5 in urbem poterant; nam et pari celeritate novus pro di-
 ruto murus obiciebatur, et armati ruinis superstantes
 6 instar munimenti erant. itaque cum aperta vi parum pro-
 cederet consuli res, euniculum occultum vineis ante con-
 teeto loco agere instituit. et aliquamdiu, eum dies noctes-
 que in opere essent, non solum sub terra fodientes, sed
 7 egerentes etiam humum fefellere hostem. cumulus re-
 pente terrae eminens index operis oppidanis fuit pavidi-
 que, ne iam subrutis muris facta in urbem via esset,
 fossam intra murum e regione eius operis quod vineis
 8 contectum erat ducere instituunt. cuius ubi ad tantam

altitudinem quantae esse salum infimum cuniculi poterat, pervenerunt, silentio facto, pluribus locis aure admota, sonitum fodientium captabant. quem ubi acceperunt, apcerunt rectam in cuniculum viam. nec fuit magni operis; momento enim ad inane, suspenso fulturis ab hostibus muro, pervenerunt. ibi commissis operibus cum e fossa 9 in cuniculum pateret iter, primo ipsis ferramentis, quibus in opere usi erant, deinde celeriter armati etiam subeentes occultam sub terra ediderunt pugnam. segnior deinde ea facta est, intersaepientibus cuniculum, ubi vellent, nunc ciliciis practentis, nunc foribus raptim obiectis. nova 11 etiam haud magni operis adversus eos qui in cuniculo erant excoxitata res. dolium a fundo pertusum, qua fistula modica inseri posset, et ferream fistulam operculumque dolii ferreum et ipsum pluribus locis perforatum fecerunt. hoc tenui pluma complectum dolium ore in cuniculum verso posuerunt. per operculi foramina prae- 12 longae hastae, quas sarisas vocant, ad submovendos hostes eminebant. scintillam levem ignis inditam plumae, folle fabrili ad caput fistulae inposito, flando accenderunt. inde non solum magna vis fumi, sed aerior etiam foedo 13 quodam nidore ex adusta pluma, cum totum cuniculum complesset, vix durare quisquam intus poterat.

VIII. Cum in hoc statu ad Ambraciam res esset, legati ab Aetolis Phaeneas et Damoteles cum liberis mandatis decreto gentis ad consulem venerunt. nam practor eorum cum alia parte Ambraciam obpugnari cerneret, alia infestam oram navibus hostium esse, alia Amphilochos, Dolopiam a Macedonibus vastari, nec Aetolos ad tria simul diversa bella occursantis subfiscere, convocato concilio Aetoliae principes quid agendum esset consuluit. omnium eo sententiae decurrerunt, ut pax, si posset, ae- 3 quis, si minus, tolerandis condicionibus peteretur: Antiochi fiducia bellum susceptum; Antiocho terra marique superato et prope extra orbem terrae ultra iuga Tauri exacto quam spem esse sustinendi belli? Phaenecas et 5 Damoteles quod e re Aetolorum, ut in tali casu, fideque sua esse censerent, agerent; quod enim sibi consilium aut cuius rei electionem a fortuna reliquet? cum his 6

mandatis legati missi orare consulem, ut parceret urbi,
 miseretur gentis quondam sociæ, nolle dicere iniuriis,
 7 miseriis certe coactae insanire. non plus mali meritos
 Aetolos Antiochi bello quam boni ante, cum adversus
 Philippum bellatum sit, fecisse. nec tum large gratiam
 relatam sibi, nec nunc immodice poenam iniungi debere.
 ad ea consul respondit magis saepe quam vere umquam
 8 Aetolos pacem petere: imitarentur Antiochum in petenda
 pace, quem in bellum traxissent. non paucis urbibus
 eum, de quarum libertate certatum sit, sed omni Asia
 9 cis Taurum montem, opimo regno, excessisse. Aetolos
 10 nisi inermes de pace agentes non auditurum se. arma
 illis prius equosque omnis tradendos esse, deinde mille
 11 talentum argenti populo Romano dandum, cuius summae
 dimidium praesens numeretur, si pacem habere vellent.
 ad ea adiecturum etiam in foedus esse, ut eosdem quos
 populus Romanus amicos atque hostis habeant.

1 VIII. Adversus quae legati, et quia gravia erant et
 quia suorum animos indomitos ac mutabiles noverant,
 nullo redditio responso domum regressi sunt, ut etiam at-
 que etiam, quid agendum esset, re integra practorem et
 2 principes consulerent. clamore et iurgio excepti, quam
 diu rem traherent, qualemcumque pacem referre iussi,
 cum redirent Ambraciā, Acarnanum insidiis prope viam
 positis, cum quibus bellum erat, circumventi Thyrium
 3 custodiendi dedueuntur. haec mora iniecta est paci, cum
 iam Atheniensium Rhodiorumque legati, qui ad depre-
 4 candum pro iis venerant, apud consulem essent. Amy-
 nander quoque Athamanum rex fide accepta venerat in
 castra Romana, magis pro Ambracia urbe, ubi maiorem
 partem temporis exsulaverat, quam pro Aetolis sollicitus.
 5 per hos certior factus consul de casu legatorum adduei-
 eos a Thyrio iussit. quorum post adventum agi coeptum
 6 est de pace. Amynander, quod sui maxime operis erat,
 impigre agebat, ut Ambracienses compelleret ad dedi-
 7 tionem. id cum per conloquia principum succedens mu-
 rum parum proficeret, postremo consulis permissu in-
 gressus urbem partim consilio, partim precibus evicit, ut
 8 permitterent se Romanis. et Aetolos C. Valerius Laevini

filius, qui cum ea gente primum amicitiam pepigerat, consulis frater matre eadem genitus, egregie adiuvit. Ambracienses prius paeti, ut Aetolorum auxiliares sine fraude 9 emitterent, aperuerunt portas: dein [Aetoli] quingenta Euboica ut darent talenta, ex quibus ducenta praesentia, trecenta per annos sex pensionibus aequis; captivos perfugasque redderent Romanis; urbem ne quam formulae 10 sui iuris faeerent, quae post id tempus, quo T. Quintius traieccisset in Graeciam, aut vi capta ab Romanis esset aut voluntate in amicitiam venisset; Cephallenia insula ut extra ius foederis esset. haec quamquam spe ipsorum 11 aliquanto leviora erant, potentibus Aetolis ut ad concilium referrent permissum est. parva disceptatio de urbibus 12 tenuit, quae cum sui iuris aliquando fuissent, avelli velut a corpore suo aegre patiebantur; ad unum omnes tamen accipi pacem insserunt. Ambracienses coronam auream 13 consuli centum et quinquaginta pondo dederunt. signa aenea marmoreaque et tabulae pietae, quibus ornatior Ambracia, quia regia ibi Pyrrhi fuerat, quam ceterae regionis eius urbes erant, sublata omnia avecataque. nihil praeterea tactum violatumve.

X. Profectus ab Ambracia consul in mediterranea 1 Aetolie, ad Argos Amphilochium — viginti duo milia ab Ambracia abest — castra posuit. eo tandem legati Aetoli mirante consule quod morarentur venerunt. inde post- 2 quam adprobasse pacem concilium Aetolorum accepit, iussis proficisci Romanam ad senatum permissoque, ut et Rhodi et Athenienses deprecatores irent, dato qui simul cum iis proficeretur C. Valerio fratre, ipse in Cephalleniam traiecit. praeoccupatas auris animosque principum 3 Romae criminibus Philippi invenerunt, qui per legatos, per litteras Dolopas Amphilochosque et Athamaniam erexit sibi querens, praesidiaque sua, postremo filium etiam Persea ex Amphilochis pulsum, averterat senatum ab audiendis precibus eorum. Rhodi tamen et Athenienses 4 cum silentio auditи sunt. Atheniensis legatus Leo Hicsiae filius eloquentia etiam dicitur movisse; qui vulgata 5 similitudine, mari tranquillo quod ventis concitaretur ac quiperando multitudinem Aetolorum, usus, cum in fide

Romanæ societatis mansissent, insita gentis tranquillitate
 6 quiesce eos aiebat: postquam flare ab Asia Thoas et Di-
 caearchus, ab Europa Menestas et Damocritus coepissent,
 tum illam tempestatem coortam, quae ad Antiochum eos
 sicuti in seopulum intulisset.

1 XI. Diu iactati Aetoli tandem ut condiciones pacis
 2 convenirent efficerunt. fuerunt autem haec: ‘imperium
 maiestatemque populi Romani gens Aetolorum conservato
 sine dolo malo. ne quem exercitum, qui adversus socios
 amicosque eorum ducetur, per fines suos transire sinito
 3 neve ulla ope iuvato. hostis eodem habeto quos populus
 Romanus armaque in eos ferto bellumque pariter gerito.
 4 perfugas, fugitivos, captivos reddito Romanis sociisque,
 praeterquam si qui capti, cum domos redissent, iterum
 capti sunt aut si qui eo tempore ex iis capti sunt, qui
 tum hostes erant Romanis, cum intra praesidia Romana
 5 Aetoli essent. aliorum qui comparebunt intra dies centum
 Coreyraeorum magistratibus sine dolo malo tradantur,
 qui non comparebunt, quando quisque eorum primum in-
 6 ventus erit, reddatur. obsides quadraginta arbitratu consulis Romani dato, ne minores duodecim annorum neu
 7 maiores quadraginta. obses ne esto praetor, praefectus
 equitum, seriba publicus, neu quis qui ante obses fuit
 8 aput Romanos. Cephallenia extra paeis leges esto.’ de
 pecunia summa quam penderent pensionibusque eius nihil
 ex eo quod cum consule convenerat mutatum. pro ar-
 gento si aurum dare mallent, darent convenit, dum pro
 9 argenteis decem aureus unus valeret. ‘quae urbes, qui
 agri, qui homines Aetolorum iuris aliquando fuerunt, qui
 eorum T. Quinetio, Cn. Domitio consulibus postve eos
 consules aut armis subacti aut voluntate in dicionem po-
 puli Romani venerunt, ne quem eorum Aetoli recepisse
 velint. Oeniadae cum urbe agrisque Aearnanum sunto.’
 his legibus foedus iustum cum Aetolis est.

1 XII. Eadem non aestate solum, sed etiam iisdem
 prope diebus, quibus haec a M. Fulvio consule in Aetolia
 gesta sunt, consul alter Cn. Manlius in Gallograecia bel-
 2 lumi gessit, quod nunc ordiri pergam. vere primo Ephesum
 consul venit, acceptisque copiis ab L. Scipione et

exercitu lustrato contionem apud milites habuit, qua con- 3 laudata virtute eorum, quod cum Antiocho uno proelio debellassent, adhortatus eos ad novum cum Gallis susci- piendum bellum, qui et auxiliis iuvissent Antiochum et adeo indomita haberent ingenia, ut nequiquam Antiochus 4 emotus ultra iuga Tauri montis esset, nisi frangerentur opes Gallorum; de se quoque pauca nec falsa nec im- modica adicit. laeti milites cum frequenti adsensu con- 5 sulem audiverunt, partem virium Antiochi fuisse Gallos eridentes, rege superato nullum momentum in solis per se Gallorum copiis fore. Eumenem haud in tempore ab- 6 esse — Romae tum erat — credere consul, gnarum locorum hominumque, et cuius interesset frangi Gallorum opes. Attalum igitur fratrem eius accersit a Pergamo, 7 hortatusque ad capessendum secum bellum, pollicentem suam suorumque operam domum ad comparandum di- mittit. paucos post dies profecto ab Epheso consuli ad s Magnesiam obeurrit Attalus enim mille peditibus equitibus- que quingentis, Athenaeo fratre iusso cum ceteris copiis subsequi, commendata iis custodia Pergami quos fratri regnoque fidos credebat. consul conlaudato iuvencum 9 omnibus copiis ad Macandrum progressus castra posuit, quia vado superari amnis non poterat et contrahendae naves erant ad exercitum traiciendum. transgressi Macan- drum ad Hieran Comen pervenerunt.

XIII. Fanum ibi angustum Apollinis et oraculum; 1 sortes versibus haud inconditis dare vates dicuntur. hinc 2 alteris castris ad Harpasum flumen perventum est; quo legati ab Alabandis venerunt, ut quod castellum ab ipsis nuper descisset aut auctoritate aut armis cogeret iura antiqua pati. eodem et Athenaeus Eumenis et Attali frater 3 cum Cretense Leuso et Corrago Macedone venit; mille pedites mixtarum gentium et trecentos equites secum ad- duxerunt. consul tribuno militum misso cum modica 4 manu castellum vi cepit, captum Alabandensibus reddit. ipse nihil via degressus ad Antiochiam super Macandrum amnem posuit castra. huius amnis fontes Celaenis oriun- 5 tur. Celaenae urbs caput quondam Phrygiae fuit; migra- tum inde haud procul veteribus Celaenis novaeque urbi

Apameae nomen inditum ab Apama sorore Seleuci regis.
 6 et Marsyas annis, haud procul a Maeandri fontibus
 oriens, in Maeandrum cadit, famaque ita tenet, Celaenis
 7 Marsyan cum Apolline tibiarum cantu certasse. Maean-
 der ex arce summa Celaenarum ortus, media urbe de-
 currens, per Caras primum, deinde Ionas in simum maris
 8 editur, qui inter Prienen et Miletum est. ad Antiochiam
 in castra consulis Seleucus Antiochi filius, ex foedere
 iecto cum Scipione, ad frumentum exercitui dandum venit.
 9 parva disceptatio de Attali auxiliaribus orta est, quod
 Romano tantum militi paetum Antiochum ut daretur fru-
 10 mentum Seleucus diebat. discussa ea quoque est con-
 stantia consulis, qui dimisso tribuno edixit, ne Romani
 milites acciperent, priusquam Attali auxilia accepissent.
 11 inde ad Gordiutichos quod vocant processum est. ex eo
 loco ad Tabas tertis castris perventum. in finibus Pisid-
 darum posita urbs est, in ea parte quae vergit ad Pam-
 phylium mare. integris viribus regionis eius, feroes ad
 12 bellandum habebat viros. tum quoque equites in agmen
 Romanum eruptione faeta haut modice primo impetu tur-
 bavere; deinde, ut adparuit, nec numero se nec virtute
 pares esse, in urbem compulsi veniam erroris petebant,
 13 dedere urbem parati. quinque et viginti talenta argenti
 et decem milia medimnum tritici imperata. ita in dedi-
 tionem accepti.

1 XIII. Tertio inde die ad Casum amnem perventum;
 2 inde profecti Erizam urbem primo impetu eeperunt. ad
 Thabusion eastellum imminens flumini Indo ventum est,
 3 cui fecerat nomen Indus ab elephanto deiectus. haud pro-
 cul a Cibyra aberant, nec legatio ulla a Moagete tyrammo
 civitatis eius, homine ad omnia infido atque importuno,
 4 veniebat. ad temptandum eius animum C. Helvium eum
 quattuor milibus peditum et quingentis equitibus consul
 praemittit. huic agmini iam finis ingredienti legati ob-
 currerunt nuntiantes, paratum esse tyrannum imperata
 5 facere: orabant, ut pacatus finis iniret cohiberetque a
 populatione agri militem, et in coronam auream quinde-
 6 cim talenta adferebant. Helvius integros a populatione
 agros servaturum pollicitus ire ad consulem legatos iussit.

quibus eadem referentibus consul ‘neque Romani’ inquit 7
 ‘bonae voluntatis ullum signum erga nos tyranni habe-
 mus, et ipsum talem esse inter omnes constat, ut de poena
 eius magis quam de amicitia nobis cogitandum sit.’ per- 8
 turbati hae voce legati nihil aliud petere quam ut coro-
 nam acciperet veniendique ad eum tyranno potestatem
 et copiam loquendi ac purgandi se faiceret. permissu 9
 consulis postero die in eastrā tyrannus venit, vestitus comi-
 tatusque vix ad privati modice locupletis habitum; et
 oratio fuit submissa et infracta, extenuantis opes suas
 urbiumque suae dicionis egestatem querentis. erant autem 10
 sub eo praeter Cibyram et Syleum et ad Limmen quae adpel-
 latur. ex his, ut se snosque spolareret, quinque et viginti
 talenta se confecturum, prope ut diffidens, pollicebatur.
 ‘enimvero’ inquit eonsul ‘ferri iam iudicatio ista non 11
 potest. parum est non erubuisse absentem, eum per lega-
 tos frustrareris nos; praesens quoque in eadem perstas
 impudentia. quinque et viginti talenta tyrannidem tuam 12
 exhaustient? quingenta ergo talenta nisi triduo numeras,
 populationem in agris, obsidionem in urbe exspecta.’ hae 13
 denuntiatione conterritus perstare tamen in pertinaci si-
 mulatione inopiae. et paulatim in liberali adiectione, nunc 14
 per eavillationem, nunc precibus et simulatis lacrimis, ad
 centum talenta est perductus. adiecta decem milia me-
 dimnum frumenti. haec omnia intra sex dies exacta.

XV. A Cibyra per agros Sindensium exercitus du- 1
 etus, transgressusque Caularem amnem posuit castra.
 postero die et praeter Caralitin paludem agmen ductum; 2
 ad Madamprum manserunt. inde progredientibus ab Lago,
 proxima urbe, metu ineolae fugerunt; vacuum hominibus 3
 et refertum rerum omnium copia oppidum diripuerunt.
 inde ad Lysis fluminis fontes, postero die ad Cobulatum
 amnem progressi. Termessenses eo tempore Isiondensium 4
 areem urbe capta obpugnabant. inclusi, cum alia spes
 auxilii nulla esset, legatos ad consulem orantes opem mi-
 serunt: eum coningibus ac liberis in arce inclusos se 5
 mortem in dies aut ferro aut fame patiendam exspectare.
 volenti consuli causa in Pamphyliam divertendi oblata
 est. adveniens obsidione Isionensis exemit, Termesso 6

paeem dedit quinquaginta talentis argenti acceptis, item
 7 Aspendis ceterisque Pamphyliae populis. ex Pamphylia
 rediens ad fluvium Taurum primo die, postero ad Xylinen
 quam vocant Comen posuit castra. profectus inde conti-
 sistentibus itineribus ad Cormasa urbem pervenit. Darsa
 proxima urbs erat: eam metu incolarum desertam, ple-
 nam omnium rerum copia invenit. progredienti praeter
 paludes legati ab Lysinoe dedentes civitatem venerunt.
 9 inde in agrum Sagalassenum uberem fertilemque omni
 genere frugum ventum est. colunt Pisidae, longe optimi
 bello regionis eius. cum ea res animos feeit, tum agri fe-
 cunditas et multitudo hominum et situs inter paucas mu-
 10 nitiae urbis. consul, quia nulla legatio ad finem praesto
 fuerat, praedatum in agros misit. tum demum fracta per-
 11 tinacia est, ut ferri agique res suas viderunt. legatis mis-
 sis pacti quinquaginta talentis et viginti milibus medimnūm
 12 tritiei, viginti hordei, pacem impetraverunt. progressus
 inde ad Rhotrinos fontes, ad viennam quem Acaridos Comen
 vocant posuit castra. eo Seleucus ab Apamea postero
 13 die venit. aegros inde et inutilia impedimenta cum Apa-
 meam dimisisset, ducibus itinerum ab Seleuco acceptis
 profectus eo die in Metropolitanum campum, postero die
 14 Dinias Phrygiae processit. inde Synnada venit, metu
 omnibus circa oppidis desertis. quorum praeda iam grave
 agmen trahens vix quinque milium die toto itinere per-
 15fecto ad Beudos, quod vetus adpellant, pervenit. ad Ana-
 bura inde et altero die ad Alandri fontes, tertio ad Ab-
 bassium posuit castra. ibi plures dies stativa habuit, quia
 percurrentum erat ad Tolostobogiorum fines.

1 XVI. Hi Galli, magna hominum vis, seu inopia agri
 seu praedae spe, nullam gentem, per quas ituri essent,
 parem armis rati, Brenno duce in Dardanos pervenerunt.
 2 ibi seditio orta est; ad viginti milia hominum cum Lonio
 ac Lutario regulis secessione facta a Brenno in Thraeciam
 3 iter avertunt. ubi cum resistantibus pugnando, pacem pe-
 tentibus stipendum inponendo Byzantium cum perve-
 nissent, aliquamdiu oram Propontidis, vectigalis habendo
 4 regionis eius urbes, obtinuerunt. cupido inde eos in Asiam
 transeundi, audientis ex propinquuo, quanta ubertas eius

terrae esset, cepit, et Lysimachia fraude capta Chersoneoque omni armis possessa ad Hellespontum descendiderunt. ibi vero exiguo divisam freto clementibus Asiam 5 multo magis animi ad transeundum accensi, nuntiosque ad Antipatrum praefectum eius orae de transitu mitebant. quae res cum lentius spe ipsorum traheretur, alia rursus nova inter regulos seditio orta est. Lonorius retro, unde 6 venerat, cum maiore parte hominum repetit Byzantium; Lutarius Macedonibus per speciem legationis ab Antipatro ad speculandum missis duas tectas naves et tris lembos admit. iis alios atque alios dies noctesque travhendo, intra paucos dies omnis copias traiecit. haut ita 7 multo post Lonorius adiuvante Nicomede Bithyniae rege a Byzantio transmisit. coenunt deinde in unum rursus Galli 8 et auxilia Nicomedi dant adversus Ziboetam, partem teneentem Bithyniae, gerenti bellum. atque eorum maxime 9 opera devictus Ziboeta est, Bithyniaque omnis in diccionem Nicomedis concessit. profecti ex Bithynia in Asiam processerunt. non plus ex viginti milibus hominum quam decem armata erant; tamen tantum terroris omnibus quae 10 eis Taurum incolunt gentibus iniecerunt, ut quas adissent quasque non adissent pariter ultimae propinquis imperio parcerent. postremo cum tres essent gentes, Tolostobogii, 11 Troemi, Teetosages, in tris partis, qua cuique populorum suorum vectigalis Asia esset, divisorunt. Troemis Helles- 12 ponti ora data, Tolostobogii Aeolida atque Ioniam, Teetosages mediterranea Asiae sortiti sunt. et stipendum tota eis Taurum Asia exigebant, sedem autem ipsi sibi 13 circa Halyn flumen ceperunt, tantisque terror eorum nominis erat, multitudine etiam magna subole aucta, ut Syriae quoque ad postremum reges stipendum dare non abnuerent. primus Asiam incolentium abnuit Attalus, 14 pater regis Eumenis, audacique incepto praeter opinionem omnium adfuit fortuna et signis conlatis superior fuit. non tamen ita infregit animos eorum, ut absisterent imperio. eaedem opes usque ad bellum Antiochi cum 15 Romanis manserunt. tum quoque, pulso Antiocho, magnam spem habuerunt, quia procul mari incolerent, Romanum exercitum ad se non perventurum.

1 XVII. Cum hoc iam hoste, tam terribili omnibus re-
2 gionis eius, quia bellum gerendum erat, pro contione mi-
3 lites in hunc maxime modum adlocutus est consul: 'non
4 me praeterit, milites, omnium quae Asiae colunt gentium
5 Gallos fama belli praestare. inter mitissimum genus ho-
6 minum ferox natio, pervagata bello prope orbem terrarum,
7 sedem cepit. procera corpora, promissae et rutilatae co-
8 mae, vasta scuta, praelongi gladii; ad hoc cantus ineun-
9 tium proelium et ululatus et tripudia, et quatuentum
10 scuta in patrium quendam modum horrendus armorum
11 crepitus, omnia de industria composita ad terrorem. sed
12 haec quibus insolita atque insueta sunt, Graeci et Phry-
13 ges et Cares, timeant; Romanis Gallie tumultus adsueti,
14 etiam vanitates notae sunt. semel primo congressu ad
15 Aliam eos olim fugerunt maiores nostri; ex eo tempore
16 per ducentos iam annos pecorum in modum consternatos
17 caedunt fugantque, et plures prope de Gallis triumphi
18 quam de toto orbe terrarum acti sunt. iam usu hoc cogni-
19 tum est: si primum impetum, quem fervido ingenio et
20 caeca ira effundunt, sustinueris, fluunt sudore et lassitudine
21 membra, labant arma; mollia corpora, molles, ubi
22 ira consedit, animos sol, pulvis, sitis, ut ferrum non admis-
23 veas, prosternunt. non legionibus legiones eorum solum
24 experti sumus, sed vir unus cum viro congregando, T.
25 Manlius, M. Valerius, quantum Gallicam rabiem vinceret
26 Romana virtus, docuerunt. iam M. Manlius unus agmine
27 seadentis in Capitolium detrusit Gallos. et illis maioribus
28 nostris cum haud dubiis Gallis in sua terra genitis res
29 erat; hi iam degeneres sunt, mixti et Gallograeci vere,
30 quod adpellantur, sicut in frugibus peendibusque non
31 tantum semina ad servandam indolem valent, quantum
32 terrae proprietas caelique, sub quo aluntur, mutat. Ma-
33 cedones qui Alexandriam in Aegypto, qui Selenciam ac
34 Babyloniam quique alias sparsas per orbem terrarum
35 colonias habent, in Syros, Parthos, Aegyptios degenera-
36 runt. Massilia inter Gallos sita traxit aliquantum ab
37 adeolis animorum. Tarentinis quid ex Spartana dura illa
38 et horrida disciplina mansit? generosius in sua quiequid
39 sede dignitur; insitum alienae terrae in id quo alitur, na-

tura vertente se, degenerat. Phrygas igitur Gallieis one-
ratos armis, sicut in acie Antiochi cecidistis, victos victo-
res caedetis. magis vereor, ne parum inde gloriae quam 14
ne nimium belli sit. Attalus eos rex saepe fudit fugavit- 15
que. nolite existimare beluas tantum recens captas feri-
tatem illam silvestrem primo servare, deinde cum diu
manibus humanis aluntur mitescere, in hominum feritate
mulenda non ^{candem} naturam esse; — eosdemne hos 16
creditis esse, qui patres eorum avique fuerunt? extores
inopia agrorum profecti domo per asperrimam Illyrici
oram, Paeoniam inde et Thraeciam pugnando cum fero-
cissimis gentibus emensi, has terras ceperunt. duratos 17
eos tot malis exasperatosque accepit terra, quae copia
rerum omnium saginaret. uberrimo agro, mitissimo caelo,
elementibus adeolarum ingenii omnis illa, cum qua vene-
rant, mansuefacta est feritas. vobis mehercule, Martis 18
viris, cavenda ac fugienda quam primum amoenitas est
Asiae; tantum hae peregrinae voluptates ad extinguen-
dum vigorem animorum possunt, tantum contagio disciplinae
morisque adeolarum valet. hoc tamen feliciter 19
evenit, quod sicut vim adversus vos nequaquam, ita
famam apud Graecos parem illi antiquae obtinent, cum
qua venerunt, bellique gloriam victores eandem inter 20
socios habebitis quam si servantis anticum specimen
animorum Gallos vicissetis.'

XVIII. Contione dimissa missisque ad Eposognatum 1
legatis, qui unus ex regulis et in Eumenis manserat ami-
citia et negaverat Antiocho adversus Romanos auxilia,
castra movit. primo die ad Alandum flumen, postero ad
vicum quem vocant Tyseon ventum. eo legati Oroanden- 2
sium cum venissent amicitiam petentes, duecenta talenta
iis sunt imperata precantibusque ut domum renuntiarent
potestas facta. ducere inde exercitum consul ad Pliten- 3
dum, deinde ad Alyattos castra posita. eo missi ad Epo-
sognatum redierunt, et legati reguli orantes, ne Tectosagis
bellum inferret: ipsum in eam gentem iturum Eposognat- 4
num persunasurumque, ut imperata faciant. data venia re-
gulo, duci inde exercitus per Axylon quam vocant terram
coepitus. ab re nomen habet: non ligni modo quicquam,

sed ne spinas quidem aut ullum aliud alimentum fert
5 ignis, fimo bubulo pro lignis utuntur. Ad Cuballum Gal-
lograeciae castellum castra habentibus Romanis adparuere
cum magno tumultu hostium equites, nec turbarunt tan-
tum stationes Romanas repente inventi, sed quosdam
6 etiam occiderunt, qui tumultus cum in castra perlatus
esset, effusus repente omnibus portis equitatus Romanus
7 fudit fugavitque Gallos et aliquot fugientis occidit. inde
consul, ut qui iam ad hostis perventum cerneret, explo-
rato deinde et cum cura coacto agmine procedebat. et
continentibus itineribus cum ad Sangarium flumen venis-
set, pontem, quia vado nusquam transitus erat, facere in-
stituit. Sangarius ex Adoreo monte per Phrygiam fluens
misceatur ad Bithyniam Tymbreti fluvio; inde maior iam
geminatis aquis per Bithyniam fertur et in Propontidem
sece effundit, non tamen tam magnitudine memorabilis
9 quam quod piseum adeolis ingentem vim praebet. trans-
gressis ponte perfecto flumen, praeter ripam euntibus
Galli Matris magnae a Pessinunte obeurrere cum insigni-
bus suis, vaticinantes fanatico carmine deam Romanis
viam belli et victoriam dare imperiumque eius regionis.
10 accipere se omen cum dixisset consul, castra eo ipso
11 loco posuit. postero die ad Gordium pervenit. id haud
magnum quidem oppidum est, sed plus quam mediterra-
12 neum celebre et frequens emporium. tria maria pari ferme
distantia intervallo habet, Hellespontum, ad Sinopen, et
alterius orae litora, qua Cilices maritimi colunt; multarum
magnarumque praeterea gentium finis contingit, quarum
commercium in eum maxime locum mutui usus contra-
13 xere. id tum desertum fuga incolarum oppidum, refertum
14 idem copia rerum omnium invenerunt. ibi stativa haben-
tibus legati ab Eposognato venerunt, munitantes profe-
ctum eum ad regulos Gallorum nihil aequi impetrasse;
15 ex campestribus vicis agrisque frequentes demigrare et
cum coniugibus ac liberis quae ferre atque agere possint
prae se agentis portantisque Olympum montem petere,
ut inde armis locorumque situ sese tueantur.

1 XVIII. Certiora postea Oroandensium legati ad-
tulerunt, Tolostobogiorum civitatem Olympum montem

cepisse; diversos Teetosagos alium montem, qui Magaba dicatur, petisse; Troemos coniugibus ac liberis apud 2 Teetosagos depositis armatorum agmine Tolostobogii statuisse auxilium ferre. erant autem tunc trium populo- rum reguli Ortiago et Combolomarus et Gaulotus. iis 3 haec maxime ratio belli sumendi fuerat, quod eum montes editissimos regionis eius tenerent, convectis omnibus, quae ad usum quamvis longi temporis sufficerent, taedio se fatigatuos hostem censebant: nam neque ausuros per 4 tam ardua atque iniqua loca subire eos et, si conaren- tur, vel parva manu proliberi aut deturbari posse, nec quietos in radicibus montium gelidorum sedentes, frigus aut inopiam laturos. et cum ipsa altitudo locorum eos 5 tutaretur, fossam quoque et alia munimenta vertieibus iis quos insederant circumieccere. minima adparatus missi- 6 lium telorum eura fuit, quod saxa adfatim praebituram asperitatem ipsam locorum credebant.

XX. Consul quia non comminus pugnam, sed procul 1 locis obpugnandis futuram praeceperat animo, ingentem vim pilorum, velitarium hastarum, sagittarum glandisque et modicorum qui funda mitti lapidum possent paraverat; instructusque missilium adparatu ad Olympum montem 2 ducit et a quinque ferme milibus castra locat. postero 3 die cum quadringentis equitibus et Attalo progressum eum ad naturam montis situmque Gallicorum castrorum visendum equites hostium, duplex numerus effusus e castris, in fugam averterunt; occisi quoque pauci fugientium, vulnerati plures. tertio die cum omnibus ad loca 4 exploranda profectus, quia nemo hostium extra muni- menta processit, tuto circumvectus montem, animadver- tit, meridiana regione terrenos et placide adclives ad quendam finem colles esse, ab septentrione arduas et rectas prope rupes, atque omnibus ferme aliis inviis itinera 5 tria esse, unum medio monte, qua terrena erant, duo dif- ficilia ab hiberno solis ortu et ab aestivo occasu. haec contemplatus eo die sub ipsis radicibus posuit castra, postero sacrificio facto, cum primis hostiis litasset, tri- 6 fariam exercitum divisum ducere ad hostem pergit. ipse 7 eum maxima parte copiarum, qua aequissimum aditum

praebebat mons, ascendit. L. Manlium fratrem ab hiberno ortu, quoad loca patientur et tuto possit, subire s inbet: si qua periculosa et praerupta obcurrant, non pugnare cum iniuitate locorum neque inexsuperabilibus vim adferre, sed obliquo monte ad se declinare et suo agmini coniungi. C. Helvium cum tertia parte circuire sensim per infima montis, deinde ab oceasu aestivo erigere agmen. et Attali auxilia trifariam aequo numero divisit; secum esse ipsum iuvenem iussit. equitatum cum 10 elephantis in proxima tumulis planicie reliquit. edictum praefectis, ut intenti quid ubique geratur animadvertant opemque ferre quo postulet res possint.

1 XXI. Galli et ab [tergo et ab] duobus lateribus satis fidentes invia esse, ab ea parte quae in meridiem vergeret, ut armis clauderent viam, quattuor milia fere armatorum ad tumulum imminentem viae minus mille passuum a castris occupandum mittunt, eo se rati veluti castello iter 2 impedituros. quod ubi Romani viderunt, expediunt sese ad pugnam. ante signa modico intervallo velites eunt et ab Attalo Cretenses sagittarii et funditores et Trallis et 3 Thraeces; signa peditum, ut per arduum, leni gradu ducentur, ita prae se habentium scuta, ut missilia tantum 4 vitarent, pede conlato non viderentur pugnaturi. missilibus ex intervallo loci proelium commissum est, primo par, Gallos loco adiuvante, Romanos varietate et copia telorum. procedente certamine nihil iam aequi erat. scuta longa, ceterum ad amplitudinem corporum parum lata, et 5 ea ipsa plana, male tegebant Gallos. nec tela iam alia habebant praeter gladios, quorum, cum manum hostis 6 non consereret, nullus usus erat. saxis nec modicis, ut quae non praeparassent, sed quod cuique temere trepidanti ad manum venisset, ut insueti, nec arte nec viribus 7 adiuvantes ictum, utebantur. sagittis, glande, iaculis incauti et ab omni parte configebantur. nec quid agerent, ira et pavore obcaecatis animis cernebant, et erant deprensi 8 genere pugnae in quod minime apti sunt. nam quemadmodum comminus, ubi in vicem pati et inferre vulnera licet, accendit ira animos eorum, ita ubi ex occulto et procul levibus telis vulnerantur nec quo ruant eaquo in-

petu habent, velut ferae transfixae in suos temere incur-
runt. detegebant vulnera eorum quod nudi pugnant, et 9
sunt fusa et candida corpora, ut quae numquam nisi in
pugna nudentur: ita et plus sanguinis ex multa carne
fundebatur, et foediores patebant plagae, et candor cor-
porum magis sanguine atro maculabatur. sed non tam 10
patentibus plagis moventur. interdum insecta cute, ubi
latior quam altior plaga est, etiam glriosius se pugnare
putant. idem, cum aculeus sagittae aut glandis abditae 11
introrsus tenui vulnere in speciem urit et scrutantis qua
evellant telum non sequitur, tum in rabiem et pudorem
tam parvae perimentis versi pestis prosterunt corpora
humani. sic ut passim procumbebant, alii ruentes in hostem 12
undique configebantur et, cum comminus venerant, gladiis
a velitibus trucidabantur. hic miles tripedalem parvam 13
habet et in dextra hastas, quibus eminus utitur; gladio
Hispaniensi est cinctus. quodsi pede conlato pugnandum
est, translati in laevam hastis stringit gladium. pauci 14
iam supererant Gallorum; qui postquam ab levi armatura
superatos se viderunt et instare legionum signa, effusa
fuga castra repetunt pavoris et tumultus iam plena, ut
ubi feminac puerique et alia inbellis turba permixta
esset. Romanos victores deserti fuga hostium acceperunt 15
tunuli.

XXII. Sub idem tempus L. Manlius et C. Helvius, 1
cum quoad viam colles obliqui dederunt escendissent,
postquam ad invia ventum est, flexere iter in partem
montis, quae una habebat iter, et sequi consulis agmen 2
modico uterque intervallo velut ex composito cooperunt,
quod primo optimum factu fuisset, in id necessitate ipsa
compulsi; subsidia enim in talibus iniquitatibus locorum 3
maximo saepe usui fuerunt, ut primis forte deturbatis
secundi et tegant pulsos et integri pugnam excipient.
consul, postquam ad tunulos ab levi armatura captos 4
prima signa legionum pervenerunt, respirare et con-
quiescere paulisper militem iubet. simul strata per tu-
nulos corpora Gallorum ostentat, et: cum levis armatura 5
proelium tale ediderit, quid ab legionibus, quid ab iustis
armis, quid ab animis fortissimorum militum exspectari?

castra illis capienda esse, in quae compulsus ab levi ar-
 6 matura hostis trepidet. praecedere tamen iubet levem
 armaturam; quae, cum staret agmen, conligendis per tu-
 mulos telis, ut missilia subficerent, haud segne id ipsum
 7 tempus consumpserat. iam castris adpropinquabant, et
 Galli, ne parum se munimenta sua tegerent, armati pro
 vallo constiterant. obruti deinde omni genere telorum,
 cum, quo plures atque densiores erant, eo minus vani
 quicquam intercideret teli, intra vallum momento tempo-
 ris compelluntur stationibus tantum firmis ad ipsos aditus
 8 portarum relictis. in multitudinem compulsam in castra
 vis ingens missilium telorum coniciebatur; et vulnerari
 multos clamor permixtus mulierum atque puerorum plo-
 9 ratibus significabat. in eos, qui portas stationibus suis
 clauerant, legionum antesignani pila coniecerunt. iis
 vero non vulnerabantur, sed transverberatis scutis plerique
 inter se conserti haerebant; nec diutius impetum Ro-
 manorum sustinuerunt.

1 XXIII. Patentibus iam portis, priusquam intrumper-
 rent victores, fuga e castris Gallorum in omnis partes
 facta est. ruunt caeci per vias, per invia, nulla praeci-
 pitia saxa, nullae rupes obstant, nihil praeter hostem
 2 metuunt. itaque plerique praecipites per vastam altitu-
 dinem prolapsi, (aut) debilitati examinantur. consul castris
 captis direptione praedaque abstinet militem; sequi pro se
 quemque et instare et percussis pavorem addere iubet.
 3 supervenit et alterum cum L. Manlio agmen; nec eos
 castra intrare sinit, protinus ad persecundos hostis mittit.
 et ipse paulo post tradita captivorum custodia tribunis
 militum sequitur, debellatum ratus, si in illo pavore quam
 4 plurimi caesi forent aut capti. egresso consule C. Helvius
 cum tertio agmine advenit, nec continere suos ab di-
 reptione castrorum valuit, praedaque eorum iniquissima
 sorte, qui pugnae non interfuerant, facta est. equites
 5 diu ignari et pugnae et Victoriae suorum steterunt; deinde
 et ipsi, quantum equis subire poterant, sparsos fuga
 Gallos circa radices montis consecutati cecidere aut cepere.
 6 numerus interfectorum haud facile iniri potuit, quia late
 7 per omnis amfractus montium fugaque et caedes fuit; et

magna pars rupibus inviis in profundae altitudinis con-
valles delapsa est, pars in silvis vepribusque occisa.
Claudius, qui bis pugnatum in Olympo monte scribit, ad 8
quadraginta milia hominum auctor est caesa, Valerius
Antias, qui magis inmodicus in numero augendo esse
solet, non plus decem milia. numerus captivorum haud 9
dubie milia quadraginta explevit, quia omnis generis ae-
tatisque turbam secum traxerant, demigrantium magis
quam in bellum cunctum modo. consul armis hostium in 10
uno concrematis cumulo ceteram praedam conferre omnis
iussit et aut vendidit quod eius in publicum redigendum
erat, aut cum eura, ut quam aquissima esset, per milites
divisit. laudati quoque pro contione omnes sunt donati- 11
que pro merito quisque, ante omnis Attalus summo cete-
rorum adsensu; nam singularis eius iuvenis cum virtus et
industria in omnibus laboribus periculisque, tum modestia
etiam fuerat.

XXIII. Supererat bellum integrum cum Tectosagis. 1
ad eos profectus consul tertiiis castris Aneyram, nobilem
in illis locis urbem, pervenit, unde hostes paulo plus de-
cem milia aberant. ubi cum stativa essent, facinus memo- 2
rable a captiva factum est. Ortiagonis reguli uxor forma
eximia custodiebatur inter plures captivos; cui custodiae
centurio praeerat et libidinis et avaritiae militaris. is 3
primo animum temptavit; quem cum abhorrentem a vo-
luntario videret stupro, corpori, quod servum fortuna
erat, vim fecit. deinde ad leniendam indignitatem iniuriae 4
spem redditus ad suos mulieri facit, et ne eam quidem, ut
amans, gratuitam. certo auri pondere pactus, ne quem
suorum conscientum haberet, ipsi permittit, ut quem vellet
unum ex captivis nuntium ad suos mitteret. locum prope 5
flumen constituit, quo duo, ne plus, necessarii captivae
cum auro venirent nocte in sequenti ad eam accipiendam.
forte ipsius mulieris servus inter captivos eiusdem custo- 6
diae erat. hunc nuntium primis tenebris extra stationes
centurio educit. nocte in sequenti et duo necessarii mu- 7
lieris ad constitutum locum et centurio cum captiva venit.
ubi cum aurum ostenderent quod sumimam talenti Attici s
— tanti enim pepigerat — expleret, mulier lingua sua,

stringerent ferrum et centurionem pensantem aurum oe-
 9 ciderent, imperavit. iugulati praecepsum caput ipsa invo-
 lutum veste ferens ad virum Ortiagonem, qui ab Olympo
 domum refugerat, pervenit; quem priusquam complecte-
 10 tur, caput centurionis ante pedes eius abiecit, miranti-
 que, cuiusnam id caput hominis aut quod id facinus haut-
 quaquam muliebre esset, et iniuriam corporis et ultionem
 11 violatae per vim pudicitiae confessa viro est, aliaque, ut
 traditur, sanctitate et gravitate vitae huius matronalis
 facinoris deens ad ultimum conservavit.

1 XXV. Ad Aneyram in stativa oratores Teetosagum
 ad consulem venerunt petentes, ne ante ab Aneyra castra
 moveret, quam conlocutus cum suis regibus esset: nullas
 2 condiciones pacis iis non bello fore potiores. tempus in
 posterum diem constituitur locusque qui mediis maxime
 3 inter castra Gallorum et Aneyram est visus. quo cum
 consul ad tempus cum praesidio quingentorum equitum
 venisset nec ullo Gallorum ibi viso regressus in castra
 4 esset, oratores idem redeunt, excusantes religione obiecta
 venire reges non posse: principes gentis, per quos aequae
 5 res transigi posset, venturos. consul se quoque Attalum
 missurum dixit. ad hoc conloquium utrumque ventum est.
 trecentos equites Attalus praesidii causa cum adduxisset,
 6 iaetae sunt pacis condiciones. finis rei quia absentibus
 ducibus inponi non poterat, convenit, uti consul regesque
 7 eo loco postero die congregenderentur. frustratio Gallorum
 eo spectabat, primum ut tererent tempus, donec res suas,
 quibus periclitari nolebant, cum coniugibus et liberis trans
 Halyn flumen traicerent, deinde quod ipsi consuli, parum
 8 cauto adversus conloquii fraudem, insidiabantur. mille
 ad eam rem ex omni numero audaciae expertae dele-
 gunt equites. et successisset fraudi, ni pro iure gentium,
 cuius violandi consilium initum erat, stetisset fortuna.
 9 pabulatores lignatoresque Romani in eam partem, in qua
 conloquium futurum erat, ducti sunt, tutius id futurum
 tribunis ratis, quia consulis praesidium et ipsum pro sta-
 10 tione habituri erant hosti obpositum: suam tamen alteram
 stationem propius castra sescentorum equitum posuerunt.
 11 consul adfirmante Attalo venturos reges et transigi rem

posse, profectus e castris, cum eodem quo antea praesidio equitum quinque milia fere processisset nec multum a constituto loco abesset, repente concitatis equis cum inpetu hostili videt Gallos venientis. constituit agmen, 12 et expedire tela animosque equitibus iussis primo constanter initium pugnae accepit, nec cessit; dein eum praegravaret multitudo, cedere sensim nihil confusis turmarum ordinibus coepit; postremo, cum iam plus in mora periculi 13 quam in ordinibus conservandis praesidii esset, omnes passim in fugam effusi sunt. tum vero instare dissipatis Galli, et caedere; magna pars obpressa foret, ni statio pabulatorum, sescenti equites, obcurrisserent. ii 14 procul clamore pavido suorum auditu cum tela equosque expeditissent, integri prosligatam pugnare acceperunt. ita- 15 que versa exemplo fortuna est, versus in viatores a viciis terror. et primo inpetu fusi Galli sunt, et ex agris concurrebant pabulatores, et undique obvius hostis Gallis erat, ut ne fugam quidem facilem aut tutam haberent, quia recentibus equis Romani fessos sequebantur. pauci 16 ergo effugerunt. captus est nemo: maior multo pars per fidem violati conloquii poenas morte luerunt. Romani ardentibus ira animis postero die omnibus copiis ad hostem pervenient.

XXVI. Biduum natura montis per se ipsum explo- 1 randa, ne quid ignoti esset, absumpsit consul. tertio die cum auspicio operam dedisset, deinde immolasset, in quattuor partes divisas copias edueit, duas ut medio monte 2 duceret, duas ab lateribus ut adversus cornua Gallorum erigeret. hostium quod roboris erat, Tectosagi et Trocmi, 3 medium tenebant aeiem, milia hominum quinquaginta. equitatum, quia equorum nullus erat inter inaequales ru- pes usus, ad pedes deductum, decem milia hominum, ab dextro locaverunt cornu. Ariarathis Cappadocis et Morzî 4 auxiliare in laevo quattuor ferme milium numerum explabant. consul, sicut in Olympo monte, prima in acie locata levi armatura, telorum omnis generis ut aeque magna vis ad manum esset euravit. ubi adpropinquarunt, omnia 5 eadem utrimque, quae fuerant in priore proelio, erant praeter animos et victoribus ab re secunda auctos et

6 hostibus fractos, quia etsi non ipsi vieti erant, suae gentis hominum cladem pro sua ducebant. itaque a paribus
7 iniūis coepta res eundem exitum habuit. velut nubes levium telorum coniecta obruit aciem Gallorum. nec aut procurrere quisquam ab ordinibus suis, ne nudarent undique corpus ad ictus, audebant, et stantes, quo densiores erant, hoc plura, velut destinatum potentibus, vulnera
8 accipiebant. consul iam per se turbatis si legionum signa ostendisset, versuros extemplo in fugam omnis ratus receptis inter ordines velitibus et alia turba auxiliorum aciem promovit.

1 XXVII. Galli et memoria Tolostobogiorum cladis territi, et inhaerentia corporibus gerentis tela, fessique et stando et vulneribus, ne primum quidem impetum et
2 clamorem Romanorum tulerunt. fuga ad castra inclinavit; sed pauei intra munimenta sese recepere, pars maior dextra laevaque praelati, qua quemque impetus tulit,
3 fugerunt. victores usque ad castra secuti eccliderunt terga, deinde in castris cupiditate praedae haeserunt, nec
4 sequebatur quisquam. in cornibus Galli diutius steterunt,
5 quia serius ad eos perventum est; ceterum ne primum
6 quidem coniectum telorum tulerunt. consul quia ingressos in castra ab direptione abstrahere non poterat, eos qui in cornibus fuerant protinus ad sequendos hostis misit. per aliquantum spatium secuti non plus tamen octo milia hominum in fuga — nam pugna nulla fuit — ceciderunt; reliqui flumen Halyn traiecerunt. Romanorum pars magna ea nocte in hostium castris mansit, ceteros in sua castra consul reduxit. postero die captivos prae-
damque recensuit, quae tanta fuit, quantam avidissima rapiendi gens, cum eis montem Taurum omnia armis
8 per multos annos tenuisset, coacevare potuit. Galli ex dissipata passim fuga in unum locum congregati, magna pars sauci aut inermis, nudati omnibus rebus, oratores de pace ad consulem miserunt. eos Manlius Ephesum
9 venire iussit. ipse — iam enim medium autumni erat — locis gelidis propinquitate Tauri montis exceedere properans victorem exercitum in hiberna maritimae orae reduxit.

XXVIII. Dum haec in Asia geruntur, in ceteris provinciis tranquillae res fuerant. censores Romae T. Quinctius Flamininus et M. Claudius Marcellus senatum perlegerunt. princeps in senatu tertium lectus P. Scipio Africanus; quattuor soli praeteriti sunt, nemo curuli usus honore. et in equitatu recensendo mitis admodum censura fuit. subtractionem super Aequimaelium in Capitolio et viam silice sternendam a porta Capena ad Martis locaverunt. Campani ubi censerentur, senatum consuluerunt; tamen decretum, uti Romae censerentur. aquae ingentes eo anno fuerunt; Tiberis duodeciens campum Martium planaque urbis inundavit.

Ab Cn. Manlio consule bello in Asia cum Gallis perfecto, alter consul M. Fulvius perdomitis Aetolis cum traieisset in Cephalleniam, circa civitates insulae misit percunetatum, utrum se dedere Romanis an belli fortunam experiri mallent. metus ad omnes valuit, ne dedicationem recusarent. obsides inde imperatos pro viribus inopes populi, [quadraginta Pronnacii], vicenos autem Cranii et Palenses et Samaei dederunt. insperata pax Cephalleniae affulserat, cum repente una civitas, incertum quam ob causam, Samaei desciverunt. quia oportuno loco urbs posita esset, timuisse se aiebant, ne demigrare cogerentur ab Romanis. ceterum ipsine sibi eum finxerint metum et timore vano quietem exuerint an iactata sermonibus res apud Romanos perlata ad eos sit, nihil comperti est, nisi quod datis iam obsidibus repente portas clauerunt, et ne suorum quidem precibus — miserat enim sub muros consul ad temptandam misericordiam parentium populariumque — desistere ab incepto voluerunt. obpugnari deinde, postquam nihil pacati respondebatur, copta urbs est. adparatum omnem tormentorum machinarumque travectum ab Ambraciae obpugnatione habebat; et opera quae facienda erant, in pigre milites perfecerunt. duabus igitur locis admoti arietes quatiebant muros.

XXVIII. Nec ab Samaeis quiequam quo aut opera aut hostis areeri possit, praetermissum est. duabus tamen maxime resistebant rebus, una, interiorem semper iuxta

validum pro diruto novum obstruentes murum, altera, eruptionibus subitis nunc in opera hostium, nunc in stationes. et plerumque his proeliis superiores erant. una ad coercendos inventa haut magna memoratu res est. centum funditores ab Aegio et Patris et Dymis adeiti. a pueris ii more quodam gentis saxis globosis, quibus ferme arenae immixtis strata litora sunt, funda mare apertum incessentes exercebantur. itaque longius eertiusque et validiore ictu quam Baliaris funditor eo telo usi sunt. et est non simplicis habenae, ut Baliarica aliarumque gentium funda, sed triplex scutale, crebris suturis duratum, ne fluxa habena volvetur in iactu glans, sed librata cum sederit, velut nervo missa executiatur. coronas modici eireuli magno ex intervallo loci adsueti traicere, non capita solum hostium vulnerabant, sed quem locum detinissent oris. eae fundae Samaeos cohibuerunt, ne tamen crebro nec tam audacter erumperent, adeo ut precarentur ex muris Achaeos, ut parumper abscederent et se cum Romanis stationibus pugnantis quiete spectarent. quatuor menses obsidionem Same sustinuit. cum ex paucis cotidie aliqui eorum caderent aut vulnerarentur, et qui supererant, fessi et corporibus et animis essent, Romani nocte per areem quam Cyatidem vocant — nam urbs in mare devixa in occidentem vergit — muro superato in forum pervenerunt. Samaei postquam captam partem urbis ab hostibus senserunt, cum coniugibus ac liberis in maiorem refugerunt arem. inde postero die dediti direpta urbe sub corona omnes venierunt.

XXX. Consul compositis rebus Cephalleniae, praesidio Samae imposito, in Peloponnesum iam diu accersentibus Aegiensiibus maxime ac Lacedaemonis traecit. Aegium a principio Achaei concilii semper conventus gentis indieti sunt, seu dignitati urbis id seu loci oportunitati datum est. hunc morem Philopoemen eo primum anno labefactare conatus, legem parabat ferre, uti in omnibus civitatibus, quae Achaei concilii essent, in vicem conventus agerentur. et sub adventum consulis damiurgis civitatum, qui summus est magistratus, Aegium evocantibus, Philopoemen — praetor tum erat — Argos conventum

edixit. quo cum adpareret omnes fere conventuros, consul 5
quoque, quamquam Aegiensem favebat causae, Argos
venit; ubi cum disceptatio fuisse et rem inclinatam cer-
neret, incepto destitut. Lacedaemoni deinde eum in sua 6
certamina averterunt. sollicitam eam civitatem exsules
maxime habebant, quorum magna pars in maritimis La-
coniae orae castellis, quae omnis adeumpta erat, habita-
bant. id aegre patientes Lacedaemoni, ut aliqua liberum 7
ad mare haberent aditum, si quando Romam aliove quo
mitterent legatos, simulque ut emporium et receptaculum
peregrinis mercibus ad necessarios usus esset, nocte
adorti vicum maritimum nomine Lan improviso occupa-
vere. vici quique ibi exsules habitabant primo inopi- 8
nata re territi sunt, deinde sub lucem congregati levi cer-
tamine expulerunt Lacedaemonios. terror tamen omnem 9
maritimam oram pervasit; legatosque communiter et ca-
stella omnia vicique et exsules, quibus ibi domicilia erant,
ad Achaeos miserunt.

XXXI. Philopoemen praetor, iam inde ab initio ex- 1
sulum causae et amicus, et auctor semper Achaeis mi-
nuendi opes et auctoritatem Lacedaemoniorum, concilium
querentibus dedit, decretumque referente eo factum est, 2
cum in fidem Achaeorum tutelamque T. Quinetius et
Romani Laconiae orae castella et vicos tradidissent et
cum abstinere iis ex foedere Lacedaemoni deberent, Las
vicus obpugnatus esset caedesque ibi facta, qui eius rei
auctores adfinesque essent, nisi dederentur Achaeis, vio-
latum videri foedus. ad exposcendos eos legati extemplo 3
Lacedaemonem missi sunt. id imperium adeo superbum
et indignum Lacedaemonis visum est, ut, si antiqua civi-
tatis fortuna esset, haud dubie arma extemplo capturi
fuerint. maxime autem consternavit eos metus, si semel 4
primis imperiis obediendo iugum accepissent, ne id quod
iam diu moliretur Philopoemen, exsilibus Lacedaemonem
traderet. furentes igitur ira triginta hominibus ex facti- 5
one, cum qua consiliorum aliqua societas Philopoemeni
atque exsilibus erat, interfectis decreverunt, renuntian-
dam societatem Achaeis legatosque extemplo Cephalle-
niam mittendos, qui consuli M. Fulvio quique Romanis

6 Lacedaemonem dederent orarentque eum, ut veniret in Peloponnesum ad urbem Lacedaemonem in fidem diecionemque populi Romani accipiendam.

1 XXXII. Id ubi legati ad Achaeos rettulerunt, omnium civitatum quae eius concilii erant consensu bellum Lacedaemonis indictum est. ne extemplo gereretur, hiems in 2 pediit. incursionibus tamen parvis, latrocini magis quam belli modo, non terra tantum, sed etiam navibus a mari 3 fines eorum vastati. hic tumultus consulem in Peloponnesum adduxit; iussuque eius Elin concilio indicto Lacedaemoni ad disceptandum exciti. magna ibi non disceptatio modo, sed altercatio fuit, cui consul, cum alia satis ambitione partem utramque fovendo incerta respondisset, una dentitione, ut bello abstinerent donec Romanum ad senatum legatos misissent, finem imposuit. utrumque legatio 5 missa Romam est. exsules quoque Lacedaemoniorum suam causam legationemque Achaeis iniunxerunt. Diophanes et Lyortas, Megalopolitani ambo, principes legationis Achaeorum fuerunt; qui dissidentes in re publica tum quoque minime inter se convenientis orationes habuerunt. Diophanes senatui disceptationem omnium rerum permittebat: eos optime controversias inter Achaeos ac 8 Lacedaemonios finituros esse. Lyortas ex praeceptis Philopoemenis postulabat, ut Achaeis, ex foedere ac legibus suis quae deeressent, agere liceret, libertatemque sibi 9 inlibatam, cuius ipsi auctores essent, praestarent. magnae auctoritatis apud Romanos tum gens Achaeorum erat; novari tamen nihil de Lacedaemonis placebat. ceterum responsum ita perplexum fuit, ut et Achaei sibi de Lacedaemonie permissum acciperent, et Lacedaemonii non omnia concessa iis interpretarentur. hac potestate immode dicte Achaci ac superbe usi sunt.

1 XXXIII. Philopoemeni continuatur magistratus. qui veris initio exercitu indicto castra in finibus Lacedaemoniorum posuit, legatos deinde misit ad deposeendos autores defectionis, et civitatem in pace futuram, si id fecisset, 3 pollicentis et illos nihil indicta causa passuros. silentium prae metu ceterorum fuit; quos nominatim deposecerat, ipsi se ituros professi sunt, fide accepta a legatis vim

abfuturam, donec causam dixissent. ierunt etiam alii in- 4
 lustres viri, et advocati privatis et quia pertinere causam
 eorum ad rem publicam censemabant. numquam alias exsules 5
 Lacedaemoniorum Achaei secum adduxerant in finis, quia
 nihil aequi alienaturum animos civitatis videbatur; tunc
 exercitus totius prope antesignani exsules erant. hi ve- 6
 nientibus Lacedaemoniis ad portam castrorum agmine
 facto obeurrerunt; et primo lacessere iurgiis, deinde al-
 tercatione orta, cum accenderentur irae, ferocissimi exsu-
 lum inpetum in Lacedaemonios fecerunt. cum illi deos et 7
 fidem legatorum testarentur, et legati et praetor submo-
 vere turbas et protegere Lacedaemonios vinclaque iam
 quosdam inicientis arcere. crescebat tumultu concitato
 turba; et Achaei ad spectaculum primo concurrebant. s
 deinde vociferantibus exsilibus quae passi forent, et
 orantibus opem adfirmantibusque simul, numquam talem 9
 occasionem habituros, si eam praetermisissent: foedus
 quod in Capitolio, quod Olympiae, quod in arce Athenis
 sacratum fuisset, irritum per illos esse; priusquam alio
 de integro foedere obligarentur, noxios puniendos esse, —
 accensa his vocibus multitudo ad vocem unius, qui ut fe- 10
 rirent inclamavit, saxa coniecit. atque ita decem septem,
 quibus vineula per tumultum iniecta erant, imperfecti sunt.
 sexaginta tres postero die comprehensi, a quibus praetor 11
 vim areuerat, non quia salvos vellet, sed quia perire causa
 indieta nolebat, obiecti multitudini iratae, cum aversis
 auribus pauca locuti essent, damnati omnes et traditi sunt
 ad supplicium.

XXXIII. Hoc metu inecto Lacedaemoniis impe- 1
 ratum primum, uti muros diruerent, deinde ut omnes ex-
 terni auxiliares, qui mercede apud tyrannos militassent,
 terra Laconica excederent, tum uti quae servitia tyranni 2
 liberassent — ea magna multitudo erat — ante diem cer-
 tam abirent, qui ibi mansissent, eos prendendi, abduendi,
 vendendi Achaeis ius esset: Lycurgi leges moresque 3
 abrogarent, Achaeorum adsuenerent legibus institutis-
 que; ita unius eos corporis fore, et de omnibus rebus
 facilius consensuros. nihil oboedientius fecerunt quam 4
 ut muros diruerent, nec aegrius passi sunt quam exsules

5 reduci. decretum Tegeae in concilio communi Achaeorum
 6 de restituendis iis factum est. et mentione inlata externos
 auxiliares dimissos et Lacedaemoniis ascriptos — ita
 enim vocabant qui a tyrannis liberati erant — urbe ex-
 cessisse in agros dilapsos, prinsquam dimitteretur exer-
 citus, ire praetorem cum expeditis et comprehendere id
 7 genus hominum et vendere iure praedae placuit. multi
 comprehensi venierunt. porticus ex ea pecunia Megalo-
 poli permisso Achaeorum refecta est, quam Lacedaemonii
 8 diruerant. et ager Belbinates, quem iniuria tyraanni Lacedaemoniorum possederant, restitutus eidem civitati ex
 decreto vetere Achaeorum, quod factum erat Philippo
 9 Amyntae filio regnante. per haec velut enervata civitas
 Lacedaemoniorum diu Achaeis obnoxia fuit. nulla tamen
 res tanto erat damno quam disciplina Lyceurgi, cui per
 septingentos annos adsuerant, sublata.

1 XXXV. A concilio, ubi ad consulem inter Achaeos
 Lacedaemoniosque disceptatum est, M. Fulvius, quia iam
 in exitu annus erat, comitiorum causa proiectus Romam
 creavit consules M. Valerium Messallam et C. Livium Sa-
 linatorem, eum M. Aemilium Lepidum inimicum eo quoque
 2 anno potentem deiceisset. praetores inde creati Q. Mar-
 cius Philippus, M. Claudius Marcellus, C. Stertinus, C.
 3 Atinius, P. Claudius Pulcher, L. Manlius Acidinus. co-
 mitiis perfectis consulem M. Fulvium in provinciam et
 ad exercitum redire placuit, eique et collegae Cn. Manlio
 4 imperium in annum prorogatum est. eo anno in aede
 Herculis signum dei ipsius ex decemvirorum responso,
 et seiuges in Capitolio aurati a P. Cornelio positi; con-
 5 sulem dedisse inscriptum est. et duodecim clipea aurata
 ab aedilibus curulibus P. Claudio Pulchro et Servio Sul-
 picio Galba sunt posita ex pecunia, qua frumentarios ob-
 6 ammonam compressam damnarunt. et aedilis plebi Q.
 Fulvius Flaccus duo signa aurata uno reo damnato —
 nam separatim accusaverant — posuit. collega eius A.
 7 Caecilius neminem condemnavit. ludi Romani ter, ple-
 bei quinquies toti instaurati.

M. Valerius Messalla inde et C. Livius Salinator con-
 sulatum idibus Martis cum inissent, de re publica deque

provinciis et exercitibus senatum consuluerunt. de Ae- 8
tolia et Asia nihil mutatum est. consulibus alteri Pisae
cum Liguribus, alteri Gallia provincia decreta est. com- 9
parare inter se aut sortiri iussi, et novos exercitus, binas
legiones, scribere, et ut sociis Latini nominis quina dena
milia peditum imperarent et mille et ducentos equites.
Messallae Ligures, Salinatori obtigit Gallia. praetores 10
inde sortiti sunt; M. Claudio urbana, P. Claudio pere-
grina iurisdictio evenit, Q. Marcio Sicilia; C. Stertinus
Sardiniam, L. Manlius Hispaniam citeriorem, C. Atinius
ulteriore est sortitus.

XXXVI. De exercitibus ita placuit: e Gallia legio- 1
nes, quae sub C. Laelio fuerant, ad M. Tuccium propra-
torem in Bruttios traduci; et qui in Sicilia esset, diuiniti 2
exercitum; et classem, quae ibi esset, Romam reducere
M. Sempronium propraetorem. Hispaniis singulæ legio- 3
nes, quae tum in his provinciis erant, decretae, et ut
terna milia peditum, ducenos equites ambo praetores in
supplementum sociis imperarent secumque transportarent.
priusquam in provincias novi magistratus proficeren- 4
tur, supplicatio triduum pro collegio decemvirorum im-
perata fuit in omnibus compitis, quod luce inter horam
tertiam ferme et quartam tenebrae obortae fuerant. et
novemdiale sacrificium indictum est, quod in Aventino
lapidibus pluvisset.

Campani, cum eos ex senatus consulto, quod priore 5
anno factum erat, censores Romae censeri coegissent —
nam antea incertum fuerat ubi censerentur —, petierunt,
ut sibi cives Romanas ducere uxores liceret, et si qui 6
prius duxissent, ut habere eas, et nati ante eam diem uti
iusti sibi liberi heredesque essent. utraque res impetrata.
de Formianis Fundanisque municipibus et Arpinatibus 7
C. Valerius Tappo tribunus plebis promulgavit, uti iis
suffragii latio — nam ante sine suffragio habuerant civi-
tatem — esset. huic rogationi quattuor tribuni plebis, 8
quia non ex auctoritate senatus ferretur, cum intercede-
rent, edocti populi esse, non senatus ius suffragium qui-
bus velit impetrare, desiterunt incepto. rogatio perlata 9
est, ut in Aemilia tribu Formiani et Fundani, in Cornelia

Arpinates ferrent, atque in his tribubus tum primum ex
 10 Valerio plebiscito censi sunt. M. Claudius Marcellus
 censor, sorte superato T. Quintio, lustrum condidit.
 censa sunt civium capita ducenta quinquaginta octo milia
 trecenta decem et octo. listro perfecto consules in pro-
 vincias profecti sunt.

1 XXXVII. Hieme ea, qua haec Romae gesta sunt,
 ad Cn. Manlium consulem primum, deinde pro consule,
 hibernantem in Asia, legationes undique ex omnibus
 civitatibus gentibusque, quae eis Taurum montem inco-
 2 lunt, conveniebant. et ut clarior nobiliorque victoria
 Romanis de rege Antioeho fuit quam de Gallis, ita laetior
 3 sociis erat de Gallis quam de Antiocho. tolerabilius regia
 servitus fuerat quam feritas inmanum barbarorum incer-
 tusque in dies terror, quo velut tempestas eos populantis
 4 inferret. itaque ut quibus libertas Antiocho pulso, pax
 Gallis domitis data esset, non gratulatum modo venerant,
 sed coronas etiam aureas pro suis quaeque facultatibus
 5 adulcerant. et ab Antiocho legati et ab ipsis Gallis, ut
 pacis leges dicerentur, et ab Ariaratho rege Cappadocum
 venerunt, ad veniam petendarum luendamque pecunia no-
 6 xam, quod auxiliis Antiochum iuvisset. huic seseenta
 talenta argenti sunt imperata, Gallis responsum, cum
 Eumenes rex venisset, tum daturum iis leges. civitatum
 legationes cum benignis responsis, laetiores etiam quam
 7 venerant, dimissae. Antiochi legati pecuniam in Pam-
 phyliam frumentumque ex pacto cum L. Scipione foedore
 8 iussi advchere: eo se cum exercitu venturum. principio
 deinde veris lustrato exereitu profectus die octavo Apa-
 meam venit. ibi triduum stativis habitis, tertii rursus
 ab Apamea castris in Pamphyliam, quo pecuniam fru-
 9 mentumque regios convehere iusserat, pervenit. mille et
 quingenta talenta argenti accepta Apameam deportantur,
 frumentum exercitui dividitur. inde ad Pergam ducit,
 10 quae una in his locis regio tenebatur praesidio. adpro-
 pinquanti praefectus praesidii obvius fuit, triginta dierum
 tempus petens, ut regem Antiochum de urbe tradenda
 consuleret. dato tempore ad eam diem decessum prae-
 11 sidio est. a Perga, L. Manlio fratre cum quattuor milibus

militum Oroanda ad reliquum pecuniae ex eo quod pepigerant exigendum misso, ipse, quia Eumenem regem et decem legatos ab Roma Ephesum venisse audierat, iussis sequi Antiochi legatis Apameam exercitum reduxit.

XXXVIII. Ibi ex decem legatorum sententia foedus 1 in haec verba fere cum Antiocho conscriptum est: 'amicitia regi Antiocho cum populo Romano his legibus et condicionibus esto: ne quem exercitum, qui cum populo Romano sociisve bellum gesturus erit, rex per fines regni sui eorumve qui sub dictione eius erunt transire sinito neu comineatu neu qua alia ope iuvato; idem Romani sociisque 3 Antiocho et iis qui sub imperio eius erunt praestent. belli gerendi ius Antiocho ne esto cum illis qui insulas colunt neve in Europam transeundi. excedito urbibus, agris, 4 vicis, castellis eis Taurum montem usque ad Halyn amnem et a valle Tauri usque ad iuga, qua in Lycaoniam vergit. ne qua [praeter] arma ecfero ex iis oppidis, agris 5 castellisque, quibus excedat; si qua extulit, quae quoque oportebit, recte restituto. ne militem neu quem alium ex regno Eumenis recipito. si qui earum urbium cives, 6 quae regno abscedunt, cum rege Antiocho intraque fines regni eius sunt, Apameam omnes ante diem certam redeunto. qui ex regno Antiochi apud Romanos socios- 7 que nunc sunt, iis ius abeundi manendique esto. servos 8 seu fugitivos seu bello captos, seu quis liber captus aut transfuga erit, reddito Romanis sociisque. elephantos tradito omnis neque alios parato. tradito et naves longas armamentaque earum, neu plures quam deeem naves actuarias, quarum nulla plus quam triginta remis agatur, habeto neve monerem (ex) belli causa, quod ipse inflatus erit. ne navigato citra Calycadnum neu Sarpedonium 9 promunturia, extra quam si qua navis pecuniam, stipendum aut legatos aut obsides portabit. milites mercede 10 conduceendi ex his gentibus, quae sub dictione populi Romanii sunt, Antiocho regi ius ne esto; ne voluntarios quidem recipiendi. Rhodiorum sociorumve quae aedes ae- 11 dificiaque intra fines regni Antiochi sunt, quo iure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum sociorumve sunt. si quae pecuniae debentur, earum exactio esto. si quid ablatum 12

est, id conquirendi, cognoscendi repetendique item ius
 esto. si quas urbes, quas tradi oportet, hi tenent, quibus
 Antiochus dedit, et ex his praesidia deducito utique recte
 13 tradantur curato. argenti probi talenta Attica duodecim
 milia dato intra duodecim annos pensionibus aequis —
 talentum ne minus pondo octoginta Romanis ponderibus
 pendat — et tritici quingenta quadraginta milia modium.
 14 Eumeni regi talenta trecenta quinquaginta intra quinque-
 nium dato et pro frumento, quod astimatione fit, talenta
 15 centum viginti septem. obsides Romanis viginti dato et
 triennio mutato, ne minores octonum denum annorum
 16 neu maiores quinum quadragenum. si qui sociorum po-
 puli Romani ultro bellum inferent Antiocho, vim vi ar-
 eendi ius esto, dum ne quam urbem aut belli iure teneat
 17 aut in amicitiam accipiat. controversias inter se iure ac
 18 iudicio disceptent aut, si utrisque placebit, bello.' de
 Hamibale Poeni et Aetolo Thoante et Mnasimacho Acar-
 nane et Chaleidensibus Eubulida et Philone dedendis in
 hoc quoque foedere adscriptum est; et ut si quid postea
 addi, demi mutarive placuisset, ut id salvo foedere
 fieret.

1 XXXVIII. Consul iuravit in hoc foedus; ab rege
 qui exigenter iuriandum profeeti Q. Minucius Thermus
 2 et L. Manlius, qui tum forte ab Oroandis rediit. et Q.

Fabio Laboni, qui classi praeerat, scripsit, ut Patara
 extemplo proficisceretur, quaeque ibi naves regiae essent,
 3 concideret cremaretque. profectus ab Epheso quinqua-
 ginta tectas naves aut concidit aut incendit. Telmessum
 eadem expeditione territis subito adventu classis oppi-
 4 danis recipit. ex Lyeia protimus iussis ab Epheso sequi,
 qui ibi relieti erant, per insulas in Graeciam traiecit.
 Athenis paucos moratus dies, dum Piraeum ab Epheso
 naves venirent, totam inde classem in Italiam reduxit.

5 Cn. Manlius cum inter cetera, quae accipienda ab An-
 tiocho erant, elephantos quoque accepisset donoque Eu-
 meni omnis dedisset, causas deinde civitatum multis inter-
 6 novas res turbatis cognovit. et Ariarathes rex parte di-
 midia pecuniae imperatae beneficio Eumenis, cui despon-
 derat per eos dies filiam, remissa in amicitiam est ac-

ceptus. civitatum autem cognitis causis decem legati 7
 aliam aliarum fecerunt condicione. quae stipendiariae
 regi Antiocho fuerant et cum populo Romano senserant,
 iis immunitatem dederunt; quae partium Antiochi fuerant 8
 aut stipendiariae Attali regis, eas omnes veetigal pendere
 Eumeni iusserunt. nominatim praeterea Colophonis, qui
 in Notio habitant, et Cymaeis et Mylasenis immunitatem
 concesserunt, Clazomenis super immunitatem et Drymu- 9
 sam insulam dono dederunt, et Milesiis quem sacrum
 adpellant agrum restituerunt, et Iliensibus Rhoeteum et 10
 Gergithum addiderunt, non tam ob recentia ulla merita
 quam originum memoria. eadem et Dardanum liberandi
 causa fuit. Chios quoque et Smyrnaeos et Erythraeos, 11
 pro singulari fide, quam eo bello praestiterunt, et agro
 donarunt et in omni praecipuo honore habuerunt. Pho- 12
 caeensibus et ager, quem ante bellum habuerant, redditus
 et ut legibus antiquis uterentur permissum. Rhodis 13
 adfirmata quae data priore deereto erant, Lyeia et Caria
 datae usque ad Maeandrum amnem praeter Telmessum.
 regi Eumeni Chersonesum in Europa et Lysimachiam, 14
 castella, vicos, agrum, quibus finibus tenuerat Antiochus,
 adiecerunt; in Asia Phrygiam utramque — alteram ad 15
 Hellespontum, maiorem alteram vocant — et Mysiam,
 quam Prusia rex ademerat, ei restituerunt; et Lyeoniam 16
 et Milyada et Lydiam et nominatim urbes Trallis atque
 Ephesum et Telmessum. de Pamphylia disceptatum inter 17
 Eumenem et Antiochi legatos cum esset, quia pars eius
 citra, pars ultra Taurum est, integra ad senatum [res]
 reicitur.

XXXX. His foederibus deeretisque datis Manlius 1
 cum deeem legatis omnique exercitu ad Hellespontum
 profectus evocatis eo regulis Gallorum leges, quibus pa-
 cem eum Eumene servarent, dixit; denuntiavit, ut morem 2
 vagandi cum armis finirent agrorumque suorum terminis
 se continerent. contractis deinde ex omni ora navibus et 3
 Eumenis etiam classe per Athenaeum fratrem regis ab
 Elaea adducta, copias omnes in Europam traiecit. inde 4
 per Chersonesum modiceis itineribus grave praeda omnis
 generis agmen trahens Lysimachiae stativa habuit, ut

quam maxime recentibus et integris iumentis Thraeciam,
5 per quam iter vulgo horrebant, ingrederetur. quo pro-
fectus est ab Lysimachia die ad amnem Melana quem
6 vocant, inde postero die Cypselam pervenit. a Cypselis
via decem milium fere silvestris, angusta, confragosa ex-
cepiebat, propter cuius difficultatem itineris in duas par-
tes divisus exercitus. et praecedere una iussa, altera
magno intervallo cogere agmen, media impedimenta inter-
posuit; plastra cum pecunia publica erant pretiosaque
7 alia praeda. ita cum per saltum iret, Thraecum decem
haud amplius milia ex quatuor populis, Asti et Caeni et
Madnateni et Coreli, ad ipsas angustias viam circum-
8 sederunt. opinio erat non sine Philippi Macedonum regis
fraude id factum: eum scisse, non alia quam per Thrae-
ciam redituros Romanos et quantam pecuniam secum por-
9 tarent. in primo agmine imperator erat, sollicitus propter
iniquitatem locorum. Thraees nihil se moverunt, donec
10 armati transirent; postquam primos superasse angustias
viderunt, postremos nondum adpropinquantis, impedimenta
et sarcinas invadunt, caesisque custodibus partim ea quae
in plaistris erant diripere, partim sub oneribus iumenta
11 abstrahere. unde postquam clamor primum ad eos qui
iam ingressi saltum sequebantur, deinde etiam ad primum
agmen est perlatus, utrumque in medium concurrit et
inordinatum simul pluribus locis proelium conseritur.
12 Thraecas praeda ipsa impeditos oneribus et plerosque, ut
ad rapiendum manus vacuas haberent, inermes ad cae-
dem praebebat; Romanos iniquitas locorum barbaris per
calles notas obeursantibus et latentibus interdum per ea-
13 vas valles prodebat. ipsa etiam onera plaustraque, ut
fors tulit, his aut illis incommodo obiecta pugnantibus
impedimento sunt. alibi praedo, alibi praedae vindex cadit.
14 prout locus iniquus acquisve his aut illis, prout animus
pugnantium est, prout numerus—alii enim pluribus quam
ipsi erant, alii paucioribus obcurrerant—, varia fortuna
15 pugnae est. multi utrumque cadunt. iam nox adpetebat,
cum proelio excedunt Thraees, non fuga vulnerum aut
mortis, sed quia satis praedae habebant.

1 XXXI. Romanorum primum agmen extra saltum

circa templum Bendidium castra loco aperto posuit; pars
 altera ad custodiam impedimentorum medio in saltu, du-
 plici circumdato vallo, mansit. postero die, prius ex- 2
 plorato saltu quam moverent, primis se coniungunt. in 3
 eo proelio cum iam impedimentorum et calonum pars et
 milites aliquot, cum passim toto prope saltu pugnaretur,
 cecidissent, plurimum Q. Minucii Thermi morte damni
 est acceptum, fortis ac strenui viri. eo die ad Hebrum 4
 flumen perventum est. inde Aeniorum finis praeter Apol-
 linis, Zerunthium quem vocant ineolae, templum su-
 perant. aliae angustiae circa Tempyra excipiunt — hoc 5
 loco nomen est —, nec minus confragosae quam priores;
 sed quia nihil silvestre circa est, ne latebras quidem ad
 insidiandum praebent. hinc ad eandem spem praedae 6
 Thrausi, gens et ipsa Thraecum, convenere. sed quia
 nudae valles procul ut conspicerentur angustias obsiden-
 tes efficiebant, minus terroris tumultusque fuit apud Ro-
 manos; quippe etsi iniquo loco, proelio tamen iusto, acie
 aperta, signis conlatis dinnicandum erat. conferti subeunte 7
 cum clamore, impetu facto, primum expulere loco hostis,
 deinde avertere. fuga inde caedesque, suis ipsis impe-
 dientibus angustiis, fieri copta est. Romani victores ad 8
 vicum Maronitarum — Saren adpellant — posuerunt castra.
 postero die patenti itinere Priaticus campus eos exceptit
 triduumque ibi frumentum accipientes manserunt, partem
 ex agris Maronitarum conferentibus ipsis, partem ex na-
 vibus suis, quae cum omnis generis commeatu sequeban-
 tur. ab stativis diei via Apolloniam fuit. hinc per Abde- 9
 ritarum agrum Neapolim perventum est. hoc omne per 10
 Graecorum colonias pacatum iter fuit, reliquum inde per
 medios Thraecas dies noctesque, etsi non infestum, tamen
 suspectum, donec in Macedoniam pervenerunt. mitiores 11
 Thraecas idem exerceitus, cum a Scipione eadem via du-
 ceretur, habuerat, nullam ob aliam causam quam quod
 praedae minus quod peteretur fuerat, quamquam tum 12
 quoque Claudius auctor est ad quindecim milia Thraecum
 praecedenti ad exploranda loca agmen Muttini Numidae
 obcurrisse: quadringentos equites fuisse Numidas, paucos
 elephantos, Muttinis filium per medios hostes cum centum 13

quinquaginta delectis equitibus perrupisse; eundem mox,
 cum iam Muttines in medio elephantis locatis, in cornua
 equitibus dispositis manum cum hoste conseruisse, ter-
 11 rorem ab tergo praebuisse, atque inde turbatos equestri
 velut procolla hostis ad peditem agmen non accessisse.
 15 Cn. Manlius per Macedoniam in Thessaliam exercitum
 traduxit. inde per Epirum Apolloniam cum pervenisset,
 nondum adeo hiberno contempto mari, ut traicere auderet,
 Apolloniae hibernavit.

1 XXXXII. Exitu prope anni M. Valerius consul ex
 Liguribus ad magistratus subrogandos Romani venit nulla
 memorabili in provincia gesta re, ut ea probabilis morae
 2 causa esset, quod solito serius ad comitia venisset. comi-
 tia consulibus rogandis fuerunt ante diem duodecimum
 3 kal. Martias; creati M. Aemilius Lepidus, C. Flaminius.
 4 postero die praetores facti Ap. Claudius Pulcher, Ser.
 Sulpicius Galba, Q. Terentius Culco, L. Terentius Mas-
 5 siliota, Q. Fulvius Flaccus, M. Furius Crassipes. comitiis
 perfectis, quas provincias praetoribus esse placeret, ret-
 tulit ad senatum consul. deereverunt duas Romae iuris
 dieundi causa, duas extra Italiam, Siciliam ac Sardiniam,
 6 duas in Italia, Tarentum et Galliam. et exemplo, prius-
 quam inirent magistratum, sortiri iussi. Ser. Sulpicius
 urbanam, Q. Terentius peregrinam est sortitus, L. Teren-
 tius Siciliam, Q. Fulvius Sardiniam, Ap. Claudius Ta-
 rentum, M. Furius Galliam.

7 Eo anno L. Minucius Myrtilus et L. Manlius, quod
 legatos Carthaginenses pulsasse dicebantur, iussu M.
 Claudii praetoris urbis per fetiales traditi sunt legatis et
 Carthaginem avecti.

8 In Liguribus magni belli et gliscentis in dies magis
 fama erat. itaque consulibus novis, quo die de provin-
 ciis et de re publica rettulerunt, senatus utrisque Ligures
 9 provinciam decretivit. huic senatus consulto Lepidus con-
 sul intercedebat, indignum esse praedicans consules am-
 10 bos in valles Ligurum includi, M. Fulvium et Cn. Manlium
 biennium iam, alterum in Europa alterum in Asia, velut
 pro Philippo atque Antiocho substitutos regnare: si exer-
 citus in his terris esse placeat, consules iis potius quam

privatos praeesse oportere. vagari eos cum belli terrore 11 per nationes, quibus bellum indictum non sit, pacem pretio venditantis. si eas provincias exercitibus obtinere opus esset, sicut M'. Acilio L. Scipio consul, L. Seipioni M'. Fulvius et Cn. Manlius successissent consules, ita Fulvio Manlioque C. Livium et M. Valerium eonsules debuisse succedere. nunc certe, perfecto Aetolico bello, recepta ab Antiocho Asia, devictis Gallis, aut consules ad exercitus consulares mitti aut reportari legiones inde reddique tandem rei publicae debere. senatus his auditis in sententia 13 perseveravit, ut consulibus ambobus Ligures provincia esset; Manlium Fulviumque decedere de provinciis et exercitus inde deducere ac redire Romanum placuit.

XXXIII. Inimicitiae inter M. Fulvium et M. Aemilium consulem erant, et super cetera Aemilius serius biennio se consulem factum M. Fulvii opera ducebat. itaque ad invidiam ei faciundam legatos Ambraciensis in senatum subornatos criminibus introduxit, qui sibi, cum in pace essent imperataque prioribus consulibus fecissent et eadem oboedienter praestare M. Fulvio parati essent, bellum inflatum questi, agros primum depopulatos, terram direptionis et caedis urbi iniectum, ut eo metu claudere cogerentur portas: obsessos deinde et obpugnatos se et omnia exempla belli habita in se caedibus, incendiis, ruinis, direptione urbis; coniuges, liberos in servitium abstractos, bona adempta et, quod se ante omnia moveat, templo tota urbe spoliata ornamentis. simulaera deum, deos immo ipsos, convulsos ex sedibus suis ablatos esse, parietes postesque nudatos, quos adorent, ad quos precentur et supplicant, Ambraciensibus superesse — haec querentis interrogando criminose ex composito 7 consul ad plura, velut non sua sponte dicenda, eliciebat. motis patribus alter consul C. Flaminius M. Fulvii causam 8 exceptit, qui veterem viam et obsoletam ingressos Ambracienses dixit: sic M. Marcellum ab Syracusanis, sic 9 Q. Fulvium a Campanis accusatos. quin eadem opera T. Quinctium a Philippo rege, M'. Acilium et L. Scipionem ab Antiocho, Cn. Manlium a Gallis, ipsum M. Fulvium ab Aetolis et Cephalleniae populis accusari pateren-

10 tur? ‘Ambraciam obpugnatam et eaptam et signa inde
ornamentaque ablata et cetera facta, quae captis urbibus
soleant, negaturum aut me pro M. Fulvio aut ipsum M.
11 Fulvium censetis, patres conscripti, qui ob has res gestas
triumphum a vobis postulaturus sit, Ambraciam eaptam
signaque quae ablata criminantur et cetera spolia eius
urbis ante currum latus et fixurus in postibus suis?
12 nihil est quod se ab Aetolis separent; eadem Ambraciens-
13 sium et Aetolorum causa est. itaque collega meus vel in
alia causa inimicitias exerceat vel, si in hac utique ma-
vult, retineat Ambraciensis suos in adventum M. Fulvii.
14 ego nec de Ambraciensibus nec de Aetolis deceerni quie-
quam absente M. Fulvio patiar.’

1 XXXXIII. Cum Aemilius callidam malitiam ini-
mici velut notam omnibus insimularet et tempus eum
morando extracturum diceret, ne consule inimico Romanum
2 veniret, certamine consulum biduum absumptum est. nec
praesente Flaminio deceerni quicquam videbatur posse.
3 captata occasio est, cum aeger forte Flaminius abisset,
et referente Aemilio senatus consultum factum est, ut
4 Ambraciensibus suae res omnes redderentur; in libertate
essent ac legibus suis uterentur; portoria quae vellent
terra marique eaperent, dum eorum immunes Romani ac
5 socii nominis Latini essent. signa aliaque ornamenta quae
quererentur ex aedibus sacris sublata esse, de his, cum
M. Fulvius Romanum revertisset, placeere ad collegium pon-
6 tificum referri et quod ii censuissent fieri. neque his con-
tentus consul fuit, sed postea per infrequentiam adiecit
senatus consultum, Ambraciam non videri vi eaptam
esse.

7 Supplicatio inde ex decemvirorum decreto pro vali-
tudine populi per triduum fuit, quia gravis pestilentia
8 urbem atque agros vastabat. Latinae inde fuerunt. qui-
bus religionibus liberati consules et dilecti perfecto —
novis enim uterque maluit uti militibus — in provinciam
profecti sunt veteresque omnes dimiserunt.

9 Post consulum profectionem Cn. Manlius proconsul
Romam venit, cui cum ab Ser. Sulpicio praetore senatus
10 ad aedem Bellonae datus esset et ipse commemoratis re-

bus ab se gestis postulasset, ut ob eas diis immortalibus honos haberetur sibique triumphanti urbem invehiri liceret, contradixerunt pars maior decem legatorum qui cum eo fuerant, et ante alios L. Furius Purpurio et L. Aemilius Paulus:

XXXXV. Legatos sese Cn. Manlio datos pacis cum 1 Antiocho facienda causa foederisque legum, quae cum L. Scipione inchoatae fuissent, perficiendarum. Cn. Man- 2 lium summa ope tetendisse, ut eam pacem turbaret, et Antiochum, si sui potestatem fecisset, insidiis exciperet; sed illum cognita fraude consulis, cum saepe conloquiis petitis captatus esset, non congressum modo, sed conspectum etiam eius vitasse. cupientem transire Taurum 3 aegre omnium legatorum precibus, ne carminibus Sibyllae praedictam superantibus terminos fatalis cladem experiri vellet, retentum admosse tamen exercitum et prope ipsis iugis ad divortia aquarum castra posuisse. cum ibi nullam 4 belli causam inveniret quiescentibus regiis, circumegisse exercitum ad Gallograecos, cui nationi non ex senatus 5 auctoritate, non populi iussu bellum inflatum; quod quem umquam de sua sententia facere ausum? Antiochi, Philippi, Hannibal et Poenorum recentissima bella esse; de omnibus his consultum senatum, populum iussisse, 6 per legatos ante res repetitas, postremo qui bellum indicerent missos. ‘quid eorum, Cn. Manli, factum est, ut 7 istud publicum populi Romani bellum et non tuum privatum latrocinium ducamus?’ at eo ipso contentus fuisti, 8 recto itinere duxisti exercitum ad eos, quos tibi hostis desumpseras; an per omnes anfractus viarum, cum ad bivia consisteres, ut quo flexisset agmen Attalus Eumenis 9 frater, eo consul mercennarius cum exercitu Romano se- quereris, Pisidiae Lycaoniaeque et Phrygiae recessus omnis atque angulos peragrasti, stipem ab tyrannis castellanisque deviis colligens? quid enim tibi cum Oroan- 10 dis? quid cum aliis aeque innoxiiis populis? bellum autem ipsum, cuius nomine triumphum petis, quo modo gesisti? loco aequo, tempore tuo pugnasti? tu vero recte 11 ut diis immortalibus honos habcatur postulas, primum quod pro temeritate imperatoris, nullo gentium iure bellum in-

ferentis, poenas luere exercitum noluerunt, deinde quod beluas, non hostis nobis obiecerunt.

1 XXXVI. Nolite nomen tantum existimare mixtum esse Gallograecorum; multo ante et corpora et animi mixti
 2 ac vitiati sunt. an, si illi Galli essent cum quibus miliens vario eventu in Italia pugnatum est, quantum in impera-
 3 tore vestro fuit, nuntius illine redisset? bis eum iis pu-
 gnatum est, bis loco iniquo subiit, in valle inferiore pedibus paene hostium aeiem subiecit. ut non tela ex superiore loco mitterent, sed corpora sua nuda inicerent,
 4 obruere nos potuerunt. quid igitur inedit? magna for-
 tuna populi Romani est, magnum et terribile nomen.
 recenti ruina Hannibalis, Philippi, Antiochi prope ad-
 toniti erant; tantae corporum moles fundis sagittisque in
 5 fugam consternatae sunt, gladius in aeie cruentatus non
 est Gallie bello; velut avium examina ad crepitum pri-
 6 mum missilium avolavere. at hercule idem nos, admonente fortuna, quid, si hostem habuissimus, easurum fuisset, cum redeentes in latrunculos Thracas incidisse-
 7 mus, caesi, fugati, exuti impedimentis sumus. Q. Minu-
 cius Thermus, in quo band paulo plus damni factum est,
 quam si Cn. Manlius, cuius temeritate ea clades inci-
 8 derat, perisset, cum multis viris fortibus cecidit; exercitus
 spolia regis Antiochi referens trifariam dissipatus, alibi
 primum, alibi postremum agmen, alibi impedimenta, inter
 9 vepres in latebris ferarum noctem unam delituit. pro his
 triumphus petitur? si nihil in Thracia cladis ignominiaeque foret acceptum, de quibus hostibus triumphum pete-
 res? de iis, ut opinor, quos tibi hostes senatus aut popu-
 10 lis Romanus dedisset. sie huic L. Scipioni, sie illi M'.
 Acilio de rege Antiocho, sie paulo ante T. Quintio de
 rege Philippo, sie P. Africano de Hannibale et Poenis et
 11 Syphace triumphus datus. et minima illa, cum iam sena-
 tus eensuisset bellum, quaesita tamen sunt, quibus num-
 tiandum esset: ipsis utique regibus nuntiaretur, an satis
 12 esset ad praesidium aliquod nuntiari. vultis ergo haec
 omnia pollui et confundi, tolli fetialia iura, nullos esse
 fetiales? siat, pace deum dixerim, iactura religionis, obli-
 13 vio deorum capiat pectora vestra; num senatum quoque

de bello consuli non placet? non ad populum ferri, velint
inbeantne cum Gallis bellum geri? modo certe consules 11
Graeciam atque Asiam volebant. tamen perseverantibus
vobis Ligures provinciam decernere dicto audientes fue-
runt. merito ergo a vobis prospere bello gesto trium- 15
phum petent, quibus auctoribus gesserunt.'

XXXVII. Talis oratio Furii et Aemilii fuit. Man- 1
lum in hunc maxime modum respondisse accepi. 'tribuni
plebis antea solebant triumphum postulantibus adversari,
patres conscripti, quibus ego gratiam habeo, quod seu 2
mihi seu magnitudini rerum gestarum hoc dederunt, ut
non solum silentio comprobarent honorem meum, sed
referre etiam, si opus esset, viderentur parati esse; ex 3
decem legatis, si diis placet, quod consilium dispensan-
dae cohonestandaeque victoriae imperatoribus maiores
dederunt nostri, adversarios habeo. L. Furius et L. Ac- 4
milius currum triumphalem me condescendere prohibent,
coronam insignem capiti detrahunt; quos ego, si tribuni
triumphare me prohiberent, testes citaturus fui rerum a
me gestarum. nullius equidem invideo honori, patres 5
conscripti. vos tribunos plebei nuper, viros fortes ac
strenuos, impedientes Q. Fabii Labeonis triumphum au-
ctoritate vestra deterruistis; triumphavit, quem non bel-
lum iniustum gessisse, sed hostem omnino non vidisse
inimici iactabant; ego, qui cum centum milibus ferocissi- 6
morum hostium signis conlatis totiens pugnavi, qui plus
quadraginta milia hominum eepi aut occidi, qui bina castra
eorum expugnavi, qui citra iuga Tauri omnia pacatiora
quam terra Italia est reliqui, non triumpho modo fraudor,
sed causam apud vos, patres conscripti, accusantibus meis 7
ipse legatis dico. duplex eorum, ut animadvertisistis, pa- 8
tres conscripti, accusatio fuit; nam nec gerendum mihi
fuisse bellum cum Gallis et gestum tenere atque impru-
denter dixerunt. "non erant Galli hostes, sed tu eos pa-
catos imperata facientes violasti." non sum postulatus 9
a vobis, patres conscripti, ut quae communiter de inma-
nitate gentis Gallorum, de infestissimo odio in nomen
Romanum scitis, ea de illis quoque qui Asiam incolunt
existimetis Gallis; remota universae gentis infamia atque 10

invidia per se ipsos aestimate. utinam rex Eumenes, utinam Asiae omnes civitates adesserent et illos potius
 11 querentes quam me accusantem audiretis! mittite, age-
 dnm, legatos circa omnes Asiae urbes et quaerite, utra
 graviori servitute, Antiocho ultra Tauri iuga emoto an
 12 Gallis subactis, liberati sint; quotiens agri corum vastati
 sint, quotiens praedae abaetae referant, cum vix redi-
 mendi captivos copia esset, set mactatas humanas ho-
 13 stias immolatosque liberos suos audirent. stipendium
 scitote pependisse socios vestros Gallis et nunc, libera-
 tos per vos regio imperio, fuisse pensuros, si a me foret
 cessatum.

1 XXXVIII. Quo Iongius Antiochus emotus esset,
 hoc impotentius in Asia Galli dominarentur, et quidquid
 est terrarum citra Tauri iuga Gallorum imperio, non ve-
 2 stro adiecissetis. at enim sunt quidem ista vera; verum
 etiam Delphos quondam, commune humani generis ora-
 culum, umbilicum orbis terrarum, Galli spoliaverunt, nec
 ideo populus Romanus his bellum indixit aut intulit.
 3 equidem aliquid interesse rebar inter id tempus, quo non-
 dum in iure ac dictione vestra Graecia atque Asia erat,
 ad eurandum animadvertiscumque, quid in his terris
 4 fieret, et hoc, quo finem imperii Romani Taurum moutem
 statuistis, quo libertatem, immunitatem civitatibus datis,
 quo aliis fines adicitis, alias agro multatis, aliis vectigal
 imponitis, regna augetis, minuitis, donatis, adimitis, eurae
 vestrae censemus esse, ut pacem terra marique habeant.
 5 an, nisi praesidia deduxisset Antiochus, quae quieta in
 suis arcibus erant, non putaretis liberatam Asiam; si
 Gallorum exercitus effusi vagarentur, rata dona vestra,
 quae dedistis, regi Eumeni, rata libertas civitatibus esset?
 6 sed quid ego haec ita argumentor, tamquam non acceper-
 rim, sed fecerim hostes Gallos? te, L. Scipio, adpello,
 cuius ego mihi, succedens in vicem imperii tui, virtutem
 felicitatemque pariter non frustra ab diis immortalibus
 7 precatus sum, te, P. Scipio, qui legati ius, collegae ma-
 iestatem et apud fratrem consulem et apud exercitum
 habuisti, sciatisne in exercitu Antiochii Gallorum legiones
 8 fuisse, videritis in acie eos, in cornu utroque — id enim

roboris esse videbatur — locatos, pugnaveritis ut cum hostibus iustis, cecideritis, spolia eorum rettuleritis? “atqui cum Antiocho, non cum Gallis bellum senatus decreverat et populus iusserat.” sed simul, ut opinor cum his decreverant iusserantque, qui intra praesidia eius fuissent; ex quibus praeter Antiochum, cum quo pacem 10 pepigerat Scipio et cum quo nominatim foedus ut fieret mandaveratis, omnes hostes erant, qui pro Antiocho arma adversus nos tulerunt. in qua causa cum Galli ante omnes 11 fuissent et reguli quidam et tyramni, ego tamen et cum aliis, pro dignitate imperii vestri coactis luere peccata sua, pacem pepigi, et Gallorum animos, si possent mitigari a feritate insita, temptavi, et postquam indomitos 12 atque implacabiles cernebam, tum demum vi atque armis coerendos ratus sum. nunc, quoniam suscepti belli pur- 13 gatum est crimen, gesti reddenda est ratio. in quo considerem equidem causae meae, etiam si non apud Romanum, sed apud Carthaginensem senatum agerem, ubi in cruce tolli imperatores dicuntur, si prospero eventu, pravo consilio rem gesserunt. sed ego in ea civitate, 14 quae ideo omnibus rebus incipiendis gerendisque deos adhibet, quia nullius calumniae subicit ea quae dii comprobaverunt, et in sollemnibus verbis habet cum supplicationem aut triumphum decernit “quod bene ac feliciter rem publicam administrarit,” si nolle, si grave ac su- 15 perbum existimarem virtute gloriari, pro felicitate mea exercitusque mei, quod tantam nationem sine ulla militum iactura devicimus, postularem, ut diis immortalibus honos haberetur et ipse triumphans in Capitolium ascen- 16 derem, unde votis rite nuncupatis profectus sum, negare- tis hoc mihi cum diis immortalibus?

XXXXVIII. Inquo enim loco dimicavi. die igitur, 1 quo aquiore potuerim dimicare. cum hostes montem cepissent, loco munito se tenerent, nempe eundum ad hostes erat, si vincere vellem. quid? si urbem eo loco 2 haberent et moenibus se tenerent? nempe obpugnandi erant. quid? ad Thermopylas aequone loco M'. Acilius cum rege Antiocho pugnavit? quid? Philippum non eodem 3 modo super Aoum amnem iuga tenentem montium T.

Quinetius deiecit? equidem adhuc qualem aut sibi fingant
 4 aut vobis videri velint hostem fuisse, non invenio. si de-
 generem et emollitum amoenitate Asiae, quid periculi
 vel iniquo loco subeuntibus fuit? si timendum et feritate
 animorum et robore corporum, huicine tantae victoriae
 5 triumphum negatis? caeca invidia est, patres conscripti,
 nec quiequam aliud seit quam detractare virtutes, con-
 6 rumpere honores ac praemia earum. mihi quaeso ita
 ignoseatis, patres conscripti, si longiorem orationem non
 cupiditas gloriandi de me, sed necessaria eriminum de-
 7 fensio fecit. an etiam per Thraciam saltus patentes, qui
 angusti erant, et plana ex arduis et culta ex silvestribus
 facere potui et praestare, neenbi notis sibi latebris deli-
 8 tescerent latrones Thracees, ne quid sarcinarum raperetur,
 ne quod iumentum ex tanto agmine abstraheretur, ne
 quis vulneraretur, ne ex vulnere vir fortis ac strenuus
 9 Q. Minucius moreretur? in hoc easu, quo infeliciter in-
 10 eedit ut talem civem amitteremus, haerent: quod saltu
 iniquo, loco alieno cum adortus nos hostis esset, duae
 simul acies primi et novissimi agminis haerentem ad
 impedimenta nostra exercitum barbarorum circumvene-
 11 runt; quod multa milia ipso die, plura multo post dies
 paucos ceciderunt et ceperunt, hoc si ipsi tacuerint, vos
 scituros, cum testis orationis meae totus exercitus sit, non
 12 credunt? si gladium in Asia non strinxisset, si hostem non
 vidisset, tamen proconsul triumphum in Thracia duobus
 13 proeliis merueram. sed iam dictum satis est; quin pro eo
 quod pluribus verbis vos quam vellem fatigavi, veniam a
 vobis petitam impetratamque velim, patres conscripti.'

1 L. Plus erima eo die quam defensio valuisse, ni
 altercationem in serum perduxissent. dimititur senatus
 in ea opinione, ut negaturus triumphum fuisse videretur.
 2 postero die et cognati amicique Cn. Manlii summis opibus
 adnisi sunt et auctoritas seniorum valuit negantium
 3 exemplum proditum memoriae esse, ut imperator, qui
 devictis perduellibus, confecta provincia exercitum re-
 portasset, sine curru et laurea privatus inhonoratusque
 urbem iniret. hie pudor malignitatem vicit triumphumque
 frequentes decreverunt.

Oppressit deinde mentionem memoriamque omnem 4 contentionis huius mains et cum maiore et clariore viro certamen ortum. P. Scipioni Africano, ut Valerius Antias 5 auctor est, duo Q. Petillii diem dixerunt. id, prout eiusque ingenium erat, interpretabantur. alii non tribunos 6 plebis, sed universam civitatem, quae id pati posset, in- 7 censabant: duas maximas orbis terrarum urbes ingratas 8 uno prope tempore in principes inventas, Romam ingra- tiorem, si quidem victa Carthago vietum Hannibalem in exsilium expulisset, Roma victrix victorem Africannum expellat; alii, neminem unum tantum eminere civem de- 9 here, ut legibus interrogari non possit: nihil tam aequan- dae libertatis esse quam potentissimum quemque posse dieere causam. quid autem tuto cuiquam, nedum sum- 10 mam rem publicam, permitti, si ratio non sit reddenda? qui ius aequum pati non possit, in eum vim haud in- iustum esse. haec agitata sermonibus, donec dies dicen- 11 dae causae venit. nec aliis antea quisquam nec ille ipse Scipio consul censorve maiore omnis generis hominum frequentia quam reus illo die in forum est deductus. iussus dicere causam sine ulla criminum mentione ora- 12 tionem adeo magnificentem de rebus ab se gestis est exorsus, ut satis constaret, neminem umquam neque melius neque verius laudatum esse. dicebantur enim ab [eo] 13 eodem animo ingenioque, (a) quo gesta erant, et aurium fastidium aberat, quia pro periculo, non in gloriam re- ferebantur.

LI. Tribuni plebis vetera luxuriae crimina Syracu- 1 sanorum hibernorum et Loeris Pleminianum tumultum cum ad fidem praesentium criminum rettulissent, suspitionibus magis quam argumentis pecuniae captae reum accusarunt: filium captum sine pretio redditum omnibus- 2 que aliis rebus Scipionem, tamquam in eius unius manu pax Romana bellumque esset, ab Antiocho cultum. dicta- 3 torem eum consuli, non legatum in provincia fuisse; nec ad aliam rem eo profectum quam nt, id quod Hispaniae, Galliae, Siciliae, Africæ iam pridem persuasum esset, hoc Graeciae Asiaeque et omnibus ad orientem versis re- 4 gibus gentibusque adpareret, unum hominem caput eo-

lumenque imperii Romani esse, sub umbra Scipionis
 civitatem dominam orbis terrarum latere, nutum eius pro
 decretis patrum, pro populi iussis esse. infamia intactum
 invidia, qua possunt, urgent. orationibus in noctem per-
 5 duetis prodieta dies est. ubi ea venit, tribuni in rostris
 6 prima luce consederunt. citatus reus magno agmine
 amicorum clientiumque per medianam contionem ad rostra
 7 subiit, silentioque facto ‘hoc’ inquit ‘die, tribuni plebis
 vosque Quirites, cum Hannibale et Carthaginiensibus
 8 signis conlatis in Africa bene ac feliciter pugnavi. itaque
 eum hodie litibus et iurgiis supersederi aequum sit, ego
 hinc extemplo in Capitolium ad Iovem optimum maxi-
 mum Iunonemque et Minervam ceterosque deos, qui Ca-
 9 pitolio atque arei praesident, salutandos ibo iisque gra-
 tias agam quod mihi et hoc ipso die et saepe alias egregie
 gerendae rei publicae mentem facultatemque dederunt.
 10 vestrum quoque quibus commodum est, Quirites, ite me-
 11 cum, et orate deos, ut mei similes principes habeatis, ita,
 si ab annis septemdecim ad senectutem semper vos ae-
 tatem meam honoribus vestris anteistis, ego vestros ho-
 12 nores rebus gerendis praecessi.’ ab rostris in Capitolium
 eseendit. simul se universa contio avertit et secuta Se-
 pionem est, adeo ut postremo seribae viatoresque tribu-
 nos relinquerent nec eum iis praeter servilem comitatum
 et praeconomem, qui reum ex rostris citabat, quisquam esset.
 13 Scipio non in Capitolio modo, sed per totam urbem omnia
 14 tempora deum cum populo Romano circumiit. celebratior
 is prope dies favore hominum et aestimatione verae ma-
 gnitudinis eius fuit quam quo triumphans de Syphace
 rege et Carthaginiensibus urbem est invectus.

1 LII. Hie speciosus ultimus dies P. Scipioni influxit.
 post quem eum invidiam et certamina cum tribunis pro-
 spiceret, die longiore prodieta in Literninum concessit
 2 certo consilio, ne ad causam dicendam adesset. maior
 animus et natura erat ac maiori fortunae adsuetus, quam
 ut reus esse inciperet et submittere se in humilitatem
 3 causam dicentium. ubi dies venit citarique absens est
 coepitus, L. Scipio morbum causae esse cur abesset excu-
 4 sabat. quam excusationem cum tribuni, qui diem dixe-

rant, non acciperent et ab eadem superbia non venire ad causam dicendam arguerent, qua indicium et tribunos plebis et contionem reliquisset, et quibus ius sententiae de se dicendae et libertatem ademisset, his comitatus, velut captos trahens, triumphum de populo Romano egisset secessionemque eo die in Capitolium a tribunis plebis fecisset — ‘habetis ergo temeritatis illius mercedem. quo duce et auctore nos reliquistis, ab eo ipsi relieti estis, et tantum animorum in dies nobis deerescit, ut ad quem ante annos septemdecim, exercitum et classem habentem, tribunos plebis aedilemque mittere in Siciliam ausi sumus, qui prenderent eum et Romanam reducerent, ad eum privatum ex villa sua extrahendum ad causam dicendam mittere non audeamus’ —, tribuni plebis adpellati ab L. Scipione ita deereverunt, si morbi causa excusaretur, sibi placere accipi eam causam diemque ab collegis prodici. tribunus plebis eo tempore Ti. Sempronius Gracchus erat, cui inimicitiae cum P. Scipione intercedebant. is cum vetuisset nomen suum decreto collegarum adscribi tristoremque omnes sententiam exspectarent, ita decrevit, cum L. Scipio excusasset morbum esse causae fratri, satis id sibi videri: se P. Scipionem, priusquam Romam redisset, accusari non passurum. tum quoque, si se adpellet, auxilio ei futurum, ne causam dicat. ad id fastigium rebus gestis, honoribus populi Romani P. Scipionem deorum hominumque consensu pervenisse, ut sub rostris reum stare et praebere aures adolescentium convitiis populo Romano magis deforme quam ipsi sit.

LIII. Adiecit decreto indignationem. ‘sub pedibus vestris stabit, tribuni, domitor ille Africae Scipio? ideo quattuor nobilissimos duces Poenorū in Hispania, quatuor exercitus fudit fugavitque; ideo Syphaeem cepit, Hannibalem devicit, Carthaginem vectigalem nobis fecit, Antiochum — recepit enim fratrem consortem huins gloriae L. Scipio — ultra inga Tauri emovit, ut duobus Petilliis subcumberet, vos de P. Africano palmam peteretis? nullisne meritis suis, nullis (vestris) honoribus umquam in arcem tutam et velut sanctam clari viri pervenient, ubi, si non venerabilis, inviolata saltem senectus corum

5 considerat?' movit et deeretur et adieeta oratio non ceteros modo, sed ipsos etiam accusatores, et deliberaturos
 6 se quid sui iuris et officii esset dixerunt. senatus deinde concilio plebis dimisso haberi est coepitus. ibi gratiae im-
 gentes ab universo ordine, praecipue a consularibus se-
 7 nioribusque, Ti. Graecho actae sunt, quod rem publicam
 privatis simultatibus potiorem habuisset; et Petillii vexati
 8 sunt probris, quod splendere aliena invidia voluissent et
 spolia ex Africani triumpho peterent. silentium deinde
 de Africano fuit. vitam Literni egit sine desiderio urbis.
 morientem rure eo ipso loco sepeliri se iussisse ferunt
 monumentumque ibi aedificari, ne funus sibi in ingrata
 9 patria fieret. vir memorabilis, bellicis tamen quam pacis
 artibus memorabilior [et inlustrior] prima pars vitae quam
 postrema fuit, quia in inventa bella adsidue gesta, cum
 senecta res quoque defloruere nec praebita est materia
 10 ingenio. quid ad primum consulatum secundus, etiam si
 censuram adicias? quid Asiatica legatio et valetudine ad-
 versa inutilis et filii easu deformata et post redditum ne-
 cessitate aut subeundi iudicii aut simul cum patria dese-
 11 rendi? Punici tamen belli perpetrati, quo nullum neque
 maius neque periculosius Romani gessere, unus praeci-
 puam gloriam tulit.

1 LIII. Morte Africani crevere inimicorum animi. quo-
 rum princeps fuit M. Porcius Cato, qui vivo quoque eo
 2 adlatrare magnitudinem eius solitus erat. hoc auctore existimantur Petillii et vivo Africano rem ingressi et mor-
 3 tuo rogationem promulgasse. fuit autem rogatio talis 've-
 litis iubeatis, Quirites, quae pecunia capta, ablata, eoacta
 ab rege Antiocho est quique sub imperio eius fuerunt,
 4 quod eius in publicum relatum non est, uti de ea re Ser.
 Sulpicius praetor urbis ad senatum referat, quem eam
 rem velit senatus quaerere de iis qui praetores nunc sunt.'
 5 huic rogationi primo Q. et L. Mummi intercedebant, se-
 natum quaerere de pecunia non relata in publicum, ita
 6 ut antea semper factum esset, aequum censebant. Petillii
 nobilitatem et regnum in senatu Scipionum accusabant.
 L. Furius Purpurio consularis, qui in decem legatis in
 7 Asia fuerat, latius rogandum censebat, non quae ab An-

fiocho modo pecuniae captae forent, sed quae ab aliis regibus gentibusque, Cn. Manlium inimicum incessens. et L. Scipio, quem magis pro se quam adversus legem 8 dicturum adparebat, dissuaser processit. is post mortem P. Africani fratris, viri omnium fortissimi clarissimique, eam exortam rogationem est conquestus: parum enim 9 fuisse non laudari pro rostris P. Africanum post mortem, nisi etiam accusaretur. et Carthaginenses exilio Hannibalis contentos esse; populum Romanum ne morte qui- 10 dem P. Scipionis exsatiali, nisi et ipsius fama sepulti laceretur et frater insuper, accessio invidiae, mactetur. M. Cato suasit rogationem — exstat oratio eius de pecunia 11 regis Antiochi — et Mummius tribunos auctoritate deter- ruit, ne adversarentur rogationi. remittentibus ergo his intercessionem omnes tribus uti rogassent iusserunt.

LV. Ser. Sulpicio deinde referente, quem rogatione 1 Petillia quaerere vellent, Q. Terentium Culleonem patres iusserunt. ad hunc praetorem, adeo amicum Corneliae 2 familiae, ut qui Romae mortuum elatumque P. Scipionem — est enim ea quoque fama — tradunt, pileatum sicut in triumpho ierat in funere quoque ante lectum isse memoriæ prodiderint et ad portam Capenam mulsum prose- 3 cutis funus dedisse, quod ab eo inter alios captivos in Africa ex hostibus receptus esset, aut adeo inimicum eundem, ut propter insignem simultatem ab ea factione, 4 quae adversa Scipionibus erat, delectus sit potissimum ad quaestionem exerceendam, — ceterum ad hunc nimis 4 aequum aut iniquum praetorem reus extemplo factus L. Scipio. simul et delata et recepta nomina legatorum eius, A. et L. Hostiliorum Catonum et C. Furii Aculeonis quaestoris et, ut omnia contacta societate peculatus vide- 5 rentur, scribae quoque duo et accensus. L. Hostilius et scribae et accensus, priusquam de Scipione iudicium fieret, absoluti sunt, Scipio et A. Hostilius legatus et C. Furius damnati: quo commodior pax Antiocho daretur, 6 Scipionem sex milia pondo auri, quadringenta octoginta argenti plus accepisse quam in aerarium rettulerit, A. 7 Hostilium octoginta pondo auri et argenti quadringenta tria, Furium quaestorem auri pondo centum triginta, ar-

8 genti ducenta. has ego summas auri et argenti relatas
 apud Antiatem inveni; in L. Scipione malim equidem
 librarii mendum quam mendacium scriptoris esse in
 9 summa auri atque argenti. similius enim veri est argenti
 quam auri maius pondus fuisse, et potius quadragiens
 10 quam ducentiens quadragiens litem aestimatam, eo magis
 quod tantae summae rationem etiam ab ipso P. Scipione
 11 requisitam esse in senatu tradunt librumque rationis eius,
 cum Lucium fratrem adferre iussisset, inspectante senatu
 12 suis ipsum manibus concerpsisse indignantem, quod, cum
 bis miliens in aerarium intulisset, quadragiens ratio ab
 13 se posceretur. ab eadem fiducia animi, cum quaestores
 pecuniam ex aerario contra legem promere non auderent,
 poposcisse clavis et se apertum aerarium dixisse, qui
 ut clauderetur effecisset.

1 LVI. Multa alia in Scipionis fine tum maxime vitae
 dieque dicta, morte, funere, sepulero, in diversum trahunt,
 2 ut cui famae, quibus scriptis adsentiar non habeam. non
 de accusatore convenit – alii M. Naevium, alii Petillios
 diem dixisse scribunt –, non de tempore, quo dicta dies
 sit, non de anno, quo mortuus sit, non ubi mortuus aut
 3 elatus sit. alii Romae, alii Litteri et mortuum et sepultum.
 utrobique monumenta ostenduntur et statuae: nam et Li-
 terti monumentum monumentoque statua superinposita
 4 fuit, quam tempestate deiectam nuper vidimus ipsi, et
 Romae extra portam Capenam in Scipionum monumento
 tres statuae sunt, quarum dueae P. et L. Scipionum dicun-
 tur esse, tertia poetae Q. Ennii. nec inter scriptores rerum
 diserepat solum, sed orationes quoque, si modo ipsorum
 sunt quae feruntur, P. Scipionis et Ti. Graechi abhorrent
 6 inter se. index orationis P. Scipionis nomen M. Naevii
 tribuni plebis habet, ipsa oratio sine nomine est accusa-
 7 toris; nebulonem modo, modo nugatorem adpellat. ne
 Graechi quidem oratio aut Petilliorum accusatorum Afri-
 8 cani aut diei dictae Africano ullam mentionem habet. alia
 tota serenda fabula est Graechi orationi conveniens, et illi
 auctores sequendi sunt, qui, cum L. Seipio et accusatus
 et damnatus sit pecuniae captae ab rege, legatum in Etru-
 9 ria fuisse Africanum tradunt, quo post famam de casu

fratris adlatam relicta legatione eucurrisse eum Romam et, cum a porta recta ad forum se contulisset, quod in vineula duci fratrem dictum erat, reppulisse a corpore eius viatorem et tribunis retinentibus magis pie quam civiliter vim fecisse. hinc enim ipse Ti. Gracchus queritur, dissolutam esse a privato tribuniciam potestatem, et ad postremum, cum auxilium L. Scipioni pollicetur, adicit, tolerabilioris exempli esse a tribuno plebis potius quam a privato victam videri et tribuniciam potestatem et rem publicam esse. sed ita hanc unam inpotentem eius iniuriam invidia onerat, ut inrepano quod degenerarit tantum a se ipse cumulatas ei veteres laudes moderationis et temperantiae pro reprehensione praesenti reddat; castigatum enim quondam ab eo populum ait, quod eum perpetuum consulem et dictatorem vellet facere: prohibuisse statuas sibi in comitio, in rostris, in curia, in Capitolio, in cella Iovis poni, prohibuisse, ne decerneretur, ut imago sua triumphali ornata e templo Iovis optimi maximi exiret.

LVII. Haec vel in laudatione posita ingentem magnitudinem animi moderantis ad civilem habitum honoribus significarent, quae exprobrando inimicus fatetur. huic 1 Graccho minorem ex duabus filiis — nam maior P. Cornelio Nasicae haud dubie a patre conlocata erat — nuptam fuisse convenit. illud parum constat, utrum post mortem 2 patris et desponsa sit et nupserit, an verae illae opiniones sint, Gracchum, cum L. Scipio in vineula duceretur nec quisquam collegarum auxilio esset, iurasse, sibi iniurias 3 cum Scipionibus, quae fuissent, manere nec se gratiae quaerendae causa quicquam facere, sed in quem carcerem reges et imperatores hostium ducentem vidisset P. Africanum, in eum se fratrem eius duei non passurum; senatum eo die forte in Capitolio cenantem consurrexisse 4 et petisse, ut inter epulas Graccho filiam Africanus despenderet; quibus ita inter publicum sollemne sponsalibus 5 rite factis, cum se domum recepisset, Scipionem Aemiliae uxori dixisse filiam se minorem despondisse, cum illa 6 muliebriter indignabunda nihil de communi filia secum consultatum, adiecisset, non si Ti. Gracchus daret exper-

s tem consilii debuisse matrem esse, laetum Scipionem tam concordi iudicio ei ipsi desponsam respondisse. haec de tanto viro, quamquam et opinionibus et monumentis litterarum variarent, proponenda erant.

1 LVIII. Iudiciis a Q. Terentio practore perfectis, Hostilius et Furius damnati praedes eodem die quaestoribus 2 urbanis dederunt; Scipio cum contenderet, omnem quam accepisset pecuniam in aerario esse nec se quiequam 3 publici habere, in vincula duci est coptus. P. Scipio Nasica tribunos adpellavit, orationemque habuit plenam veris decoribus non communiter modo Corneliae gentis, sed 4 proprie familiae suae: parentes suos et P. Africani ac L. Scipionis, qui in careerem duceretur, fuisse Cn. et P. Scipiones, clarissimos viros. eos, cum per aliquot annos in terra Hispania adversus multos Poenorum Hispanorumque et duces et exercitus nominis Romani famam auxissent 6 non bello solum, sed quod Romanae temperantiae fideique specimen illis gentibus dedissent, ad extremum ambo 7 pro re publica morte obenbusse. cum illorum gloriam tueri posteris satis esset, P. Africanum tantum paternas supericeisse laudes, ut fidem fecerit, non sanguine humano, 8 sed stirpe divina satum se esse. L. Scipionem, de quo agatur, ut quae in Hispania, quae in Africa, eum legatus fratri esset, gessisset, practereantur, consulem et ab senatu dignum visum, cui extra sortem Asia provincia et bellum eum Antiocho rege deceperetur, et a fratre, cui post duos consulatus censuramque et triumphum legatus 9 in Asiam iret. ibi ne magnitudo et splendor legati laudibus consulis obficeret, forte ita incidisse, ut quo die ad Magnesiam signis conlatis L. Scipio Antiochum deviesisset, aeger 10 P. Scipio Elaeae dierum aliquot via abesset. non fuisse minorem eum exercitum quam Hannibal, cum quo in Africa esset pugnatum. Hannibalem eundem fuisse inter multos alias regios duces, qui imperator Punici belli fuerit. et bellum quidem ita gestum esse, ut ne fortunam quidem 11 quisquam criminari possit; in pace crimen quaeri, eam diei venisse. hic decem legatos simul argui, quorum ex 12 consilio data pax esset. quamquam extitisse ex decem legatis qui Cn. Manlium accusarent; tamen non modo ad

eriminis fidem, sed ne ad moram quidem triumphi eam accusationem valuisse.

LVIII. At hercule in Scipione leges ipsas pacis, 1
ut nimium adecommodatas Antiocho, suspectas esse: inte- 2
grum enim ei regnum relictum; omnia possidere cum
victum quae ante bellum eius fuerint; auri et argenti
cum vim magnam habuisse, nihil in publicum relatum,
omne in privatum versum. ‘an praeter omnium oculos tan- 3
tum auri argentique in triumpho L. Scipionis, quantum
non decem aliis triumphis, si omne in unum conferatur,
est latum? nam quid de finibus regni dicam?’ Asiam 4
omnem et proxima Europae tenuisse Antiochum. ea 5
quanta regio orbis terrarum sit, a Tauro monte in Ae-
gacum usque prominens mare, quot non urbes modo, sed
gentes amplectatur, omnes scire. hanc regionem dierum 6
plus triginta in longitudinem, decem inter duo maria in
latitudinem patentem usque ad Tauri montis inga Antio-
cho ademptam, expulso in ultimum angulum orbis terra-
rum. quid, si gratuita pax esset, plus adimi ei potuisse? 7
Philippo vieto Macedoniam, Nabidi Lacedaemonem reli-
ctam, nec Quinctio crimen quaesitum; non enim habuisse
eum Africanum fratrem; cuius cum gloria prodesse L.
Scipioni debuisse, invidiam nocuisse. tantum auri ar- 8
gentique indicatum esse in domum L. Scipionis inlatum,
quantum venditis omnibus bonis redigi non posset. ubi
ergo esse regium aurum, ubi tot hereditates acceptas? in 9
domo quam sumptus non exhauserint, exstare debuisse
novae fortunae cumulum. at enim quod ex bonis redigi
non possit, ex corpore et tergo per vexationem et contu-
melias L. Scipionis petituros inimicos, ut in carcere inter 10
fures nocturnos et latrones vir clarissimus includatur et
in robore et tenebris expiret, deinde nudus ante carce-
rem proiciatur. non id Corneliae magis familiae quam 11
urbi Romanae fore erubescendum.

LX. Adversus ea Terentius praetor rogationem Pe- 1
tilliam et senatus consultum et iudicium de L. Scipione
factum recitat: se, ni referatur pecunia in publicum 2
quae iudicata sit, nihil habere quod faciat, nisi ut preendi
damnatum et in vincula duci iubeat. tribuni cum in 3

eonsilium secessissent, paulo post C. Fannius ex sua collegarumque aliorum, praeter Gracchum, sententia pronuntiavit, praetori non intercedere tribunos, quo minus 4 sua potestate utatur. Ti. Gracchus ita decretivit, quo minus ex bonis L. Scipionis quod iudicatum sit redigatur, se non 5 intercedere praetori: L. Scipionem, qui regem opulentissimum orbis terrarum devicerit, imperium populi Romani 6 propagaverit in ultimos terrarum fines, regem Eumenem, Rhodios, alias tot Asiae urbes devinxerit populi Romani beneficiis, plurimos duces hostium in triumpho ductos carecere incluserit, non passurum inter hostes populi Romani in carcere et vinculis esse, mittique eum se iubere. 7 tanto adsensu auditum est decretum, adeo dimissum Scipionem laeti homines viderunt, ut vix in eadem civitate 8 videretur factum iudicium. in bona deinde L. Scipionis possessum publice quaestores praetor misit. neque in iis non modo vestigium ullum comparuit pecuniae regiae, sed nequaquam tantum redactum est quantae summae 9 damnatus fuerat. conlata ea pecunia ab cognatis amicisque et clientibus est L. Scipioni, ut, si acciperet eam, locupletior aliquanto esset, quam ante calamitatem fuerat. 10 nihil accepit. quae necessaria ad cultum erant, redempta ei a proximis cognatis sunt. verteratque Scipionum invidia in praetorem et consilium cius et accusatores.

[PERIOCHA LIBRI XXXVIIII.]

[M. Aemilius consul Liguribus subactis viam Placentia usque Ariminum perductam Flaminiae iunxit. initia luxuria in urbem introducta ab exercitu Asiatico referuntur. Ligures quicumque citra Apenninum erant, subacti sunt. Bacchanalia, sacrum Graecum et nocturnum, omnium scelerum seminarium, eum ad ingentis turbae coniurationem pervenisset, investigatum et multorum poena sublatum est. a censoribus L. Valerio Flacco et M. Poreio Catone, et belli et pacis artibus maximo, motus est senatu L. Quintius Flamininus T. frater, eo quod cum Galliam provinciam consul obtineret, rogatus a Poeno Philippo, quem amabat, scorto nobili, Gallum quendam sua manu occiderat sive, ut quidam tradidierunt, unum ex damnatis securi pereusserat rogatus a meretricie

Placentina, cuius amore deperibat. extat oratio M. Catonis in eum. Scipio Litterni decessit et, tamquam iungente fortuna circa idem tempus duo funera maximorum virorum, Hannibal a Prusia Bithyniae rege, ad quem vieto Antiocho confugerat, cum dedetur Romanis, qui ad exposendum cum T. Quintium Flamininum miserant, veneno sibi mortem concivit. Philopoemen quoque dux Achaeorum, vir maximus, a Messeniis occisus veneno, cum ab iis bello captus esset. coloniae Potentia et Pisaurum et Mutina et Parma deductae sunt. praeterea res adversus Celtiberos prospere gestas et initia causasque belli Macedonici continet; eius origo inde fluxit, quod Philippus aegre ferebat regnum suum a Romanis imminui et quod cogeretur a Thracibus aliisque locis præsidia deducere.]

TITI LIVI AB VRBE CONDITA

LIBER XXXVIII.

I. Dum haec, si modo hoc anno acta sunt, Romae 1 aguntur, consules ambo in Liguribus gerebant bellum. is 2 hostis velut natus ad continentiam inter magnorum intervalla bellorum Romanis militarem disciplinam erat, nec alia provincia militem magis ad virtutem acuebat. nam 3 Asia et amoenitate urbium et copia terrestrium maritimorumque rerum et mollitia hostium regiisque opibus ditiores quam fortiores exercitus faciebat. praecipue sub im- 4 perio Cn. Manlii solute ac neglegenter habitu sunt. itaque asperius paulo iter in Thracia et exercitatiōnē hostis magna elade eos eastigavit. in Liguribus omnia erant, quae 5 militem excitarent, loca montana et aspera, quae et ipsa capere labor erat et ex praeoccupatis deicere hostem, et itinera ardua, angusta, infesta insidiis, hostis levis et 6 velox et repentinus, qui nullum usquam tempus, nullum locum quietum aut securum esse sineret, obpugnatio necessaria munitorum castellorum, laboriosa simul periculosaque, inops regio, quae parsimonia adstringeret milites, praedae haud multum p̄raeberet. itaque non fixa seque- 7 batur, non iumentorum longus ordo agmen extendebat;

nihil praeter arma et viros omnem spem in armis habentes
s erat. nec deerat umquam eum iis vel materia belli vel
causa, quia propter domesticam inopiam vicinos agros
incursabant. nec tamen in discrimen summae rerum pu-
gnabatur.

1 II. C. Flaminus consul, cum Friniatibus Liguribus in
agro eorum pluribus proeliis secundis factis, in deditio-
2 nem gentem accepit et arma ademit. ea quia non sineera
fide tradebant, eum eastigarentur, relictis vicis in montem
3 Auginum profugerunt. confestim secutus est consul. ce-
lerrime effusi rursus, et pars maxima inermes, per invia
et rupes deruptas praecepitantes fugerunt qua sequi hostis
non posset. ita trans Apenninum abierunt. qui castris se
4 temuerant, circumseSSI et expugnati sunt. inde trans Apen-
ninum duetae legiones. ibi montis quem cuperant altitu-
dine paulisper se tutati, mox in deditioNem concesserunt.
tum conquisita cum intentiore cura arma et omnia ad-
5 empta. translatum deinde ad Apuanoꝝ Ligures bellum,
qui in agrum Pisanum Bononiensemque ita incursaverant,
6 ut coli non posset. his quoque perdomitis consul pacem
dedit finitimis. et quia a bello quieta ut esset provincia
effecerat, ne in otio militem haberet, viam a Bononia per-
7 duxit Arretium. M. Aemilius alter consul agros Ligurum
vicosque, qui in campis aut vallibus erant, ipsis montes
duos Balistam Suismontiumque tenentibus, deussit depo-
8 pulatusque est. deinde eos, qui in montibus erant, ador-
tus primo levibus proeliis fatigavit, postremo coactos in
aciem descendere iusto proelio devicit, in quo et aedem
9 Dianae vovit. subactis eis Apenninum omnibus, tum trans-
montanos adortus — in his et Friniates Ligures erant,
quos non adierat C. Flaminius — omnes Aemilius subegit
armaque ademit et de montibus in campos multitudinem
10 deduxit. pacatis Liguribus exercitum in agrum Gallicum
duxit, viamque ab Placentia, ut Flaminiae committeret,
11 Ariminum perduxit. proelio ultimo, quo cum Liguribus
signis conlatis confixit, aedem Iunoni reginae vovit. haec
in Liguribus eo anno gesta.

1 III. In Gallia M. Furius praetor insontibus Cenoma-
2 nis, in pace speciem belli quacrens, ademerat arma. inde

Cenomani questi Romae apud senatum reiectique ad consulem Aemilium, cui ut cognosceret statuereturque senatus permiserat, magno certamine cum praetore habito tenuerunt causam. arma reddere Cenomanis, decedere provincia praetor iussus.

Legatis deinde sociorum Latini nominis, qui toto undique ex Latio frequentes convenerant, senatus datus est. his querentibus magnam multitudinem civium suorum Romanum commigrasse et ibi censos esse, Q. Terentio Culleoni praetori negotium datum est, ut eos conquereret et quem C. Claudio, M. Livio censoribus postve eos censores ipsum parentemve eius apud se censum esse probassent socii, ut redire eo cogeret ubi censi essent. hac conquistione duodecim milia Latinorum domos redierunt, iam tum multitudine alienigenarum urbem onerante.

III. Priusquam consules redirent Romanam, M. Fulvius proconsul ex Aetolia redit; isque ad aedem Apollinis in senatu cum de rebus in Aetolia Cephalleniaque ab se gestis disseruisset, petit a patribus, ut aequum censerent, ob rem publicam bene ac feliciter gestam diis immortalibus honorem haberi (iuberent), et sibi triumphum decernerent. M. Aburius tribunus plebis, si quid de ea re ante M. Aemili consulis adventum decerneretur, intercessurum se ostendit: eum contradicere velle, proficisciensemque in provinciam ita sibi mandasse, uti ea disceptatio integra in adventum suum servaretur. Fulvium temporis iacturam facere; senatum etiam consule praesente quod vellet decreturum. tum Fulvius: si aut simultas M. Aemilii secum ignota hominibus esset, aut quam is eas inimicitias inpotenti ac prope regia ira exerceret, tamen non fuisse ferendum, absentem consulem et deorum immortalium honori obstare et meritum debitumque triumphum morari, imperatorem rebus egregie gestis victoremque exercitum eum praeda et captivis ante portas stare, donec consuli ob hoc ipsum moranti redire Romanum libitum esset. verum enimvero cum sint nobilissimae sibi cum consule inimicitiae, quid ab eo quemquam posse aequi exspectare, qui per infrequentiam furtim senatus consultum factum ad aerarium detulerit, Ambraciam non videri

vi captam, quae aggere ac vincis obpugnata sit, ubi in-
 censis operibus alia de integro facta sint, ubi circa muros
 10 supra subterque terram per dies quindecim pugnatum, ubi
 a prima luce, cum iam transcendisset muros miles, usque
 ad noctem diu anceps proelium tennerit, ubi plus tria
 11 milia hostium sint caesa. iam de deorum immortalium
 templis spoliatis in capta urbe qualem calumniam ad pon-
 12 tifices adulterit! nisi Syraeusarum ceterarumque captarum
 civitatum ornamenti urbem exornari fas fuerit, in Am-
 13 bracia una capta non valuerit belli ius. se et patres con-
 scriptos orare et ab tribuno petere, ne se superbissimo
 inimico ludibrio esse sinant.

1 V. Undique omnes alii deprecari tribunum, alii casti-
 gare. Tiberii Graechi collegae plurimum oratio movit:
 2 ne suas quidem simultates pro magistratu exercere boni
 exempli esse, alienarum vero simultatum tribunum plebis
 cognitorem fieri turpe et indignum collegii eius potestate
 3 et sacratis legibus esse. suo quemque iudicio et homines
 odisse aut diligere et res probare aut improbare debere,
 non pendere ex alterius vultu ac mutu nec alieni momentis
 animi circummagi, adstipularique irato consuli tribunum
 4 plebei, et quid privatim M. Aemilius mandaverit memi-
 nisse, tribunatum sibi a populo Romano mandatum obli-
 viscui, et mandatum pro auxilio ac libertate privatorum,
 5 non pro consulari regno. ne hoc quidem cernere eum,
 fore ut memoriae ac posteritati mandetur eiusdem col-
 legii alterum e duobus tribunis plebis suas inimicitias re-
 misisse rei publicae, alterum alienas et mandatas exer-
 6 cuisse. his vietus castigationibus tribunus cum templo
 excessisset, referente Ser. Sulpicio praetore triumphus
 7 M. Fulvio est decretus. is cum gratias patribus con-
 scriptis egisset, adiecit, ludos magnos se Iovi optimo
 maximo eo die quo Ambraciā cepisset vovisse: in eam
 8 rem sibi centum pondo auri a civitatibus conlatum; petere,
 ut ex ea pecunia, quam in triumpho latam in aerario po-
 9 siturus esset, id aurum secerni iuberent. senatus pontifi-
 cium collegium consuli iussit, num omne id aurum in
 ludos consumi necessum esset. cum pontifices negassent
 ad religionem pertinere, quanta impensa in ludos fieret,

senatus Fulvio quantum impenderet permisit, dum ne summam octoginta milium excederet. triumphare mense 11 Ianuario statuerat; sed cum audisset consulem M. Aemilium, litteris M. Aburii tribuni plebis acceptis de remissa intercessione, ipsum ad impediendum triumphum Romam 12 venientem aegrum in via substitisse, ne plus in triumpho certaminum quam in bello haberet, praetulit triumphi diem. triumphavit ante diem decimum kal. Ianuarias de 13 Aetolis et de Cephallenia. aureae coronae centum duo- 14 decim pondo ante currum latae sunt, argenti pondo milia octoginta tria, auri pondo ducenta quadraginta tria, tetrachma Attica centum octodecim milia, Philippei nummi 15 duodecim milia trecenti viginti duo, signa aenea septingenta octoginta quinque, signa marmorea ducenta triginta, arma, tela, cetera spolia hostium magnus numerus, ad 16 hoc catapultae, balistae, tormenta omnis generis, duces aut Aetoli et Cephallenies aut regii ab Antiocho ibi relieti ad viginti septem. multos eo die, priusquam in ur- 17 bem invehheretur, in circu Flaminio tribunos, praefectos, equites, centuriones, Romanos sociosque, donis militari- bus donavit. militibus ex praeda vicenos quinos denarios divisit, duplex centurioni, triplex equiti.

VI. Iam consularium comitiorum adpetebat tempus; 1 quibus quia M. Aemilius, cuius sortis ea cura erat, ob- currere non potuit, C. Flaminius Romani venit. ab eo creati consules Sp. Postumius Albinus, Q. Marcius Philippus. praetores inde facti T. Maenius, P. Cornelius 2 Sulla, C. Calpurnius Piso, M. Licinius Lucullus, C. Au- relius Scaurus, L. Quintius Crispinus.

Extremo anni, magistratibus iam creatis, ante diem 3 tertium nonas Martias Cn. Manlius Vulso de Gallis qui Asiam ineolunt triumphavit. serius ei triumphandi causa 4 fuit, ne Q. Terentio Culleone praetore causam lege Petillia diceret et incendio alieni iudicii, quo L. Scipio damnatus erat, conflagraret, eo infensoribus in se quam in illum iudi- 5 cibus, quod disciplinam militarem severe ab eo conservata successorem ipsum omni genere licentiae corrupisse fama adulterat. neque ea sola infamiae erant, quae in 6 provincia procul ab oculis facta narrabantur, sed ea etiam

7 magis, quae in militibus eius quotidie aspiciebantur. luxuriae enim peregrinae origo ab exercitu Asiatico inventa in urbem est. ii primum lectos aeratos, vestem stragulam pretiosam, plagulas et alia textilia et, quae tum magnificae supellectilis habebantur, monopodia et abacos Romanum 8 advexerunt. tunc psaltriae sambucistriaeque et convivalia 9 alia ludorum oblectamenta addita epulis, epulae quoque ipsae et cura et sumptu maiore adparari coeptae. tum coquus, vilissimum antiquis mancipium et aestimatione et usu, in pretio esse et quod ministerium fuerat ars haberri coepta. vix tamen illa quae tum conspiciebantur semina erant futurae luxuriae.

1 VII. In triumpho tulit Cn. Manlius coronas aureas ducenta duodecim pondo, argenti pondo ducenta viginti milia, auri pondo duo milia centum tria, tetrachmum Atticum centum viginti septem milia, cistophorum ducenta quinquaginta, Philippeorum aureorum nummorum sedecim milia trecentos viginti; et arma spoliaque multa Gallica carpentis travecta, duces hostium duo et quinquaginta ducti ante currum. militibus quadragenos binos denarios divisit, duplex centurioni, tripes in equites, et 3 stipendum duplex (in pedites) dedit; multi omnium ordinum donati militaribus donis currum secuti sunt. carminaque a militibus ea in imperatorem dicta, ut facile adpareret in ducem indulgentem ambitiosumque ea dici, triumphum esse militari magis favore quam populari celebrem. sed ad populi quoque gratiam conciliandam amici 5 Manlii valuerunt, quibus admittentibus senatus consultum factum est, ut ex pecunia quae in triumpho translata esset, stipendum conlatum a populo in publicum, quod eius solutum antea non esset, solveretur. vicenos quinos et semisses in milia aeris quaestores urbani cum cura et fide solverunt.

6 Per idem tempus tribuni militum duo ex duabus Hispaniis cum litteris C. Atinii et L. Manlii, qui eas provincias obtinebant, venerunt. ex iis litteris cognitum est, 7 Celtiberos Lusitanosque in armis esse et sociorum agros populari. de ea re consultationem integrum senatus ad novos magistratus reiecit.

Ludis Romanis eo anno, quos P. Cornelius Cethegus, 8
A. Postumius Albinus faciebant, malus in circu instabilis
in signum Pollentiae procidit atque id deiecit. ea reli- 9
gione moti patres et diem unum adiciendum Iudorum
[celebritati] censuerunt et signa duo pro uno reponenda
et novum auratum faciendum. et plebeii ludi ab aedili- 10
bus C. Sempronio Blaeso et M. Furio Lusco diem unum
instaurati sunt.

VIII. Insequens annus Sp. Postumium Albinum et 1
Q. Marcium Philippum consules ab exercitu bellorumque
et provinciarum cura ad intestinae coniurationis vindictam
avertit. praetores provincias sortiti sunt, T. Maenius 2
urbanam, M. Licinius Lucullus inter eives et peregrinos,
C. Aurelius Scaurus Sardiniam, P. Cornelius Sulla Siciliam,
L. Quinetius Crispinus Hispaniam eiteriorem, C.
Calpurnius Piso Hispaniam ulteriorem. consulibus am- 3
bobus quaestio de clandestinis coniurationibus decreta est.
Graecus ignobilis in Etruriam primum venit nulla cum
arte earum, quas multas ad animorum corporumque cul-
tum nobis eruditissima omnium gens invexit, sacrificulus
et vates, nec is qui aperta religione, propalam et quae- 4
stum et disciplinam profitendo, animos errore imbueret,
sed occultorum et nocturnorum antistes sacrorum. initia 5
erant, quae primo paucis tradita sunt, deinde vulgari
coepta sunt per viros mulieresque. additae voluptates
religioni vini et epularum, quo plurium animi inlicerentur.
cum vinum animos [mosset] et nox et mixti feminis 6
mares, actatis tenerae maioribus, disserimen omne pudoris
extinxissent, corruptelae primum omnis generis fieri
coepitae, cum ad id quisque quo natura pronioris libidinis
esset paratam voluptatem haberet. nec unum genus 7
noxae, stupra promiscua ingenuorum feminarumque erant,
sed (falsi testes) falsa signa testimoniaque et indicia ex
eadem officina exhibant, venena indidem intestinaeque 8
caedes, ita ut ne corpora quidem interdum ad sepulturam
extarent. multa dolo, pleraque per vim audebant. occu-
lebat vim quod prae ululatibus tympanorumque et cym-
balorum strepitu nulla vox quiritantium inter supra et
caedes exaudiri poterat.

VIII. Huius mali labes ex Etruria Romanum veluti contagione morbi penetravit. primo urbis magnitudo capacior patientiorque talium malorum ea celavit; tandem indicium hoc maxime modo ad Postumium consulem pervenit. P. Aebutius, cuius pater publico equo stipendia fecerat, pupillus relietus, mortuis deinde tutoribus sub tutela Duroniae matris et vitrii T. Sempronii Rutili eductus fuerat. et mater dedita viro erat, et vitrius, quia tutelam ita gesserat, ut rationem reddere non posset, aut tolli pupillum aut obnoxium sibi vinculo aliquo fieri cupiebat. via una corruptelae Bacchanalia erant. mater adulescentulum adpellat: se pro aegro eo vovisse, ubi primum convaluisse, Bacchis eum se initiataram, dannataam voti deum benignitate exsolvere id velle. decem dierum castimonia opus esse; decimo die cenatum, deinde pure lantum in sacrarium deducturam. scortum nobile libertina Hispana Fecenia, non digna quaestu, cui ancillula adserat, etiam postquam manumissa erat, eodem se genere tuebatur. huic consuetudo iuxta vicinitatem cum Aebutio fuit, minime adulescentis rei aut famae damnosa; ulti enim amatus adipitusque erat et maligne omnia praeben-tibus suis meretriculae munificentia sustinebatur. quin eo processerat consuetudine capta, ut post patroni mortem, quia in nullius manu erat, tutore ab tribunis et praetore petito, cum testamentum faceret, unum Aebutium institueret heredem.

X. Haec amoris pignora cum essent, nec quiequam secretum alter ab altero haberent, per iocum adulescens vetat eam mirari, si per aliquot noctes secubuisset: religionis se causa, ut voto pro valetudine sua facto liberetur, Bacchis initiari velle. id ubi mulier audivit perturbata ‘dii meliora!’ inquit — mori et sibi et illi satius esse quam id faceret —, et in caput eorum detestari minas periculaque, qui id suasissent. admiratus cum verba tum perturbationem tantam adulescens parecere execrationibus iubet: matrem id sibi adsentiente vitreo imperasse. ‘vitrius ergo’ inquit ‘tuus — matrem enim insimulare forsitan fas non sit — pudicitiam, famam, spem vitamque tuam perditum ire hoc facto properat.’ eo magis mirabundo

quaerentique, quid rei esset, pacem veniamque precata deorum dearumque, si coacta caritate eius silenda enuntiasset, ancillam se ait dominae comitem id sacrarium intrasse, liberam numquam eo accessisse: scire corrupte- 6 larum omnis generis eam officinam esse, et iam biennio constare neminem initiatum ibi maiorem annis viginti. ut 7 quisque introductus sit, velut victimam tradi sacerdotibus. eos deducere in locum qui circumsonet ululatibus cantu- que symphoniae et cymbalorum et tympanorum pulsu, ne vox quiritantis, cum per vim stuprum inferatur, exaudiri possit. orare inde atque obsecrare, ut eam rem quo cum- 8 que modo discuteret, nec se eo praecepitaret, ubi omnia infanda patienda primum, deinde facienda essent. neque 9 ante dimisit eum quam fidem dedit adulescens ab his sacris se temperaturum.

XI. Postquam domum venit, et mater mentionem 1 intulit, quid eo die, quid deinceps ceteris quae ad sacra pertinerent faciendum esset, negat eorum se quicquam facturum nec initiari sibi in animo esse. aderat sermoni 2 vitricus. confestim mulier exclamat, Hispalae concebitu carere eum decem noctes non posse, illius exceatrae delenimentis et venenis imbutum nec parentis nec vitrii nec deorum verecundiam habere. iurgantes hinc mater, hinc vitricus cum quattuor eum servis domo exegerunt. adulescens inde ad Aebutiam se amitam contulit causam- 3 que ei cur esset a matre electus narravit, deinde ex au- 4 toritate eius postero die ad consulem Postumium arbitris remotis rem detulit. consul post diem tertium redire ad se iussum dimisit, ipse Sulpiciam gravem feminam, so- 5 crum suam, pereunctatus est, eequam anum Aebutiam ex Aventino nosset: cum eam nosse probam et antiqui moris feminam respondisset, opus esse sibi ea conventa dixit: mit- 6 teret nuntium ad eam, ut veniret. Aebutia adeita ad Sulpiciam venit, et consul paulo post, velut forte intervenisset, sermonem de Aebutio fratris eius filio infert. lacrimae mu- 7 lieri obortae, et miserari easum adulescentis coepit, qui spo- liatus fortunis a quibus minime oporteret apud se tunc esset, electus a matre, quod probus adulescens — dii propitii es- sent — obscenis, ut fama esset, sacris initiari nolle.

1 XII. Satis exploratum de Aebutio ratus consul non
vanum auctorem esse, dimissa Aebutia socrum rogat, ut
Hispalam indidem ex Aventino libertinam, non ignotam
viciniae, arcesseret ad sese: eam quoque esse quae per-
2 cunetari vellet. ad eius nuntium perturbata Hispala,
quod ad tam nobilem et gravem feminam ignara causae
arcesseretur, postquam lictores in vestibulo turbamque
consularem et consulem ipsum conspexit, prope exani-
3 mata est. in interiorem partem aedium abductam socrum
adhibita consul, si vera dicere inducere in animum posset,
4 negat perturbari debere: fidem vel a Sulpicia, tali femina,
vel ab se acciperet; expromeret sibi quae in Iuco Semelae
5 Bacchauilibus in sacro nocturno solerent fieri. hoc ubi
audivit, tantus pavor tremorque omnium membrorum
6 mulierem cepit, ut diu hiscere non posset. tandem con-
firmata puellam admodum se ancillam initiatam cum do-
mina ait: aliquot annis, ex quo manumissa sit, nihil quid
7 ibi fiat scire. iam id ipsum consul laudare, quod initia-
tam se non infitiaretur: sed et cetera eadem fide expro-
meret. neganti ultra quicquam scire, non eandem dicere,
si coarguatur ab alio, ac fatenti veniam aut gratiam fore:
eum sibi omnia exposuisse qui ab illa audisset.

1 XIII. Mulier haud dubie, id quod erat, Aebutium
indicem arcani rata esse, ad pedes Sulpiciae procidit et
2 eam primo orare coepit, ne mulieris libertinae cum ama-
tore sermonem in rem non scribam modo, sed capitalem
etiam verti vellet: se terrendi eius causa, non quod sciret
3 quicquam, ea locutam esse. hic Postumius accensus ira,
tum quoque ait eam cum Aebutio se amatore cavillari
credere, non in domo gravissimae feminae et cum con-
sule loqui. et Sulpicia adtollere paventem, simul illam
4 adhortari, simul iram generi lenire. tandem confirmata,
multum incusata perfidia Aebutii, qui optimi in eo ipso
5 meriti talem gratiam rettulisset, magnum sibi metum
deorum, quorum occulta initia enuntiaret, maiorem multo
dixit hominum esse, qui se indicem manibus suis disser-
6 pturi essent. itaque hoc se Sulpiciam, hoc consulem
orare, ut se extra Italianam aliquo amandarent, ubi reliquum
7 vitae degere tuto posset. bono animo esse iubere eam

consul, et sibi curae fore dicere, ut Romae tuto habitaret. tum Hispala originem sacerorum expromit: primo sacra- 8 rium id feminarum fuisse nec quenquam eo virum admitti solitum. tres in anno statos dies habuisse, quibus interdiu Bacchis initiaarentur, sacerdotes in vicem matronas creari solitas. Pacullam Anniam Campanam sacerdo- 9 tem omnia, tamquam deum monitu, immutasse; nam et viros eam primam filios suos initiasse, Minium et Herennium Cerrinios, et nocturnum sacrum ex diurno et pro tribus in anno diebus quinos singulis mensibus dies initiorum fecisse. ex quo in promiseuo sacra sint et per- 10 mixti viri feminis, et noctis licentia accesserit, nihil ibi facinoris, nihil flagitii praetermissum. plura virorum inter sese quam feminarum esse stupra. si qui minus patientes 11 dedecoris sint et pigriores ad facinus, pro victimis immolari. nihil nefas ducere, hanc summam inter eos religionem esse. viros velut mente capta cum iactatione fanatica 12 corporis vaticinari, matronas Baccharum habitu crinibus sparsis cum ardentibus facibus decurrere ad Tiberim demissasque in aquam faces, quia vivum sulphur cum ealce insit, integra flamma efferre. raptos a diis homines 13 dici, quos machinae inligatos ex conspectu in abditos specus abripiant; eos esse qui aut coniurare aut sociari facinoribus aut stuprum pati noluerint. multitudinem 14 ingentem, alterum iam prope populum esse, in his nobiles quosdam viros feminasque. biennio proximo institutum esse, ne quis maior viginti annis initiaretur; captari aetas et erroris et stupri patientes.

XIII. Peracto indicio advoluta rursus genibus pre- 1 ces easdem, ut se ablegaret, repetivit. consul rogat so- 2 erum, ut aliquam partem aedium vacuam faceret, quo Hispala immigraret. cenaculum super aedes datum est, sealis ferentibus in publicum obseratis, aditu in aedes verso. res omnes Feceniae extemplo translatae et fami- 3 lia arcessita; et Aebutius migrare ad consulis clientem iussus.

Ita cum indices ambo in potestate essent, rem ad senatum Postumius defert, omnibus ordine expositis quae delata primo, quae deinde ab se inquisita forent. patres 4

pavor ingens cepit, cum publico nomine, ne quid eae coniurationes coetusque nocturni fraudis occultae aut perieuli importarent, tum privatim suorum cuiusque vicem,
 5 ne quis adfinis ei noxae esset. censuit autem senatus gratias consuli agendas, quod eam rem et cum singulari
 6 cura et sine ullo tumultu investigasset. quaestionem deinde de Bacchanalibus sacrisque nocturnis extra ordinem consulibus mandant; indicibus Aebutio ac Feceniae ne fraudi ea res sit curare et alios indices praemiis invitare iubent;
 7 sacerdotes eorum sacerorum, seu viri seu feminae essent, non Romae modo, sed per omnia fora et conciliabula conquiri, ut in consulum potestate essent; edici praeterea
 8 in urbe Roma et per totam Italianam edicta mitti, ne quis, qui Bacchis initiatus esset, coisse aut convenisse sacrorum causa velit neu quid talis rei divinae fecisse; ante omnia ut quaestio de iis habeatur, qui coierint coniuraverintve, quo stuprum flagitiumve inferretur. haec senatus decretiv.
 9 consules aedilibus curulibus imperarunt, ut sacerdotes eius sacri omnes conquererent, comprehensosque libero conelavi ad quaestionem servarent: aediles
 10 plebis videre, ne qua saera in operto fierent. triumviris capitalibus mandatum est, ut vigiliae disponerent per urbem servarentque, ne qui nocturni coetus fierent, utque ab incendiis caveretur, adintores triumviris quinqueviri uti cis Tiberim suae quisque regionis aedificiis praesentent.

1 XV. Ad haec officia dimissis magistratibus consules in rostra escenderunt, et contione advocata cum sollemne carmen precationis, quod praefari solent priusquam populum adloquantur magistratus, peregisset consul, ita coepit.
 2 'nulli umquam contioni, Quirites, tam non solum apta, sed etiam necessaria haec sollemnitas deorum compreccatio fuit, quae vos admoneret hos esse deos, quos colere,
 3 venerari precarie maiores vestri instituissent, non illos qui pravis et externis religionibus captas mentes velut furialibus stimulis ad omne seclus et ad omnem libidinem
 4 agerent. equidem nec quid taceam nec quatenus proloquar invenio. si aliquid ignorabitis, ne locum neglegentiae dem, si omnia nudavero, ne nimium terroris obfundam

vobis, vereor. quidquid dixero, minus quam pro atrocitate et magnitudine rei dictum scitote esse; ut ad cavendum satis sit, dabitur opera a nobis. Bacchanalia tota iam pridem Italia et nunc per urbem etiam multis locis esse, non fama solum accepisse vos, sed crepitibus etiam ululatibusque nocturnis, qui personant tota urbe, certum habeo, ceterum quae ea res sit ignorare; alios deorum aliquem cultum, alios concessum ludum et lasciviam credere esse et, qualecumque sit, ad paucos pertinere. quod ad multitudinem eorum adtinet, si dixero, multa milia hominum esse, illico necesse est exterreamini, nisi adiunxero qui qualesque sint. primum igitur mulierum magna pars est, et is fons mali huiusce fuit; deinde simillimi feminis mares, stuprati et constupratores, fanatici vigiliis, vino, strepitibus clamoribusque nocturnis adtoniti. nullas adhuc vires coniuratio, ceterum incrementum ingens virium habet, quod in dies plures fiunt. maiores vestri ne vos quidem, nisi cum aut vexillo in aree posito comitiorum causa exercitus eductus esset aut plebi concilium tribuni edixissent aut aliquis ex magistratibus ad contionem vocasset, forte temere coire voluerunt; et ubicumque multitudo esset, ibi et legitimum rectorem multitudinis censebant debere esse. quales primum nocturnos coetus, deinde promiscuos mulierum ac virorum esse creditis? si quibus aetatibus initientur mares sciatis, non misereat vos eorum solum, sed etiam pudeat. hoc sacramento initiatos iuvenes milites faciendo censem, Quirites? iis ex obseeno sacrario eductis arma committenda? hi cooperti stupris suis alienisque pro pudicitia coniugum ac liborum vestrorum ferro decernent?

XVI. Minus tamen esset, si flagitiis tantum effeminati forent — ipsorum id magna ex parte dedecus erat —, a facinoribus manus, mentem a fraudibus abstinuissent; nunquam tantum malum in re publica fuit nec ad plures nee ad plura pertinens. quidquid his annis libidine, quidquid fraude, quidquid scelere peccatum est, ex illo uno sacrario scitote ortum esse. needum omnia, in quae coniurarunt, edita facinora habent. adhuc privatis noxiis, quia nondum ad rem publicam obprimendam satis virium

est, coniuratio sese inopia tenet. crescit et serpit quotidie malum. iam maius est quam ut capere id privata fortuna possit, ad summam rem publicam spectat. nisi praecavetis, Quirites, iam huic diurnae, legitime ab consule vocatae, par nocturna contio esse poterit. nunc illi vos singuli universos contionantes timent; iam ubi vos dilapsi domos et in rura vestra eritis, illi coierint, consultabunt de sua salute simul ac vestra pernicie; tum singulis vobis universi timendi erunt. optare igitur unusquisque vestrum debet, ut bona mens suis omnibus fuerit. si quem libido, si furor in illum gurgitem abripuit, illorum eum cum quibus in omne flagitium et facinus coniuravit, non suum iudicet esse. ne quis etiam errore labatur vestrum quoque, non sum securus. nihil enim in speciem fallacius est quam prava religio. ubi deorum numen practenditur sceleribus, subit animum timor, ne fraudibus humanis vindicandis divini iuris aliquid immixtum violemus. hac vos religione innumerabilia decreta pontificum, senatus consulta, haruspicum denique responsa liberant. quotiens hoc patrum avorumque aetate negotium est magistratibus datum, uti sacra externa fieri vetarent, sacrificulos vatesque foro, circulo, urbe prohiberent, vaticinios libros conquirerent comburerentque, omnem disciplinam sacrificandi praeterquam more Romano abolerent. iudicabant enim prudentissimi viri omnis divini humanique iuris, nihil aequa dissolvendae religionis esse quam ubi non patrio, sed externo ritu sacrificaretur. haec vobis praedicenda ratus sum, ne qua superstitione agitaret animos vestros, cum demolientes nos Bacchanalia discentientesque nefarios coetus cerneretis. omnia diis propitiis volentibusque ea faciemus; qui quia suum numen sceleribus libidinibusque contaminari indigne ferebant, ex occultis ea tenebris in lucem extraxerunt nec patefieri ut impunita essent, sed ut vindicarentur et obprimerentur, voluerunt. senatus questionem extra ordinem de ea re mihi collegaeque meo mandavit. nos, quae ipsis nobis agenda sunt, impigne exsequemur; vigiliarum nocturnarum curam per urbem minoribus magistratibus mandavimus. vos quoque aequum est, quae vestra munia sunt, quo quisque loco

positus erit, quod imperabitur, impigre praestare et dare operam, ne quid fraude noxiorum periculi aut tumultus oriatur.'

XVII. Recitari deinde senatus consulta iusserunt 1 indicique praemium proposuerunt, si quis quem ad se deduxisset nomenve absentis detulisset: qui nominatus 2 profugisset, diem certam se finituros, ad quam nisi citatus respondisset, absens damnaretur. si quis eorum, qui tum extra terram Italianam essent nominaretur, ei laxiorem diem datus, si venire ad causam dicendam vellet. edixerunt 3 deinde, ne quis quid fugae causa vendidisse neve emisse vellet; ne quis reciperet, eclaret, ope ulla iuvaret fugientes.

Contione dimissa terror magnus urbe tota fuit; nec 4 moenibus se tantum urbis aut finibus Romanis continuit, sed passim per totam Italianam, litteris hospitum de senatus consulto et contione et edicto consulum acceptis, trepidari coeptum est. multi ea nocte, quae diem insecura est 5 quo in contione res palam facta est, custodiis circa portas positis fugientes a triumviris comprehensi et reducti sunt; multorum nomina delata. quidam ex iis viri feminaeque mortem sibi conciverunt. coniurasse supra septem milia 6 virorum ac mulierum dicebantur. capita autem coniurationis constabat esse M. et C. Atinios de plebe Romana et Faliscum L. Opiternium et Minium Cerrinium Campannum: ab his omnia facinora et flagitia orta, eos maximos 7 sacerdotes conditoresque eius saeri esse. data opera, ut primo quoque tempore comprehendenterentur. adducti ad consules fassique de se nullam moram indicio fecerunt.

XVIII. Ceterum tanta fuga ex urbe facta erat, ut, 1 quia multis actiones et res peribant, cogerentur praetores T. Maenius et M. Licinius per senatum res in diem trieesimum differre, donec quaestiones a consulibus perficerentur. eadem solitudo, quia Romae non respondebant 2 nec inveniebantur quorum nomina delata erant, coegit consules circa fora proficiisci ibique quaerere et iudicia exercere. qui tantum initiati erant et ex carmine sacro 3 praeeunte verba sacerdote precatio[n]es fecerant, in quibus nefanda coniuratio in omne facinus ac libidinem confine-

batur, nec earum rerum ullam, in quas iure iurando obligati erant, in se aut alios admiserant, eos in vinculis re-
4 linquebant; qui stupris aut caedibus violati erant, qui falsis testimoniis, signis adulterinis, subiectione testamenterum, fraudibus aliis contaminati, eos capitali poena ad-
5 ficiebant. plures necati quam in vincula coniecti sunt. magna vis in utraque causa virorum mulierumque fuit.
6 mulieres damnatas cognatis aut in quorum manu essent tradebant, ut ipsi in privato animadverterent in eas; si nemo erat idoneus supplicii exactor, in publico animad-
7 vertebatur. datum deinde consulibus negotium est, ut omnia Bacchanalia Romae primum, deinde per totam Italiani diruerent, extra quam si qua ibi vetusta ara aut
8 signum consecratum esset. in reliquum deinde senatus consulto cautum est, ne qua Bacchanalia Romae neve in Italia essent: si quis tale sacrum sollempne et necessarium duceret nec sine religione et piaculo se id dimittere posse, apud praetorem urbanum profiteretur, praetor senatum
9 consuleret. si ei permisum esset, cum in senatu centum non minus essent, ita id sacrum faceret, dum ne plus quinque sacrificio interessent neu qua pecunia communis neu quis magister sacerorum aut sacerdos esset.

1 XVIII. Aliud deinde huic coniunctum referente Q. Marcio consule senatus consultum factum est, ut de iis, quos pro indicibus consules habuissent, integra res ad senatum referretur, cum Sp. Postumius quaestionibus
2 perfectis Romam redisset. Minium Cerrinium Campanum Ardeam in vincula mittendum censuerunt magistratibus que Ardeatium praedicendum, ut intentiore eum custodia adservarent, non solum ne effugeret, sed ne mortis con-
3 sciscendae locum haberet. Sp. Postumius aliquanto post Romanam venit; eo referente de P. Aebutii et Hispalac Feceniae praemio, quod eorum opera indicata Bacchana-
4 lia essent, senatus consultum factum est, ut singulis his centena milia aeris quaestores urbani ex aerario darent; utique consul cum tribunis plebis ageret, uti ad plebem primo quoque tempore ferrent, ut P. Aebutio emerita stipendia essent, ne invitus militaret neve cen-
5 sor ei inscio equum publicum adsignaret; utique Feceniac

Hispalae capitatis deninutio, gentis enuptio, tutoris optio
item esset, quasi ei vir testamento dedisset; utique ei
ingenuo nubere liceret neu quid ei qui eam duxisset ob
id fraudi ignominiaeve esset; utique consules praetores- 6
que qui nunc essent quive postea futuri essent curarent,
ne quid ei mulieri iniuriae fieret utique tuto esset. id
senatum velle et aequum censere, ut ita fieret. ea omnia 7
lata ad plebem factaque sunt ex senatus consulto; et de
ceterorum indicum impunitate praemissusque permissum est
consulibus.

XX. Et iam Q. Marcius quaestionibus suae regionis 1
perfectis in Ligures provinciam proficisci parabat, tribus
milibus peditum Romanorum, centum quinquaginta equi-
tibus et quinque milibus Latini nominis peditum, ducentis
equitibus in supplementum acceptis. eadem provincia, 2
idem numerus peditum equitumque et collegae decretus
erat. exercitus acceperunt quos priore anno C. Flaminius
et M. Aemilius consules habuerunt. duas praeterea legio- 3
nes novas ex senatus consulto scribere iussi sunt, et
viginti milia peditum sociis et nomini Latino imperarunt
et equites mille trecentos, et tria milia peditum Romano-
rum, ducentos equites. totum hunc exercitum praeter 4
legiones in supplementum Hispaniensis exercitus dueci
placebat. itaque consules dum ipsi quaestionibus impe-
diebantur, T. Maenium dilectui habendo praefererunt.
perfectis quaestionibus prior Q. Marcius in Ligures Apua- 5
nos est profectus. dum penitus in abditos saltus, quae 6
latebrae receptaculaque illis semper fucrant, persequitur,
in praeocepatis angustiis loco iniquo est circumventus.
quattuor milia militum amissa, et legionis secundae signa 7
tria, undecim vexilla socium Latini nominis in potestatem
hostium vencerunt et arma multa, quae quia impedimento
fugientibus per silvestres semitas erant passim iactaban-
tur. prius sequendi Ligures finem quam fugac Romani 8
fecerunt. consul ubi primum ex hostium agro evasit, ne 9
quantum deminutae copiae forent adpareret, in locis pa-
catis exercitum dimisit. non tamen oblitterare famam rei 10
male gestae potuit; nam saltus, unde eum Ligures fuga-
verant, Marcius est adpellatus.

1 XXI. Sub hunc nuntium ex Ligustinis vulgatum
 litterae ex Hispania mixtam gaudio tristitiam adferentes
 2 venerunt. C. Atinius, qui biennio ante praetor in eam
 provinciam profectus erat, cum Lusitanis in agro Oscensi
 signis conlatis pugnavit; ad sex milia hostium sunt caesa,
 3 ceteri fusi et fugati castrisque exuti. ad oppidum dein
 Astam obpugnandum legiones dueit; id quoque haud multo
 maiore certamine cepit quam castra, sed dum incantius
 subit muros, ictus ex vulnere post dies paucos moritur.
 4 litteris de morte propraetoris recitatis senatus censuit,
 mittendum qui ad Lunae portum C. Calpurnium praetorem
 conquereretur nuntiaretque, senatum aequum censere, ne
 5 sine imperio provincia esset maturare eum proficisci. quarto
 die qui missus erat Lunam venit; paucis ante diebus Cal-
 6 purnius profectus erat. et in citeriore Hispania L. Manlius
 Acidinus, qui eodem tempore quo C. Atinius in provin-
 7 ciam ierat, cum Celtiberis aeie conflixit. incerta victoria
 discessum est, nisi quod Celtiberi castra inde nocte pro-
 xima moverunt, Romanis et suos sepeliendi et spolia le-
 8 gendi ex hostibus potestas facta est. paucos post dies
 maiore coacto exercitu Celtiberi ad Calagurim oppidum
 9 ultiro lacercessiverunt proelio Romanos. nihil traditur, quae
 causa numero aucto infirmiores eos fecerit. superati proe-
 lio sunt; ad duodecim milia hominum caesa, plus duo
 10 capta, et castris Romanus potitur. et nisi successor ad-
 ventu suo inhibuisset inpetum victoris, subacti Celtiberi
 forent. novi praetores ambo exercitus in hiberna de-
 duxerunt.

1 XXII. Per eos dies, quibus haec ex Hispania nuntiata
 sunt, ludi Taurii per biduum facti religionis causa. adpa-
 ratos deinde ludos M. Fulvius, quos voverat Aetolico bello
 2 fecit. multi artifices ex Graecia venerunt honoris eius
 causa. athletarum quoque certamen tum primo Romanis
 spectaculo fuit et venatio data leonum et pantherarum et
 prope huius saeculi copia ac varietate ludierum celebra-
 3 tum est. novemdiale deinde sacrum tenuit, quod in Piceno
 per triduum lapidibus pluerat, ignesque caelestes multi-
 fariam orti adussisse complurium levi adflatu vestimenta
 4 maxime dicebantur. addita et unum diem supplicatio est

ex decreto pontificum, quod aedis Opis in Capitolio de caelo tacta erat. hostiis maioribus consules procurarunt urbemque lustraverunt. sub idem tempus et ex Umbria 5 nuntiatum est semimarem duodecim ferme annos natum inventum. id prodigium abominantes arceri Romano agro necarique quam primum iusserunt.

Eodem anno Galli Transalpini transgressi in Vene- 6 tiam sine populatione aut bello haud procul inde, ubi nunc Aquileia est, locum oppido condendo ceperunt. legatis 7 Romanis de ea re trans Alpes missis responsum est, ne- que prefectos ex auctoritate gentis eos nec in Italia quid facerent sese scire.

L. Scipio ludos eo tempore, quos bello Antiochi vo- 8 visse sese dicebat, ex conlata ad id pecunia ab regibus civitatibusque per dies decem fecit. legatum eum post 9 damnationem et bona vendita missum in Asiam ad diri- menda inter Antiochum et Eumeneum reges certamina Valerius Antias est auctor: tum conlatas ei pecunias con- 10 gregatosque per Asiam artifices, et quorum ludorum post bellum, in quo votos diceret, mentionem non fecisset, de iis post legationem demum in senatu actum.

XXIII. Cum iam in exitu annus esset, Q. Marcius 1 absens magistratu abiturus erat, Sp. Postumius quaestio- nibus cum summa fide curaque perfectis comitia habuit. creati consules sunt Ap. Claudius Pulcher, M. Sempro- 2 nius Tuditanus. postero die praetores facti P. Cornelius Cethegus, A. Postumius Albinus, C. Afranius Stellio, C. Atilius Serranus, L. Postumius Tempsanus, M. Claudius Marcellinus. extremo anni, quia Sp. Postumius consul 3 renuntiaverat peragrandem se propter quaestiones utrumque litus Italiae desertas colonias Sipontum supero, Bu- xentum infero mari invenisse, triumviri ad colonos co 4 scribendos ex senatus consulto ab T. Maenio practore urbano creati sunt L. Scribonius Libo, M. Tuccius, Cn. Baebius Tamphilus.

Cum Perseo rege et Macedonibus bellum quod immi- 5 nebat, non unde plerique opinantur, nec ab ipso Perseo causas cepit; inchoata initia a Philippo sunt et is ipse, si diutius vixisset, id bellum gessisset. una cum res, cum 6

victo leges inponerentur, maxime angebat, quod qui Macedonia ab se defecerant in bello, in eos ius saeviendi
 7 ademptum ei ab senatu erat, cum quia rem integrum Quintius in condicionibus pacis distulerat, non desperasset
 8 impetrari posse. Antiocho rege deinde bello superato ad Thermopylas, divisis partibus, cum per eosdem dies consul Aelius Heracleam, Philippus Lamiam obpugnasset,
 9 capta Heraclea quia iussus abscedere a moenibus Lamiacae
 erat Romanisque oppidum deditum est, aegre eam rem
 10 tulerat. permulxit iram eius consul, quod ad Naupactum ipse festinans, quo se ex fuga Aetoli contulerant, Philippo permisit, Athamaniae et Amyntandro bellum inferret et urbes quas Thessalis Aetoli ademerant regno adiceret.
 11 haud magno certamine et Amyntandrum Athamania ex-
 12 pulerat et urbes reeperat aliquot. Demetriademi quoque, urbem validam et ad omnia opportunam, et Magnetum
 13 gentem suae dicionis fecit. inde et in Thracia quasdam urbes, novae atque insuetae libertatis vitio seditionibus principum turbatas, partibus quae domestico certamine vincerentur adiungendo sese cepit.

1 XXIII. His sedata in praesentia regis ira in Romanos est. numquam tamen remisit animum a colligendis in pace viribus, quibus quandoque data fortuna
 2 esset ad bellum uteretur. veetigalia regni non fructibus tantum agrorum portoriisque maritimis auxit, sed metalla etiam et vetera intermissa recoluit et nova multis locis
 3 instituit. ut vero antiquam multitudinem hominum, quae belli cladibus amissa erat, restitueret, non subolem tantum stirpis parabat eogendis omnibus procreare atque
 4 educare liberos, sed Thraeum etiam magnam multitudinem in Macedoniam traduxerat quietusque aliquamdiu a bellis omni cura in augendas regni opes intentus fuerat.
 5 rediere deinde causae, quae de integro iram moverent in
 6 Romanos. Thessalorum et Perrhaeborum querellae de urbibus suis ab eo possessis et legatorum Eumenis regis de Thraeciis oppidis per viam occupatis traduetaque in Macedoniam multitudine, ita auditae erant, ut eas non
 7 neglegi satis adpareret. maxime moverat senatum quod iam Aeni et Maroneae adfectari possessionem audierant;

minus Thessalos curabant. Athamanes quoque venerunt 8
legati, non partis amissae, non finium iacturam queren-
tes, sed totam Athamaniam sub ius iudiciumque regis
venisse; et Maronitarum exsules – erant pulsi, quia liber- 9
tatis causam defendissent ab regio praesidio –, ii non
Maroneam modo, sed etiam Aenum in potestate nar-
bant esse Philippi. venerant et a Philippo legati ad 10
purganda ea, qui nihil nisi permissu Romanorum impe-
ratorum factum adfirmabant: civitates Thessalorum et 11
Perrhaeorum et Magnetum et cum Amynandro Atha-
manum gentem in eadem causa qua Aetolos fuisse; An- 12
tiocho rege pulso occupatum obpugnandis Aetolicis urbi-
bus consulem ad recipiendas eas civitates Philippum
misisse; armis subactos parere. senatus ne quid absente 13
rege statueret, legatos ad eas controversias disceptandas
misit Q. Caecilium Metellum, M. Baebium Tamphilum,
Ti. Sempronium. quorum sub adventum ad Thessalica 14
Tempe omnibus iis civitatibus, quibus cum rege discepta-
tio erat, concilium indictum est.

XXV. Ibi cum Romani legati disceptatorum loco, 1
Thessali Perrhaebique et Athamanes haud dubii accusa-
tores, Philippus ad audienda crimina tamquam reus con-
sedit, pro ingenio quisque eorum qui principes lega- 2
tionum erant et gratia cum Philippo aut odio acerbius
leniusve egerunt. in controversiam autem veniebant Phi- 3
lippopolis, Tricca, Phaloria et Eurymenae et cetera circa
eas oppida, utrum Thessalorum iuris, cum vi ademptae 4
possessaeque ab Aetolis forent — nam Philippum Aetolis
ademisse eas constabat —, an Aetolica antiquitus ea
oppida fuissent: ita enim Acilium regi concessisse, si 5
Aetolorum fuissent, si voluntate, non si vi atque armis
coacti cum Aetolis essent. eiusdem formulae disceptatio 6
de Perrhaeorum Magnetumque oppidis fuit; omnium
enim iura possidendo per occasiones Actoli miscuerant.
ad haec, quae disceptationis erant, querellae Thessalorum 7
adiectae, quod ea oppida, si iam redderentur sibi, spoliata
ac deserta redditurus esset: nam praeter belli casibus 8
amissos quingentos principes iuventutis in Macedoniam
abduxisse et opera eorum in servilibus abuti ministeriis;

et quae reddiderit coactus Thessalis, inutilia ut redderet
 9 eurasse. Thebas Phthias unum maritimum emporium
 fuisse quondam Thessalis quaestuosum et frugiferum;
 ibi navibus onerariis comparatis regem, quae praeter
 Thebas Demetriadem cursum derigerent, negotiationem
 10 maritimam omnem eo avertisse. iam ne a legatis quidem,
 qui iure gentium sancti sint, violandis abstinere: insidias
 11 positas euntibus ad T. Quinetium. itaque ergo in tantum
 metum omnes Thessalos coniecos, ut non in civitatibus
 suis, non in communibus gentis conciliis quisquam hiscere
 audeat. proeul enim abesse libertatis auctores Romanos;
 lateri adhaerere gravem dominum, prohibentem uti bene-
 ficiis populi Romani. quid autem, si vox libera non sit,
 12 liberum esse? nunc se fiducia et praesidio legatorum in-
 gemiscere magis quam loqui. nisi provideant aliquid
 Romani, quo et Graecis Macedoniam adeolentibus metus
 et audacia Philippi minuatur, nequicquam et illum victum
 13 et se liberatos esse. ut equum tenacem, non parentem
 14 frenis asperioribus castigandum esse. hacc acerbe po-
 stremini, cum priores leniter permulssissent iram eius peten-
 15 tes, ut ignosceret pro libertate loquentibus et ut deposita
 domini acerbitate adsuesceret socium atque amicum sese
 praestare et imitaretur populum Romanum, qui caritate
 16 quam metu adiungere sibi socios mallet. Thessalis auditis
 Perrhaebi Gonocondylum, quod Philippus Olympiadem
 adpellaverat, Perrhaebiae fuisse, et ut sibi restitueretur,
 agebant; et de Malloca et Ericinio eadem postulatio erat.
 17 Athamanes libertatem repetabant et castella Athenaeum
 et Poetneum.

1 XXVI. Philippus, ut accusatoris potius quam rei
 speciem haberet, et ipse a querellis orsus Menelaidem in
 Dolopia, quae regni sui fuisset, Thessalos vi atque armis
 expugnasse questus est, item Petram in Pieria ab iisdem
 2 Thessalis Perrhaebisque captam: Xynias quidem, haud
 dubie Aetolicum oppidum, sibi contribuisse eos, et Para-
 3 cheloida, quae sub Athamania esset, nullo iure Thessa-
 lorum formulae factam. nam quae sibi crimina obiciantur
 4 aut desertis, alterum deridiculum esse, se reddere ratio-

nem, quos portus mercatores aut nautici petant, alterum
mores respuere suos. tot annos esse per quos numquam 5
cessaverint legati nunc ad imperatores Romanos nunc
Romam ad senatum crimina de se deferre: quem umquam
verbo violatum esse? semel euntibus ad Quinctium insi- 6
dias dici factas, sed quid iis acciderit, non adici. quae-
rentium quod falso obiciant, cum veri nihil habeant, ea
crimina esse. insolenter et inmodice abuti Thessalos in- 7
dulgentia populi Romani, velut ex diutina siti nimis avide
meram haurientes libertatem, itaque servorum modo pree- s
ter spem repente manumissorum licentiam vocis et lin-
guae experiri et iactare sese insectatione et convitiis
dominorum. elatus deinde ira adiecit nondum omnium 9
dierum solem occidisse. id minaciter dictum non Thessali
modo in sese, sed etiam Romani acceperunt. et cum fre- 10
mitus post eam vocem ortus et tandem sedatus esset,
Perrhaeborum inde Athamanumque legatis respondit,
eandem de quibus illi agant, civitatum causam esse:
consulem Acilium et Romanos sibi dedisse eas, cum ho- 11
stium essent. si suum munus qui dedissent admere 12
velint, scire cedendum esse; sed meliori et fideliori amico
in gratiam levium et inutilium sociorum iniuriam eos esse
facturos. nec enim ullius rei minus diurnam esse gra- 13
tiam quam libertatis, praesertim apud eos qui male utendo
eam corrupturi sint. causa cognita pronuntiarunt legati, 14
placere deduci praesidia Macedonum ex iis urbibus et
antiquis Macedoniae terminis regnum finiri. de iniuriis
quas ultro citroque inflatas querantur, quo modo inter
eas gentes et Macedonas disceptetur, formulam iuris ex-
sequendi constituendam esse.

XXVII. Inde graviter offenso rege Thessalonicens ad 1
cognoscendum de Thraeciae urbibus proficiscuntur. ibi 2
legati Eumenis, si liberas esse Aenum et Maroneam
velint Romani, nihil sui pudoris esse ultra dicere quam
ut admoneant, re, non verbo eos liberos relinquant nec
suum munus intereipi ab alio patiantur: sin autem minor 3
cura sit civitatum in Thraecia positarum, multo verius
esse, quae sub Antiocho fuerint, praemia belli Eumenem
quam Philippum habere, vel pro patris Attali meritis 4

bello, quod adversus Philippum ipsum gesserit populus Romanus, vel suis, qui Antioehi bello terra marique laboribus periculisque omnibus interfuerit. habere eum praeterea decem legatorum in eam rem praeiudicium, qui eum Chersonesum Lysimachiamque dederint, Maroneam quoque atque Aenum profeeto dedisse, quac ipsa propinquitate regionis velut adpendices maioris munera es-
sent. nam Philippum quidem quo aut merito in populum Romanum aut iure imperii, eum tam procul a finibus Maeedoniae absint, civitatibus his praesidia inposuisse? vocari Maronitas iuberent; ab iis certiora omnia de statu civitatum earum scituros.

7 Legati Maronitarum vocati non uno loco tantum urbis praesidium regium esse, sicut in aliis civitatibus, dixerunt, sed pluribus simul, et plenam Macedonum Maros neam esse. itaque dominari adsentatores regios; his solis loqui et in senatu et in contionibus lieere, eos omnes homines et capere ipsos et dare aliis. optimum quemque, quibus libertatis, quibus legum eura sit, aut exsulare pulsos patria aut inhonoratos et deterioribus obnoxios 10 silere. de iure etiam finium pauca adiecerunt: Q. Fabium Labeonem, cum in regione ea fuisset, direxisse finem Philippo veterem viam regiam, quae ad Thraciae Paroreiam subeat, nusquam ad mare declinantem; Philippum novam postea deflexisse viam, qua Maronitarum urbes agroisque amplectatur.

1 XVIII. Ad ea Philippus longe aliam quam adversus Thessalos Perrhaebosque nuper ingressus disserendi viam ‘non cum Maronitis’ inquit ‘mihi aut aut cum Eumene disceptatio est, sed iam vobissem, Romani, a quibus nihil aequi me impetrare iam diu animadverto. civitates Macedonum, quae a me inter indutias defecerant, reddi mihi aequum censebam, non quia magna accessio ea regni futura esset — sunt enim et parva oppida et in finibus extremis posita —, sed quia multum ad reliquos Maeedonas continendos exemplum pertinebat. negatum 3 est mihi. bello Aetolico Lamiam obpugnare iussus a consule M. Acilio cum diu fatigatus ibi operibus proeliisque essem, transeendentem me iam muros a capta

prope urbe revocavit consul et abducere copias inde coegit.
ad huius solacium iniuriae permissum est, ut Thessaliae 4
Perrhaebiaeque et Athamanum recipere quaedam ca-
stella magis quam urbes. ea quoque ipsa vos mihi, Q.
Caecili, paucos ante dies ademistis. pro non dubio paulo 5
ante, si diis placet, legati Eumenis sumebant, quae An-
tiochi fuerunt, Eumenem aequius esse quam me habere.
id ego longe aliter iudico esse. Eumenes enim non nisi
vicissent Romani, sed nisi bellum gessissent, manere in
regno suo non potuit. itaque ille vestrum meritum habet,
non vos illius. mei autem regni tantum aberat ut ulla 6
pars in discrimine fuerit, ut tria milia talentum et quin-
quaginta tectas naves et omnes Graeciae civitates, quas
antea tenuissem, pollicentem ultro Antiochum in mer-
cedem societatis sim aspernatus; hostemque ei me esse 7
prius etiam quam M'. Acilius exercitum in Graeciam trai-
ceret praetuli et cum eo consule belli partem, quamecum-
que mihi delegavit, gessi. et insequenti consuli L. Sci- 8
pioni, cum terra statuisse ducere exercitum ad Helles-
pontum, non iter tantum per regnum nostrum dedi, sed
vias etiam munivi, pontes feci, eommeatus praebui, nec 9
per Macedoniam tantum, sed per Thraciam etiam, ubi
inter cetera pax quoque praestanda a barbaris erat. pro 10
hoc studio meo erga vos, ne dicam merito, utrum adipere
vos, Romani, aliquid et amplificare et augere regnum
meum munificentia vestra oportebat, an quae haberem
aut meo iure aut beneficio vestro eripere, id quod nunc
facitis? Macedonum civitates, quas regni mei fuisse fa- 11
temini, non restituuntur. Eumenes, tamquam ad An-
tiochum spoliandum me venit et, si diis placet, decem
legatorum decretum calunniae impudentissimae praeten-
dit, in quo maxime et refelli et coargui potest. diser- 12
tissime enim planissimeque in eo scriptum est, Chersone-
sum et Lysimachiam Eumeni dari. ubi tandem Aenus
et Maronea et Thraciae civitates adscriptae sunt? quod
ab illis ne postulare quidem est ausus, id apud vos, tam-
quam ab illis impetraverit, obtinebit? quo in numero me 13
apud vos esse velitis, refert. si tamquam inimicum et
hostem insectari propositum est, pergit ut coepistis fa-

14 cere: sin aliquis est respectus mei ut socii atque amici regis, deprecor, ne me tanta iniuria dignum iudicetis.'

1 XXVIII. Movit aliquantum oratio regis legatos, itaque medio responso rem suspenderunt: si decem legatorum decreto Eumeni datae civitates eae essent, nihil se 2 mutare; si Philippus bello cepisset eas, praemium victoriae iure belli habiturum; si neutrum eorum foret, cognitionem placere senatui reservari et, ut omnia in integro manerent, praesidia quae in iis urbibus sint deduci.

3 Hae causae maxime animum Philippi alienaverunt ab Romanis, ut non a Perseo filio eius novis causis motum, sed ob has a patre bellum relictum filio videri possit.

4 Romae nulla Macedonici belli suspicio erat. L. Manlius proconsul ex Hispania redierat. cui postulanti ab senatu in aede Bellonae triumphum rerum gestarum magnitudo 5 impetrabilem faciebat, exemplum obstabat, quod ita comparatum more maiorum erat, ne quis qui exercitum non deportasset triumpharet, nisi perdomitam pacatamque provinciam tradidisset successori. medius tamen honos 6 Manlio habitus, ut ovans urbem iniret. tulit coronas aureas quinquaginta duas, auri praeterea pondo centum 7 triginta duo, argenti sedecim milia trecenta, et pronuntiavit in senatu decem milia pondo argenti et octoginta auri Q. Fabium quaestorem advehere: id quoque se in aerarium delaturum.

8 Magnus motus servilis eo anno in Apulia fuit. Tarentum provinciam L. Postunius praeceptor habebat. is de pastorum coniuratione, qui vias latrociniis pascuaque publica infesta habuerant, quaestionem severe exercevit. ad septem milia hominum condemnavit; multi inde fugerunt, 10 de multis sumptum est supplicium. consules diu retenti ad urbem dilectibus tandem in provincias profecti sunt.

1 XXX. Eodem anno in Hispania praetores C. Calpurnius et L. Quinctius, cum primo vere ex hibernis copias eductas in Baeturia iunxissent, in Carpetaniam, ubi hostium castra erant, progressi sunt, communī animo 2 consilioque parati rem gerere. haud procul Dipone et Toleto urbibus inter pabulatores pugna orta est, quibus dum utrimque subvenitur a castris, paulatim omnes co-

piae in aciem eductae sunt. in eo tumultuario certamine 3 et loca sua et genus pugnae pro hoste fuere. duo exercitus Romani fusi atque in castra compulsi sunt. non institere perculis hostes. practores Romani, ne postero 4 die castra obpugnarentur, silentio proximae noctis tacito signo exercitum abduxerunt. luce prima Hispani acie in- 5 strueta ad vallum accesserunt vacuaque praeter spem castra ingressi, quae derelicta inter nocturnam trepidationem erant, diripuerunt regressique in castra sua paueos dies quieti stativis manserunt. Romanorum sociorumque 6 in proelio fugaque ad quinque milia occisa, quorum se spoliis hostes armarunt. inde ad Tagum flumen profecti sunt. practores interim Romani omne id tempus contra- 7 hendis ex civitatibus sociis Hispanorum auxiliis et reficiendis ab terrore adversae pugnae militum animis consumperunt. ubi satis placuere vires et iam miles quoque 8 ad delendam priorem ignominiam hostem poscebat, duodecim milia passuum ab Tago flumine posuerunt castra. inde tertia vigilia sublatis signis, quadrato agmine prin- 9 cípio lucis ad Tagi ripam pervenerunt. trans fluvium in 10 colle hostium castra erant. extemplo, qua duobus locis vada nudabat amnis, dextra parte Calpurnius, laeva Quintius exercitus traduxerunt quieto hoste dum miratur subitum adventum consultatque, qui tumultum incere trepidantibus in ipso transitu amnis potuisset. interim 11 Romani, impedimentis quoque omnibus traductis contratisque in unum locum, quia iam moveri videbant hostem nec spatium erat castra communiendi, aciem instruxerunt. in medio locatae quinta Calpurnii legio et octava Quintii; 12 id robur totius exercitus erat. campum apertum usque ad hostium castra habebant, liberum a metu insidiarum.

XXXI. Hispani postquam in citeriore ripa duo Ro- 1 manorum agmina conspexerunt, ut priusquam se iungere atque instruere possent occuparent eos, castris repente effusi cursu ad pugnam tendunt. atrox in principio proe- 2 lium fuit et Hispanis recenti victoria inflatis et insueta ignominia milite Romano accenso. acerrime media acies, 3 duae fortissimae legiones, dimicabant; quas cum aliter moveri loco non posse hostis cerneret, cuneo institit pu-

gnare; et usque plures confertioresque medios urgebant.
4 ibi postquam laborare aciem Calpurnius praetor vidit, T.
Quinetilium Varum et L. Iuuentium Thalnani legatos ad
5 singulas legiones adhortandas propere mittit, docere et
monere iubet in illis spem omnem vincendi et retinendae
Hispaniae esse: si illi loco cedant, neminem eius exerci-
tus non modo Italianam, sed ne Tagi quidem ulteriorem
6 ripam usquam visurum. ipse cum equitibus duarum le-
gionum pauulum circumvectus in cuneum hostium, qui
7 medium urgebat aciem, ab latere incurrit. Quinetius cum
suis equitibus alterum hostium latus invadit. sed longe
8 aeiros Calpurniani equites pugnabant, et praetor ante
9 alios; nam et primus hostem pereussit et ita se inmiscuit
mediis, ut vix utrius partis esset nosci posset; et equites
praetoris eximia virtute et equitum pedites accensi sunt.
· pudor movit primos centuriones, qui inter tela hostium
praetorem conspexerunt. itaque urgere signiferos pro se
quisque, iubere inferre signa et confestim militem sequi.
10 renovatur ab omnibus clamor, inpetus fit velut ex su-
periore loco. haud secus ergo quam torrentis modo fundunt
sternuntque percuslos, nec sustineri alii super alios infe-
11 rentes sese possunt. fugientes in castra equites persecuti
sunt et permixti turbae hostium intra vallum penetrave-
runt, ubi ab relictis in praesidio castrorum proelium in-
staauratum; coacti sunt Romani equites descendere ex
12 equis. dimicantibus iis legio quinta supervenit, deinde,
13 ut quaeque potuerant, copiae adfluebant. caeduntur pas-
sim Hispani per tota castra, nec plus quam quattuor mi-
lia hominum effugerunt. inde tria milia fere, qui arma
retinuerant, montem propinquum ceperunt, mille semier-
14 mes maxime per agros palati sunt. supra triginta quin-
que milia hostium fuerant, ex quibus tam exigua pars
15 pugnae superfuit. signa capta centum triginta duo. Ro-
mani sociique paulo plus sexcenti et provincialium auxi-
16 liorum centum quinquaginta ferme ceciderunt. tribuni
milium quinque amissi et pauci equites Romani cruentae
maxime victoriae speciem fecerunt. in castris hostium,
quia ipsis spatium sua communiendi non fuerat, manse-
17 runt. pro contione postero die laudati donatique a C.

Calpurnio equites phaleris, pronuntiavitque eorum maxime opera hostes fusos, castra capta et expugnata esse. Quin- 18 etius alter praetor suos equites catellis ac fibulis donavit. donati et centuriones ex utriusque exercitu permulti, ma- xime qui medium aciem tenuerunt.

XXXII. Consules dilectibus aliisque, quae Romae 1 agendae erant, peractis rebus in Ligures provinciam ex- exercitum duxerunt. Sempronius a Pisis profectus in Apua- 2 nos Ligures, vastando agros urendoque vi eos et castella eorum aperuit saltum usque ad Maeram fluvium et Lunae portum. hostes montem, antiquam sedem maiorum suo- 3 rum, ceperunt, et inde superata locorum iniuitate proe- lio deieci sunt. et Appius Claudius felicitatem virtutem- 4 que collegae in Liguribus Ingaunis aequavit secundis aliquot proeliis. sex practerea oppida corum expugnavit, multa milia hominum in iis cepit, belli auctores tres et quadraginta sceuri percussit.

Iam comitiorum adpetebat tempus. prior tamen Clau- 5 dius quam Sempronius, cui sors comitia habendi obtige- rat, Romanum venit, quia P. Claudius frater eius consulatum petebat. competitores habebat patricios L. Aemilium, 6 Q. Fabium, Ser. Sulpicium Galbam, veteres candidatos, et ab repulsis eo magis debitum, quia primo negatus erat, honorem repetentes. etiam quia plus quam unum ex pa- 7 triciis creari non licebat, artior petitio quattuor potentibus erat. plebeii quoque gratiosi homines petebant, L. Por- 8 cius, Q. Terentius Culleo, Cn. Baebius Tamphilus; et hi repulsi, in spem impetrandi tandem aliquando honoris dilati. Claudius unus ex omnibus novus candidatus erat. 9 opinione hominum haud dubie destinabantur Q. Fabius Labeo et L. Porcius Licinus. sed Claudius consul sine 10 lictoribus cum fratre toto foro volitando, clamitantibus adversariis et maiore parte senatus, meminisse eum de- 11 bere se prius consulem populi Romani quam fratrem P. Claudii esse: quin ille sedens pro tribunali aut arbitrum aut tacitum spectatorem comitiorum se praeberet? — coer- 12 eeri tamen ab effuso studio nequit. magnis contentioni- bus tribunorum quoque plebis, qui aut contra consulem aut pro studio eius pugnabant, comitia aliquotiens tur-

bata, donec pervicit Appius, ut deicto Fabio fratrem
 13 traheret. creatus P. Claudius Pulcher praeter spem suam
 et ceterorum. locum suum tenuit L. Porcius Licinus,
 quia moderatis studiis, non vi Claudiiana inter plebeios
 14 certatum est. praetorum inde comitia sunt habita: C. De-
 cimius Flavus, P. Sempronius Longus, P. Cornelius Ce-
 thegus, Q. Naevius Matho, C. Sempronius Blaesus, A.
 15 Terentius Varro praetores facti. haec eo anno, quo Ap.
 Claudius, M. Sempronius consules fuerunt, domi militiae-
 que gesta.

¹ XXXIII. Principio insequentis anni P. Claudius,
 L. Porcius consules, cum Q. Caecilius, M. Baebius, Ti.
 Sempronius, qui ad disceptandum inter Philippum et
 Eumenem reges Thessalorumque civitates missi erant,
 2 legationem renuntiassent, regum quoque eorum civi-
 tatumque legatos in senatum introduxerunt. eadem
 utrumque iterata quae dieta apud legatos in Graecia erant.
 3 aliam deinde novam legationem patres, cuius princeps
 Ap. Claudius fuit, in Graeciam et Macedoniam decrever-
 4 rent ad visendum, redditane civitates Thessalis et Per-
 rhoabis essent. iisdem mandatum, ut ab Aeno et Maronea
 5 praesidia deducerentur maritimaque omnis Thracieae ora
 a Philippo et Macedonibus liberaretur. Peloponnesum
 quoque adire iussi, unde prior legatio discesserat incer-
 6 tiore statu rerum, quam si non venissent; nam super
 cetera etiam sine responso dimissi nec datum potentibus
 erat Achaeorum concilium. de qua re querente graviter
 7 Q. Caecilio et simul Lacedaemoniis deplorantibus moenia
 diruta, abductam plebem in Achaiam et venumdatam,
 ademptas, quibus ad eam diem civitas stetisset, Lycurgi
 8 leges, Achaei maxime concilii negati crimen excusabant
 recitando legem, quae, nisi belli pacis causa et cum
 legati ab senatu cum litteris aut scriptis mandatis veni-
 rent, vetaret indici concilium. ea ne postea excusatio
 esset, ostendit senatus, curae iis esse debere, ut lega-
 9 tis Romanis semper adeundi concilium gentis potestas
 fieret, quem ad modum et illis, quotiens vellent, senatus
 daretur.

¹ XXXIII. Dimissis iis legationibus, Philippus a suis

certior factus, eedendum civitatibus deducendaque praesidia esse, infensus omnibus in Maronitas iram effundit. Onomasto, qui praeerat maritimae orae, mandat, ut partis adversae principes interficeret. ille per Casandrum quendam, unum ex regiis iam diu habitantem Maroneae, nocte Thracibus intromissis velut in bello capta urbe caedem fecit. id apud Romanos legatos querentes tam crudeliter adversus innoxios Maronitas, tam superbe aduersus populum Romanum factum, ut, quibus libertatem restituendam senatus censuisset, ii pro hostibus trucidarentur, abnuebat, quicquam eorum ad se aut quemquam suorum pertinere: seditione inter ipsos dimicatum, cum alii ad se, alii ad Eumenem civitatem traherent; id facile scituros esse; percunetarentur ipsos Maronitas –, haud dubius, perculis omnibus terrore tam recentis caedis neminem hiscere adversus se ausurum. negare Appius rem evidentem pro dubia quaerendam: si ab se culpam removere vellet, Onomastum et Casandrum, per quos acta res diceretur, mitteret Romam, ut eos senatus percunetari posset. primo adeo perturbavit ea vox regem, ut non color, non vultus ei constaret; deinde conlecto tandem animo Casandrum, qui Maroneae fuisset, si utique vellent, se missurum dixit: ad Onomastum quidem quid eam rem pertinere, qui non modo Maroneae, sed ne in regione quidem propinqua fuisset? et parebat magis Onomasto, honoratori amico, et eundem indicem haud paulo plus timebat, quia et ipse sermonem contulerat eum eo et multorum talium ministrum et conscientiam habebat. Casander quoque, missis qui per Epirum ad mare prosequerentur eum, ne qua indicium emanaret, veneno ereditur sublatus.

XXV. Et legati a Philippi conloquio ita digressi sunt, ut prae se ferrent, nihil eorum sibi placere, et Philippus minime quin rebellandum esset dubius, quia tamen immaturae ad id vires erant, ad moram interponendam Demetrium minorem filium mittere Romam simul ad purganda crimina, simul ad deprecandam iram senatus statuit, satis credens, ipsum etiam iuvenem, quod Romae obses specimen indolis regiae dedisset, aliquid momenti

4 facturum. interim per speciem auxiliū Byzantiis ferendi, re ipsa ad terrorem regulis Thracum iniciendum profectus, pereulsiis iis uno proelio et Amadoco duce capto in Macedoniam rediit, missis ad adcolas Histri fluminis barbaros, ut in Italiam intrumperent, sollicitandos.

5 Et in Peloponneso adventus legatorum Romanorum, qui ex Macedonia in Achiam ire iussi erant, exspectabatur; adversus quos ut praeparata consilia haberent, 6 Lyeortas praetor concilium indixit. ibi de Lacedaemoniis actum: ex hostibus eos accusatores factos et periculum esse, ne victi magis timendi forent quam bellantes fuissent. quippe in bello sociis Romanis Achaeos usos; nunc eosdem Romanos aquiores Lacedaemoniis quam Achaeis 7 esse, ubi Areus etiam et Alcibiades, ambo exsules, suo beneficio restituti, legationem Romam adversus gentem Achaeorum ita de ipsis meritam suscepissent adeoque infesta oratione usi essent, ut pulsi patria, non restituti 8 in eam viderentur. clamor undique ortus, referret nominatim de iis; et cum omnia ira, non consilio gererentur, capititis damnati sunt. paucos post dies Romani legati venerunt. his Clitore in Arcadia datum est concilium.

1 XXXVI. Priusquam agerent quicquam, terror Achaeis inieetus erat et cogitatio, quam non ex aequo disceptatio 2 futura esset, quod Areum et Alcibiadem capitibus ab se concilio proximo damnatos cum legatis videbant; nec 3 hiscere quisquam audebat. Appius ea quae apud senatum questi erant Lacedaemonii displicere senati ostendit: caedem primum ad Compasium factam eorum, qui a Philopoemene ad causam dicendam evocati venissent; deinde cum in homines ita saevitum esset nec ulla parte crudelitas eorum cessaret, muros dirutos urbis nobilissimae esse, leges vetustissimas abrogatas inclutamque per gentes disciplinam Lyceurgi sublatam. haec cum Appius dixisset, Lyeortas, et quia praetor et quia Philopoemenis, auctoris omnium quae Lacedacmone acta fuerant, factio- 6 nis erat, ita respondit: ‘difficilior nobis, Ap. Claudi, apud vos oratio est quam Romae nuper apud senatum fuit. 7 tunc enim Lacedaemoniis accusantibus respondendum erat; nunc a vobis ipsis accusati sumus, apud quos causa

est dicenda. quam iniuriam conditionis subimus illa spe, iudicis animo te auditum esse, posita contentione qua paulo ante egisti. ego certe, cum ea quae et hic antea apud Q. Caecilium et postea Romae questi sunt Lacedaemonii a te paulo ante relata sint, non tibi, sed illis me apud te respondere credam. caedem obicitis eorum, qui a Philopoemene praetore evocati ad causam dicendam interficti sunt. hoc ego crimen non modo a vobis, Romani, sed ne apud vos quidem nobis obiciendum fuisse arbitror. quid ita? quia in vestro foedere erat, ut maritimis urbibus abstinerent Lacedaemonii. quo tempore armis captis urbes, a quibus abstinere iussi erant, nocturno inpetu occupaverunt, si T. Quinctius, si exercitus Romanus, sicut antea, in Peloponneso fuisset, eo nimis capti et oppressi confugissent. cum vos procul essetis, quo alio nisi ad nos socios vestros, quos antea Gytheo opem ferentes, quos Lacedaemonem vobiscum simili de causa obpugnantes viderant, confugerent? pro vobis igitur iustum piumque bellum suscepimus. quod cum alii laudent, reprehendere ne Lacedaemonii quidem possint, dii quoque ipsi comprobaverint, qui nobis victoriam dederunt, quonam modo ea quae belli iure acta sunt in disceptationem veniunt? quorum tamen maxima pars nihil pertinet ad nos. nostrum est quod evocavimus ad causam dicendam eos qui ad arma multitudinem exciverant, qui expugnaverant maritima oppida, qui diripuerant, qui caedem principum fecerant; quod vero illi venientes in castra interficti sunt, vestrum est, Areu et Alcibiade, qui nunc nos, si diis placet, accusatis, non nostrum. exsules Lacedaemoniorum, quo ex numero hi quoque duo fuerunt, et tune nobiscum erant et quod domicilio sibi delegerant maritima oppida, se petitos eridentes, in eos, quorum opera patria extorres ne in tuto quidem exsilio posse consenescere se indignabantur, inpetum fecerunt. Lacedaemonii igitur Lacedaemonios, non Achaei interficerunt; nec iure an iniuria caci sint argumentari refert.

XXXVII. At enim illa certe vestra sunt, Achaei, quod leges disciplinamque vetustissimam Lycurgi sustin-

2 listis, quod muros diruistis. quae utraque ab iisdem obici
qui possunt, cum muri Lacedaemonis non ab Lyceurgo,
sed paucos ante annos ad dissolvendam Lyceurgi discipli-
3 nari exstructi sint? tyranni enim nuper eos arem et
munitionem sibi, non civitati paraverunt; et si existat
hodie ab inferis Lyceurgus, gaudeat ruinis eorum et nunc
4 se patriam et Spartam antiquam agnoscere dicat. non
Philopoemenem exspectare nec Achaeos, sed vos ipsi,
Lacedaemonii, vestris manibus amoliri et diruere omnia
5 vestigia tyrannidis debuistis. vestrac enim illae deformes
veluti cicatrices servitutis erant et, cum sine muris per
oecingentes prope annos liberi, aliquando etiam principes
Graeciae fuissestis, muris velut compedibus circumdati
6 vineti per centum annos servistis. quod ad leges adem-
ptas adinet, ego antiquas Lacedaemonis leges tyrannos
admisso arbitror, nos non suas admisso, quas non ha-
7 bebant, sed nostras leges dedisse nec male consuluisse
civitati, cum concilii nostri eam fecerimus et nobis miscue-
rimus, ut corpus unum et concilium totius Peloponnesi
8 esset. tunc, ut opinor, si aliis ipsi legibus viveremus,
alias istis iniunxissemus, queri se iniquo iure esse et in-
9 dignari possent. scio ego, Ap. Claudi, hanc orationem,
qua sum adhuc usus, neque sociorum apud socios neque
liberae gentis esse, sed vere servorum disceptantium
10 apud dominos. nam si non vox illa vana praeconis fuit,
qua liberos esse omnium primos Achaeos iussistis, si
foedus ratum est, si societas et amicitia ex aequo obser-
vatur, eur ego quid Capua capta feceritis Romani non
quaero, vos rationem reposeritis, quid Achaei Lacedae-
11 moniiis bello victis fecerimus? interfici aliqui sunt, finge
a nobis; quid? vos senatores Campanos securi non per-
12 cussistis? muros diruimus; vos non muros tantum, sed
13 urbem, agros ademistis. specie, inquis, aequum est foed-
dus; re apud Achaeos precaria libertas, apud Romanos
14 etiam imperium est. sentio, Appi, et, si non oportet, non
indignor; sed oro vos, quantumlibet intersit inter Roma-
nos et Achaeos, modo ne in aequo hostes vestri nostrique
apud vos sint ac nos socii, immo ne meliore iure sint.
15 nam ut in aequo essent nos fecimus, cum leges iis no-

stras dedimus, eum ut Achaei concilii essent effecimus. parum est victis, quod victoribus satis est; plus postulant hostes quam socii habent, quae iure iurando, quae monu- 16 mentis litterarum in lapide insculptis in aeternam memo- riam sancta atque sacrata sunt, ea cum periurio nostro tollere parant. veremur quidem vos, Romani, et, si ita 17 vultis, etiam timemus; sed plus et veremur et timemus deos inmortales.' cum adsensu maxima partis est auditus, et 18 locutum omnes pro maiestate magistratus censebant, ut facile adpareret molliter agendo dignitatem suam tenere Romanos non posse. tum Appius suadere se magnopere 19 Achaeis dixit, ut, dum liceret voluntate sua facere, gratiam inirent, ne mox inviti et coacti facerent. haec vox 20 audita quidem cum omnium gemitu est, sed metum in- iecit imperata recusandi. id modo petierunt, ut Romani 21 quae viderentur de Lacedaemoniis mutarent nec Achaeos religione obstringerent irrita ea quae iure iurando sanxis- sent faciendi. damnatio tantum Arei et Alcibiadis, quae nuper facta erat, sublata est.

XXXVIII. Romae principio eius anni, cum de pro- 1 vinciis consulum et praetorum actum est, consulibus Li- gures, quia bellum nusquam alibi erat, deereti. praetores 2 C. Decinius Flavus urbanam, P. Cornelius Cethiegus inter cives et peregrinos sortiti sunt, C. Sempronius Blaesus 3 Siciliam, Q. Naevius Matho Sardiniam et ut idem de vene- ficiis quaereret, A. Terentius Varro Hispaniam ceteriorem, P. Sempronius Longus Hispaniam ulteriorem. de iis dua- 4 bus provinciis legati per id fere tempus L. Iuventius Thalna et T. Quinctilius Varus venerunt, qui quantum bellum iam 5 profligatum in Hispania esset senatu edocto postularunt simul, ut pro rebus tam prospere gestis diis inmortilibus haberetur honos et ut praetoribus exercitum deportare liceret. supplicatio in biduum decreta est; de legionibus 6 deportandis, cum de consulum praetorumque exercitibus ageretur, rem integrum referri iusserunt. paucos post dies 7 consulibus in Ligures limae legiones, quas Ap. Claudius et M. Sempronius habuerant, decretae sunt. de Hispa- 8 niensibus exercitibus magna contentio fuit inter novos praetores et amicos absentium, Calpurnii Quinctiique.

9 utraque causa tribunos plebis, utraque consulem habebat.
 hi se intercessuros senatus consulto, si deportandos cen-
 serent exercitus, denuntiabant; illi, si haec intercessio
 10 fieret, nullam rem aliam se decerni passuros. vieta
 postremo absentium gratia est et senatus consultum
 factum, ut praetores quattuor milia peditum Romanorum
 scriberent, trecentos equites, et quinque milia peditum
 11 sociorum Latini nominis, quingentos equites, quos secum
 in Hispaniam portarent. eum eos [in] legiones quattuor
 discripsissent, quod plus quam quina milia peditum, tre-
 12 centi equites in singulis legionibus esset, dimitterent, eos
 primum qui emerita stipendia haberent, deinde ut cuius-
 que fortissima opera Calpurnius et Quintius in proelio
 usi essent.

1 XXXVIII. Hac sedata contentione alia subinde C.
 2 Decimi praetoris morte exorta est. Cn. Sieinius et L.
 Pupius, qui aediles proximo anno fuerant, et C. Valerius
 flamen Dialis et Q. Fulvius Flaceus — is quia aedilis
 curulis designatus erat, sine toga candida, sed maxima ex
 omnibus contentione — petebant, certamenque ei cum
 3 flamine erat. et postquam primo aequare, mox superare
 etiam est visus, pars tribunorum plebis negare rationem
 4 eius habendam esse, quod duos simul unus magistratus,
 praesertim curules, neque capere posset nec gerere; pars
 legibus eum solvi aequum censere, ut quem vellet praet-
 5 torem creandi populo potestas fieret. L. Porcius consul
 6 primo in ea sententia esse, ne nomen eius acciperet, de-
 inde, ut ex auctoritate senatus idem faceret, convocatis
 patribus referre se ad eos dixit, quod nec iure ullo nec
 exemplo tolerabili liberae civitati aedilis curulis designa-
 tus praeturam peteret, sibi, nisi quid aliud iis videretur,
 7 in animo esse e lege comitia habere. patres censuerunt,
 uti L. Porcius consul cum Q. Fulvio ageret, ne impedimen-
 to esset, quo minus comitia praetoris in locum C.
 8 Decimi subrogandi e lege haberentur. agenti consuli ex
 senatus consulto respondit Flaceus, nihil quidem se quod
 indignum esset facturum. medio responso spem ad vo-
 luntatem interpretantibus fecerat, cessurum patrum au-
 9 utoritati esse. comitiis aerius etiam quam ante petebat

criminando, extorqueri sibi a consule et senatu populi Romani beneficium et invidiam fieri geminati honoris, tamquam non adpareret, ubi designatus praetor esset, extemplo aedilitate se abdicaturum. consul cum et per-
tinaciam petentis crescere et favorem populi magis ma-
gisque in eum inclinari cerneret, dimissis comitiis sena-
tum vocavit. censuerunt frequentes, quoniam Flaeccum
auctoritas patrum nihil movisset, ad populum cum Flacco
agendum. contione advocata cum egisset consul, ne tum 10
quidem de sententia motus gratias populo Romano egit,
quod tanto studio, quotienscumque declarandae voluntatis
potestas facta esset, praetorem se voluisse facere; ea sibi 11
studia civium suorum destituere non esse in animo. hacc
vero tam obstinata vox tantum ei favorem accendit, ut
haud dubius praetor esset, si consul accipere nomen vel-
let. ingens certamen tribunis et inter se ipsos et cum 12
consule fuit, donec senatus a consule est habitus decre-
tumque, quoniam praetoris subrogandi comitia ne legibus
fierent, pertinacia Q. Flacci et prava studia hominum in-
pedirent, senatum censere satis praetorum esse; P. Cor-
nelius utramque in urbe iurisdictionem haberet Apollini-
que ludos faceret.

XXXX. His comitiis prudentia et virtute senatus 1
sublatis, alia maioris certaminis, quo et maiore de re et
inter plures potentioresque viros, sunt exorta. censuram 2
summa contentione petebant L. Valerius Flaccus, P. et
L. Scipiones, Cn. Manlius Volso, L. Furius Purpurio
patricii, plebeii autem M. Porcius Cato, M. Fulvius No-
biliar, Ti. et M. Sempronii, Longus et Tuditanus. sed 3
omnes patricios plebeiosque nobilissimarum familiarum
M. Porcius longe anteibat. in hoc viro tanta vis animi 4
ingeniique fuit, ut quocumque loco natus esset fortunam
sibi ipse facturus fuisse videretur. nulla ars neque pri-
vatae neque publicae rei gerendae ei defuit; urbanas ru-
sticasque res pariter callebat. ad summos honores alios 5
scientia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris pro-
vexit; huic versatile ingenium sic pariter ad omnia fuit,
ut natum ad id unum diceres quodecumque ageret; in 6
bello manu fortissimus multisque insignibus clarus pugnis,

idem postquam ad magnos honores pervenit, summus imperator, et idem in pace, si ius consuleres, peritissimus, si causa oranda esset, eloquentissimus; nec is tantum eius lingua vivo eo vigerit, monumentum eloquentiae nullum exstet, vivit immo vigetque eloquentia eius sacrata scriptis omnis generis. orationes et pro se multae et pro aliis et in alios: nam non solum accusando, sed etiam causam dicendo fatigavit inimicos. simultates nimio plures et exercuerunt eum et ipse exerceuit eas; nec facile dixeris, utrum magis presserit eum nobilitas an ille agitaverit nobilitatem. asperi procul dubio animi et linguae acerbae et immodice liberae fuit, sed invicti a cupiditatibus animi, rigidae innocentiae, contemptor gratiae, divitiarum. in parsimonia, in patientia laboris, periculi, ferrei prope corporis animique, quem ne senectus quidem, quae solvit omnia, fregerit, qui sextum et octagesimum annum agens causam dixerit, ipse pro se oraverit scripseritque, nonagesimo anno Ser. Galbam ad populi adduxerit iudicium.

1 XXXI. Hunc, sicut omni vita, tum prensantem premebat nobilitas; consenserantque praeter L. Flaceum, qui collega in consulatu fuerat, candidati omnes ad dei-
2 ciendum honore, non solum ut ipsi potius adipiscerentur nec quia indignabantur novum hominem censorem videre, sed etiam quod tristem censuram periculosamque multorum famae et ab laeso a plerisque et laedandi cupido
3 exspectabant. etenim tum quoque minitabundus petebat, refragari sibi qui liberam et fortem censuram timerent
4 criminando. et simul L. Valerio subfragabatur; illo uno collega castigare se nova flagitia et priscos revocare mores posse. his accensi homines, adversa nobilitate, non M. Porci modo censorem fecerunt, sed collegam ei Valerium Flaceum adiecerunt.

5 Secundum comitia censorum consules praetoresque in provincias profecti praeter Q. Naevium, quem quattuor non minus menses, priusquam in Sardiniam iret, quaestiones beneficii, quarum magnam partem extra urbem per municipia conciliabulaque habuit, quia ita aptius
6 visum erat, tenuerunt. si Antiati Valerio credere libet,

ad duo milia hominum damnavit. et L. Postumius praetor, cui Tarentum provincia evenerat, magnas pastorum coniurationes vindicavit, et reliquias Bacchanalium quaestioneis cum cura exsecutus est. multos qui aut citati 7 non adfuerant aut vades deseruerant, in ea regione Italiae latentes partim noxios iudicavit, partim comprehensos Romanum ad senatum misit. in carcere omnes a P. Cornelio coniecti sunt.

XXXII. In Hispania ulteriore fractis proximo 1 bello Lusitanis quietae res fuerant, et in citeriore A. Terentius in Suessetanis oppidum Corbionem vineis et operibus expugnavit, captivos vendidit; quieta deinde hiberna et cterior provincia habuit. veteres practores C. Calpurnius 2 Piso et L. Quinctius Romam redierunt. utrique magno patrum consensu triumphus est decretus. prior C. Cal- 3 purnius de Lusitanis et Celtiberis triumphavit; coronas aureas tulit octoginta tres et duodecim milia pondo argenti. paucos post dies L. Quinctius Crispinus ex iisdem 4 Lusitanis Celtiberisque triumphavit: tantundem auri atque argenti in eo triumpho praelatum.

Censores M. Porcius et L. Valerius metu mixta ex- 5 spectatione senatum legerunt; septem moverunt senatu, ex quibus unum insignem et nobilitate et honoribus, L. Quinctium Flamininum consularem. patrum memoria 6 institutum fertur, ut censores motis e senatu adscriberent notas. Catonis et aliae quidem acerbae orationes exstant in eos, quos aut senatorio loco movit aut quibus equos ademit; longe gravissima in L. Quinctium oratio est, qua 7 si accusator ante notam, non censor post notam usus esset, retinere L. Quinctium in senatu ne frater quidem T. Quinctius, si tum censor esset, potuisset. inter cetera 8 obiecit ei, Philippum Poenum, carum ac nobile scortum, ab Roma in Galliam provinciam spe ingentium donorum perductum. eum puerum, per lasciviam cum cavillaretur, 9 reprobrare consuli persaepe solitum, quod sub ipsum spectaculum gladiatorium abductus ab Roma esset, ut obsequium amatori iactaret. forte epulantibus iis, cum 10 iam vino incauissent, nuntiatum in convivio esse nobilem Boium cum liberis transfigam venisse: convenire consu-

11 lem velle, ut ab eo fidem praesens acciperet. introductum
in tabernaeculum per interpretem adloqui consulem coe-
pissee. inter euius sermonem Quinetius seorto ‘vis tu,’
inquit ‘quoniam gladiatorium spectaculum reliquisti, iam
12 hunc Gallum morientem videre?’ et cum is vixdum serio
adnisset, ad nutum seorti consulem stricto gladio, qui
super caput pendebat, loquenti Gallo caput primum per-
cussisse, deinde fugienti fidemque populi Romani atque
eorum qui aderant imploranti latus transfodisse.

1 XXXXIII. Valerius Antias, ut qui nec orationem Catonis legisset et fabulae tantum sine auctore editae credi-
disset, alind argumentum, simile tamen et libidine et crude-
2 litate peragit. Placentiae famosam mulierem, euius amore
deperiret, in convivium accersitam seribit: ibi iactantem
sese seorto inter cetera rettulisse, quam aeriter quaestio-
nes exereuisset et quam multos capitum dammatos in vin-
3 culis haberet, quos securi percussurus esset. tum illam
infra eum adeubantem negasse unquam vidisse quem-
quam securi ferientem et perville id videre. hie indul-
gentem amatorem unum ex illis miseris adstrahi iussum
4 securi perenuisse. facinus, sive eo modo quo censor
obiecit sive ut Valerius tradit commissum est, saevum
atque atrox; inter poeula atque epulas, ubi libare diis
dapes, ubi bene precari mos esset, ad spectaculum seorti
procacis, in sinu consulis reeubantis, mactata in humanam
5 victimam esse et cruento mensam respersam! in extrema
oratione Catonis condicio Quinetio fertur, ut si id factum
negaret ceteraque quae obiecesset, sponsione defenderet
sese; sin fateretur, ignominiane sua quemquam doliturum
censeret, eum ipse vino et Venere amens sanguine homi-
nis in convivio lusisset?

1 XXXXIII. In equitatu recognoscendo L. Scipioni
Asiageni ademptus equus. in eensisibus quoque accipien-
2 dis tristis et aspera in omnes ordines censura fuit. orna-
menta et vestem muliebrem et vehicula, quae pluris quam
quindecim milium aeris essent in censum referre inratores
3 iussi; item mancipia minora annis viginti, quae post pro-
ximum lustrum decem milibus aeris aut pluris eo venis-
sent, uti ea quoque deciens tanto pluris quam quanti

essent aestimarentur et his rebus omnibus terni in milia aeris adtribuerentur. aquam publicam ommem in privatum aedificium aut agrum fluentem ademerunt, et quae in loca publica inaedificata immolitave privati habebant intra dies triginta demoliti sunt. opera deinde facienda ex decreta in eam rem pecunia, lacus sternendos lapide detergendasque qua opus esset cloacas, in Aventino et in aliis partibus qua nondum erant faciendas locaverunt. et separatis Flaccus molem ad Neptunias aquas, ut iter populo esset, et viam per Formianum montem, Cato atria duo Maenium et Titium in lautumiis et quattuor tabernas in publicum emit basilicamque ibi fecit, quae Poreia appellata est. et veetigalia summis pretiis, ultro tributa infimis locaverunt. quas locationes cum senatus precibus et lacrimis victus publicanorum induci et de integro locari iussisset, censores edicto submotis ab hasta qui ludificati priorem locationem erant omnia eadem paululum inminutis pretiis locaverunt. nobilis censura fuit simultariumque plena, quae M. Porcius, cui acerbitas ea adsignabatur, per omnem vitam exercerunt.

Eodem anno coloniae duae, Potentia in Picenum, Pisaurum in Gallicum agrum, deductae sunt. sena iugera in singulos data. divisorunt agrum coloniasque deduxerunt iidem tres viri, Q. Fabius Labeo et M. et Q. Fulvii, Flaccus et Nobilior. consules eius anni nec domini nec militiae memorabile quicquam egerunt.

XXXXV. In insequentem annum erarunt consules 1 M. Claudium Marcellum, Q. Fabium Labconem.

M. Clandius, Q. Fabius idibus Martiis, quo die consulatum inierunt, de provinciis suis praetorumque rettulerunt. praetores creati erant C. Valerius flamen Dialis, 2 qui et priore anno petierat, et Sp. Postumius Albinus et P. Cornelius Sisenna, L. Pupius, L. Iulius, Cn. Sicinius. consulibus Ligures cum iisdem exercitibus, quos P. Cladius, L. Porcius habuerant, provincia decreta est. Hispaniae extra sortem prioris anni praetoribus cum suis exercitibus servatae. praetores ita sortiri iussi, uti flamini Diali utique altera iuris dicendi Romae provincia esset; peregrinam est sortitus. Sisennac Cornelio urbana,

- Sp. Postumio Sicilia, L. Pupio Apulia, L. Iulio Gallia,
 Cn. Sicinio Sardinia evenit. L. Iulius maturare est iussus.
- 6 Galli Transalpini per saltus ignotae antea viae, ut ante
 dictum, in Italiā transgressi oppidum in agro, qui nunc
 7 est Aquileiensis, aedifieabant. id eos ut prohiberet, quod
 eius sine bello posset, praetori mandatum est: si armis
 prohibendi essent, consules certiores faceret; ex his pla-
 cere alterum adversus Gallos ducere legiones.
- 8 Extremo prioris anni comitia habita erant. in demor-
 tui Cn. Cornelii Lentuli locum auguris sufficiendi creatus
 erat Sp. Postumius Albinus.
- 1 XXXXVI. Huius principio anni P. Licinius Crassus
 pontifex maximus mortuus est, in cuius locum M. Sem-
 2 pronius Tuditianus pontifex est cooptatus, pontifex maxi-
 mus est creatus C. Servilius Geminus. P. Licinii funeris
 causa visceratio data et gladiatores centum viginti pugna-
 runt et ludi funebres per triduum facti, post ludos epulum.
- 3 in quo cum toto foro triclinia strata essent, tempestas
 cum magnis procellis coorta coegit plerosque tabernacula
 4 statuere in foro; eadem paulo post, cum undique disse-
 renasset, sublata, defunctosque volgo ferebant, quod inter
 fatalia vates cecinissent, necesse esse tabernacula in foro
 5 statui. hac religione levatis altera iniecta, quod sanguine
 per biduum pluisset in area Voleani; et per decemviros
 supplicatio indicta erat eius prodigii expiandi causa.
- 6 Priusquam consules in provincias proficiserentur, le-
 gationes transmarinas in senatum introduxerunt. nec um-
 quam ante tantum regionis eius hominum Romae fuerat.
- 7 nam ex quo fama per gentes, quae Macedoniam adeo-
 lunt, vulgata est, crimina querimoniasque de Philippo
 non neglegenter ab Romanis audiri, multis operae pre-
 8 tium fuisse queri, pro se quaeque civitates gentesque,
 singuli etiam privatim — gravis enim adeola omnibus erat
 — Romam aut ad spem levandae iniuriae aut ad deflen-
 9 dae solacium venerunt. et ab Eumene rege legatio cum
 fratre eius Athenaeo venit ad querendum, simul quod non
 deducearentur ex Thracia praesidia, simul quod in Bithy-
 niam Prusiac bellum adversus Eumenem gerenti auxilia
 missa forent.

XXXXVII. Respondendum ad omnia iuveni tum admodum Demetrio erat. cum haud facile esset aut ea quae obicerentur aut quae adversus ea dicenda erant memoria complecti – nec enim multa solum, sed etiam pleraque 2 oppido quam parva erant, de controversia finium, de hominibus raptis pecoribusque abactis, de iure aut dicto per libidinem aut non dicto, de rebus per vim aut per gratiam iudicatis –, nihil horum neque Demetrium docere 3 dilucide nec se satis liquido discere ab eo senatus cum cerneret posse, simul et tirocinio et perturbatione iuvenis moveretur, quaeri iussit ab eo, ecquem de his rebus commentarium a patre accepisset. cum respondisset aeee- 4 pisce se, nihil prius nec potius visum est quam regis ipsius de singulis responsa accipere. librum extemplo poposcerunt, deinde ut ipse recitaret permiserunt. erant 5 autem de singulis rebus in breve coactae causae, ut alia fecisse se secundum decreta legatorum doceret, alia non per se stetisse, quo minus faceret, sed per eos ipsos qui accusarent. interposuerat et querelas de iniuritate decre- 6 torum et quam non ex aequo disceptatum apud Caecilium foret indigneque sibi nec ullo suo merito insultatum ab omnibus esset. has notas irritati eius animi conlegit senatus; 7 ceterum alia excusanti iuveni, alia recipienti futura ita ut maxime vellet senatus, responderi placuit, nihil patrem eius 8 neque rectius nec magis quod ex voluntate senatus esset fecisse quam quod, utcumque ea gesta essent, per Demetrium filium satisficeri voluisse Romanis: multa et dissimu- 9 lare et oblivisci et pati praeterita senatum posse, et credere etiam, Demetrio credendum esse. obsidem enim se animum eius habere, etsi corpus patri reddiderit, et seire, quantum salva in patrem pietate possit, amicum eum populo Romano esse, honorisque eius causa missuros in Macedo- 11 niam legatos, ut si quid minus factum sit quam debuerit, tum quoque sine piaceulo rerum praetermissarum fiat. velle etiam sentire Philippum, integra omnia sibi cum populo Romano Demetrii filii beneficio esse.

XXXXVIII. Haec, quae augendae amplitudinis 1 eius causa facta erant, extemplo in invidiam, mox etiam in perniciem adolescenti verterunt.

2 Lacedaemonii deinde introducti sunt. multae et parvulae disceptationes iactabantur; sed quae maxime rem continerent erant, utrum restituerentur quos Achaei damnaverant nec ne, inique an iure occidissent quos occiderant. vertebatur et, utrum manerent in Achaico concilio Lacedaemonii an, ut ante fuerat, secretum eius unius
4 in Peloponneso civitatis ius esset. restitui iudiciaque facta tolli placuit, Lacedaemonem manere in Achaico concilio scribique id decretum et consignari a Lacedaemoniis et Achaeis.

5 Legatus in Macedoniam Q. Marcius est missus, iussus idem in Peloponneso sociorum res aspicere. nam ibi quoque et ex veteribus discordiis residui motus erant et
6 Messenii desciverant a concilio Achaico. cuius belli et causas et ordinem si expromere velim, inmemor sim propositi, quo statui non ultra adtingere externa, nisi qua Romanis cohaererent rebus.

1 XXXVIIII. Eventus memorabilis est, quod, cum bello superiores essent Achaei, Philopoemen praetor eorum capit, ad praeoccupandam Coronen, quam hostes petebant, [profectus atque ibi] in valle iniqua cum equi-
2 tibus paucis obpressus. ipsum potuisse effugere Thraceum Cretensiumque auxilio tradunt; sed pudor relinquendi equites, nobilissimos gentis, ab ipso nuper electos, tenuit.
3 quibus dum locum ad evadendas angustias cogendo ipse agmen praebet, sustinens impetus hostium, prolapsa equo et suo ipse casu et onere equi super eum ruentis haud multum afuit, quin examinaretur, septuaginta annos iam
4 natus et diutino morbo, ex quo tum primum reficiebatur,
5 viribus admodum adtenuatis. iacentem hostes superfusi obpressoerunt; cognitumque primum a verecundia memoriaque meritorum haud seeus quam ducem suum ad tollunt reficiuntque et ex valle devia in viam portant, vix sibimet
6 ipsi prae necopinato gaudio credentes; pars nuntios Messenen praemittunt, debellatum esse, Philopoemenem
7 captum adduci. primum adeo incredibilis visa res, ut non pro vano modo, sed vix pro sano nuntius audiretur.
deinde ut super alium alias idem omnes adfirmantes ve-
8 niebant, tandem facta fides; et priusquam adpropinquare

urbi satis scirent, ad spectaculum omnes simul liberi ac servi, pueri quoque cum feminis, effunduntur. itaque clauserat portam turba, dum pro se quisque, nisi ipse oculis suis credidisset, vix pro comperta tantam rem habiturus videretur. aegre submoventes obvios intrare portam qui adducebant Philopoemem potuerunt. aequo conferta turba iter reliquum clauserat; et cum pars maxima exclusa a spectaculo esset, theatrum repente, quod propinquum viae erat, compleverunt et, ut eo adduceretur in conspectum populi, una voce omnes exposcebant. magistratus et principes veriti, ne quem motum misericordia praesentis tanti viri faceret, cum alios verecundia pristinae maiestatis conlata praesenti fortunae, alios recordatio ingentium meritorum motura esset, procul in conspectu eum statuerunt, deinde raptim ex oculis hominum abstraxerunt dicente praetore Dinocrate, esse quae pertinetia ad summam belli percunctari eum magistratus vellent. inde abducto eo in curiam et senatu vocato consultari coeptum.

L. Iam invesperascebant, et non modo cetera, sed nec in proximam quidem noctem ubi satis tuto custodiretur, expediebant. obstupuerant ad magnitudinem pristinae eius fortunae virtutisque et neque ipsi domum recipere custodiendum audiebant nec cuiquam uni custodiam eius satis credebant. admonent deinde quidam, esse thensarum publicum sub terra, saxo quadrato saeptum. eo vincitus demittitur et saxum ingens, quo operitur, machina superinpositum est. ita loco potius quam homini cuiquam credendam custodiam rati, lucem insequentem exspectaverunt. postero die multitudo quidem integra, memor pristinorum eius in civitatem meritorum, parcendum ac per cum remedia quaerenda esse praesentium malorum censebant; sed defectionis auctores, quorum in manu res publica erat, in secreto consultantes omnes ad necem eius consentiebant, sed utrum maturarent an different ambigebatur. vicit pars avidior poenae, missusque qui venenum ferret. accepto poculo nihil aliud locutum ferunt quam quaevisse, si incolumis Lycoras — is alter imperator Achaeorum erat — equitesque evasisserent. postquam

dictum est incolumes esse, 'bene habet' inquit, et poculo
 9 impavide exhausto haud ita multo post exspiravit. non
 diuturnum mortis eius gaudium auctoribus crudelitatis
 fuit. vieta namque Messene bello exposcentibus Achaeis
 dedidit noxios ossaque redditum Philopoemenis sunt et se-
 pultus ab universo Achaeo est concilio, adeo omnibus
 10 humanis congestis honoribus, ut ne divinis quidem absti-
 neretur. ab scriptoribus rerum Graecis Latinisque tan-
 tum huic viro tribuitur, ut a quibusdam eorum, velut ad
 insignem notam huius anni, memoriae mandatum sit, tres
 claros imperatores eo anno decessisse, Philopoemenem,
 11 Hannibalem, P. Scipionem. adeo in aequo eum duar-
 rum potentissimarum gentium summis imperatoribus
 posuerunt.

1 **LI.** Ad Prusiam regem legatus T. Quintius Flami-
 ninus venit; quem suspectum Romanis et receptus post
 fugam Antiochi Hannibal et bellum adversus Eumenem
 2 motum faciebat. ibi seu quia a Flaminino inter cetera
 obiectum Prusiae erat, hominem omnium qui viverent in-
 festissimum populo Romano apud eum esse, qui patriae
 3 suae primum, deinde fractis eius opibus Antiocho regi
 auctor belli adversus populum Romanum fuisse, sen quia
 ipse Prusias, ut gratificaretur praesenti Flaminino Ro-
 manisque, per se necandi aut tradendi eius in potestatem
 consilium cepit, a primo conloquio Flaminini milites ex-
 templo ad domum Hannibalim custodiendam missi sunt.
 4 semper talem exitum vitae suae Hannibal prospexerat
 animo et Romanorum inexpiable odium in se cernens et
 fidei regum nihil sane fretus, Prusiae vero levitatem
 etiam expertus erat; Flaminini quoque adventum velut
 5 fatalem sibi horruerat. ad omnia undique infesta, ut iter
 semper aliquod praeparatum fugae haberet, septem exitus
 e domo fecerat, et ex iis quosdam occultos, ne custodia
 6 saepirentur. sed grave imperium regum nihil inexplora-
 tum, quod vestigari volunt, efficit. totius circuitum domus
 ita custodiis complexi sunt, ut nemo inde elabi posset.
 7 Hannibal, postquam est nuntiatum milites regios in vesti-
 bulo esse, postico, quod devium maxime atque occultissimi
 exitus erat, fugere conatus, ut id quoque obeursu

militum obsaeptum sensit et omnia circa clausa custo- 8
diis dispositis esse, venenum, quod multo ante praepara-
tum ad tales habebat casus, poposcit. ‘liberemus’ inquit 9
‘dinturna eura populum Romanum, quando mortem senis
exspectare longum censem. nec magnam nec memora- 10
bilem ex inermi prodiisque Flamininus victoriam feret.
mores quidem populi Romani quantum mutaverint, vel
hic dies argumento erit. horum patres Pyrrho regi, hosti 11
armato, exercitum in Italia habenti, ut a veneno caveret
praedixerunt; hi legatum consularem, qui auctor esset
Prusiae per scelus occidendi hospitis, miserunt.’ exse- 12
cratus deinde in caput regnumque Prusiac et hospitales
deos violatae ab eo fidei testes invocans, poculum ex-
hausit. hic vitae exitus fuit Hannibal.

LII. Scipionem et Polybius et Rutilius hoc anno 1
mortuum seribunt. ego neque his neque Valerio adsen-
tior, his, quod censoribus M. Poreio, L. Valerio [L. Va-
lerium] principem senatus ipsum lectum invenio, cum su-
perioribus duobus Iustris Africanus fuisset, quo vivo, nisi 2
ut ille senatu moveretur, quam notam nemo memoriae
prodidit, alias princeps in locum eius lectus non esset.
Antiatem auctorem refellit tribunus plebis M. Naevius, 3
adversus quem oratio inserpta P. Africani est. hic Nae- 4
vius in magistratum libris est tribunus plebis P. Clau-
dio, L. Poreio consulibus, sed iniit tribunatum Ap. Clau-
dio, M. Sempronio consulibus ante diem quartum idus
Decembres. inde tres menses ad idus Martias sunt, 5
quibus P. Cladius, L. Poreius consulatum inierunt. ita 6
et vixisse in tribunatu Naevii videtur diesque ei dici ab
eo potuisse, decessisse autem ante L. Valerii et M. Poreii
censuram.

Trium clarissimorum suae cuiusque gentis virorum 7
non tempore magis congruente comparabilis mors vide-
tur esse quam quod nemo eorum satis dignum splendore
vitae exitum habuit. iam primum omnes non in patrio 8
solo mortui nec sepulti sunt. veneno absumpti Hannibal
et Philopoemen; exsul Hannibal, proditus ab hospite, ca-
ptus Philopoemen in carcere et in vineulis exspiravit:
Scipio etsi non exsul neque damnatus, die tamen dicta, 9

ad quam non adfuerat reus, absens citatus, voluntarium non sibimet ipse solum, sed etiam funeri suo exsiliū indixit.

1 LIII. Dum ea in Peloponneso, a quibus devertit oratio, geruntur, redditus in Macedoniam Demetrii legatumque aliter aliorum adfecerat animos. volgus Macedonum, quos belli ab Romanis imminentis metus terruerat, Demetrium ut pacis auctorem cum ingenti favore conspicebant, simul et spe haud dubia regnum ei post mortem 3 patris destinabant. nam etsi minor aetate quam Perseus esset, hunc iusta matre familiae, illum pacifice ortum esse: illum ut ex vulgato corpore genitum nullam certi patris notam habere, hunc insignem similitudinem Philippi prae 4 se ferre. ad hoc Romanos Demetrium in paterno solio locaturos, Persei nullam apud eos gratiam esse. haec 5 vulgo loquebantur. itaque et Persea eura angebat, ne parum pro se una aetas valeret, cum aliis omnibus rebus 6 frater superior esset; et Philippus ipse, vix sui arbitrii fore, quem heredem regni relinquere credens, sibi quoque graviorem esse quam vellet minorem filium aiebat. 7 offendebatur interdum conuersu Macedonum ad eum et 8 alteram iam se vivo regiam esse indignabatur. et ipse iuvenis haud dubie inflatior redierat, subnitus erga se iudiciis senatus concessisque sibi quae patri negata essent; 9 et omnis mentio Romanorum quantam dignitatem ei apud ceteros Macedonas, tantam invidiam non apud fratrem 10 modo, sed etiam apud patrem conciliabat, utique postquam legati alii Romani venerunt, et cogebatur decedere Thracia praesidiaque deducere et alia aut ex decreto priorum legatorum aut ex nova constitutione senatus facere. 11 sed omnia maerens quidem et gemens — eo magis quod filium frequentiorem prope cum illis quam secum cernebat — oboedienter tamen adversus Romanos faciebat, ne 12 quam movendi extemplo belli causam preeberet. etiam avertendos animos a suspicione talium consiliorum ratus, medium in Thraciam exercitum in Odrysas et Dentheletos 13 et Bessos duxit; Philippopolin urbem fuga desertam oppidanorum, qui in proxima montium iuga cum familiis reeperant sese, cepit campestresque barbaros, depopu-

latus agros eorum, in dditionem accepit. relieto inde ad 14
Philippopolin praesidio, quod haud multo post ab Odrysia
expulsum est, oppidum in Deuriopo condere instituit —
Paeoniae ea regio est —, prope Erigonum fluvium, qui 15
ex Illyrico per Paeoniam fluens in Axium amnem editur,
haud procul Stobis, vetere urbe; novam urbem Perseida, 16
ut is filio maiori haberetur honos, adpellari iussit.

LIII. Dum haec in Macedonia geruntur, consules 1
in provincias profecti. Marcellus nuntium praemisit ad 2
L. Porci proconsulem, ut ad novum Gallorum oppidum
legiones admoveret. advenienti consuli Galli sese dedi- 3
derunt. duodecim milia armatorum erant, plerique arma
ex agris rapta habebant; ea aegre patientibus iis adempta 4
quaeque alia aut populantes agros rapuerant aut secum
adtulerant. de his rebus qui quererentur legatos Romam
miserunt. introducti in senatum a C. Valerio praetore 5
exposuerunt, se superante in Gallia multitudine inopia
coactos agri et egestate ad quaerendam sedem Alpes
transgressos, quae inculta per solitudines viderent, ibi
sine ullius iniuria consedisse: oppidum quoque aedificare 6
coepisse, quod indicium esset nec agro nec urbi ulli vim
adlaturos venisse. nuper M. Claudium ad se nuntium
misisse, bellum se cum iis, ni dederentur, gesturum. se 7
certam, etsi non speciosam pacem quam incerta belli
praeoptantes dedidisse se prius in fidem quam in pote-
statem populi Romani. post paucos dies iussos et urbe 8
et agro decedere sese tacitos abire, quo terrarum possent,
in animo habuisse. arma deinde sibi et postremo omnia
alia quae ferrent agerentque adempta. orare se senatum 9
populumque Romanum, ne in se innoxios deditos acer-
bius quam in hostes saevirent. huic orationi senatus ita 10
responderi iussit: neque illos fecisse recte, cum in Italiam
venerint oppidumque in alieno agro, nullius Romani ma-
gistratus, qui ei provinciae praecesset, permissu aedificare
conati sint, neque senatui placere deditos spoliari. itaque 11
se cum iis legatos ad consulem missuros, qui, si redeant
unde venerint, omnia iis sua reddi iubeant quique pro-
tinus eant trans Alpes et denuntient Gallicis populis,
multitudinem suam domi contineant. Alpes prope inexsu- 12

perabilem finem in medio esse; non utique iis melius
 13 fore qui eas primi pervias fecissent. legati missi L. Furius Purpurio, Q. Minucius, L. Manlius Acidinus. Galli,
 redditis omnibus quae sine cuiusquam iniuria habebant,
 Italia excesserunt.

1 LV. Legatis Romanis Transalpini populi benigne
 responderunt. seniores eorum nimiam lenitatem populi
 2 Romani eastigarunt, quod eos homines qui gentis iniussu
 profecti occupare agrum imperii Romani et in alieno solo
 3 aedificare oppidum conati sint, impunitos dimiserint: de-
 buisse gravem temeritatis mereedem statui. quod vero
 etiam sua reddiderint, vereri ne tanta indulgentia plures
 4 ad talia audenda inpellantur. et exceperunt et prosecuti
 cum donis legatos sunt.

M. Claudius consul Gallis ex provincia exactis Ili-
 stricum bellum moliri coepit litteris ad senatum missis,
 5 ut sibi in Histriam traducere legiones licet. id sena-
 tui [haut] placuit. illud agitabant, uti colonia Aquileia
 deduceceretur, nec satis constabat, utrum Latinam an civium
 Romanorum deduci placeret. postremo Latinam potius
 6 coloniam deducendam patres censuerunt. triumviri creati
 sunt P. Scipio Nasica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus.

Eodem anno Mutina et Parma coloniae civium Roma-
 7 norum sunt deductae. bina milia hominum in agro qui
 proxime Boiorum, ante Tuseorum fuerat, octona iugera
 8 Parmae, quina Mutinae acceperunt. deduxerunt triumviri
 M. Aemilius Lepidus, T. Aebutius Carus, L. Quinetius
 9 Crispinus. et Saturnia colonia civium Romanorum in
 agrum Caletranum est deducta. deduxerunt triumviri
 Q. Fabius Labeo, C. Afranius Stellio, Ti. Sempronius
 Gracchus. in singulos iugera data deceem.

1 LVI. Eodem anno A. Terentius proconsul hand pro-
 cul flumine Hiberio in agro Ausetano et proelia secunda
 cum Celtiberis fecit, et oppida quae ibi communierant
 2 aliquot expugnavit. ulterior Hispania eo anno in pace
 fuit, quia et P. Sempronius proconsul diutino morbo est
 implicitus et nullo lacescente peropportune quieverunt
 3 Lusitani. nec in Liguribus memorabile quicquam a Q.
 Fabio consule gestum.

Ex Histria revocatus M. Marcellus exercitu dimisso Romam comitiorum causa rediit. creavit consules Cn. Baebium Tamphilum et L. Aemilium Paulum. cum M. Aemilio Lepido hic aedilis curulis fuerat; a quo consule quintus annus erat, cum is ipse Lepidus post duas repulas consul factus esset. praetores inde facti Q. Fulvius Flaccus, M. Valerius Laevinus, P. Manlius iterum, M. Ogulnius Gallus, L. Caecilius Denter, C. Terentius Istra.

Supplicatio extremo anno fuit prodigiorum causa, quod sanguine per biduum pluuisse in area Concordiae satis eredebant nuntiatumque erat, haud procul Sicilia insulam, quae non ante fuerat, novam editam e mari esse. Hannibalem hoc anno Antias Valerius decessisse est auctor legatis ad eam rem ad Prusiam missis praeter T. Quintium Flaminium, cuius in ea re celebre est nomen, L. Scipione Asiatico et P. Scipione Nasica.

[PERIOCIA LIBRI XXXX.]

[Cum Philippus liberos eorumquos in vinculis habebat nobilissimorum hominum conquiri ad mortem iussisset, Theoxena verita pro liberis suis admodum pueris regis libidinem, prolatis in medium gladiis et poculo, in quo venenum erat, suasit iis, ut immensus ludibrii morte effugerent, et cum persuasisset, et ipsa se interemit. certamina inter filios Philippi Macedoniaci Persen et Demetrium referuntur; et ut fraude fratris sui Demetrius fietis criminibus, inter quae accusatione parricidii et adfectati regni, primum petitus, ad ultimum, quoniam populi Romani amicus erat, veneno necatus est, regnumque Macedoniae mortuo Philippo ad Persen devenit. item res in Liguribus et Hispania contra Celtiberos a conpluribus feliciter gestas continet. colonia Aquileia ducta est. libri Numae Pomplii in agro L. Petilli seribae sub Ianiculo a cultoribus agri, area lapidea clusi, inventi sunt et Graeci et Latini; in quibus cum pleraque dissolvendarum religionum praetor, ad quem delati erant, legisset, iuravit senatui, contra rem publicam esse, ut legerentur servarenturque. ex senatus consulto in comitio exusti sunt. Philippus aegritudine animi confectus, quod Demetrium filium falsis alterius filii in eundem delationibus impulsus veneno sustulisset, de poena Persei cogitavit voluitque Antigonum potius amicum suum successorem regni sui relinquere, sed in hac cogitatione morte raptus est. regnum Perseus acepit.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA
LIBER XXXX.

- 1 I. Principio in sequentis anni consules praetoresque sortiti provincias sunt. consulibus nulla praeter Ligures quae decerneretur erat. iurisdictio urbana [M.] Ogulnio 2 Gallo, inter peregrinos M. Valerio evenit, Hispaniarum Q. Fulvio Flacco eterior, P. Manlio ulterior, L. Caecilio Dentri Sicilia, C. Terentio Istrae Sardinia. dilectus habere consules iussi. Q. Fabius ex Liguribus scripserat, Apuanos ad rebellionem spectare periculumque esse, ne 4 in petum in agmen Pisanum facerent. et ex Hispaniis citeriore in armis esse et cum Celtiberis bellari sciebant, in ulteriore, quia diu aeger esset praetor, luxuria et otio 5 solutam disciplinam militarem esse. ob ea novos exercitus conseribi placuit, quattuor legiones in Ligures, uti singulae quina milia et ducentos pedites, trecentos haberent equites; sociorum iisdem Latini nominis quindecim milia peditum addita et octingenti equites: hi duo consulares exercitus essent. scribere praeterea iussi septem milia peditum sociorum ac Latini nominis et quadringtones equites et mittere ad M. Marcellum in Galliam, 7 cui ex consulatu prorogatum imperium erat. in Hispaniam utramque quae dueerentur quattuor milia peditum civium Romanorum et ducenti equites et sociorum septem milia peditum cum trecentis equitibus scribi iussa. 8 et Q. Fabio Labeoni cum exercitu, quem habebat, in Liguribus prorogatum in annum imperium est.
- 1 II. Ver procellosum eo anno fuit. pridie Parilia, medio ferme die, atrox cum vento tempestas coorta multis sacris profanisque locis stragem fecit, signa aenea in 2 Capitolio deiecit, forem ex aede Lunae quae in Aventino

est raptam tulit et in posticis parietibus Cereris templi adfixit, signa alia in circulo maximo cum columnis quibus superstabant evertit, fastigia aliquot templorum a culmine abrupta foede dissipavit. itaque in prodigium versa ea tempestas, procurarique haruspices iusserunt. simul 4 procuratum est, quod tripedem mulum Reate natum nuntiatum erat et a Formiis aedem Apollinis Caietae de caelo tactam. ob ea prodigia viginti hostiis maioribus sacrificatum est et diem unum supplicatio fuit.

Per eos dies ex litteris A. Terentii propraetoris cognitum, P. Sempronium in ulteriore provincia cum plus annum aeger fuisse mortuum esse. eo maturius in Hispaniam praetores iussi proficisci.

Legationes deinde transmarinae introductae sunt, 6 prima Eumenis et Pharnacis regum et Rhodiorum querentium de Sinopensium elade. Philippi quoque legati, 7 Achaeorum et Lacedaemoniorum sub idem tempus venerunt. iis prius Mareio auditio, qui ad res Graeciae Macedoniaeque visendas missus erat, responsa data sunt. Asiae regibus ac Rhodiis responsum est, legatos ad eas 8 res visendas senatum missurum.

III. De Philippo auxerat curam Marcius; nam ita 1 fecisse eum quae senatui placuissent fatebatur, ut facile adpareret, non diutius quam necesse esset facturum. neque 2 obscurum erat rebellaturum, omniaque quae tunc ageret diceretque eo spectare. iam primum omnem fere multitudinem civium ex maritimis civitatibus cum familiis suis in Emathiam quae nunc dicitur, quondam adpellata Paeonia est, traduxit Thracibusque et aliis barbaris urbes tradidit 4 habitandas, fidiora haec genera hominum fore ratus in Romano bello. ingentem ea res fremitum in Macedonia 5 tota fecit, relinquentesque penates suos eum coniugibus ac liberis pauci tacitum dolorem continebant, execrationsque in agminibus proficiscentium in regem vinecente odio metum exaudiabantur. his ferox animus omnes 6 homines, omnia loca temporaque suspecta habebat. postremo negare propalam coepit, satis tutum sibi quicquam esse, nisi liberos eorum quos interfecisset comprehensos in custodia haberet et tempore alium aio tolleret.

1 III. Eam crudelitatem, foedam per se, foediorem
 2 unius domus clades fecit. Hierodium principem Thessa-
 3 lorum multis ante annis occiderat, generos quoque eius
 4 postea interfecit; in viduitate relietae filiae singulos filios
 5 parvos habentes; Theoxena et Archo nomina iis erant
 6 mulieribus. Theoxena multis potentibus aspernata nu-
 7 ptias est, Archo Poridi cuidam, longe principi gentis
 8 Aenianum, nupsit et apud eum plures enisa partus, par-
 9 vis admodum relictis omnibus, decessit. Theoxena, ut
 10 in suis manibus liberi sororis educarentur, Poridi nupsit
 11 et tamquam omnes ipsa enisa foret, suum sororisque
 12 filios in eadem habebat cura. postquam regis edictum
 13 de comprehendendis liberis eorum, qui imperfecti essent,
 14 acepit, ludibrio futuros non regis modo, sed custodum
 15 etiam libidini rata ad rem atrocem animum adiecit ausa-
 que est dicere, se sua manu potius omnes imperfecturam
 quam in potestatem Philippi venirent. Poris abominatus
 mentionem tam foedi facinoris Athenas deportaturum eos
 ad fidos hospites dixit comitemque ipsum fugae futurum
 esse. proficiscuntur ab Thessalonica Aeneam ad statum
 sacrificium, quod Aeneae conditori cum magna caerimo-
 nia quotannis faciunt. ibi die per sollemnes epulas con-
 sumpto navem praeparatam a Poride sopitis omnibus de
 tertia vigilia conseedunt tamquam reddituri in Thessalo-
 nicam; sed traicere in Eubocam erat propositum. ceterum
 in adversum ventum nequ quam eos tendentes prope ter-
 ram lux obpressit, et regii, qui praeerant custodie portus,
 lembum armatum ad pertrahendam eam navim miserunt
 cum gravi edicto, ne reverterentur sine ea. cum iam ad-
 propinquabant, Poris quidem ad hortationem remigum
 nautarumque intentus erat, interdum manus ad eaelum
 tendens deos, ut ferrent opem, orabat. ferox interim
 femina ad multo ante praeccogitatum revoluta facinus
 venenum diluit ferrumque promit et posito in conspectu
 poculo strictisque gladiis ‘mors’ inquit ‘una vindicta est.
 viae ad mortem hac sunt; qua quemque animus fert,
 effugite superbiam regiam. agite, iuvenes mei, primum,
 qui maiores estis, capite ferrum aut haurite poculum, si
 segnior mors iuvat.’ et hostes aderant et auctor mortis

instabat. alii alio leto absumpti semianimes e nave prae-
cipitantur. ipsa deinde virum comitem mortis complexa
in mare sese deiecit. nave vacua dominis regii potiti
sunt.

V. Huius atrocitas facinoris novam velut flammam 1
regis invidiae adiecit, ut vulgo ipsum liberosque execra-
rentur; quae dirae brevi ab omnibus diis exauditae, ut
saeviret ipse in suum sanguinem, effecerunt. Perseus 2
enim cum in dies magis cerneret favorem et dignitatem
Demetrii fratris apud multitudinem Macedonum crescere
et gratiam apud Romanos, sibi spei nullam regni super-
esse nisi in scelere ratus, ad id unum omnes cogitationes
intendit. ceterum cum se ne ad id quidem, quod muliebri 3
cogitabat animo, satis per se validum crederet, singulos
patris amicorum temptare sermonibus perplexis instituit.
et primo quidam ex his aspernantium tale quicquam 4
praebuerunt speciem, quia plus in Demetrio spei pone-
bant; deinde crescente in dies Philippi odio in Romanos, 5
cui Perseus indulgeret, Demetrius summa ope adversa-
retrur, prospicientes animo exitum incauti a fraude fraterna
iuvensis, adiuvandum quod futurum erat rati fovendamque
spem potentioris, Perseo sese adiungunt. cetera in suum 6
quaque tempus agenda differunt; in praesentia placet
omni ope in Romanos accendi regem inpellique ad con-
silia belli, ad quae iam sua sponte animum inclinasset.
simul ut Demetrius in dies suspectior esset, ex compo- 7
sito sermones ad rem Romanorum trahebant. ibi cum
alii mores et instituta eorum, alii res gestas, alii speciem
ipsius urbis nondum exornatae neque publicis neque
privatis locis, alii singulos principum eluderent, iuvensis 8
incautus et amore nominis Romani et certamine adversus
fratrem omnia tuendo suspectum se patri et opportunum
eriminibus faciebat. itaque expertem eum pater omnium 9
de rebus Romanis consiliorum habebat, totus in Perseum
versus cum eo cogitationes eius rei dies ac noctes agita-
bat. redierant quos forte miserat in Bastarnas ad arces- 10
senda auxilia adduxerantque inde nobiles iuvenes et
regii quosdam generis, quorum unus sororem suam in
matrimonium Philippi filio pollicebatur, erexeratque con-

11 sociatio gentis eius animum regis. tum Perseus ‘quid ista prosunt?’ inquit. ‘nequaquam tantum in externis auxiliis est praesidii quantum periculi fraude domestica.
 12 proditorem nolo dicere, certe speculatorem habemus in sinu, cuius, ex quo obses Romae fuit, corpus nobis redi
 13 diderunt Romani, animum ipsi habent. omnium paene Macedonum in eum ora conversa sunt, nec regem se alium aiunt habituros esse quam quem Romani dedissent.’
 14 his per se aegra mens senis stimulabatur et animo magis quam vultu ea crimina accipiebat.

1 VI. Forte lustrandi exercitus advenit tempus, cuius sollempne est tale: caput mediae canis praecisae et pars ad dextram, cum extis posterior ad laevam viae ponitur,
 2 inter hanc divisam hostiam copiae armatae traducuntur. praeferuntur primo agmini arma insignia omnium ab ultima origine Macedoniae regum, deinde rex ipse cum liberis sequitur, proxima est regia cohors eustodesque corporis, postremum agmen Macedonum cetera multitudo
 4 claudit. latera regis duo filii iuvenes eingebant, Perseus iam tricesimum annum agens, Demetrius quinquennio minor, medio iuventae robore ille, hic flore, fortunati
 5 patris matura suboles, si mens sana esset. mos erat lustrationis sacro peracto decurrere exercitum et divisas bifariam duas acies concurrere ad simulacrum pugnae.
 6 regii iuvenes duces ei ludiero certamini dati; ceterum non imago fuit pugnac, sed tamquam de regno dimicaretur, ita concurrerunt, multaque vulnera rudibus facta, nec praeter
 7 ferrum quicquam defuit ad iustum bellum speciem. pars ea, quae sub Demetrio erat, longe superior fuit. id aegre paciente Perseo lactari prudentes amici eius eamque rem ipsam dicere praebitaram causam criminandi iuvenis.

1 VII. Convivium eo die sodalium, qui simul decurrent, eterque habuit, cum vocatus ad cenam ab Demetrio
 2 Perseus negasset. festo die benigna invitatio et hilaritas
 3 iuvenalis utrosque in vinum traxit. commemoratio ibi certaminis ludieri et iocosa dicta in adversarios, ita ut
 4 ne ipsis quidem ducibus abstineretur, iactabantur. ad has excipiendas voces speculator ex convivis Persei missus cum incautior obversaretur, exceptus a iuvenibus

forte triclinio egressis nuleatur. huius rei ignarus Deme- 5
 trius ‘quin comisatum’ inquit ‘ad fratrem imus et iram
 eius, si qua ex certamine residet, simplicitate et hilari-
 tate nostra lenimus?’ omnes ire se conclamarunt praeter 6
 eos qui speculatoris ab se pulsati praesentem ultiōnem
 metuebant. cum eos quoque Demetrius traheret, ferrum
 veste abdiderunt, quo se tutari, si qua vis fieret, possent.
 nihil occulti esse in intestina discordia potest. utraque 7
 domus speculatorum et proditorum plena erat. praecur-
 rit index ad Persea, ferro subeinetos nuntians cum
 Demetrio quattuor adulescentes venire. etsi causa ad- 8
 parebat—nam ab iis pulsatum convivam suum audierat—,
 infamandae rei causa ianuam obserari iubet et ex parte
 superiore aedium versisque in viam fenestris comisatores,
 tamquam ad caedem suam venientes, aditu ianuae arcet.
 Demetrius, per vinum quod excluderetur paulisper voci- 9
 feratus, in convivium reddit, totius rei ignarus.

VIII. Postero die Perseus, cum primum conveniendi 1
 potestas patris fuit, regiam ingressus perturbato vultu in
 conspectu patris tacitus procul constituit. cui cum pater 2
 ‘satin salve?’ et quaenam ea maestitia esset interrogaret
 eum, ‘de luero tibi’ inquit ‘vivere me scito. iam non oe-
 cultis a fratre petimur insidiis, nocte cum armatis domum
 ad interficiendum me venit, clausisque foribus parietum
 praesidio me a furore eius sum tutatus.’ cum pavorem 3
 mixtum admiratione patri inieccisset, ‘atqui si aures prae-
 bere potes,’ inquit ‘manifestam rem teneas faciam.’ enim- 4
 vero se Philippus dicere auditurum, vocarique extemplo
 Demetrium iussit et seniores amicos duos, expertes in-
 venalium inter fratres certaminum, infrequentes iam in
 regia, Lysimachum et Onomastum, accersit, quos in con-
 silio haberet. dum veniunt amici, solus filio procul stante 5
 multa secum animo volutans inambulavit. postquam ve- 6
 nisse eos nuntiatum est, secessit in partem interiorem
 cum duobus amicis, totidem custodibus corporis; filiis,
 ut ternos inermes secum introducerent, permisit. ibi cum 7
 consedisset, ‘sedeo’ inquit ‘miserrimus pater, iudex inter
 duos filios, accusatorem parricidii et reuni, aut conficti
 aut commissi criminis labem apud meos inventurus. iam 8

pridem quidem hanc procellam imminentem timebam, cum
vultus inter vos minime fraternos cernerem, eum voces
9 quasdam exaudirem. sed interdum spes animum subibat,
deflagrare iras vestras, purgari suspitiones posse; etiam
hostes armis positis foedus icisse et privatas multorum
10 simultates finitas; subituram vobis aliquando germanitatis
memoriam, puerilis quondam simplicitatis consuetudinis-
que inter vos, meorum denique praceptorum, quae vereor
11 ne vana surdis auribus cecinerim. quotiens ego audienti-
bus vobis detestatus exempla discordiarum fraternalium
horrendos eventus eorum rettuli, quibus se stirpemque
12 suam, domos, regna funditus evertissent! meliora quo-
que exempla parte altera posui, sociabilem consortium
inter binos Lacedaemoniorum reges, salutarem per multa
13 saecula ipsis patriaeque, eandem civitatem, postquam mos
14 sibi cuique rapiendi tyrannidem exortus sit, eversam; iam
hos Eumenem Attalumque fratres, a [per] quam exiguis
rebus, prope ut pudiceret regii nominis, mihi, Antiocho et
euilibet regum huius aetatis, nulla re magis quam fra-
15 terna umanitate, regnum aequasse. ne Romanis qui-
dem exemplis abstinui, quae aut visa aut auditam habebam,
T. et L. Quintiorum, qui bellum mecum gesserunt, P.
et L. Scipionum, qui Antiochum devicerunt, patris pa-
truique eorum, quorum perpetuam vitae concordiam mors
16 quoque misuit. neque vos illorum seclus similisque
secleri eventus detergere a vaecordi discordia potuit, ne-
que horum bona mens, bona fortuna ad sanitatem flectere.
17 vivo et spirante me hereditatem meam ambo et spe et cu-
18 piditate improba crevistis. eo usque me vivere vultis,
donec alterius vestrum superstes haud ambiguum regem
alterum mea morte faciam. nec fratrem nec patrem po-
testis pati. nihil cari, nihil sancti est, in omnium vicem
19 regni unius insatiabilis amor successit. agite, consecle-
rate aures paternas, decernite criminibus, mox ferro de-
creturi, dieite palam quidquid aut veri potestis aut libet
20 comminisci; reseratae aures sunt, quae posthae secretis
alterius ab altero criminibus claudentur? haee furens ira
cum dixisset, lacrimae omnibus obortae et diu maestum
silentium tenuit.

VIII. Tum Perseus 'aperienda nimirum nocte ianua 1
fuit et armati comisatores accipiendi praebendumque ferro
iugulum, quoniam non creditur nisi perpetratum facinus
et eadem petitus insidiis audio quae latro atque insidiator.
non neququam isti unum Demetrium filium te habere, 2
me subditum et pacliee gemitum adpellant. nam si gra- 3
dum, si caritatem filii apud te haberem, non in me que-
rentem deprehensas insidias, sed in eum qui fecisset sac-
vires, nec adeo vilis tibi vita esset nostra, ut nec praeterito 4
periculo meo movereris neque futuro, si insidianibus [sit]
impune. itaque si mori tacitum oportet, taceamus, pre- 5
cati tantum deos, ut a me coeptum scelus in me fineim
habeat nec per meum latus tu petaris; sin autem, quod 6
circumventis in solitudine natura ipsa subicit, ut hominum
quos numquam viderint fidem tamen inoporent, mihi quo-
que ferrum in me strictum cernenti vocem mittere liceat,
per te patriumque nomen, quod utri nostrum sanctius sit 7
iam pridem sentis, ita me audias precor, tamquam si voce
et comploratione nocturna excitus mihi quiritanti inter-
venisses, Demetrium eum armatis nocte intempesta in
vestibulo meo deprehendisses. quod tum vociferarer in
re praesenti pavidus, hoc nunc postero die queror. frater, 8
non comisantium in vicem [vitam] iam diu vivimus inter
nos. regnare utique vis. huic spei tuae obstat aetas mea,
obstat gentium ius, obstat vetustus Macedoniae mos, ob-
stat vero etiam patris iudicium. haec transcendere nisi 9
per meum sanguinem non potes. omnia moliris et temptas.
adhue seu cura mea seu fortuna restitit parricidio tuo.
hesterno die in lustratione et decursu et simulaero ludiero 10
pugnae fumestum prope proelium fecisti, nec me aliud a
morte vindicavit quam quod me ac meos vinci passus
sum. ab hostili proelio, tamquam fraterno lusu, pertra- 11
here me ad cenam voluisti. erdis me, pater, inter inermes
convivas cenaturum fuisse, ad quem armati comisatum
venerunt? erdis nihil mihi a gladiis nocte periculi fuisse,
quem rudibus te inspectante prope occiderunt? quid hoc 12
noctis, quid inimicus ad iratum, quid cum ferro subiectis
iuvibus venis? convivam me tibi committere ausus non
sum; comisatorem te cum armatis venientem recipiam?

13 si aperta ianua fuisse, funus meum parares hoc tempore,
 pater, quo querentem audis. nihil ego, tamquam accusator,
 criminose nec dubia argumentis colligendo ago.
 14 quid enim? negat venisse se cum multitudine ad ianuam
 meam an ferro subcinctos secum fuisse? quos nominavero
 accerse. possunt quidem omnia audere qui hoc ausi
 15 sunt, non tamen audebunt negare. si deprehensos intra
 limen meum eum ferro ad te deducarem, rem pro manifesto
 haberet; fatentes pro deprehensis habe.

1 X. Exsecrare nunc cupiditatem regni et furias fraternas coneita. sed ne sint caecae, pater, exsecrations tuae, discerne, dispice insidiatorem et petitum insidiis,
 2 noxiū incesse caput. qui occisurus fratrem fuit, habeat etiam iratos paternos deos; qui periturus fraterno scelere fuit, perfugium in patris misericordia et iustitia habeat.
 3 quo enim alio confugiam, cui non sollempne lustrale exercitus tui, non decursus militum, non domus, non epulæ, non nox ad quietem data naturæ beneficio mortalibus
 4 tuta est? si iero ad fratrem invitatus, moriendum est, si recepero intra ianuam comisatum fratrem, moriendum est; nee eundo nec manendo insidias evito; quo me conferam?
 5 nihil praeter deos, pater, et te colui. non Romanos habeo ad quos confugiam; perisse expetunt, quia tuis iniuriis doleo, quia tibi ademptas tot urbes, tot gentes, modo Thraciae maritimam oram, indignor. nec me nec te in-
 6 columni Macedoniam suam futuram sperant, sed si me scelus fratris, te senectus absumpserit aut ne ea quidem exspectata fuerit, regem regnumque Macedoniae sua futura sciunt. si quid extra Macedoniam tibi Romani reliquissent, mihi quoque id relictum erederem receptaculum.
 7 at in Macedonibus satis praesidii est. vidisti hesterno die inpetum militum in me. quid illis defuit nisi ferrum? quod illis defuit interdiu, convivæ fratris noctu adsum-
 8 pserunt. quid de magna parte principum loquar, qui in Romanis spem omnem dignitatis et fortunae posuerunt et in eo, qui omnia apud Romanos potest? neque hercule istum mihi tantum fratri maiori, sed prope est ut tibi
 9 quoque ipsi, regi et patri, praeferant. iste enim est, cuius beneficio poenam tibi senatus remisit, qui nunc te ab

armis Romanis protegit, qui tuam senectutem obligatam et obnoxiam adulescentiac suac esse aequum censet. pro 10 isto Romani stant, pro isto omnes urbes tuo imperio liberatae, pro isto Macedones qui pace Romana gaudent. mihi praeter te, pater, quid usquam aut spei aut praesidii est?

XI. Quo spectare illas litteras ad te nunc missas T. 1
 Quinetii credis, quibus et bene te consuluisse rebus tuis
 ait, quod Demetrium Romanum miseris, et hortatur, ut ite-
 rum et cum pluribus legatis et primoribus cum remittas
 Macedonum? T. Quinetius nunc est auctor omnium rerum 2
 isti et magister. eum sibi te abdicato patre in locum tuum
 substituit. illie ante omnia clandestina concocta sunt con-
 silia. quaeruntur adiutores consiliis, cum te plures et prin- 3
 cipes Macedonum cum isto mittere iubet. qui hinc integri et
 sinceri Romanum eunt, Philippum regem se habere creden-
 tes, imbuti illine et infecti Romanis delenimentis redeunt.
 Demetrius iis unus omnia est, cum iam regem vivo patre
 adpellant. haec si indignor, audiendum est statim, non 4
 ab aliis solum, sed etiam a te, pater, cupiditatis regni
 crimen. ego vero, si in medio ponitur, non agnoscō. 5
 quem enim suo loco moveo, ut ipse in eius locum succe-
 dam? unus ante me pater est et, ut diu sit, deos rogo.
 superstes — et ita sim, si merebor, ut ipse me esse velit — 6
 hereditatem regni, si pater tradet, accipiam. cupit re- 7
 gnum, et quidem scelerate cupit, qui transcendere festinat
 ordinem aetatis, naturae, moris Macedonum, iuris gentium.
 “obstat frater maior, ad quem iure, voluntate etiam patris,
 regnum pertinet. tollatur; non primus regnum fraterna 8
 caede petiero. pater senex et (filio) solus (orbatus) de se
 magis timebit quam ut filii necem ulciscatur. Romani
 laetabuntur, probabunt, defendant factum.” hae spes in- 9
 certae, pater, sed non inanes sunt. ita enim se res habet:
 periculum vitae propellere a me potes puniendo eos qui 10
 ad me interficiendum ferrum sumpserunt; si facinori eo-
 rum successerit, mortem meam idem tu persequi non
 poteris.’

XII. Postquam dicendi finem Perseus fecit, coniecti 1
 eorum qui aderant oculi in Demetrium sunt, velut con-

2 festin responsurus esset. deinde diu fuit silentium, cum perfusum fletu adpareret omnibus loqui non posse. tandem vicit dolorem ipsa necessitas, cum dieere iubent, 3 atque ita orsus est. ‘omnia quae reorum antea fuerant auxilia, pater, praeoccupavit accusator. simulatis laerimis in alterius perniciem veras meas laerimas suspectas tibi 4 fecit. cum ipse, ex quo ab Roma redii, per occulta cum suis conloquia dies noctesque insidietur, ultiro mihi non insidiatoris modo, sed latronis manifesti et pereussoris 5 speciem induit. perieulo suo te exterret, ut innoxio fratri per eundem te maturet perniciem. perfugium sibi nusquam gentium esse ait, ut ego ne apud te quidem spei quiequam 6 reliquae habeam. circumventum, solum, inopem, invidia gratiae externae, quae obest potius quam prodest, onerat. iam illud quam accusatorie, quod noctis huius crimen 7 miscuit cum cetera insectatione vitae meae, ut et hoc, quod iam quale sit scies, suspectum alio vitae nostrae tenore faceret et illam vanam criminacionem spei, voluntatis, consiliorum meorum nocturno hoc facto et composito ar- 8 gumento fuliret? simul et illud quae sivit, ut repentina et minime praeparata accusatio videretur, quippe ex noctis 9 huius metu et tumultu repentino exorta. oportuit autem, Perseu, si proditor ego patris regnique eram, si cum Romanis, si cum aliis inimicis patris iniieram consilia, non exspectatam fabulam esse noctis huius, sed prodigionis 10 me ante (me) accusatum; si illa separata ab haec vana accusatio erat invidiamque tuam adversus me magis quam crimen meum indieatura, hodie quoque eam aut praeter- 11 mitti aut in aliud tempus differri, ut per se quaereretur, utrum ipse ego tibi an tu mihi, novo quidem et singulari 12 genere odii, insidias fecisses. ego tamen, quantum in hac subita perturbatione potero, separabo ea quae tu confidisti 13 et noctis huius insidias aut tuas aut meas detegam. occi- dendi sui consilium inisse me videri vult, ut scilicet maiore fratre sublato, cuius iure gentium, more Macedonum, tuo etiam, ut ait, iudicio regnum est futurum, ego minor 14 in eius quem occidissem succederem locum. quid ergo illa sibi vult pars altera orationis, qua Romanos a me cul- tos ait atque eorum fiducia in spem regni me venisse?

nam si et in Romanis tantum momenti credebam esse, ut 15
 quem vellent inponerent Macedoniae regem, et meae tan-
 tum apud eos gratiae confidebam, quid opus parricidio
 fuit? an ut cruentum diadema fraterna caede gererem? ut 16
 illis ipsis, apud quos aut vera aut certe simulata probitate
 partam gratiam habeo, si quam forte habeo, exsecrabilis
 et invisus essem? nisi T. Quinetium credis, cuius virtute 17
 et consiliis me nunc arguis regi, cum et ipse tali pietate
 vivat cum fratre, mihi fraternae caedis fuisse auctorem.
 idem non Romanorum gratiam solum, sed Macedonum 18
 iudicia ac paene omnium deorum hominumque consensum
 conlegit, per quae omnia se mihi parem in certamine non
 futurum crediderim; idem, tamquam in aliis omnibus re- 19
 bus inferior essem, ad sceleris ultimam spem configuisse
 me insimulat. vis hanc formulam cognitionis esse, ut 20
 uter timuerit, ne alter dignior videretur regno, is consilium
 fratris obprimendi iudicetur cepisse?

XIII. Exsequamur tamen quocumque modo conficti 1
 ordinem criminis. pluribus modis se petitum criminatus
 est et omnes insidiarum vias in unum diem contulit. volui 2
 interdiu eum post lustrationem, cum concurrimus, et qui-
 dem, si diis placet, lustrationum die, occidere; volui, cum
 ad cenam invitavi, veneno scilicet tollere; volui, cum co-
 misatum gladiis adceineti me secuti sunt, ferro interficere.
 tempora quidem qualia sint ad parrieidium electa vides: 3
 lusus, convivii, comisationis. quid? dies qualis? quo
 lustratus exercitus, quo inter divisam victimam, praelatis
 omnium qui unquam fuere Macedoniae regum armis regis,
 duo soli tua tegentes latera, pater, praevecti sumus et
 secutum est Macedonum agmen, hoc ego, etiam si quid 4
 antea admisissem piaculo dignum, lustratus et expiatus
 sacro, tum cum maxime in hostiam itineri nostro circumda-
 tam intuens, parricidium, venena, gladios in comisationem
 praeparatos voluntabam in animo, ut quibus aliis deinde
 saeris contaminatam omni scelere mentem expiarem? sed 5
 caecus criminandi cupiditate animus, dum omnia suspecta
 efficiere vult, aliud alio confundit. nam si veneno te inter 6
 cenam tollere volui, quid minus aptum fuit quam perti-
 naci certamine et concursu iratum te efficiere, ut merito,

7 sicut fecisti, invitatus ad cenam abnueres? cum autem
 iratus negasses, utrum ut placarem te danda opera fuit,
 ut aliam quaererem occasionem, quoniam semel venenum
 8 paraveram, an ab illo consilio velut transiliendum ad aliud
 fuit, ut ferro te, et quidem eo die, per speciem comisatio-
 9 nis occiderem? quo deinde modo, si te metu mortis cre-
 debam cenam evitasse meam, non ab eodem metu comi-
 sationem quoque evitaturum existimabam?

1 XIII. Non est res, qua erubescam, pater, si die festo
 2 inter aequales largiore vino sum usus. tu quoque velim
 inquiras, qua laetitia, quo lusu apud me celebratum he-
 sternum convivium sit, illo etiam, pravo forsitan, gaudio
 provehente, quod in iuvenali armorum certamine pars
 3 nostra non inferior fuerat. miseria haec et metus erupulam
 facile excusserunt; quae si non intervenissent, insidiatores
 4 nos sopiti iaceremus. si domum tuam expugnaturus,
 capta domo dominum interfectorus eram, non temperas-
 sem vino in unum diem, non milites meos abstinuisse?
 5 et ne ego me solus nimia simplicitate tuear, ipse quoque
 minime malus ac suspicax frater "nihil aliud scio," inquit
 "nihil arguo, nisi quod cum ferro comisatum venerunt."
 6 si quaeram unde id ipsum scias, necesse erit te fateri,
 aut speculatorum tuorum plenam domum fuisse meam
 aut illos ita aperte sumpsisse ferrum, ut omnes viderent.
 7 et ne quid ipse aut prius inquisisse aut nunc criminose
 argumentari videretur, te quaerere ex iis quos nominas-
 set iubebat, an ferrum habuissent, ut tamquam in re du-
 bia, cum id quaesisses quod ipsi fatentur, pro convictis
 8 haberentur. quin tu illud quaeri iubes, num tui occi-
 dendii causa ferrum sumpterint, num me auctore et
 sciente? hoc enim videri vis, non illud quod fatentur et
 palam est. et sui se tuendi causa sumpsisse dicunt.
 9 recte an perperam fecerint, ipsi sui facti rationem red-
 dent; meam causam, quae nihil eo facto contingitur, ne
 miscueris, aut explicat, utrum aperte an clam te adgres-
 10 suri fuerimus. si aperte, cur non omnes ferrum habui-
 mus? cur nemo praeter eos qui tuum speculatorum pul-
 11 saverunt? si clam, quis ordo consilii fuit? convivio soluto
 cum comisator ego discessissem, quattuor substitissent,

ut sopitum te adgredenterur, quomodo fefellissent et alieni et mei et maxime suspecti, quia paulo ante in rixa fuerant? quomodo autem trucidato te ipsi evasuri fuerunt? quattuor gladiis dominus tua capi et expugnari potuit?

XV. Quin tu omissa ista nocturna fabula ad id quod 1 doles, quod invidia urit, reverteris? “cur usquam regni 2 tui mentio fit, Demetri? cur dignior patris fortunae successor quibusdam videris quam ego? cur spem meam, quae, si tu non esses, certa erat, dubiam et sollicitam facis?” haec sentit Perseus, etsi non dicit; haec istum 3 inimicum, haec accusatorem faciunt; haec domum, haec regnum tuum eriminibus et suspicionibus replent. ego 4 autem, pater, quem ad modum nec nunc sperare regnum nec ambigere umquam de eo forsitan debeam, quia minor sum, quia tu me maiori cedere vis, sic illud nec debui facere nec debo, ut indignus te patre, indignus omnibus videar. id enim vitiis meis, non cedendi cui ius fasque 5 est modestia consequar. Romanos obicis mihi et ea quae gloriae esse debent in crimen vertis. ego nec obses 6 Romanis ut traderer nec ut legatus mitterer Romam petii. a te missus ire non recusavi. utroque tempore ita me gessi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum essem. itaque mihi cum Romanis, pater, causa amicitiae 7 tu fuisti. quoad tecum illis pax manebit, mecum quoque gratia erit: si bellum esse cooperit, qui obses, qui legatus pro patre non inutilis fui, idem hostis illis acerrimus ero. nec hodie ut proposit mihi gratia Romanorum postulo, ne 8 obosit tantum deprecor. nec in bello coepit nec ad bellum reservetur; pacis pignus fui, ad pacem retinendam legatus missus sum: neutra res mihi nec gloriae nec crimini sit. ego si quid in pie in te, pater, si quid scelerate in fra- 9 trem admisi, nullam deprecor poenam; si innocens sum, ne invidia conflagrem, cum crimen non possim, deprecor. non hodie me primum frater accusat, sed hodie primum 10 aperte, nullo meo in se merito. si mihi pater succenseret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat, te adulescentiae, te errori veniam impetrare meo. ubi praesidium esse oportebat, ibi exitium est. e convivio et comi- 11 sationibus prope semisomnus raptus sum ad causam par-

ricidii dicendam. sine advocatis, sine patronis ipse pro
 12 me dicere egor. si pro alio dicendum esset, tempus ad
 meditandum et componendam orationem sumpsisset,
 cum quid aliud quam ingenii fama periclitarer? ignarus,
 quid arcessitus essem, te iratum et iubentem dicere cau-
 13 sam, fratrem accusantem audivi. ille dum ante praeparata,
 meditata in me oratione est usus; ego id tantum temporis,
 quo accusatus sum, ad cognoscendum, quid ageretur,
 14 habui. utrum momento illo horae accusatorem audirem
 an defensionem meditarer? adtonitus repentina atque ino-
 pinato malo, vix quid obiceretur intellegere potui; nedum
 15 satis sciam, quo modo me tuear. quid mihi spei esset,
 nisi patrem iudicem haberem? apud quem etiam si caritate
 a fratre maiore vincor, misericordia certe reus vinei non
 16 debo. ego enim ut me mihi tibique serves precor, ille
 ut me in securitatem suam oecidas postulat. quid eum, cum
 regnum ei tradideris, faeturum eredis in me esse, qui iam
 nunc sanguinem meum sibi indulgeri aequum censem?

1 **XVI.** Dicenti haec lacrimae simul spiritum et vocem
 intercluserunt. Philippus submotis iis paulisper conlo-
 cutus eum amieis pronuntiavit, non verbis se nec unius
 2 horae disceptatione causam eorum diuidicaturum, sed in-
 quirendo in utriusque vitam, mores, et dieta factaque in
 3 magnis parvisque rebus observando, ut omnibus adpar-
 reret, noctis proximae crimen facile revictum, suspectam
 nimiam cum Romanis Demetrii gratiam esse. haec vivo
 Philippo velut semina iaeta sunt Maeonianici belli, quod
 maxime cum Perseo gerendum erat.

4 Consules ambo in Ligures, quae tum una consularis
 provincia erat, proficiebuntur. et quia prospere ibi res
 5 gesserunt, supplicatio in unum diem decreta est. Ligur-
 rum duo milia fere ad extremum finem provinciae Gal-
 liae, ubi castra Mareellus habebat, venerunt, uti recipie-
 rentur orantes. Marellus opperiri eodem loeo Liguribus
 6 iussis senatum per litteras consuluit. senatus rescri-
 bere M. Ogulnium praetorem Marellum iussit, verius
 fuisse consules, quorum provincia esset, quam se, quid
 e re publica esset, deceernere: tum quoque non placere,
 nisi per deditioem Ligures recipi; et receptis arma

adimi, atque eos ad consules mitti senatum aequum censere.

Praetores eodem tempore, P. Manlius in ulteriorem 7 Hispaniam, quam et priore praetura provinciam obtinuerat, Q. Fulvius Flaceus in ceteriorem pervenit exercitumque [ab] A. Terentio accepit; nam ulterior morte P. Sempronii proconsulis sine imperio fuerat. Fulvium Flaccum s oppidum Hispanum Vrbieuanum nomine obpugnantem Cel- tiberi adorri sunt. dura ibi proelia aliquot acta, multi Romani milites et vulnerati et interfeeti sunt. vieti perseverantia Fulvii, quod nulla vi abstrahi ab obsidione potuit, Celtiberi fessi proelii variis abscesserunt. urbs 9 amoto auxilio eorum intra paucos dies capta et direpta est, praedam militibus praetor concessit. Fulvius hoc 10 oppido capto, P. Manlius exercitu tantum in unum coacto, qui dissipatus fuerat, nulla alia memorabili gesta re exercitus in hiberna deduxerunt. haec ea aestate in Hispania gesta. Terentius, qui ex ea provincia decesserat, ovans 11 urbem init. translatum argenti pondo novem milia trecenta viginti, auri octoginta pondo et duae coronae aureae pondo sexaginta septem.

XVII. Eodem anno inter populum Carthaginiensem 1 et regem Masinissam in re praesenti disceptatores Romani de agro fuerunt. ceperat eum ab Carthaginiensibus pater 2 Masinissae Gala; Galam Syphax inde expulerat, postea in gratiam socii Hasdrubalis Carthaginiensibus dono dederat; Carthaginienses eo anno Masinissa expulerat. 3 haud minore certamine animorum, quam cum ferro et acie dimicarunt, res acta apud Romanos. Carthaginienses, 4 quod maiorum suorum fuisset, deinde ab Syphaee ad se pervenisset, repetebant. Masinissa paterni regni agrumi se et recepisse et habere gentium iure aiebat; et causa et possessione superiorem esse; nihil aliud se in ea discep- 5 ptatione metuere quam ne pudor Romanorum, dum vereantur, ne quid socio atque amico regi adversus communes suos atque illius hostes indulsisse videantur, damno sit. legati possessionis ius non mutarunt, causam integrum 6 Romam ad senatum reiecerunt.

In Liguribus nihil postea gestum. recesserant pri-

7 mum in devios saltus, deinde dimisso exercitu passim in
 vicos castellaque sua dilapsi sunt. consules quoque di-
 mittere exercitum voluerunt, ac de ea re patres consulue-
 runt. alterum ex his dimisso exercitu ad magistratus in
 annum creandos venire Romam iusserunt, alterum cum
 8 legionibus suis Pisis hiemare. fama erat Gallos Transal-
 pinos iuventutem armare, nec in quam regionem Italiae
 effusura se multitudo esset sciebatur. ita inter se consu-
 les compararunt, ut Cn. Baebius ad comitia iret, quia M.
 Baebius frater eius consulatum petebat.

1 XVIII. Comitia consulibus rogandis fuere; creati P.
 2 Cornelius Lentulus, M. Baebius Tamphilus. praetores
 inde facti duo Q. Fabii, Maximus et Buteo, Ti. Claudius
 Nero, Q. Petillius Spurinus, M. Pinarius Rusea, L. Du-
 3 ronius. his inito magistratu provinciae ita sorte evene-
 runt: Ligures consulibus, praetoribus Q. Petillio urbana,
 Q. Fabio Maximo peregrina, Q. Fabio Buteoni Gallia,
 Ti. Claudio Neroni Sicilia, M. Pinario Sardinia, L. Du-
 4 ronio Apulia; et Histri adiecti, quod Tarentini Brundi-
 sinique nuntiabant maritimos agros infestos transmari-
 narum navium latrociniis esse. eadem Massilienses de-
 5 Ligurum navibus querebantur. exercitus inde decreti:
 quattuor legiones consulibus, quae quina milia ducenos
 Romanos pedites, trecentos haberent equites, et quindecim
 milia socium ac Latini nominis, octingenti equites.
 6 in Hispaniis prorogatum veteribus praetoribus imperium
 est cum exercitibus quos haberent, et in supplementum
 decreta tria milia civium Romanorum, ducenti equites, et
 socium Latini nominis sex milia peditum, trecenti equites.
 7 nec rei navalis cura omissa. duumviros in eam rem con-
 sules creare iussi, per quos naves viginti deductae nava-
 libus sociis civibus Romanis, qui servitutem servissent,
 8 completerentur, ingenui tantum ut iis praecessent. inter
 duumviros ita divisa tuenda denis navibus maritima ora,
 ut promunturum iis Minervae velut cardo in medio esset;
 alter inde dextram partem usque ad Massiliam, laevam
 alter usque ad Barium tueretur.

1 XVIII. Prodigia multa foeda et Romae co anno visa
 2 et nuntiata peregre. in area Volcani et Concordiae san-

guinem pluit; et pontifices hastas motas nuntiavere et
Lamvii simulaeरum Iunonis Sospitae lacrimasse. pesti- 3
lentia in agris forisque et conciliabulis et in urbe tanta
erat, ut Lilitina funeribus vix subficeret. his prodigiis 4
cladibusque anxii patres decreverunt, ut et consules, qui-
bus diis videretur, hostiis maioribus sacrificarent et decem-
viri libros adirent. eorum decreto supplicatio circa omnia 5
pulvinaria Romae in diem unum indicta est. iisdem au-
toribus et senatus censuit et consules edixerunt, ut per
totam Italiā triduum supplicatio et feriae essent. pesti- 6
lentiae tanta vis erat, ut, cum propter defectionem Cor-
sorum bellumque ab Iliensis conicitatum in Sardinia
octo milia peditum ex sociis Latini nominis placuisset
scribi et trecentos equites, quos M. Pinarius praetor se-
cum in Sardiniam traiceret, tantum hominum demortuum 7
esse, tantum ubique aegrorum consules renuntiaverint,
ut is numerus offici militum non potuerit. quod deerat s
militum, sumere a Cn. Baebio proconsule, qui Pisis hiber-
nabat, iussus praetor atque inde in Sardiniam traicere.

L. Duronio praetori, cui provincia Apulia evenerat, 9
adiecta de Bacchinalibus quaestio est, cuins residua quae-
dam velut semina ex prioribus malis iam priore anno
adparuerant; sed magis inchoatae apud L. Pupium prea- 10
torem quaestiones erant quam ad exitum ullum perductae.
id persecare novum praetorem, ne serperet iterum latius,
patres iusserunt. et legem de ambitu consules ex aucto- 11
ritate senatus ad populum tulerunt.

XX. Legationes deinde in senatum introduxerunt, 1
regum primas Eumenis et Ariarathis Cappadocis et Phar-
nacis Pontie. nec ultra quicquam eis responsum est quam
missuros qui de controversiis eorum cognoscerent statue-
rentque. Lacedaemoniorum deinde exsulum et Achaeo- 2
rum legati introducti sunt. et spes data exsilibus est
scripturum senatum Achacis, ut restituerentur; Achaei
de Messene reepta compositisque ibi rebus cum adsensu
patrum exposuerunt. et a Philippo rege Macedonum duo 3
legati venerunt, Philocles et Apelles, nulla super re quae
petenda ab senatu esset; speculatum magis inquisitumque
missi de iis quorum Perseus Demetrium insimulasset

sermonum cum Romanis, maxime cum T. Quinetio, ad
 4 versus fratrem de regno habitorum. hos tamquam medios
 nec in alterius favorem inclinatos miserat rex; erant au-
 tem et hi Persei fraudis in fratrem ministri et participes.

5 Demetrius omnium praeterquam fraterno seelere quod
 nuper eruperat ignarus primo neque magnam neque
 nullam spem habebat patrem sibi placari posse; minus
 deinde in dies patris animo fidebat, eum obsideri aures
 6 a fratre cerneret. itaque circumspiciens dicta factaque
 sua, ne cuius suspiciones augeret, maxime ab omni men-
 tione et contagione Romanorum abstinebat, ut neque
 scribi sibi vellet, quia hoc praeceps eriminum genere
 exasperari animum sentiebat.

1 XXI. Philippus, simul ne otio miles deterior fieret,
 simul avertendae suspicionis causa quicquam a se agitari
 de Romano bello, Stobos Paeoniae exereitu indicto in
 2 Maedicam ducere pergit. cupidus eum coperat in verticem
 Haemi montis ascendendi, quia vulgatae opinioni eredi-
 derat Ponticum simul et Adriaticum mare et Istrum
 amnem et Alpes conspici posse: subiecta oculis ea haud
 parvi sibi momenti futura ad cogitationem Romani belli.
 3 percunctatus regionis peritos de ascensu Haemi, cum
 satis inter omnes constaret viam exercitui nullam esse,
 4 paucis et expeditis per difficilem aditum, ut sermone
 familiari minorem filium permuleceret, quem statuerat non
 ducere secum, primum quaerit ab eo, cum tanta difficultas
 itineris proponatur, utrum perseverandum sit in incepto
 5 an abstinentendum: si perget tamen ire, non posse oblivisci
 se in talibus rebus Antigoni, qui saeva tempestate iacta-
 tus, in eadem nave cum secum suos omnes habuisset,
 praecepisse liberis diceretur, ut et ipsi meminissent et ita
 posteris proderent, ne quis eum tota gente simul in rebus
 6 dubiis periclitari auderet. memorem ergo se praecepsi
 eius duos simul filios non commissurum in aleam eius
 qui proponeretur easus; et quoniam maiorem filium secum
 duceret, minorem ad subsidia spei et custodiam regni
 7 remissurum in Macedoniam esse. non fallebat Demetrium
 allegari se, ne adesset consilio, cum in conspectu locorum
 consultaret, qua proxime itinera ad mare Adriaticum

atque Italiam duecerent quaeque belli ratio futura esset.
sed non solum parendum patri tum, sed etiam adsentien- 8
dum erat, ne invitum parere suspicionem faceret. ut 9
tamen iter ei tutum in Macedoniam esset, Didas ex praetoribus regis unus, qui Paeoniae praeerat, iussus est prosequi eum cum modico praesidio. hunc quoque Perseus, 10
sicut plerosque patris amicorum, ex quo haud dubium
cuiquam esse cooperat, ad quem ita inclinato regis animo
hereditas regni pertineret, inter comiuratos in fratribus per-
niciem habuit. in praesentia dat ei mandata, ut per omne 11
obsequium insinuaret se in quam maxime familiarem usum,
ut elicere omnia areana specularique abditos eius sensus
posset. ita digreditur Demetrius eum infestioribus quam
si solus iret praesidiis.

XXII. Philippus Maedicam primum, deinde solitu- 1
dines interiacentes Maedicae atque Haemo transgressus
septimis demum castris ad radices montis pervenit. ibi
unum moratus diem ad diligendos quos duceret secum, 2
tertio die iter est ingressus. modicus primo labor in imis
collibus fuit. quantum in altitudinem egrediebantur, magis
magisque silvestria et pleraque invia loca excipiebant;
pervenere deinde in tam opacum iter, ut prae densitate
arborum inmissorumque aliorum in alios ramorum per-
spici caelum vix posset. ut vero iugis adpropinquabant, 4
quod rarum in altis locis est, adeo omnia coniecta nebula,
ut haud secus quam nocturno itinere inpedirentur. tertio
demum die ad verticem perventum. nihil volgatae opi- 5
nioni degressi inde detraxerunt, magis credo, ne vanitas
itineris ludibrio esset, quam quod diversa inter se maria
montesque et amnes ex uno loco conspiei potuerint. vexati 6
omnes et ante alios rex ipse, quo gravior actate erat, dif-
ficultate viae est. duabus aris ibi Iovi et Soli saeratis 7
eum immolasset, qua triduo ascenderat, biduo est degres-
sus, frigora nocturna maxime metuens, quae caniculae
ortu similia brumalibus erant. multis per eos dies diffi- 8
cultatibus conflictatus nihilo laetiora in castris invenit,
ubi summa penuria erat, ut in regione, quam ab omni
parte solidudines clauderent. itaque unum tantum mora- 9
tus diem, quietis eorum causa quos habuerat secum, iti-

10 nere inde simili fugae in Denteletos transcurrit. socii
 erant, sed propter inopiam haud secus quam hostium
 11 fines Macedones populati sunt; rapiendo enim passim
 villas primum, dein quosdam etiam viros evastarunt, non
 sine magno pudore regis, cum sociorum voces nequiquam
 12 deos sociales nomenque suum implorantes audiret. fru-
 mento inde sublato in Maedicam regressus, urbem, quam
 Petram adpellant, obpugnare est adortus. ipse a cam-
 13 pestri aditu castra posuit, Perseum filium cum modica
 manu circummisit, ut ab superioribus locis urbem adgred-
 14 deretur. oppidani, cum terror undique instaret, obsidi-
 bus datis in praesentia dediderunt sese; iidem, postquam
 exercitus recessit, oblii obsidum relicta urbe in loca mu-
 15 nita et montes refugerunt. Philippus omni genere laboris
 sine ullo effectu fatigatis militibus et fraude Didae prae-
 toris auctis in filium suspicionibus in Macedoniam rediit.

1 XXIII. Missus hic comes, ut ante dictum est, cum
 simplicitatem iuvenis incauti et suis haud immerito suc-
 censentis adsentando indignandoque et ipse vicem eius
 captaret, in omnia ultro suam obferens operam, fide data
 2 arcana eius elicuit. fugam ad Romanos Demetrius medi-
 tabatur. cui consilio adjutor deum beneficio oblatus vide-
 batur Paoniae praetor, per cuius provinciam spem cepe-
 3 rat elabi tuto posse. hoc consilium extemplo et fratri
 4 proditur et auctore eo indicatur patri. litterae primum
 ad obsidentem Petram adlatae sunt. inde Herodorus –
 princeps hic amicorum Demetrii erat – in custodiam est
 coniectus et Demetrius dissimulanter aduersari iussus.
 5 haec super cetera tristem adventum in Macedonia regi
 fecerunt. movebant eum et praesentia crimina; exspectan-
 dos tamen, quos ad exploranda omnia Romam miserat,
 6 censebat. his anxius curis eum aliquot menses egisset,
 tandem legati, iam ante praemeditatis in Macedonia quae
 7 ab Roma remittiarent, venerunt. qui super cetera sce-
 lera falsas etiam litteras, signo adulterino T. Quinetii
 8 signatas, reddiderunt regi. deprecatione in litteris erat, si
 quid adulescens cupiditate regni prolapsus secum egisset:
 nihil enim adversus suorum quemquam facturum neque
 eum sese esse, qui ullius inpii consilii auctor futurus

videri possit. hae litterae fidem Persei criminibus fecerunt. itaque Herodorus extemplo diu excruciatus sine 9 indicio rei ullius in tormentis moritur.

XXIII. Demetrium iterum ad patrem accusavit 1 Perseus. fuga per Paeoniam praeparata arguebatur et corrupti quidam, ut comites itineris essent; maxime falsae litterae T. Quinetii urgebant. nihil tamen palam gravius 2 pronuntiatum de eo est, ut dolo potius interficeretur, nec id cura ipsius, sed ne poena eius consilia adversus Romanos nudaret. ab Thessalonice Demetriadem ipsi cum 3 iter esset, Astraeum Paeoniae Demetrium mittit cum eodem comite Dida, Perseum Amphilolin ad obsides Thracum accipiendos. digredienti ab se Didae mandata de- 4 disse dicitur de filio occidendo. sacrificium ab Dida seu 5 institutum seu simulatum est, ad quod celebrandum invitatus Demetrius ab Astraco Heraeleam venit. in ea cena dicitur venenum datum. poculo epoto extemplo sensit. 6 et mox coortis doloribus, relieto convivio cum in cubiculum recepisset sese, crudelitatem patris conquerens, parricidium fratris ac Didae scelus incusans torquebatur. intromissi deinde Thyrsis quidam Stuberaeus et Beroeaeus 7 Alexander iniectis tapetibus in caput faucesque spiritum intercluserunt. ita innoxius adulescens, cum in eo ne 8 simpliei quidem genere mortis contenti inimici fuissent, interficitur.

XXV. Dum haec in Macedonia geruntur, L. Aemilius 1 Paulus, prorogato ex consulatu imperio, principio veris in Ligures Ingaunos duxit. ubi primum in hostium finibus castra posuit, legati ad eum per speciem pacis petendae speculatum venerunt. neganti Paulo nisi cum deditis 3 pacisci se pacem non tam id recensabant quam tempore aiebant opus esse, ut generi agresti hominum persuaderetur. ad hoc [decem dierum] indutiae cum darentur, 4 petierunt deinde, ne trans montes proximos castris pabulatum lignatumque milites irent: culta ea loca suorum finium esse. id ubi impetravere, post eos ipsos montes, 5 unde averterant hostem, exercitu omni coacto, repente multitudine ingenti castra Romanorum oppugnare simul omnibus portis adgressi sunt. summa vi diem totum ob- 6

pugnarunt, ita ut ne efferendi quidem signa Romanis
 7 spatium nec ad explicandam aciem loens esset. conferti
 in portis obstando magis quam pugnando castra tutabantur.
 sub occasum solis cum recessissent hostes, duos
 equites ad Cn. Baebium proconsulem cum litteris Pisas
 mittit, ut obsesso per industias sibi quam primum veniret
 8 subsidio. Baebius exercitum M. Pinario praetori eundi in
 Sardiniam tradiderat; ceterum et senatum litteris certio-
 9 rem facit, obsideri a Liguribus L. Aemilium, et M. Claudio
 Marcello, cuius proxima inde provincia erat, scripsit, ut,
 si videretur ei, exercitum e Gallia traduceret in Ligures
 et L. Aemilium liberaret obsidione. haec sera futura
 10 auxilia erant. Ligures ad castra postero die redeunt.
 Aemilius cum et venturos scisset et educere in aciem
 potuisset, intra vallum suos tenuit, ut extraheret rem in
 id tempus, quo Baebius eum exercitu venire a Pisis
 posset.

1 XXVI. Romae magnam trepidationem litterae Baebii
 2 fecerunt, eo maiorem quod paucos post dies Marcellus,
 tradito exercitu Fabio Romanum cum venisset, spem ademit
 eum qui in Gallia esset exercitum in Ligures posse tra-
 3 duci, quia bellum cum Histris esset prohibentibus colo-
 niam Aquileiam deduci: eo profeetum Fabium, neque
 4 inde regredi bello inchoato posse. una, et ea ipsa tardior
 quam tempus postulabat, subsidi spes erat, si consules
 maturassent in provinciam ire. id ut facerent, pro se
 5 quisque patrum vociferari. consules nisi confecto dilectu
 negare sese ituros, nec suam segnitiam, sed vim morbi
 6 in causa esse, quo serius perficeretur. non tamen potue-
 runt sustinere consensum senatus, quin paludati exirent
 et militibus quos conscriptos haberent diem edicerent,
 quo Pisas convenient. permissum ut, qua irent, pro-
 7 tinus subitarios milites scriberent ducerentque secum. et
 praetoribus Q. Petillio et Q. Fabio imperatum est, ut
 Petilius duas legiones civium Romanorum tumultuarias
 scriberet et omnes minores quinquaginta annis sacra-
 mento rogaret, Fabio, ut sociis Latini nominis quindecim
 8 milia pedium, octingentos equites imperaret. duumviri
 navales creati C. Matienus et C. Lueretius navesque iis

ornatae sunt Matienoque, cuius ad Gallicum sinum provincia erat, imperatum est, ut classem primo quoque tempore duceret in Ligurum oram, si quo usui esse L. Aemilio atque exercitui eius posset.

XXVII. Aemilius, postquam nihil usquam auxilii ostendebatur, interceptos credens equites, non ultra differendum ratus, quin per se fortunam temptaret, priusquam hostes venirent, qui iam segnius socordiusque oppugnabant, ad quattuor portas exercitum instruxit, ut signo dato simul ex omnibus partibus eruptionem facerent. quattuor extraordinariis cohortibus duas adiunxit praeposito M. Valerio legato, erumpere extraordinaria porta iussit. ad dextram principalem hastatos legionis primae instruxit; principes ex eadem legione in subsidiis posuit; M. Servilins et L. Sulpicius tribuni militum his praepositi. tertia legio adversus principalem sinistram portam instructa est. id tantum mutatum, principes primi et hastati in subsidiis locati; Sex. Iulius Caesar et L. Aurelius Cotta tribuni militum huic legioni praepositi sunt. Q. Fulvius Flaccus legatus cum dextra ala ad quaestoriā portam positus; duae cohortes et triarii duarum legionum in praesidio manere castrorum iussi. omnes portas contionabundus ipse imperator circumiit, et quibuscumque irritamentis poterat iras militum acuebat, nunc fraudem hostium ineusans, qui pace petita, induitiis datis, per ipsum induitarum tempus contra ius gentium ad castra obpugnanda venissent, nunc quantus pudor esset edocens ab Liguribus, latronibus verius quam hostibus iustis, Romanum exercitum obsideri. ‘quo ore quisquam vestrum, si hinc alieno praesidio, non vestra virtute evaseritis, obcurret, non dico eis militibus, qui Hannibalem, qui Philippum, qui Antiochum, maximos aetatis nostrae reges ducesque, vicerunt, sed iis, qui hos ipsos Ligures aliquotiens pecorum modo fugientes per saltus invios consecrati ceciderunt? quod Hispani, quod Galli, quod Macedones Poenive non audeant, Ligustinus hostis vallum Romanum subit, obsidet ultro et obpugnat, quem seruantes ante devios saltus abditum et latentem vix inveniebamus.’ ad haec consentiens reddebat militum

clamor, nullam militum culpam esse, quibus nemo ad
 15 erumpendum signum dedisset: daret signum; intellectu-
 rum eosdem qui antea fuerint et Romanos et Ligures
 esse.

1 XXVIII. Bina eis montes castra Ligurum erant. ex
 iis primis diebus sole orto pariter omnes compositi et in-
 2 structi procedebant; tum nisi exsatati eibo vinoque arma
 non capiebant, dispersi, inordinati exibant, ut quibus
 prope certum esset hostes extra vallum non elatuos signa.
 3 adversus ita incompositos eos venientes clamore pariter
 omnium, qui in castris erant, calorum quoque et lixarum
 4 sublato simul omnibus portis Romani eruperunt. Ligu-
 ribus adeo improvisa res fuit, ut perinde ac si insidiis
 circumventi forent trepidarent. exiguum temporis aliqua
 forma pugnae fuit; fuga deinde effusa et fugientium pas-
 5 sim caedes erat. equitibus dato signo, ut conseenderent
 equos nec effugere quemquam sinerent, in castra omnes
 trepida fuga compulsi sunt, deinde ipsis exuti castris.
 6 supra quindecim milia Ligurum eo die occisa, capti duo
 milia et trecenti tres. triduo post Ligurum Ingaunorum
 7 nomen omne obsidibus datis in dicionem venit. gubernatores
 nautaeque conquisiti, qui praedatores fuissent navi-
 bus, atque omnes in custodiam conieci. et a C. Matieno
 duumviro naves eius generis in Ligustina ora triginta
 8 duae captae sunt. haec qui nuntiarent litterasque ad
 senatum ferrent, L. Aurelius Cotta, C. Sulpicius Gallus
 Romam missi, simulque peterent, ut L. Aemilio confecta
 provincia decedere et deducere secum milites liceret at-
 9 que dimittere. utrumque permisum ab senatu et suppli-
 catio ad omnia pulvinaria per triduum decreta iussique
 praetores Petilius urbanas dimittere legiones, Fabius so-
 10 ciis atque nomini Latino remittere dilectum, et uti praetor
 urbanus consulibus scriberet, senatum aequum censere,
 subitarios milites tumultus causa conscriptos primo quo-
 que tempore dimitti.

1 XXVIII. Colonia Graviscae eo anno deducta est in
 agrum Etruseum, de Tarquinisibus quondam captum.
 2 quia iugera agri data; tresviri deduxerunt C. Calpurnius
 Piso, P. Claudius Pulcher, C. Terentius Istra. siecitate

et inopia frugum insignis annus fuit. sex menses numquam pluvisse memoria proditum.

Eodem anno in agro L. Petillii scribae sub Ianiculo, 3 dum cultores agri altius moluntur terram, duae lapideae arcae, octonos ferme pedes longae, quaternos latae, inventae sunt, operculis plumbo devinctis. litteris Latinis 4 Graecisque utraque arca scripta erat, in altera Numam Pompilium Pomponis filium regem Romanorum sepultum esse, in altera libros Numae Pompilii inesse. eas arcas 5 cum ex amicorum sententia dominus aperuisset, quae titulum sepulti regis habuerat, inanis inventa, sine vestigio ullo corporis humani aut ullius rei, per tabem tot annorum omnibus absumptis. in altera duo fasces candelis 6 involuti septenos habuere libros, non integros modo, sed recentissima specie. septem Latini de iure pontificio 7 erant, septem Graeci de disciplina sapientiae, quae illius actatis esse potuit. adiecit Antias Valerius, Pythagoricos 8 fuisse, vulgatae opinioni, qua creditur Pythagorae auditorem fuisse Nunam, mendacio probabili adecommodata fide. primo ab amicis, qui in re praesenti fuerunt, libri 9 lecti; mox pluribus legentibus eum volgarentur, Q. Petillius praetor urbanus studiosus legendi libros eos a L. Petillio sumpsit: et erat familiaris usus, quod scribami 10 eum quaestor Q. Petillius in decuriani legerat. lectis re- 11 rum summis eum animadvertisset, pleraque dissolventarum religionum esse, L. Petillio dixit, sese libros eos in ignem coniecturum esse: priusquam id faceret, se ei permettere, uti, si quod seu ius seu auxilium se habere ad eos libros repetendos existimaret, experiretur; [id] integra sua gratia eum facturum. scriba tribunos plebis 12 adit, ab tribunis ad senatum res est reiecta. praetor se ius iurandum dare paratum esse aiebat, libros eos legi servarique non oportere. senatus censuit satis habendum, 13 quod praetor ius iurandum polliceretur; libros primo quoque tempore in comitio cremandos esse; pretium pro libris quantum Q. Petillio praetori maioriique parti tribunorum plebis videretur domino solvendum esse. id scriba 14 non accepit. libri in comitio igne a victimariis facto in conspectu populi cremati sunt.

1 XXX. Magnum bellum ea aestate coortum in Hispania citeriore. ad quinque et triginta milia hominum, quantum numquam ferme antea, Celtiberi comparaverant.
 2 Q. Fulvius Flaccus eam obtinebat provinciam. is quia armare iuuentutem Celtiberos audierat, et ipse quanta poterat
 a sociis auxilia contraxerat, sed nequaquam numero mili-
 3 tum hostem aequabat. principio veris exercitum in Car-
 petaniam duxit et castra locavit ad oppidum Aeburam,
 4 modice praesidio in urbe posito. paucis post diebus
 Celtiberi milia duo fere inde sub colle posuerunt castra.
 quos ubi adesse praetor Romanus sensit, M. Fulvium
 fratrem cum duabus turmis sociorum equitum ad castra
 hostium speculatum misit, quam proxime succedere ad
 5 vallum iussum, ut viseret, quanta essent: pugna abstine-
 ret, reciperetque sese, si hostium equitatum exequunt
 vidisset. ita ut praeceptum erat fecit. per dies aliquot
 nihil ultra motum quam ut haec dueae turmae ostenderen-
 tur, dein subdueerentur, ubi equitatus hostium castris
 6 procueurrisserent. postremo Celtiberi, simul omnibus co-
 piis peditum equitunque castris egressi, acie derecta
 7 medio fere spatio inter bina castra constiterunt. campus
 erat planus omnis et aptus pugnae. ibi stetere Hispani
 hostes exspectantes; Romanus suos intra vallum conti-
 nuit. per quatriduum continuum et illi eodem loco aciem
 8 instructam tenuerunt [et] ab Romanis nihil motum. inde
 quievere in castris Celtiberi, quia pugnae copia non fiebat;
 equites tantum in stationem egrediebantur, ut parati
 9 essent, si quid ab hoste moveretur. pone castra utriusque
 pabulatum et lignatum ibant, neutri alteros impedientes.

1 XXXI. Praetor Romanus ubi satis tot dierum quiete
 credidit spem factam hosti, nihil se priorem moturum,
 L. Aelium cum ala sinistra et sex milibus provincia-
 lium auxiliorum circumire montem iubet, qui ab tergo
 hostibus erat, inde ubi clamorem audisset decurrere ad
 2 castra eorum. nocte profeeti sunt, ne possent conspici.
 3 Flaccus hinc prima C. Seribonium praefectum socium ad
 vallum hostium cum equitibus extraordinariis sinistram
 4 alae mittit. quos ubi et proprius accedere et phares quam
 soliti erant Celtiberi conspexerunt, omnis equitatus effun-

ditur castris, simul et peditibus signum ad exeundum datur. Scribonius, uti praeceptum erat, ubi primum fremitum 5 equestrem audivit, avertit equos et castra repetit. eo 6 effusius sequi hostes. primo equites, mox et peditum acies aderat, haut dubia spe castra eo die se obpugnaturos. quingentos passus non plus a vallo aberant. itaque 7 Flaccus ubi satis [abstractos] eos a praesidio castrorum suorum ratus est, intra vallum exercitu instrueto tribus partibus simul crumpit, clamore non tantum ad ardorem excitandum pugnae sublato, sed etiam ut qui in montibus erant exaudirent. nec morati sunt quin decurrerent sicut 8 imperatum erat ad castra, ubi quinque milium armatorum non amplius relictum erat praesidium. quos cum et pau- 9 citas sua et multitudo hostium et improvisa res terruisset, prope sine certamine capiantur castra. captis, quae pars maxime pugnantibus conspici poterat, iniecit Acilius ignem.

XXXII. Postremi Celtiberorum qui in acie erant 1 primi flammam conspexere; deinde per totam aciem vulgatum est, castra amissa esse et tum cum maxime ardere. unde illis terror, inde Romanis animus 2 crevit. iam clamor suorum vincentium accidebat, iam ardentia hostium castra adparebant. Celtiberi parumper incertis animis fluctuati 3 sunt; ceterum postquam receptus pulsis nullus erat nec usquam nisi in certamine spes, pertinacius de integro capessunt pugnam. acie media urgebantur acriter a quinta 4 legione; adversus laevum cornu, in quo sui generis provincialia auxilia instruxisse Romanos cernebant, cum maiore fiducia intulerunt signa. iam prope erat, ut sinistrum 5 cornu pelleretur Romanis, ni septima legio successisset. simul ab oppido Aebura qui in praesidio relieti erant in medio ardore pugnae advenerunt et Acilius ab tergo erat. diu in medio caesi Celtiberi; qui supererant in omnes 6 passim partes capessunt fugam. equites bipartito in eos emissi magnani caedem edidere. ad viginti tria milia hostium eo die occisa, capta quattuor milia ducenti cum equis plus quingentis et signa militaria octoginta octo. magna victoria, non tamen incruenta fuit; Romani milites 7 de duabus legionibus paulo plus duecentis, socium Latini

nominis octingenti triginta, externorum auxiliarium fermes duo milia et quadringenti ceciderunt. praetor in castra victorem exercitum reduxit, Aelius manere in captis ab se castris iussus. postero die spolia de hostibus lecta et pro contione donati quorum insignis virtus fuerat.

1 XXXIII. Sauciis deinde in oppidum Aeburam de
vectis per Carpetaniam ad Contrebiam duetae legiones.
2 ea urbs circumessa cum a Celtiberis auxilia accersisset,
morantibus iis non quia ipsi cunctati sunt, sed quia pro-
fectos domo inexplicabiles continuis imbris viae et inflati-
amnes tenebant, desperato auxilio suorum in ditionem
3 venit. Flaccus quoque tempestatibus foedis coactus exer-
4 citum omnem in urbem introduxit. Celtiberi, qui profecti
erant a domo ditionis ignari, eum tandem superatis, ubi
primum imbræ remiserunt, annibus Contrebiam veni-
sent, postquam nulla castra extra moenia viderunt, aut in
alteram partem translata rati aut recessisse hostes, per
5 neglegentiam effusi ad oppidum accesserunt. in eos duabus
portis Romani eruptionem fecerunt et incompositos adorti-
6 fuderunt. quae res ad resistendum eos et ad capessendam
pugnam impediit, quod non uno agmine nec ad signa fre-
quentes veniebant, eadem magnæ parti ad fugam saluti-
7 fuit; sparsi enim toto passim campo se diffuderunt nec
usquam confertos eos hostis circumvenit. tamen ad duo-
decim milia sunt caesa, capta plus quinque milia hominum,
8 equi quadringenti, signa militaria sexaginta duo. qui palati
e fuga domum se recipiebant alterum agmen Celtibero-
rum venientium ditionem Contrebiae et suam cladem
narrando averterunt. exemplo in vicos castellaque sua
9 omnes dilapsi. Flaccus a Contrebia profectus per Celti-
beriam populabundus ducit legiones multa castella obpu-
gnando, donec maxima pars Celtiberorum in ditionem
venit.

1 XXXIII. Haec in eiteriore Hispania eo anno gesta.
in ulteriore Manlius praetor secunda aliquot proelia cum
Lusitanis fecit.

2 Aquileia colonia Latina eodem anno in agrum Gallo-
rum est deducta. tria milia pedum quinquagena iugera,
centuriones centena, centena quinquagena equites acce-

perunt. tresviri deduxerunt P. Cornelius Scipio Nasica, 3
 C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. aedes duae eo anno 4
 dedicatae sunt, una Veneris Erucimae ad portam Collinam
 — dedicavit L. Porcius L. f. Licinus duumvir, vota erat a
 consule L. Porcio Ligustino bello —, altera in foro olitorio
 Pietatis. eam aedem dedicavit M'. Aeilius Glabrio duum- 5
 vir, statuamque auratam, quae prima omnium in Italia
 statuta aurata est, patris Glabronis posuit. is erat qui ipse 6
 eam aedem voverat, quo die cum rege Antiocho ad Thermon-
 pylas depugnasset, locaveratque idem ex senatus consulto.

Per eosdem dies, quibus hae aedes dedicatae sunt, 7
 L. Aemilius Paulus proconsul ex Liguribus Ingaunis
 triumphavit. transtulit coronas aureas quinque et viginti, 8
 nec praeterea quicquam auri argentique in eo triumpho
 latum. captivi multi principes Ligurum ante currum ducti.
 aeris treenos militibus divisit. auxerunt eius triumphi 9
 famam legati Ligurum pacem perpetuam orantes: ita in
 animum induxisse Ligurum gentem, nulla umquam arma
 nisi imperata a populo Romano sumere. responsum a 10
 Q. Fabio praetore est Liguribus iussu senatus, orationem
 eam non novam Liguribus esse: mens vero ut nova et
 orationi conveniens esset, ipsorum id plurimum referre.
 ad consules irent et quae ab iis imperata essent facerent. 11
 nulli alii quam consulibus senatum crediturum esse, si-
 cera fide in pace Ligures esse. pax in Liguribus fuit. in 12
 Corsica pugnatum cum Corsis; ad duo milia eorum M.
 Pinarius praetor in acie occidit. qua elade compulsi ob-
 sides dederunt et cerae centum milia pondo. inde in Sar- 13
 diniam exercitus duetus et cum Iliensibus, gente ne nunc
 quidem omni parte pacata, secunda proelia facta. Cartha- 14
 giniensibus eodem anno centum obsides reddit, pacem-
 que (eum) iis populus Romanus non ab se tantum, sed
 ab rege etiam Masinissa praestitit, qui tum praesidio
 armato agrum qui in controversia erat obtinebat.

XXXV. Otiosam provinciam consules habuerunt. 1
 M. Baebius comitiorum causa Romam revocatus consules
 creavit A. Postumium Albinum Luscum et C. Calpurnium
 Pisonem. praetores exinde facti Ti. Sempronius Graecchus, 2
 L. Postumius Albinus, P. Cornelius Mammula, Ti. Mi-

nucius Molliculus, A. Hostilius Maneinus, C. Maenius.
ii omnes magistratum idibus Martiis inierant.

3 Principio eius anni, quo A. Postumius Albinus et C. Calpurnius Piso consules fuerunt, ab A. Postumio consule in senatum introducti qui ex Hispania citeriore venerant a Q. [Fulvio] Flacco, L. Minucius legatus et duo tribuni
4 militum, T. Maenius et L. Terentius Massiliota. hi cum
duo secunda proelia, inde deditio[n]em Celtiberiae, confe-
ctam provinciam nuntiassent nec stipendio, quod mitti
soleret, nec frumento portato ad exercitum in eum annum
5 opus esse, petierunt ab senatu primum, ob res prospere
6 gestas ut diis immortalibus honos haberetur, deinde ut Q.
Fulvio decedenti de provincia deportare inde exercitum,
cuius forti opera et ipse et multi ante eum praetores usi
essent, liceret: quod fieri, praeterquam quod ita deberet,
7 etiam prope necessarium esse; ita enim obstinatos esse
milites, ut non ultra retineri posse in provincia viderentur,
iniussuque abituri inde essent, si non dimitterentur, aut
in perniciosa[m], si quis impense retineret, seditionem
8 exarsuri. consulibus ambobus provinciam esse Ligures
senatus iussit. praetores inde sortiti sunt: A. Hostilio ur-
bana, Ti. Minucio peregrina obvenit, P. Cornelio Sicilia,
9 C. Maenio Sardinia; Hispanias sortiti L. Postumius ulte-
riorem, Ti. Sempronius citeriorem. is quia successurus
10 Q. Fulvio erat, ne vetere exercitu provincia spoliaretur,
'quaero' inquit 'de te, L. Minuci, cum confectam pro-
vinciam nunties, existimesne Celtiberos perpetuo in fide
mansuros, ita ut sine exercitu ea provincia obtineri pos-
11 sit? si neque de fide barbarorum quiequam recipere aut
adfirmare nobis potes, et habendum illie utique exercitum
censes, utrum tandem auctor senatui sis supplementum in
Hispaniam mittendi, ut ii modo quibus emerita stipendia
sint milites dimittantur, veteribus militibus tirones immi-
12 scerentur, an deductis de provincia veteribus legionibus
novas conseribendi et mittendi, cum contemptum tiroci-
niu[m] etiam mitiores barbaros excitare ad rebellandum
13 possit? dietu[rum] quam re facilius est provinciam ingenio
feroce[m], rebellatricem confecisse. paciae civitates, ut
quidem ego audio, quas vicina maxime hiberna preme-

bant, in ius dicionemque venerunt, ulteriores in armis
sunt. quae cum ita sint, ego iam hinc praedico patres 11
conscripti, me exercitu eo, qui nunc est, rem publicam
administraturum; si deducat secum Flaccus legiones, loca
pacata me ad hibernacula lecturum neque novum militem
ferocissimo hosti obiecturum.'

XXXVI. Legatus ad ea, quae interrogatus erat, re- 1
spondit, neque se neque quemquam alium divinare posse,
quid in animo Celtiberi haberent aut porro habituri essent.
itaque negare non posse, quin rectius sit etiam ad paca- 2
tos barbaros, nondum satis adsuetos imperio, exercitum
mitti. novo autem an vetere exercitu opus sit, eius esse 3
dicere qui scire possit, qua fide Celtiberi in pace mansuri
sint, simul et qui illud exploratum habeat, quieturos mi-
lites, si diutius in provincia retineantur. si ex eo, quod 4
aut inter se loquantur aut subclamationibus apud contio-
nantem imperatorem significant, quid sentiant coniectan-
dum sit, palam vociferatos esse, aut imperatorem in pro-
vincia retenturos aut cum eo in Italianam venturos esse.
disceptationem inter praetorem legatumque consulum re- 5
latio interrupit, qui suas ornari provincias priusquam de
praetoris exercitu ageretur aequum censebant. novus 6
omnis exercitus consulibus est decretus, binae legiones
Romanae cum suo equitatu et socium Latini nominis
quantus semper numerus, quindecim milia peditum, octin-
genti equites. cum hoc exercitu Apuanis Liguribus ut 7
bellum inferrent mandatum est. P. Cornelio et M. Baebio
prorogatum imperium iussique provincias obtinere, donec
consules venissent; tum imperatum, ut dimisso quem ha-
berent exercitu reverterentur Romam. de Ti. Sempronii 8
deinde exercitu actum est. novam legionem ei quinque
milium et ducentorum peditum cum equitibus quadringen-
tis consules scribere iussi, et mille praeterea peditum Ro-
manorum, quinquaginta equites, et sociis nominis Latini 9
imperare septem milia peditum, trecentos equites. cum
hoc exercitu Ti. Sempronium ire in Hispaniam placuit
eiteriorem. Q. Fulvio permissum, ut qui milites ante Sp. 10
Postumium, Q. Marcium consules cives Romani sociiive in
Hispaniam transportati essent, et practerea supplemento

addueto quo amplius duabus legionibus quam decem milia
 11 et quadringenti pedites, sexecenti equites essent, et sociūm
 Latini nominis duodecim milia, sexecenti equites, quorum
 forti opera duobus adversus Celtiberos proeliis usus Q.
 12 Fulvius esset, eos, si videretur, secum deportaret. et sup-
 plicationes decretae, quod is prospere rem publicam gessis-
 13 set, et eeteri praetores in provincias missi. Q. Fabio Bu-
 teoni prorogatum in Gallia imperium est. octo legiones
 14 praeter exercitum veterem, qui in Liguribus in spe pro-
 pinqua missionis erat, eo anno esse placuit. et is ipse
 exercitus aegre explebatur propter pestilentiam, quae ter-
 tium iam annum urbem Romanam atque Italiam vastabat.

1 XXXVII. Praetor Ti. Minucius et haud ita multo
 post consul C. Calpurnius moritur multique alii omnium
 2 ordinum inlustres viri. postremo prodigii loco ea clades
 haberri coepta est. C. Servilius pontifex maximus piacula
 irae deūm conquerere iussus, decemviri libros inspicere,
 consul Apollini, Aesculapio, Saluti dona vovere et dare
 3 signa inaurata; quae vovit deditque. decemviri supplicia-
 tionem in biduum valitudinis causa in urbe et per omnia
 fora conciliabulaque edixerunt; maiores duodecim annis
 omnes coronati et lauream in manu tenentes supplicaverunt.
 4 fraudis quoque humanae insinuaverat suspicio animis; et
 beneficij quaestio ex senatus consulto, quod in urbe pro-
 priusve urbem decem milibus passuum esset commissum,
 C. Claudio praetori, qui in locum Ti. Minucii erat suffectus,
 ultra decimum lapidem per fora conciliabulaque C. Maenio,
 priusquam in Sardiniam provinciam traiceret, decretata.
 5 suspecta consulis erat mors maxime. necatus a Quarta
 6 Hostilia uxore dieebatur. ut quidem filius eius Q. Fulvius
 Flaeceus in locum vitriei consul est declaratus, aliquanto
 magis infamis mors Pisonis coepit esse; et testes exsiste-
 bant, qui post declaratos consules Albinum et Pisonem, qui
 bus comitiis Flaeceus tulerat repulsam, et exprobratum ei a
 matre dicerent, quod iam ei tertium negatus consulatus
 petenti esset, et adieuisse: pararet se ad petendum; intra
 7 duos menses effecturam, ut eonsul fieret. inter multa alia
 testimonia ad causam pertinentia haec quoque vox, nimis
 vero eventu comprobata, valuit, cur Hostilia damnaretur.

Veris principio huius, dum consules novos dilectus 8
Romae tenet, mors deinde alterius et creandi comitia con-
sulis in locum eius omnia tardiora fecerunt. interim P. 9
Cornelius et M. Baebius, qui in consulatu nihil memora-
bile gesserant, in Apuanos Ligures exercitum induxerunt.

XXXVIII. Ligures, qui ante adventum in provinciam 1
consulum non exspectassent bellum, improviso obpressi ad
duodecim milia hominum dediderunt se. eos consulto per 2
litteras prius senatu deducere ex montibus in agros eam-
pestres procul ab domo, ne redditus spes esset, Cornelius
et Baebius statuerunt, nullum alium ante finem rati fore
Ligustini belli. ager publicus populi Romani erat in Sam- 3
nitibus, Taurasinorum [fuerat. eo eum] traducere Ligures
Apuanos vellent, edixerunt: Ligures Apuani de montibus
descenderent eum liberis coningibusque, sua omnia se-
eum portarent. Ligures saepe per legatos deprecati, ne 4
penates, sedem in qua geniti essent, sepulera maiorum
eogerentur relinquere, arma, obsides pollicebantur. post- 5
quam nihil impetrabant neque vires ad rebellandum erant,
edicto paruerunt. traducti sunt publico sumptu ad qua- 6
draginta milia liberorum capitum eum feminis puerisque.
argenti data centum et quinquaginta milia, unde in novas
sedes compararent quae opus essent. agro dividendo dan- 7
doque iidem qui traduxerant, Cornelius et Baebius, prae-
positi. postulantibus tamen ipsis quinqueviri ab senatu
dati, quorum ex consilio agerent. transacta re eum vete- 8
rem exercitum Romanum deduxissent, triumphus ab senatu
est deeretus. hi omnium primi nullo bello gesto trium- 9
pharunt. tantum hostiae duetae ante currum, quia nee
quod ferretur neque quod dueceretur captum neque quod
militibus daretur quiequam in triumphis eorum fuerat.

XXXVIII. Eodem anno in Hispania Fulvius Flaccus 1
proconsul, quia successor in provinciam tardius veniebat,
edueto exercitu ex hibernis ulteriorem Celtiberiae agrum,
unde ad ditionem non venerant, institut vastare. qua re 2
irritavit magis quam conterruit animos barbarorum, et
elam comparatis copiis saltum Manlianum, per quem trans- 3
iturum exercitum Romanum satis seiebant, obsederunt. in 3
Hispaniam ulteriorem cuncti L. Postumio Albino collegae

Graecus mandaverat, ut Q. Fulvium certiorem ficeret,
 1 Tarragonem exercitum adduceret: ibi dimitti veteranos,
 supplementaque distribuere et ordinare omnem exercitum
 sese velle. dies quoque, et ea propinqua, edita Flacco est,
 5 qua successor esset venturus. haec nova adlata res, omissis
 quae agere instituerat, Flaceum raptim deducere exercitum
 ex Celtiberia eum coegisset, barbari causae ignari, suam
 defectionem et clam comparata arma sensisse eum et per-
 6 timuisse rati, eo feroeius saltum insederunt. ubi eum sal-
 tum prima luce agmen Romanum intravit, repente ex dua-
 bus partibus simul exorti hostes Romanos invaserunt.
 7 quod ubi vidit Flaceus, primos tumultus, in agmine per
 centuriones stare omnes suo quemque loco et arma ex-
 8 pedire iubendo, sedavit et sarcinis iumentisque in unum
 locum coactis copias omnes partim ipse, partim per lega-
 tos tribunosque militum, ut tempus, ut locus postulabat,
 sine ulla trepidatione instruxit, cum bis deditis rem esse
 9 admonens: seclus et perfidiam illis, non virtutem nec ani-
 mum accessisse, redditum ignobilem in patriam clarum ac
 memorabilem eos sibi fecisse; eruentos ex recenti caede
 hostium gladios et manantia sanguine spolia Romanam ad
 10 triumphum delatueros. plura diei tempus non patiebatur;
 invehebant se hostes et in partibus extremis iam pugna-
 batur. deinde acies concurrerunt.

1 XXXX. Atrox ubique proelium, sed varia fortuna
 erat. egregie legiones nec segnitus duae alae pugnabant;
 externa auxilia ab simili armatura, meliore aliquantum
 2 militum genere urgebantur, nec locum tueri poterant. Cel-
 tiberi ubi ordinata acie et signis conlatis se non esse pares
 3 legionibus senserunt, cunco impressionem fecerunt, quo
 tantum valent genere pugnae, ut quacumque parte pertu-
 lere impetus suos, sustineri nequeant. tune quoque turbatae
 4 legiones sunt, prope interrupta acies. quam trepidationem
 ubi Flaceus conspexit, equo advehitur ad legionarios equi-
 tes, et ‘ecquid auxilii in vobis est? actum iam de hoc ex-
 ercitu erit?’ cum undique adelamassent, quin ederet, quid
 5 fieri velit: non segniter imperium exsecuturos, ‘duplicate
 turmas’ inquit ‘duarum legionum equites et permitte
 equos in cuneum hostium, quo nostros urgent. id cum ma-

iore vi equorum facietis, si effrenatos in eos equos inmittitis,
 quod saepe Romanos equites eum magna laude fecisse sua
 memoriae proditum est.' dicto paruerunt detractisque fre-
 nis bis ultiro citroque cum magna strage hostium, infractis
 omnibus hastis, transeurrerunt. dissipato cuneo, in quo
 omnis spes fuerat, Celtiberi trepidare et prope omissa
 pugna locum fugae circumspicere. et alarii equites post-
 quam Romanorum equitum tam memorabile facinus videre,
 et ipsi virtute eorum accensi sine ullius imperio in per-
 turbatos iam hostes equos inmittunt. tunc vero Celtiberi
 omnes in fugam effunduntur, et imperator Romanus aver-
 sos hostes contemplatus aedem Fortunae equestri Iovique
 optimo maximo ludos vovit. caeduntur Celtiberi per totum
 saltum dissipati fuga. decem et septem milia hostium caesa
 eo die traduntur, vivi capti plus quattuor milia ducenti
 septuaginta septem cum signis militaribus, equis prope
 mille. ceterum immobilis castris eo die viator exercitus
 mansit. victoria non sine iactura militum fuit; quadri-
 genti septuaginta duo milites Romani, socium ac Latini
 nominis mille deceun et novem, cum his tria milia militum
 auxiliariorum perierunt. ita viator exercitus renovata
 priore gloria Tarracонem est perductus. venienti Fulvio
 Ti. Sempronius praetor, qui biduo ante venerat, obviam
 processit, gratulatusque est, quod rem publicam egregie
 gessisset. cum summa concordia, quos dimitterent quos-
 que retinerent milites, composuerunt. inde Fulvius exau-
 etoratis militibus in naves inpositis Romanum est profectus,
 Sempronius in Celtiberiam legiones duxit.

XXXXI. Consules ambo in Ligures exercitus in-
 duxerunt diversis partibus. Postumius prima et tertia 1
 legione Balistam Suismontiumque montes obsedit et pre-
 mendo praesidiis angustos saltus eorum commeatus inter-
 clusit inopiaque omnium rerum eos perdomuit. Fulvius 2
 secunda et quarta legione adortus a Pisis Apuanos Li-
 gures, qui eorum circa Macram fluvium incolebant, in
 deditioinem acceptos, ad septem milia hominum, in naves
 impositos praeter oram Etrusei maris Neapolin transmisit.
 inde in Samnum traducti, agerque his inter populares 4
 datus est. montanorum Ligurum ab A. Postumio vineae 5

caesae frumentaque deusta, donec cladibus omnibus belli
 6 coacti in deditioinem venerunt armaque tradiderunt. navibus inde Postumius ad visendam oram Ingaunorum In-
 7 temeliorumque Ligurum processit. priusquam hi consules
 venirent ad exercitum, qui Pisae indictus erat, praecerat
 A. Postumius, frater Q. Fulvii M. Fulvius Nobilior—
 8 secundae legionis (Fulvius) tribunus militum is erat —
 mensibus suis dimisit legiōnem, iure iurando adactis cen-
 turionibus, aes in acerarium ad quaestores esse delatuos.
 9 hoc ubi Placentiam — nam eo forte erat prefectus —
 Aulo nuntiatum est, cum equitibus expeditis securus di-
 missos, quos eorum potuit adsequi, deduxit castigatos
 10 Pisae, de ceteris consulem certiorem fecit. eo referente
 senatus consultum factum est, ut M. Fulvius in Hispaniam
 relegaretur ultra novam Carthaginem, litteraeque ei datae
 sunt a consule ad P. Manlium in Hispaniam ulteriorem
 11 deferendae; milites iussi ad signa redire. causa ignomi-
 niae uti semestre stipendum in eum annum esset ei le-
 gioni decretum; qui miles ad exercitum non redisset, cum
 ipsum bonaque eius vendere consul iussus.

1 XXXXII. Eodem anno L. Duronius, qui praetor
 anno superiore [fuerat], ex Illyrico cum decem navibus
 Brundisium rediit, inde in portu relictis navibus cum
 venisset Romam, inter exponendas res quas ibi gessisset,
 haud dubie in regem Illyriorum Gentium Iatrociniī omnis
 2 maritimi causam avertit: ex regno eius omnes naves esse,
 quae superi maris oram depopulatae essent; de his rebus
 legatos misisse, nec conveniendi regis potestatem factam.
 3 venerant Romanā legati a Gentio, qui quo tempore Ro-
 manī conveniendi regis causa venissent, aegrum forte
 4 cum in ultimis partibus fuisse regni dieerent: petere Gen-
 tium ab senatu, ne crederent confictis criminibus in se,
 quae inimici detulissent. ad ea Duronius adiecit, multis
 civibus Romanis et sociis Latini nominis iniurias factas
 in regno eius et cives Romanos diei Coreyrae retineri.
 5 eos omnes Romanā adduci placuit, C. Claudiū praeto-
 rem cognoscere, neque ante Gentio regi legatisve eius
 responsum reddi.

6 Inter multos alios, quos pestilentia eius anni absum-

psit, sacerdotes quoque aliquot mortui sunt. L. Valerius Flaeceus pontifex mortuus est; in eius locum subiectus est Q. Fabius Labeo. P. Manlius, qui nuper ex ulteriore 7 Hispania redierat, triumvir epulo; Q. Fulvius M. f. in locum eius triumvir cooptatus tum praetextatus erat. de 8 rege sacrifico subficiendo in locum Cn. Cornelii Dolabellae contentio inter C. Servilium pontificeem maximum fuit et L. Cornelium Dolabellam duumvirum navalem, quem ut inauguraret pontifex magistratu sese abdicare iubebat; recusantique id facere ob eam rem multa duumviro dicta 9 a pontifice, deque ea, cum provoeasset, certatum ad populum. cum plures iam tribus intro vocatae dieto esse 10 audientem pontifici duumvirum iuberent multamque remitti, si magistratu se abdicasset, ultimum de caelo quod comitia turbaret intervenit. religio inde fuit pontificibus inaugurandi Dolabellae. P. Cloelium Siculum inaugura- 11 runt, qui secundo loco nominatus erat. exitu anni et C. Servilius Geminus pontifex maximus decessit; idem decemvir sacerorum fuit. pontifex in locum eius a collegio cooptatus Q. Fulvius Flaeceus; inde pontifex maximus M. 12 Aemilius Lepidus, cum multi clari viri petissent; et decemvir sacerorum Q. Marcius Philippus in eiusdem locum est cooptatus. et augur Sp. Postumius Albinus decessit; 13 in locum eius P. Scipionem, filium Africani, augures cooptarunt.

Cumanis eo anno potentibus permisum, ut publice Latine loquerentur et praeconibus Latine vendendi ius esset.

XXXIII. Pisanis agrum pollicentibus, quo Latina 1 colonia deduceretur, gratiae ab senatu actae; triumviri creati ad eam rem Q. Fabius Buteo, M. et P. Popillii Laenates. a C. Maenio praetore, cui provincia Sardinia 2 cum evenisset additum erat, ut quaereret de beneficiis longius ab urbe decem milibus passuum, litterae adlatae, se iam tria milia hominum daunasse, et crescere sibi 3 quaestionem indicii: aut eam sibi esse deserendam aut provinciam dimittem.

Q. Fulvius Flaeceus ex Hispania rediit Romam cum 4 magna fama gestarum rerum; qui cum extra urbem trium-

phi causa esset, consul est creatus cum L. Manlio Aci-
 5 dino, et post paucos dies cum militibus, quos secum de-
 6 duixerat, triumphans urbem est invectus. tulit in triumpho
 coronas aureas centum viginti quattuor; praeterea auri
 pondo triginta unum, [argenti infecti **] et signati Oscensis
 7 nummum centum septuaginta tria milia duecentos. militi-
 bus de praeda quinquagenos denarios dedit, duplex cen-
 turionibus, triplex equiti, tantundem sociis Latini nominis,
 et stipendiis omnibus duplex.

1 XXXXIII. Eo anno rogatio primum lata est ab L.
 Villio tribuno plebis, quot annos nati quemque magistra-
 tum peterent earentque. inde cognomen familiae indi-
 2 tum, ut Annales adpellarentur. praetores quattuor post
 multos annos lege Baibia creati, quae alternis quaternos
 inbebat creari. hi facti Cn. Cornelius Scipio, C. Valerius
 3 Laevinus, Q. et P. Mucii Q. filii Scaevolae. Q. Fulvio et
 L. Manlio consulibus eadem provincia, quae superioribus,
 pari numero copiae peditum, equitum, civium, sociorum
 4 decretae. in Hispaniis duabus Ti. Sempronio et L. Postu-
 mio cum iisdem exercitibus, quos haberent, prorogatum
 5 imperium est; et in supplementum consules scribere iussi
 ad tria milia peditum Romanorum, trecentos equites,
 quinque milia sociorum Latini nominis et quadringentos
 6 equites. P. Mucius Scaevola urbanam sortitus provinciam
 est et ut idem quaereret de beneficiis in urbe et proprius
 7 urbem decem milia passuum, Cn. Cornelius Scipio pere-
 grinam, Q. Mucius Scaevola Siciliam, C. Valerius Lac-
 vinus Sardiniam.

8 Q. Fulvius consul priusquam ullam rem publicam
 ageret, liberare et se et rem publicam religione votis
 9 solvendis dixit velle: vovisse quo die postremum cum
 Celtiberis pugnasset ludos Iovi optimo maximo et aedem
 equestri Fortunae sese facturum; in eam rem sibi pecu-
 10 niam conlatam esse ab Hispanis. ludi decreti et ut duum-
 viri ad aedem locandam crearentur. de pecunia finitur,
 ne maior causa ludorum consumeretur quam quanta Ful-
 11 vius Nobiliori post Aetolicum bellum ludos facienti decreta
 esset, neve quid ad eos ludos accerseret, eogeret, ac-
 ciperet, faceret adversus id senatus consultum, quod L.

Aemilio, Cn. Baebio consulibus de ludis factum esset.
deereverat id senatus propter effusos sumptus factos in 12
ludos Ti. Sempronii aedilis, qui graves non modo Italiae
ac sociis Latini nominis, sed etiam provinciis externis
fuerant.

XXXXV. Hiems eo anno nive saeva et omni tem- 1
pestatum genere fuit – arbores, quae obnoxiae frigoribus
sunt, deusserat eumetas – et ea tum aliquanto quam alias
longior fuit. itaque Latinas mox subito coorta et into- 2
lerabilis tempestas in monte turbavit, instaurataeque sunt
ex decreto pontificum. eadem tempestas et in Capitolio 3
aliquot signa prostravit, fulminibusque complura loca de-
formavit, aedem Iovis Tarracinae, aedem Albam Capuae
portamque Romanam; muri pinnae aliquot locis decussae
erant. haec inter prodigia nuntiatum et ab Reate tripe- 4
dem natum mulum. ob ea decenviri iussi adire libros 5
edidere, quibus diis et quot hostiis saerifiearetur et (ful-
minibus complura loca deformaret aedem Iovis) ut sup-
plicatio diem unum esset. ludi deinde votivi Q. Fulvii 6
consulis per dies decem magno adparatu facti.

Censorum inde comitia habita; creati M. Aemilius
Lepidus pontifex maximus et M. Fulvius Nobilior, qui
ex Aetolis triumphaverat. inter hos viros nobiles inimi- 7
citiae erant, saepe multis et in senatu et ad populum
atrocibus celebratae certaminibus. comitiis confectis, ut 8
traditum antiquitus est, censores in Campo ad aram Martis
sellis eurulibus consederunt; quo repente principes sena-
torum eum agmine venerunt civitatis, inter quos Q. Cae-
cilius Metellus verba fecit.

XXXXVI. ‘Non obliti sumus, censores, vos paulo 1
ante ab universo populo Romano moribus nostris prae-
positos esse, et nos a vobis et admoneri et regi, non vos
a nobis debere. indicandum tamen est, quid omnes bonos 2
in vobis aut offendat aut certe mutatum malint. singulos 3
cum intuemur, M. Aemili, M. Fulvi, neminem hodie in
civitate habemus, quem, si revocemur in suffragium,
velimus vobis praelatum esse. ambo eum simul adspici- 4
mus, non possumus non vereri, ne male comparati sitis
nec tantum rei publicae prosit quod omnibus nobis egregie

5 placetis quam quod alter alteri displicetis noceat. inimicitias per annos multos vobis ipsis graves et atroces geritis, quae periculum est ne ex hac die nobis et rei publicae eae quam vobis graviores fiant. de quibus causis hoc timeamus, multa subcurrunt, quae diecentur, nisi forte implacabiles fueritis [...] implieaverint animos vestros.

7 has ut hodie, ut in isto templo finiatis simultates, quaesumus vos universi, et quos coniunxit suffragiis suis populus Romanus, hos etiam reconciliatione gratiae consungi a nobis sinatis; uno animo, uno consilio legatis senatum, equites recenseatis, agatis censum, lustrum condatis; quod in omnibus fere precationibus nuncupabitis verbis "ut ea res mihi collegaeque meo bene et feliciter eveniat," id ita ut vere, ut ex animo velitis evenire efficiatisque, ut quod deos precati eritis id vos velle etiam 10 homines credamus. T. Tatius et Romulus, in cuius urbis medio foro acie hostes concurrerant, ibi concordes regnanti runt. non modo simultates, sed bella quoque finiuntur; ex infestis hostibus plerunque socii fideles, interdum 12 etiam cives fiunt. Albani diruta Alba Romam traducti sunt, Latini, Sabini in civitatem accepti. vulgatum illud, quia verum erat, in proverbium venit, amicitias immortales, [mortales] inimicitias debere esse.¹ fremitus ortus cum adsensu, deinde universorum voces idem pertentium confusae in unum orationem interpellarunt. inde Aemilius questus cum alia, tum bis a M. Fulvio se certo consulatu deiectum; Fulvius contra queri, se ab eo semper lacessitum et in probrum suum sponzionem factam. tamen ambo significare, si alter vellet, se in potestate 15 tot principum civitatis futuros. omnibus instantibus qui aderant dextras fideisque dedere, mittere vere ac finire odium. deinde conlaudantibus cunctis deducti sunt in Capitolium. et cura super tali re principum et facilitas censorum egregie comprobata ab senatu et laudata est.

16 censoribus deinde postulantibus, ut pecuniae summa sibi qua in opera publica uterentur [adtribueretur,] vectigal annum decreatum est.

¹ XXXVII. Eodem anno in Hispania L. Postumius et Ti. Sempronius propraetores comparaverunt ita inter

se, ut in Vaccacos per Lusitaniam iret Albinus, in Celtiberiam inde reverteretur; si maius ibi bellum esset, in ultima Celtiberiae penetraret; Gracchus [Gracchus] 2 Mundam urbem primo vi cepit, nocte ex improviso adgressus. acceptis deinde obsidibus praesidioque imposito castella obpugnare, agros urere, donec ad praevalidam aliam urbem – Certimam adpellant Celtiberi – pervenit. ubi cum iam opera admoveret, veniunt legati ex oppido, 3 quorum sermo antiquae simplicitatis fuit, non dissimulantium bellaturos, si vires essent. petierunt enim, ut sibi 4 in castra Celtiberorum ire liceret ad auxilia accienda: si non impetrassent, tum separatim eos ab illis se consulturos. permittente Graccho ierunt et post paucis diebus alios decem legatos secum adduxerunt. meridianum tem- 5 pus erat. nihil prius petierunt a praetore quam ut bibere sibi iuberet dari. epotis primis poculis iterum poposcerunt, magno risu circumstantium in tam rudibus et moris omnis ignaris ingenii. tum maximus natu ex iis ‘missi 6 sumus’ inquit ‘a gente nostra qui sciscitaremur, qua tandem re fretus arma nobis inferres.’ ad hanc percunctationem Graechus exercitu se egregio fidentem venisse respondit: quem si ipsi visere velint, quo certiora ad suos referant, potestatem se eis facturum esse, – tribunoque 8 militum imperat, ut ornari omnes copias peditum equitumque et decurrere iubeat armatas. ab hoc spectaculo legati missi deterruerunt suos ab auxilio circumcessae urbi ferendo. oppidani cum ignes nocte e turribus nequi- 9 quam, quod signum convenerat, sustulissent, destituti ab unica spe auxilii in dditionem venerunt. sestertiū 10 nummū quater et viciens ab iis est exactum, quadraginta nobilissimi equites, nec obsidum nomine – nam militare iussi sunt –, et tamen re ipsa ut pignus fidei essent.

XXXXVIII. Inde iam duxit ad Aleen urbem, ubi 1 castra Celtiberorum erant, a quibus venerant nuper legati. eos cum per aliquot dies, armaturam levem inmit- 2 tendo in stationes, lacessisset parvis proeliis, in dies maiora certamina serebat, ut omnes extra munitiones eliceret. ubi quod petebat ī sensit effectum, auxiliorum 3

praefectis imperat, ut contracto certamine, tamquam multitudine superarentur, repente tergis datis ad castra effluse fugerent; ipse intra vallum ad omnes portas instruxit co-
4 pias. haud multum temporis intercessit, cum ex compo-
5 sitio refugientium suorum agmen, post effluse sequentes
barbaros conspexit, instructam ad hoc ipsum intra vallum
6 habebat aeiem. itaque tantum moratus, ut suos refugere
in castra libero introitu sineret, clamore sublato simul
7 omnibus portis erupit, non sustinuere inpetum necopinatum
hostes. qui ad castra obpugnanda venerant, ne sua
quidem tueri potuerunt; nam extemplo fusi, fugati, mox
intra vallum paventes compulsi, postremo exuuntur
castris. eo die novem milia hostium caesa; capti vivi
trecenti viginti, equi centum duodecim, signa militaria
triginta septem. de exercitu Romano centum novem
cecederunt.

1 XXXXVIII. Ab hoc proelio Graechus duxit ad de-
populandam Celtiberiam legiones. et cum ferret passim
cuneta atque ageret populique alii voluntate, alii metu
ingum acciperent, centum tria oppida intra paukos dies
2 in deditioinem accepit, praeda potitus ingenti est. con-
vertit inde agmen retro, unde venerat, ad Aleen, atque
3 eam urbem obpugnare institut. oppidani primum inpetum
hostium sustinuerunt; deinde cum iam non armis modo,
sed etiam operibus obpugnarentur, diffisi praesidio urbis
4 in areem universi concesserunt; postremo et inde praec-
missis oratoribus in dicionem se suaque omnia Romanis
permiserunt. magna inde praeda facta est. multi captivi
nobiles in potestatem venerunt, inter quos et Thurri filii
5 duo et filia. regulus hic earum gentium erat, longe po-
tentissimus omnium Hispanorum. audita suorum clade,
missis qui fidem venienti in castra ad Graechum peterent,
6 venit. et primum quaesivit ab eo, sibine liceret ac suis
vivere. cum praetor vieturum respondisset, quaesivit ite-
7 rum, si cum Romanis militare liceret. id quoque Graecho
permittente, ‘sequar’ inquit ‘vos adversus veteres socios
meos, quoniam illos ac me populum Romanum oportuit
suspicere.’ secutus est inde Romanos fortique ac fidelis
opera multis locis rem Romanam adiuvit.

L. Ergavica inde, nobilis et potens civitas, aliorum 1 circa populorum cladibus territa portas aperuit Romanis.

Eam deditio[n]em oppidorum hand cum fide factam 2 quidam auctores sunt: e qua regione abduxisset legiones, extemplo inde rebellatum, magnoque eum postea proelio ad montem Chaunum cum Celtiberis a prima luce ad sextam horam diei signis conlatis pugnasse, multos utrim- 3 que eecidisse, nec aliud magnopere, eur viciisse credere[nt], fecisse Romanos, nisi quod postero die lacessierint proelio manentes intra vallum; spolia per totum diem legisse; tertio die proelio maiore iterum pugnatum et tum 4 deminū hand dubie victos Celtiberos castraque eorum capta et direpta esse. viginti duo milia hostium eo die 5 esse caesa, plus trecentos captos, parem fere equorum numerum et signa militaria septuaginta duo. inde debellatum veramque pacem, non fluxa, ut ante, fide, Celtiberos fecisse. eadem aestate et L. Postumium in Hispania 6 ulteriore bis cum Vaecacis egregie pugnasse scribunt: ad triginta et quinque milia hostium occidisse et castra expugnasse. propius vero est, serius in provinciam pervenisse, 7 quam ut ea aestate potuerit res gerere.

LI. Censores fideli concordia senatum legerunt. prin- 1 ceps lectus est ipse censor M. Aemilius Lepidus pontifex maximus; tres electi de senatu; retinuit quosdam Lepidus a collega praeteritos. opera ex pecunia adtributa divisaque 2 inter se haec confecerunt. Lepidus molem ad Tarracinam, ingratum opus, quod praedia habebat ibi, privatamque publicae rei impensam inscruerat; theatrum et proscenium 3 ad Apollinis, aedem Iovis in Capitolio columnasque circa poliendas albo locavit; et ab his columnis, quae incommodo obposita videbantur, signa amovit clipeaque de columnis et signa militaria adfixa omnis generis dempsit. M. 4 Fulvius plura et maioris locavit usus, portum et pilas pontis in Tiberim, quibus pilis fornices post aliquot annos P. Scipio Africanus et L. Mummius censores locaverunt imponendos; basilicam post argentarias novas et forum 5 piscatorium circumdatis tabernis quas vendidit in privatum; et forum et porticum extra portam Trigeminam et 6 aliam post navalia et ad fanum Herculis et post Spei ad Tiberim [et ad] aedem Apollinis medici. habuere et in 7 promiscuo praeterea pecuniam; ex ea communiter locarunt aquam abducendam fornicesque faciendos. impedimento operi fuit M. Licinius Crassus, qui per fundum suum duei

8 non est passus. portoria quoque et veetigalia iidem multa
 instituerunt. complura sacella (publicaque sua) occupata
 a privatis, publica sacraque ut essent paterentque populo
 9 curarunt. mutarunt suffragia regionatimque generibus
 hominum causisque et quaestibus tribus descripserunt.

1 **LII.** Et alter ex censoribus M. Aemilius petiit ab se-
 natu, ut sibi dedicationis [causa] templorum reginae
 Iunonis et Diana, quae bello Ligustino ante annis octo
 2 vovisset, pecunia ad ludos decerneretur. viginti milia
 aeris decreverunt. dedicavit eas aedes, utramque in circio
 3 Flaminio, ludosque scenicos triduum post dedicationem
 templi Iunonis, biduum post Diana, et singulos dies fecit
 4 in circio. idem dedicavit aedem Larium permarinum in
 Campo. voverat eam annis undecim ante L. Aemilius Re-
 gillus navalii proelio adversus praefectos regis Antiochi.
 5 supra valvas templi tabula cum titulo hoc fixa est ‘duello
 magno dirimendo, regibus subigendis causa patrandae
 pacis ad pugnam exeunti L. Aemilio M. Aemilii filio [res
 cessit gloriose]. auspicio, imperio, felicitate duetique eius
 6 inter Ephesum, Samum Chiumque inspectante eos ipso
 Antiocho [cum] exercitu omni, equitatu elefantisque, clas-
 sis regis Antiochi antea invicta fusa, contusa, fugataque
 est, ibique eo die naves longae eum omnibus sociis captae
 quadraginta dueae. ea pugna pugnata rex Antiochus re-
 gnumque [eius in mari omne fractum, subactum est.] eius
 7 rei ergo aedem Laribus permarinis vovit.’ eodem exemplo
 tabula in aede Iovis in Capitolio supra valvas fixa est.

1 **LIII.** Biduo, quo senatum legerunt censores, Q. Ful-
 vius consul profectus in Ligures, per invios montes valles-
 que saltus cum exercitu transgressus, signis conlatis cum
 2 hoste pugnavit; neque tantum acie vicit, sed castra quoque
 eodem die cepit. tria milia ducenti hostium omnisque ea
 3 regio Ligurum in ditionem venit. consul deditos in cam-
 pestres agros deduxit praesidiaque montibus inposuit. ce-
 leriter et [Roma consul ad hostes et] ex provincia lit-
 terae Romanam venerunt. supplicationes ob eas res gestas
 4 in triduum deeretae sunt; praetores quadraginta hostiis
 maioribus per supplicationes rem divinam fecerunt.

Ab altero consule L. Manlio nihil memoria dignum in
 5 Liguribus est gestum. Galli Transalpini, tria milia hominum,
 in Italiam transgressi, neminem bello lacescentes
 agrum a consulibus et senatu petebant, ut pacati sub im-
 6 perio populi Romani essent. eos senatus exceedere Italia

iussit et consulem Q. Fulvium quaerere et animadvertere
in eos, qui principes et auctores transcendendi Alpes
fuissent.

LIII. Eodem anno Philippus rex Macedonum, senio 1
et maerore consumptus post mortem filii, decessit. Deme- 2
triade hibernabat, cum desiderio anxius filii tum paenitentia
erudelitatis suae. stimulabat animum et alter filius haud 3
dubie et sua et aliorum opinione rex conversique in eum
omnium oculi et destituta senectus, aliis exspectantibus
suam mortem, aliis ne exspectantibus quidem. quo magis 4
angebatur, et cum eo Antigonus Echeeratis filius, nomen
patrui Antigoni ferens, qui tutor Philippi fuerat, regiae
vir maiestatis, nobili etiam pugna adversus Cleomenem
Lacedaemonium clarus, tutorem cum Graeci, ut cognomine 5
a ceteris regibus distinguerent, adpellarunt. huius fratris 6
filius Antigonus ex honoratis Philippi amicis unus incor-
ruptus permanserat, eique ea fides nequaquam amicum
Persea ininicissimum fecerat. is prospiciens animo, quanto 7
cum periculo suo hereditas regni ventura esset ad Persea,
ut primum labare animum regis et ingemiscere interdum
fili desiderio sensit, nunc praebendo aures, nunc laces- 8
sendo etiam mentionem rei temere actae, saepe querenti
querens et ipse aderat. et eum multa adsoleat veritas praeb-
ere vestigia sui, omni ope adiuvabat, quo maturans omnia
emanarent. suspecti ut ministri faeinoris Apelles maxime 9
et Philocles erant, qui Romam legati fuerant litterasque
exitiales Demetrio sub nomine Flaminini adulterant.

LV. Falsas esse et a scriba vitiatas signumque adul- 1
terinum vulgo in regia fremebant. ceterum cum suspecta 2
magis quam manifesta esset res, forte Xyehus obviis fit
Antigono, comprehensusque ab eo in regiam est perductus.
relicto eo custodibus Antigonus ad Philippum processit.
'multis' inquit 'sermonibus intellexisse videor, magno te 3
aestimaturum, si scire vera omnia possis de filiis tuis, uter
ab utro petitus fraude et insidiis esset. homo unus omnium, 4
qui nodum huius erroris exsolvere possit, in potestate tua
est Xyehus.' forte oblatum perdueturumque in regiam vocari
iuberet. adductus primo ita negare inconstanter, ut parvo 5
metu admoto paratum indicem esse adparceret. conspectum
tortoris verberumque non sustinuit ordinemque omnem
faeinoris legatorum ministeriique sui exposuit. exemplo 6
missi qui legatos comprehendenderent, Philoclem, qui praes-
sens erat, obpresserunt; Apelles missus ad Chaereum

quendam persequendum indicio Xyehi auditō in Italiam
 7 traiecit, de Philocle nihil certi vulgatum est; alii primo
 andaciter negantem, postquam in conspectum adductus
 sit Xyelus, non ultra tetendisse, alii tormenta etiam in-
 sifiantem perpessum adfirmant. Philippo redintegratus
 est luctus geminatusque, et infelicitatem suam in liberis
 graviorem, quod alter [superesset quam quod alter] per-
 issent, censebat.

1 LVI. Perseus certior factus omnia detecta esse, po-
 tentior quidem erat quam ut fugam necessariam duceret;
 2 tantum ut procul abesset curabat, interim velut ab in-
 cendio flagrantis irae, dum Philippus viveret, se defen-
 surus. is spe potundi ad poenam corporis eius amissa,
 quod reliquum erat, id studere, ne super impunitatem
 3 etiam praemio sceleris frueretur. Antigonum igitur ad-
 pellat, cui et palam facti parricidii gratia obnoxius erat,
 neque pudendum aut paenitendum cum regem Macedoni-
 bus propter recentem patrei Antigoni gloriam fore cen-
 4 sebat. ‘quando in eam fortunam veni,’ inquit ‘Antigone,
 ut orbitas mihi, quam alii detestantur parentes, optabilis
 esse debeat, regnum, quod a patruo tuo forti, non solum
 fideli tutela eius custoditum et auctum etiam accepi, id
 5 tibi tradere in animo est. te unum habeo, quem dignum
 regno iudicem; si neminem haberem, perire et extingui
 id mallem quam Perseo scelestae fraudis praemium esse.
 6 Demetrium exitatum ab inferis restitutumque credam
 mihi, si te, qui morti innocentis, qui meo infelici errori
 unus inlaerimasti, in locum eius substitutum relinquam.’
 7 ab hoc sermone omni genere honoris producere eum non
 destitit. cum in Thracia Perseus abesset, circumire Ma-
 cedoniae urbes principibusque Antigonum commendare;
 et, si vita longior subpetisset, haud dubium fuit, quin eum
 8 in possessione regni relieturus fuerit. ab Demetriade pro-
 fectus Thessalonicae plurimum temporis moratus fuerat.
 inde cum Amphipolin venisset, gravi morbo est implicitus.
 9 sed animo tamen aegrum magis fuisse quam corpore con-
 stat, curisque et vigiliis, cum identidem species et um-
 brae insontis interempti filii agitarent, cum diris extinctum
 10 esse exsecrationibus alterius. tamen adinoveri potuisset
 Antigonus, si [aut adfuisset], aut statim palam facta esset
 11 mors regis. mediens Calligenes, qui curationi praeerat,
 non exspectata morte regis, a primis desperationis notis
 muntios praedispositos ita ut convenerat misit ad Perseum

et mortem regis in adventum eius omnes qui extra regiam erant celavit.

LVII. Oppressit igitur necopinantes ignarosque omnes 1 Persens et regnum seclere partum invasit.

Peropportuna mors Philippi fuit ad dilationem et ad 2 vires bello contrahendas. nam post paucis diebus gens Bastarnarum, diu sollicitata, ab suis sedibus magna peditum equitumque manu Histriū traiecit. inde praegressi, 3 qui nuntiarent regi, Antigonus et Cotto: nobilis [is] erat Bastarna, (ea res) Antigonus saepius cum ipso Cottone legatus ad concitandos Bastarnas missus. haud procul Amphipoli fama, inde certi nuntii obcurrerunt, mortuum esse regem. quae res omnem ordinem consilii turbavit. compositum autem sic fuerat, transitum per Thraciam 4 tutum et comineatus Bastarnis ut Philippus praestaret. id ut facere posset, regionum principes donis coluerat fide sua obligata, pacato agmine transituros Bastarnas. Dar- 5 danorum gentem delere propositum erat inque corum agro sedes fundare Bastarnis. duplex inde erat commodum 6 futurum, si et Dardani, gens semper infestissima Mace- doniae temporibusque iniquis regum imminens, tolleretur et Bastarnae relictis in Dardania coniugibus liberisque ad populandam Italianam possent mitti: per Seordiscos iter 7 esse ad mare Adriaticum Italianique, alia via traduci ex- ercitum non posse. facile Bastarnis Seordiscos iter datu- ros — nec enim aut lingua aut moribus aequales abhorrere — et ipsos adiuncturos se, cum ad praedam opulentissimae gentis ire vidissent. inde in omnem eventum consilia ad- 8 commodabantur: sive caesi ab Romanis forent Bastarnae, Dardanos tamen sublatos praedamque ex reliquiis Ba- starnarum et possessionem liberam Dardaniae solacio fore, sive prospere [rem] gessissent, Romanis aversis in Ba- 9 starnarum bellum reenperaturum se in Graecia quae am- sisset. haec Philippi consilia fuerant.

LVIII. Digressu (pacato agro) deinde Cottonis et 1 Antigoni et haud multo post fama mortis Philippi neque Thraces commercio faciles erant [neque] Bastarnae empto contenti esse poterant aut in agmine contineri, ne dece- derent via. inde iniuriae ultro citroque fieri, quarum in 2 dies incremento bellum exarsit. postremo Thraces cum vim ac multitudinem sustinere hostium non possent, re- lictis campestribus vicis in montem ingentis altitudinis — Donucam vocant — concesserunt. quo cum subire Ba- 3

starnae vellent, quali tempestate Gallos spoliantes Delphos fama est peremptos esse, talis tum Bastarnas nequam ad iuga montium adpropinquantes obpressit.
 4 neque enim imbre tantum effuso, dein creberrima grandine obruti sunt cum ingenti fragore caeli tonitribusque
 5 et fulguribus praestringentibus aciem oculorum, sed fulmina etiam sic undique micabant, ut peti viderentur corpora, nec solum milites, sed etiam principes ieti caderent.
 6 itaque cum praecepisti fuga per rupes praealtas improvidi sternerentur ruerentque, instabant quidem pereculsis Thraeces, sed ipsi deos auctores fugae esse caelumque in se
 7 ruere aiebant. dissipati procella cum tamquam ex naufragio plerique semerimes in castra, unde profecti erant, redissent, consultari quid agerent coeptum. inde orta dissensio, aliis redeundum, aliis penetrandum in Dars daniam censemibus. triginta ferme milia hominum, Clodio duce, [quo] profecti erant pervenerunt; cetera multitudo retro, qua venerat, aquiloniam regionem repetit.
 9 Perseus potitus regno interiei Antigomum iussit; et dum firmaret res, legatos Romanam ad amicitiam paternam renovandam petendumque, ut rex ab senatu adpellaretur, misit. haec eo anno in Macedonia gesta.

1 LVIII. Alter consulum Q. Fulvius ex Liguribus triumphavit, quem triumphum magis gratiae quam rerum
 2 gestarum magnitudini datum constabat. armorum hostilium magnam vim transtulit, nullam pecuniam admodum.
 3 divisit tamen in singulos milites trecentos aeris, duplex
 centurionibus, triplex equiti. nihil in eo triumpho magis
 4 insigne fuit quam quod forte evenit, ut eodem die triumpharet, quo priore anno ex praetura triumphaverat. secundum triumphum comitia edixit, quibus creati consules
 5 M. Iunius Brutus, A. Manlius Vulso. praetorum inde
 tribus creatis comitia tempestas diremit. postero die reliqui tres facti, ante diem quartum idus Martias, M. Titinius Curvus, Ti. Claudius Nero, T. Fonteius Capito.
 6 ludi Romani instaurati ab aedilibus curulibus Cn. Servilio
 Caepione, Ap. Claudio Centone propter prodigia quae
 7 evenerant. terra movit; in foris publicis, ubi lectisternium erat, deorum capita quae in lectis erant averterunt
 8 se, lanxque cum integumentis quae Iovi adposita fuit de-
 cedit de mensa. oleas quoque praegustasse mures in pro-
 digium versum est. ad ea expianda nihil ultra quam ut
 ludi instaurarentur actum est.

7751

LL
L7888H

ori, ed. by Martinus

NAME OF BORROWER

